

UNIVERSITATEA DE STAT „ALECU RUSSO” DIN BĂLȚI
BIBLIOTECA ȘTIINȚIFICĂ

ORAȘUL BĂLȚI: călătorie în timp

Antologie

BĂLȚI, 2023

UNIVERSITATEA DE STAT „ALECU RUSSO” DIN BĂLȚI
BIBLIOTECA ȘTIINȚIFICĂ

ORAȘUL BĂLȚI: călătorie în timp

Antologie

BĂLȚI, 2023

CZU 908(478-21)=135.1=111

O 70

Descrierea CIP a Camerei Naționale a Cărții a Republicii Moldova

Orașul Bălți: călătorie în timp : Antologie / Universitatea de Stat „Alec Russo” din Bălți, Biblioteca Științifică ; alcătuitori: Elena Scurtu, Anna Nagherneac ; redactori responsabili: Elena Harconița, Lina Mihaluța. – Bălți : [S. n.], 2023 (CEU US). – 385 p. : fot., il. color. – Text : lb. rom., rusă. – Index de aut.: p. 381-385. – [10] ex. – ISBN 978-9975-50-310-5.

908(478-21)=135.1=111

ISBN 978-9975-50-310-5

Alcătuitori:	Elena SCURTU Anna NAGHERNEAC
Redactori responsabili	Elena HARCONIȚA Lina MIHALUȚA
Design/copertă/machetare	Silvia CIOBANU

©Biblioteca Științifică a Universității de Stat „Alec Russo” din Bălți,
str. Pușkin, 38, Bălți, MD 3121 Republica Moldova, tel/fax: (0231) 52 435,
e-mail: libruniv@usarb.md
Web: <http://libruniv.usarb.md>

ISBN 978-9975-50-310-5

SUMAR

Nota alcătuitorilor	4
Argument	6
Enciclopediile lumii despre orașul Bălți	12
Itinerare marcate de secole	25
Certificări științifice	25
Instituții bisericești	95
Perioada interbelică	95
Perioada independenței naționale	117
Învățământ. Știință	121
Perioada interbelică	121
Educație contemporană	127
Dezvoltare economică	147
Urbanistică	178
Cultură	185
Profiluri literare	203
Poezii	203
Proză	230
Amintiri. Consemnări	250
Imaginea Bălțiului în pictură	343
Bălțiul în fotografii de azi și de altă dată	363
Bălțiul în filatelie	371
Monumente	373
Index de autori	381

NOTA ALCĂTUITORILOR

*Întotdeauna am crezut că acele lucruri pe care nu le alegeți,
vă fac cine sunteți: orașul vostru, zona, familia voastră*

Chuck Palanik

*Nici în cerul plin de lucruri minunate și frumoase nu se găsește o fericire
la fel ca cea pe care o au oamenii când se află în locul în care s-au născut,*

oricât ar fi de umil
Paficantra (B), 5, 49

Propunem cititorilor noștri o antologie cu texte variate, (conținut și formă), opere picturale și fotografii consacrate orașului Bălți – centru politic, economic și spiritual din Nordul Moldovei, care a traversat o istorie de secole, dezvoltându-se treptat de la o localitate rurală mică până la cea de municipiu.

Primele pagini ale antologiei reunesc informații succinte, dar generalizatoare despre Bălți selectate din enciclopedii de acum și de altădată, publicate în țară și peste hotarele ei.

Primul capitol *Itinerare marcate de secole* oferă cititorilor documente despre geneza urbei, despre evenimente ce au avut loc în Bălți pe parcursul anilor – unele din ele binefăcătoare, altele dureroase și triste, supunând localitatea la încercări grele: lupta pentru identitatea națională, distrugerile masive din timpul războiului, sovietizarea, deportările, foametea organizată, restaurarea și dezvoltarea orașului.

Documentele științifice sunt plasate în ordinea cronologică a evenimentelor. Celelalte capitole prezintă informația (cu unele excepții) în ordinea alfabetică (numele autorilor, titlurilor).

Fragmente separate conțin informații despre instituțiile bisericești din perioada interbelică, precum și despre schimbările extinse survenite în activitatea bisericilor din Bălți în perioada independenței naționale.

Antologia prezintă date despre activitatea extraordinară a Preasfințitului Episcop Visarion Puiu, care a contribuit considerabil la propășirea orașului Bălți; despre punerea pietrei de temelie, în 1924, a viitoarei Catedrale episcopale „Sfinții Împărați Constantin și Elena”, în prezența Principelui Carol și a Patriarhului din Ierusalim, Damianos; sfințirea, în 1935, a lăcașului de cult, eveniment la care au participat Majestatea Sa Regele Carol al II-lea și Marele Voievod Mihai; despre reînvierea spiritului religios după 1990.

Capitolul *Învățământ* oferă informații despre etapele dezvoltării școlii în or. Bălți, începând cu deschiderea primei școli (1824) până la succesele obținute în procesul de educație contemporană, primele decenii ale sec XXI.

Celelalte diviziuni configurează orașul modern cu potențialul său economic și socio-cultural, deschis pentru toți. Sunt evidențiate următoarele aspecte: urbanistică, artă monumentală, dezvoltare economică cu cele mai importante întreprinderi,

știință și cultură. Autorii textelor sunt savanți, ziariști, directori de întreprinderi și instituții.

Capitolul *Profiluri literare* conține o selecție de poezii și fragmente din lucrări epice, amintiri și consemnări, care conțin gânduri și trăiri emoționale despre Bălți. Unele din poezii sunt semnate de poeți consacrați, altele (constituie majoritatea) au drept autori oameni de diferite profesii, locuitori ai orașului, pentru care Bălțiul este locul scump și drag, unde și-au petrecut copilăria, au trăit perioade senine, au cunoscut vicisitudinile vieții, s-au format ca personalități.

Fragmentele în proză sunt culese din lucrările lui Ionel Teodoreanu, Paul Goma, Anatol Moraru, Stefan Sadovnikov ș.a.

Impresionante și sugestive sunt amintirile și consemnările (prezentate în ordinea alfabetică) a vizitatorilor și locuitorilor orașului, personalități notorii, între care sunt savanții: Nicolae Iorga, Gheorghe Ghibănescu, Ion Simionescu; scriitorii: Paul Goma, Geo Bogza, Gheorghe Viforeanu; arhitectorul Alexandru Budișteanu; actorii: Arcadie Donos și Iulian Codău. În viziunea acestora imaginea Bălțiului este diversă și contradictorie. Pentru scriitorul Geo Bogza, Bălțiul este „un oraș din infern”, iar pentru actorul Iulian Codău – „Mândria sufletului”.

Informații cuprinzătoare despre urbea moldavă (secolul al XX-lea, perioada interbelică și cea sovietică) se conțin în amintirile foștilor locuitori-evrei ai orașului, stabiliți acum în Israel, publicate în cartea *Бельцы. Рассказы и воспоминания*, apărută în 2006 la Ierusalim.

De o semnificație deosebită sunt mărturiile foștilor elevi ai Liceului „Ion Creangă”: Eugen Coșeriu, Sergiu Grossu, Alexandru Budișteanu, Ovidiu Creangă, Mihai Băltaru, Vadim Pirogan, personalități notorii în diferite domenii de activitate. Ele demonstrează dragoste, mândrie și respect nemărginit pentru „acel unic liceu”, unde se făcea carte la cel mai înalt nivel.

Unele amintiri și consemnări cuprind aprecieri și impresii emoționante despre orașul Bălți, care-i completează imaginea, relevând admirație, dragoste și dor.

Antologia finalizează cu Capitolul *Imaginea Bălțiului în pictură și artă fotografică*, care vine să bucure cititorul cu interpretări picturale ale orașului, fotografii de acum și de altădată, aparținând atât profesioniștilor (Ștefan Florescu, Nicolae Gherman, Leonid Pincevschi, Stefan Sadovnicov, Leonid Calatanciuc), cât și amatorilor, aceștia fiind elevi de succes (deținători ai locurilor prestigioase la mai multe concursuri naționale și internaționale) de la Școala de Arte Plastice din Bălți.

Antologia se deschide cu textul semnat de Lidia Pădureac, dr. în științe istorice, prorector pentru activitatea didactică a Universității de Stat „Alecu Russo” din Bălți.

Rămânem în speranța că lucrarea noastră își va aduce aportul la creșterea popularității orașului în țară și lume, va contribui la îmbogățirea arsenalului de cunoștințe al cititorilor dornici de noi informații și va servi drept sursă de inspirație pentru cercetări ulterioare ale localităților țării.

ARGUMENT

Orașul Bălți, deși are un trecut de secole cu oameni și personalități care au inițiat și marcat evenimente istorice, este puțin reflectat în istoriografia timpului. Antologia „Orașul Bălți: călătorie în timp”, pune în evidență cele mai relevante secvențe despre localitatea Bălți, ce se regăsesc la o serie de autori, care au activat în diferite perioade.

Pornind de la informația păstrată în enciclopediile lumii, fundamentate de cercetări științifice ale unor aspecte economice, sociale, politice, culturale, consolidate prin memoriile și mărturiile celor care au trăit/vizitat/lucrat/creat în Bălți, alcătuitoarii propun o structură echilibrată a informației selectate cu acuratețe științifică. Studiile realizate de Ion Chirtoagă, Teo-Teodor Marșalcovschi, Gheorghe Baci analizează dezvoltarea localității Bălți și împrejurimilor sale în epocile medievală și modernă, argumentând premisele interne și externe ale constituirii orașului și condițiile în care s-a afirmat ca localitate urbană în cadrul Imperiului Rus.

Marea parte a informației selectată de către alcătuitoarii reflectă realitatea secolului XX. În 1918 (3/4 martie), adunarea Zemstvei județului Bălți a fost prima instituție administrativă reprezentativă care a votat unirea Basarabiei cu România – acțiune care fiind urmată de deciziile de la Soroca, Orhei a culminat cu votul Sfatului Țării din 27 martie 1918. Perioada administrației românești aduce prosperitate sub multiple domenii – economie, învățământ, cultură – aspecte reflectate în memoriile lui Alexandru Budișteanu, Arcadie Donos; în studiile realizate de Nicolae Enciu, Nicolae Cazacu, Mihai Bărbulescu, Ludmila Dobrogeanu, Ruslan Mihalevschi. Construirea unui număr impunător de biserici și instituții de învățământ a influențat, în perioada interbelică, schimbarea aspectului arhitectural al orașului și a contribuit la păstrarea valorilor naționale, sporirea gradului de educație și a nivelului de cultură al populației.

Liceul de fete „Domnița Ileana”, Liceul de băieți „Ion Creangă” au pus temeliile unor tradiții în sfera învățământului, preluate ulterior pentru consolidarea instituției de învățământ superior: Universitatea de Stat „Alec Russo” din Bălți, păstrează nu doar patrimoniul arhitectural din perioada respectivă, dar și valorile neamului, promovând imaginea instituției în țară și peste hotare prin nume sonore în diverse ramuri ale științei.

Secolul al XX-lea, marcat de două războaie mondiale și importante mutații geopolitice, ideologice, economice, ține și povara anilor de consolidare a regimului sovietic totalitarist, care prin sistemul său represiv a distrus sau a mutilat viața a milioane de oameni. Teroarea și ororiile regimului comunist impus cu forța în teritoriile dintre Nistru și Prut în 1940, ulterior în 1944, și-a lăsat amprenta și asupra destinului locuitorilor din orașul Bălți. Raptul teritoriilor, represiunile, foamea organizată, deportările din 1941, 1949, 1951 sunt reflectate plenar în mărturiile unor supraviețuitori: Pan Halippa, Vadim Pirogan; Ion Caras; studiile elaborate

de Dumitru Lisnic, Anatol Petrencu, Gheorghe Baci. Mulți bălțeni, considerați de noua putere „neconfortabili” regimului sau periculoși, au fost deportați în Siberia sau Kazakhstan, au fost arestați, condamnați la privațiune de libertate sau munci silnice. Drept consecință a acestor acțiuni din partea autorităților, în Bălți au avut loc importante transformări demografice, economice și culturale. Consecințele acestor orori (inclusiv cele morale) vor fi depășite cu greu de cei care au supraviețuit.

Destrămarea Uniunii Sovietice și democratizarea Republicii Moldova a creat noi perspective pentru locuitorii orașului Bălți. Dificultățile societăților post-totalitare s-au făcut prezente cu intensitate diferită pe parcursul anilor 1990-2000. Locuitorii urbei și-au manifestat în mod diferit atitudinea față de noile realități. Elementele vieții sovietice și stereotipurile din trecut, suprapuse unei situații economice mai complicate, au provocat o deusolare a populației care cu greu opunea rezistență la manipulare. În acest context de importanță majoră pentru consolidarea valorilor democratice, de rând cu instituțiile statului, rămân instituțiile de învățământ și cele religioase. Realizările și eșecurile, care însoțesc viața de zi cu zi a urbei, se datorează oamenilor și activităților pe care aceștia le desfășoară, disponibilitatea lor de a se dedica ideii de bunăstare a orașului în care trăiesc.

Alcătuitorii antologiei au depus efort pentru a întregi imaginea Bălțiului prin transmiterea emoțiilor prezente în poezia și proza dedicată urbei: Gheorghe Calamanciuc, Anatol Moraru, Margareta Curtescu – autori consacrați, care și-au legat destinul de aceste meleaguri și nemijlocit de Universitatea de Stat „Alec Russo” din Bălți.

Cu siguranță, antologia „Orașul Bălți: călătorie în timp” prezintă interes pentru specialiști și pentru publicul larg interesat de trecutul și prezentul acestei localități și contribuie la formarea memoriei istorice despre orașul Bălți.

Lidia PĂDUREAC, dr. în științe istorice,
prorector pentru activitatea didactică
a Universității de Stat „Alec Russo” din Bălți

Orașele sunt, într-un fel, asemănătoare oamenilor care locuiesc în ele. N-a reușit bine „stăpâna” primitoare să vă salute la intrarea în Bălți, că de după deal se deschide o priveliște uluitoare asupra cartierelor întinse ale orașului, încununate de verdeață. Blocuri moderne, străzi și bulevarde late, parcuri și scuaruri, multe magazine și cafenele, o mulțime pestriță de oameni, urmând

ritmurile alerte ale secolului al XXI-lea – aceasta este prima impresie a călătorului. Figurile tinere, mersul energic dau o idee asupra viitorului acestui oraș în permanentă creștere, cu o înfățișare fără seamăn.

Fața orașului Bălți... Este atât de diferită: când bucuroasă, când obosită, când abătută, când veselă, dar cel mai des – fără griji, împăcată și fericită!

Astăzi orașul are nici mai mult, nici mai puțin - 585 de ani! O vârstă destul de onorabilă. Pe parcursul veacurilor, pe aceste pământuri s-au perindat multe generații, care, prin viața lor, și-au demonstrat dragostea și fidelitatea față de orașul natal. Ei îl construiau și îl decorau, aveau grijă de bunăstarea și prosperarea locuitorilor. Pentru fiecare bălțean acest oraș minunat este un izvor nesecat, de unde soarbe forțe fizice și psihice, inspirație creatoare, bucuria vieții.

Un oraș este întotdeauna un dialog între trecut și viitor. Să ascultăm cu atenție această discuție între epoci, frunzărind paginile emoționante ale istoriei, studiind minuțios prezentul, visând la viitor...

Bălți [Album]. Consacrat celei de-a 585-a aniversare a înființării orașului. Chișinău, 2006, p. 2.

Cel mai mare oraș din partea nordică a republicii e situat la o distanță de 138 km de Chișinău și aproximativ în centrul liniei ce unește cele două frontiere de stat din estul și vestul țării. Nod de cale ferată, se învecinează cu orașele Fălești, Glodeni, Rîșcani și Sîngerei, care se află la o depărtare de 20-40 km.

Potrivit mai multor surse documentare, cronici și enciclopedii, precum și scrierilor semnate de istorici, prima atestare oficială a localității ține de anul 1421, dar vom vedea că există și alte opinii. Bunăoară, conform unei legende, nora

kneazului lituanian Vladislav II, principesa Mazovețki, alungată din propria țară a luat drumul bejeniei. Mergînd săptămîni în șir, ea s-a oprit, în sfîrșit, într-un loc care i-a plăcut pe malurile rîului Răut și și-a zidit în aceste părți un castel.

Specialiștii de la Muzeul de Istorie și Etnografie din Bălți consideră că legenda, deși e frumoasă, nu are un suport științific sau documentar, în pofida existenței unor analogii cu adevărurile acelor timpuri.

Ei susțin că materialele documentare confirmă stabilirea la înc. sec. XV a unor relații nelipsite de interes între Moldova și Polonia, pe de o parte, și Lituania, pe de alta. Aceste relații s-au consolidat, așa cum au stabilit muzeograful bălțeni, în anul 1418, prin căsătoria domnitorului Alexandru cel Bun cu Ringalia, sora lui Vitold și vara lui Vladislav Iaghello, care a mai fost și văduva kneazului Henrik Seimovitovici (zis și Henrik de Mazovia, de unde provine și numele Mazovețki). Anume principesei Ringalia, printr-un act de dăruire din partea lui Alexandru cel Bun, i-au revenit, la acel moment, pămînturile Bălților.

Localitatea a fost pomenită în documente datate cu 1401, 1421, 1491, dar cu denumirea *Zăvodine*, sat cu moșie mare...

Locul, în care s-a fixat orașul Bălți se află imediat la picioarele unei coaste deluroase numite *Coasta Răutului*, în punctul unde Răutul, primind pe Răuțel, își schimbă cursul spre nord-est, lăsînd în stînga o terasă de 10-20 km și larga înșeuare de la *Funduri-Mărăndeni*, prin care *Cîmpul Bălților* comunică ușor cu depresiunea Prutului. Este situat în cuprinsul acestui imens ținut agricol, la aproximativ egală distanță de vadurile Nistrului (Otaci, Soroca, Vadul Rașcu, Răzina) și de Iași, căruia i-a aparținut multă vreme, ca și la răscrucea drumurilor care duceau din Moldova în Podolia și Ucraina sau din nordul în sudul Basarabiei...

Localitățile Republicii Moldova.
Chișinău, 1999, Vol. 1, pp. 365-377.

Silviu ANDRIEȘ-TABAC,
doctor în științe istorice, heraldistul de Stat al Republicii Moldova

STEMA ȘI DRAPELUL MUNICIPIULUI BĂLȚI

Primul simbol utilizat a fost stema ținutului basarabean Iași (din 1884 – județul Bălți), cu capitala la Bălți, aprobată de împăratul rus Nicolae I la 2 aprilie 1826. Referitor la această stemă, decretul imperial din acea zi specifică: „Stema anterioară a întregului ținut Iași din vremea dominației turcești prezenta un cal, dar cum după alipirea Basarabiei la statul rus o parte a acestui ținut a intrat în componența acesteia, iar alta a rămas sub stăpînire turcească, în amintirea acestei despărțiri stema acestui ținut reprezintă un cap de cal în câmp roșu”. Din imaginile care au însoțit decretul s-a putut constata că scutul acestei steme era cel comun heraldicii rusești din epocă, anume scutul de tip „francez” (rectangular cu vârful

în acoladă), iar capul de cal era reprezentat ca fiind de argint. Stema simboliza divizarea ținutului istoric moldovenesc Iași după actul anexionist din 1812. Originea calului din stema ieșeană n-a fost până în prezent explicată suficient. Pentru județul basarabean Iași-Bălți, însă, pe parcursul secolelor XIX-XX, au fost invocate drept posibile explicații - comerțul larg cu cai din județ, iarmaroacele de cabaline de la Bălți și steпа Bălților...

Această stemă era, după cum am văzut, una districtuală. În aceeași calitate ea a fost reaprobată județului Bălți la 1928 și în anii 1999-2003...

Conștientă de misiunea sa de ordonare și normalizare a heraldicii naționale, Comisia Consultativă de Heraldică a Regatului României a elaborat o stemă distinctă pentru municipiul Bălți. Stema municipiului Bălți a fost introdusă prin decretul regal din 31 iulie 1930 și avea următoarea descriere oficială: „Pe scut roșu, o movilă de argint, în vârful căreia stă îngenucheat un arcaș moldovean, de argint, întinzând arcul spre stânga. Totul susținut de o apă undată albastră, din care ies la stânga și la dreapta movilei câte o trestie de papură, de aur, cu trei foi tot de aur. Scutul timbrat de o coroană murală cu șapte turnuri simbolizează vechea strajă ostășească și luptele din această regiune a Moldovei”. Este evident, de asemenea, că apa undată și firele de papură apăreau în calitate de mobile grăitoare, cu referire la denumirea orașului. Nu este greu de presupus și faptul că movila din acest blazon se referea la așa-numita „movilă tătarească” din preajma urbei. Această stemă a fost cea de-a doua emblemă heraldică a orașului de la confluența Răutului cu Răuțelul și prima stemă proprie a orașului...

În epoca sovietică orașul nu s-a învrednicit de o stemă.

O dată cu renașterea națională urbea a reluat uzul stemei din perioada interbelică, dar din 1996 autoritățile au decis folosirea stemei județene de la 1826. Astfel, cele două herburi au intrat într-un conflict politic. Naționaliștii susțineau stema cu arcașul, iar românofobii stema cu cap de cal.

În acest context, subsemnatul a elaborat un proiect nou de stemă, care păstra esența primului blazon municipal, dar într-o formulă mult heraldizată. Reprezentarea naivistă a bălții a fost înlocuită printr-o divizare foarte heraldică a câmpului scutului în apă (argint) și pământ (negru), iar în locul arcașului-țăran s-a propus reprezentarea unui arcaș în straie de epocă corespunzătoare meseriei militare practice...

Noua stemă a municipiului Bălți reprezintă: Scut dungat de douăsprezece piese (*burele de 12 pieces*), de argint și albastru, peste care broșează un arcaș în picioare, cu fața și mâinile de carnație, purtând straie și încălțări roșii, armură de aur, spadă la șold și tolbă cu săgeți în spate, de același metal, și trăgând spre senestra dintr-un arc, de asemenea de aur. Scutul timbrat de o coroană murală de argint cu șapte turnuri. Suportți doi cai cabrați afrontați, de argint. Deviza, pe o panglică de argint cu litere capitale negre: „CEDANT ARMA TOGAE” („Armele să cedeze locul togii”).

Noul drapel al municipiului Bălți, care este de fapt și primul în istoria sa, reprezintă o pânză dreptunghiulară (1 x 2), tăiată alb și albastru și purtând în mijloc un scut heraldic (înalt de 1/2 h a pânzei) cu stema mică a municipiului Bălți: dungat de douăsprezece piese alb și albastru, peste care broșează un arcaș în picioare, cu fața și mâinile de carnație, purtând straie și încălțări roșii, armură galbenă, spadă la șold și tolbă cu săgeți în spate, de aceeași culoare, și trăgând spre senestra dintr-un arc, de asemenea galben.

Explicația noilor simboluri este următoarea.

Scutul dungat de douăsprezece piese (burele de 12 pieces), de argint și albastru, simbolizează prin procedeul armelor grăitoare denumirea orașului, care reprezintă forma de plural a substantivului comun „baltă” – întindere de apă stătătoare, de obicei nu prea adâncă, având o vegetație și o faună acvatică specifică; zonă de luncă inundabilă, cu locuri în care stagnează apa. În heraldică, argintul este smalțul apei, iar albastrul – culoarea cerului, în această stemă - a cerului reflectat în oglinda apei.

Arcașul, mobila principală a scutului heraldic, este păstrat din prima stemă municipală, aprobată la 31 iulie 1930. În stema de la 1930 arcașul simboliza „vechea strajă ostășească și luptele din această regiune a Moldovei”. Semnificația nu s-a schimbat nici în stema nouă. În noul blazon arcașul a fost îmbrăcat în straie și armură ca un arcaș din armata moldovenească din timpul lui Ștefan cel Mare, așa cum se poate vedea într-o gravură din cronica lui Iohannes de Thuroczy, dar și în alte surse istorice. Smalțurile straielor, armurii și armelor au fost dictate de condițiile tehnice de elaborare a stemei.

Coroana murală de argint cu șapte turnuri care timbrează scutul heraldic semnifică statutul de municipiu vechi pe care îl are orașul Bălți.

În cazul drapelului, același statut este semnat de proporția de 1 x 2 a pânzei drapelului și de cele trei șnururi de argint terminate în ciucuri de același metal prinse de vârful hampei drapelului original.

Suportii stemei – doi cai de argint afrontați – simbolizează unitățile administrativ-teritoriale istorice din care a făcut parte localitatea. Calul din dextera se referă la ținutul istoric Iași, cu capitala la Iași, a cărui stemă a fost un cal trecând. Calul din senestra se referă la ținutul/județul basarabean Iași/ Bălți, a cărui reședință a fost întotdeauna la Bălți și a cărui stemă, începând cu 1826, a fost un cap de cal de argint în câmp roșu.

Deviza „Cedant arma togae” („Armele să cedeze locul togii”) este preluată din lucrarea „De officiis” de Cicero (1, 22, 77). Ea pledează pentru o conducere civilă, consensuală a societății și constituie un îndemn la soluționarea pașnică a conflictelor și problemelor.

Revista de istorie a Moldovei.
2006, nr. 1/2, pp. 51-54.

ENCICLOPEDIILE LUMII DESPRE ORAȘUL BĂLȚI

БЪЛЪЦЫ – уездный город Бълецкаго уезда, Бессарабской губ., въ 124 вер. къ СЗ отъ Кишинева, при впадении р. Реуцела в Реутъ. До 1818 г. Б. былъ только торговымъ мѣстечкомъ Ясского уезда. Въ 1818 при образованіи Бессарабской обл. назначенъ уезд. городомъ Ясского уезда, переименованнаго въ 1887 в бѣлецкій. Съ 1835 Б. до настоящаго времени находятся въ владѣніи г-на Катарджи. Въ гор. 1230 домовъ и (1888) 9975 жителей (5432 м. и 4543 ж.), православная церковь и католическій костель, 8 еврейскихъ синагогъ, уездное училище, приходское училище, 2 начальныхъ школ, 3 больницы съ 60 кроватями, 2 аптеки, 192 лавки, 5 лѣсныхъ складовъ, 2 кирпичныхъ завода (с производствомъ на 2100 р.), 3 мыловаренныхъ (420 р.) 3 маслобойни (310 р.), 2 свѣчныхъ завода (390 р.), паровая мельница съ 6 поставами, 1 винный складъ и 46 питейныхъ заведеній. Баштановъ въ городъ 2, занимающихъ пространство въ 13 десятинъ и 4 фруктовыхъ сада (пространство, занимаемое всѣми четырьмя - 1 дес. 1200 саж). Въ городъ лошадей 755, рогатаго скота 2135. овецъ и козъ 2670 головъ. Б. имѣютъ важное значеніе въ цѣломъ западномъ краѣ Россіи по торговль скотомъ, пригоняемымъ изъ губерній Херсонской, Таврической, Подольской, Волынской и Кіевской и идущимъ въ продажу въ Валахію, Молдавію и частью въ Пруссію. Конскія ярмарка бываютъ ежемѣсячно; на каждую изъ нихъ приводятъ отъ 500 до 1000 головъ изъ разныхъ мѣст губерніи, а также изъ сосѣднихъ губерній.

Энциклопедический словарь : в 82 т. Изд. Ф. А. Брокгаузъ, И. А. Ефронъ. СПб., 1891, vol. 9, pp. 257-258.

БЕЛЪЦЫ – городъ республиканскаго подчиненія в МССР , на реке Рэут (притокъ Днестра). Ж-д. станція. 77,6 тысяч жителей (1957). Заводы: спиртовой, винно-коньячный, сахарный, 2 маслозавода, кукурузо-калибровочный, мясокомбинат, заводъ строительныхъ деталей, меховая, головныхъ уборов, швейная, мебельная ф-ки и др. Пед. ин-т, мед. уч-ще.

Малая советская энциклопедія.
Москва, 1958, Т. 1, р. 926.

БЕЛЪЦЫ – город, центр Бельцкаго р-на МССР, на реке Реут (притокъ Днестра). Ж-д. станція. 67 тысяч жителей (1959). Пищевая промышленность (маслозаводы, кукурузно-калибровочный, сахарный), ф-ки: меховая, мебельная, мясокомбинат и др. Пед. ин-т, мед. уч-ще. Основан в 15 веке.

Краткая географическая энциклопедія.
Москва, 1960, р. 220.

БЕЛЬЦЫ, город в Молдавской ССР, на реке Реут (басс. Днестра). Крупный промышленный и культурный центр севера Молдавии. Узел железнодорожных и шоссейных дорог. 93 тыс. жит. в 1968 (31 тыс. в 1939). Пищевая промышленность (масло-жировой комбинат, мясокомбинат, кукурузо-калибровочный, винноконьячный з-ды), машино- и приборостроение (з-ды с.-х. машин, электротехнический, электроосветит. арматуры), промышленность стройматериалов (з-ды: железобетонных изделий, крупнопанельного домостроения). Швейная и мебельная фабрики. Пед. ин-т, мед. уч-ще, политехникум. Молдавско-русский муз.-драматич. театр. Историко-краеведч. музей. Бельцы основан в 15 в., с 1818 – город.

Большая советская энциклопедия.

Москва, 1970, Т. 3, pp. 186-187.

***

BĂLȚI – oraș de subordonare republicană, situat în nordul RSSM, pe râul Răut, la confluența acestuia cu Răuțelul. 91,1 mii de locuitori (1969).

În sec. 15, aici se afla o așezare care, devastată de tătari, a fost părăsită și n-a mai fost menționată în documente între sec. 15 și 18. În timpul campaniei de la Prut a lui Petru I, aici era situată baza principală de aprovizionare a armatei ruse. După retragerea oștirilor ruse, baza a fost prădată de tătari, care s-au așezat apoi pe aceste meleaguri. După izgonirea tătarilor pe moșia lui Panaite Iordache a fost întemeiat satul Bălți (1766), care devine curând centru comercial. În 1785 se construiește catedrala, cea mai veche clădire din oraș.

În 1818, Bălți devine oraș și centru de județ, iar la sfârșitul 19 – un important nod de cale ferată. În martie 1917 a fost creat Sovietul de deputați ai muncitorilor din Bălți. În primăvara lui 1917 a luat ființă organizația sindicală a muncitorilor din oraș. În anii 1941-1945 populația orașului participă la luptele celui de al Doilea Război Mondial.

În anii Puterii Sovietice, Bălțiul s-a transformat într-un oraș nou, în dezvoltare continuă. Orașul Bălți a devenit un important centru industrial și cultural. La sfârșitul anilor 70 ai sec. 20 în oraș funcționau 35 de unități industriale. Producția globală a industriei a crescut de 30 de ori față de cea a anului 1945. Ramurile principale ale industriei: alimentară: combinatele de ulei și grăsimi, de carne, de spirt și zahar, produse de panificație, fabricile: de vinuri și coniacuri, de bere, de produse lactate; industria ușoară: combinatul de blănuri, de confecții; industria construcțiilor de mașini și electrotehnică: uzina de mașini agricole, electrotehnică, de armături electrice pentru iluminat; industria materialelor de construcție: fabrica de piese prefabricate din beton armat și de panouri mari, de gips, de materiale de construcții.

La Bălți funcționează de asemenea o termocentrală, fabricile de hidroliză și drojdii, de mobilă, de calibrare a păpușoiului...

Bălțiul este un important nod de cale ferată, rutier și aerian. Cele două stații de cale ferată leagă orașul Cernăuți și Râbnita cu Chișinăul. Prin oraș trece șoseaua

Odesa – Chișinău – Cernăuți. La Bălți sunt 7 baze de transporturi auto, aeroport.

În perioada postbelică, au fost obținute realizări mari și în domeniul comerțului. La 1 ianuarie 1969, la Bălți funcționau în jur de 350 de unități comerciale, dintre care 193 magazine, 127 întreprinderi de alimentație publică. În anii postbelici s-a îmbunătățit și organizarea ocrotirii sănătății. În anul 1969 la Bălți funcționau 6 așezăminte spitalicești cu 1430 de paturi. Populația era deservită de 6 policlinici, 353 medici și circa 1158 lucrători cu studii medicale medii. Funcționează o casă a lucrătorilor medicali.

În cele 32 de școli de cultură generală învață peste 20 mii de elevi. Mai există o școală medie politehnică, o școală de muzică și una de medicină, în care învață peste 2 mii de persoane.

Institutul pedagogic de Stat „Alecu Russo”, la care își fac studiile peste 6500 de studenți, are patru facultăți: filologie, științe fizico-matematice, limbi străine și pedagogie.

În oraș funcționează Institutul moldovenesc de cercetări științifice în domeniul selecției, seminologiei și agrotehnicii culturilor de câmp. Oamenii de știință de la acest institut au obținut soiuri noi de culturi: grâul de toamnă „Bălți 32”, soia „Biruința 12”, bine cunoscute atât în țara noastră, cât și în străinătate.

Instituții de cultură: Teatrul muzical dramatic moldo-rus „Vasile Alecsandri”, Muzeul de studiere a ținutului, 26 biblioteci, 16 cluburi, 4 cinematografe, Casa lucrătorilor din învățământ, Palatul pionerilor și școlarii.

Apare gazeta „Comunist”, organ al Comitetului orașenesc de partid și al Sovietului de deputați ai oamenilor muncii din Bălți.

Fondul locativ al orașului a crescut cu 6,4 în comparație cu 1945. Clădiri mai importante: Casa sovietelor, Palatul de cultură, Oficiul de telecomunicații.

La Bălți sunt 4 parcuri, 3 stadioane. Cresc microraiioanele cu blocuri de 4-5 etaje, cu magazine, școli, farmacii, creșe, grădinițe... În jurul Bălților se crează o zonă verde pe o suprafață de o mie de hectare.

Enciclopedia sovietică moldovenească.
Chișinău, 1970, vol. 1, pp. 541-542.

***

БЕЛЬЦЫ – город республиканского значения Молд. ССР, на реке Рэут (басс. Днестра). Узел железных и автомобильных дорог. 123 тысяч жителей (1977). Развиты пищевая промышленность (масло-жировая, мясная, винодельческая, мукомольная, сахарная, спиртовая отрасли) машино- и приборостроение, электротехническая и легкая промышленность (меховой комбинат, швейная и швейно-трикотажные фабрики). Мебельная фабрика, производство строительных материалов. Пед. ин.т, Молд. научно-исслед. ин.т полевых культур, политехникум, мед. и муз. училища, Молдавский муз-драматический театр, Историко-краевед. музей. Бельцы основан в 15 веке.

Украинская советская энциклопедия.
Киев, 1978, Т. 1, р. 423.

***

BELTSY, also spelled Belcy, city, Moldavian Socialist Republic, on the Reut River. Beltsy, dating from the 15th century, is an important railway junction and the centre of the rich agricultural Beltsy Steppe. Most of its industries are concerned with processing farm produce, notably flour milling, sugar refining and wine making, but furniture, agricultural machinery, and fur clothing also are made. Beltsy has a teacher-training institute and a medical school.

[**BĂLȚI**], oraș din Moldova, situat pe râul Răut. E datat din secolul al XV-lea. Important nod de cale ferată și bogat centru agricol din stepa Bălțiului. Majoritatea întreprinderilor din oraș sunt ocupate cu prelucrarea producției agricole. Se remarcă, îndeosebi, prin produsele de panificație, zahar rafinat și vin. Aici se produc de asemenea mașini agricole, mobilă, îmbrăcăminte din blană. Orașul dispune de o Școală Normală, Universitate și un Colegiu de Medicină].

The New Encyclopaedia Britannica.
Chicago, 1988, vol. 2, p. 85.

BĂLȚI, oraș în Republica Moldova, pe Răut. 159 mii de locuitori (1989). Industrie de mașini agricole, tricotaje și confecții, alimentară (carne, zahar, vin, uleiuri vegetale). Catedrală (1785). Veche așezare românească întemeiată în sec. 15. În 1774 a devenit cea mai mare așezare rurală din județul Soroca. În 1818 a primit statutul de oraș.

Dicționar enciclopedic.
București, 1993, Vol. 1, p. 192.

BĂLȚI. Evenimente prezentate în ordine cronologică

23 aprilie 1917

Delegații din plasa Slobozia Bălților cer școală, biserică și justiție românească.

30 aprilie 1917

Grupul naționaliștilor de la Bălți, sub președenția lui Ion Pelivan, pretinde o largă autonomie națională pentru Basarabia.

7 mai 1917

Adunarea învățătorilor din ținutul Bălților dezbat problema predării în școli în limba română. Unii învățători ruși se opun.

18 iunie 1917

La Bălți are loc o adunare a țăranilor la care vin provocatori extremiști și-i instigă să lupte împotriva autonomiei Basarabiei.

5 octombrie 1917

Deschiderea cursurilor pedagogice la Bălți, sub direcția prof. Liviu Marian.

4 decembrie 1917

Bande ruso-bolșeviceucid la Bălți pe marele proprietar Anuș.

2 februarie 1918

Un grup de români moldoveni din județul Bălți trimit o proclamație Sfatului Țării prin care cer unirea Basarabiei cu România.

2 martie 1918

Un număr de 102 persoane din Bălți semnează o moțiune prin care cer tuturor adunărilor de la Hotin și până la Ismail să ceară unirea cu România.

31 martie 1918

Se face legătura de cale ferată, directă între Iași și Bălți.

2 iunie 1935

Sfințirea Catedralei episcopale din Bălți, ridicată din osârdua PSS Episcopului Visarion Puiu.

11 decembrie 1935

Congresul Național Bisericesc alege pe PSS Tit. Simedrea episcop al Hotinului și Bălților.

22 septembrie 1939

În orașele capitale de județ din Basarabia: Hotin, Soroca, Bălți... au fost împușcate și expuse pe străzile principale sau în pieți publice câte 2-3 persoane, membri ai partidului „Totul pentru țară” (Mișcarea Legionară), drept represalii pentru asasinarea în București a primului ministru Armand Călinescu.

8 iulie 1941

Trupele române intră în orașul Bălți lăsat în ruine.

**Holban, Eugen Ștefan. *Dicționar cronologic.*
Chișinău: Muzeum, 1998. 231 p.**

BĂLȚI, rușii scriu și pronunță Bielți, *oraș*, în jud. Bălți, așezat pe malul drept al Răutului, la gura Răutului. De la Bălți până la Chișinău sunt 121 verste. Cinci șosele unesc acest orașel cu Hotinul, Soroca, Orheiul și Sculeni. O linie de cale ferată unește orașul cu Bender, Razdelinaia, Birzula și Râbnița, în lungime de 406 verste. Stația căii ferate e la depărtare de 2 km de oraș. Afară de aceste căi principale de comunicație, orașelul mai posedă încă trei șosele mici, din care una merge spre

Cornești, alta în Valea-Bâcului și a treia, prin Chișcăreni, în valea Culei. Pozițiunea geografică a orașului 47 45'30 lat., 25 35'30 long. după m. din Paris.

Populațiunea orașului, la 1902, a fost de 21 200 suflete, din care 9 300 români, 3 200 ruși, 8 700 evrei, ruteni și alții. Orașul are 951 case; o catedrală cu hramul Sf. Nicolae, iar în Slobozia-Bălți, o biserică cu hramul Buna-Vestire.

Din trecutul acestui târgușor al Moldovei se știe că în secolul al XV-lea a fost ars și prădat de tătarii sub Ghirei-Kan.

La 1711, Petru cel Mare, în retragerea sa, după ce a fost bătut cumplit de turci, a avut aici magazii cu provizii pentru armata sa; aceste magazii au fost prădate de tătari. Astăzi, acest orașel face un neînsemnat comerț cu vite pe timpul bâlciurilor.

Rușii se ocupă cu tăbăcitul pieilor, pe care le jupoaie de pe vitele vii, chiar la marginea orașului. Acest mijloc barbar de a jupui vita vie este obiectul de oroare al populațiunei moldovene, blajine, umanitare.

Altădată, când Bălți făcea parte din județul Iași al Moldovei, aci se făcea mare comerț cu vite, acum, însă, acest comerț a slăbit mult.

Bălți posedă azi o moară cu aburi, o fabrică de tuburi pentru țigarete, o cărămidărie, o fabrică de lumânări de ceară, o fabrică de săpun și trei de apă gazoasă. Toate aceste fabrici mici produc anual de abia suma de 4 000 ruble.

În oraș au fost, la 1901, peste 319 prăvălii și alte stabilimente comerciale, care toate împreună dădeau venituri anuale de 960 500 ruble.

Lângă oraș există 7 grădini de zarzavat, pe o suprafață de 16 desetine, și 9 grădini cu pomi, pe o întindere de 14 desetine, acoperite cu 4 500 pomi și 26 200 butuci de viță, care produc pe an peste 3 800 vedre vin. Tot lângă oraș mai există și 8 plantațiuni de tutun, care produc anual media 214 puduri tutun, cu preț de la 1 rublă până la 15 ruble pudul.

În apropierea orașului se află o movilă, numită Movila-Tătarilor, de sigur, mormântul vreunui cap tătareasc. Bălțile sunt insalubre; și aici băntuie paludismul.

Arbore, Zamfir. Dicționar geografic al Basarabiei. Chișinău, 2001, p. 23.

BĂLȚI, oraș în Nordul Republicii Moldova, pe râul Răut, reședința județului cu același nume; 159 mii loc. Important centru industrial și cultural. Universitate. Teatru. Muzeu. Catedrală (1785). Întemeiat ca sat în sec. 15, devine oraș în 1818.

Dicționar enciclopedic ilustrat. Chișinău, 2004, p. 147.

BĂLȚI, oraș în Republica Moldova, pe Răut, 145,9 mii loc (2003). Industrie constructoare de mașini agricole; tricotate și confecții, alimentară. Catedrală (1785). Veche așezare românească, întemeiată în sec. 15. Oraș din 1818.

Mic dicționar enciclopedic. București, 2005, p. 121.

БЕЛЫЦЫ, Бэлць (Bălți), город в Северной Молдавии; имеет статус муниципия. Население 145,8 тыс. чел. (2016), с учётом прилегающих населённых пунктов. ок. 250 тыс. чел., в пределах агломерации ок. 650 тыс. чел.

Расположен на границе Северо-Молдавской равнины и Чулукской возвышенности, на реке Реут, в месте впадения в неё реки Реуцел. Важнейший транспортный узел Северной Молдавии; здесь сходятся автомобильные магистрали: Кишинёв – Черновцы (Украина), Яссы (Румыния) – Сорока, Рыбница и железнодорожные магистрали Рыбница – Окница, Бельцы – Унгень, Рэуцел – Глодень. Международные аэропорты: Бельцкий (в 11 км к северо-западу от центра Б, чартерные перевозки) и Маркулештский (в 32 км к северо-востоку, грузовой)

Согласно официальной версии, Б. основан 22.5.1421. Однако новейшие исследования показывают, что первое упоминание о нём в документах относится к 4.10.1620. В 17 в. Б - сельское поселение Ясского цинута (уезда) Молдавского княжества; во время Прутского похода 1711 – главная база снабжения войск Петра I. Неоднократно подвергалось набегам и разорениям татар. С 1766 – местечко, преимущественно еврейское. С 1812 вместе с Восточной Молдавией – в составе Российской империи: уездный город Бессарабской области (1818–73), Бессарабской губернии (1873-1917), центр Ясского (с 1887 – Белецкого) уезда.

Значение Б. как торгового центра (ежемесячно проводились ярмарки лошадей) возросло после строительства в конце 19 – начале 20 вв. железных дорог. Наряду с торговлей скотом (экспортировался преимущественно в Австрию) значительно увеличилось производство и вывоз высококачественной пшеницы (главным образом через Одессу). В 1917 центр одноимённого уезда Молдавской демократической республики. В 1918-40 и 1941-44 в составе Румынии.

В 1923 в Б. перенесён епископский центр Хотинской епархии. Сильно пострадал во время 2-й мировой войны, уничтожена бóльшая часть еврейского населения. Освобождён от немецко-фашистских захватчиков 26.03.1944 в ходе Уманско-Ботошанской операции (март-апрель 1944). В 1940-41 и 1944-91 уездный, районный центр Молдавской ССР, город республиканского подчинения, крупный промышленный центр. С 1994 муниципий, в 1998-2003 центр одноимённого уезда. В постсоветский период постоянное население сократилось на 15%.

На территории Б. и его окрестностей сохранились многочисленные археологические памятники эпохи неолита, бронзы и черняховской культуры (2-4 вв.), а также античные курганы. В центре города сосредоточено большое количество памятников архитектуры 18-20 вв. Среди них: православные соборы Св. Николая (1791-95), архитектор А. Вайсман, позднее европейское барокко, интерьер расписан молдавским художником Евстафием Альтини, 1795–1803, колокольня, 1888, реконструирована в 1994-95,

при соборе действуют центр помощи, библиотека церковной книги, хор, воскресная школа, 1995; Св. Константина и Елены (1924-33), архитектор А. Габриелеску, неовизантийский стиль, с баптистерием, архитектор В. Войцеховский; церкви Рождества Богородицы (1881-84); Св. Троицы (1903-10); Св. Апостолов Петра и Павла (1915-16, 1924-29), архитектор А. Габриелеску, неомолдавский стиль; Преподобной Параскевы (1924-35), архитектор А. Габриелеску, неорумынский стиль; Архангелов Михаила и Гавриила (1928-36), неомолдавский стиль; Успения Пресвятой Богородицы (1930-е гг.); армянская церковь Св. Георгия (1910-14), архитектор А. Л. Красносельский; монументальный католический костёл Св. Архангелов Михаила, Гавриила и Рафаила (2001-10), баптистские и евангелическая церкви (все – 2000-е гг.).

Жилая застройка и административные здания (19-середина 20 вв.): усадьба Бодеско (19 в., в 1914-18 земская управа, в межвоенный период уездная префектура, в 1934 перестроено под руководством архитектора Р. Л. Спирер, впоследствии Дом пионеров, ныне Дворец бракосочетаний); Дом Хаджи-Маркарова (конец 19 в., в межвоенный период мэрия, комплекс гостиницы „Bălți” (19 в.); казармы воинской части (1905); резиденция епископа Хотинского Висариона Пую в неорумынском стиле, в том числе дворец епископа, административно-хозяйственное здание, главные ворота, парк (1924-27), архитектор А. Габриелеску, затем Н. и Р. Михэеску, 1929-34). Среди других сооружений – бывшее административное здание НИИ полевых культур «Селекция» (в начале 1990-х гг. возвращено церкви, с 2006 резиденция епископа Бельцкого и Фалештского); здания бывшего банка, бывшего еврейского лицея (оба – 20 в.), железнодорожного вокзала «Râmânteni» (1930-е гг.) и ресторана «Nistru» (1952); ансамбль улиц Пэчий (Мира), Шмидта; центральных площадей – Независимости (с монументальным зданием Городского совета, 1958) и В. Александри (здания театра его имени, кинотеатра и главного торгового центра). Многочисленные памятники выдающимся деятелям: Алеку Руссо (1971, скульптор И. Козлов), Н. А. Островскому (1970-е гг.), В. И. Ленину (1980), молодогвардейцу Б. Главану (1981), румынскому поэту и романисту М. Эминеску (1990), молдавскому писателю и поэту В. Александри (2001), Т. Г. Шевченко (2002), господарю Молдавского княжества Стефану Великому (2004, скульптор Г. Постовану, архитектор В. Еремчук); Аллея классиков национальной культуры (2010), В. С. Высоцкому (2013). Мемориальные скульптурные композиции и ансамбли: Аллея воинам, павшим в 1941–44 (1944); памятники И. Н. Кожедубу, А. И. Покрышкину и Г. А. Речкалову, 2004), венгерским воинам (1944), советским воинам (1955), освободителям города («Танк», 1968), «Гостеприимство» (1979), железнодорожникам «Паровоз» (1980-е гг.), памятники на могилах воинов, погибших в 1944 и на братской могиле солдат-железнодорожников (1957), на месте захоронения пленников советского лагеря (1991), жертвам холокоста (1997, 2009), воинам, павшим

в 1944 (1997, с. Елизавета), воинам, павшим в Афганистане (1999), жертвам репрессий коммунистического режима (2002), жертвам Чернобыля (2003). Мозаики «Дороги» и «Приветствие» (1972)

Важнейший научно-образовательный центр Северной Молдавии. НИИ: полевых культур «Селекция» (1944, в структуре Академии наук Молдавии); «Риф-Аквааппарат» (1996, разработка гидроакустической аппаратуры, медицинских приборов для физиотерапии, приборов для железнодорожного транспорта).

Среди вузов – Государственный университет им. Алеку Руссо (1945, современный статус с 1992); комплекс зданий бывших лицеев – памятник архитектуры в стиле модерн (1924–38, архитектор Э. Спирер, в его структуре – научная библиотека, 1945 и др.); Днестровский институт экономики и права (основан в 1995 как филиал Московского университета менеджмента и права; современный статус с 1998, здание – памятник архитектуры 1934); филиал Балтийского института экономики, политики и права (г. Санкт-Петербург), учебный центр Современного гуманитарного института (академии) Республики Молдова (г. Кишинёв); 6 колледжей; Библиотеки: муниципальная им. Э. Кошеру (ведёт историю с 1880, статус библиотеки с 1913, восстановлена после войны в 1944, в 1972 на её базе создана централизованная библиотечная система, с 2005 носит имя румынского лингвиста Э. Кошеру); детская библиотека им. И. Крянгэ; Музей истории и этнографии (1960), в собрании которого – археологические экспонаты, коллекции монет, костюмов, старых документов, музей занимал разные здания; Картинная галерея им. А. Кантемира (1973); Национальный театр им. В. Александри (возник в 1934 как городской театр «Scala», с 1944 джазовый, с 1947 русский драматический, с 1957 молдавско-русский драматический, с 1990 имеет статус национального, с 1994 действует детская труппа «Жижилыцы», современное здание и скульптурная композиция «Театр», архитектор Я. А. Гальперин, скульптор Ю. Хворовский; муниципальный детский театр «Вера»; Дворцы культуры: городской (с концертным залом), «Молдова», «Пламя», Центр культуры и молодёжи; народные коллективы: танцевальный ансамбль «Vântuleț» (1957), оркестр «Lăutarul» (1970), фольклорный ансамбль «Doinița» (1991) и др.; городской парк (заложен императрицей Марией Александровной в 1856), сквер «Meșterul Popular» (народные мастера); футбольные клубы: «Zaria» (1984, в 1992–2014 «Olimpia») проводит матчи на городском стадионе (1955, 6 тыс. мест), «Locomotiv» (1940, один из старейших в Молдавии, выступает на одноимённом стадионе (1,5 тыс. мест), конноспортивный клуб; гребной канал; теннисный корт.

Молодёжный фестиваль «Хрустальный аист» проводится ежегодно в «День города» (22 мая).

Бэлць один из крупнейших промышленных центров Молдавии. Ведущие отрасли промышленности: машиностроение, пищевкусовая, лёгкая и строительных материалов. Действуют несколько промышленных зон.

В советский период в городе возникло много крупных промышленных предприятий: заводы «Electrotehnica», электроосветительной арматуры, приборостроительный и др., ТЭЦ (1956, установленная мощность 24 МВт). На базе приборостроительного завода (возник в 1944 как Бельцкий механический завод, с 1951 – Завод № 898 в структуре ВПК СССР, затем Производственное объединение им. В. И. Ленина, ныне «Răut», выпуск гидроакустического и навигационного оборудования, формируется промышленный парк «Răut»); Завод компании «Moldagrotehnica» (основан в 1944; реконструирован в 1990-е гг., в кооперации с рядом иностранных компаний выпускаются свыше 20 видов сельскохозяйственной техники). В рамках созданной в 2010 свободной экономической зоны функционирует завод германской компании «Dräexlmaier Group» (производство автоком-плектующих).

Пищевкусовая промышленность представлена хлебокомбинатом (компания «Produse Cerealiere»); мясокомбинатом «Basarabia-Nord» (1944); молочным комбинатом «Incomlac», подразделение «JLC Group», крупнейший в стране), винно-коньячным «Barza Albă» (1944, ведущий в Молдавии производитель коньяков (бренди и дивинов, в т. ч. «Белый аист»); пищевым комбинатом (минеральная вода, водка, спирт, в т. ч. медицинский в свободной экономической зоне); другими комбинатами: маслособойным («Floarea Soarelui»), сахарным, биохимическим заводами и несколькими фабриками по переработке кукурузы.

Среди предприятий лёгкой промышленности: фабрики компаний «Flautex» (выпуск хлопчатобумажного текстиля: наволочек, покрывал, скатертей, салфеток и др.), «Infinity» (совместное молдавско-турецкое предприятие), «Bălţeanca», «Runfelsia» (все три - швейные изделия), «Fashion Group» (совместное молдавско-итальянское предприятие, трикотажные изделия), «Viat-Plus» (вязаные изделия, вышивка на всех типах тканей и кожи), «Stip» (мягкие игрушки, подушки для автомобильных сидений, одноразовые гигиенические пакеты для авиакомпаний) и «Mioara» (1945, бывший меховой комбинат: меховые пальто и подкладки, шерстяные одеяла и др.); промышленности строительных материалов: заводы компаний «Constructorul» (строительные конструкции из бетона, металла и древесины), «Bălindmontaj» (строительные металлоконструкции), «Drumuri-Bălţi» (асфальтобетонные смеси), «Knauf-gips» (подразделение германской компании «Knauf», строительные смеси), кирпичный завод.

В промышленной зоне №3 (в районе железнодорожной станции «Бельцы-Слободзея», Северного вокзала) размещаются локомотивное и вагонное депо, нефтебаза, склад горюче-смазочных материалов Национальной армии Республики Молдова, завод по производству железно-дорожных шпал и кислородный завод. В западной части Б. – крупная военная база (здесь базируются 1-я пехотная бригада «Moldova», часть карабинеров и военный госпиталь).

В окрестностях Б. – Белецкая степь (эталонные чернозёмы номинированы для включения в список Всемирного наследия).

Большая Российская энциклопедия.
Москва, 2005, Т. 3, pp. 798-804.

***

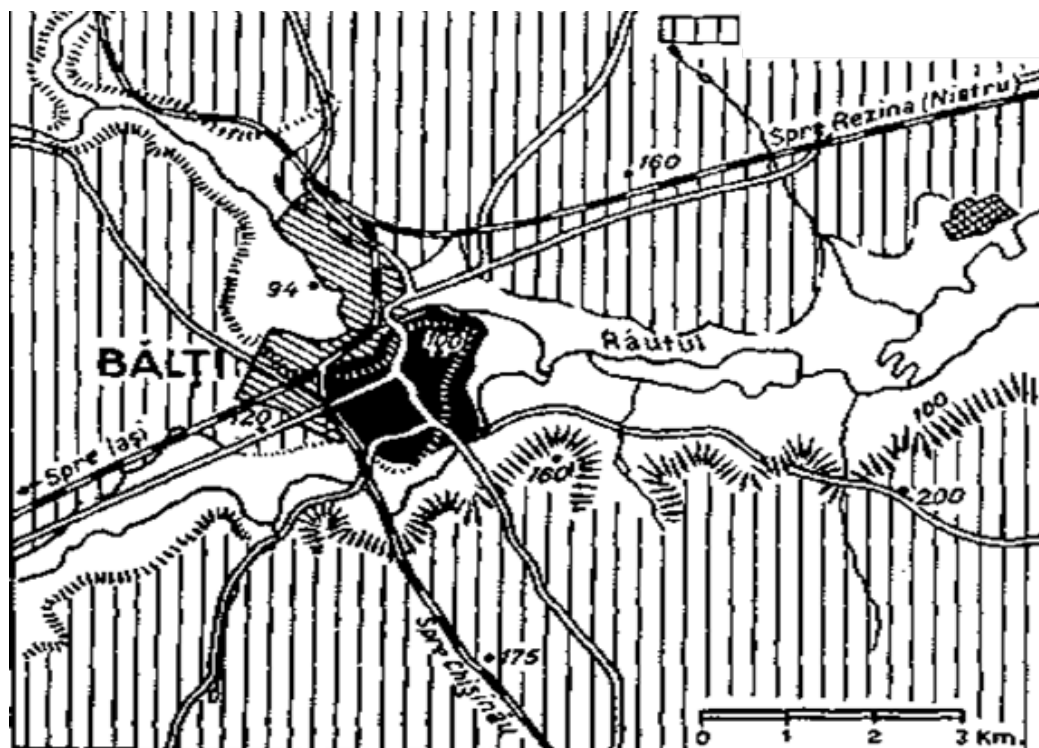
BĂLȚI, municipiu în Republica Moldova, pe râul Răut, reședința județului cu același nume; 159 mii loc. Centru industrial. Catedrală (1785). Sat întemeiat în sec. 15. Oraș din 1818.

Dicționar enciclopedic. 98 de definiții.
Chișinău, 2008, p. 1089.

BĂLȚI, oraș, 145 900 loc. (2003), reședința județului Bălți, Republica Moldova. Este centru industrial: mașini și utilaje, mobilă, blănuri, conserve, vinuri, produse lactate. Orașul găzduiește o catedrală (1785), Universitatea de Stat „Alecu Russo”, Teatrul dramatic „Vasile Alecsandri” și câteva muzee. A fost atestat pentru prima dată ca sat în sec. XV, iar apoi ca oraș în 1818.

Enciclopedia Universală Britanica.
București, 2010, p. 144.

BĂLȚI. Așezare. Municipiul Bălți, capitala județului cu același nume, este așezat în mijlocul stepei – azi cultivate – din Nordul Basarabiei, la o veche răspântie de drumuri.

Vatra oraşului, cu o suprafaţă de peste 930 ha, se întinde pe botul de deal foarte teşit de la confluenţa Răuţelului cu Răutul şi anume pe dreapta acestuia din urmă. (Altitudinea 100-110 m). Ea acoperă însă şi o parte din şesul argilos inundabil al văii principale.

Cadrul este deluros (cu cote mai rezezi în Sudul oraşului şi mai domoale în Est) şi aproape total lipsit de păduri. Tocmai absenţa pădurilor şi, implicit, prezenţa stepei, a provocat formarea cernoziomului ciocolat – sol foarte fertil care acoperă întreaga regiune. De aici caracterul agricol şi, azi mai puţin pastoral, al acestui cadru care explică astfel – alături de poziţia centrală - importanţa bălţilor ca punct de concentrare a grânelor, ca piaţă comercială şi chiar ca însemnat centru industrial (mori, ulei, spirt).

Populaţie Municipiul B. avea la 1930 – după rezultatele provizorii ale recensământului din acel an – 30. 667 locuitori. Cifra probabilă a populaţiei actuale (calculată la 1 iulie 1937) este de 31 591 locuitori, indicând un spor natural de 424 locuitori timp de şase ani şi jumătate, adică o creştere de 3,0 %

Economie. Industrie şi comerţ. Industria alimentară: 6 mori sistematice, 9 fabrici de ulei, 1 de zahăr, 2 de macaroane, 6 de mezeluri, 1 de spirt, 2 de bere. *Alte industrii:* 3 turnătorii, 1 fabrică de mobilă, 1 de parchete, doage etc., 1 de produse de hârtie, 5 de săpun.

Din întreprinderile de mai sus, următoarele au un capital social sau un capital investit de 5.000.000 lei. Moara S. Brestecico (inv. 8), Moara şi fabrica de arpacaş I. I. Ioffe (inv. 8), Societatea „Flora” (soc. 12) cu 2 fabrici de ulei (inv. 5 şi inv. 4), Fabrica de ulei Fraţii Volman (inv. 10), Fabrica de ulei „Steaua Basarabiei” (inv. 6), Fabrica de ulei I. Friedemann (inv. 5), Fabrica de zahăr „Zarojani” (soc. 100, inv. 179).

Oraşul face comerţ intens cu vite cornute şi porci (export săptămânal în străinătate - 5 vagoane), păsări (export - 2-3 vagoane pe săptămână), ouă (export - 3-4 vagoane), fructe, nuci şi struguri, care se exportă în Polonia.

Bâlciuri: 2 Februarie, a 6-ea săptămână din postul mare, de Sf. Treime, 20 Iulie, 6 August, 8 Septembrie, 14 Octombrie, 21 Noiembrie, 20 Decembrie – târg săptămânal în fiecare Duminică.

Instituţii de credit. Banca Naţională (agenţie), Banca Românească, Banca „Basarabia”, Casa de credit a agricultorilor din jud. Bălţi, Banca Țăranilor din Basarabia, Banca „Tovărăşia evreiască”.

Finanţe publice. Bugetul municipiului Bălţi pe exerciţiul 1936/37 prevede următoarele cifre:

Venituri în lei	25 335 773
Venituri ordinare	19.649.000
Venituri extraordinare	1.005.773
Venituri speciale	4.681.000
Cheltuieli	25.185.000

Cheltuieli ordinare	19.649.000
Cheltuieli extraordinare	855.000
Cheltuieli speciale	4.681.000

Cultură. Învățământ. Liceul de băieți „Ion Creangă”, Liceu de fete, Liceu evreesc de băieți, Liceu evreesc de fete, Liceu comercial de băieți. Școală normală de băieți, Liceu industrial de băieți. Liceu industrial de fete, 12 școli primare, 7 școli de copii mici, 2 școli primare evreești, 2 școli de copii mici evreești.

Instituții culturale. Bibliotecă comunală, Biblioteca „George Enescu”, Biblioteca evreească, Căminul cultural al Fundației Regale „Principele Carol”, Asociația culturală a învățătorilor, Societatea culturală „Cartea Noastră”, 4 săli de teatru, 2 cinematografe, 4 societăți corale, 2 societăți sportive, 1 societate de vânatoare.

Ziare și reviste. „Glasul Moldovei”.

Religie. Biserici și lăcașuri de închinăciune. 1 catedrală și 6 biserici ortodoxe, 1 biserică romano-catolică, 1 biserică armenescă, 1 biserică lipovenească, 1 casă de rugăciune baptistă și 18 sinagogi.

Instituții bisericesti. Reședința Episcopiei ortodoxe a Hotinului și reședința unui protopopiat ortodox.

Administrație. Municipiul B., capitala județului Bălți, este situat la 127 km de Chișinău și la 577 km de București. Stație c.f. pe linia Iași-Vasile Lupu – Bălți – Cernăuți. Punct de plecare pe linia Bălți – Mateuți – Rezina.

Instituții publice. Primărie, Prefectură, Tribunal, Administrație financiară. Legiune de jandarmi, Serviciu tehnic al drumurilor, Cameră de comerț și industrie, Cameră agricolă, Serviciu agricol, Judecătoria urbană, Judecătoria rurală, 2 percepții fiscale, 2 percepții comunale, Serviciu sanitar județean, Serviciu sanitar al municipiului, Serviciu veterinar județean, Serviciu veterinar al municipiului, Oficiu P.T.T., Oficiu telefonic, Birou de măsuri și greutate.

Asociații. Biroul avocaților, Sfatul negustoresc, Asociația funcționarilor primăriei, Corpul contabililor din municipiul și județul Bălți, Asociația notarilor, Asociația micilor meseriași, Asociația cultivatorilor de sfeclă.

Edilitate. 3 uzini electrice, conductă de apă, pavagii.

Sănătate publică. Spitalul „Central” (de stat), 1 spital particular evreesc, 2 sanatorii particulare, 1 dispensar de stat, 2 comunale, 1 Oficiu de asigurări sociale.

Asistență și prevedere socială. Oficiu de asigurări sociale, Societatea „Crucea Roșie”, Oficiu I.O.V., Societatea „Ocrotirea”, Societatea „Oze”, 1 orfelinat, 1 azil de bătrâni, copii și invalizi, 2 azile evreești de bătrâni, Căminul „Vatra Școlii” pentru elevi săraci.

Enciclopedia României.
Iași, 2010, vol. II, pp. 530-531.

ITINERARE MARCATE DE SECOLE

Certificări științifice

Teo-Teodor MARȘALCOVSCHI

doctor în științe istorice, conferențiar universitar

BĂLȚI DE ALTĂ DATĂ

Precizarea originii așezărilor umane de orice tip are însemnătate științifică, cognitivă, educațională, iar în cazul or. Bălți și politico-ideologică. Municipiul așezat în nordul moderat al Republicii Moldova și având 58 % de populația autohtonă este transformat artificial într-o cetate a anumitor interese politice eterogene. La temelie este pusă istoria falsă a urbei și insistența tendențioasă ale unor cercuri ambițioase „tradiționale” sovietice de a nu ceda în fața noilor realități. Situația dată se referă și la data primei atestări documentare.

Geneza oricărui oraș din tot spațiul românesc reflectă „expresia unui proces social-economic în cursul căreia meșteșugarii din obștea sătească se desprind de agricultură pentru a se stabili în centre care să le înlesnească într-o mai mare măsură practicarea meseriei”. Sursele din sec. XV-XVI cu referință la segmentul teritorial dintre actualul municipiu și Gura Căinarului pe cursul fl. Rău atestă existența a 33 așezări rurale de stat (între care câteva prisăci) și boierești întărite de hrisoave, urice, zapise, dani. Facem o remarcă de esență că așezările umane date au evoluat din contul obștilor sătești vechi. Sub aspect economic populația practica agricultura, vităritul, meșteșugurile.

Între timp, sursele indică clar că o parte din sate și mahalalele acestora situate pe malurile apelor curgătoare și luate la evidență în calitate de puncte strategice, erau etatizate sau trecute în categoria întemeierilor „prin înșelăciune”, la fel cum e în cazul pe malului stâng al fl. Răut. În toate cazurile denumirea satelor ținea de numele proprietarul-fondator; locul de plasare etc. De aceia actele stipulau „unde a fost”, „unde este”, „pe malul”, „lângă”, „la marginea” în hotar cu” și alte variante. În funcție de ocupația populației și așezarea potrivită unele sate obțin pe parcursul timpului statut de târg, *торгъ, мѣсто/мисто*, iar apoi și de *городъ, орашу*. Negoțul se prezintă mai activ în prisăci, unde exista o bază materială variată – terenuri agricole calitative, vitărit variu, pășune destule, spații silvice și acvatic, mijloace meșteșugărești și experiență productivă, mori, sladnițe, pive, stupi de albine etc., totalitatea cărora tindea spre o economie extensivă. Astfel de structuri puteau fi utilizate în scopuri militaro-strategice. Printre acestea, începând cu secolul al XVI-lea se profilează câteva topice legate de noțiunea Bălți.

În urma studierii insolite a actelor interne au fost identificate hotarele moșiilor din zona Bălți – Gura Căinarului pe cursul fl. Răut. A fost stabilit că pe

parcursul sec. XV – XVI în locul actualului municipiu nu exista nici o așezare umană. „Roiul” de sate, în număr de 32, era plasat între actualul Grigorești și Gura Căinarului: Bălți-I (Bălțile), Begeani, Bobeni, Budăești, Bursuceni, Căenari, Colunești, Coșiug, Cubolta, Drojdiești, Goenești, Gura Căinarului, Heciul, Joldești, La Oprea, Lozile, Mărculești, Micești, Miron, Nemțeni, Odăile, Prajila, Prideni, Putinești, Schindirești, Soloneț-Roșiatic, Stârceni, Trifan, Țiplițești, Vădureni, Visternicii și Zăvideni. Calculat în mediu câte 20 de gospodării în fiecare sat și 5-6 membri în familie, putem stabili cu aproximație că aici locuiau 650 familii cu un potențial uman de cca 3200-3500 locuitori. În afară de acesta existau peste 15 „locuri de sate”, „locuri pustii”, 6 seliște, 4 locuri cu iazuri pentru mori și prisăci ș.a.

Printre structurile heteromorfe rurale de aici, apar către finele sec. al XVI-lea două topice: Bălți, pârâu < afluent al r. Cubolta, lângă Putinești > și „loc de sat pe Bălți” < în extremitatea nordică a moșiei Putinești, r. Florești > atestate în uricul din 20 august 1588 a lui Lăpușneanu. Un alt uric din 2 septembrie 1618, emis de Gaspar Grațiani stipulează; „domnul a spus”, iar „Toader < a scris >” să i se întărească lui Ghidion, fiul lui Voico logofăt „satul Stănenii < situat undeva spre cursul inferior al râului Cubolta >, din ținutul Soroca și satul Solunceni, cu loc de moară și cu iaz pe Căinar s-a convenit. < și > satul Bălțile pe Cubolta”. Așa dar, între 1588-1619 moșia Putinești includea trei topice: hidronimul „Bălți”, Bălți – loc de sat și satul Bălți. Astăzi pârâul, care izvorăște din centrul s. Iliceuca, reprezintă o albie seacă și hidronim uitat. La confluența lui cu râul Cubolta, este remarcat cu maluri stâncoase și un pod pe traseul Bălți-Florești. „Risipirea” satelor făcea parte din planul militar-strategic al statului. În acest sens malul stâng al Răutului dintre Grigorești și Gura Căinarului se prezenta destul de util. Dintre acestea sursele evidențiază s. Zăvideni, dăruit de voievodul Petru Șchiopul pe 20 august 7096 (1588).

Hotarul localității includea Movila Mare din stânga Răutului, locul „în jos de Cheldea”, stâlpul de la fântâna satului Bobenilor, „alt stâlp la Movila Bobenilor”, < vârful Aluneilor, „de acolo alt stâlp” până la hotarul Beliciu Biliceniei Vechi, apoi spre „loc pustiu lângă Sânger”, „de acolo drept în jos, unde se împreună văile... dinspre Soloneț”, „iar de acolo, la movila... Odăilor” > „și de acolo peste valea Miceștilor” 30 spre „vârful Rediului Florilor”, „și de acolo drept în vârful dealului, la obârșia Bârsanilor”, „iar de acolo drept la movila lui Ivașco” de lângă Vârtoape, „iar de acolo, un stâlp, la marginea satului Schindireștilor”, „iar de acolo, la gura Coboltei” și spre Movila Mare. Din nou, topicul Bălți de pe Răut aici și alte acte nu figurează.

Prin urmare, satul „Bălți de pe pârâul Bălți” rămâne unicul toponim confirmat documentar și de aceea trebuie luat în calcul la cercetarea istoriei viitorului municipiu. Însă de la 20 august 1588, timp de treizeci și unu de ani, satul iese din gura surselor. Pauza ia sfârșit pe 2 septembrie 1619. Un uric a lui Gaspar Grațiani documentează că „domnul a spus”, iar Toader a scris să i se întărească lui Ghidion, fiul lui Voico logofăt „satul Stănenii”, din ținutul Soroca și satul Solunceniei, cu loc

de moară și cu iaz pe Căinar ”s-a convenit <și> satul Bălțile pe Cubolta” <de lângă Putinești>. Reiese că în a doua zi al Anului Nou 1619 satul Bălți continua să existe la confluența pârăului Bălți cu râul Cubolta.

Peste un an de zile arsenalul documentar este completat de cronica Campaniei de la Țuțora ale trupelor poloneze de sub comanda hatmanului Zólkiewsky împotriva otomanilor, care a durat în septembrie-octombrie 1620. Expediția începe la 3 septembrie 1620. Polonezii trec Nistru lângă s. Iaruga, apoi se mișcă pe teritoriul Moldovei la vest de Soroca, părțile superioare ale r. Cubolta, pe lângă Heci și la 12 septembrie ating Ungaeru (Ungheni), ocupând o poziție strategică la vre-o 7-8 km de la Țuțora.

Însă după o nereușită, polonezii sunt nevoiți să se retragă în condiții nefavorabile. Calea o țin prin satele Petrești, Scumpia, Catranâc, „iar, pe la amiază zilei de 4 octombrie, la râul Răut, lângă satul Bălți”. Prin urmare, cronica poloneză atestă o altă localitate Bălți, pe Răut. Nu este o greșeală pur tehnică, fiindcă scribul leah ne informează cu precizie că de la acest sat Bălți de pe Răut trupele poloneze sub loviturile tătarilor „au trecut seara peste Răut și la 5 octombrie, în zori, au ajuns la râul Cubolta, ... continuându-și calea de-a lungul malului drept, pe lângă Moara Nouă, până la satul Servirni, situat la o distanță de cca 10-11 km de Nistru și Moghilev.

Așadar, asistăm la prima atestare documentară a satului Bălți pe Răut – 7128 (1620) 4 octombrie, luni, către amiază. Considerăm că topicile pârăul Bălți, loc de sat pe Bălți, satul Bălți-I de pe Cubolta, satul Bălți de pe Răut, fac parte din una și aceeași istorie incipientă a mun. Bălți. Rămâne să precizăm când are loc așezarea populației în locul actualului municipiu. Însă, din păcate, în această privință sursele tac, ceea ce ne face să recurgem la metoda analizelor logice. Așa dar, dacă pe 2 septembrie 1619, pe Cubolta mai exista satul Bălți-I, topic care după această dată nu mai figurează în acte, iar pe 4 octombrie 1620 cronica poloneză atestă localitatea Bălți de pe Răut, atunci reiese, că a avut loc un transfer al populației legat de căutarea unui loc de trai mai decent. Strămutarea ar fi avut loc în vara anului 1619 sau primăvara anului 1620, ceea ce a depins de asigurarea vieții pe timp de iarnă, lucrările agricole de toamnă și de primăvară.

Bineînțeles, că la început satul Bălți de pe Răut putea să aibă un număr mic de locuitori, care pe parcurs se va completa din contul strămutării țăranilor și din alte sate. Aici în ajutor ne vine legenda care pretinde să afirme că în trecut Bălți se numea Zăvadeni.

Nu este exclus că o parte din populația din Zăvadeni a trecut cu traiul în satul Bălți de pe Răut, practicând agricultura, creșterea animalelor, meșteșugurile și negoțul. Alt fel zis, „risipirile” permanente ale satelor produceau „amestecături în întreaga noastră țară” cu efectul apariției noilor sate, unele din care obțineau pe parcurs statut de târg. Ca fond de idei, printre acestea s-a aflat și s. Bălți de pe Răut.

Prin urmare, argumentele și concluziile de mai sus atestă anul întemeierii mun. Bălți – 1620 și contestă anul fals 1421. Inepția începe atunci, când F. Bruni traduce și publică în rusă (1853) consemnările călătorului și diplomatului francez

Guillebert de Lannoy (1386-1462). Autorul din Odesa manifestă imprudență odată ce confundă topicul Belz (Bels/Belfz) cu Bălți (Бельцы, Бельц).

Conform afirmațiilor lui F. Bruni, în secolul al XIV-lea or. Bălți făcea parte din componența Rusiei. Între timp, toponimul Belfz nici fonetic și nici morfologic nu corelează cu Bălți (Бѣльцы). Semnul moale «ь» în „Belfz” nu există, îmbinarea „fz” și «ц» nu are continuitate, consoana slavă «ц» ar avea alternativă în grupul de limbi romanice sub formă de combinare a consoanelor „tz” și nu „fz”. Judecând numai după aceste criterii, noțiunea Belfz din franceză nu poate fi identificată cu termenul rus Бѣльцы.

Este deplasată de la adevăr și „legenda” despre Ringala Mazovi (cca 1370-cca 1429), care fără vre-o argumentare științifică apare în calitate de „fondatoare” a or. Bălți. Autorii cei mai radicali și fără pregătire profesională propun cititorilor până și imaginea renumitei poloneze, dar care reprezintă o altă persoană – imaginea Ringalei nu se cunoaște.

Ringala Mazovi (rus.: Мазовецкая) era vară dreaptă a regelui polon Władysław și soră cu Marele duce lituan Vitolt. Între 1391-1392, a fost ostatica fratelui său la curtea teutonilor. Apoi se căsătorește cu Henrich Siemowitowic, duce al voievodatului Mazovi, decedat subit la începutul anului următor (1393). În 1419, după o văduvie de un sfert de veac, se recăsătorește cu Alexandru cel Bun, devenind cea de-a treia consoartă a voievodului moldovlah, căruia nu-i plăcea singurătatea. Însă mariajul nu a fost de lungă durată și în 1421 este desfăcut.

Conform legilor în vigoare, selecta doamnă s-a bucurat de o recompensă materială și în bani. Cu această ocazie, Alexandru cel Bun emite, pe 13 decembrie 6929 [1421], în slavonă și latină o Diplomă de danie, care stipula următoarele: „Noi, Alexandru voievod, domn al Țării Moldovei... Facem cunoscut, cu această carte a noastră, ... că am dat de bunăvoia noastră și nesiliți de nimeni târgul Siret și Volhovățul, și cu satele și cu pricururile, cu morile, și cu iazurile, și cu vămile și cu plățile din dări, cu câștigurile și cu veniturile...”

Fragmentul citat și Diploma în genere nu face nici o aluzie la Bălți, care ar fi fost donat principesei Ringala. Aici este scris cu certitudine că fosta soție a primit în dar târgul Siret și Volhovăț. Evident, avem de afacere cu o eroare brutală, incultă și lipsită de competență.

Dacă pe parcursul anilor 1421-1588 topicul Bălți figurează numai în calitate de sat pe pârăul Bălți, apoi după 1620 localitatea intră treptat în limba actelor medievale. În 1651 aprilie 21, starețul rus Arsenie Kuhanov, aflat în drum spre Iași, cu o misiune confesională, trece prin Bălți. Timuș Chmelnițky când ține calea spre Iași să cucerească inima domniței Ruxandra, fiica lui V. Lupu (1652), face o escaladă la Bălți. Pe 2 ianuarie 1657, călătorul german Gotthard Wefling aflat în drum spre Soroca și găsește pe Răut târgul Bălți, subliniind că era mic și ducea mare lipsă de apă potabilă.

Către finele sec. al XVII-lea, Bălți devine târg regional cunoscut, iar în secolul următor ponderea lui sporește. Orașul dispune de magazii (depozite) pentru păstrarea mărfurilor. În cadrul Campaniei de la Prut a țarului Petru I (iunie 1711) aici

au fost stocate proviziile armatei ruse gestionate de gen Alpart. Din scrisoarea lui Petru cel Mare (22 iunie 1711) către A. I. Repnin se vede că bunurile depozitate la Bălți au fost evacuate din cetatea Sorociei, printre care și 200 puduri de praf pentru tunuri.

În 1738, englezul John d'Antermony, aflat în drum din Moskova spre Iași, trece prin Soroca, Căinari și Bălți. M. Purișkevici, proprietar funciar în Basarabia, remarcă niște mărturisiri ale bătrânilor din s. Căinari, conform cărora în lunca Răutului de lângă Bălți pășteau oile și hergheliile de cai ale tătarilor, dar care au fost alungați din 9 iunie 1766. Legat de această dată, Enciclopedia Sovietică Moldovenească informează cititorii greșit, afirmând că „după izgonirea tătarilor pe moșia lui Iordache Panaite a fost întemeiat satul Bălți (1766), care devine curând un centru comercial”.

Sursele din ultimele trei decenii ale sec. al XVIII-lea încep să furnizeze date statistice. Cunoscutul istoric Pavel Dimitriu, în opera sa Recensământul populației din anii 1772-1773 și 1774, sistematizează aceste informații parțiale. În 1772-1773, târgul Bălțile, care aparținea boierului Sandul Panaite includea 73 case (gospodării), 70 țărani liberi, 1 țigan, 1 preot, 1 văduvă, funcționa o poștă. Reiese că aici locuiau 450 oameni. Datele din 1774 insistă că târgul avea 129 case (775 oameni), 87 bresle, din care sunt evidențiați 80 poștași, numărul birnicilor este numai de 42 oameni, ceea ce indică la o organizare internă de tip urban.

Un document, din 12 ianuarie 1782 dat de Constantin Moruzi întărește ochina Bălți lui Iordachi Panaiot cu dreptul de a comercializa vite și mărfuri industriale. Din această dată târgul obține dreptul de a impozita marfa comercializată cu mortasiپی (arab., tc. mühtesip) – a zecea parte din marfa cântărită de mortasip și taxă la vânzarea vitelor pe piața târgului. Astfel, asistăm la precizarea statutului urbei, dar până ce în calitate de oraș boieresc și de însemnătate regională.

Consulul rus din Iași vorbește despre cazarea la Bălți, în 1784 1 martie, a unui regiment de arnăuți, care trebuie dezolvat. În iunie al același an domnitorul pleacă spre Bălți pentru o întâlnire cu comandantul osmanlâk al raialei Hotin. În ianuarie 1785 are loc o concentrare a trupelor otomane în Bălți. În aprilie 1785 acțiunea militară a turcilor este reconfirmată. Sunt niște informații care reflectă sporirea poziției orașului în contextul evenimentelor politice și militare. Tensiunea pregătirii războiului ruso-turc, din 1787-1781, vizează și orașul Bălți, ceea ce subliniază poziția strategică activă, pe care o avea viitorul municipiu. În secolul al XIX-lea informațiile despre Bălți sporesc considerabil. Orașul este inclus stabil în relațiile comerciale, proces în care participă negustori.

Evident, accelerarea vieții economice crează condiții pentru dezvoltarea infrastructurii urbane și creșterea numărului populației. Către anul 1816, aici locuiau 1600 suflete. Statutul lui „din mila lui Alexandru I” este modificat pe 20 aprilie 1818, când orașul este subordonat autorităților regionale. De data aceasta a fost luat în calcul că din 1813 este desemnat în calitate de centru administrativ al jud. Iași (din 1878 județul Bălți).

Politica autorităților țariste de asimilare a Basarabiei devine un factor dominant în destinele acestei provincii. După A. D. Xenopol, scopul era de „a ne face ruși” și, continuă N. N. Durnov, să ne transforme „într-o hoardă de robi”. „Bieții oameni, constată istoricul rus, își lasă pământurile roditoare pentru că nu mai pot trăi în țara lor”. Loviturile necruțătoare erau orientate mai întâi asupra orașelor, dar care, prin capacitatea lor de extindere economică și culturală, afectau și populația rurală. Astfel, orașul devine o mașină eficientă de formare a noii conștiințe ale băștinașilor. Însă linia aceasta politică nu producea redresări imediate. Către mijlocul secolului al XIX-lea, Bălți continua să reprezente un centru urban, în care funcționau simultan două culturi – națională și de import. Lupta între cele două curente evolua până ce în favoarea componentei autohtone. Ca esență, a fi bălțean însemna a păstra vechile tradiții și a respinge influențele eterogene.

Investigațiile arată că pe acest fon, în anii patruzeci ai secolului al XIX-lea, orașul rămâne un centru remarcant de cultura națională. În 1842 iese la suprafață o satiră, de care s-au ocupat N. Iorga, Vl. Beșleagă și N. Leahu. Autorul anonim „împroașcă cu ghimpi” viciile hapsâne din societatea basarabeiană. S-ar putea atribui acest text lui Dimitrie Balica comisul(?), care sigur a „compozat” pentru „tineri și tinere daco-romano-moldavi” două lucrări inedite – romanul „istoric” Polidor și Hariti (1843) și Oreșcare anegdaturi folositoare pentru jiuime aflatu iantrun poem din învechime tipăritu (miscelaneu, 1848), originalele cărora se păstrează în Biblioteca Academiei Române. Aducerea copiilor la baștină se datorează celebrului istoric ieșean Ioan Caproșu, acad. Florin Filip și doamnei Gabriela Dumitrescu, șef Secție Manuscrise a BAR.

Pe 3 martie 1918, Zemstva din Bălți votează Unirea, fiind prima decizie de acest fel din provincie. Declarația stipula: „Proclamăm astăzi în mod solemn, în fața lui Dumnezeu și a lumii întregi, că dorim unirea Basarabiei cu Regatul României, sub al cărui regim constituțional și sub ocrotirea legilor de monarhie democratică vedem siguranța existenței noastre naționale și a propășirii economice și culturale”.

Perioada interbelică remarcă un salt calitativ adecvat în toate sferele vieții ale mun. Bălți. Aici au funcționat cu succes teatrele Scala și Safo, cinematografele Flux și Modern, liceele „Ion Creangă”, „Domnița Ileana” și evreesc, biblioteca lui Shterenberg, librăriile „Progresul” și „Librăria Românească”.

Marșalcovschi, Teo-Teodor, Maria Abramciuc, Elena Harconița.
Manuscrise de Dimitrie Balica comisul. Bălți, 2012, pp. 9-19.

Ion CHIRTOAGĂ
doctor habilitat în științe istorice

PREMIZELE FORMĂRII BĂLȚILOR CA ORAȘ ȘI POPULAȚIA LUI ÎN ANII 30-50 AI SECOLULUI AL XIX-LEA

Spre deosebire de Chișinău, Hotin ori Soroca, nemaivorbind de Chilia ori Cetatea Albă, Bălții ca oraș s-a constituit relativ târziu – abia în pragul epocii moderne. De ce oare?

Pentru a răspunde la această întrebare retorică, mai întâi, ne vom referi succint la unele aspecte ale genezei vieții umane în spațiul carpato-nistrean, după care vom studia condițiile de apariție a orașului de pe cursul superior al Răutului și creșterea numărului populației din această localitate în perioada amintită.

În constituirea unei noi localități urbane un rol decisiv îl jucau drumurile comerciale importante, care în perioada medievală șerpuiau în lungul râurilor principale ale regiunii în cauză. Unul din aceste drumuri importante se afla în lungul Nistrului. Prin Trapezund și Caffa din Asia Mică și respectiv Crimeea mărfurile orientale ajungeau la Cetatea Albă, de unde pe uscat, erau transportate în lungul Nistrului până la Hotin și mai departe în Europa Centrală și Occidentală.

Unele mărfuri orientale ajungeau la Chilia, de unde, de asemenea, erau transportate prin Transilvania spre Europa Centrală și Occidentală. Pe aceste drumuri comerciale, de importanță internațională, au apărut Cetatea Albă (menționată documentar pentru prima dată în 1290), Chilia (pe la 1300) și Hotin (1310).

Ulterior, rețeaua de drumuri importante începe să se modifice. Spre finele secolului al XIV-lea, unii negustori au început să circule pe ruta Livov-Iași-Țuțora-Cetatea Albă. Mai târziu, se intensifică traficul pe drumurile de pe malurile Siretului, apoi, și ale Prutului.

În legătură cu intensificarea traficului de mărfuri pe aceste căi de comunicație internațională, sporește importanța unor localități din spațiul carpato-nistrean: Siret, Suceava, Iași, Cernăuți, iar mai târziu – Soroca, Lăpușna, Chișinău ș.a.

Până la finele secolului al XVII-lea, în câmpia, numită ulterior a Bălților, manifestări de geneză a vieții urbane nu se observă cu excepția Sorocii, care, de fapt, se afla pe înălțimea cu același nume din apropierea Nistrului.

În secolul al XVII-lea, tot mai mulți călători, traversând Nistru pe lângă Soroca ori prin alte locuri de mai sus de ea, se deplasau spre Iași, trecând prin câmpia Bălților și prin localitatea cu această denumire. Spre exemplu, în 1620, armata poloneză în frunte cu hatmanul Stanislaw Zolkiewski, trecând frontiera Moldovei de pe Nistru, se deplasează spre Țuțora și în sens invers, trecând și prin localitatea Bălți.

La mijlocul secolului al XVII-lea, pe acest traseu, importanța căruia, evident, sporește, se deplasează mai mulți călători. În legătură cu răscoala cazacilor zaporojeni în frunte cu hatmanul Bogdan Hmelnițki împotriva polonezilor și

implicarea Rusiei în acest conflict, prin câmpia Bălților se deplasează mai multe persoane străine, care aveau menirea să colecteze informații despre situația internă din Imperiul Otoman și Țările Române, aflate sub dominația politică a Porții. În 1651, prin câmpia Bălților a trecut Arseni Suhanov, starețul mănăstirii Troițko-Sergheiev, care se trăgea dintr-o familie grecească, stabilită cu traiul la Moscova și care îndeplinea unele misiuni diplomatice în folosul tronului rus. În jurnalul său de călătorie Arseni Suhanov menționa: „În luna aprilie, în ziua de 19, au trecut Nistru, la Soroca, în ziua de 21 au pornit de la Soroca și au ajuns în satul Bălți. În ziua de 22 au trecut râul Prut pe poduri plutitoare, au înnoptat la o milă de Iași”.

Din relatarea călătorului rus Arseni Suhanov se vede limpede că la acea dată, Bălții erau o localitate rurală ordinară.

Într-o relație anonimă germană, așternută pe hârtie, în luna august ori septembrie 1652, este descrisă călătoria de nuntă a lui Timuș Hmelnițki, feciorul hatmanului cazacilor zaporojeni, cu Ruxanda, fiica lui Vasile Lupu. În ea se menționa: „...Timuș s-a apropiat, în sfârșit, de Iampol la 16 august și domnitorul (Vasile Lupu – n.n.)... a trimis la Soroca pentru pornirea acestuia pe domnul Toma, un mare boier de la curte. Timuș..., marți 26 a zilei lunii (august), a trecut dincoace de Nistru; miercuri (a fost) la Bălți și joi a înnoptat la Coiceni peste Prut, iar vineri înainte de prânz era gata să intre la Iași, orașul de reședință al domnitorului”. După cum se vede din text, autorul nu menționează statutul Bălților, dar putem să presupunem că pe malul amintit al Răutului continua să fie o localitate rurală.

În 1657, pe la Bălți a trecut pastorul german Conrad Iacob Hildebrandt, doctor în drept, care l-a însoțit pe ambasadorul suedez Gotthard Welleng într-o misiune diplomatică prin Țările Române și Ucraina. În relația sa de călătorie el menționa: „De la Iași domnul sol a pornit mai departe la 1 ianuarie 1657 și a călătorit, cale de 2 mile la Coiceni, un târgușor pe malul Prutului, și mai departe la 2 ianuarie până la Bălți, un târgușor mic (la) 2 mile. Aici era o mare lipsă de apă. La 3 ianuarie, (după) 3 mile a sosit la Bulboci”.

În relatarea pastorului, Bălții și Coiceni sunt menționate ca localități urbane, deși prima cu 6 ani mai înainte era atestată de Arseni Suhanov ca sat, iar Coiceni n-a fost niciodată oraș. Eroarea se explică prin faptul că orașele din Europa Centrală și Occidentală, de obicei, se constituiau ca localități urbane, înconjurate cu ziduri, care le împiedicau să se extindă pe suprafețe mari de pământ.

Însă călătorul suedez de origine germană a observat just că atunci câmpia Bălților era puțin populată: „Pe întinderi întregi e numai bărăgani aici, fără case sau sate pe tot drumul și fără să poți căpăta ceva mâncare sau băutură. La 4 ianuarie a ajuns (după un drum de o milă) la Soroca, un oraș cu cetate la Nistru”.

Din cele trei relații de călătorie, se vede limpede că din Iași, prin Bălți și Soroca se mergea spre Kiev, care după răscoala cazacilor zaporojeni devenise cunoscut, atât în estul, cât și vestul Europei. Călătorii se deplasau din direcția sud-vest (adică din Iași) spre nord-est, de obicei, distanța de la Prut până la Soroca fiind parcursă timp de două zile cu o anumită staționare în localitatea Bălți de

pe malul râului Răut. Staționarea provizorie a călătorilor în trecere pe malul Răutului, cu siguranță, aducea unor locuitori din Bălți anumite venituri, pentru cazare, alimente și punerea la dispoziția călătorilor anumite servicii și mijloace de transport (cai, căruțe, sănii) cu surugii respectivi.

În secolul al XVIII-lea, Moldova a avut anumite pierderi teritoriale, care n-au putut să nu contribuie la producerea unor modificări în rețeaua de localități ale țării. Apar noi localități urbane, iar altele revin la statutul de sat. Spre exemplu, în a doua jumătate a secolului al XVII-lea, satul Chișinău devine localitate urbană, iar orașul Lăpușna revine la statutul de sat.

Și în nordul spațiului dintre Prut și Nistru se constituie noi localități urbane. Printre acestea tinde să obțină înfățișare de localitate urbană și Bălții. Aceasta poate fi demonstrată în urma studierii atente a catagrafiilor populației Moldovei, întocmite în timpul războiului ruso-turc din 1768-1774 (1772-1773 și 1774). În prima catagrafie menționată, la Bălți au fost înregistrate 73 de case locuite, în care trăiau, în primul rând, 70 de capi de familie moldoveni, care erau impuși la prestarea diferitor servicii în folosul statului moldovean și armatei ruse de ocupație. Tot aici sunt menționate trei familii scutite de aceste prestații. Una era a preotului, care oficia serviciul divin. De același statut de rufet (într-un anumit sens, privilegiat) se bucura o familie de țigani, aflați în serviciul proprietarului moșiei, iar, din motive lesne de înțeles, familia unei văduve nu putea presta munci grele în folosul statului moldovean și armatei ruse de ocupație.

Un număr cu mult mai mare de familii a fost înregistrat la Bălți în 1774. Conform catagrafiei din 1774, la Bălți erau 129 de case locuite. Cu acest număr de case Bălții puteau pretinde la statutul de localitate urbană de mărime nu prea mare. În localitate se aflau 42 de birnici, care îndeplineau diferite obligații față de stat și stăpânul moșiei Sandu Panaiti. Restul locuitorilor aveau statute speciale. Aici este vorba de preotul menționat anterior, o văduvă și 2 arnăuți, adică voluntari în armata rusă, scutiți de îndatoriri în folosul statului. Însă cea mai mare parte a capilor de familie deserveau poșta locală, adică erau obligați să pună la dispoziția călătorilor mijloace de transport (cai, căruțe, sănii) cu surugii respectivi. În momentul efectuării recensământului contribuabililor, în localitate au fost înregistrați 80 de poștași în frunte cu un căpitan de poștă și locțiitorul acestuia, numit chehaie.

În catagrafia din 1772-1773, este menționată și Slobozia, ulterior devenită o suburbie a orașului Bălți. Ea aparținea aceluiași boier Sandu Panaiti. La momentul efectuării acestui recensământ al contribuabililor, Slobozia era un cătun, format din 8 locuințe cu tot atâtea familii de moldoveni. În catagrafie se menționează că acești locuitori erau veniți din alte părți. Și numele Slobozia arată că localitatea a apărut în urma acordării unor înlesniri provizorii în scopul atragerii de familii noi pe un loc pustiu. Însă faptul că locuitorii trăiau deja în case de suprafață și nu bordeie, cum se obișnuia, de obicei, în timpul confruntărilor militare și a venirii recente a imigranților, pare să ne sugereze ideea că localitatea a fost întemeiată cu ceva timp înainte de începutul războiului ruso-turc din 1768-1774.

În catagrafiile din 1772-1773 și 1774, nu sunt menționate familii de evrei. Însă deja peste câțiva ani, reprezentanții acestei etnii, care practicau intens negoțul, vor prețui la justa ei valoare poziția geografică favorabilă a Bălților.

Unele aspecte din situația economică, socială și înfățișarea exterioară ale orașului Bălți sunt reflectate în relatările călătorului englez Jereny Benham, care în 1786, a mers pe același itinerar ca și trecătorii menționați anterior: „De la Iași la Soroca sunt cai de poștă staționați de-a lungul întregului drum. Între Iași și Soroca sunt 5 stațiuni de poștă, inclusiv cea de la Iași. Stația a treia e într-un loc numit Bălți, singura așezare ce se poate învrednici cu numele de sat”.

Călătorul englez a făcut și unele mențiuni despre activitatea economică a localnicilor din câmpia Bălților, mai ales, în domeniul creșterii vitelor: „Ținutul, deși pustiu și sălbatic și fără (grajduri sau) împejmui, nu este chiar atât de nelocuit, ca să nu aibă, ici colo câte o colibă păcătoasă cu un inventar bun și vite cornute zdravene, asemenea locuințe, deși nu vizibile, se aflau totuși la o mică depărtare (de noi)”.

Spre deosebire de călătorii precedenți, cel englez a observat că stepa Bălților nu mai părea atât de pustie. Sporirea populației ținutului Iași, din care făcea parte și o bucată din câmpia Bălților, poate fi demonstrată și prin utilizarea unor date statistice comparative. Potrivit calculelor lui P. Dmitriev (Dimitriu), în perioada anilor 1774-1803 densitatea populației Țării Moldovei a sporit de la 7,7 până la 11,7 oameni la kilometru pătrat, 13 ori cu 51%. În același timp, în ținutul Iași, în care intra cea mai mare parte a câmpiei Bălților, densitatea populației a crescut de la 5,8 până la 11,4 oameni la kilometru pătrat 14 ori cu 93,1%, rata de creștere a populației din acest ținut fiind de aproape două ori mai mare decât în întregime pe țară. Sporirea numărului populației din împrejurimile Bălților a contribuit la creșterea producției agricole, care se realiza la piața orășenească. Cu sporirea numărului populației rurale a crescut și cea a consumatorilor de produse industriale (meșteșugărești), realizate prin intermediul negustorilor din orașele apropiate – Iași, Bălți ș.a. Aceasta, printre altele, ar reieși și din însemnările călătorului englez menționat.

Jeremy Benham menționa: „Puțin înainte de noapte, am sosit cu bine la Bălți, unde stația de poștă ne-a oferit o gazdă mizerabilă într-o casă, în care erau bolnavi. Am pornit puțin pe drum în căutarea unei case particulare”. „Am fost condus la casa, care părea să fie cea mai bună și care s-a dovedit a fi ocupată de un evreu, negustor detailist și ambulant, cum sunt toți evreii... În acest palat, care așa era în comparație cu casele moldovenești obișnuite, am fost găzduit tot atât de bine ca într-un han de poștă din Anglia”.

Prin orașul Bălți treceau călători nu numai spre Soroca, ci și în alte direcții. În 1792, din Iași s-a pornit în călătorie și pelerinul georgian Iona Ghedevanișvili care, probabil, a trecut și prin orașul Bălți. În însemnările sale de călătorie, pelerinul georgian menționa: „Am trecut peste râul Prut și am ajuns într-unul din orașele Moldovei. Ne-au găzduit bine aici, căci mă cunoșteau și mă iubeau mulți oameni din Moldova”. Cert este că el a trecut printr-un oraș, eventual, prin Bălți în

drumul său spre Hotin. Iar din Hotin, de asemenea, prin Bălți călătorii ajungeau și la Chișinău. În așa mod, spre finele secolului al XVIII-lea, orașul Bălți s-a pomenit la intersecția a două drumuri importante: Iași-Soroca, Hotin-Iași (ori Chișinău). Acest fapt crea condiții favorabile pentru o dezvoltare mai intensă a orașului.

Totuși, din cauza dominației străine, populația orașului continua să crească cu tempouri mici. În catagrafia din 1803 referitor la orașul în cauză, se menționează că în „târgul Bălțile” a păhărnicesei Maria Costache se aflau 120 unități impozabile, adică familii, la care se adăugau 29 breslași și scutelnici - 20. Prin urmare, pe parcursul a 29 de ani, numărul populației orașului a sporit de la 129 familii în 1774 până la 149 în 1803 ori cu 15,5%, rata anuală de creștere constituind 0,53%. Deci în perioada menționată populația orașului Bălți continua să sporească, cu prioritate pe cale naturală, imigrația fiind nesemnificativă.

După anexarea Moldovei de Est, numită ulterior Basarabia, în Rusia s-au produs mari schimbări în evoluția populației orașului Bălți. Deja în primii ani după anexare, a început să sporească populația alogenă a orașului. În 1817, la Bălți au fost înregistrate 620 de familii, inclusiv 244 de evrei, 42 de negustori creștini ortodocși și armeni cu prăvăliile lor, 7 fețe bisericești, 15 mazili și ruptași, 262 capi de familie bărbați, 14 văduve și 36 burlaci. Deja din aceste informații statistice rezultă că într-un timp relativ scurt numărul evreilor a crescut foarte repede, constituind, aproape 40% din populația orașului.

În 1830, numărul locuitorilor din orașul Bălți a ajuns la 3155 (fără de 583 militari, grade inferioare ori, cum am spune acum, ostași în termin). Majoritatea locuitorilor urbei, în continuare, era formată din plugari liberi (1811 oameni) cu prioritate de origine română. De asemenea, în continuare sporea ponderea evreilor, numărul lor ajungând în 1839 la 1638 persoane. Aceștia, bineînțeles, nu practicau agricultura. Ocupații neagrare aveau și cei 112 mic-burghezi și 32 de negustori. În oraș mai erau 38 de țigani, 46 fețe bisericești (inclusiv 2 călugări), 37 militari cu soțiile lor și 4 nobili.

Și în următorii ani populația orașului Bălți a continuat să crească cu tempouri mari, ajungând în 1835 la 4305 persoane. Din catagrafia populației Basarabiei din 1835, se vede limpede că într-un ritm susținut a continuat să crească numărul evreilor. Comunitatea lor etno-religioasă era formată din 1926 mic-burghezi, 26 negustori de ghilda a doua și 54 – a treia, 10 imigranți. În comunitate mai intrau 86 evrei, care locuiau în satele cu populație română din apropierea orașului și din această cauză noi nu i-am inclus în numărul locuitorilor urbei. Și comunitatea ortodoxă românească continua să aibă o pondere importantă în mediul orașului Bălți. În catagrafia din 1835 au fost înregistrați 1087 țărani. Lor, cu certitudine, li se alăturau 12 mazili, 37 ruptași, 581 mic-burghezi moldoveni și 2 căutători de titlul de nobil.

Sporea, de asemenea, numărul rușilor. În 1835 au fost înregistrați 149 mic-burghezi ruși, veniți recent, probabil din guberniile interne, și 49 – din Cunicca (ținutul Soroca). Lor li se alăturau, cu certitudine, 5 iobagi, pe care, probabil, i-au adus unii stăpâni, veniți recent din guberniile interne ale Imperiului rus. Din

punct de vedere etnic, mai sunt menționați 229 țigani boierești și 18 mic-burghezi armeni. În catagrafie mai sunt evidențiate 49 fețe bisericești (inclusiv, de origine română), 40 de țărani (fără a li se fi indicată originea lor etnică), 11 imigranți din Austria, 6 sluji, 3 negustori din ghilda a III-a, 2 negustori din ghilda a II-a și un imigrant din Moldova.

În 1844, a fost întocmită o catagrafie a populației în care sunt unele informații sumare despre componența etnică a populației orașului Bălți. Se pare, că ea conține informații incomplete. La aceasta ne duce gândul, observând că la data menționată, în orașul Bălți au fost înregistrați doar 3657 locuitori, inclusiv 1760 evrei (deși în 1835 doar mic-burghezii de această origine numărau 1926 persoane). Și numărul moldovenilor este mai mic decât se putea de așteptat. De notat că numărul moldovenilor din 1844 era egal cu cel al țărănilor din acest oraș indicat pentru anul 1835. În schimb, în 1844 erau omiși mic-burghezii moldoveni (în 1835 numărul lor ajungea la 581 de persoane).

În totalitate au fost omiși mazilii și ruțașii, care, cu certitudine, erau de origine română. În 1844, la Bălți au fost înregistrați 155 de ruși, numărul lor depășind pe cel al mic-burghezilor de această etnie din 1835 cu 6 persoane. De asemenea, în această catagrafie din 1844 este redus numărul țăganilor, fiind indicați doar 59 (față de cei 229 din anul 1835). În schimb, în catagrafia din 1844 sunt unele informații, care merită atenția cuvenită. În ea, pentru prima dată, sunt menționați ucrainenii în număr de 534, cât și 11 greci. În 1844 au mai fost menționați 51 de armeni, cu 33 de persoane mai puțin, decât au fost indicați în 1835 mic-burghezii de această origine etnică.

Informații mult mai ample conține catagrafia din 1859. În ea sunt menționați 5528 oameni, adică cu 1 223 persoane mai mulți decât în 1835 ori cu 26,4%. Rata anuală de creștere a populației din Bălți în perioada vizată constituie 1,2%, fiind destul de ridicată pentru timpurile celea. În continuare cu un ritm susținut creștea numărul evreilor, în 1859 fiind înregistrați 2265 de mic-burghezi de această origine etnică ori cu 339 persoane mai multe decât în 1835. Cu 17,6% (rata anuală fiind de 0,7%) sporul acestei categorii de populație pare să se încadreze perfect în parametrii creșterii naturale din perioada respectivă. Un spor spectaculos s-a produs în rândul negustorilor evrei, în 1859 înregistrându-se 744 de persoane din categoria menționată. Prin urmare, numărul persoanelor din familiile de negustori evrei s-a majorat de la 80 (de ghilda II și III) din 1835 până la 744 (de ghilda a III-a) în 1859, adică cu 664 sau de 8,3 ori, rata anuală de creștere constituind 34,5%. Bineînțeles, a sporit într-un mod spectaculos și numărul total al evreilor din oraș, în 1859 fiind înregistrate 3009 persoane sau cu 993 oameni mai mulți decât în 1835. Deci pe parcursul a celor 24 ani numărul evreilor din oraș s-a mărit cu 49,2%, rata anuală de creștere constituind circa 2%. Evident că pentru cea de a doua treime a secolului al XIX-lea o atare rată de creștere a populației putea fi asigurată de un spor natural, la care se adăuga și mișcarea mecanică, adică o imigrare intensă.

În continuare, se reducea numărul țăranilor din Bălți, majoritatea lor fiind

de origine română. Dacă în 1835 au fost înregistrați 1 087 țărani, apoi în 1859 doar 832 sau cu 255 mai puțini. În schimb, a sporit mult numărul mic-burghezilor moldoveni de la 581 oameni în 1835 până la 740 în 1859, adică cu 169 persoane sau cu 20,5% mai mult, rata anuală de creștere constituind 0,8%. La aceasta se adaugă 167 de țărani meșteri, informația constituind un indiciu direct că mai mulți plugari, pe lângă ocupațiile lor de agricultori, mai practicau și unele meșteșuguri, care le aduceau venituri suplimentare.

A sporit și numărul mic-burghezilor ruși de la 198 în 1835 până la 250 în 1859, cu 52 de persoane ori cu 25,26%, rata anuală de creștere fiind de 1,09%. Deși această rată de creștere nu este spectaculoasă, ea totuși depășește parametrii sporului natural, acest fenomen fiind cauzat de sosirea unor imigranți din guberniile interne ale Imperiului rus.

A crescut și numărul țiganilor. Dacă în 1835 au fost înregistrați 229 de țigani boierești, apoi în 1859 – 268 boierești și 27, probabil, liberi. Deci, în 1859 au fost înregistrate 295 persoane de etnie romă, cu 66 mai multe decât în 1835 sau cu 28%, rata anuală de creștere constituind 1,2%.

În 1859, au mai fost înregistrați 28 mazili, cu 16 mai mulți decât în 1835. Însă nu trebuie de uitat nici faptul că în catagrafia din 1835 fusese înregistrați și 35 de ruțași, care parțial au fost incluși în rândul mazililor, iar restul, după cum se va vedea mai jos – în rândul altor categorii sociale. Nefiind susținuți de stat, reprezentanții acestei categorii privilegiate, pe timpuri, și-au pierdut statutul lor social. Doar putem să presupunem că unii dintre aceștia au ajuns în rândul țaranilor ori mic-burghezilor. În politica sa internă statul rus se baza pe alte categorii sociale privilegiate, în primul rând, pe nobili. Iar mazilii și ruțașii au fost egalați în drepturi cu *odnodvorții* din regiunile interne ale Imperiului rus.

În catagrafia din 1835, în oraș mai figurează negustorii evrei din gilda a II-a. În afară de aceștia, au mai fost înregistrați și 2 negustori din aceeași gildă, reprezentanți ai altei etnii. În 1859 n-a fost înregistrat nici un negustor din gilda a II-a. În schimb, au fost înregistrați 111 negustori creștini de gilda a III-a.

În 1835, în Bălți au fost înregistrate doar două persoane, care încercau să demonstreze că făceau parte din categoria nobililor. În 1859, în oraș locuiau 95 persoane de origine nobilă. Se pare că tot mai multe familii nobile, care anterior locuiau în conacele boierești de pe moșiile lor, se transferau în orașele apropiate, inclusiv în Bălți, unde puteau să se încadreze în activitatea obștească și să ducă o viață mondenă, dictată de noile condiții de ocupație imperială.

La mijlocul secolului al XIX-lea, componența familiilor grupurilor sociale era diferită. În 1859, o familie de mazili era formată din 5,6 membri (numărul bărbaților fiind egal cu cel al femeilor). Pe treapta următoare la acest capitol se poziționau mic-burghezii evrei cu o familie medie de 5,4 membri. Ei erau urmați de nobili, unei familii în mediu revenindu-i 4,57 persoane. Alături de aceștia se poziționau mic-burghezii ruși cu o familie medie de 4,5 membri. Mai puțin numeroase erau familie de țărani –meșteri (unui cuplu conjugal revenindu-i câte 4 membri), țărani (3,7), țigani boierești (3) și țigani liberi (2,4). Din materialele

prezentate se vede limpede, că în perioada vizată componența unei familii, în mare parte, depindea de veniturile ei. În familiile cu venituri modeste, din cauza alimentației proaste, condițiilor grele de viață, persista o mortalitate sporită, în primul rând, în mediul copiilor.

Deja am menționat că în 1859, în familiile de mazili în mediu numărul persoanelor de gen feminin era egal cu cele masculine. Însă în mai multe categorii sociale din Bălți ponderea persoanelor masculine era mai mare decât a celor feminine, într-o familie de nobili ei constituind în mediu 61,4%, țigani boierești – 57,8%, țigani liberi – 55,5%, țărani-meșteri – 53,8%, mic-burghezi ruși – 53,2%, negustori creștini – 53,1%, negustori evrei – 52%, țărani – 51%, mic-burghezi moldoveni – 50,5%. Ponderea bărbaților era mai mică decât a femeilor la mic-burghezii evrei – 46,3%.

Potrivit unor informații de arhivă, în orașul Bălți au sosit mai multe familii din alte localități. În 1836, din Hotin au sosit 16 familii (formate din 87 suflete), iar în 1846, tot din același oraș - încă 5 familii (30). Cele 21 familii (117 persoane) venite din Hotin la Bălți au fost incluse în categoria negustorilor creștini din ghilda a III-a. În 1840, la Bălți au sosit 4 familii din satele Nesfoia (ținutul Hotin), Cubolta și Putinești (ținutul Soroca). O parte din locuitori au trecut dintr-o categorie socială în alta. În 1836, 15 familii (60 de suflete) de mic-burghezi au fost trecuți în rândul negustorilor, în 1848, 7 familii (24 persoane) de mazili și ruptași au devenit mic-burghezi, în 1847, 8 familii (35 persoane) de odnodvorți au intrat în categoria mic-burghezilor, în 1851, În Bălți s-au așezat cu traiul mic-burghezii sosiți din alte localități: în 1855 – 55 suflete, în 1860 – 11 ș.a.

După războiul din Crimeea, în Imperiul rus s-au început reformele burgheze, care au produs și unele schimbări în viața socială a orașului Bălți. Începe o nouă perioadă istorică, pe care din insuficiență de spațiu n-o putem elucidă în prezentul articol.

În concluzie, vom menționa că la geneza Bălților ca localitate urbană a contribuit, în primul rând, faptul că în secolele XVIII-XIX, ea s-a pomenit la confluența a două drumuri importante, care legau diferite ținuturi și regiuni ale altor state. La aceasta s-a adăugat și faptul că după 1812 orașul Bălți, devenind un centru administrativ, a atras un flux de imigranți din satele apropiate, dar, mai ales, de peste hotarele regiunii. Ultimul s-a dovedit a fi mai puternic, românii băștinași pomenindu-se în minoritate pentru o perioadă de aproape 200 de ani.

Promemoria. 2013, nr. 5/6, pp. 114-122.

Emil MORUZZI

secretarul general al Camerei de Comerț din Bălți

ORAȘUL BĂLȚI

Orașul Bălți, capitala județului cu același nume, este așezat la confluența Reuțelului cu Reut, la distanța aproape egală de Prut și Nistru.

La răpirea Basarabiei în 1812, Bălțile era un târgușor comercial foarte important, proprietatea lui Panait Catargi. Pe la finele veacului XV a fost prădat și ars de tătari sub conducerea lui Ghurei, deoarece în el se găseau importante proviziuni alimentare. La 1711, în timpul campaniei lui Petru cel Mare contra tătarilor, s-au strâns la Bălți mari cantități de alimente pentru armata rusă.

Pe la 1795, boerul Gheorghe Panaite, în scopul de a da o dezvoltare comercială mai mare acestui oraș, a vrut să aducă din Galiția un număr de 300 negustori armeni și le-a construit o biserică după planul bisericilor catolice, însă guvernul moldovenesc a transformat biserica din catolică în ortodoxă în anul 1804.

În anul 1818, cu ocazia organizării guberniei Basarabiei, orașul Bălți a fost declarat capitala județului Iași, căci așa s-a numit acest județ până la 1887, când s-a schimbat numele din județul Iași în județul Bălți.

În trecut, orașul era cel mai important centru comercial din mijlocul și nordul Basarabiei. Veneau negustori din guberniile Cherson, Tavrid, Podolsk, Chiev, vânzând vite, piei și alte mărfuri negustorilor din Polonia, Austria, Valahia și chiar Prusia.

La 1890, orașul avea o populație de 9975 suflete, o școală medie, 3 școli primare ortodoxe și una izraelită. În oraș erau 1230 de case, 2 farmacii, 2 fabrici de cărămidă, 3 fabrici de lumânări, 1 moară, 1 fabrică de spirit, 5 depozite de cherestea, 192 prăvălii și 46 de cârciume.

La 1894, construindu-se linia ferată Noua-Suliță-Bălți-Rezina, orașul a început să ia o dezvoltare mai mare, așa că în anul 1897, populația stabilă a orașului era de 22000.

După statistica din 1927, orașul Bălți are o populație de 57552 suflete.

Prin așezarea sa, în centrul unei regiuni foarte productive (nod de cale ferată), orașul a devenit cel mai important centru comercial din Basarabia, Chișinăul rămânând numai cel mai populat oraș.

Saltul de dezvoltare al orașului Bălți începe numai de la unirea cu Patria mamă, căci până la acea dată orașul era proprietatea particulară a familiilor Catargi și Crupenschi și posibilitățile de dezvoltare erau subordonate voinței și interesului particular al acestor familii.

Orașul merge progresând și din punct de vedere edilitar. Chemați de curând a lua parte la viața publică, cetățenii orașului cu o energie rară luptă pentru îmbunătățiri cu mijloace proprii, căci orașul făcea parte dintre puținele orașe fără datorii.

Este necesar de subliniat că înființarea de școli secundare, crearea Inspec-

toratului de C.F.R., dezvoltarea comerțului și industriei au forțat lărgirea orașului, așa că s-a simțit necesitatea înființării unei stațiuni de C.F.R. în cuprinsul orașului, stației Pământeni, a Vamei de import-export, a Bursei de Mărfuri și încă multe alte instituții care zi de zi au lucrat pentru ridicarea acestui municipiu.

Primul ghid al municipiului Bălți.

Sub direcția lui I. Broitman. [S.l. : S.n.], 1937-1938, pp. 8-12.

Scarlat PANAITESCU

general român, membru corespondent al Academiei Române

ORAȘELE DIN INTERIORUL BASARABIEI

În interiorul Basarabiei, sunt patru capitale de județ: Bălți, Orhei, Chișinău și Cahul. Trei din ele: Bălți, Chișinău și Cahul sunt urbanizate de ruși în secolul al XIX; singur Orheiul a jucat un rol mai însemnat înainte de anexare. Au mai fost și alte localități cu caracter urban, de exemplu Lăpușna, care sub ruși și-a stins orice veleitate de centru administrativ pentru a se concentra cu totul în viața rurală de târguleț. Motivele geografice care au impus concentrarea vieții urbane în capitalele actuale sunt numai inserțiunea lor pe marile drumuri comerciale.

Istorisesc pentru orașul Bălți împrejurarea urbanizării acestei comune rurale:

„Domnitorul împărat Alexandru I, a venit în Basarabia în Aprilie 1818, când se întorcea înapoi din Cernăuți, unde se întâlnise cu împăratul Austriei. – Domnitorul împărat a rămas peste noapte, în anul 1818 Aprilie 19, în Bălți, în casa boierului Panaite Catargiu. – La 20 Aprilie a primit vestea despre nașterea nepotului său, a marelui Duce Alexandru, care în urmă a fost împăratul Alexandru II, slobozitorul. În biserica târgușorului Bălți, domnitorul s-a rugat la liturghie și la tedeumul pe care l-a slujit un preot trimis din Chișinău. – Înaintea plecării, domnitorul a dăruit târgușorului, dreptul de a fi oraș”. [...]

Bălți. Orașul este așezat, la primul mare cot al Răutului, la locul de convergență a atâtor scursori, determinând o vastă regiune mlăștinoasă.

Bălți, având un orizont deschis în toate sensurile, legat prin comunicațiuni lesnicioase în toate orientările, a făcut din acest nod de comunicație răscruci de drumuri de mână întâia, din cea mai depărtată vechime.

Suprafața orașului este de circa 660 desetine, stradele, în dispoziția lor generală, se apropie de rețeaua dreptunghiulară jocului sah, în lungime de circa 30 km; pavarea lor este însă încă foarte restrânsă. Un prim plan de sistematizare al orașului datează de la 1913. Clădirile, în general sunt bune: în cărămidă, acoperite cu tabla, iar spre periferie, în lemn și pământ (lampaci) cu acoperământ de șindrilă. Numărul clădirilor se ridică la circa 3240 (1921).

Populația orașului depășește cifra de 40 mii locuitori, – evrei în majoritate, având minoritatea cea mai importantă populația autohtonă moldovenească. Între clădirile principale cităm: Băncile, Zemstva, Primăria, Administrația Financiară și altele. Orașul are o grădină publică, două pieți. El nu este canalizat. Apa de

băut se scoate dintr-o fântână arteziană, neîndestulătoare, și altă fântână obișnuită. Serviciul de gunoi, nu există, fiecare locuitor este îndatorat a ține curățenia cum va ști pe 1/2 din porțiunea de stradă, ce aparține fațadei casei sale. Orașul este luminat insuficient cu electricitate de la o uzină particulară. Încălzitul se face cu lemne, stuh și turte de floarea soarelui. Orașul are 2 spitale și mai multe instituțiuni de binefacere. Instrucțiunea se dă în 6 licee și școli secundare de stat și particulare și 10 școli primare.

Orașul are un comerț și o industrie destul de dezvoltată. În oraș sunt peste 5 mori, 14 fabrici de ulei, 7 de săpun, una de spirt, 2 de bere, 2 turnătorii, o fabrică de mobile, una de piele, alta de tuiuri etc. (1921).

Creditul și relațiunile comerciale sunt înlesnite prin 6 bănci și alte institute financiare și comerciale (1921).

În județ și oraș, industria socotea peste 200 mori, 135 fabrici de ulei, fabrici de săpun și lumânări și alte industrii, care dau județului și orașului o caracteristică accentuată industrială.

Viitorul economic al acestui oraș este neconținut în creștere, acum când baza economică a Basarabiei se sprijină pe Prut în centrele Dorohoi, Botoșani, Iași și Galați, baza economică dublată de aceea a Șiretului, în care sistem, orașul Bălți joacă rolul de importantă piață de adunare și de desfacere.

Bălțiul în lumina vremurilor de altădată. Ediție îngrijită de Diana Vrabie. Chișinău: UNU, 2022, pp. 94-96.

Gheorghe BACIU

savant, medic, publicist

SPICUIRI DIN TRECUTUL ÎNDEPĂRTAT AL BĂLȚIULUI (secvențe)

Cercetările arheologice efectuate în raza actualului teritoriu din preajma Bălțului ne demonstrează existența unei civilizații din cele mai străvechi timpuri. Astfel, pe teritoriul orașului s-au descoperit trei vetre de sate, părăsite încă în epoca de aramă, numită enolită (neolitică). O vatră de așezare umană se află pe locul actualului abator, unde afluentul Copăceanca se varsă în râul Răut. Se presupune că vârsta așezării poate număra peste 6 mii de ani. Altă vatră de sat părăsit se află în sectorul Bălțului Nou, la confluența a două pâraie ce trec pe aici. Ea datează cu sfârșitul secolului IV î. Hr. Pe teritoriul acestei așezări s-au descoperit urme de case făcute din nuele și lut, fragmente de oale cu ornamente și picturi, topoare de piatră, vârfuri de săgeți din silex... A treia vatră de sat se află în actualul microraiion Pământeni, care datează cu prima jumătate a sec. IV î. Hr.

... Există mai multe opinii referitor la etimologia și înființarea târgului. Cea mai răspândită versiune este cea de la cuvântul baltă, asociată cu imense terenuri înmlăștinite, denumire combătută de istoricul și profesorul universitar Teo Teodor Marșalcovschi. Dumnealui menționează că în urma „risipirilor” de sate, o parte

din populația bălțeană se așezese cu traiul în Grigorești (mahalaua Zavideni), iar altă parte – pe malul fluviului Răut, la intersecția cu Răuțel.

Colaboratorii Muzeului de istorie și etnografie din Bălți susțin că așezarea localității este întemeiată de Alexandru cel Bun, pe malul râului Bălți, lângă Putinești, județul Soroca. Domnitorul obligă populația să se strămute: o parte se așază cu traiul în Zavideni (actualul sat Alexandreni), iar alta - la confluența fluviilor Răut și Răuțel. Ultimii pun temelia viitorului oraș Bălți.

O altă atestare a Bălțiului datează din anul 1652, când fiul hatmanului ucrainean, Timuș Hmelnițki, staționează în această localitate, pornit în drum spre Iași, să o ia de soție pe Ruxanda, fiica domnitorului Vasile Lupu.

După izgonirea tătarilor (1765), domnitorul Moldovei Alexandru Ghica a împărțit moșia Bălțiului în două părți: una a dăruit-o Mănăstirii „Sf. Spiridon” din Iași, iar cealaltă – fraților Panaite, negustori. Aceștea, împreună cu copiii lor, au continuat construcția satului Bălți pe partea dreaptă a Răutului, iar Epitropia „Sf. Spiridon” – în stânga Răutului, unde actualmente se află gara de Nord din Slobozia-Bălți.

Din 1818, când târgului Bălți i s-a atribuit statutul de oraș și centru județean cu zece plase (voloste): Zăbriceni, Copăceanca, Balatina, Glodeni, Fălești, Sculeni, Ungheni, Cornești, Chișcăreni și Slobozia, devenită atunci centru plasei, care întrunea 23 de sate, inclusiv satul Bălți. În același an, prin dispoziția Țarului rus Alexandru, Basarabiei i s-a atribuit statutul de regiune al Imperiului Rus, fiind împărțită în șase județe: Akkerman, Ismail, Bender, Orhei, Hotin și Iași cu capitala la Bălți.

După anexarea Basarabiei, regimul țarist a încercat să înlocuiască băștinașii cu alte popoare din Imperiul Rus. A început o colonizare masivă cu evrei și țigani, care nu aveau dreptul să locuiască în orașele imperiului, precum și cu polonezi, găgăuzi, ruși, ucraineni... Ordinul se respecta cu strictețe, mai ales că responsabilii de realizarea lui deveniseră anume veneticii. Către anul 1862, orașul Bălți avea deja 8202 locuitori, dintre care aproape jumătate (3957) erau evrei venetici, stabiliți cu traiul în orașul Bălți, iar 3616 – fiind moldoveni, majoritatea locuitori din satele învecinate.

Prin anii 80 ai sec. XIX, Rusia țaristă inițiază construcția unei căi ferate care trecea prin Slobozia-Bălți și a necesitat mult lucru organizatoric. Această linie trebuia să joace un rol militar-strategic foarte important. Drept confirmare poate fi și selectarea locului ei de construcție – la 2 km. de orașul Bălți. La prima vedere acest teritoriu parcă nu prea corespundea pe deplin anumitor cerințe, dar era convenabil pentru amplasament, deoarece se afla la răscrucea drumurilor ce duceau spre alte centre ale Imperiului : Hotin, Râbnîța...

Spre finele lucrărilor la construcția căii ferate, care trecea pe teritoriul satului Slobozia, despărțit de Bălți doar de râul Răut, Guvernul țarist planificase elaborarea unui pod peste acest râu, ce ar fi înlesnit esențial formele de comunicări ale populației de pe ambele maluri. În 1905, s-a dat în exploatare un pod, care devenise o mândrie a populației de pe ambele maluri ale Răutului, care pe atunci

era lat, adânc și navigabil. Spre nefericire acest splendid pod a fost distrus pe timpul celui de-al Doilea Război Mondial.

După Marea Unire a Basarabiei cu România (1918), au continuat lucrările de construcție a clădirii gării feroviare de nord din Slobozia (Gara mare), apoi s-a amenajat teritoriul din preajma gării, care devenise loc atractiv nu numai pentru călători, dar și pentru locuitorii urbei.

Se vorbește că pe timpuri, iazurile din ținutul Bălțiului erau bogate în pește, care se transporta și peste hotarele Moldovei. Despre stepa Bălților, bătrânii vorbeau cu o deosebită nostalgie.

Baciu, Gheorghe. *Învățământul, cultura și creștinismul în Bălți*. Chișinău, 2020, pp. 12-25.

SECVENȚE DIN TRECUTUL LOCALITĂȚII SLOBOZIA-BĂLȚI

Este cunoscut faptul că, pe parcursul epocilor, oamenii, de obicei, se stabileau cu traiul în apropierea surselor acvatice – locuri optime pentru existență și supraviețuire.

Sursele istorice relatează că în actualul spațiu din preajma confluenței Răut și Răuțel, în sec. XV, se afla o așezare care a fost devastată de tătari și părăsită de locuitori. După izgonirea tătarilor din regiune, în acest teritoriu s-au întemeiat satele Bălți și Slobozia care ulterior s-au unificat.

Acest sătuc, cândva foarte mic, cu denumirea de Slobozia, era așezat pe malul stâng al Răutului, la o distanță mică de satul Bălți, fiind despărțite doar de apele râului. Cu siguranță, ambele localități, au apărut cu mult mai înainte de atestarea lor documentată. Avantajul așezării topografice a Bălților se explică prin nivelul mai înalt de amplasare a lui, pe „muchia” malului drept al Răutului, loc mai convenabil, în mare măsură, pentru comunicări, ceea ce a favorizat legăturile comerciale și dezvoltarea mai vertiginosă a infrastructurii din localitate.

Dacă istoricul Bălților cât de cât a fost cercetat și elucidat, apoi satul Slobozia a fost umbrat, mai puțin cunoscut. Din hrisovul, semnat de Grigore Ghica Vodă la 20 august 1766, a devenit cunoscut faptul că pământurile satului Slobozia-Bălți au fost dăruite Mănăstirii „Sf. Spiridon” din Iași.

În acest hrisov se arată clar că „pământurile acestui sat se află pe partea stângă a Răutului, de la hotărnicia cu moșia lui Ioniță Pilipovschie...; la miazăzi de hotar este apa Răutului, din moșia comisului Rosset...

La răsărit – merge alătura cu moșia Panaiteștilor (pe teritoriul Bălților)...; la miazănoapte – până la drumul Cuboltei ce duce la Movilău”.

Atunci, pe aceste locuri, „oamenii au început a roi unul câte unul, a-și face case, punând temelii satului de azi, casele răsar ca din pământ, și se numește Slobozia Bălților dinspre gară, cu vatra târgului Bălți, deși e distanță de câțiva kilometri la mijloc”. Gheorghe Ghibănescu, mai aproximativ, că acest sat a apărut în anul 1770 sau 1782, ceea ce nu corespunde altor informații ale autorului,

referitor la construcția Bisericii „Nașterea Maicii Domnului” din localitate.

La începutul sec. XIX-lea, teritoriul dintre Prut și Nistru era împărțit în ținuturi, iar fiecare ținut se diviza în ocoale. Satul Bălțile făcea parte din ocolul de peste Răut, împreună cu altele 20 de sate, iar Slobozia-Bălți făcea parte din ocolul Răutului, împreună cu alte 29 de sate (Cubolta, Hășnășenii de Sus și de Jos, Putinești, Sângerei, Florești, Mărculești ș.a.). Această distribuție teritorială s-a păstrat, un anumit timp, și după anexarea Basarabiei la Imperiul Rus.

Stilul cotropitor al Imperiului rus se observă din manifestul țarului Alexandru I, din 5 august 1812, emis cu prilejul încheierii așa-numitei „pace” dintre Rusia și Imperiul Otoman, în care se arată: „Această pace, dăruită nouă de Dumnezeu (!), a adus imperiului Rus câștiguri însemnate, incorporând în hotarul său un teritoriu roditor și cu populație numeroasă, a cărui limită e de la Ackerman până la gura râului Prut, ce curge la o depărtare de 9 verste de la Iași”.

Prin dispoziția țarului, în 1818, Basarabiei i se atribuie statut de regiune (oblasti) a Imperiului rus, fiind împărțită deja în 6 județe: Ackerman, Ismail, Bender, Orhei cu capitala în Chișinău, Hotin și Iași cu capitala în Bălți. Această structură organizatorică a regiunii a existat timp de 7 ani – până la moartea țarului Alexandru (1825).

Din anul 1818, când târgului Bălți i se atribuie statut de oraș și centru județean, în care s-au format 10 plase (voloste): Zabriceni, Copăceanca, Balatina, Glodeni, Fălești, Sculeni, Ungheni, Cornești, Chișcăreni, Slobozia devine centrul plasei din componența căreia au făcut parte 23 sate (Aluniș, Cubolta, Pelenia, Recea, Rădoaia, Heciul Vechi ș.a.), inclusiv Bălțiul. În 1845 a fost elaborat primul plan de dezvoltare a orașului Bălți. În anul 1862, orașul avea 8202 locuitori, dintre care predominau evreii (3957), în timp ce moldovenii constituiau doar 3616 suflete, majoritatea din ei fiind locuitorii județului.

În 1879-1880 a avut loc altă împărțire administrativă a Basarabiei, după care județul Bălți dispunea de 9 plase, iar Slobozia devenise plasă, în componența căreia făceau parte 24 de sate. În pofida politicii dure folosită de autoritățile țariste și supravegherii permanente a Basarabiei, în această gubernie au existat în permanență oameni care nu și-au uitat proveniența etnică, nu au acceptat politica țaristă. În fruntea acestora se aflau mulți înaintași, dintre care frații Cotruță și frații Casso. Între anii 1891-1894, frații Arestide și Nicolae Casso realizau noi mandate în zemstva județului Bălți. În următorii ani (1894-1897), ei au fost aleși în rândurile consilierilor din județul Bălți.

În perioada ocârmuirii regimului țarist, până a se construi calea ferată (1892-1894), satul Slobozia-Bălți era un sat separat, la 2 km de Bălți, iar mai târziu, la începutul sec. XX, a devenit parte componentă a orașului Bălți.

Construcția unei căi ferate în Slobozia-Bălți a necesitat mult lucru organizatoric din partea regimului țarist. Această linie trebuia să joace un rol militar-strategic foarte important. Drept confirmare poate fi și selectarea locului de construcție a ei, de a ocoli orașul Bălți. La prima vedere, acest teritoriu parcă nu prea corespundea pe deplin anumitor cerințe, dar era convenabil pentru amplasament,

deoarece se afla la răscrucea drumurilor ce duceau spre alte centre ale imperiului (Hotin, Râbnița etc.). În acest scop, la 17 ianuarie 1886, din Petersburg sosește la Chișinău Poliacoff, care primise de la guvernul rus concesiunea pentru construcția căii ferate Bălți-Novosulița. Lucrările au început în 1892 la Slobozia-Bălți, dar se realizau anevoios din cauza mlaștinilor. Era nevoie de o cantitate mare de pământ pentru a ridica terasamentul. Traversele și șinele erau așezate manual. La 12.11.1893, de la gara Slobozia a pornit spre Ocnița prima garnitură de tren. În 1894, prin calea ferată, s-a legat Nistrul cu orașul Bălți, care începe să devină un centru comercial al Basarabiei. Datorită nodului de cale ferată, Bălțiul devine centru negustoresc pentru 4 județe – Hotin, Soroca, Orhei și Bălți – și începe să crească văzând cu ochii.

În perioada anilor 1892-1894, s-a construit doar linia ferată Mateuți (pe Nistru) – Bălți-Ocnița-Novosulița, ceea ce a făcut posibilă legătură cu căile ferate din Austria. Căile ferate din Basarabia, în 1901, constituiau doar 2% din cele existente în Imperiul Rus. Dar, ținând cont că la finele secolului al XIX-lea 40% din porcine din Basarabia se produceau în județele Bălți și Ackerman, căile ferate, mai cu seamă cele din Bălți, aveau o importanță strategică deosebită pentru transportarea mărfurilor peste hotare.

La construcția căii ferate se lucra zi și noapte. Pământul săpat (manual) era transportat cu căruțele gospodarilor pe locurile mlaștinoase, fără suficientă odihnă și alimentare, cu un regim militar aspru și permanente torturi fizice și morale. Se părea că animalele sunt mai apreciate decât oamenii. Reproșuri sau plângeri verbale nu se admiteau, altfel pedepsele te urmăreau la fiecare pas. Din această cauză, executorii lucrărilor se supuneau tacit supraveghetorilor înarmați.

Îndată după preluarea puterii de către guvernul provizoriu al Rusiei (februarie 1917), în județul Bălți, ca și pe întregul teritoriul basarabean, se discutau cu înflăcărare cele mai stringente probleme referitoare la soarta poporului, inclusiv aspectele autodeterminării și versiunile de alipire la România. În scurt timp s-a format un nucleu de patrioți localnici, dintre care făceau parte: Emanuil Catelly, Ștefan Pirogan, Costache Leancă, Ion Pelivan, Dumitru Vrabie, Mihai Ciugureanu, protoiereii Ioan Bălțeanu și Vladimir Dimitriu, alți preoți și învățători din județul Bălți. După mai multe dezbateri cu caracter organizatoric și o luptă înverșunată cu elementele șovine sau bolșevice, în ziua de 3 martie 1918, în sala Zemstvei din Bălți, cu o majoritate covârșitoare de voturi, a fost aprobată aderarea județului și orașului Bălți la Patria-mamă. Astfel, județul Bălți a fost primul din teritoriile basarabene care au insistat la unirea necondiționată a Basarabiei cu România.

La 25 iunie 1930, Slobozia iarăși devine plasă a județului Bălți, din care făceau parte 11 sate: Cubolta, Alexândreni, Sofia, Pelinia, Singureni, Cuza Vodă, Opinca, Grinăuți, Ștefănești, Strâmba Nouă, Strâmba. Pe atunci, prin satele din regiune se înfiripau mici cooperative de industriași și meseriași. Astfel, numai în Slobozia activau 6 fierari, 5 tâmplari, 4 zidari, 3 cizmari; funcționau 2 fabrici de pâine ș.a. Mulți dintre cei 632 de gospodari care dețineau pământ au obținut loturi suplimentare pentru cultivarea viței de vie. În anii 1931–1932, Slobozia-Bălți avea

deja 2 193 locuitori, unde funcționau 4 școli primare. În biserica din localitate slujbă era dusă de părintele Brumă.

În Arhiva Națională a RM, există mai multe documente în care se arată că în satul Slobozia-Bălți, chiar de la întemeierea lui, cele mai răspândite nume de familie erau: Bălan, Harconiță, Ciobanu, Dabija, Moscalu, Iepure, Frunză, Ursachi, Țentiu, Ursu, Beșliu, Patrașcu, Urzică, Vidrașcu ș.a. Mai târziu, odată cu migrația reprezentanților altor etnii, s-au diversificat și numele de familie ale locuitorilor.

În anii 1918-1940, funcția de pretor al comunei Slobozia-Bălți a fost deținută de Vladimir Harconiță, Gheorghe Bălan, Mihail Vidrașcu, Mihail Schițco, Mihail Caraiman, Mihai Țurcan, Vasile Moscalu și alții, rămași neidentificați. A devenit cunoscut că la 21 mai 1931, primarul Mihail Schițco a fost înlocuit de Mihail Caraiman; prin decizia nr. 134 din 25 mai 1931 a Prefecturii județului Bălți. Consiliul Comunal al Sloboziei-Bălți a fost dizolvat și în locul lui la 27.05.1931 conducerea comunei a fost preluată de către o comisie interimară (Pascal Emilian – președinte, Drâmbei Teodor și Andreevici Dionisie – membri).

După Marea Unire din 1918, Slobozia a cunoscut o dezvoltare vădită în perioada când primar al orașului Bălți a fost energicul Ștefan Pirogan, mare patriot și martir al neamului, decedat în gulagurile staliniste. Este bine cunoscut mărețul plan de dezvoltare a urbei și sarcinile trasate de către Ștefan Pirogan.

Emanuil Catelly, prefectul județului Bălți pe atunci sublinia: „Dintre toate județele basarabene sub dominația de 106 ani a rușilor, Bălțiul a fost cel mai nesocotit, cel mai vitregit. Conduasă de boieri cu interese potrivnice luminării țaranului, această instituție quasi-autonomă servea numai interesele unei caste, atotstăpânitoare în Imperiul rusesc – boierimea. Țăranii erau reprezentați în conducere de câțiva membri – în majoritatea cazurilor slugile boierimii – a căror hotărâre era totdeauna în funcție de „voința” stăpânilor... La 1918 în județul Bălți, pe o suprafață de 6019 km² și la o populație de circa 320 mii locuitori, grupați în 346 sate, existau: 29 școli de stat și 26 – de zemstvă, 16 mănăstiri și 18 – biserici. La drept vorbind, municipiul Bălți până la unire, era un biet târgușor embaticar, ca atâtea altele, răsfirate pe întinsul imperiu moscovit”.

Administrația județului Bălți, sub conducerea lui Ion Cociorva, care a deținut funcția de Prefect al județului (1929-1933, cu întreruperi) și primar al orașului Bălți (1934-1939), a înfăptuit o frumoasă operă de gospodărie constructivă în localitățile județului. Cele mai valoroase realizări pentru locuitorii satelor s-au înregistrat în perioada anilor 1930-1932.

Promemoria. 2013, nr. 5/6, pp. 143-154.

Ștefan CIOBANU
istoric, academician român

BĂLȚI

Schimbarea orientăției în viața economică a Basarabiei de la unire încoace va duce, desigur, la ridicarea unor orașe basarabene și poate și la decăderea altora.

Bălții este unul din orașele Basarabiei care are cele mai mari șanse de dezvoltare în noile condiții de viață. Așezat pe râulețul Răut, în mijlocul Basarabiei de nord, la încrucișarea drumurilor ce duc spre Iași și Cernăuți, Bălții capătă în ultimii ani o importanță economică foarte mare.

Istoria acestui oraș se pierde în negurile trecutului. După tradiție, Bălțiul ar fi existat în veacul al XV-lea, când a fost devastat de tătari. Ca târg Bălțiul apare la începutul veacului al XVIII-lea. Petru cel Mare, în retragere spre Rusia după înfrângerea de la Stănilești, lasă mari cantități de provizii în Bălți. Tătarii pun mâna pe ele, prădându-i și pe locuitorii târgului. În momentul anexării Basarabiei, târgușorul Bălți era proprietatea particulară a boierului Panaiot și ținea de județul Iași. În 1818, Bălții au fost vizitați de către împăratul Alexandru I, care a „ordonat ca Bălții să devină oraș”. Astfel, Bălțiul, pe neașteptate, devine capitala județului Iași, care de la anul 1887 își schimbă denumirea în județul Bălți. Până în ultimul timp, orașul Bălți a fost proprietate particulară a familiei Catargiu.

Și creșterea populației orașului Bălți este în legătură cu istoria orașului. La anul 1860, în Bălți, erau 8837 de suflete, la anul 1897 – 9975 de suflete, la anul 1904 – 20759, iar acuma, după datele primăriei orașului Bălți, populația orașului se ridică la 35000 de suflete, din care români 10800, evrei 21 000, ruși 2059, armeni 700, polonezi 322, lipoveni 150, nemți 49 și alte naționalități 220 de suflete.

Cultul în orașul Bălți este reprezentat prin două biserici ortodoxe, una armenescă, una catolică, una lipovenească, 4 sinagogi și 22 case de rugăciuni evreiești. Cu înființarea episcopiei, în orașul Bălți s-au pus bazele unei catedrale episcopale.

De la unire încoace, în Bălți s-a înființat o școală normală de băieți, iar liceele particulare de băieți și fete au devenit licee de stat. În oraș sunt 12 școli primare și 4 grădini de copii.

Viața economică a orașului Bălți, care se intensifică din zi în zi, este reprezentată prin 1 175 de întreprinderi comerciale, 8 bănci, 6 cooperative, 5 mori sistematice, 2 fabrici de bere, 1 de spirt, 1 de vată, 12 de ulei și un număr de fabrici mai mici.

Ciobanu, Ștefan. *Basarabia*. Chișinău, 1993, pp. 86-87.

Leon MUSTEAȚĂ

preot

[JUDEȚUL BĂLȚI]

Județul Bălți, după denumirea sa, e județ nou abia numai din 1887, prin ucazul împăărătesc de la 6 martie, când s-a poruncit ca partea stângă de la Prut a județului Iași să fie numit jud. Bălți, cu capitala, care a fost până atunci orașul Bălți.

Ca și celelate județe din Basarabia, jud. Bălți a avut ispravnicul său care, la 1918, era Gh. Tarnavski, președintele zemstvei – I. Hâncu, proprietar mare din județ, iar inspector școlar – Lev Golovco.

Județul Bălți este unul din cele mai mari din Basarabia, atât după teritoriu, cât și după mulțimea populației. Județul Bălți, ca situație geografică, are o poziție din cele mai fericite, cu multe vii și dealuri, care în partea sudică sunt acoperite cu păduri, formând Codrul basarabean.

Suprafața județului în vechime a fost aproape toată acoperită cu păduri, ceea ce a ajutat la apărarea populației de năvălirea vrăjmașilor, fapt care a făcut ca acest județ să fie din cele mai populate în vechime.

Din vechime încă, acest județ era vestit prin vitele și agricultura lui, nu în zădar stema județului Bălți reprezintă un cap de cal, semn că ocupația de seamă a populației era creșterea vitelor.

În memoria poporului au rămas și până astăzi încă vestitele iarmaroace lunare din Bălți, unde venea lume din toate părțile Basarabiei și din Rusia, mai cu seamă după cai, renumiți prin iuțimea și rezistența lor. Apoi și vitele cornute au fost vestite prin prăsila lor. Dar nici codrul nu rămânea în urmă. Aici, la bălciurile lunare, se vindeau fructele și vinul din vița moldovenească, despre care s-a dus vorba departe de granițele Basarabiei, în Rusia și Polonia.

Codrii Bălților astăzi nu prezintă aproape nici o valoare materială, deoarece, cu timpul populația, înmulțindu-se și îndesându-se, a tăiat mai toate pădurile. În locul lor acum, în mare parte, se cultivă cereale, și numai în sudul județului și pe alocuri se mai găsesc și pe malul Prutului câte o pădure.

Ocuparea Basarabiei de către Rusia s-a răsfrânt dureros asupra populației din județul Bălți. Unii din locuitorii județului, cu tot riscul vieții, treceau Prutul și aduceau vești de la frați, continuând vechile legături între ei. Județul Bălți a dat câțiva naționaliști neînfricați, care au suferit în lupta lor patriotică: Ion Pelivan, Pantelimon Halipa, Iustin Frățiman... Dovadă pentru dragostea de limba maternă e și sumedenia de cărți moldovenești de slujbă bisericească ce se găsesc în bisericile din județul Bălți.

Școli în Basarabia au existat încă înainte de răpirea Basarabiei de Rusia și este interesant de notat că tocmai în județul Bălți sunt cele mai multe școli, în comparație cu alte județe.

După 1812, școlile în județul Bălți au stagnat, deoarece populația, fiind exclusiv moldoveni, a rămas în uitare. Locuitorii însă cu mult drag răspundeau la

apeluriile preoților și dascălilor din sate care vorbeau în limba moldovenească.

Județul Bălți, mulțumită situației și legăturilor de comunicație, are și reședința episcopală a Eparhiei Hotinului, reînființată la 1923, în urma dorințelor clerului din 1922.

Ca primul episcop al Eparhiei, unde a păstorit învățatul Amflogie, a fost ales Prea Sfințitul Visarion Puiu, care prin energia sa și prin conducere înțeleaptă a ridicat această nouă Eparhie la un nivel egal cu cele mai vechi eparhii, ba în unele laturi le-a și întrecut, pentru care fapt preoțimea din eparhie va fi întotdeauna recunoscătoare.

Basarabia – pământ românesc: Antologie.
Chișinău, 2019, Vol. IV, pp. 321-323.

Pan HALIPPA

publicist, om politic român basarabean

ION PELIVAN – VIAȚA ȘI ACTIVITATEA. ACTIVITATEA LA BĂLȚI

În iunie 1907, Ion Pelivan este numit ca locțiitor de judecător la Bălți. Îmbrățișat cu simpatie de societatea locală, el reușește să adune în jurul său un mănunchi de moldoveni inimoși, înjghebând, astfel, prima grupare națională din Bălți, în care intră: învățătorul Porfirie Fală, Dimitrie A. Vrabie, Nicolae C. Stamati, pr. P Gheorghianu, pr. Gh. Marinescu, Vladimir Meleli, avocat Manolachi Catelli, Nicolae Gr. Borcea de la Chișcăreni, studentul Simion Gh. Murafa, împușcat mai târziu de bolșevici, învățătorul Ion A. Buzdugan de la Bursuceni, C. Soroceanu, notar public, Ion Barbă, învățător din Recea, M. M. Ciugoreanu ...

Sub influența acestui grup de naționaliști, în frunte cu Ion Pelivan, cercurile din Bălți devin din ce în ce mai conștiente asupra rostului lor național și social, mulți nemairușinându-se, ca înainte de originea lor moldovenească, începând chiar a vorbi modovenește și în instituții publice.

Mai târziu, Domnia sa înființează la biblioteca obștească ruso-evreiască din Bălți o secție cu cărți românești istorice, literare și științifice. Astfel se putea găsi în această secție revista „Viața Românească”, din Iași și „Convorbiri literare” din București, precum și alte reviste și cărți din țara veche.

Secția aceasta a avut o deosebită importanță, deoarece numai aici puteau găsi și citi tinerii moldoveni din Bălți cărți scrise în limba românească, fapt ce contribuia foarte mult la trezirea și întărirea conștiinței lor naționale.

Ca un mijloc de propagandă, întrebuițat cu deosebit succes de dl Pelivan, a fost, de asemenea, muzica și teatrul românesc.

Luând contact cu diferite persoane din țara veche: Apostol Culea, D. V. Țoni, C Ifrim..., dl Pelivan procura diferite bucăți muzicale, pe care apoi le populariza prin familiile moldovenilor bălțeni. Apoi aducea trupa de teatru românesc a lui Bibescu...

Treptat, ca rezultat al acestei activități, la Bălți se crează un nucleu puternic de românism, la care s-au adaptat și din care s-au desprins, mai târziu, cunoscuți luptători naționaliști: Anton A. Crihan, Vasile Țanțu, Ion I. Valuță, V. L. Leahu, Vladimir Valuță, Dimitrie Cărauș, Nicon Valuță, Calistrat Ceapă, Dimitrie Dron, Hristofor Clipa...

În afară de biblioteca românească, tot pentru a înlesni răspândirea culturii naționale în Basarabia, dl I. Pelivan scoate la șapirograf un abecedar ruso-român, cu noțiuni sumare de ortografie și gramatică, care mai târziu, pe timpul revoluției, a fost tipărit la Odesa.

O deosebită activitate desfășura dl I. Pelivan în mijlocul învățătorilor și preoților de la sate.

În calitate de membru în Consiliul școlar bisericesc județean și președinte al comisiunilor de examinare, Domnia sa făcea propagandă printre învățători ca să învețe copiii și românește.

Iată, de ce nu poate fi considerat ca o simplă întâmplare, că județul Bălți a dat cel mai mare procent de luptători naționaliști și că prima unire cu patria mamă (3 martie 1918) s-a înfăptuit tot în acest județ.

Dar, firește, că această activitate națională a dlui Pelivan, ca și a întregului grup adunat în jurul său, n-a putut trece neobservată de cercurile oficiale din Bălți, care în scurt timp au început să ia măsurile de rigoare.

Astfel, se încscenează un proces de les-majestate lui Porfirie Fală, care este eliminat din învățământ pentru crima de a fi învățat copiii la școală în limba românească.

Dar iată că a venit și rândul d-lui I. Pelivan. Se știe că la 16 mai, 1912, rușii au sărbătorit centenarul anexării Basarabiei. Cu această ocazie s-au făcut pregătiri pentru mari festivități, la care erau obligați să participe toate persoanele oficiale.

Dl Ion Pelivan, însă, cu toate că situația sa de judecător îi impunea în mod imperios și obligatoriu prezența, nu numai că n-a participat la nici un fel de festivitate, dar îmbracă, în mod demonstrativ doliu.

Acest lucru a determinat imediat o anchetă severă, în cursul căreia autoritățile pun mâna pe corespondența sa, între care și o scrisoare către tinerii studenți de la Kiev: A. Mateevici, Șt. Ciobanu, S. Murafa..., în care îi roagă ca, după terminarea studiilor, să nu accepte slujbe în Rusia, ci să se întoarcă în Basarabia spre a munci pentru ridicarea moldovenilor.

Dl Ion Pelivan a fost forțat să demisioneze din magistratură. Se înscrie în biroul avocaților și, rămânând la Bălți, își continuă activitatea național-revoluționară cu un avânt și mai mare.

**Halippa, Pan. *Publicistică*.
Chișinău, 2001, pp. 50-51.**

Ludmila DOBROGEANU

directoarea Muzeului de Istorie și Etnografie din Bălți (1983-2020)

CONSIDERAȚII CU PRIVIRE LA ISTORIA PRESEI DIN MUN. BĂLȚI

Istoria presei din mun. Bălți începe la 27 septembrie 1912, când apare de sub tipar primul număr al ziarului „Belețcaia gazeta”. Era un ziar care se edita în limba rusă și informa bălțenii despre evenimentele din lume, despre noutățile din localitate, publica diferite avize. Din luna decembrie 1912 apare sub denumirea „Belețcaia mâsli”. Ziarul se edita zilnic și se tipărea la tipografia Milgrom.

Un număr costa 3 copeici, iar abonamentul pe un an - 5 ruble și 50 copeici. Redacția se afla pe strada Petrogradskaia, azi Ștefan cel Mare.

De exemplu, dacă deschidem numărul 508 al ziarului în cauză, editat la 7 septembrie 1914 (ziarul se păstrează în patrimoniul Muzeului de Istorie și Etnografie), vom găsi următoarele informații: evenimente ce țin de Primul război mondial, evenimente din țări străine, diverse avize, momente care reflectă viața social-politică și culturală a orașului cu genericul „Ce se aude la Bălți”: în farmaciile din oraș se simte o lipsă acută de medicamente de import, nu se efectuează corect calculele în legătură cu scumpirea unor produse, se colectează mijloace bănești pentru familiile celor căzuți pe câmpul de luptă, în școli nu ajung învățători, la iluzionul „Modern” rulează filmul fantastic „Printre orori” și filmul „Fiica lui Pastor” cu Jenny Porten în rolul principal, cum se expediază corect o telegramă pe timp de război...

Ziarul „Belețcaia mâsli” a fost unica publicație din Bălți în acea perioadă și s-a editat până la finele anului 1915.

După Unire, se atestază un număr impunător de publicații seriale: „Astra literară”, „Viața din Bălți”, „Revista Asociației învățătorilor din orașul și județul Bălți”, „Revista copiilor”, „Vocea Bălților”, „Curierul literar”, „Basarabia”, „Credința noastră”, „Anuarul Episcopiei Hotinului”, „Crenguța”.

În anul 1938, la Bălți apare o nouă revistă „Flori de stepă”, directorul ei fiind Sergiu Grosu, puțin cunoscut în acea perioadă. Deschide revista cu banii adunați pentru a-și cumpăra un palton de iarnă.

Revista a adunat nume cunoscute: Lotis Dolenga, Iorgu Tudor; Teofil Scurtu, Neculai Coban. Revista l-a făcut pe Gh. Bezviconi să vină la Bălți și să facă cunoștință cu directorul ei, de numai 19 ani. Editarea revistei n-a durat mult timp, dar a fost un eveniment în viața culturală și spirituală a localității.

Cea mai impunătoare influență în acea perioadă a avut revista „Cuget moldovenesc”, supranumită cea a profesorilor, inaugurată în 1932 și care a continuat să apară la Iași în anii 1940-1943. Directorul revistei a fost Marc Valuță. Revista apărea ca foaie lunară a Societății Culturale Naționale „George Enescu” din localitate. La editarea revistei își aduceau aportul Petru Stati (traduceri din Virgiliu, Horațiu, poezie), Maria Delacozia, A. G. Delafântănele, D. Florea-Rariște, George

A. Cuza, Nicolae V. Coban, Lotis Dolenga (poezie), Tatiana Galușcă, George N. Cârțu, Valeriu Grecu (proza scurtă), Teofil Mareș și Alexandr Vicol (publicistică).

Vocea Bălțiului. 2011, 22 iul., p. 2.

Petrișor-Ionel DUMITRESCU
Consulul general al României la Bălți

**DESPRE ROMÂNITATE CU ELOCINȚĂ, BUN-SIMȚ, FAMILIARITATE,
CREDINȚĂ ȘI PATRIOTISM**

(Un fragment din prefața la *Cartea noastră* (Iași, 2021) conține informații documentare despre istoria municipiului Bălți)

În anul 1819, ținutul Bălților devine un oraș de sine stătător, dovedindu-și existența proprie, cum avea să precizeze Dumitru Iov în 1933, deși, la 13 decembrie 1421, prima atestare documentară a Bălților dovedește existența unei comunități recunoscute înainte de urcarea pe tron a lui Ștefan cel Mare. Mai mult, faptul că, la 20 august 1766, Voievodul Grigore Ghica dăruiește Mănăstirii „Sf. Spiridon” din Iași o parte din trupul moșiei Bălților, dincolo de apa Răutului, din locul domnesc înspre răsărit și delimitează hotarele satelor Slobozia și Bălți, frații Panaite devenind proprietari ai Bălților (Ch. Ghibănescu. *Slobozia Bălților*, Iași, 1931, pp. 34-40), exprimă participarea în zona dezvoltării agricole a acestor locuri.

Rând pe rând, obiective importante își fac locul în viața cotidiană a locuitorilor orașului, printre care, în 1795, inaugurarea Bisericii „Sfântul Nicolae” (Soborul) din Bălți, iar, în 1824, înființarea la Bălți, de către pedagogul Cunițchi, a primei școli primare cu predare în limba română.

O realitate importantă vine în 1861, când se finalizează construcția Spitalului Evreiesc cu 15 locuri pentru săraci.

Iată doar câteva repere ale unei deveniri care, conform dictonului latin „Reus non verba” (*Fapte, nu vorbe*), dă comunității Bălților dimensiuni în concordanță cu dezvoltarea localității.

Un fapt important pentru înțelegerea de către comunitate a românității în termeni moderni și în spiritul valorilor universale, îl are numirea în 1907 a lui Ion Pelivan judecător de Bălți.

Un alt moment istoric demn de consemnat în această prezentare este data de 19 mai 1918, când Regele României, Ferdinand I, face un popas la Bălți, moment în care Casa Regală a României este înțeleasă și privită ca un factor de progres social, economic și ecumenic.

În perspectiva culturală și academică se înscrie și data de 10 octombrie 1919, când Ștefan Ciobanu și Ion Inculeț sunt aleși membri titulari ai Academiei Române, reprezentând, de asemenea, o importantă recunoaștere instituțională.

Astfel, municipiul aflat în umbra marilor evenimente naționale devine tot

mai cunoscut și apreciat. La 20 noiembrie 1918, membrii aleși din Basarabia ai Primului Parlament al României întregite au fost Ion Buzdugan, Anton Crihan, Gherman Pânteă, Alexandru Mătă și Ilie Frunză – din partea județului Bălți...

Prezența parlamentară conferă, fără tăgadă, înscrierea acestor vechi plaiuri românești în circuitul valorilor administrative, politice, economice și culturale promovate în România reîntregită, confirmarea constând în faptul că, la data de 29 decembrie 1919, Parlamentul României adoptă legea prin care ratifică Declarația de Unire a Basarabiei cu Țara-Mamă, votată de Sfatul Țării la 27 martie 1918. Raportor al legii în cauză, intitulată oficial „Legea asupra Unirii Basarabiei cu Vechiul Regat al României”, a fost deputatul de Tighina, Vasile Stroescu. (Monitorul Oficial, 1920, nr. 1, pp. 301-304).

Evenimentul cel mai important, din perspectiva istorică și a identității sale spirituale românești, a avut loc odată cu Decizia Zemstvei din Bălți care, la 13 martie 1918, a votat Unirea Basarabiei cu România și a înscris municipiul Bălți pentru totdeauna în Istoria noastră, a românilor.

Într-o perioadă scurtă, între anii 1920 și 1926, viața culturală, problemele învățământului primar și cele de natură economică dezvoltă soluționări pragmatice prin înființarea Camerei de Comerț și Industrie și a Camerei de Agricultură din Bălți în anul 1926, începerea construcției Catedralei episcopale cu hramul „Sfinții Împărați Constantin și Elena” și a Casei parohiale, sub conducerea Episcopului Visarion Puiu (28 septembrie 1924), la care au fost prezenți principele Carol, moștenitorul tronului, și Mitropolitul Primat al Bisericii Ortodoxe Române, Miron Cristea.

Cartea noastră. Ed. a II-a. Iași, 2021, pp. 2-4.

Nicolae ENCIU

doctor habilitat în istorie, colaborator al Institutului de Istorie al AȘM

ORAȘUL ȘI JUDEȚUL BĂLȚI DE LA ÎNCEPUTURI PÂNĂ ÎN ANUL MARII UNIRI

1. Argument. Așa cum anul 1918 a marcat făurirea statului național unitar român, prin revenirea Basarabiei, Bucovinei și Transilvaniei în spațiul de cultură și civilizație românească, in-augurând astfel un nou cadru de dezvoltare și o nouă etapă a evoluției sale istorice, a fost firesc ca perioada dintre cele două războaie mondiale să atragă atenția unor numeroși cercetători. S-au realizat, ca urmare, numeroase studii și culegeri de documente atât asupra unor diverse aspecte și probleme privind istoria politică, social-economică, demografică și culturală, cât și sinteze asupra perioadei interbelice în ansamblul ei.

Cu toate acestea, cercetarea sistematică a numeroaselor și complexelor probleme pe care le ridică evoluția social-economică în această perioadă mai are încă în față un spațiu larg de investigare, mai ales sub raportul studierii la nivel

regional și local

Așa cum pe bună dreptate s-a menționat în literatura de specialitate, o vreme îndelungată istoria națională a fost scrisă „de sus” și neapărat „de la centru”, ocupându-se cu predilecție sau chiar exclusiv de destinul, cariera și faptele oamenilor mari, de marile probleme ale păcii și războiului sau de evoluțiile macro-economice și sociale [2]. Între timp, grație căderii comunis-mului și trecerii la o societate democratică, liberală și plurală, Clio își revizuieste cu necesitate obiectivă perspectivele, considerând demne de interes inclusiv istoriile locale și cele regionale, cu mase anonime sau indivizi ordinari, oameni de rând, în exercițiul activităților de fiecare zi, cu problemele, temele, aptitudinile și viziunile lor asupra lumii [3].

Pornind de la cele expuse și urmărind combaterea unor aserțiuni în contradicție cu realitățile perioadei interbelice, prezentul demers oferă o imagine panoramică a istoriei orașului și județului Bălți de la începuturi până în anul Marii Uniri, constituind un preambul la o abordare mai amplă, la nivel regional / județean și local, a mersului și rezultatelor aplicării reformei agrare din anii 1918-1940 în cuprinsul orașului și județului Bălți. Rezultat al unor investigații efectuate la Arhivele Naționale ale României din București și la Arhiva Națională a Republicii Moldova, demersul nostru se vrea a fi o contribuție la istoria locală și cea regională a Basarabiei interbelice, urmărind reconstituirea unui important capitol de istorie și retrologie agrară.

2. Teritoriul și populația. Cu o etimologie interpretată de unii autori ca «бълый» (alb, frumos), în timp ce majoritatea cercetătorilor insistă asupra obârșiei numelui de la românescul „baltă / bălți” [4], - explicând acest lucru prin faptul că valea Răutului „e foarte băltoasă” [5], – începuturile localității Bălți se pierd în negura vremurilor. O lungă perioadă de timp, evenimentele din regiunea apei Răutului cu toți afluenții săi, precum și viața moldovenească desfășurată pe această vale mănoasă, au fost grav perturbate de numeroasele cete de tătari, care își primblau la pășune turmele de oi și hergheliile de cai [6].

Respectiv, nu numai etimologia, ci și momentul primei atestări documentare a localității Bălți constituie obiectul unei vii dezbateri istoriografice, începute încă în primii ani interbelici și ajunse până în zilele noastre, fără să fi condus la stabilirea unui consens în această privință.

I. Iosifescu, bunăoară, directorul publicației bălțene „Basarabia economică și socială”, afirma că localitatea ar fi fost întemeiată în 1366 între două râuri, – Răut și Răuțel – de către niște țărani moldoveni [7]. Ștefan Ciobanu, la rândul său, fără a indica o dată anume („Istoria acestui oraș se pierde în negurile trecutului”), considera că, „după tradiție”, Bălți ar fi existat în veacul al XV-lea, când a fost devastat de tătari, iar „ca târg”, a apărut la începutul veacului al XVIII-lea [8]. La fel de vagi sunt și informațiile furnizate de Serviciul statisticii regionale din Chișinău, condus de Eugeniu N. Giurgea, specificându-se doar că, „după date vechi, istorice, această loca-litate a vechii Moldove a fost arsă de către tătari sub conducerea lui Ghirei Han” [9].

În perioada postbelică, autorii preocupați de istoria or. Bălți au susținut că localitatea respectivă ar fi fost menționată în documente datate cu 1401, 1421 sau 1491, însă cu numele Zăvodine, fără să fi demonstrat ipoteza în cauză [10]. La fel de lipsită de suport documentar este și frumoasa legendă despre principesa Mazovețki, sora kneazului lituanian Vladislav al II-lea Jagello, care, alungată fiind din propria-i țară, ar fi ajuns, pe la 1421, pe malurile râului Răut și, îndrăgind aceste locuri, și-ar fi ridicat și un castel [11].

Din toate opiniile și versiunile formulate, pare să fie mai plauzibilă argumentarea prof. univ., dr. Teo-Teodor Marșalcovschi, care demonstrează, în baza unor documente și materiale originale de arhivă, că prima atestare documentară a localității Bălți este din 4 octombrie 1620 [12].

Oricum, dincolo de frumoasele legende, ipoteze și opinii formulate de-a lungul timpului, cert este că Bălți a intrat în atenția istoricilor de pe la mijlocul secolului al XV-lea, când localitatea a fost prădată și arsă de tătarii de sub conducerea fondatorului și celui dintâi conducător al Hanatului Crimeii, Hadji Ghirai (1396–1466). După puțin timp, localitatea a fost reconstruită și repopulată de moldoveni, ruși, armeni, evrei și niște coloniști germani, care practicau cu pre-dilecție grădinăritul, comerțul și geambășia [13].

În general, fără să fi avut o personalitate distinctă în primii ani de existență, soarta localității zămislite la confluența Răutului cu Răuțelul a fost aproape identică cu aceea a Hotinului sau a Sorociei, căci ori de câte ori cele două cetăți erau ocupate de străini, orașul Bălți împărțea înevi-tabil aceleași consecințe. Scriitorul și publicistul Dumitru Iov (1888–1959) menționa în această privință că, „deși izolat în inima Basarabiei și grănicerit de bălți, orașul a fost deseori pustiit de vrăjmașii flămânzi veniți de peste Nistru. Când cetățile Hotinului și a Sorociei îngenunchiau re-zistența lor, soarta orașului Bălți era cunoscută: pârjolul nu se oprea la barierele târgului” [14].

Așa s-a întâmplat inclusiv în 1711, când Petru cel Mare al Rusiei, bătut de turci la Stănilești, a trebuit să lase în Bălți mari cantități de provizii destinate armatelor rusești, care însă au fost iarăși prădate de tătari [15].

Refăcut, iarăși, „din cenușă, în vadul negustorilor de cai vestiți care se adunau la iarmaroace lăsând bani grei și nădejdi multe” (D. Iov), în momentul răpirii teritoriului dintre Prut și Nistru de către Rusia țaristă în 1812, Bălți era un târgușor aflat în proprietatea particulară a boierului Alexandru Panaite și aparținea ținutului Iași – unul din cele 21 de ținuturi în care era împărțită Moldova până în 1812 [16].

Un moment important în istoria localității s-a produs la 19 aprilie 1818, zi în care împăratul Rusiei Alexandru I, „venind dinspre Hotin și mergând la Chișinău, a fost nevoit să înopteze la Bălți (în casa boierului Panaite Catargiu [17]), unde s-a înnămolit greua trăsură imperială. Aici i-a sosit știre despre nașterea nepotului său Alexandru II și, în amintirea aceluia eveniment de familie, dânsul a dat satului Bălți prerogativele unei comune urbane. Astfel, Bălți devine pe neașteptate capitala județului Iași. Noul oraș, așezat la mijlocul platoului dintre Prut și Nistru, a devenit

în curând un centru de comerț pentru nordul Basarabiei”[18]. I-au fost fixate și 10 iarmaroace pe an pentru comerțul mare de vite – caii, „întrucât până la 1812, pe aici fiind județul Iași, care avea de marcă un cal, era mare târg de cai, și anume: la 2 februarie, la 2 martie; în prima săptămână a Postului Mare – la Sf. Teodor; la 28 mai, la 24 iunie, de Sânziene; la 20 iulie, de Sf. Ilie; la 6 august, de Probajnie; la 15 octombrie – după Sf. Parascheva, la 26 noiembrie, de Sf. Ecaterina, după calendarul rusesc, și la 20 decembrie, de ziua Sf. Ignat [19]. În acele zile, la Bălți se întrunea un mare număr de negustori, realizându-se importante daravere cu cai și cu vite mari, pentru a fi apoi exportate în Austria [20].

Cu anul 1818, târgul Bălți își sporește importanța, odată cu înființarea administrației comunale a județului Iași. Marca orașului Bălți, precum și a întregului județ Iași, a fost aprobată printr-un ukaz imperial din 1826, reprezentând un cap de cal pe câmp roșu. Conform jurnalului ministerial, „marca veche a ținutului Iași reprezenta un cal întreg, dar, deoarece până acum numai o parte din acest județ s-a alipit la Imperiu, în amintirea acestei despărțiri în două, s-a fixat noul desen, care reprezintă numai capul anima-lului trunchiat” [21]. Așa cum afirma Zamfir C. Arbore, „explicația heraldică nu cere alte comentarii. Limpede și lămurit!”

După 1812, Bălți, devenit acum urbe, a primit inclusiv vizite alese, cum a fost aceea a soției țarului Alexandru al II-lea al Rusiei, Maria Alexandrovna, în cinstea căreia în 1856 a fost pus începutul unei grădini publice în centrul orașului [22].

La 6 martie 1887, orașul Bălți a fost trecut în județul cu același nume, localitatea devenind, astfel, capitala județului Bălți [23]. Cu toate acestea, chiar dacă devenit oraș, nu s-a stabilit și un plan chibzuit în dezvoltarea sa ulterioară, astfel încât, „în loc ca totul să se concentreze în jurul noului centru creat spre a se putea apoi mai lesnicios săvârși lucrările edilitare legate de dezvoltarea unui oraș, s-a dat voie să se clădească oriunde adevărate cocioabe, pereți de lut cu acoperiș de pânză gudronată, scânduri ori petice de tablă: jos în preajma mlaștinilor ori sus, pe coastele râpoase ale dealurilor arse de soare”. În atare mod, noul oraș, așa cum menționa prof. Ion Simionescu, avea „un aspect dezmațat, iar neajunsurile primelor așezări se măreau prin toleranța noilor clădiri, dacă astfel se puteau numi cocioabele presărate peste tot” [24].

Un prim plan general al orașului Bălți a fost aprobat de țarul Rusiei în 1845, conceput după principiul schemei radial-inelare de construcție, iar un plan de sistematizare a orașului va fi elaborat abia în 1913, fără să fi fost pus în aplicare [25].

Între 1892 și 1894, a fost finalizată construcția căii ferate Bălți-Slobozia-Noua Suliță, care făcea legătura cu Austro-Ungaria, cu acel prilej construindu-se și gara de la Bălți – Slobozia, facilitând, totodată, exportul în Imperiul Austro-Ungar [26]. Deși acea linie de cale ferată trecea la 2 km depărtare de oraș, pe la marginea de nord a satului vecin Slobozia, ea a contribuit, cu toate acestea, să încadreze atât orașul, cât și întreaga regiune agricolă și pastorală în circuitul economic al Rusiei și Austriei [27]. Datorită acestui fapt, către începutul secolului al XX-lea, Bălți

devine un centru industrial cu un nivel înalt al comerțului (circa 200 întreprinderi comerciale), cu numeroase fabrici și uzine [28].

Conform unor date de la finele secolului al XIX-lea (1892), suprafața orașului Bălți era de 1.355 desetine și 1.098 stânjeni, din care 300 desetine erau pășuni. Populația orașului Bălți era de 11.118 locuitori, inclusiv 5.968 bărbați și 5.130 femei. După confesiuni, acea populație era majoritar ortodoxă și evreiască, urmată de catolici, armeni și ruși (sectanți). După clase (soslovii), populația orașului consta din nobili de naștere, nobili individuali, cler ortodox, cler catolic, cler armean, cler evreu și comercianți, restul populației fiind târgoveți (meșciane).

Orașul avea o singură biserică ortodoxă, una catolică, una sectantă rusească, o sinagogă și 7 case de rugăciune evreiești, 25 dughene de piatră și 265 prăvălii din scânduri. Biserica ortodoxă din Bălți fusese ridicată de către Gheorghe Panaioti, pe la 1795. Autorul planului bisericii era cunoscutul și talentatul arhitect Weismann, care îl elaborase după modelul bisericilor catolice din Galiția. Pereții dinspre apus și răsărit aveau frontoane și foarte frumoase figuri, înlăuntru mai fiind și două altare deosebite, cu stâlpi și colonade. Cauza acelei arhitecturi deosebite consta în faptul că stăpânul moșiei, Panaioti, aducând din Galiția 300 de coloniști armeni, și-a construit o astfel de biserică, pentru a le putea sluji și lor. „Fiind însă oprit în 1804 de autoritățile Moldovenești de a face o biserică și pentru ritul armenesc, el a sfințit-o ortodoxă” [29]. Iconostasul, compus din foarte frumoase icoane, era opera măiastră a pictorului Eustafie din Iași, adus la Bălți de către Prințul Potiomkin [30].

În pofida caracterului defectuos al căilor de comunicație, „cu groaznica șosea pururi în-nămolită cu stratul lutos al solului”, orașul Bălți și-a menținut, inclusiv în primele decenii ale secolului al XX-lea, rolul de centru important al comerțului cu vite.

3. Locuitorii orașului și județului Bălți în vâltoarea Primului Război Mondial. Primul Război Mondial și, mai ales, căderea dinastiei Romanovilor și revoluția bolșevică din toamna anului 1917 au modificat radical situația Basarabiei, inclusiv a locuitorilor orașului și județului Bălți. Într-un cunoscut studiu despre starea economică a Basarabiei la finele primei conflagrații mondiale, Const. I. Lungu și T. Al. Știrbu menționau că marile operațiuni militare din Carpați și din Galiția (1914-1915) transformaseră Basarabia într-o bază de aprovizionare a armatelor sudice și sud-vestice rusești. Din august 1916, cu intrarea României în război împotriva Puterilor Centrale, schimbările au fost și mai mari, transformând Basarabia în zonă de război. Au fost construite numeroase depozite militare de muniții, echipamente, alimente pentru aprovizionarea armatelor combatante și a populației civile. Orașele și comunele fuseseră invadate de tot felul de unități, care formau grosul armatelor de operațiuni. Producția industriei basarabene a fost întreruptă, comerțul exterior s-a redus la zero, iar cel interior a fost transformat în simple contingentări, rechiziții și sechestre pentru ne-cesitățile militare și civile [31].

Un eveniment neașteptat, dar care a produs un uriaș val de speranțe atât în Rusia, cât și în întreaga lume, s-a produs la 2/14 martie 1917, când dinastia

Romanovilor a fost înlăturată de la putere ca urmare a revoluției burghezo-democratice victorioase, care a proclamat dreptul națiunilor la autodeterminare, inclusiv la des-părțire și formarea de state independente [32]. Așa cum menționa I. Zaborovschi, „ca urmare a întâmplărilor anului 1917, când Rusia țaristă s-a prăbușit, descompunându-se în elementele legate odinioară prin silnicii și inechități, moldovenii din Basarabia, în mod firesc s-au ales de o parte, căutând ca în haosul destrămării unei împărății de care ei erau până atunci legați silnic, să-și reia locul pe care li-l hotărâse soarta în cadrul istoriei” [33].

Anume astfel au procedat inclusiv – ba chiar în primul rând – locuitorii orașului și județului Bălți, organizând, printre primii în Basarabia, diverse manifestări, întruniri și conferințe, toate urmărind obiectivul „așezării vieții naționale după rostul firii lor” [34].

La una din primele întruniri de acest fel, din 30 aprilie 1917, delegații din volostea Sloboziei Bălților au cerut inclusiv ca „tot pământul în Basarabia, – fie împărțesc, fie mănăstiresc, fie bisericesc, fie boieresc – să fie dat la poporâni, care-l muncesc cu mâinile lor, fără plată”, iar „colonizarea pământurilor basarabene prin coloniști străini, din alte țări, să se oprească” [35].

Totodată, în paralel cu acțiunile și manifestările cu caracter național, în care un rol esențial îl jucase fostul judecător de pace la Bălți, Ioan Pelivan [36], în cuprinsul orașului și județului Bălți prindea un contur tot mai pronunțat și periculos o mișcare revoluționară cu caracter bolșevic, urmărind instaurarea anarhiei în regiune („adâncirea revoluției”, conform terminologiei bolșevice). Ordinul care dezlănțuise debandada în armata rusă de pe Frontul Român a fost dat de ministrul de Război A. Gucicov, la 5 martie 1917 („Pricazul Nr. 1”), prin care se desființa salutul în armată, se suprimau toate restricțiile ce interziceau soldaților calitatea de membri în diferite uniuni și societăți înființate cu scopuri politice, precum și fumatul pe străzi și în stabilimente publice, vizitarea cluburilor și întrunirilor etc. [37].

Așa cum își amintea ulterior generalul M.C. Schina, la intrarea trupelor române, Basarabia se afla „în plină revoltă agrară”, constatându-se „o clasă de proprietari devastați și deposedați”

[38]. Conform aceleiași mărturii, procesul revoluției agrare din Basarabia nu fusese declanșat din interior, ci fusese provocat din afară, anume din Petrograd, de unde venea și cuvântul de ordine: „Țărani! Pământul și avutul proprietarilor este al vostru! Luați-l!” [39].

În orașul Bălți, încă din martie 1917, fusese creat un Soviet de deputați ai muncitorilor din Bălți, iar către finele aceluiași an, și un Soviet de deputați ai țăranilor din cuprinsul județului, cu A.G. Paladii în calitate de președinte și cu G.I. Galagan ca locțiitor [40]. De rând cu încercarea nereușită a șefului militar bolșevic din Bălți, căpitanul Anatolie Popa, de organizare a unei rezistențe armate intrării trupelor române în orașul Bălți (ianuarie 1918) [41], de substituie a autorităților legale, - a adunării Zemstvei ținutale, conduse de Costache Leancă, a primăriei orașului (primar Gr. Blajievschi), - atât securitatea locuitorilor județului cât și

averea lor au fost grav periclitată de tulburările revoluționare de la finele anului 1917 și din primele zile ale anului 1918 [42], ajungându-se inclusiv la introducerea stării excepționale, la 18 decembrie 1917, de către Consiliul Directorilor Generali (Guvernul Republicii Democratice Moldovenești) [43].

O comisie specială de evaluare a pagubelor cauzate de bolșevici și armata rusă anarhizată în retragere la finele anului 1917 și începutul anului 1918, instituită prin decizia nr. 10.214 din 26 februarie 1918 a Ministerului de Interne al României, Direcțiunea Administrației Generale, a personalului și statisticii [44], a stabilit că, din totalul celor 1.741 de mari proprietari din Basarabia, 1.261 sau 72,4 % au avut de suportat diverse pagube materiale [45]. Cel mai mare număr de proprietăți devastate a fost atestat în Sudul Basarabiei și, mai cu seamă, în județele Ismail și Cahul, acest lucru datorându-se faptului că „dinspre frontul românesc de Sud, prin Galați, Reni, Leova s-au strecurat toate bandele care s-au format din armata a 4-a și a 9-a rusă și care, prin aceste regiuni, s-au îndreptat către Odesa” [46].

În regiunea de Nord a Basarabiei, cele mai afectate au fost județele Soroca și Bălți, datorită faptului că prin Iași, Ungheni, Bălți și Soroca „a fost maximum de tranzit a tuturor armatelor rusești, care s-au întors în cea mai mare debandadă de pe frontul românesc în Rusia” [47]. În consecință, în jud. Soroca au avut de păgubit circa 251 de proprietari, fiecare din ei suportând pierderi în sumă de 321.861 de ruble, iar în jud. Bălți, au suportat pierderi 179 de proprietari a câte 145.223 ruble fiecare [48].

Așa cum prezența și acțiunile forțelor ruse bolșevizate generau un dublu pericol – de impunere prin forță a unui sistem politic contra voinței populației din Basarabia și distrugerea sistemului logistic al armatei române, dispus în cea mai mare parte în această regiune – guvernul României a hotărât, la 17 ianuarie 1918, să acorde sprijinul militar solicitat de autoritățile de la Chișinău. Pentru punerea în aplicare a hotărârii adoptate de guvernul român, Marele Cartier General a încredințat Corpului 6 armată misiunea „să respingă peste Nistru bandele ruse care ar putea încerca să treacă în Basarabia fără ordinul comandantului rus al frontului (D. Șcerbacev – n.n.) și deci cu intenția de a jefui sau ataca trupele noastre; să asigure ordinea și regulata circulație pe calea ferată; să se facă ordine în tot ținutul Basarabiei, punându-se viața și avutul locuitorilor la adăpostul jafurilor și crimelor” [49].

Pentru îndeplinirea misiunii, Corpul 6 armată avea la dispoziție diviziile 11 și 13 infan-terie, 1 și 2 cavalerie, precum și unități aflate la acea dată în rezerva armatelor sau la dispoziția Marelui Cartier General. În hotărârea adoptată, Marele Cartier General pleca de la premisa că Puterile Centrale vor respecta prevederile armistițiului încheiat, iar trupele destinate menținerii ordinii în celelalte zone își puteau îndeplini misiunile încredințate [50]. Celor patru divizii destinate să acționeze la est de Prut li s-a ordonat „să distrugă forțele de agitație existente în Basarabia; să se treacă peste Nistru sub escortă, cu trenul sau pe jos, toți soldații ruși dezertori care rătăcesc prin sate și sunt organizați în bande cu scopul de a jefui și răzvrăti pe locuitori. Cei originari din Basarabia vor fi trimiși la vetrele lor” [51].

Divizia a 11-a a trecut Prutul la 10/23 ianuarie 1918 și a înaintat spre Chișinău, pe două coloane. Prima coloană (Brigada 21) s-a deplasat cu trenul pe linia Ungheni-Chișinău. A doua (Brigada 22) s-a deplasat pe jos în direcția Leova – Galbena – Hâncești – Chișinău. Alături de comandantul diviziei, generalul Ernest Broșteanu, se afla și delegația Sfatului Țării condusă de Ion Pelivan. La 12/25 ianuarie 1918, unitățile acestei divizii s-au concentrat în raioane situate la vest de Chișinău. În proclamația generalului Constantin Prezan către cetățenii Republicii Moldovenești erau explicate motivele intrării armatei române în Basarabia: „Voi și țara voastră ca și a noastră, trec acum prin ceasuri grele hotărâtoare pentru soarta lor. Din toate părțile și de către o mulțime de oameni răi, vi se spun tot felul de neadevăruri, care vă întunecă mintea, vă înrăutățesc inimile și vă fac să nu mai simțiți, unde este binele și unde este răul. În aceste clipe de grea cumpănă și nestatornicie, Sfatul Țării și-a adus aminte de noi și ne-a cerut prin comandamentul militar rus să trecem Prutul: 1. Ca să aducem rânduială și liniște în satele și târgurile voastre, punând la adăpost viața și avutul întregului popor împotriva răufăcătorilor și 2. Ca să chezășluim transportul celor trebuincioase pentru traiul armatelor ruse și române, care fac pază la hotarele noastre, apărând prin aceasta și hotarele țării voastre” [52]. În aceeași proclamație se menționa că „oastea română nu va obijdui nici un locuitor din Republica Moldovenească, oricare ar fi neamul și credința lui”. „Vă declar sus și tare – menționa generalul C. Prezan – că Oastea Română nu dorește decât ca prin rânduiala și liniștea, ce aduce, să vă dea puțința să vă statorniciți și să desăvârșiți autonomia și slobozenia voastră, precum veți hotărî voi singuri” [53].

În aceste condiții, în seara zilei de 13/26 ianuarie 1918, cele două brigăzi au intrat, prin puncte diferite, în Chișinău, fiind primite entuziast de întreaga populație. În proclamația generalului Ernst Broșteanu către populația Chișinăului se menționa, printre altele, că „popoarele liberale din Europa și din lumea întreagă, care alcătuiesc astăzi marea și sfânta întovărășire pentru slobozirea popoarelor mici de tirania popoarelor mari și care au scris în programul războiului ce duc, câștigarea drepturilor de libertate și de unire a tuturor Românilor, salută cu nespusă bucurie primirea ce ați făcut trupelor române, venite în mijlocul vostru” [54].

În timp ce la Chișinău armatei române i se făcea o primire emoționantă, pe dealurile situate la vest de Tighina trupele bolșevice s-au instalat în poziții de apărare, hotărâte să mențină trecerea permanentă peste Nistru. Un prim atac declanșat în ziua de 15/28 ianuarie 1918 a eșuat. După violente lupte, reluând ofensiva în ziua de 25 ianuarie / 7 februarie 1918, unitățile române au pus stăpânire pe orașul Tighina, iar forțele adverse fiind urmărite până la Nistru. Luând sub control podul peste Nistru de la Tighina și întregul parcurs al căii ferate Tighina – Chișinău – Iași, armata română și-a îndeplinit, practic, misiunea încredințată [55]. În comunicatul oficial al generalului E. Broșteanu cu ocazia ocupării Tighinei, se menționa că „cetatea și podul sunt în mâinile noastre. Am căpătat o enormă cantitate de tunuri, arme și munițiuni. Orașul n-a putut fi cruțat de ororile războiului. Pierderile noastre sunt cu totul neînsemnate. Bolșevicii au fost alungați

dincolo de Nistru. Pierderile lor se ridică la aproape zece mii de morți” [56].

În așa mod, având conștiința că luptau nu numai pentru cauza propriei națiuni, dar și pen-tru a împiedica bolșevismul să invadeze și alte zone ale Europei, diviziile române au curățat până la sfârșitul lunii ianuarie 1918, localitățile aflate sub ocupația trupelor bolșevice [57].

Conform mărturiilor lui Agricola Cardaș, „la începutul lunii ianuarie 1918 intrând armatele române, în entuziasmul patrioților moldoveni și a întregii populațiuni, liniștea se restabilește ca prin farmec, soldații bolșevici fug în grabă spre Nistru, iar pe la sate ordinea se întronează, fiecare căutând a-și repara pierderile și a se pune din nou pe lucru constructiv, prădătorii restituind parte din inventarul viu și mort ce-și însușiseră” [58]. În astfel de condiții prielnice, revenirea Basarabiei în spațiul de cultură și civilizație românească devenea nu numai posibilă, ci și dorită de majoritatea populației, atestându-se manifestări populare spontane pentru unirea Basarabiei cu România.

Astfel, cea dintâi moțiune pentru unire a fost votată în ziua de 3 martie 1918 de către Zem-stva județului Bălți, iar la 13 martie o moțiune identică a fost votată de Zemstva județului Soroca [59], toate acele acțiuni culminând cu istorica Declarație a Sfatului Țării de unire a Basarabiei cu România din 27 martie / 9 aprilie 1918. Adoptată cu 86 de voturi „pro”, 3 „împotrivă”, 36 de abțineri și 13 absențe, Declarația Sfatului Țării a proclamat, „în numele poporului Basarabiei”, că „Republica Moldovenească (Basarabia), în hotarele ei dintre Prut, Nistru, Marea Neagră și vechile granițe cu Austria, ruptă de Rusia acum o sută și mai bine de ani din trupul vechei Moldove, în puterea dreptului istoric și dreptului de neam, în baza principiului că noroadele singure să-și hotărască soarta lor, de azi înainte și pentru totdeauna se unește cu mamă-sa România” [60].

Redând atmosfera înălțătoare a acelor zile de primăvară a anului 1918, omul politic și de cultură basarabean Ștefan Ciobanu menționa că Declarația Sfatului Țării de unire a Basarabiei cu România a marcat momentul culminant al eforturilor poporului basarabean pentru dobândirea libertăților sale naționale, fiind ultimul act revoluționar la care a recurs pentru a-și determina soarta [61].

În atare mod, cu anul 1918 începe o perioadă calitativ nouă în evoluția Basarabiei, inclusiv a populației orașului și județului Bălți, perioadă în care provincia istorică dintre Prut și Nistru, revenită în spațiul de cultură și civilizație românească din care fusese smulsă abuziv la 1812, a evoluat din punct de vedere social-politic, demo-economic și cultural în componența statului național unitar român. Același an 1918 a adus tuturor locuitorilor României Întregite trei mari schimbări fundamentale: unitatea națională, reforma agrară și sufragiul universal, toate înscriindu-se pe traseul modernității și al modernizării. Dintre acestea, prima a ridicat România de la o putere mică la una de rangul al doilea în Europa, urmând imediat după Polonia și Italia; a doua, satisfăcând foamea de pământ a țăranilor, a înlăturat orice pericol al unei revoluții de jos și a imunizat România contra bolșevismului, cu toată apropierea ei de Rusia; a treia a înzestrat națiunea cu mijloacele unei autoexprimări democratice, legiferându-se dreptul de vot

universal, direct, secret și obligatoriu (R.W. Seton Watson).

4. Populația orașului și județului Bălți în anul Marii Uniri. Așezat pe malul drept al râului Răut la confluența cu Răuțelul în mijlocul Basarabiei de Nord, la încrucișarea drumurilor ce duc spre Iași și Cernăuți, Bălți în calitatea sa de capitală a județului cu același nume era considerat în 1918 drept unul din orașele cu cele mai mari șanse de dezvoltare în noile condiții de viață, deschise de întregirea României [62].

Orașul avea o populație totală de 22.000 de locuitori stabili – 10.800 de bărbați și 11.200 de femei – la care se adăugau peste 8.000 de persoane „populație flotantă” [63]. Avea 7.466 de menaje, respectiv 3.407 clădiri locuite și 49 neocupate.

La fel ca orașele Cahul sau Orhei, Bălți se afla sub un regim special de proprietate embaticară a boierilor Catargi – Crupenschi, regim neadmis în România pentru orașe întregi. În București, bunăoară, aproape întreg cartierul „Tei” era proprietate embaticară a familiei și descendenților domnitorului Ghica Vodă [64]. În vederea elaborării și transpunerii în viață a unui plan modern de amenajare și de extensivare al orașului, administrația comunală își declarase intenția de renunțare la acel regim de proprietate embaticară, fapt ce s-a realizat în procesul reformei agrare din anii imediat postbelici.

Orașul Bălți ocupa o suprafață totală de 931 ha, inclusiv 744 ha suprafață clădită. Cele 61 de străzi din cuprinsul orașului aveau o lungime totală de 29.053 m, dintre care 15.687 m străzi nepavate și 13.368 m străzi pavate. Cele două piețe publice din cuprinsul orașului ocupau o suprafață totală de 32 ha, în timp ce grădinile, inclusiv grădina publică, de numai 4 ha. Între clădirile principale din oraș se numărau: Prefectura de județ, Tribunalul, Primăria orașului, Zemstva județeană, Administrația financiară, PTT, Poliția de oraș, Brigada de siguranță, etc.

Orașul nu era canalizat. Apa de băut, insuficientă, se pompa dintr-o fântână arteziană într-un rezervor de 20 m³ și dintr-o altă fântână obișnuită. Serviciul de salubritate nu fusese încă creat; fiecare locuitor avea obligația de a-și face curat pe ½ porțiune de stradă ce aparținea fațadei casei sale. Gunoii erau transportați cu căruțe particulare la depozitele din afara orașului unde, cu o anumită periodicitate, erau arși [65].

Orașul era luminat cu electricitate de la o uzină particulară. Există o concesiune pentru iluminatul electric, care instalase 16 felinare a câte 200 „lumânări zecimale”, examinându-se posibilitatea trecerii la iluminatul în regie. Încălzitul se făcea cu lemne, stuf și turte din floarea-soarelui.

În oraș funcționau două spitale și mai multe instituții de binefacere. Instrucțiunea se da în 6 licee și școli secundare de stat și particulare și în 10 școli primare. Aici apăreau trei reviste periodice românești: Tribuna administrativă, Vremea Nouă și Secerea.

Comerțul și industria erau destul de dezvoltate, în oraș funcționând peste 5 mori, 14 fabrici de ulei, 7 de săpun, una de spirt, două de bere, două turnătorii, o fabrică de mobilă, una de piele, o alta de tuburi etc. Creditul și relațiile comerciale

erau înlesnite de 6 bănci și alte instituții financiare și comerciale [66].

Împreună cu cele 299 de comune rurale, orașul Bălți alcătuia județul cu același nume, având o populație totală de 372.012 locuitori stabili, inclusiv 183.858 bărbați și 188.154 femei. Din punct de vedere administrativ, județul Bălți era compus din 5 plase, având în cuprinsul acestuia 72.971 de clădiri și 79.851 de menaje [67].

În anul 1918, județul Bălți avea o suprafață de 4.973 km² sau 4.662 verste pătrate. Caracterizându-se printr-o agricultură dezvoltată, județul avea întinse suprafețe cultivabile de circa 601.975 ha, care se repartizau pe categorii în felul precum urmează: teren arabil 457.609 ha, livezi de pomi fructiferi 2.453 ha, vii altoite 1.728 ha, vii producători direcți 9.580 ha, vițe indigene 13 ha, fânețe naturale 842 ha, pășuni 73.162 ha, lucerniere 1.230 ha, trifoiști 85 ha, păduri 27.994 ha, iazuri 1.692 ha, vetre de sat 15.340 ha, teren neproductiv și drumuri 9.680 ha [68].

Așezat pe râulețul Răut, în mijlocul regiunii Basarabiei de Nord, la răscrucea drumurilor ce duceau spre Iași și Cernăuți, importanța orașului Bălți a fost într-o continuă creștere în perioada interbelică [69], având „cele mai mari șanse de dezvoltare în noile condiții de viață”.

Sursele indicate în trimiteri pot fi consultate în Dialogica. 2019, nr. 1, pp. 104-115; https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/104-115.pdf

...

Gheorghe BACIU

JUDEȚUL BĂLȚI ÎN MAREA UNIRE DE LA 1918

...După întronarea puterii în orașul Bălți, ca și în întreaga Basarabie, se discutau cele mai strigente probleme referitoare la soarta poporului și a plaiului, inclusiv aspectele autodeterminării și versiunii de alipire la România. Aceste dispute au condus la întemeierea nucleului de patrioți localnici, din care făceau parte Emanuil Catelly, Ștefan Pirogan, Costache Leancă, Ion Pelivan, Dumitru Vrabie, Mihai Ciugureanu, precum și alte personalități din județul Bălți.

După mai multe dezbateri și o luptă înverșunată cu anumite elemente șovine sau bolșevice, la 3 martie 1918, în sala Zemstvei din Bălți, cu o majoritate covârșitoare de voturi, a fost aprobată aderarea județului și a orașului Bălți la Patria-Mamă, fiind primul teritoriu basarabean a cărui administrație decise unirea necondiționată a Basarabiei cu România.

Această aspirație n-a fost un fenomen izolat. Aceiași voință au manifestat: Finlanda, Estonia, Letonia, Lituania, Polonia, pentru a deveni, în fine, state independente. Evenimentele în cauză au determinat descompunerea Imperiului Rus.

La 15 decembrie 1917, Sfatul Țării anunță oficial întemeierea Republicii Democratice Moldovenești, alegându-l în calitate de președinte pe Ion Inculeț.

La începutul lui 1918, primar al Bălțiului era Dimitrie Dobreș, iar orașul devenise între timp arena unor ciocniri violente dintre partizanii bolșevici și luptătorii pentru autonomia și independența Basarabiei.

La 3 martie 1918, medicul Calistrat Hâncu propunea ca județul Bălți să fie încorporat în Regatul României, declarând în fața publicului: „Proclamăm astăzi în mod solemn, în fața lui Dumnezeu și lumii întregi, că dorim unirea Basarabiei cu Regatul României, sub al cărui regim constituțional și sub ocrotirea legilor de monarhie democratică vedem siguranța existenței noastre naționale și a propășirii economice și culturale”.

Din partea Bălțiului, din Sfatul Țării făceau parte 15 deputați moldoveni: Ion Buzdugan (învățător), Anton Crihan (student), Vasile Gafencu (agricultor), Alexandru Gropa (cooperator), Constantin Osoianu (agricultor), Ion Păscăluță (militar), Ion Pelivan (avocat), Gherman Pântea (învățător), Andrei Scobioală (profesor universitar), Gheorghe Tudor (învățător), Ion Valuță (student), Ignatie Budiștean (agricultor), Petre Piciormare (funcționar).

După actul Unirii, reprezentanții județului Bălți au fost aleși în componența Guvernului României Mari, printre care: Paul Gore, Petre Cazacu, Pantelimon Halippa, Ștefan Ciobanu, Ion Inculeț, Simion Murafa...

Odată cu alipirea Basarabiei la Regat, s-au intensificat diversele forme de activitate, favorizând dezvoltarea multilaterală a infrastructurii în toate teritoriile județului Bălți, cunoscând astfel un vertiginos progres comercial și industrial. Au fost susținute lucrările de construcție la calea ferată Bălți-Ungheni-Iași.

În componența României Mari, orașul Bălți devine un nod de căi ferate și drumuri, fapt ce deschidea larga comunicare culturală și comercială inclusiv cu alte țări.

Merită de vorbit în acest context despre rolul lui Iacob Cociorva, care a adus o contribuție considerabilă la dezvoltarea economică a societăților industriașilor în calitatea sa de prefect al județului și primar al orașului Bălți în repetate rânduri.

Literatura și Arta. 2017, 7 dec., p. 2.

Nicolae CAZACU

doctor, conferențiar universitar, publicist

GLASUL BĂLȚEAN DE UNIRE

Proclamarea, la 24 ianuarie 1918, a Independenței Republicii Democratice Moldovenești a creat condiții favorabile pentru unirea Basarabiei cu România. Această stringentă problemă a neamului nostru se discuta atât în Sfatul Țării cât și în structurile politice locale. Primii care deschis au făcut apel la unirea Basarabiei au fost 18 bravi țărani, membri ai zemstvei din județul Bălți.

În numele reprezentanților din județ, ei au înaintat, la 2 martie 1918, preșe-

dintelui adunării generale a zemstvei județene următoarea cerere (se păstrează ortografia originalului – N. C.):

„Noi mai jos iscăliți membri ai zemstvei ținutului Bălți, cu cinste vă rugăm să aveți bunătatea ca, înainte de a intra în rînduiala zilei hotărîte pentru adunarea de astăzi a Zemstvei puneți la glăsuire dorința noastră, arătată mai la vale, de a ne uni cu țara noastră mamă România.

Știind prea bine că acum o sută și șase ani am fost furați cu de-a sila de la sânul dulce al mamei noastre scumpe cu care am făcut un trup și un suflet.

Știind prea bine că în vremurile acestea grele, când după ce nea izbăvit dumnezeu de tirania rusească, care ne-a batjocorit și întunecat atâta amar de vreme, era să ne prăpădim în focul anarhiei bolșevice, iar România ne-a dat ajutor frățesc în zile de grea primejdie, curățindu-ne țara de dușmani, dându-ne scutul, liniștea și rînduiala pierdută.

Știind prea bine că singuri sîntem și prea puțini și prea slabi, și prea neputincioși, pentru a ne putea ocărmi și apărea singuri, fără a cădea din nou sub alt jug strein, care să ne facă iarăși robi.

Hotărâm în numele ținutului nostru Bălți, să ne unim din nou cu scumpa noastră țară-mamă România, voind să împărțim cu ea frățeste tot norocul și nevoia vieții noastre viitoare ca și în vremurile «Moldovei» lui «Ștefan cel Mare».

Această hotărîre nestrămutată și sfîntă a noastră rugăm să fie trimisă fără întîrzire «Sfatului Țării» din Chișinău pentru ca acesta ascultînd glasul nostru să hotărască în grabă în numele întregii țări: sfînta, mîntuitoarea mult dorită și veșnica noastră unire cu țara noastră mamă «România», în care ne punem nădejdea ca ea, buna mamă, ne va garanta frăție deplină și drepturile căpătate de norod prin revoluția din 1917.

Bălți, în 3 Faur 1918”.

Semnează Ioan Scobioală, Ioan Caizacencu, Simion Ciobanu, Ioan Guriță, Vasile Costică, A. Filip, V. Osadciuc, D. Harconiță, N. Mianu, Gh. Popovlcl, Ioan Sarciuc, Vas. Focșa, F. Grigorlev, Gh. Ciobanu, Șt. Roșea, O. Soltinschi, Gh. Cucuș, M. Moscalu.

Adunarea generală a județului Bălți, convocată la 3 martie 1918, sub președinția lui Costache Leanca, discutînd chestiunea unirii propusă de țărani membri ai zemstvei la 3 februarie 1918, a votat în unanimitate următoarea moțiune:

«Adunarea generală a Zemstvei din districtul Bălți, născută din alegerile regionale ce au avut loc la Decembrie 1917 și convocată în ziua de 1 martie 1918 pentru votarea bugetelor și altor măsuri necesare bunului mers al administrațiunii și vieții economice în această regiune în unire cu adunarea generală a tuturor marilor proprietari, întruniți în ziua de 3 martie 1918, terminînd lucrările sale, înainte de a închide sesiunea, a discutat și votat în unanimitate moțiunea depusă de biroul adunării de către membrii Zemstvei și a marilor proprietari.

Răzâmat de principiile proclamate de marea revoluție a popoarelor fostului mare imperiu și tuturor rușilor, care în primul rînd odată cu libertatea și egalitatea tuturor indivizilor în fața legilor, a proclamat libertatea naționalităților de a

dispune singure de așezămintele lor prezente și viitoare, poporul moldovenesc, așezat de acum 20 de veacuri de către străbunii noștri Români între Nistru și Prut, a proclamat în ziua de 2 decembrie 1917 Basarabia republică moldovenească.

Ținând seama că viața și propășirea economică a unui popor este în raport cu forța vie și aptitudinile pe care Dumnezeu le-a hărăzit, că în unire stă puterea și că unde-s doi puterea crește.

Ținând seama că în timp de 19 veacuri Basarabia a fost totdeauna un trup cu Moldova de pe dreapta Prutului și că soarta ei a fost de-a pururea legată de aceea a Principatelor Dunărene cu care a gustat aceleași suferințe și aceleași bucurii.

Ținând seama că în anul 1812 în urma frământărilor sângeroase ale tuturor Popoarelor Europene, Basarabia a fost smulsă fără consimțământul ei de la trunchiul ei etnografic al națiunii sale de origine, și:

Ținând seama de pilda splendidă pe care tînărul Regat al României a dat în scurtul timp de cînd a fost recunoscut Stat independent, atrăgîndu-și astăzi admirarea și iubirea tuturor popoarelor din lume și chiar respectul dușmanului comun.

Proclamarea azi în mod solemn în fața lui D-zeu și a lumii întregi că cerem unirea Basarabiei cu regatul României sub al cărui regim constituțional și sub ocrotirea legilor ei de monarhie democratică vedem siguranța existenței noastre naționale și propășirii economice și culturale.

Facem apel la toate adunările din întreaga Basarabie de la Hotin pînă la Ismail să se unească prin votul lor la moțiunea noastră și să ceară «Sfatului Țării» la Chișinău, să trimită o delegație, cu reprezentanți din toate adunările regionale și proprietare la Iași pentru a depune la picioarele Tronului României, omagiile noastre de devotament și credință către Regele Ferdinand I, Rege al tuturor Românilor».

Semnează D. D. Ciolac (președintele ligii proprietarilor), B. Bantag-de-Katman, A. Crupenschi, C. Leanca (preș. zemstvei Bălți), I. Glușchevtci, A. Chijitschi, S. Popovici, I. Macarov, C. Allaci, D. Allaci, A. Stahorschi, A. Roșcanu, A. Ciaicovschi, N. Casprovici, I. Șișca, Gh. Albot-Flondor, I. Siedlovschi, A. Scardeli, I. Irjicovschi, A. Săcară, V. Valuță, N. Dubrovschi, Z. Vaiustoc, E. Vlad Aschenazii, T. Ciugureanu, A. Popovici, C. Ettingher, H. Victorov, Andraș Șeptilici, Gr. Blajievschi (Prim or.) D. Dobriși, P. Șișco, E. Zaharova, Gr. Teodorovici, M. Ciolac, P. Levinta, C. Hanu (preș. zemst. țin.), M. Ciuhureanu, V. Osadciuc, S. Roșea, D. Loganovschl, A. Tolpeghin, S. Halanzioglo, Romanașcanu, Gr. Loganovici, N. Corac, Șt. Sadovici, I. Masis, M. Movîțchi, T. Valuța, D. Feldman, I. Catelli, H. Negruzi, L. Colian, K. Stefanov, S. Loc. Zauglidis, Gh. Popovici, P. Cutie, V. Lozanov, Scobioală, A. Filip, Gh. Ciobanu, I. Svetenco, S. Nemirovschi, V. Horodenco, I. Lefter (com. țin. Bălți) D. Galușca, F. Grlgorov, Gh. Cucoși, S. Popovici, I. Cozacenco, D. Calistru, N. Roșea, N. Harconit, Gh. Tralea, M. Moscalu, S. Musteața, P. Musteață, C. Antonovici, L. Cucoși, I. Șargu, I. Guriță, V. Cioclea, V. Condrețchi, T. Tofan, Șt. Pirogan, M. Filip, prof. Liviu Marian, H. Cernitov, prof. Nicolai Palauner, A. Cavazu. Prof. Gh. Paranici, Prof. D. Dumitru Moidovan, Gh. Roșea, I. Goian, D.

Vrabie (preș. partid., naț. moldovenesc). (Vezi «România nouă», 17 martie, 1918).

Astfel, bălțenii primii au votat Unirea. Rezultatele votării (la care au participat nu numai moldoveni, dar și reprezentanți ai minorităților naționale) au produs un mare entuziasm între participanții la Adunare. Răsunau strigăte de «Ura», «Trăiască Unirea cu România Mare», apoi s-a alăturat corul format din moldoveni, împreună cu frații refugiați din Ardeal, Bucovina și Vechiul Regat. Glasul unirii bălțenilor îndată a fost susținut și de consiliile județene Soroca și Orhei, de compatrioții din alte județe.

Moldova suverană. 1993, 6 apr., p. 3.

I. PETRESCU-PODARI

SOCIETATEA CULTURALĂ ȘI DE BINEFACERE „GEORGE ENESCU”

Vremile mari ce le trăim cei din generația de azi, au pus mai mult în lumină adevărul că în afară de pușcă și tun, victoria luptelor o hotărăsc sufletele oțelite prin cultura națională.

Ori adevărata cultură a unui neam nu se socotește ca fiind aceia a numărului restrâns al fiilor unei națiuni, ci aceia a mulțimii, a maselor largi ale poporului ce formează puterea națiunii.

Avem exemple vii în față despre însemnătatea culturii maselor, în Apus: Ordine și disciplină de fier. În Răsărit: Desordine și anarhie mistuitoare.

În urma dezastrului nostru național, ne dăm bine seama că Statul va fi pus în neputință de a-și împlini obligațiunile în ce privește cultura maselor, dat fiind faptul că sarcinile războiului vor apăsa greu finanțele, reparațiunile dezastrului fiind prea numeroase.

Facem deci constatarea dureroasă că: Statul va fi neputincios față de marile cerințe culturale ale neamului.

Dar constatarea este cu atât mai dureroasă când ne gândim la neputința statului față de marile eforturi culturale cerute în chip imperios spre readucerea la viața națională a frumoasei noastre Basarabii.

În fața acestor constatări, se impune o vie necesitate, intervenirea neîntârziată a inițiativei particulare care în statele din apus și-a spus de mult cuvântul.

Când vorbim de inițiativa particulară ne gândim la acea inițiativă pornită de sufletele entuziaste și idealiste și la temelia căreia să stea munca și faptele pozitive, întreprinse spre binele general, nu anumite socoteli materiale ori prea marea reclamă prin gazetărie și care din nenorocire a început să se manifeste și în Basarabia.

O pildă vie ce poate face inițiativa particulară pornită și condusă cu în-suflețire și nețârmurită dragoste pentru binele general, precum munca pozitivă ne-o dă orașul Bălți.

Aici au funcționat cursuri de adulți și funcționează acum gratuit.

Aici au funcționat cursurile pedagogice cu învățătorii acestui județ, unde s-a muncit în chip conștiincios și pe tăcute, obținându-se roade strălucite, despre

care sunt dovezi evidente de spiritul în care s-a lucrat (dosarele cu rapoarte și lucrările învățătorilor: teze și planurile lecțiilor practice înaintate directoratului învățământului).

Tot aici cu ocazia cursurilor, s-au ținut șezători săptămânale cu programe astfel alcătuite ce la fiecare pas au strecurat în suflete picături de crearea sentimentului de solidaritate național.

Aici la Bălți s-a înființat încă de la 27 Februarie Societatea Corală „Simion Murafa” care e o adevărată mândrie.

Aici la Bălți s-au organizat serbări culturale cu teatru românesc, jucat de români basarabeni și români de peste Prut, cântece și dansuri naționale în costume naționale.

Tot aici la Bălți, odată cu pornirea puternicului glas al unirii (5 Martie), a apărut cu multă trudă „Glasul Moldovenesc”, fiind atunci a 2-a gazetă în românește în Basarabia și care se împarte în sate în 2000 de exemplare în chip gratuit după cum este gratuită și munca depusă pentru apariție, afară de plata tiparului.

Ceea ce însă ne dă dreptul a spune că „orașul unirii” este al muncii pozitive pe teren cultural și ca o sinteză a străduțelor culturale de mai sus, este faptul de mare însemnătate și anume: înființarea în ziua de 15 August c. a Societății Culturale și de Binefacere „George Enescu”.

Spre deosebire de fondarea altor societăți, aceasta a plecat de la fapte pozitive la vorbe (statute, planuri etc.)

D-l General Schina, membru de onoare și sprijinitor al operelor culturale de la Bălți, ajutat și de alte suflete dornice pentru răspândirea culturii naționale, au reușit ca prin cele 20 mii lei realizate prin concertul dat de marele maestru „Enescu” la Aprilie și prin alte fonduri destinate tot în scop cultural să realizeze suma de 60 mii lei, creându-se o puternică bază a înființării societății pomenite. Societatea luând ființă în ziua de 15 August prin votarea statutelor și alegerea comitetului, fondurile ei ating circa 70 mii lei

Iată de ce spunem că contrariu obiceiurilor, fără mult zgomot, Societatea culturală și de binefacere „George Enescu” pornește de la fapte pozitive.

Pentru o lămurire cât mai deplină a rostului societății dăm ideile mai de seamă privitoare la scop și anume:

- 1) Răspândirea culturii românești mai întâi în județul Bălți și în celelalte județe înființând filiale.
- 2) Opere de binefacere și anume ajutorarea orfanilor și a văduvelor ce n-au primit ajutor de la stat sau pe cale particulară.

În ceea ce privește realizarea primului punct Societatea își propune următoarele:

- a) Înființarea de cursuri de limba, istoria, literatura și geografia țării românești.
- b) Înființarea de biblioteci populare cu cărți de literatura română.
- c) Susținerea de publicații românești, gazete, reviste etc.
- d) Înființarea și răspândirea unei biblioteci de popularizare.
- e) Publicațiuni de tablouri istorice naționale și opere de artă naționale.
- f) Înființarea de coruri bisericesti și cântece românești patriotice și populare.
- g) Înființarea și susținerea unui teatru românesc.

- h) Încurajarea industriei casnice și în special a portului românesc.
- i) Înființarea de localuri pentru educația sportivă a copiilor.
- j) Înființarea unei săli de lectură.
- k) Înființarea de școli de dansuri românești.

Iată dar în linii generale câmpul de activitate al societății „George Enescu” în urma faptelor pozitive: crearea fondului.

Câmpul activității este destul de larg. Se cere însă pentru realizarea scopului muncă cu tact și pricepere, din partea comitetului de direcțiune. Ne punem toată încrederea în comitetul de direcțiune ce este bine alcătuit, în fruntea lui fiind un om de valoare D. General *Anastasiu*, comandantul Div. 9-a Inf, iar din Comitet mai făcând parte un profesor bucovinean și doi învățători de peste Prut, unul având însărcinarea de Secretar general al comitetului.

În fața celor arătate ne punem nădejdea că Societatea „George Enescu” spre deosebire de altele va fi în plină viață spre a-și atinge scopul, spre a corespunde simbolicalui nume – și pentru ca orașul Bălți să fie numit pe drept cuvânt nu numai „orașul unirii”, ci „orașul unirii și al muncii culturale”. – Urăm deci izbândă deplină Societății culturale și de binefacere „George Enescu”!

Propaganda aceasta făcută cu atâta entuziasm și bunăvoință de maestrul Enescu, în numele artei românești, prin localitățile Basarabiei, este cea mai frumoasă cale pentru naționalizarea ei.

Bălțiul în lumina vremurilor de altădată. Ediție îngrijită de Diana Vrabie. Chișinău: UNU, 2022, pp. 57-60.

Diana VRABIE

doctor în științe filologice, conferențiar universitar

ORAȘUL BĂLȚI PRIN LENTILA (NE)MELANCOLICILOR INTERBELICI

Există, astfel, orașe mituri și orașe legende, orașe idilizate și orașe răsfățate de evocările călătorilor sau ale băștinașilor, beneficiind de superlative generoase.

Nu este însă și cazul orașului Bălți, care, cu fericite excepții, a fost fie ignorat, fie tratat cu circumspecție, fie descalificat de condeii unor călători grăbiți, așa cum putem deduce din reportajul lui Geo Bogza *Un oraș din infern*, în care, amplificând ostentativ nuanțele, pe calapodul esteticii urâtului, autorul reduce esența acestuia la o „chintesență a tot ceea ce e murdărie, urătenie și disperare, în întreaga provincie basarabeană” [*Basarabia, țară de pământ. București, 1991, p. 78*]

O retrospectivă istorică necesară, condimentată cu efuziuni lirice ne oferă, de pildă, Dimitrie Iov, un cronicar devotat al Basarabiei, care și-a adunat evocările despre orașele basarabene în volumul *Priveliști basarabene*: „Dintre cele 9 capitale de județe basarabene, orașul Bălți are o structură și o viață specifică. Zămislit la împerecherea Răutului cu Răuțelul, între uriașe oglinzi așternute de bălți măloase și duhnind, orașul e-n luptă cu zgârcenia naturii în ciuda căreia se-ntinde încetățenindu-și mereu crescânda lui ființă” [*Viața Basarabiei, 1933, an. II, p. 47*]

Ionel Teodoreanu găsește Bălțiul drept „cel mai lugubru oraș al României”, întrucât pare „dospit parcă din nouri căzuți pe un pământ de ploi, de mlaștini și mocirle, prin care umblă oameni cu galoși prinși de curele peste cizme, scuipând semințe” [La Medeleni. București, Vol. III, p. 269]. Prima experiență trăită în Bălți de protagonista sa, Olguța, din *La Medeleni* se identifică cu noroiul gării improvizate, care îi înghite unul din pantofi, lăsându-i piciorul ușurat în mod straniu: „Glodul acesta era viu. Respira ca acele fiorele carnivore, care-și închid grasele petale în clipa când insecta a intrat; glodul Bălților își închidea buzele negre asupra pantofului desprins” [La Medeleni. București, Vol. III, p. 272].

Dacă în cazul lui Ionel Teodoreanu, evocarea insistentă a noroiului ar putea fi pusă și pe seamă imaginației artistice, în cazul profesorului de geologie Neculai Macarovici, care vizitează Basarabia interbelică în câteva rânduri, acesta are explicații obiective: „(Bălțiul) nu posedă încă o conductă de apă și nici nu-i canalizat. Canalizarea ar fi cea mai mare binefacere, mai ales că o bună parte din oraș e puțin în pantă. S-ar scurge repede apele din ploi și în adevăr atunci numele de Bălți n-ar fi decât o poreclă nedreaptă. Apoi în subsol este de ajuns, la o adâncime de 70-80 m, s-ar putea construi o conductă similară cu cea de la Chișinău, care întrebuințează tot o apă ce o pompează din subsolul orașului, încă de la adâncimi puțin mai mari” [Opinia (Iași), 1934, XXX, nr. 8200, p. 1].

Slaba dezvoltare a orașului este explicată de Dimitrie Iov prin intemperii istorice prin care a trecut Bălțiul de-a lungul timpului: „Lipsa de personalitate în trecut a județului și orașului Bălți, se datorește faptului că până la 1887 ținutul de astăzi se numea Iași și făcea parte din capitala Moldovei. Abia de la 1887, Bălți devine de sine stătător și orașul începe să-și nevedească o existență proprie. Deși izolat în inima Basarabiei și grănicerit de bălți, orașul a fost deseori pustiit de vrăjmașii flămânzi veniți de peste Nistru. Abia începând cu anul 1818 târgul Bălți își sporește temeiul odată cu înființarea administrației comunale a județului. Beneficiază de vizite alese, cum este cea din 1856 a împărătesei Maria Alexandrovna, pe care faima marilor proprietari moldoveni o atrăseseră în Basarabia. În cinstea ei se hotărniceste, în centrul târgului, o oază de verdeață, poreclită grădină publică, vremea făcând ca astăzi această poreclă să se adeverească prin edili cu tragere de inimă” [Viața Basarabiei, 1933, an. II, pp. 47, 48].

Revenind periodic în Bălți, scriitorul Leon Donici ia pulsul acestui oraș, după 1920, notând impresiile sale de drum, sub genericul *Priveliști basarabene*. El se arată plăcut surprins de dezvoltarea orașului, inspirat gestionat de prefectul Emanoil Catelli. „Bălți. N-am fost pe aici de trei ani. Pretutindeni clădiri noi, în perioadă de construcție sau aproape gata. Bineînțeles, asupra lor n-a pogorât încă adevăratul gust fin și elegant. Totuși, ele dovedesc mișcarea neîncetată a vieții. O noutate pentru mine: „Hotel Continental”, nou, frumos, confortabil, precum și întreaga stradă Praporgescu, că clădiri noi, cu prăvălii în regulă, bune și pentru o stradă mai veche”. În continuare, publicistul remarcă benefica mutare a prefecturii în localul Zemstvei județului – „fapt care dovedește relațiile bune între reprezentantul guvernului și reprezentantul populației. Autoritățile din Bălți fac o impresie

foarte frumoasă, prin inteligența lor, prin priceperea profundă a nevoilor statului și societății” [Dreptatea, 1924, 28 iun., p. 2].

După marea criză economică mondială (1919–1933) care a afectat și Basarabia, orașul Bălți se primenește treptat. Apar străzi pavate, sporește activitatea comercială, se dezvoltă industria, dar și mișcarea culturală. Prof. Neculai Macarovici afirmă: „Nu cu mulți ani în urmă, cea mai mare așezare urbană din partea de nord a Basarabiei își merita numele. În momentul de față denumirea îi este amintirea altor timpuri, căci acum e în rândul celorlalte târguri basarabene, ceva mai răsărite. E tot așa tihnit, cu locuri largi, străzi drepte și mai late decât sunt cerințele circulației. Centrul pavat mulțumitor, însă periferia și partea de jos, dinspre Răut, în urma unor mici îmbunătățiri ce și s-au făcut, mai au de așteptat. De altfel prima piatră de pavaj s-a pus acum vreo 20 ani, între timp războiul a zădărnicit orice încercare de gospodărire, așa că de-abia de la 1924 înapoi s-a continuat și se continuă intens împietruirea străzilor mai umblate” [Opinia (Iași), 1934, XXX, nr. 8200, p. 1].

În același timp, prof. Neculai Macarovici se arată nemulțumit de lipsa oricărui stil arhitectural, care alterează profilul urbei: „Clădirile sunt toate la fel, de o monotonie exasperantă în stil, mai degrabă putem spune fără stil. Fațadele, fără nici o preocupare de artă, sunt așa cum au ieșit la întâmplare din mistria zidarului, iar împărțirea interioară a caselor e lipsită de confort” Opinia (Iași), 1934, XXX, nr. 8200, p. 1].

Un interesant exercițiu (auto)imagologic asupra bălțenilor realizează Leon Donici: „Ce contrast izbitor între orașul Bălți și orașenii lui! Pe cât e orașul de frumos, simpatic cu verdeța sa, cu bulevardul și chiar cu unele din străzile sale ce poartă numele pitorescului inconștient, cu atât orașenii par plictisiți, oboșiți și somnoroși. Nimic absolut nu-i interesează și nu vorbesc mai vioi decât despre afacerile reușite ale altora. Domnul Z a câștigat bine, domnul X. a dat o lovitură extraordinară și a rămas cu două milioane în plus etc. Am fost la Bălți după concertele cântăreței Lidia Lipkovskaia. Despre dânsa, despre arta ei n-am auzit nimic. Despre diamantele sale și despre costume s-a vorbit foarte mult, ca și cum Lipkovskaia n-a cântat, ci numai ar fi expus tualetele firmelor pariziene de modă” [Dreptatea, 1924, 18 iul., p. 2].

Atmosfera comună, de plictis omniprezent, reanimată periodic doar de discuțiile despre prețuri și polemicele politice, de rând cu L. Donici, este evocată și de Dimitrie Iov: „Alții, aceiași în fiecare zi, ocupă mesele din fața restaurantului Popov și pun țara la cale. Iar când birja aduce de la gară vreun pasager bucureștean, bălțenii pun stăpânire pe el și-l descoasă „Ce se mai aude cu politica?” Și orice minunății ar spune noul sosit, cred, că pentru Bălți, ca nicăieri în alt loc, cetățenii torc din știrile politice firul amăgitor al vieții lor. În fața unei sticle de bere, lângă trăsurile ce stau șirag la bordura trotuarului, bălțenii ascultă povești politice pe care apoi le amplifică și le angrenează în fapte ce par verosimile” [Viața Basarabiei, 1933, an. II, p. 51].

Referindu-se, în același timp, la activitatea bisericilor din urbe, printr-o

raportare utilă la starea de fapt din trecut și prezent, prof. Neculai Macarovici insistă în chip justificat asupra impactului pe care l-a avut Î.P.S. Visarion Puiu asupra vieții spirituale a bălțenilor din perioada interbelică: „Jumătate din populație e creștină ortodoxă, care până acum câțiva ani nu aveau pentru cultul lor decât o singură biserică, și aceea cumpărată în mod forțat de statul rus, acum vreo 30 ani, de la niște armeni catolici. Vreau să profit de ocazie și să spun că datorită străduinței de admirat a Î.P.S. Visarion Puiu, în afară de capela militară, pusă în funcțiune cu sacrificii și multă luptă, s-a mai ridicat o frumoasă și impunătoare biserică, ce se va sfinți în toamna asta și va servi drept catedrală a orașului. Apoi s-a construit un frumos palat episcopal și o mică biserică alături, care se va pune la dispoziția credincioșilor în anul viitor. În cea mai săracă eparhie ortodoxă a țării s-au săvârșit minuni în privința realizărilor practice. De la 1924, de când păstorește aici Î.P.S. Visarion, s-a lucrat temeinic și cu multă dragoste de popor. Sub directa sa supraveghere s-au zidit din nou 55 de biserici în diferitele sate ale eparhiei, apoi s-au refăcut și reparat alte 365 de biserici. Această operă monumentală a cerut suma fantastică, pentru sărăcia timpurilor de astăzi, de peste 200 milioane lei, bani adunați de la credincioși cu talerul, în întregul înțeles al cuvântului. Om hotărât și de acțiune, Î.P.S. Episcopul Visarion nu a înțeles să se lase intimidat nici acolo unde pronosticurile specialiștilor îi preziceau insucces” [Opinia (Iași), 1934, XXX, nr. 8200, p. 1].

Cărturarul remarcă dezvoltarea spațiilor verzi în Bălți, a grădinilor, parcurilor, aleilor, grație efortului sporit al aceluiași episcop, profund implicat în bunul mers al lucrurilor din acest oraș: „Colina din fața gării Pământeni, până acum 8-9 ani, era goală de orice vegetație arborescentă. Astăzi este o adevărată pădure de pomi fructiferi, datorită numai Prea Sfinției Sale, care s-a gândit că omul nu pierde nimic dacă încearcă să facă grădină acolo unde n-a fost niciodată. Copacii s-au prins și împrejurul reședinței episcopale este acum un parc frumos de pomi fructiferi. De la Episcop au luat și credincioșii pildă și cartierul Pământeni rivalizează în pomi cu grădina Episcopiei. Exemplul bun a prins rădăcină și în târgul de la vale, la fel și la satele dimprejur, între care este unul unde locuitorii lui au făcut livezi pe mare parte din loturile pe care au fost împrumutate. Cu câțiva ani în urmă, șleaul ce duce de la Bălți spre Soroca era la fel cu toate celelalte din Basarabia; astăzi este umbrit de pomi puși prin energica și directa supraveghere a Episcopiei. Î.P.S. Episcopul Visarion a profitat de toate împrejurările și a stăruit din răspuțeri pentru toate lucrările edilitare ce s-au făcut în Bălți de la 1925 încoace” [Opinia(Iași), 1934, XXX, nr. 8 200, p. 1].

Lipsa spațiilor verzi în Bălți de până la 1925 este remarcată și de Dimitrie Iov, care nu uită să sublinieze și el contribuția decisivă, în acest sens, al lui Visarion Puiu: „...Împrejurul orașului nu se găsește o pădurice unde orașenii s-ar bucura vara de umbră și răcoare. „La noi terenul nu priește copacilor”, spunea, pe vremuri, un edil. Iată că Î.P.S. Episcop Visarion a vânturat afirmația aceasta pentru că, lângă gara Pământeni, pe zeci de hectare ce-mprejmuesc reședința episcopală a ridicat o livadă și un parc ca-n grădinile din povești. Cei mai variați pomi dau azi roade alese, iar în parc teii și brazii se întrec în verdeață și-n creștere” [Viața Basarabiei,

1933, an. II, p. 51].

În privința posibilității de instruire, Bălții, la 1934, dispunea de toate gradele de școli secundare, este convins N. Macarovici: „Dacă acestea au o activitate mărginită între zidurile lor, în schimb dascălii școlilor primare au înțeles că e de datoria lor să-și exteriorizeze activitatea lor când și-au organizat Asociația învățătoarească în scopul de a se manifesta pe tărâmul extrașcolar. În timpul iernii, datorită acestei asociații, se țin foarte des conferințe cu diferite subiecte interesante nu numai pentru dascăli, dar și pentru publicul din afară. În vara asta, numai cu mijloace proprii și cu sacrificii făcute de fiecare învățător în parte, prin îndemnul d-lui T. Minea, inspector al școlilor primare din nordul Basarabiei, s-a organizat la Bălți, de Asociația învățătorilor din acest oraș, la care s-au aliat și asociațiile similare din județele Hotin și Soroca, cursuri de perfecționare pentru învățători. Aceste cursuri s-au încheiat cu o reușită producție artistică și printr-o excursie a cursiștilor prin Moldova, Ardeal și Dobrogea”. Nota în care își încheie narațiunea Prof. Neculai Macarovici este una solar-optimistă, relevându-și întreaga încredere în viitorul acestei urbi: „Orașul Bălți, datorită industriei și comerțului său cu tendințe de progres, precum și mișcării culturale tot mai active ce a început a se înjgheba în el, foarte curând o va lua cred înaintea celorlalte orașe basarabene” [*Opinia (Iași)*, 1934, XXX, nr. 8200, p. 1].

Aceași perspectivă optimistă asupra viitorului acestui oraș este proiectată și de Dimitrie Iov: „Bălți este orașul viitorului deoarece toate arterele producției din nordul Basarabiei conduc spre inima lui. Astăzi chiar întrec în comerț toate orașele basarabene. Pe străzile orașului mișună negustori din întreaga țară. Automobile dinspre Soroca sau Orhei cutreieră străzile ridicând nouri cenușii de praf. Și-n atmosfera aceasta îmbâcsită, în zile cu soare, bălțenii își omoară vremea plimbându-se între Plașnicov și Ghenoiu” [*Viața Basarabiei*, 1933, an. II, p. 51].

Marcat de provincialism, monotonie, blazare, însingurare, ignoranță, Bălțiul interbelic, așa cum rezultă din evocările acestor cărturari își cultivă un soi de rezistență defensivă, pasivă, lipsită de vigoare într-un univers centrifug, dinamizat de tendința spre decontextualizare a valorilor și stilurilor. În același timp, răzbate o sensibilitate modernă și un cod comportamental specific peisajului urban, marcat de configurările succesive ale rețelelor de schimb. Orașul Bălți își desăvârșește esența prin intersectarea cu o serie de influențe economice, politice, administrative, culturale, așteptând convertirea într-un labirint stimulat.

Dialogica [online]. 2021, nr. 2, pp. 103-109.

Disponibil: https://dialogica.asm.md/articolePDF/Dialogica_nr%208_site_103-109.pdf; DOI: 10.5281/zenodo.5447927.

ORAȘUL BĂLȚI ÎN LUMINA CĂLĂTORIEI REGALE DIN ANUL 1920

Vizita oficială a Suveranilor în Bucovina și Basarabia din anul de grație, 1920, este viu anunțată în presa vremii, de pe ambele maluri ale Prutului, fiind precedată de o serie de demersuri din partea oficialităților basarabene către Curtea Regală.

Vizita pe care urma să o facă Curtea Regală în Bucovina și Basarabia avea un itinerar stabilit din timp, urmând să treacă prin câteva puncte-cheie, care reprezentau tot atâtea simboluri istorice: Ițcani, Suceava, Putna, Rădăuți, Cernăuți, Noua Suliță, Hotin, Bălți, Chișinău, Cetatea Albă, Leipzig, Basarabeasca, Valul lui Traian, Bolgrad, Reni și Ismail.

La acea dată, Bălțiul, ca și multe orașe din Basarabia de după unire, trecea printr-un proces de primenire, dând speranțe mai ales din punct de vedere economic: „Bălții este unul din orașele Basarabiei care are cele mai mari șanse de dezvoltare în noile condițiuni de viață. Așezat pe râulețul Răut, în mijlocul Basarabiei de Nord, la încrucișarea drumurilor ce duc spre Iași și Cernăuți, Bălții în ultimii ani capătă o importanță economică foarte mare” [Ciobanu, Ștefan. *Basarabia*, 1926, p. 93], având „1 175 de întreprinderi comerciale, 8 bănci, 6 cooperative, 5 mori sistematice, 2 fabrici de bere, 1 de spirt, 1 de vată, 12 de ulei și un număr destul de mare de fabrici mai mici” [Ciobanu, Ștefan. *Basarabia*, 1926, p. 96]. Orașul pare a se dezvolta încurajator: „Edificii noi și altele în construcție vădesc că aici pulsează o viață intensă. Nici nu s-ar putea altfel. Orașul de pe Răut – prin poziția-i fericită – e locul cel mai potrivit pentru desfacerea produselor din tot nordul Basarabiei. De aici, drumurile de fier duc în trei părți, înlesnind astfel plasarea acestui mănos ținut răsăritean. Situat în mijlocul unei regiuni bogate în cernoziom, Bălțiul a ajuns un centru comercial și industrial din provincia de pe stânga Prutului. Cultura „răsăritei” din care anual se realizează o frumoasă recoltă, a dat naștere industriei uleiului. Ca urmare, câteva fabrici fumegă din coșurile nalte, delimitând orașul, întins asemenea unei caracatițe” [Cuget moldovenesc, 1937, nr. 8-10, p. 9].

Din punct de vedere edilitar, orașul nu era extrem de atractiv, după cum deducem din numeroasele mărturii: „gară mică”, „gherete păcatoase”: „În Bălți n-aș avea ce vedea, cu toate că de la așezarea noastră, multe s-au prefăcut în orașul acesta glodos, înconjurat odinioară de băltoace” [Dunăreanu, N. *Basarabia*, 1926, p. 35]. Nu există aparent „nici o priveliște care să-ți mângâie ochiul ... dealuri posomorâte, sterpe, șuvițe de șesuri line și nici o limbă de pădure ... un copac departe în zare e-o mare minune” [Dunăreanu, N. *Basarabia*, 1926, p. 35]. În rest, „tregheri care dau năvală la ușă, îmbrâncindu-se”, „lume puțină și obișnuită, în mare parte negustori și slujbași”, „călători care coboară liniștiți, cu bagajele în mâini” și „se îndreaptă spre piața trăsurilor, urmăriți de privirile galeșe ale tregherilor” [Cuget moldovenesc, 1937, nr. 8-10, p. 9].

Priveliștea tristă este totuși compensată de superbul parc al gării: „La gara mare, în restaurant, bem un ceai, iar timpul rămas până la plecare, îl petrec privind și admirând splendidul parc al gării, cel mai frumos parc de gară din tot cuprinsul țării, după expresia nu numai a șefului de stație, prietenul meu Rădulescu, dar și a

călătorilor care au trecut pe aici” [Dunăreanu, N. *Basarabia*, 1926, p. 35]. Aceștia i se adaugă, în chip fericit, și grădina publică care e în „dosul străzii principale, într-un cartier liniștit, cartierul instituțiilor de cultură. Grădina are forma – se pare – a unui trapez. Nu e mare, totuși agreabil orânduită” [Cuget moldovenesc, 1937, nr. 8-10, p. 9]. În rest, „case mai toate vechi, acoperite cu mușchi și așezate în neorânduială. Doar cele mai noi au ceva comun cu edilitatea urbanistică” [Cuget moldovenesc, 1937, nr. 8-10, p. 9].

Un element pitoresc în acest peisaj contrariant este constituit de birja veselă, care animă atmosfera galeșă: „În dosul stației e oarecare larmă. Birjarii se năpustesc la scară, căutând să-și completeze echipajul, deși în „birjă” stau comod abia două persoane. Birja e trasă de un singur fugar, așa ca în mai toate târgurile din Orientul european. E înaltă și îngustă, încât călătorii sunt puși mereu în perspectivă să ajungă dincolo de bordura șoselei. Obișnuit cu deselegănări ale trăsurii, birjarul stă cocoțat pe capă, imperturbabil. Face uz de „ghicieușcă” și-și ațintește privirile înainte, hulpav să scurteze distanța” [Cuget moldovenesc, 1937, nr. 8-10, p. 9]. Călătorii care descind în urbea bălțeană vor da de hopuri la tot pasul: „trotuarele nu fac excepție. Lespezile sunt neregulate și dispuse la întâmplare. Vina, desigur, nu o poartă întregă, edilii. Străduințele de o mai frumoasă gospodărie se văd cu cât trăsura se apropie de centru” [Cuget moldovenesc, 1937, nr. 8-10, p. 9]. În rest, un oraș comercial, multiethnic, provincial, ușor trist, cu o șosea ce „taie suburbia în curba moale, spre stânga, până la o depărtare de aproape un kilometru, de unde se întinde în linie dreaptă [Cuget moldovenesc, 1937, nr. 8-10, p. 9], rezemându-se în apa Răutului care „vine din sus, printre maluri joase, tucurie și molcomă, de parcă ar fi un eleșteu. Trece pe sub podul greoi, zidit din blocuri mari de piatră și-și deschide drum la vale, făcând ocolul întinsei urbe nord-basarabene” [Cuget moldovenesc, 1937, nr. 8-10, p. 9].

În ziua de Miercuri, 19 Mai, la ora 9.30, cortegiul regal, format din șase mașini sosește în gara Bălți. Pe peronul gării așteaptă d. general Jitianu, comandantul diviziei II, în fruntea autorităților civile și a reprezentanților clerului, școlilor și diferitelor comunități. Onorul este dat de o companie de onoare cu drapel din regimentul 3 Olt. Familia regală este salutăată de primarul orașului Bălți, D. Hâncu, care îi adresează M. S. Regelui călduroase urări de bună venire, prezentând obișnuita pâine și sare. Următorul oficial care salută Maiestatea Sa este B. V. Boutmy, președintele Zemstvei, care rostește un discurs emoționant: „Sire! În numele populației basarabene de la meleagurile bătrânului Nistru, cuprinsă în hotarele ce formează mînosul nostru ținut Soroca, noi, președintele Zemstvei ținutale și președintele orașului Soroca, împreună cu delegațiunea ce ne însoțește, aducem Maiestății Voastre salutul nostru plin de cea mai curată iubire ce păstrăm și vom păstra de-a pururi Marelui Căpitan Ferdinand I, Regele iubit al României întregite” [Călătoria MM LL Regelui și Reginei în Bucovina și Basarabia. București, 1920, p. 30].

Profund mișcat, M. S. Regele mulțumește călduros „pentru cuvintele pline de dragoste ce I se adresează” [Călătoria MM LL Regelui și Reginei în Bucovina și Basarabia. București, 1920, p. 31] și, după obișnuitele prezentări, M. S. Regele, A. S. R. Principesa Elisabeta, urmați de reprezentanții autorităților și de suita regală,

se îndreaptă spre biserica Soborului, unde se oficiază un serviciu religios. „Străzile erau împodobite cu frumoase arcuri de triumf, iar lumea care se adunase în număr foarte mare întâmpină pe M. S. Regele cu flori și nesfârșite urale” [*Călătoria MM LL Regelui și Reginei în Bucovina și Basarabia. București, 1920, p. 31*]. Acest elan omniprezent venea din bucuria restabilirii unirii multășteptate și a afirmării legitimității și suzeranității, după cum arată publicistul Tudor Pamfile: „Cine va căuta să afle, în rostul călătoriei pe care M. S. Regele o începe astăzi în Basarabia înțelesul unei călătorii obișnuite, va greși. Cine va căuta să vadă în această înlănțuire de popasuri ale M. S. Regelui, dorința de-a vedea și de-a cunoaște străbunele noastre colțuri moldovenești, precum și plinirea dorului nostru de a vedea chipul M. S. Regelui și a M. S. Reginei, - va greși iarăși. O călătorie domnească are de obicei și acest rost cu totul lumesc, cu toiu vremelnic, dar peste acest rost, mult mai însemnat decât acesta este un altul: acela pe care ni-l arată vremurile de demult” [*Sfatul Țării, 1920, 19 mai, p. 1*].

După serviciul religios, M. S. Regele primește defilarea trupelor din garnizoană, vizitând apoi bisericile celorlalte confesiuni din orașul Bălți: biserica armeană, cea poloneză și sinagoga. La acea dată cultul religios în orașul Bălți era reprezentat „prin două biserici ortodoxe, una armenescă, una catolică, una lipovenească, 4 sinagogi și 22 de case de rugăciuni evreiești” [*Ciobanu, Ștefan. Basarabia, 1926, p. 94*]. Cu înființarea episcopiei în orașul Bălți se vor pune bazele unei catedrale episcopale. De altfel, familia regală manifesta un interes deosebit pentru lăcașurile de cult. În Chișinău, familia regală vizitează principalul lăcaș, Catedrala din Chișinău, asistă la liturghia oficiată de arhiepiscopul Gurie și episcopul Dionisie. Programul vizitei presupunea, de asemenea, vizitarea Costiului, biserica romano-catolică „Providența Divină”, biserica „Sf. Andrei”, biserica luterană, Chirca și Sinagoga Corală.

În Bălți, după vizitarea bisericilor, M. S. Regele merge la spitalul de boli contagioase, interesându-se de aproape asupra stării bolnavilor: „Pretutindeni M. S. Regele a fost primit cu cea mai mare însuflețire, făcându-I-Se mărturisiri de dragoste și devotament din partea tuturor păturilor sociale” [*Călătoria MM LL Regelui și Reginei în Bucovina și Basarabia. București, 1920, p. 32*]. La fel, va proceda familia regală și în capitala Basarabiei, vizitând spitalul evreiesc, azilul de copii orfani, dar și Spitalul de Alienați de la Costiujeni, de lângă Chișinău, unde Majestatele Lor s-au interesat despre starea bolnavilor.

Având rezervată doar o jumătate de zi pentru orașul Bălți familia regală nu va reuși să vadă liceele din localitate, așa cum o va face, de pildă, în Chișinău, unde va vizita Liceul de Fete Nr.1, Liceul Militar etc., deși în Bălți se înființase după unire „o școală normală de băieți”, „licee particulare de băieți și fete” care deveniseră „licee de stat”, în oraș existând „12 școli primare și 4 grădini de copii” [*Ciobanu, Ștefan. Basarabia, 1926, p. 94*].

La ora 13.30, M. S. Regele împreună cu A. S. R. Principesa Elisabeta vor lua parte la dejunul oferit de autoritățile civile în sala cercului militar. „La sfârșitul mesei un reprezentant al zemstvei locale a vorbit arătând sentimentele de re-

cunoștință față de Suveranii României întregite, care au venit în această parte a vechii Moldove pe veci unite la sânul Patriei. Iar d. general Al. Lupescu închină parharul, din partea camarazilor de arme, în sănătatea scumpului Principe Moștenitor, care se găsește astăzi peste mări și țări, urându-I întoarcere fericită” [*Călătoria MM LL Regelui și Reginei în Bucovina și Basarabia. București, 1920, p. 32*], totul consumându-se într-o atmosferă exaltantă și mișcătoare: „M. S. Regele vădit mișcat, mulțumește, pe de o parte, pentru sentimentele de dragoste și credință ce I s-au arătat cu atâta căldură din partea tuturor noilor Săi supuși, cetățenii orașului și ținutului Bălți, iar pe de altă parte își arată deplina Sa mulțumire față de iubita armată, care a știut să aducă pretutindeni ordinea și liniștea, cheazășie sigură a unei sănătoase propășiri. Mulțumește apoi din inimă pentru caldele cuvinte adresate Principelui Moștenitor, asigurând că, deși departe de noi, inima Sa bate cu dragoste statornică pentru țară și că prin această călătorie va aduce simțitoare foloase pentru Statul român” [*Călătoria MM LL Regelui și Reginei în Bucovina și Basarabia. București, 1920, p. 32*].

Supunând unei grile pluriperspectiviste evocarea vizitei regale în Basarabia, coroborând impresiile publiciștilor interbelici cu cele ale Regelui Ferdinand sau ale Reginei Maria, vom constata că atmosfera de jubilație este una autentică și reciprocă: „Am răspuns unei dorințe, de mult purtată în inima mea, punând piciorul meu pe pământul acesta, care odinioară fusese una din părțile cele mai roditoare ale vechii Moldove. Primirea călduroasă ce ne-a fost făcută în toate orașele și satele ei, pe unde drumul ne-a dus, au pătruns inima noastră de o bucurie cu atât mai mare, cu cât ne-au dat dovada că iubirea de neam nu s-a stins în timpurile cât Basarabia a stat sub o stăpânire ce nu avea legături de suflet cu poporațiunea moldovenească, care de veacuri alcătuiește talpa acestei țări ...” [*Antiteze, 2010, nr. 3, p. 134*]. Întreaga atmosferă respira solidaritate și comuniune de idei pe fondul unui elan de nestăvilit. „După masă M. S. Regele în mijlocul celei mai cordiale bucurii S-a întreținut cu mare parte din persoanele prezente, printre cari era și bătrânul fiu al poetului basarabean Costache Stamati, care în cuvinte mișcătoare a arătat M. S. Regelui fericirea acestei zile mari și neuitate pentru cărturarii basarabeni, care au mai putut păstră în suflet dragostea de limbă și de națiune în timpuri așa de grele și apăsătoare. În aclamații nesfârșite, M. S. Regele își ia ziua bună și la orele 16 trenul regal pleacă spre Ungheni. Prin toate stațiunile sătenii se adunase în număr mare ca să vadă și să aclame pe Suverani” [*Călătoria MM LL Regelui și Reginei în Bucovina și Basarabia. București, 1920, p. 32*]. Astfel încât, Joi 20 Mai 1920, la ora 9.40, trenul regal va descinde deja în capitala Basarabiei, unde va fi întâmpinat în uralele mulțimii și sunetele muzicii militare, care va intona Imnul Regal.

Dialogica [online]. 2021, nr. 3, pp. 121-127.

Disponibil: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/121-126_29.pdf

...

Paul GOMA

scriitor român, născut în Basarabia

MASACRUL DE LA BĂLȚI (vara-toamna 1944)

Articolul semnat de Nicolae D. Rusu, publicat inițial în săptămânianul *Țara de la Chișinău*, reprodus de *Datoria Românească* (Chicago), anul IX, nr. 23, trimestru 2, 2004 dă seama de scrisoarea Ierodiaconului Nicodim Șchiopu:

„În urma încercuirii sovietice din Nordul Basarabiei, au fost făcuți prizonieri circa 50.000 militari, din care 40.000 români, în jur de 5000 nemți, 2000 unguri, restul (3000) cehi și polonezi.

În Nord-Estul orașului Bălți, în mlaștinile Răutului, a fost amenajat lagărul de prizonieri de război. Numeroși au fost secerăți de foame, de boli. S-au semnalat câteva evadări. Într-o noapte supraviețuitorii au fost executați cu câte un glonte în ceafă de NKVD-iști și aruncați în șanțurile mocirloase pe care înșiși prizonierii fuseseră obligați să le sape.

După mărturiile unor evadați (au fost publicate informații despre masacrarea prizonierilor de război) s-au făcut sondaje în mlaștini: „Nici hârlețele, nici lopețele nu au putut fi utilizate din cauza mulțimii osemintelor”.

La inițiativa săptămânalului *Curierul de Nord*, oamenii din împrejurimi au adunat pe un loc uscat resturile umane, au alcătuit o piramidă de oase și crani, au așternut deasupra pământ curat, iar în vârful mivelei de oase au așezat o troiță, darul credincioșilor din Râșcani.

La 7 mai 1992, troița a fost sfințită de episcopul Petru de Bălți, cu sobor de preoți și monahi, sfințire la care au participat mii de credincioși români și autorități românești.

Atunci s-a lansat apel la construirea unei Biserici sau Mănăstiri a Oaselor pentru pomenirea celor 50.000 nevinovați uciși mișelește de către bolșevici.

Preasfințitul Petru de Bălți a investit ca paroh al viitoareii Biserici a Oaselor pe tânărul preot Valeriu Cernei, fost cancelar al eparhiei (în decembrie 1992 Patriarhia Română a reactivat Mitropolia Basarabiei).

După aceasta, lucrurile au luat o întorsătură tragică: Preasfințitul Petru a fost agresat cu arme și bâte în chiar Palatul Episcopal de un grup de călugări și preoți adepți ai Arhiepiscopului Vladimir influențat de Patriarhia Moscovei.

Atacurile au fost extinse și asupra celor două mănăstiri din Eparhia Bălți și continuă și azi, împotriva a tot ce este românesc. În scaunul episcopal s-a așezat șeful agresorilor moscoviți, arhimandritul trădător Marcel Mihăiescu.

„Din cauza lipsei de fonduri, biserica Oaselor a rămas în stadiul de proiect.

De ce nu se vorbește nimic de acest genocid împotriva poporului român? De ce nu se stabilește adevărul masacrelor împotriva neamului nostru?

Și aceste crime monstruoase nu sunt altceva decât un holocaust – trecut însă sub tăcere.

Oare nici chiar morții nu sunt egali în fața lui Dumnezeu?”

Câteva mărturii culese din presă

Între 17 ianuarie și 27 martie curent (1992), prin publicațiile noastre, la rubrica „Morminte fără cruce” am reușit să stabilim:

În 1944, pe teritoriul actualului Combinat de blănuri din Bălți și pe cel al Unității militare din str. Leningrad, actualmente Ștefan cel Mare, au fost două lagăre de concentrare (unul de concentrare forțată, altul obișnuit), prin care au trecut cel puțin 45.000 prizonieri.

În aceste lagăre au fost deținuți de la 2-3 luni la câte un an și ceva prizonieri, inclusiv din armata română, printre care un număr extraordinar de mare de români, moldoveni, nemți, unguri, italieni.

Lagărele au avut un număr de înmatriculare (deocamdată nu le-am stabilit). Mărturiile mai multor prizonieri bălțeni confirmă că aici au pierit mii de moldoveni, români.

Lagărele s-au aflat în directă subordine a NKVD.

Numele primului prizonier constatat de către noi care și-a aflat moartea aici este Tudor al lui Nicolae Glavan din satul Sofia, raionul Drochia, nume ce va fi primul înscris pe crucea acestui mormânt, cruce care va fi instalată la începutul lui mai.

Maria aștepta răvaș de la fratele ei Grigore. A aflat că Grigore a fost prizonier și e aici la Bălți. A mers cu pachet. Rușii de pază le alungau pe femei zicând: [În traducere românească] : „Vor mâncare? Gloanțe nu mâncare! Trebuie uciși ca niște câini!”

Maria s-a apropiat de gard, a ridicat puțin sârma, a împins coletul și a încercat să-și strige fratele. O femeie cu același necaz, a văzut-o, a rugat-o să vâre și legătura ei. Maria a trecut-o pe sub sârmă și s-a depărtat. Probabil, că femeii i s-a părut că legătura e prea departe, s-a apropiat de gard, să o împingă. Rușii au tras, au ucis-o pe loc.

Maria a mai venit la lagăr, dar nu se mai apropia, arunca ce avea de departe și se întorcea fuga înapoi.

Grigore a fost ținut aici până toamna, târziu. Când s-a făcut spărtura cea de gard și au evadat mulțime de prizonieri, era și el pe aproape. Le-a ajutat celor mai slabi și fără putere să iasă. Pe sine s-a lăsat la urmă și n-a mai reușit. Au fost văzuți. Au fost bătuți cu vergeaua de fier. După bătaia asta și după toate necazurile s-a stins Tudor, băiat din mahalaua lui, cu care mâncase dintr-o bucățică.

Cele trei gropi cu cadavre, de care vorbesc mai mulți, au fost făcute după ce groapa cea mare din centrul lagărului a fost plină, nu mai încăpeau nici vii nici morți. Erau trași de picioare, stropiți cu apă de var, câteva lopeți de țărână, atât. Lui Grigore îi promisese un cunoscut că va încerca să-l ajute să scape. Când a văzut că nu mai poate de frig, s-a dus la „groapa morților”, și-a făcut culcuș printre cadavre și mițăia acolo mai mult de durere decât de somn. Nu se mai temea de moarte.

Eram pe linia a doua a frontului, la Iași. La 23 august 1944, România a pornit împreună cu rușii împotriva nemților. Am plecat cu tot regimentul la Mărășești. Până la 6 septembrie am reparat șoselele și podurile. La 7 septembrie am fost încolonați și am pornit la eliberarea Bulgariei. Acolo m-au rănit. Spitalul din

Buzău nu ne-a primit. Am fost la Bârlad, Vaslui, Iași – am fost refuzați, eram prea mulți răniți.

La Ungheni ne-au pus în corturi. După ce ni s-au făcut pansamentele, un ofițer rus ne-a spus că vom fi eliberați. Ni s-a dat foaie de drum. Am pornit în cărji spre casă. Ne-au ajuns din urmă rușii, duceau mai multe sute de prizonieri. Ne-au cerut hârtiile, le-au rupt, ne-au ordonat să intrăm în coloană.

Până la Sculeni am mers pe jos, în cărji. De acolo până la Bălți, în căruțe, în spinarea celor care puteau duce. Cele trei coloane pe care le-am văzut erau a câte 5 mii de oameni (în total, vreo 15 mii de prizonieri). Cei care mai-mai să moară dar nu cădeau singuri erau împușcați. Călcăm peste ei, mergeam mai departe. La 20 septembrie ne-au pus în lagăr la Bălți. Eram de tot vreo 50 000. Eu și vreo opt moldoveni, din sate megieșe, am nimerit în parte stângă a lagărului. Mai bine de două săptămâni casa-masă ne-a fost acoperișul unei case pe jumătate dărâmată. Era toamnă, mă secătuiseră rănilor, m-am îmbolnăvit de friguri. Pe noi, basarabenii, rușii nu ne scoteau din lagăr, că fugeam. Mureau strașnic de mulți. Eram aruncați noaptea în pâlpii de obuze. Ziua erau puși într-un sarai, încăpeau la vreo 800 morți. Unii, doar leșinați, erau aruncați de vii în gropi. Înspre dimineață, dacă își mai veneau în fire, se apucau de bolovanii înghețați de pe malurile gropii și ieșeau înapoi. Când îi vedeam, ne îngheța sângele în vine.

Au pierit acolo o mulțime de moldoveni, români, italieni, nemți.

La 20 noiembrie 1944, am fost luați și duși cu trenul în regiunea Reazani. De acolo, în Tadjikistan. În 15 octombrie 1949, am fost eliberat. Din 800 de moldoveni ne-am întors 17.

Eram măricică, mă duceam cu părinții la câmp. Când ne întorceam acasă, aruncam din căruța porumb peste sârma ghimpată. Sărmanii prizonieri se aruncau ca haita pe pradă. Eram sleiți de puteri și atât de mulți de se împiedicau unul de altul când mergeau. Porumbul era în țintă, bun de fiert sau de copt, cine dovedea să apuce îl mânca crud cu tot cu știulete.

Eram și ostași din armata română. Ei se apropiau de gardul cu două rânduri de sârmă și strigau la trecători: Mă cheamă cutare, sunt din satul cutare... Găsiți-i pe ai mei. Oamenii mai în vârstă, dacă aveau și ei copii și bărbați la război, se duceau prin sate, le căutau rudele, le spuneau ce și cum.

Cei mai mulți s-au stins acolo cu zile. Sleii de foame și bătăi, că nu se supuneau fiecărui ordin, cădeau. Mai ales vara. Pe cei care cădeau fără cunoștință de nu se mai puteau ridica singuri îi puneau pe pânze groase și îi duceau pe șes. Au săpat o groapă ei singuri, prizonierii. Eram aruncați de-a valma. Vă spun, unii morți și reci, alții cu sângele cald în ei. Se aruncau câteva lopețe de țărână. Groapa s-a împlut degrabă, mureau cu zecile. Nu au încăput toți. Când dădeau căldurile după vreo ploaie se răspândeau pe tot șesul un iz de mortăciune de nu puteai sta afară.

Mare nevoie a mai fost. Doamne, nu s-au temut de nici un blestem cei care i-au aruncat acolo vii.

Până amu nu a vorbit nimeni despre asta. Mai sunt oameni în Bălți care țin

mente ce de-a norod a fost îngropat în moghilnicul cela. Îs bătrâni. Mai ales cei din mahalaua noastră. Grădinile lor se terminau în sârma ghimpată a aceluiași lagăr și cei care fugeau treceau mai întâi prin grădină. Odată unul s-a ascuns la noi în coștoreață. M-am dus să închid găinile, el mi-a făcut semn cu degetul să tac, să nu țip. Nu știu ce nație era, că nu l-am auzit vorbind.

Mai trăiesc și bălțeni care au stat închiși acolo, apoi au fost judecați de puterea sovietică. Dacă v-ați apucat să aflați ce și cum e cu osemintele celea, grăbiți-vă. Martorii sunt bătrâni. Moartea îi va lua nu numai pe ei – se duc pe cea lume și cele știute de dânșii. Ei sunt cea mai dreaptă istorie.

Oasele celea să nu se împrăștie. Cine știe, poate unii mai caută și nu-și găsesc părinții, frații. N-are a face ce sunt: nemți sau de-ai noștri, au avut și ei copii, au avut și ei soții.

Goma, Paul. *Săptămâna roșie (28 iunie-3 iulie 1940) sau Basarabia și evreii*. Bacău, 2010, pp. 352-355.

Dumitru LISNIC

doctor în științe istorice, istoric basarabean

SOVIETIZAREA BASARABIEI: POLITICI ECONOMICE, REPRESIVE ȘI SOCIALE STUDIU DE CAZ: ORAȘUL BĂLȚI (1944-1949) RESTABILIREA POSTBELICĂ A ORAȘULUI BĂLȚI

După revenirea nordului Basarabiei sub control sovietic în primăvara lui 1944, autoritățile sovietice au găsit orașul Bălți într-o situație totalmente diferită de cea din vara lui 1941. Ca rezultat al acțiunilor militare și a trecerii de două ori a frontului prin nordul Basarabiei, orașul Bălți a avut de suferit distrugeri însemnate.

În primăvara lui 1944, 40% din clădiri erau afectate de bombardamente. La fel de mult au suferit și întreprinderile din oraș. Prin urmare, restabilirea industriei a fost una dintre sarcinile cele mai importante ale autorităților. În URSS, în perioada stalinistă, industria și dezvoltarea ei au avut mereu prioritate în raport cu construcția caselor de locuit.

După 1944, a continuat procesul de concentrare a întreprinderilor mici în fabrici mai mari. Ca exemplu poate servi fabrica de pâine din Bălți. Pe data de 14 septembrie 1944, au fost trecute în componența Trustului de Panificație cele șase brutării ale orașului, care, până la venirea armatei și autorităților sovietice, erau proprietăți private. După 1944, multe dintre întreprinderile orașului au fost extinse. Un exemplu este Combinatul Orășenesc de Produse de Uz casnic, extinderea căruia s-a făcut în baza deciziei Comitetului Organizației Orășenești de Partid emisă pe data de 8 august 1944. S-a decis organizarea a șase secții noi și extinderea altor cinci. Unele întreprinderi au fost construite din temelii în perioada sovietică, Combinatul de Blănuri fiind un exemplu în acest sens.

Întreprinderile și instituțiile care își aveau sediile în orașul Bălți au avut,

în subsidiar, un rol important în refacerea imobilelor din fondul locativ de stat al oraşului. Între întreprinderi sau instituţii şi autorităţile oraşului se încheiau contracte prin care fabricii sau instituţiei îi revenea obligaţia de a repara clădirea într-un termen stabilit de contract. Fabrica obţinea, în schimb, dreptul de a folosi clădirea pe termen îndelungat. Un asemenea caz este cel din 14 martie 1945, când Biroul Judeţean de Transport a primit câteva clădiri pentru a le repara până la data de 1 aprilie 1945. În cazul în care condiţiile contractului nu erau respectate instituţia sau fabrica pierdea dreptul de a folosi imobilul.

Pe 22 martie 1945, Executivul Orăşenesc Bălţi a decis deposedarea Şcolii de Meserii pentru fabrici şi uzine de drepturile de folosinţă asupra unei clădiri, care nu a fost reparată în termen. Pentru repararea clădirilor, fabricile şi instituţiile primeau fonduri de la autorităţile oraşului. Pe 31 august 1944, Combinatul Industrial Orăşenesc a primit 40 000 de ruble pentru utilaje şi pentru repararea unei clădiri. Taxa de chirie, pentru casele care urmau a fi reparate de fabrica sau organizaţia ce o arenda, avea să beneficieze de unele reduceri. În anii postbelici, peste 1 065 000 de prizonieri de război germani şi de alte naţionalităţi au participat la refacerea oraşelor, a industriei şi a infrastructurii sovietice. Lângă oraşul Bălţi a fost creat lagărul de prizonieri numărul 103. Rolul oficial al acestui lagăr era participarea cu prizonierii săi la refacerea oraşului Bălţi. Efortul fizic depus de prizonieri era unul greu, în munci precum extracţia pietrei, atunci când oraşul nu avea braţele de muncă şi materialul exploziv necesar, sau curăţarea oraşului de ruine.

Dintr-un document din vara lui 1945, aflăm că numărul prizonierilor implicaţi în reconstrucţia oraşului, în iunie 1945, era de 1 895 de persoane.

Arhiva Moldaviae. 2015, nr. 7, pp. 79-106.

Lidia PĂDUREAC

doctor în ştiinţe istorice, conferenţiară universitar

DEPORTĂRILE STALINISTE ÎN ORAŞUL BĂLŢI: ANUL 1949

În 1949, Moscova a declanşat „selecţia” politico-economică a populaţiei din RSSM prin organizarea strămutării forţate în Siberia a familiilor basarabene care nu conveneau autorităţilor sovietice. Fenomenul reprezintă una din componentele procesului de instaurare forţată şi consolidare a regimului comunist în teritoriile dintre Prut şi Nistru. După abuzurile din 1944-1945, foametea din 1946-1947, fiscalitatea excesivă faţă de proprietarii individuali (1947-1948) a urmat al treilea val al deportărilor.

Oraşul Bălţi, la fel ca şi celelalte localităţi din RSSM, a trecut prin calvarul stalinismului. Pe teritoriul oraşului funcţionau patru soviete săteşti de tip orăşenesc: Pămînteni, Teioasa, Țigănia, Slobozia. Directivele Moscovei transmise spre realizare Chişinăului au fost executate cu loialitate de instituţiile administraţiei

locale, care au întocmit listele persoanelor ce urmau a fi deportate. „Listele erau alcătuite de așa-zisa „troică” – secretarul organizației de partid din localitate, președintele consiliului sătesc sau orășenesc și reprezentantul NCVD-ului”.

Consiliul executiv orășenesc Bălți, format din persoane devotate regimului, prin convingere sau prin constrângere a decis în mod arbitrar soarta acelor oameni, care, de fapt, mențineau economia orașului.

Autoritățile comuniste au practicat sistematic strămutarea forțată a basarabenilor. În 1940-1941, a fost deportată elita politică, intelectuală, economică. Aceste abuzuri au fost întrerupte de războiul sovieto-nazist, însă au reînceput în 1944, fiind „depistați” noi „dușmani ai poporului”. În anii 1940-1941, 1944-1948, din orașul Bălți au fost deportați cu învinuiri de colaboraționism, naționalism, sionism, antisovietism, etc. în jur de 514 persoane.

În anii 1947-1948, conducerea localității deja stabilise o serie de gospodării ale „comercianților” și „chiaburilor”. Unii oameni, dându-și seama că apartenența lor la aceste categorii este fixată nu doar pentru fiscalitate, au refuzat la proprietatea privată în favoarea celei colective, sau și-au modificat activitatea economică. Conform legilor sovietice, persoanele cu proprietate individuală nu ar fi trebuit să-și facă griji, deoarece normele maxime de folosire a pământului, stabilite oficial de CC al PC, depășeau cu mult limitele reale ale gospodăriilor țăranilor basarabeni.

Pentru județul Bălți, Chișinău, Orhei, Soroca proprietatea funciară maximă admisă era de: 10 ha de pământ arabil, pînă la 2 ha de vii și livezi. De menționat că majoritatea proprietăților de pământ a persoanelor care au fost deportate din orașul Bălți variaua între 0,5-2 ha, și foarte puține ajungeau pînă la 5 ha. În ciuda acestei realități, autoritățile locale au găsit numărul necesar de gospodării pentru a completa listele cerute de instituțiile supreme ale republicii. „La indicațiile Biroului Politic pentru RSSM al CC din toată Uniunea, Consiliul de Miniștri al RSSM a adoptat la 28 iunie o hotărîre specială nr. 509 s. s. „Cu privire la deportarea din RSSM a familiilor de chiaburi, de foști moșieri și de mari comercianți” și a confirmat listele țăranilor ce urmau să fie deportați, prezentate de comitetele executive orășenești și raionale ale sovietelor. Înfiptuirea acțiunilor de deportare a fost pusă pe seama Ministerului Securității de Stat al RSSM”.

La 5 spre 6 iulie 1949, membrii Consiliului executiv al Sovietului orășenesc Bălți ajutați de structurile de forță au mers conform adreselor fixate, au confiscat bunurile, au înspăimîntat și umilit oamenii, obligîndu-i la supunere. În consecință, 207 familii (deși în listele confirmate prin Hotărîrea Consiliului de Miniștri al RSSM „Cu privire la deportarea din RSS Moldovenească a familiilor de chiaburi, a foștilor moșieri și a marilor comercianți”, din 8 iunie, pentru orașul Bălți erau fixate 185 de familii), 822 de persoane, copii, femei, bătrîni urcați forțat în vagoane pentru animale au luat drumul pribegiei spre Siberia. Incredibil, dar în categoria „chiaburilor” și întreprinzătorilor din Bălți au fost incluse 93 de familii care nu aveau cel puțin locuință, dintre acestea 10 nu dispuneau de nici un bun (în fișele lor de înregistrare a bunurilor era scris „fără avere”). Jumătate din cei deportați dispuneau doar de cîteva obiecte. Spre exemplu, lui Cuții Petru (fără locuință

proprie) i s-a confiscat: „1 pat de lemn-uzat 80%, 1 dulap-uzat 60%, 1 scaun de lemn-uzat 80%, 1 capră”. Și acesta era declarat „chiabur” – împreună cu cei doi copii ai săi au fost deportați în Irkutsk! Sambur Alexandra avea: „masă de bucătărie – rea, pat de metal – rău, 600 bucăți de lampaci din lut”.

Împreună cu fiica și doi fii au fost deportați în Irkutsk. Țepeman Anatolii (fără locuință proprie) avea: „canapea-folosită, dulap-folosit, aparat de radio-nefuncțional”. Împreună cu soția au fost deportați în regiunea Irkutsk, fiind declarați „comercianți”.

Unii oameni, încă în 1948-1949, s-au adresat Consiliului executiv Bălți pentru a li se anula statutul de „chiabur” sau „comerciant”, argumentându-se prin faptul că au venituri modeste, însă cererile lor au fost respinse. Este adevărat că printre aceste cereri erau și formulări, cel puțin bizare. Spre exemplu: Cucerenco Vladimir „в 1922 румынские оккупанты наделили моего отца землёй” („în 1922 ocupanții români l-au împroprietărit pe tatăl meu cu pământ”). Deși, inițial, cererea sa a fost acceptată (făcuse promisiunea de a colabora cu sovietele), totuși ulterior el împreună cu soția și cei doi copii au fost deportați.

În urma deportărilor din Bălți, autoritățile au confiscat 2000 ha de pământ, 114 case cu o suprafață locativă de 4 014,6 m² și construcții suplimentare în valoare 1 389,05 mii ruble, inventar agricol, vite, cereale, diverse bunuri mărunte.

În orașul Bălți existau 4 soviete sătești, însă organizații agricole colective nu erau. Imediat după 6 iulie, Consiliul executiv a urgentat crearea acestora - baza materială deja fusese adunată prin confiscarea averii celor deportați – urmau a fi create și colhozurile propriu-zise. Astfel, prin decizia din 11 august, a fost înregistrat statutul cartelului agricol „25 ani ai Moldovei Sovietice” a sovietului sătesc Țigănia; prin decizia din 18 august, au fost înregistrate statutele cartelului „V. I. Lenin” a sovietului sătesc Pămînteni și „I. V. Stalin” a sovietului sătesc Tiosa. Colhozul „Kirov” a sovietului sătesc Slobozia a fost creat la 10 decembrie. La aceeași sedință a Consiliului executiv orășenesc, din 18 august, a fost adoptată decizia „Cu privire la transmiterea semănăturilor și inventarului confiscat de la gospodăriile de chiaburi deportați colhozurilor noi formate”, prin care șeful departamentului agricol orășenesc și președinții sovietelor sătești orășenești erau obligați timp de trei zile să transmită celor trei colhozuri pământurile cultivate confiscate de la „chiaburi”.

Din 6 297 ha care constituiau fondul pământului arabil din orașul Bălți, 2 000 ha au fost confiscate de la gospodăriile de „chiaburi”, din 38 ha de livezi, 2 ha au fost confiscate, din 501 cai – 138 au fost confiscați, din 8 boi – 4 au fost confiscați. Colhozurilor nou formate le-au fost transmise și 210 ha, care se aflase în gestiunea fabricii de zahăr, spitalului, închisorii din oraș. La fel colhozului „Lenin” i-au fost transmise 2 case, colhozului „Stalin” – 1 casă, colhozului „Kirov” – 2 case. Celelalte case confiscate au fost date în chirie, sau în folosință, sau au fost vândute.

În noaptea spre 6 iulie, când se înregistrau bunurile confiscate, s-au comis multiple abuzuri. Deseori au fost confiscate și bunuri (animale, mobilier, haine, lemn, etc.) care aparțineau vecinilor sau rudelor celor deportați.

Astfel, începînd cu 16 iulie Consiliul executiv Bălți a fost nevoit să examineze

45 de plîngeri ale persoanelor care au îndrăznit să-și ceară de la autorități bunurile confiscate incorect. Trei persoane s-au adresat CC al PC al URSS, însă scrisorile lor din Moscova au fost redirecționate către Consiliul executiv din Bălți. Ulterior, însăși Consiliul a recunoscut că cererile și plîngerile au fost studiate în lipsa persoanelor care le-au depus, în lipsa martorilor, fără materiale suficiente. De exemplu, lui Ilin N. i-au fost confiscate unele obiecte chiar și după deportarea soacrei sale – Țigleanu A. El scrie: „la 9 iulie comisia a venit și a luat celelalte lucruri, care ne aparțineau nouă – avem mărturii că le-am cumpărat noi. Acum am rămas fără nimic, dormim la podea”. Consiliul executiv a considerat cererea neîntemeiată, refuzînd retrocedarea obiectelor. Totuși, ulterior cîteva lucruri (mașina de cusut, patul cu saltea, aparatul de radio, 3 perne) i-au fost întoarse.

În cazul profesorului Holodnic V., care se afla împreună cu soția la cursurile de perfecționare, i-a fost confiscată vaca pe care o lăsase în supraveghere la Bujor V., care a fost deportat. Deși Holodnic avea martori, autoritățile i-au respins cererea. Deseori membrii Consiliului motivau refuzul de retrocedare a bunurilor prin faptul că atunci cînd persoanelor ridicate li se întocmeau Fișele de inventariere a averii, ultimii nu declarau că în Fișă au fost incluse obiecte străine.

Să clarificăm situația – operațiunea de ridicare s-a declanșat noaptea, oamenii au fost luați prin surprindere, ei nu știau ce va urma, unde vor fi duși. Cu siguranță, în acele clipe, ei cel mai puțin se gîndeau la averea rămasă, cu atît mai mult, că majoritatea Fișelor de confiscare au fost întocmite după „ridicare” și multe bunuri au fost furate chiar de executori.

Un alt caz este relatat de Nijnic Pavel – în noaptea spre 6 iulie nu se afla acasă, fiind șofer era în deplasare în satul Pîrlița „pentru lichidarea gospodăriilor de chiaburi”. Vecinul său a fost deportat. În bunurile confiscate ale vecinului au fost incluse și bunuri care aparțineau lui Nijnic: 1 porc, 3 porci, 2 iepuri, jumătate de cub de lemn, 2 cuburi de piatră, 300 kg. cărbuni, 200 kg de porumb. Membrii Consiliului executiv i-au respins cererea, considerînd că afirmațiile sale nu pot fi demonstrate.

Multe persoane, nedreptățite de abuzurile din timpul confiscării averii persoanelor deportate, nu au riscat să se adreseze autorităților, avînd frică de consecințe. Bunurile confiscate au fost imediat transmise colhozurilor, vîndute sau folosite de administrația orașului pentru acoperirea fondului de impozitare. Deși persoanele au fost deportate, impozitele lor față de stat pe tot anul trebuiau achitate din contul averii confiscate. Au fost situații în care bunurile confiscate nu erau suficiente pentru acoperirea obligațiilor fiscale a acestor gospodării, situație ce demonstrează, odată în plus, starea materială precară a multor oameni apreciați de stat ca fiind „chiaburi” sau „mari comercianți”.

În baza Hotărîrii Consiliului de Miniștri nr. 15-97 din 30 noiembrie, Departamentul Financiar al orașului Bălți a întocmit listele persoanelor bunurile confiscate ale cărora n-au acoperit suma necesară pentru achitarea integrală a impozitelor față de stat. La 24 decembrie 1949, Consiliul executiv Bălți a adoptat decizia referitoare la formarea „nedoimcii” (impozite ce nu au fost achitate statului la timp și au fost incluse în datorie) care revine persoanelor deportate. În 1949,

doar „nedoimca” calculată pentru deportații din Bălți constituia 18 861,5 ruble (în contextul unui buget anual pentru tot orașul de 18 619 mii ruble).

Deportările au fost organizate nu doar în scop economic: pe de o parte – statul a confiscat averi ce le-a oferit colhozurilor sau sovietelor, pe de altă parte – statul s-a lipsit de o sursă de venit permanentă importantă, întrucât cele mai mari impozite le achitau anume categoriile de oameni care au fost deportate. Regimul și-a recuperat această „pagubă”, transformând deportații în sclavi sovietici, care au fost obligați să muncească pe gratis în favoarea statului. Locul celor strămutați forțat a fost rapid ocupat de persoane aduse din Rusia. Componenta etnică, specifică din perioada anterioară, a orașului Bălți s-a modificat și mai mult în defavoarea băștinașilor. De menționat, că în timpul deportării nu s-a ținut cont de proveniența etnică a persoanei (au fost și moldoveni-români, și evrei, și ruși, și ucraineni), doar de potențialul pericol pe care îl putea prezenta pentru regim.

Majoritatea locuitorilor din orașul Bălți au fost înfricoșați de acțiunile autorităților. În șase ani regimul a obișnuit oamenii la supunere docilă, iar deportările au consolidat și mai mult acest sentiment. Populația a fost sistematic instruită ideologic în spiritul urii față de gospodari. „În politica partidului de atunci era resimțită necesitatea unei pregătiri corespunzătoare a atitudinii societății față de acțiunile care nu au fost declarate, dar urmau să aibă loc. Cu ajutorul organelor de partid și a sovietelor, a mijloacelor de informare în masă, în republică tot mai activ se contura imaginea dușmanului – chiabur, fost mare proprietar de pământ, comerciant, care încurca dezvoltarea și împotriva căruia trebuia de luptat”. Către 1949, puterea sovietică prin demagogie socială, manipulare sau constrângere a reușit să-și dobândească și susținători. În consecință, societatea basarabeană a început a se scinda. Unii oameni, influențați de ideologia sovietică pe fundalul unei sărăcii se lăsau ușor convinși de faptul că cei care au avere, pământ reprezintă principala piedică pentru bunăstarea statului sovietic.

Promemoria. 2013, nr. 5-6, pp. 173-180.

IUNIE 1990 LA BĂLȚI, REFLECTAT ÎN PRESA TIMPULUI

Pentru anul 1990 sintagma „presa bălțeană” nu este relevantă, întrucât unicul ziar local în limba română, dar cu grafie chirilică era „Comunistul”, organul comitetului orașenesc Bălți al PCM și sovietului orașenesc de deputați ai poporului, care în 1991 a fost reorganizat în „Vocea Bălțiului” – în limba română apărea odată pe săptămână, în limba rusă „Golos Bălți” – de două ori pe săptămână. Din 2011 nici acest ziar nu se mai publică. Unicul ziar la nivel de municipiu este „Spros i predlojenie” (cea mai mare parte a conținutului fiind publicitatea), care din 2020 a renunțat la versiunea tipărită în favoarea celei online.

În 1990, ziarul „Comunistul” rămânea puternic dogmatizat, cu un limbaj de sorginte sovietic, multe articole fiind traduse stângaci și neinspirat din limba rusă.

Organele locale comuniste nu doar controlau situația din urbe, dar promovau

insistent ideologia partidului.

Manifestările pro-unioniste de la Bălți nu erau reflectate în presa republicană. Doar din ziarele locale aflăm despre unele din aceste activități. Spre exemplu, în ziarul din 16 iunie 1990 era publicat articolul „Pe urmele unui miting” în care se relatează despre felul cum s-a desfășurat mitingul Frontului Popular, neautorizat de administrația locală. Autoritățile comuniste au încercat să convingă populația să nu participe la această activitate. În pofda amenințărilor, evenimentul a avut loc.

La miting au participat profesori de la Institutul Pedagogic „Alec Russo”, profesori de la școlile din oraș, bibliotecari, oameni de alte profesii din oraș și din satele din apropiere, oaspeți din Tighina, Ucraina (Cernăuți), România. Directorul școlii nr. 1 Leonid Amoașei a mulțumit celor prezenți pentru susținere. Au fost recitate multe poezii din opera lui Mihai Eminescu.

Potrivit informației din ziarul local, confirmată astăzi și de martori oculari de atunci, adunarea a fost pătrunsă de un puternic spirit național românesc. Unul din liderii Frontului Popular la Bălți, Vasile Dobrogeanu, profesor la Institutul Pedagogic „Alec Russo” din Bălți, a ținut un discurs unionist, făcând apel la istoria românilor, limba română, lansând lozincile: „Forța noastră e în unire”, „Uniți-vă frați români”. Un alt profesor de la aceeași instituție, Gheorghe Calamanciuc, a vorbit despre edilia orașului, oameni veniți sau invitați, înconjurați de trădători care trăiesc și muncesc ca mielcii. El a pledat pentru demisia actualului conducător a orașului, numind ziarul „Comunistul” o cârpă murdară, care clevește Frontul Popular și poporul în întregime. Nicolae Crețu, învățător de istorie de la școala nr. 1, a propus promovarea reformei administrativ-teritoriale în republică, în vederea creării unor centre, județe capabile să rezolve diverse probleme, inclusiv cele economice. La miting a luat cuvântul elevul Mihail Chetraru de la școala „Nicolai Ostrovski”, care a vorbit din numele a 200 de elevi cu dizabilități sau deficiențe vizuale, lipsiți de dreptul de a învăța în limba maternă, cerând ca copiii slab-văzători să studieze în limba română. Redactorul ziarului „Dacia liberă” din Vaslui a îndemnat tinerii să depună efort pentru reunirea cu Bucovina, cei din stânga Nistrului pentru a crea „Republica Basarabia independentă și liberă”. Dumitru Vizitiu din regiunea Cernăuți a vorbit despre situația dificilă a românilor din Bucovina supuși deznaționalizării. Reprezentantul Tighinei a batjocorit în fel și chip convenționalistii și trădătorii din orașul de pe Nistru, care nu trebuie să aibă drepturi de a soluționa problemele poporului moldovean. La miting a participat și deputatul Gheorghe Ghimpu, care s-a referit la problema depolitizării tuturor organelor judiciare din republică, menționând că Frontul Popular va rămâne o forță democratică în societate.

Cerințele principale ale participanților la adunare au fost: limba română în școli și în societate, inițierea unui ziar românesc în municipiu, democratizarea țării...

Ziua de 23 iunie 1990 (zi în care s-a proclamat suveranitatea RSSM) n-a fost menționată în presa din municipiu. Ziarul comunistilor acordau spațiu întâlnirilor bălțenilor cu deputatul poporului din Uniunea Sovietică Serghei Ahromeev, care era ferm convins că partidul comunist va rămâne la putere în

pofida pluripartidismului.

Necătând la poziția organelor de conducere din oraș, în perioada respectivă au fost organizate mai multe adunări publice cu participarea unui număr mare de oameni. Aceste activități nu au fost mediatizate și rămân necunoscute publicului larg, doar arhivele personale ale participanților păstrează fotografii despre iunie 1990.

Oamenii, care în 1990 au făcut istoria pe viu, proiectându-și speranțele și efectele benefice ale procesului de democratizare a țării, nu-și puteau imagina că în 2020 acest proces încă nu s-a terminat nici sub aspect identitar, nici sub aspect politic sau economic.

În acest context, ne raliem opiniei ieșeanului Sorin Bocancea: „chiar dacă plasată la întâlnirea unor falii geopolitice, fapt ce îi face existența plină de tensiuni și de neprevăzut, Republica Moldova este totuși o țară al cărei popor are istoria și idealurile sale și își are politicienii săi (și buni și răi) și nu e un teren viran, populat de un fel de hominizi ce trăiesc doar pentru a întreține terenul de joc al celor din stânga și din dreapta lor”.

Suveranitatea Republicii Moldova : concept și realitate : Materialele conf. șt. interuniversitare online 30 de ani de la proclamarea Suveranității RSS Moldova, 23 iunie 2020. Chișinău, 2020, pp. 285-295.

Ludmila DOBROGEANU

Mariana MIHALEVSCHI

directoarea Muzeului de Istorie și Etnografie din Bălți (2020-prezent)

MIȘCAREA DE ELIBERARE NAȚIONALĂ ÎN COLECȚIILE MUZEALE BĂLȚENE

Revigorarea mișcării de renaștere și eliberare națională în RSSM a fost favorizată de politica de democratizare „perestroika” lansată de Mihail Gorbaciov în 1985. Crearea unei alternative politice viabile ce ar fi exprimat năzuințele și aspirațiile democratice și naționale ale cetățenilor devenise o necesitate în condițiile situării Partidului Comunist din Moldova în opoziție față de revendicările populației majoritare din Moldova. Inițiativa de creare a acestei alternative a fost a Uniunii Srtiitorilor din Moldova, unde în 1988 a fost creat un grup de inițiativă pentru constituirea Mișcării Democratice în susținerea restructurării.

Prin evenimente zbuciumate au trecut și locuitorii orașul Bălți. Cel mai important eveniment ce s-a întâmplat la Bălți, în aceea perioadă, a fost constituirea cenaclului „Vatra”. Cenaclul a fost fondat de un grup de inițiativă alcătuit din Vasile Dobrogeanu, Vasile Guțu, Alexandru Solcan, Maria Șleahțișchi, Gheorghe Tofan, Grigore Onoico, Gheorghe Calamanciuc, Margareta Curtescu, Constantin Calancea – toți profesori de la Institutul Pedagogic „Alec Russo”. Cenaclul ce întrunea săptămânal și avea drept scop trezirea conștiinței naționale, promovarea limbii literare române, culturii, tradițiilor naționale. Se recitau versuri, se cântau

cântece patriotice, se țineau discursuri despre istorie, limbă, alfabet. Ședințele cenaclului se începeau și se terminau cu cântecul pe versurile lui Nicolae Dabija „Cât trăim pe-acest pământ”, care devenise imnul acestuia. La ședințele cenaclului erau invitați scriitori, ziariști, actori, compozitori, interpreți.

La început, ședințele cenaclului aveau loc în incinta Institutului Pedagogic. Ulterior administrația Institutului a interzis convocarea cenaclului în pereții instituției. Ședințele cenaclului se promovau, mai apoi, în diferite localuri din oraș cu o relevanță crescândă a numărului celor împătimiți de poezie, muzică, cultură și istorie.

În colecțiile Muzeului se păstrează mai multe documente scrise, video, fotografii: hotărâri, proiecte de hotărâri ale congreselor Frontului Popular din Moldova și a Filialei Bălți, afișe de la Marea Adunare Națională din august 1989, primele ziare în grafie latină „Deșteptarea și „Glasul”, secvențe video care înveșnicesc arborarea primului drapel tricolor pe clădirea Institutului Pedagogic „Alecă Russo” la 28 aprilie 1990, iar la 29 aprilie pe sediul Consiliului orașenesc (azi sediul Primăriei). Acest drapel confecționat manual se păstrează în colecția Muzeului.

Patrimoniul Muzeului conține o serie de documente fotografice de la prima ediție a sărbătorii naționale „Limba noastră cea română” (31 august 1990), care anual se îmbogățeste cu noi materiale.

Păstrarea memoriei trecutului are o mare importanță pentru educarea tinerei generații de cetățeni, iar piesele depozitate în colecțiile Muzeului contribuie ireversibil la crearea viitorului.

Suveranitatea Republicii Moldova : concept și realitate : Materialele conf. șt. interuniversitare online 30 de ani de la proclamarea Suveranității RSS Moldova, 23 iunie 2020. Chișinău, 2020 pp. 296-302.

***

Руслан МИХАЛЕВСКИЙ
journalist

ПЕРВЫЙ ГЕНПЛАН БЕЛЬЦ

В Бельцком музее истории и этнографии есть уникальный экспонат-первый генеральный план развития нашего города, утвержденный лично российским императором Николаем I.

Градостроительная схема названа так: «План уездному городу Бельцы с показанием прожектированных кварталов». Эти самые спроектированные кварталы обозначены белыми четырехугольниками, а уже существовавшие строения – маленькими черными прямоугольниками.

Надпись в правом верхнем углу сообщает, что оригинал плана утвержден 9 февраля 1845 года государем-императором: «...написано собственною Его Императорского Величества рукою. Быть посему. Николай. Министр внутренних дел Перовский».

Указанная дата, на мой взгляд, требует пояснения. Дело в том, что Бельцы стали городом всего за 27 лет до принятия плана. В апреле 1818 года в этом местечке на севере Бессарабии проездом находился император Александр I. Во время пребывания в Бельцах он получил известие о рождении племянника – будущего царя Александра II. В честь этого события монарх повелел именовать Бельцы городом. Таким образом, план 1845 года наметил процесс преобразования одного из многих селений Бессарабской области в город и уездный центр.

Любопытно, что план составлен рукой одного человека – кагульского уездного землемера Степана Микулина. Он же провоздил замеры на местности: карта построена с соблюдением масштабов. Единица измерения – сажень (2.13 м).

Схему сопровождает пояснения, которые помогут нам сориентироваться и узнать много нового о старых Бельцах.

А. Собор Святителя Николая. Храм находился на главной улице (на плане не указано ее название, в конце XIX-начале XX именовалась Петербургской. Заметьте, что большая часть построек сосредоточена в нижней части улицы, на участке от собора до нынешнего стадиона.

В. Католическая церковь. Сотрудники музея определили, что она располагалась в районе современного автовокзала. Неподалеку размещался мост через Рэут, который выводил на сорокский почтовый тракт и почтовую станцию. А несколько севернее, видимо, где-то на месте нынешнего пищекомбината, обозначена земляная гать – насыпь для проезда через болотистый участок реки. Путник, прошедший через гать, оказывался в селе Слободзея. Через 50 лет после создания плана через это поселение была проложена железная дорога.

С. Синагога. Судя по плану, была построена на улице Св. Николая, в районе современного городского стадиона.

Д-Е. Дома помещиков Николая и Егора Катарджи - владельцев города. Можно предположить, что особняки находились на участке от центральной остановки до лица им. Гоголя.

Г. Тюремный замок. Получается, что городская тюрьма является одним из старейших учреждений Бельц. Старше только Святоиколаевский собор. Наши музейные работники обнаружили в Национальном архиве РМ документы службы снабжения, свидетельствующие о том, что тюрьма, или острог, как она названа в источниках, в Бельцах существовала, как минимум, с 20-х годов XIX века.

Ф. Военная (именно так пишется в плане) **полугоспиталь.** Это одно из категорий медучреждений, по количеству коек занимавших промежуточное положение между лазаретом и полноценным госпиталем. Полугоспиталь находился севернее тюрьмы. Напротив располагалось старое христианское кладбище, на котором в наши дни стоит Центр культуры и молодежи (ДК «Рэут»). От этого места начинается почтовая дорога на Хотин. Несколько выше мы видим еще одно христианское кладбище. Есть основание пред-

полагать, что между ним и разрушенным мемориалом Первой мировой войны есть некая связь – их местоположение примерно совпадает. Далее отмечено еще одно кладбище – еврейское. Оно занимало тот же участок, что и в наши дни.

Н. Фруктовые сады помещиков. Были высажены далеко за тогдашними пределами города. Самый близкий пункт к ним – Кишиневский мост.

И. Огород инвалидной команды. Размещался между христианским кладбищем и полугоспиталем.

К. Предполагаемая площадь для продажи съестных припасов. Если верить выкладкам землемера Микулина, эта площадь была около того места, где примария. Рядом с площадью-жилой квартал, который был разрушен во время Второй мировой войны (впоследствии там разбили центральный парк). По рассказам старожилов, от данного квартала до самого Кишиневского моста шла улица, вдоль которой всегда торговали продуктами сельчане.

Л. Площадь для продажи лошадей. Совпадает с расположением центрального рынка.

М. Площадь для продажи рогатого скота. Охватывала обширное пространство на южной окраине Бельц.

Еще два пункта плана обозначены как предполагаемые к построению.

Н. Церковь. Вероятнее всего, это тот участок, на котором в начале XX века возвели армянскую церковь.

О. Гостиный двор. Он должен был окружать названную церковь.

Спрос и Предложение. 2008, 3 сент., р. 13.

Т. ГУЦУ

șefă a Arhivei Municipale din Bălți

МАЛЫЙ ЭКСКУРС В ИСТОРИЮ БОЛЬШОГО ГОРОДА

При изучении дел органов местного государственного управления по Бельцам, было установлено, что самые первые относятся к периоду существования Бельцкого городского магистрата – с 1829-1837 годы.

Позже было учреждено городское упрощенное управление, действовавшее с 1876-1918 годы. Годом позже была ликвидирована городская общественная управа (1882-1919).

Еще меньше – с 1906 по 1914 годы – просуществовало Бельцко-Слободзейское волостное правление Бельцкого уезда Бессарабской губернии. Параллельно с государственными, в городе работали органы сословного и земского самоуправления, к которым относились Бельцкий уездный предводитель дворянства, уездная земская управа, уездное земское собрание.

В период с 1918 по 1940 годы, вся территория была разделена на уезды, которые в свою очередь дробились на несколько районов, низовой административно-территориальной единицей была коммуна. Во главе каждого уезда стояли префекты.

Уездные префектуры осуществляли управление политической, административной и хозяйственной жизнью уезда. Кроме отделов и служб при них действовали уездные советы, куда входили пять комиссии: контрольная, административно-финансовая, экономическая, культуры и просвещения, санитарная, общественных работ (строительная).

Администрацию пласы возглавлял субпрефект со штатом чиновников. В 1915 году эта должность была отменена и введена другая - претор, а управление пласой стало называться претурой. Структурных подразделений претура не имела, не пользовалась она и правом юридического лица. По документам бэлцкой уездной префектуры установлено, что префектами за период с 1918 по 1949 годы были Никоп Валуцэ, Авел Круду, Марин Варару, Ион Н. Ионеску, Тарвинус Робеску, Ефимие Попович, Эмануил Катели, Монеску Т. Доре, Эдуард Костано, Гр. Береску, Диомид Калистру, Якоб Кочорва, Флоря Николеску, Хараламбие Георгиянов, Эм. Катели, И. Андриеску, Д. Стегэреску.

По документам Бельцкой городской примэрии, установлено, что примарами муниципия были Штефан Пироган (1922-1933), Петре Врабие (1934-1937), Михаил Кучер (1937-1938), Константин Сатмарь (1938-1939), Якоб Кочиорва (1939-1940), Теодор Арделяну (1941.1943), Михаил Анжелеску (1943).

Председателем Бельцкого уездного исполкома с 1945 по 1947 годы был М. В. Калитин. Бельцкий окружной Совет депутатов трудящихся с 1952 по 1953 годы возглавлял П. М. Полоз.

История города удивительна: в период с 1947 по 1953 годы он был поделен на четыре сельских совета – Пэмынтены, Слободзею, Цыганию, Тейоссы, при каждом из которых были организованы колхозы (сельскохозяйственные артели), Четыре сельсовета вошли в состав исполкома Бельцкого городского Совета депутатов трудящихся. Когда сельсоветы упразднили, колхозы передали в близлежащих хозяйства.

Восемнадцать послевоенных лет – с 1944 по 1962 – просуществовал Бельцкий район, органом управления в котором были райсполком с отделами и управлениями, проводившими работу в городе и селах.

После ликвидации сельсоветов все документы были переданы в государственный архив.

Голос Бэлць. 1998, 21 мая, р. 2.

Марианна МИХАЛЕВСКАЯ

БЕЛЬЦЫ В НОВОСТЯХ 1936 ГОДА

Ежедневная газета «Бессарабское слово» выходила в Кишиневе на русском языке и освещала жизнь всей Бессарабии. Бельцкие корреспонденты сообщали новости о работе властей, различных государственных и общественных структур, ценах на продукты, происшествиях и инцидентах, криминальную хронику – все что могло заинтересовать публику.

В одном из первых номеров 1936 года был опубликован отчет о хозяйственной деятельности примара Петра Врабие за два года. В статье сказано, что примария во главе с примаром «развила энергичную деятельность во всех областях городского хозяйства», а режим здоровой экономии позволил истратить 8,2 млн. леев на работы по благоустройству: «на замощение и ремонт улиц было истратчено 2 800 000 лей. Были замощены: ул. Ген. Бертелло (ныне 31 августа), площадь поэта Черна, площадь возле старого собора (Св. Николая), ул. Музыческу, улица ведущая к еврейскому кладбищу, конец улицы Куза Водэ возле военного госпиталя, часть улицы Куза Водэ возле старой церкви и улица Мирона Костина. Кроме того, целый ряд улиц был заново отремонтирован».

По данным тогдашней мэрии, были проложены тротуары в центре по ул. Короля Фердинанда, ул Штефан чел Маре, Королевы Марии в районе армянской церкви и главной почты, по ул. Униря, выше трибунала, а деревянные тротуары появились на нескольких улицах Пэмынтень.

В отчете отмечается и о начале строительства «прекрасного трехэтажного здания, по последнему слову современной техники, женского лицея «Домница Ильяна», который прежде был вынужден ютиться в наемных помещениях.

К заслугам примара Врабие отнесена и постройка здания для пожарной команды, где также должны были разместиться и некоторые примарийские отделы, ремонт выставочных павильонов (были на территории современной воинской части), городской богадельни и бойни, ограждение кладбища героев Первой Мировой, приведение в порядок городских садов.

Особое место отведено упорядочению базаров: «наши базары всегда представляли из себя зловонную клоаку. Ни одна из базарных улиц не была замощена и потому зимой базар утопал в грязи, а летом в пыли. Большинство базарных коммерсантов не только не платили налоги, но уклонялись от уплаты арендных денег за городскую землю и городской лавки. В этом отношении примар Врабие добился многого. Во-первых, все улицы базара замощены и приведены в полный порядок, а во-вторых, базарный коммерсанты и арендаторы научились выполнять свои обязательства по отношению к городу».

В материалах газеты затрагивается и большая проблема того време-

ни – электроснабжение: «Наконец, нынешней примарии удалось сдвинуть с мертвой точки злополучный электрический вопрос. В последнем заседании муниципального совета был утвержден проект сдачи концессии на постройку в Бельцах электрической станции».

Благодаря газеты мы узнали кое-что о ценах того времени. К примеру, максимальные цены на товары первой необходимости устанавливала примария: трешное мясо (то есть мясо, запрещенное евреям) – 12, 50 л. кг., кошерное – 15, 50 л., свиное – 22, 50 л., свиное сало топленое – 32 л., молоко – 4 л., кусковой сахар – 31 л., мелкий – 28 л., дрова – 0, 65 бань кг.

Благодаря другим заметкам можно узнать цены на электроэнергию: «Сахарозаводчик Эсманский, ведущий переговоры о покупке электрической станции у Розентулера сделал примарии, на тот случай если сделка состоится, предложение о снабжении светом по следующему тарифу: банки и рестораны – 16 л.киловатт, частные квартиры – 12 л., частные учреждения – 10 л., церкви и молитвенные дома – 9 л., магазины – 6 л., городские учреждения и улицы – 5 л.»

Спрос и Предложение. 2017, 10 мая, р. 10.

INSTITUȚII BISERICEȘTI

Perioada interbelică

Nicolae FUȘTEI

doctor în științe istorice, colaborator al Institutului de Istorie al AȘM

EDIFICII ECLEZIASTICE DIN ORAȘUL BĂLȚI DIN TIMPUL EPISCOPULUI VISARION PUIU (1923-1935)

Orașul Bălți este unul dintre centrele importante ecleziale, centru al unei dintre episcopiile memorabile din istoria Bisericii, cea a Hotinului. Bălțiul devine capitală a acestei episcopii, la 10 martie 1923, când a fost reînființată episcopia Hotinului, cuprinzând județele Hotin, Soroca și Bălți, iar ca reședință orașul Bălți, așezat în centrul teritoriului pe care-l cuprinde. Este adevărat că pe vremuri, pe la 1713, a mai existat o episcopie cu același nume. Aceasta ținea de Mitropolia Proilaviei sau a Brăilei, dispărută odată cu împrejurările vitrege care i-au dat naștere. În fruntea episcopiei este investit la 31 martie 1923, Episcopul Visarion Puiu, un mare ctitor de biserici și alte edificii ecleziastice.

Trebuie să recunoaștem că noua episcopie, la început, nu avea nimic - nici măcar niște surse din care să se întrețină și să creeze posibilități de lucru și de realizare potrivit menirii sale. Tot ce s-a făcut în episcopie se datorează râvnei conducătorului ei - P. S. Episcop Visarion Puiu.

Dacă în 1923 eparhia avea 418 biserici, apoi la 1 ianuarie 1934 erau atestate 463 de biserici, astfel că în decurs de 10 ani au fost construite 45 de lăcașuri de închinăciune. Câteva dintre aceste edificii au fost ridicate în orașul Bălți. Pentru o apreciere obiectivă este bine să facem o comparație între ceea ce noul episcop a găsit și ce a lăsat după plecarea de la Bălți. Din acest punct de vedere, sunt concludente amintirile publicate de P. S. Visarion, care dau imaginea vie a situației din oraș: „Iar dacă am venit la Bălți în mai 1923, oraș prin care trecusem și altă dată cu dezgustul ce produc tuturor călătorilor așezările omenești primitive și întocmirile întârziate, am găsit un oraș de gloduri cu o singură biserică ortodoxă pentru populație de peste zece mii de suflete creștine... și o totală răceală față de întemeierea unei episcopii, atât din partea clerului cât și a autorităților mirenești locale și acea singură biserică a Sf. Nicolae din evreime, care urma să-mi fie și catedrală episcopală. Cât privește locuința mea, întâi am fost găzduit pe la vre-o două familii armenesti și apoi în casa parohială a protoiereului Vladimir Dimitriu, el însuși văduv și împovărat de o numeroasă ceată de copii. Nimeni nu se îngrijise din vreme de o locuință pentru episcop, nici de local pentru cancelarie, nici pentru personalul din jurul unei episcopii și tot așa nici de funcționarii trebuitori administrației episcopale”.

Desigur că P. S. Visarion, fiind o fire smerită cu o răbdare nemaipomenită, nu descrie tot greul prin care a trecut la întemeierea noii episcopii, însă unul dintre primii funcționari ai episcopiei a avut inspirația de a consemna condițiile în care au lucrat în primele zile ale acestei episcopii: „După ce s-a făcut instalarea preasfințitului episcop Visarion, la 1/13 mai 1923, lucrările de cancelarie ale noii episcopii a Hotinului au trebuit să rămână la Chișinău până la sfârșitul lunii iunie, deoarece deși făcuse nenumărate mijlociri, ne se putuse dobândi cel puțin un modest local pentru instalarea cancelariei eparhiale”.

Pe de altă parte, ministerul cultelor nu prevăzuse în bugetul său nici un funcționar pentru noua episcopie. Așa că înființarea acestei episcopii, cel puțin pentru anul 1923, era iluzorie. Totuși, Preasfințitul Episcop Visarion, dorind ca eparhia nou înființată să-și înceapă cât mai curând activitatea, ne-a chemat pe câțiva din slujbașii Consistoriului eparhial din Chișinău. La îndemnul preasfințitului am răspuns eu și un alt coleg Gheorghe Grigoraș. Astfel, că pe la începutul lunii iunie, luând fiecare din noi câte un sac de dosare și corespondență, a pornit spre Bălți împreună cu Vlădica Visarion.

La început ne-a instalat într-o odăiță a școlii normale, un local ruinat complet, ce în timpul rușilor fusese fabrică de spirt. Dl I. Cazacu, directorul școlii normale, era în același timp și director al cancelariei episcopiei.

N-am putut sta însă mult timp aici deoarece, înființându-se o școală comercială la Bălți, și-a instalat și ea cancelaria tot în școala normală. Așa că noi a trebuit să ne mutăm tot în curtea școlii, dar într-o bucătărie fostă grajd, ce nu avea mai mult de 4-5 metri pătrați. Pe plită am pus arhiva, am mai adus o măsuță din sufragerie și două scaune și ne-am mobilat astfel cancelaria.

Furnituri de cancelarie nu aveam ci trebuia să le cumpărăm fie din leafa preasfințitului, fie din banii noștri... În această cancelarie nu putea să între o a treia persoană, căci nu era loc. Așa că dacă venea cineva cu treburi la cancelaria noastră rămânea în ușă, iar dacă dintre noi, cel care stătea în fund, voia să iasă, trebuia să treacă pe sub masă, sau să-l scoată pe celălalt afară din cancelarie...

În această stare ne-a apucat toamna. Și cum începură ploile și nu era chip să ții clericii veniți după treburi la episcopie, afară, în ploaie, a trebuit să ne mutăm de astă dată în storjca (locuința paznicului) bisericii Sf. Nicolae din orașul Bălți. Camera era în adevăr mare. Dar tot acolo se afla și cancelaria parohială, apoi tot acolo se făceau și botezurile. Iar peste o săliță locuia paznicul bisericii cu o familie de zece copii. Mai avea ceva și anume o fereastră care cu toată bunăvoința noastră de a o repara n-am izbutit s-o închidem”.

Edificiile de cult construite în timpul lui Visarion Puiu au devenit o podoabă a orașului. Câteva dintre acestea sunt: Sfințirea și punerea crucilor pe turnurile bisericii „Sf. Apostoli Petru și Pavel” de lângă închisoarea orașului, la data de 31 octombrie 1926.

Deși temelia bisericii a fost pusă în 1915, primul război mondial și celelalte evenimente au împiedicat construcția lăcașului. Din inițiativa Episcopului Visarion Puiu, în 1923, congresul eparhial hotărăște să finalizeze construcția. Planurile

bisericii au fost refăcute de către arhitectul Adrian Gabrielescu. În anul 1924, s-au reînceput lucrările de construcție a bisericii cu truda protoiereului Vladimir Dimitriu și cu ajutorul strâns de la bunii creștini de către întregul cler al Eparhiei Hotinului”. Problema finisării construcției acestei biserici s-a discutat și în cadrul lucrărilor Congresului Eparhial din Bălți.

Un merit deosebit îi aparține Episcopului Visarion Puiu pentru construirea Catedralei cu hramul „Sfinților Împărați Constantin și Elena”.

Edificarea acestui monument ecleziastic a costat 20 de milioane de lei. Lucrările de construcție a catedralei au fost finalizate în toamna lui 1933 și s-a hotărât ca sfințirea să fie stabilită pentru data de 14 octombrie 1934. Ministrul Cultelor Al. Lapedatu sosește la Bălți, în data de 17 septembrie 1934, pentru a examina starea de lucruri și a constatat că lucrările erau terminate și catedrala este înzestrată cu toate cele necesare pentru serviciul divin. Dar situația în Europa se complică din cauza asasinării Regelui Alexandru I, unificatorul Iugoslaviei, fapt care a îndoliat familia regală a României. Din acest motiv, solemnitatea de sfințire a catedralei a fost amânată pentru anul 1935.

Acest eveniment a fost încheiat prin semnarea unui act de întemeiere: „Scris și semnat întru aducerea aminte a sfințirii bisericii catedrale episcopale din orașul Bălți, cu hramul „Sfinții Împărați Constantin și Elena”, începută în 1924, în vremea domniei Regelui Ferdinand I, și terminată în vremea Regelui Carol al II-lea al României, din râvna și cu truda Episcopului Visarion, săvârșindu-se în ziua de 2 iunie anul 1935, întru slava Dumnezeului nostru în veci! Amin”.

Noua catedrală este una impunătoare, având un rafinament specific, datorat stilului arhitectonic brâncovenesc și pregătirii arhitectului Adrian Gabrielescu. Catedrala este construită sub formă de treflă cu pridvor înconjurat de coloane la intrare. Deasupra intrării și a pronaosului, sub turlă, pe cele trei laturi, există un cerdac cu niște coloane care creează între ele o boltă artistică lucrată. Turla principală de 46 metri se înalță maestuos într-o armonie perfectă cu celelalte componente ale catedralei. Sculpturile în piatră ce împodobesc coloanele care sprijină cupola, clopotele turnate la Turnătoria de clopote din Arad, redau un farmec deosebit edificiului. De la poalele turlei principale se desfășoară în lateral, în formă de cascade, mai multe bolți lipite succesiv de zidăria principală a catedralei.

Acest sfânt locaș reprezintă primul semn trainic pe care oficialitățile române l-au construit pe pământul Basarabiei după reîntoarcerea acestei provincii la patria-mamă.

În 1924, este pusă piatra de temelie, iar în 1927 începe construirea bisericii cu hramul „Cuvioasa Parascheva”, loc de îmbisericare atât pentru părinții monahi ce vor fi în slujba Reședinței Episcopale, cât și credincioșilor ce vor locui în această parte nouă a orașului Bălți, cuprinsă între gara mică (Pământeni) și grădinile reședinței episcopale, arhitect A. Gabrielescu, ctitor Emanoil Ignatov.

Biserica e de o rară frumusețe. Are geamuri înalte și înguste. În afară de turla principală, ea mai are încă 4 turlă mici, construite în spirală răsucit. Este o replică arhitecturală a bisericii mănăstirii Argeșului, soluția artistică a avut scop

îmbinarea trăsăturilor esențiale ale arhitecturii muntenești cu cele ale arhitecturii moldovenești. Clădirea intra în complexul reședinței episcopale. Fațadele sunt decorate cu basoreliefuli în piatră și lemn, pentru care sunt caracteristice motivele vegetale și geometrice. De deosebită valoare sunt picturile murale de pe cupole bulbiforme, turnuri, cornișe, ferestre.

De asemenea, a fost înființată fabrica de lumânări, sfințirea căreia a avut loc pe data de 15 octombrie 1933. Episcopia avea necesitate de această fabrică, deoarece în Basarabia, la acel moment, exista doar o singură fabrică de lumânări, cea din Chișinău, care nu făcea față cerințelor.

Tot pentru necesitățile cultului a fost deschis la Bălți un atelier de obiecte bisericești, în care se lucrau și se făceau obiecte de cult: cruci, potire, rame de icoane, cădelnițe, sfeșnice ș.a.

Episcopul Visarion a avut grijă și de locurile auxiliare de cult, cum ar fi cimitirul orașului. Cimitirul ortodox, din cauza lărgirii orașului, s-a pomenit în mijlocul urbei. Se afla într-o stare deplorabilă, neîngrijit, devenind adăpost pentru oamenii fără de căpătâi. Din cauza înmulțirii populației, în cimitir erau îngropate cadavre suprapuse câte trei unele peste altele. Lucrul acesta l-a nemulțumit pe episcop, de aceea el intervine pe lângă autoritățile locale ca să se producă o schimbare a situației date, prin stabilirea unui regulament pentru înmormântarea decedaților în cimitirele din oraș, cu rânduiele obișnuite, ca în orașele lumii civilizate.

La 15 august 1932, episcopul Visarion Puiu sfințește piatra de temelie a bisericii Cimitirului nou, cartierul Slobozia, cu hramul „Adormirea Maicii Domnului”, făcându-se și un act de întemeiere, semnat de Episcopul Visarion Puiu și edilii orașului. Arhitectul eparhial a făcut planul și devizul de cheltuieli. Biserica e construită după stilul vechi moldovenesc. A fost sfințită la 21 noiembrie 1932.

Un merit deosebit al episcopului Visarion Puiu este construirea reședinței episcopale din Bălți.

La început, cancelaria eparhială se afla într-o mică odaie de la biserica „Sf. Nicolae”. Însă pentru administrația episcopiei era nevoie de spații mai largi, „deoarece de 8 ani de zile de la înființarea Episcopiei, Preasfinția sa, Episcopul Visarion, locuiește în case închiriate de la oameni particulari, îndeosebi de la evrei, deoarece condițiile de trai erau mai bune”. De aceea, episcopul Visarion este preocupat de construcția unui sediu eparhial. Construcția reședinței eparhiale începe în 1926 la marginea orașului Bălți, pe planul nou, unde episcopia a primit aproape de 30 ha, pe care le-a împrejmuit, sădindu-i cu livadă și viță de vie, aranjând și un parc frumos și o pepinieră de pomi care furniza gratuit locuitorilor pomi altoiți, transformând astfel o regiune care, deși cu pământ bun, era totuși lipsită de copaci. Această reședință era o „rară pildă gospodărească, atât pentru locuitori, cât și pentru primăria orașului Bălți. În același timp ea era și o prețioasă zestre a episcopiei, deci a Bisericii Române din acest colț de țară și una din cele mai frumoase reședințe din Biserica română”. Construcția reședinței episcopale a fost finisată în 1932. Valoarea acestui complex episcopal se ridică la 12 milioane de lei.

Pe 24 noiembrie același an, maiestosul palat episcopal de la reședință a fost sfințit. Reședința episcopală construită rămâne un local impunător prin splendoarea sa.

Înzestrat cu mult simț practic, a avut grijă și de găzduirea preoților care veneau în orașul de reședință. Ca aceștia să nu se adăpostească peste noapte în locuri „necuvioase”, sau cu prost nume, hoteluri sau hanuri, a decis să construiască un cămin preoțesc în oraș. Proiectul Episcopului Visarion Puiu a fost propus spre discuție delegaților de la primul Congres Eparhial, în anul 1923 și reluat la Congresul eparhial din 1925. La realizarea ideii înființării căminului, adunarea și-a exprimat dorința pentru cumpărarea unui imobil potrivit pe numele Eparhiei, împuternicind pentru acest lucru pe preoții: V. Dimitriu, I. Doliscinski, A. Tanasiev, P. Gheorghianov și G. Ureche, pe cântărețul S. Dumbrăvan și episcopul dl Cebtor. Comitetul avea dreptul să colecteze fonduri, să examineze toate ofertele, să studieze actele de proprietate și să încheie actele legale de proprietate la notarul public. Și pe acest proces verbal Preasfințitul Visarion a pus rezoluția: „Se aprobă”. Peste un an, „în 1926 s-a cumpărat pentru căminul preoțesc o casă situată pe strada „Regele Ferdinand” nr. 174 din Bălți, pentru care s-a plătit 645 150 de lei”. Deschiderea căminului a avut loc pe data de 4 noiembrie 1927. Pentru vizitatori erau trei camere cu 18 paturi, bine îngrijite și curate, cu sufragerie, antreu și toate atenanșele. O cameră era rezervată pentru magazinul de obiecte bisericești.

Căminul preoțesc din Bălți funcționa după un regulament special în care se stipula, printre altele, că: fiecare preot sau cântăreț sosit în orașul Bălți este dator a găzdui în acest cămin, iar nu în hoteluri și hanuri prin oraș. În acest cămin găsesc găzduire și soțiile preoților și ale cântăreților. Căminul Eparhial a devenit adevărată „instituție publică” importantă pentru funcționarea Eparhiei, dar și pentru bunul comportament al preoților. Pe lângă Căminul Eparhial, s-a deschis „Magazinul de felurite obiecte bisericești, cu prețurile cele mai scăzute”.

Muzeul eparhial este altă inițiativă a episcopului Visarion Puiu.

Pentru adunarea exponatelor, Episcopul Visarion a emis o circulară în care se stipula: „În vederea organizării muzeului nostru eparhial, facem din nou poftire stăruitoare clerului eparhiei noastre să cerceteze cu deamănuntul arhivele vechi, bibliotecile și clopotnițele bisericești și orice obiecte vechi: cărți, acte, vase sfințite, candelă, sfeșnice; veșminte, icoane, care sunt scoase din întrebuințare, și dacă observați că reprezintă vreo valoare istorică sau artistică vor fi adunate și transmise cu raport lămuritor la Episcopie, spre a se întocmi apoi toate altele istorice ale acestor obiecte. Dacă se va întâmpla ca unele din ele să fie mari, sau clerul va avea îndoială asupra însemnătății lor, poftim a ni se raporta pentru ca pe urmă Părintele Revizor Eparhial să vină la fața locului, să le vadă și să hotărască dacă trebuie luate sau nu la muzeul eparhial”.

Prin activitatea Episcopului Visarion Puiu, la Bălți au fost realizate o serie de obiective care au rămas până astăzi monumente de artă și de cultură, cu care se pot mândri locuitorii orașului.

Promemoria. 2013, nr. 5/6, pp. 165-172.

Constantin TOMESCU
istoric, profesor de teologie

REȘEDINȚA EPISCOPALĂ BĂLȚI 1923

Pregătind construcția reședinței episcopale din Bălți, Preasfințitul episcop Visarion a avut grijă de a se întemeia cât mai curând și o gospodărie proprie episcopală înainte de a se face instalarea oficială la Bălți. Dovadă e că la 24 aprilie-7 mai 1923 trimite din curtea de Argeș următoarea telegramă primăriei orașului Bălți.

„Rugăm, arătați dacă s-au făcut formele pentru cedarea terenului trebuincios reședinței episcopale și a aceluia gospodăriei episcopiei în orașul nou”.

Iar prin adresa nr. 220 din 25 iulie 1923, cere aceleleași primării să cedeze din terenul liber de la Apus de orașul vechi un loc de 6 ha pentru reședința episcopală, iar pentru trebuințele clerului monahal și ale personalului de serviciu - un teren de 15 ha, pe care să se pună începutul unei grădini și gospodării călugărești cum au și celelalte episcopii din țară.

În cursul anului 1924, s-a împrejmuit întreg locul cu sârmă ghimpată și s-a aranjat parcul, iar la 28/15 septembrie, după terminarea solemnității punerii pietrei fundamentale a catedralei episcopale, clerul, împreună cu poporul, au pornit spre locul destinat reședinței. Aici, în fața patriarhului Damianos al Ierusalimului, a principelui de coroană Carol, membrilor sfântului Sinod și numeroși miniștri, mai întâi s-a pus piatra de temelie a bisericii cu hramul „Cuvioasa Paraschiva”, menită a fi de slujire monahilor de pe lângă reședința episcopală, și îndată s-a așezat și temelia viitoarei reședințe.

În urma apelului preasfințitului Visarion, în toamna anului 1923 până în toamna târzie a anului 1924, clerul din eparhie strânge jertfe de la credincioși, sumă ridicându-se la 816 813 lei.

Dar lucrările reședinței nu s-au putut începe deoarece sumele strânse până atunci a trebuit să fie folosite la construcția Catedralei. În ședința din 15 martie 1925, Comitetul de construcție a Catedralei episcopale, în urma propunerii preasfinției sale, primește să supravegheze și să se îngrijească și de construcția reședinței.

Totodată se hotărăște că același arhitect Gabrilescu, angajat pentru lucrările Catedralei să întocmească și schițele convenite pentru reședință, rămânând ca alcătuirea planurilor și distribuția launtrică a viitoarei construcții să fie stabilită de Preasfințitul Episcop în înțelegere cu arhitectul.

Potrivit primului proiect într-o lature a reședinței urma să fie și birourile cancelariei consistorale, apoi s-a renunțat la acest gând și clădirea a fost redusă, cuprinzând numai locuința episcopală.

Durata construcției a urmat până la 24 noiembrie 1923, între timp obstacolele și greutatețile fiind numeroase. Așadar, prezentăm fragmentar, letopisețul construcției:

1926 – lucrările se reîncep în primăvară, sumele rămase neîntrebuințate din anul precedent și cu suma de 112 624 lei ce se mai strânse prin eparhie, în cursul anului 1925, constatându-se că valorile lucrărilor executate până acum se ridică la 2 213 111 lei, dar comitetul neavând complet această sumă a fost nevoit să ia din fondurile eparhiei 305 191 lei.

1927 – lucrările de construcție merg foarte încet din aceeași cauză, a lipsei de fonduri. Singura Mitropolie a Cernăuțului, în urma apelului făcut a Preasfințitului Episcop Visarion, a donat 200 000 lei.

1928. În acest an lucrările sunt complet întrerupte atât din pricina lipsei de fonduri, cât și din cauza că arhitectul diriginte Gabrilescu, deși prin adresa nr. 12/18 din 11 martie 1928 i se ceruse să întocmească planurile și devizele necesare lucrărilor, nici la sfârșitul acestui an, după mai bine de 8 luni, încă nu răspunsese.

1929. Comitetul se întrunește la 28 martie, constatând că presupusele cheltuieli în valoare de 13 000 lei sunt prea mare povară, din care considerațiuni comitetul respinge planurile și devizul acestui arhitect; totodată se hotărăște a se aduce la cunoștința arhitectului Gabrilescu că lucrarea reședinței în viitor se va face după alte planuri și o altă conducere.

Comitetul se oprește și aprobă planurile arhitecților Nicolae și Robert Măhăiescu din București, care au dirijat construcția până la bunul sfârșit al epocii construcției.

Un fragment din cuvîntarea preasfințitului episcop Visarion:

Edificiul în care ne găsim azi toți laolaltă în clipa de față, destinată a fi locuință a episcopilor, ce vor fi chemați de Dumnezeu să păstorească eparhia Hotinului, este întruparea unui gând omenesc, a unei datorii de clerice, a unei munci de ierarh venit într-o eparhie nouă de curând înființată, a unei dorințe de cetățean al acestei țări și locuitor al acestui oraș.

În zilele noastre, vreme de preocupări prea pământești, ivirea acestui edificiu în orașul nostru poate este puțin înțeleș. El însă pentru orice minte luminată reprezintă tăria unui din cei patru stâlpi pe care se razimă viața socială a tuturor statelor: Biserica, școala, armata, justiția și care în acest colț de țară, până la înființarea episcopiei era foarte slab.

Curierul de Nord. 1992, 3 iulie, p. 5.

[Textul este reprodus fragmentar din cartea lui TOMESCU Constantin N. 10 ani de la reînființarea episcopiei Hotinului. București, 1934.]

CATEDRALA SFÂNTUL IERARH NICOLAE

O veche istorie ne spune, că începuturile orașului Bălți ar fi fost puse pe locul, unde se află astăzi catedrala Sfântului Nicolae.

Documentele atestă, că biserica în cauză a fost zidită între anii 1790-1795, ctitorul ei fiind boierul bălțean Gheorghe Panaiti, care neputând găsi meșteri nici în Principatele române tulburate de acțiuni politice, nici în răsărit, aduce zidari din Galiția austriacă, iar aceștia au construit-o în stil asemănător bisericilor catolice,

deși ea a fost și rămâne biserică ortodoxă.

Un loc aparte în epoca de zidire a acestui lăcaș sfânt îi aparține autorului picturilor murale Eustafie.

Născut în Basarabia, într-o familie de oameni săraci, e apreciat mai apoi pentru inteligența și talentul său de pictor, fapt pentru care e trimis student la academia de arte frumoase din Viena de către cneazul Potiomchin.

Rezultatele măiestriei pictorului din popor le putem aprecia și astăzi în altarul bisericii cu hramul Sf. Nicolae.

Curierul de Nord. 1994, 21 mai, p. 1.

În anul 1923, când se constituie Episcopia Bălțiului și a Hotinului, Bisericii *Sfântului Ierarh Nicolae* i se atribuie titlul de Catedrală.

Soarta acestui monument a fost tragică. La 5 aprilie 1965, autoritățile sovietice, declarând că doresc să lărgească piața din fața sediului Sovietului orașenesc, au demolat clopotnița Bisericii.

În 1991, la inițiativa preotului Mihail Sărăcuță, primăria Bălți adoptă o hotărâre cu privire la construcția clopotniței Catedralei în forma în care a existat până la 1965. Ea a fost edificată în anul 1995 de către ctitorul Nicolae Kirilciuk, președinte al Băncii „Moldova Nord-Bank”, respectându-se aspectul din perioada interbelică. Sub cupolă sunt instalate 8 clopote, turnate de către călugării de la Mănăstirea Preacuviosului Daniil al Moscovei.

În anul 2006, Biserica *Sfântului Ierarh Nicolae* a fost din nou ridicată la rangul de Catedrală.

Ciobanu, Aurelia, Constantin Gh. Ciobanu. *Retro Bălți*. Chișinău, 2020, pp. 42-43.

CATEDRALA SFINȚII ÎMPĂRAȚI CONSTANTIN ȘI ELENA

Anton LUȚCAN
poet, publicist, preot

Imnul Catedralei de Bălți

Veniți creștini
Cu-suflețire
În fața noului altar
Și-adânc prinos
de mulțumire
Aduceți Domnului
în dar

Sub nalte bolți
de catedrală
Pe Domnul sfânt
î-l lăudați
Și-a ctitorilor osteneală
În veci
să binecuvândați

Strămoșii au avut
cu toții

Un mare nume
de creștin
Vom premări și
noi, nepoții
Pe Dumnezeu
În veci, amin.

Vocea Bălțiului. 2005, 3 iun.

O adevărată capodoperă arhitecturală în orașul Bălți este catedrala *Sfinții Împărați Constantin și Elena*, construcția căreia a fost inițiată de Episcopul de

Hotin Visarion Puiu, după proiectul arhitectului A. Gabrielescu, care a îmbinat reușit arhitectura tradițională cu plan triconic și elementele constructive ale stilului neobizantin. Piatra de temelie a construcției a fost sfințită în anul 1924, la eveniment participând personalități din întreaga Românie. (*Evenimentul punerii pietrei de temelie este descris în articolul de mai jos semnat de Iulius Scriban*).

Construcția catedralei a durat un deceniu (1924-1934). Picturile interioare și exterioare au fost executate de renumiți pictori italieni, unguri, români, ruși. Gardul și porțile au fost executate manual de meșteri fierari din Cernăuți. Turla principală a bisericii s-a înălțat la 46 metri în armonie și proporție echilibrată cu restul catedralei. În interiorul catedralei, impresionantă prin dimensiunile sale, puteau asista la slujbe peste 1000 de credincioși. În fața bisericii, pe axa ei principală, s-a amplasat un baptisteriu al cărui arhitect a fost V. Voițehovschi. Sculpturile în piatră împodobesc coloanele baptisteriului.

Un eveniment cu totul deosebit l-a constituit actul sfințirii catedralei la 2 iunie 1935. (*Informație despre acest eveniment conține articolul de mai jos, semnat de Radu Moțoc*).

Soarta catedralei, sfințită cu mult fast, a fost tragică. În anul 1961 locașul

a fost închis, în incinta sa fiind amplasat Muzeul de studiere a ținutului natal. În această perioadă catedrala a suferit deteriorări serioase. Frescele au fost acoperite cu var, s-au pierdut icoane, cărți bisericești prețioase, inventar religios.

Abia la începutul anilor 90 catedrala a fost restaurată și redată bisericii ortodoxe.

**Ciobanu, Aurelia, Constantin Gh. Ciobanu. *Retro Bălți*.
Chișinău, 2020, pp. 43, 46, 47, 50.**

PICTURA LA ÎNCEPUTURI ȘI CEA ACTUALĂ

Pictura Catedralei, în ansamblul ei, avea, ca și orice pictură bisericească, un rol catihetic (instructiv, didactic), fiecare dintre părțile interiorului având semnificația ei simbolică, mistică.

Decorarea catedralei din anii 1940 ai secolului trecut n-a fost dintre cele mai reușite. Un mare monument arhitectural, situat la marginea marilor puteri și marcat de soarta istoriei, n-a fost în stare să asigure un program iconografic coerent. Pictura s-a efectuat în mai multe etape și de mai multe echipe de pictori. Ca rezultat, doar unele părți au fost decorate cu frescă, în rest, s-a pictat pe perete uscat în „tempera”, ce nu putea asigura o durabilitate de mult timp. La toate acestea putem adăuga și lacunele programului iconografic. Lipseau ciclurile Sf. Proroci și Sf. Apostoli în turlă, ciclul cristologic al mucenicilor și cuvioșilor din naos, ciclul euharistic din altar... O mulțime de ornamente inutile, împrăștiate prin toată biserica, crea o impresie abstractă.

Restaurarea și renovarea picturilor catedralei din primăvara anului 2002 nu avea alt scop decât a reda o coerență și uniformizare a programului grafic.

Pictura în bisericile ortodoxe nu este doar un simplu mod de decorare. Ea constituie o întreagă „teologie în imagini”. Cheia concepției teologice ne-au dat-o marii mistagogi ai cultului ortodox, prin explicarea simbolică a locașului divin și raportului său cu sfințele slujbe. Urmând exemple și baze documentare, echipa de restaurare și-a propus distribuirea scenelor în așa mod, ca să favorizeze în modul cel mai fericit formarea unui ansamblu iconografic armonios. La rândul lor, scenele sunt determinate de rolul și funcția specifică a fiecărei părți a bisericii. Cu alte cuvinte, decorul iconografic al catedralei va fi în strânsă legătură cu arhitectura și, în același timp, cu destinația și simbolismul ei liturgic.

Stilul pictural este cel clasic bizantin. Modelele care ne servesc sunt, în special, bisericile grecești de la Sf. Munte Athos. Coloritul picturilor este cu mult mai luminos decât în alte biserici. Tehnica picturii este și ea cea clasică, specifică picturilor monumentale. Alcătuit din var și câlți, acest mortar permite a picta pe umed, asigurându-se o durabilitate incontestabilă. Ca urmare, programul iconografic, coloritul, tehnica în care se lucrează trebuie să ne dea în ansamblu o viziune cât mai clară, mai integră, o imagine sensibilă a Bisericii Cerești, a „Cerulei pe pământ”.

***Catedrala „Sfinții Împărați Constantin și Elena”
din mun. Bălți. Orhei, [2005?], pp. 25-27.***

Radu MOȚOC

inginer, președintele Asociației Pro Basarabia și Bucovina, filiala Galați, România

SFINȚIREA CATEDRALEI EPISCOPALE „SFINȚII ÎMPĂRAȚI CONSTANTIN ȘI ELENA” DIN BĂLȚI

Catedrala a cunoscut în perioada regimului totalitar „experiența” profanării, împărtășind soarta vitregă a sute de locașuri sfinte de pe mult pătimitul pământ al Basarabiei. Oraș negustoresc, cu o populație majoritară evreiască, recunoscut prin bîlciurile anuale de cai, Bălțiul a fost întemeiat înainte de 1750, pe moșia boierului Catargi. Până la momentul reînființării, în 1923, a Episcopiei Hotinului cu reședința la Bălți, în acest oraș, cu o populație numeroasă, activa doar biserica cu hramul „Sf. Nicolae”, locaș amplasat în cartierul evreiesc. Era și firesc ca episcopul Visarion Puiu să edifice o biserică reprezentativă pentru această urbe.

Pentru începerea lucrărilor era nevoie să se obțină de la oficialitățile locale terenul, din colțul străzilor Regele Ferdinand și General Berthlot, situat în cartierul creștinesc. Intervenția a fost făcută prin scrisoarea nr. 752 din 1 octombrie 1923. Prefectul județului Bălți a dat răspuns favorabil, la 27 octombrie al aceluiași an, prin scrisoarea nr. 1 136. Ca urmare a demersurilor făcute de oficialitățile municipiului Bălți, la Ministerul Cultelor, Ministerul de Interne și Sfântul Sinod s-a aprobat prin Decretul Regal nr. 315 din 31 ianuarie 1924, cedarea de veci a terenului cu suprafața de 7 595 m² către Episcopia Hotinului.

Punerea pietrei fundamentale s-a efectuat în prezența Principelui Carol, moștenitorul tronului, și a Patriarhului Ierusalimului Preafericitul Damianos însoțit de Dositei, Mitropolit de Sevastia. Ion Inculeț, Ministru al Basarabiei din acea perioadă, a organizat primirea înalților oaspeți împreună cu episcopul Visarion Puiu.

Pentru începerea acestor lucrări, Ministerul Cultelor a alocat suma de 2 500 000 lei, dar din cauza dificultăților financiare pricinuite de declanșarea crizei mondiale, restul cheltuielilor a trebuit să fie suportat de clerul din Eparhia Hotinului și eforturi financiare coordonate de episcopul Visarion Puiu. Trebuie amintite donațiile oferite de corpul magistraților (12 000 lei) și cele ale ofițerilor români din divizia 14 (40 000 lei), sume utilizate pentru achiziționarea de veșminte arhieresti și obiecte religioase.

Catedrala episcopală cu hramul „Sf. Împărați Constantin și Elena” a fost ridicată în perioada anilor 1924 - 1934 prin grija primului episcop al reînviatei Eparhii a Hotinului, Preasfințitul Visarion Puiu.

Acest sfânt locaș reprezintă primul semn trainic pe care oficialitățile române l-au construit pe pământul Basarabiei după reîntoarcerea acestei provincii la patria-mamă.

Catedrala este construită sub formă de treflă cu pridvor înconjurat de coloane la intrare. Deasupra intrării și a pronaosului, sub turlă, pe cele trei laturi, există un cerdac cu niște coloane care creează între ele o boltă artistic lucrată.

Turla principală de 46 metri se înalță maestuos într-o armonie perfectă cu celelate componente ale catedralei. De la poalele turlei principale se desfășoară în lateral, în formă de cascade, mai multe bolți lipite succesiv de zidăria principală a catedralei. Locașul este acoperit în întregime cu plăci de aramă. În fața catedralei, pe axa ei principală, este amplasat un baptisteriu al cărui arhitect a fost V. Voițehovschi, construit după modelul practicat la biserica de la Curtea de Argeș. În interiorul catedralei, care impresionează prin dimensiuni unde pot asista la slujbe peste 1 000 de credincioși, se disting coloanele ce sprijină cupola centrală și arcurile bolților, toate executate în beton armat. Catapeteasma este lucrată în lemn de stejar și sculptată cu ornamente de struguri și foi de viță-de-vie. Pictura în frescă a catedralei a fost efectuată în mai multe etape, respectându-se stilul clasic bizantin, utilizat și în cazul bisericilor grecești de la Sf. Munte Athos.

E de remarcat că pictura din catedrala bălțeană este realizată în tonuri mai luminoase. Iluminarea catedralei este electrică, dar, pe lângă becurile din frumoasele candelabre, mai sînt și cele ascunse adînc în cornișe, asigurînd, aprinse, o senzație de feerie. Crucea de deasupra turlei principale este și ea iluminată electric, putînd fi observată noaptea de la distanță. Pictura interioară a fost restaurată și completată în perioada anilor 2002-2004 sub coordonarea egumenului Andrei Berega.

Lucrările de construcție a catedralei au fost finalizate în toamna lui 1933 și s-a hotărît ca sfințirea să fie stabilită pentru data de 14 octombrie 1934. Ministrul Cultelor Al. Lapedatu sosește la Bălți în data de 17 septembrie 1934 pentru a examina starea de lucruri și a constatat că lucrările erau terminate și catedrala este înzestrată cu toate cele necesare pentru serviciul divin. Tot cu această ocazie, Al. Lapedatu a vizitat reședința episcopală, fabrica de lumînări și atelierul de confecționare a obiectelor bisericești.

Dar situația în Europa se complică din cauza asasinării Regelui Alexandru I, unificatorul Iugoslaviei, fapt care a îndoliat familia regală a României. Din acest motiv, solemnitatea de sfințire a catedralei a fost amînată pentru anul 1935.

Duminică, 2 iunie la ora 10, în stația Pămînteni din Bălți, sosește trenul regal cu M. S. Regele Carol al II-lea îmbrăcat în alb, cu uniforma trupei de gardă cu coif strălucitor, avînd o înfățișare împăratească. Marele Voievod Mihai, moștenitorul tronului, era îmbrăcat în uniforma elevilor de la școala militară de aviație, fiind urmați de generalul Ilașievici, Mareșalul Palatului. Pe peronul gării, înalții oaspeți au fost întâmpinați de P.S. Episcop Visarion însoțit de protoiereul Silvestru Vatricu; generalul Toma Dumitrescu, comandantul corpului IV de armată; generalul Gheorghiu, comandantul diviziei a 14 Bălți; Emil Catelli, prefectul județului Bălți; P. Vrabie, primarul municipiului Bălți; Gr. Mițuță, prim procuror la Bălți.

Conform tradiției, înalții oaspeți au fost primiți de către primar cu pâine și sare în acordurile muzicii militare care a intonat imnul regal. Curtea catedralei a fost îngrijit ornată cu steaguri tricolore prinse de grilajul din fier forjat, iar în pridvorul dinaintea catedralei erau amplasate steagul românesc, cel grecesc și cel polonez, țări care au delegat ierarhi să săvârșească slujba sfințirii catedralei din Bălți.

De la poarta de intrare în curtea catedralei, se aflau îmbrăcați în veșminte albe un număr de peste 100 de preoți. În tribuna ridicată pe latura curții dinspre strada principală, au fost amplasate doamnele, îmbrăcate în costume naționale și haine de sărbătoare.

Cortegiul regal se apropie de catedrală și Regele Carol al II-lea este întâmpinat de episcopul Visarion, înconjurat de epitropii bisericii: Eufimie Popovici (fost prefect și senator), generarul Berg din armata rusă, I. Bjola, învățător pensionar, părintele consilier D. Iavorschi și protopopul orașului Bălți, S. Vatrici. După ce Regele sărută Evanghelia și Crucea, epitropii oferă Majesrății Sale tradiționala pâine și sare. Fanfara militară intonează Imnul Regal, iar odată cu ea cântă întreg poporul acompaniat de sunetele clopotelor, care produc o puternică armonie îngerească.

Sfânta slujbă este binecuvîntată de I.P.S. Mitropolit Maximos al Halkidonului, trimisul Patriarhiei de Constantinopol. Corul celor peste o sută de preoți cântă „Hristos a înviat”, după care este înconjurată biserica în frunte cu un călugăr care bate toaca de lemn, urmat de steagurile bisericești, corul clerului, înalții ierarhi, M.S. Regele cu Marele Voievod Mihai, urmați de demnitarii statului. În clipa când se rostește rugăciunea intrării: „Stăpâne Doamne Dumnezeu nostru...” M.S. Regele și Marele Voievod Mihai îngenunchează odată cu înalții ierarhi slujitori, ceea ce crează o profundă impresie în mijlocul asistenței. Rugăciunea a fost rostită de preasfințitul episcop Cozma al Dunării de Jos, care ridică sfintele moaște și se îndreaptă spre intrarea în catedrală care avea ușile închise, unde rostește îndemnul „Ridicați boieri porțile voastre ca să intre împăratul slavei”, iar din catedrală i se răspunde „Cine este împăratul măririlor? Majestatea Sa Regele taie cordonul tricolor și, deschizîndu-se porțile impresionantei catedrale, pătrunde în incinta frumos luminată. Conduc de Preasfințitul Episcop Visarion, M.S. Regele s-a îmbrăcat în altar în cămașa albă de ritual, iar Marele Voievod în cămașă de culoarea moy, amândouă cu încingători de aur...”

Presa, atît cea din țară, cît și cea din străinătate, a relatat cu viu interes tîrnosirea catedralei episcopale din Bălți. Nicolae Iorga evocă acest eveniment într-un articol intitulat „Un ctitor: părintele Visarion Puiu”, care a apărut în mai multe reviste: „Dărîmători avem destui și cu un mare neobosit curaj. Dărîmă case vechi, biserici, dărîmă așezăminte și reputații. Dar ce rar e de o bucată de vreme să întîlnești un ctitor. Ctitor nu e oricine construiește punînd piatră pe piatră și portretul său pe tencuiala proaspătă și avînd bună grijă că între ce se cheltuiește să nu se amestece un ban din punga sa. Ctitoria cea adevărată, singura de ținut seama, e aceia în care cineva cu un scop mai înalt înaintea ochilor își pune tot sufletul. Așa a făcut la Bălți, și-i urăm s-o facă și în străvechiul, în gloriosul Hotin, părintele Visarion Puiu, Episcopul Basarabiei de Nord...”

... A ridicat biserică lîngă biserică și palatul său numai cu Dumnezeu și-a avut mai multe locașuri ale sale. Iar în jur muncă, gospodărie, bună ordine. A impus astfel respectul celor de alt neam, acela de care se ține și sub raport moral a creat un oraș. Cîți din cei de față la strălucitoarea serbare de ieri vor fi luat un

exemplu?”

Camil Petrescu publică un articol despre această târnosire a catedralei din Bălți pe care îl întitulează „Suveranul în Basarabia”. Scriitorul menționează printre altele: „Calea religiei e fără îndoială cea mai nimerită pentru a găsi inima cucernică a țaranului basarabean. Norocul face să păstorească în nordul acestui ținut un om de carte, un adevărat creator, Episcopul Visarion Puiu... Iată ce e cu deosebire de prețuit într-un stat care își întărește cu luciditate structura.

Participarea prelaților străini este ea însăși un semn de prestigiu și arătarea unui rol de conducere. Nădăjduim că marele locaș târnosit e în același timp o operă de artă”...

Confluente bibliologice. 2010, nr. 1-4, p. 152.

Iulius SCRIBAN

arhimandrit

[BĂLȚI, 28 SEPTEMBRIE 1924]

Într-o frumoasă zi de toamnă, duminică, 28 septembrie, orașul Bălți, gătit de mare sărbătoare, chema în ulițele mai însemnate din mijloc valuri de lume de tot felul. De la trecerea prin el a regelui Ferdinand, întâia oară, în 1921 și din ziua instalării întâiului episcop al eparhiei Hotinului, Visarion, care și-a ales reședința în acest oraș, Bălți nu a mai văzut asemenea pregătiri, nici arcuri de verdeață și freamăt de lume și de oaste ca acum.

Era ziua punerii pietrei fundamentale a catedralei din oraș, a capelei episcopale și a reședinței de pe dealul episcopiei, din orașul nou, în fața stației Pământenii, și se anunțase venirea multor oaspeți deosebiți. Zvonurile spuneau nume de necrezut că pot veni în acest oraș, fără altă însemnătate decât cea a negoțului...

Dis-de-diminează, autorirățile civile și militare umplu peronul stației mari. La ora nouă, cobora din vagonul unui tren special Sanctitatea Sa patriarhul Damian al Ierusalimului. Figura octogenarului patriarh impresionează profund toată lumea adunată. Este însoțit de mitropolitul Dositei al Sevastiei, de arhimandritul Kiril și de profesorul Dragomir Demetrescu de la Facultatea teologică din București. Coboară apoi Miron Cristea, primatul României, mitropolitul Pimen al Moldovei și episcopul Lucian al Romanului, Arhiepiscopul Gurie al Chișinăului și arhierul Ipolit Rădăuțeanul, vicarul Mitropoliei din Cernăuți sosiseră cu o zi ai înainte, venind cu alte trenuri.

Generalul Papăna, comandantul diviziei a 14-a din Bălți, poruncește ostașilor să se descopere, iar muzica militară cântă o rugăciune. Toată lumea privește cu nesaț și cu adânc respect...

De la gară se formează un cortegiu, care a însoțit Sanctitatea Sa până la catedrala veche a orașului, hramul Sfântul Nicolae, în chipul următor: calea o deschide polițaiul orașului, care merge într-o trăsură înaintea tuturor; vine

apoi un grup de săteni călări, cu steaguri tricolore, după obiceiul întâmpinării vlădicilor noștri.. S-a oficiat un Te-Deum și, după ce patriarhul a binecuvântat clerul și poporul care umplea biserica, cortegiul a pornit împreună cu tot clerul și mulțimea mare de popor spre locul de sfințire al viitoarei catedrale...

La ora 11.00, muzicile militare anunță sosirea Alteței Sale Regale, principele Carol, care sosise cu un alt tren special. Înalt, tânăr, voinic și îmbrăcat în uniforma de aviator, își face intrarea în urale nesfârșite printre rândurile de soldați, care mărgineau valurile imense de lume. Este întâmpinat mai întâi de episcopul Visarion, cu Sfânta Evanghelie și Crucea, iar în fața tribunei, de Patriarhul Damian.

Principele Carol e înconjurat de miniștri: Gh. Mârzescu, al justiției, Al. Lepădatu, al cultelor și al artelor, dr. C. Angheliescu, al instrucției publice, Iancu Nistor, al Bucovinei și Ion Inculeț, al Basarabiei, apoi de generalii Marelui Stat Major al Armatei, veniți la Bălți pentru studii militare în frunte cu generalul Lupescu. Se începe serviciul sfințitor. Binecuvântarea o dă însuși patriarhul Ierusalimului, Damianos. Înfigerea crucii, arătând locul altarului acestei catedrale, cu hramul „Sfinților Împărați Constantin și Elena”, care sunt și patronii Capitalei București, o face episcopul Visarion al Hotinului...

Se așează actul în piatră de temelie, peste care principele Carol pune cimentul tradițional, iar patriarhul Damianos, mitropolii și episcopii stropesc cu apă sfințită...

După terminarea acestei sfințiri, clerul, precedat de numeroase steaguri și însoțit de corul catedralei vechi, pornește în procesiune, urmat de o intensă mulțime, spre locul viitoarei reședințe episcopale, situat pe o ridicătură așezată în fața gării Pământeni. Pe această colină împodobită cu mari arcuri de verdeață, locul fiind larg, se adunase oastea ce trebuia să defileze și o mulțime de credincioși venită din zecile de sate din apropiere, în haine de sărbătoare.

Mulțimea stegulețelor naționale tricolore, presărate pe numeroase arcuri de triumf, împodobite cu frunze, murmurau la adierea vântului parcă ceva misterios. Era poate sufletul mare al trecutului acestor locuri, care venea să ia parte la rugăciunile și la bucuria noastră.

Aici s-a pus piatra de temelie a bisericii episcopale menită a fi de slujire obștei monahilor și fraților acestei episcopii cu hramul „Cuvioasa Paraschiva”, ceea ce înseamnă că episcopia este sub ocrotirea acestei cuvioase, ale cărei sfinte moaște se păstrează în Mitropolia din Iași.

Aici a cuvântat prefectul județului, Emanoil Catelli. Apoi s-a pus temelia viitoarei reședințe episcopale, în mijlocul unui mare parc, de unde privirea se plimbă peste orașul Bălți și peste împrejurimile sale cu coline înalte. Aici a cuvântat primarul orașului, avocatul Ștefan Sadovici.

Sfârșindu-se sfințirea acestor trei locuri, urmează defilarea în fața Alteței Sale Regale, a distinșilor oaspeți și a întregului popor...Totul este plin de viață.

Peste câteva clipe, câmpul este invadat de mulțimea satelor din împrejurimi, pornită peste mesele de praznic întinse pe iarbă, pentru ca mai apoi să se întoarcă veselă în oraș, pentru a-și împărtăși în tihnă impresiile celor văzute. Primăria

oraşului a invitat la banchet 250 de persoane și pe toți oaspeții distincți, în frunte cu Alteța Sa Regală.

Bărbulescu, Mihai. *Bălți 1818-1944*. București, 2017, pp. 98-102.

***

Вячеслав ДОЛГОВ

doctor în științe filologice, conferențiar universitar, jurnalist

БЕЛЬЦКИЕ ХРАМЫ ВИССАРИОНА ПУЮ

Богослов и монах

Виссарион Пую родился в 1879 году в городе Пашканы (Румыния). Получив богословское образование в Бухарестском университете, в 1905 году постригся в монахи и спустя два года продолжил обучение в духовных академиях Киева и Москвы. Впоследствии занимал различные должности в церковной среде. А затем последовали 12 лет (с мая 1923-го по ноябрь 1935-го) служения в Хотинской епархии с резиденцией в Бельцах.

Восстановленная епархия

Хотинская епархия включала Бельцкий, Сорокский и Хотинский уезды (жудецы). Бельцы в качестве места резиденции были избраны не случайно: город располагался в центре епархии, а по железной дороге проще было устанавливать связь между архиереем и духовенством. Главой епархии стал Виссарион Пую.

В марте 1923 года, за его кандидатуру делегаты внеочередного епархиального съезда проголосовали единогласно. Возведение новоизбранного епископа на его кафедру происходило в мае 1923 года в бельцкой церкви Святого Николая. После официальной интронизации Виссарион Пую получил епархию без собора, жилья, канцелярии и служащих. Позже он напишет: «<...> Я увидел город, полный грязи, в котором всего одна православная церковь на более чем десять тысяч православных душ». Он столкнулся «с абсолютной холодностью в отношении основания епископии как со стороны духовенства, так и светских местных властей». Восемь лет владыка занимал съёмное жильё, занимаясь вопросами обустройства епархии.

Самое начало

Одной из главных забот Виссариона Пую был новый кафедральный собор. Воздвигнуть его было решено в живописном уголке в западной части города. В сентябре 1924 года, когда предварительные работы были завершены, состоялось освящение камня в основании будущего храма. В торжественной церемонии принимали участие наследник румынской короны принц Кароль, патриарх Иерусалимский Дамиан, митрополит Молдовы Пимен, министры,

генералы и т. д. После торжества присутствовавшие приняли участие и в закладке камня в основание будущей резиденции епископа и часовни.

Собор возводили 10 лет

Строительство собора Свв. Константина и Елены, как и других культовых сооружений в городе, из-за финансовых проблем, шло тяжело и с большими задержками. К началу строительства собора, в 1924 году, из бюджета Министерства культов Румынии должны были выделить 2,5 миллиона леев.

Однако было получено лишь 1,5 миллиона, да и то с опозданием. В январе 1925 года, епископ обращается в министерство с просьбой о помощи, уточняя: *«Нам на строительные работы в этом году выделена сумма в 4 миллиона леев, благодаря которой мы могли бы завершить возведение здания и установить кровлю»*. Но получен был только 1 миллион. Далее последовали многочисленные обращения в ведомство об оказании помощи, но безрезультатно.

Лишь к концу 1926 года, здание удалось поднять до крыши, а для завершения работы пришлось деньги занимать. На строительство собора ушло долгих десять лет. В конце 1933 года работы были всё же завершены (к этому времени их стоимость оценивалась в 20 миллионов леев).

Осенью 1934 года ожидалось торжественное освящение сооружения. Но в связи с трауром в румынской королевской семье, из-за смерти сербского монарха Александра I, оно состоялось лишь 2 июня 1935 года. На мероприятие прибыли сам король Кароль II (именно он был на закладке основания собора), его сын и наследник Великий воевода Михай, премьер-министр Георге Тэтэреску и другие высокопоставленные гости.

Резиденция

Работы по возведению здания резиденции епископа (это красивое здание расположено на территории нынешнего парка у НИИ «Селекция») начались осенью 1925 года. Необходимые средства изыскивались из фондов пожертвований. Многочисленные обращения епископа Виссариона в Министерство культов и к местным властям оставались не услышанными. Запланированные средства выделялись с опозданием: ок. 2,3 млн леев министерство предоставило спустя четыре года после начала строительства. До момента завершения работ, финансовая помощь поступала от духовенства и из бюджета епархиального совета.

Около резиденции заложили парк, неподалеку высадили плодовые деревья и виноградники, от государства было выделено 100 га пахотных земель для нужд епархии и 21 га для монахов. Близ епископского дворца была построена красивейшая церковь Святой Параскевы, чьё внешнее убранство напоминает архитектуру румынского монастыря в Куртя де Арджеш, где служил Виссарион Пую до приезда в Бельцы. Епархиальная резиденция была освящена в 1932 году.

Строительство храма ускорила синагога

В истории возведения храма Свв. Петра и Павла, в котором иерарх тоже принял участие, есть примечательное обстоятельство. Церковь начали строить ещё в дореволюционное время. В 1915 году стены подняли до уровня окон, но из-за I Мировой войны работы были приостановлены. В таком виде конструкция простояла долгое время.

На епархиальном съезде в 1923 году, по инициативе Виссариона Пую на обсуждение вынесли тему завершения храма. В тот же год евреи города получили от местных властей разрешение на строительство синагоги в непосредственной близости от незаконченного православного храма. Официальные документы предусматривали, что *«здания, предназначенные под синагоги и дома молитв, не должны находиться вблизи христианских церквей»*. Как говорится в церковных источниках той эпохи, местные власти, вместо того чтобы исполнять закон, советовали Виссариону Пую отказаться от этого храма, потому что синагога будет закончена быстрее.

Это строительство, несмотря на обращения в министерство, епископ остановить не смог. Так возникла необходимость скорейшего завершения храма. *«Епархиальные съезды с сожалением констатируют, что в Бельцах, в резиденции Хотинской епархии, практически в руинах стоят стены начатой церквушки возле тюрьмы, а рядом возводится величественная еврейская синагога, которая продолжает строиться, несмотря на все законные протесты. Поскольку строительство этой церкви не может быть отложено, епархиальный совет решил собрать пожертвования»*, — говорилось в циркуляре, который зачитывался во всех церквях

Так, всем миром, собирались необходимые средства. Церковь была закончена в 1929 году, а незавершённое здание синагоги из-за финансовых трудностей еврейская община города вынуждена была продать.

Так, всем миром, собирались необходимые средства. Церковь была закончена в 1929 году, а незавершённое здание синагоги из-за финансовых трудностей, еврейская община города вынуждена была продать.

Изгнание и реабилитация

Деятельность епископа Виссариона выходила за пределы сугубо церковного строительства. Среди его планов было развитие градостроительного плана Бельц, улучшение водоснабжения, обустройство городского освещения, строительство шоссе и развитие железнодорожного транспорта, создание аэродрома, продуктовых рынков, общественной бани, родильного дома и пр. Возможно, и в этом глава епархии мог бы поспособствовать городу, который его принял.

Но осенью 1935 года, спустя несколько месяцев после освящения собора Свв. Константина и Елены, Виссарион Пую был избран митрополитом Черновицким и всея Буковины. В 1942–1944 годах, он был главой православной миссии румынской провинции Транснистрия с резиденцией в Одессе.

В августе 1944 года, он эмигрировал из Румынии, опасаясь преследований за то, что возглавлял церковные власти на оккупированных территориях. 21 февраля 1946 года, народный трибунал в Бухаресте заочно приговорил его к смертной казни за работу на оккупированных территориях, а спустя два года Священный Синод Румынской православной церкви, под давлением светских коммунистических властей лишил его монашеского сана.

В 1949-1958 гг. Виссарион служил священником в румынской церкви в Париже. Ушёл из жизни 10 августа 1964 года. 25 сентября 1990 года, синод Румынской церкви полностью реабилитировал Виссариона Пую, посмертно восстановив его монашеский статус.

В наши дни имя Виссариона Пую носит улица на Пэмынтенах, неподалёку от епархиального дворца - бывшая Зелёная. В сентябре 2013 года, градостроительный совет Бельц утвердил проект установки бюста епископа Виссариона Пую на территории собора Свв. Константина и Елены. Инициатива принадлежит благотворительной религиозной организации «Vasiliada» при поддержке руководства Бельцкой епархии.

Статистические Показатели

Храмы, возведённые в период епископства Виссариона Пую:
собор Святых равноапостольных Константина и Елены (1924-1934) ;
церковь Святых апостолов Петра и Павла (1915, 1924-1929);
церковь Святых архангелов Михаила и Гавриила (1924-1929);
церковь Святой великомученицы Параскевы (1926-1934);
церковь Успения Богородицы (1932) – на кладбище, была разрушена во время бомбардировок во время войны;
церковь скита Святых Виктора и Виссариона (1931-1934) – разрушена во время атеистической компании и восстановлена после 1990 года жителями села Садового.

Спрос и предложение. 2014, 6 августа, р. 23.

Руслан МИХАЛЕВСКИЙ

КАК СНОСИЛИ И ВОЗРОЖДАЛИ КОЛОКОЛЬНЮ СОБОРА СВ. НИКОЛАЯ

Собор Св. Николая строили в 1791-1795 годах, колокольню при нем возвели почти через век – в 1888. Первая колокольня была похожа на шпиль Петропавловского собора в Санкт-Петербурге, только меньших размеров.

В начала второй мировой войны, Бельцы подверглись сильным бомбежкам и артобстрелам. По рассказам священнослужителей, тогда снаряды попали и в колокольню и в церковь Святого Николая. Верхние ярусы колокольни пришлось снести.

«Что же касается церкви, то произошло чудо. Бомба, пробившая крышу и потолок и упавшая на пол, так и не взорвалась. Саперы очень аккуратно, используя длинные прутья и веревки, вынесли ее из храма и обезвредили у берегов Рэута» – рассказывал настоятель собора Св. Николая протоиерей Михаил Саракуца.

Колокольню еще во время войны восстановили. Она стала выше на несколько ярусов и приобрела почти сегодняшний вид, единственное чего не было, так это арка, которая служит сегодня и центральным входом во двор церкви.

Пострадавшая и возродившаяся в войну звонница мирного времени не пережила. 5 апреля 1965 года местные власти снесли колокольню. Официальным мотивом было, по некоторым данным, расширение площади у Дома Советов.

Вот что об этом вспоминает старейший фотокорреспондент Бельц Георгий Райлян: «На площади было много людей, в основном преклонного возраста, но были и молодые. Люди возмущались, высказывали свое недовольство и постоянно крестились. К двум танкам прикрепили железные тросы диаметром 20-30 мм и с их помощью пытались повалить колокольню. Бесполезно, моторы надрывались, но колокольня устояла. Тогда решили взрывать. Саперы заложили взрывчатку. Сначала взрыв произошел в середине звонницы, а потом взорвали и нижнюю часть. Падая, камни оставили много отметин на ближайших зданиях, разбили множество окон.

Из руководства города, насколько я помню, тогда присутствовали председатель горисполкома и первый секретарь горкома партии. Причем первый секретарь Василий Гаврилович Буга, как мне рассказывали, до прихода советской власти, в глодянской церкви помогал дьякону и попу.

На площади я пришел не с пустыми руками: под плащом спрятал фотоаппарат. И как только попытался сфотографировать, ко мне подошел местный кэгэбэшник по фамилии Лунгу и строго запретил снимать, пообещав в случае моего непослушания устроить мне проблемы. После этого он ходил за мной по пятам, так и не дав сделать несколько кадров. Но кому-то в толпе все же удалось сфотографировать разрушение колокольни».

На месте снесенной постройки разбили клумбы, а колодец закрыли. Забор собора перенесли на метр ближе к церкви.

Колокольню удалось восстановить уже при независимой Молдове, в середине 1990 годов. Строительство и изготовление колоколов оплатил бельцкий бизнесмен и политик Николай Кирильчук. Освятили колокольню 22 мая 1999 года при большом стечении верующих. На церемонии присутствовали митрополит Кишиневский и всея Молдовы Владимир и тогдашний президент Мирча Снегур.

Спрос и Предложение. 2019, 1 мая, р. 20.

Пинхас ГРИНШПУН

ИЗ ИСТОРИИ БЕЛЬЦКОЙ СИНАГОГИ

После окончания второй мировой войны в родной город начали возвращаться еврейские семьи и стала воссоздаваться еврейская религиозная община. Благодаря посильным материальным пожертвованиям был приобретен частный дом, переоборудованный под синагогу. Находилась она на улице Кишиневской. В 50-е годы, с началом гонений на религию, здание конфисковали. Тогда же начали создаваться нелегальные религиозные общины. Располагались они в частных домах по улицам Артема, Бессарабской, Красной. Наиболее крупный нелегальный молитвенный дом находился по улице Терешковой, где благодаря пристройке к основному зданию, свыше 300 человек могли принимать участие в праздничных религиозных ритуалах.

Эта деятельность во многом связана с именами Шломо Кушника, который лично вносил значительные пожертвования на содержание молитвенных зданий, и Герша Препелицкого, по существу главного организатора нелегальной религиозной общины. Потом председателем бельцкой общины был Колман Горяч, который выступил инициатором сбора денег на приобретение нового здания для синагоги. За короткий срок была собрана значительная сумма. Тем не менее на благое дело не хватало 9 тысяч рублей., которые дала в долг Ташкентская религиозная община. 19 ноября 1988 года был куплен дом для синагоги и официально оформлен у нотариуса.

Голос Бэлиць. 1996, 6 апр., р. 2.

Татьяна КОЧЕРОВСКАЯ

jurnalistă

ПОЧТИ ВЕКОВАЯ ЖИЗНЬ АРМЯНСКОГО ХРАМА

Строительство храма Святого Григория, просветителя Армении (отсюда и название церкви – армяно-григорианская) велось в 1910-1914 гг. на средства состоятельных представителей бельцкой Армянской общины – Марии Фокшанян и братьев Лусаханович.

Автором проекта стал Александр Красносельский, с 1908 по 1912 гг., занимавший должность городского архитектора. Церковь высотой 16,8 м. построена из традиционных местных материалов – известняка и бутового камня.

По некоторым данным, прототипом церкви Святого Григория стал собор, построенный в 303 г.в городе Эчмиадзине. В этом населенном пункте находится центр Армянской апостольской церкви.

В своде памятников истории и культуры (издание 1987 года), хранящемся в бельцком Музее истории и этнографии, дано краткое описание церкви: «здание представляет собой вытянутый четырехугольник с тремя

глубокими абсидами и примыкающей с запада колокольной. Четыре колонны в центре поддерживают восьмерик со световыми проемами, увенчанный шатровой кровлей. Колокольня завершена восьмигранным шатром. Церковь имеет три входа, обрамленные полуколоннами. Вход со стороны колокольни ведет в помещение, в котором устроены 30 склепов, размещенных тремя ярусами, в виде ниш в стенах. Внешний вид церкви торжествен, несмотря на то что на полную ее облицовку не хватило средств».

Судьба этого храма, как и многих других в Бельцах, сложная. О том, чем является церковь для живущих в городе армян, в 1935 году, Л. Берон и Л. Розентулер писали: «армяне-григориане являются выходцами с Кавказа и Крыма. Армяне-католики переселились сюда из Кут (Галиция, Польша). При армяно-григорианской церкви имеется комитет, объединяющий григориан и католиков и ведающий делами местной колонии. Председателем комитета состоит г. Хаджи-Маркаров, вице-председателем Н. Хачикианц.

В послевоенные годы в церкви некоторое время действовал католический костел. Затем, в конце 1970-х, несмотря на то что церковь была признана архитектурным памятником, она сдавалась в аренду детско-юношеской спортивной школе бокса олимпийского резерва.

В конце 1980-х, после реставрации, церковь использовалась как выставочный зал. После распада Союза и до недавнего времени, пока в Бельцах не построили католический костел, в армянской церкви проводились католические службы.

Со стороны бассейна в церкви виден вход в подвал. По преданию, когда-то для спуска нужно было преодолеть более 100 ступеней крутой лесницы. Со временем ступеней становилось все меньше.

Сейчас их сохранилось всего около десятка. Дальше все замуровано. Какие тайны остались под камнями, нам не суждено узнать. Но поговаривают, что в глубине замурованного подвала есть усыпальница с останками первого зрителя церкви.

Спрос и Предложение. 2010, 18 авг., р. 10.

Perioada independenței naționale

Gheorghe BACIU

REÎNVIEREA BISERICILOR ȘI A SPIRITULUI RELIGIOS

Una din temeliile duhovnicești ale bălțenilor este *Catedrala „Sf. Nicolae”*, unicul locaș sfânt care a activat și pe timpurile cele mai întunecate pentru enoriași. În perioada anilor 1995-1996, conducerea bisericii, în frunte cu parohul, preotul Mihail Sărăcuță, a înființat Organizația neguvernamentală „Izvorul Tămăduirii”, dezideratul căreia era acordarea unei asistențe sociale cât mai eficiente, ce presupune oferirea gratuită de alimente, consultații medicale pentru familiile socialmente vulnerabile. Câștigarea proiectului din 2003 a permis acordarea asistenței sociale la o sută de bătrâni singuratici, oferindu-li-se un ajutor substanțial și altor năpăstuiți de soartă.

Catedrala „Sf. Împărați Constantin și Elena”, o altă minune arhitecturală din Bălți, locaș cu o bogată istorie, este considerată pe drept o carte de vizită a orașului. Clericii de la această catedrală, susținuți de un grup de enoriași, adevărați entuziaști în desăvârșirea faptelor nobile duhovnicești, au organizat pelerinaje la mai multe mănăstiri din Republica Moldova și România. Corul Catedralei, sub bagheta profesoarei Aurelia Cristinoi, de multă vreme, s-a impus prin ținuta artistică, susținând o serie de concerte în fața enoriașilor.

Biserica „Sf. Apostoli Petru și Pavel” și-a redeschis ușile pentru credincioși peste 50 de ani (1991). Cu binecuvântarea preotului paroh prot. Pavel și-a reluat activitatea și școala duminicală, care are și un cor dirijat de Petru Sicur, pe lângă celelate două coruri ale Bisericii, inclusiv cel al tinerilor, care este dirijat de neobosita Lucia Gangan. La inițiativa tineretului de aici, biserica a preluat și reeditarea unui ziar.

BACIU, Gheorghe. *Istории de suferințe și victimizări omenesti*. Chișinău, 2015, pp. 238-239.

Olga IVASIUC

CATEDRALA „SFÂNTUL NICOLAI” – TEMPLU AL RENAȘTERII SPIRITUALE

Municipiul Bălți are o istorie de peste 586 de ani, care izvorăște din timpurile lui Alexandru cel Bun. Cu trecerea secolelor, orașul creștea, se mărea numărul populației băștinașe, iar în bisericuța de lemn, reconstruită după invazia tătară, numărul enoriașilor sporise mult. Era nevoie de ridicarea unui sfânt locaș mai mare pentru a satisface necesitățile localnicilor.

Pe vechiul loc al bisericii de lemn, care fusese demontată și transferată în satul Hecii Vechi din apropierea Bălțiului, din donațiile boierului Alexandru Panaiti și ajutoarele strânse de la locuitori, între anii 1790-1795, se înalță o biserică din piatră, proiectată de arhitectul german Waissman și lucrată de zidari din Galiția. Picturile murale, precum și iconostasul original din lemn, păstrat până în zilele noastre, au fost efectuate de pictorul Eustrate. Pe lângă biserică au fost construite și alte clădiri, însă podoaba bisericii era clopotnița, edificiu cu patru nivele și o înălțime de 32 de metri, distrusă de comuniști în 1964.

În anul 1995, prin ajutorul acordat de Nicolae Chirilciuc, pe atunci președintele Consiliului județean Bălți, este înălțată o nouă clopotniță, care a devenit un simbol al orașului. Sunetele ei armonioase trezesc evlavie în sufletele enoriașilor.

Într-un timp dramatic pentru toate locașurile sfinte din Basarabia, când credința a fost profanată și interzisă, biserica Sfântul Nicolai și-a păstrat deschis ușile pentru toți credincioșii.

O întâmplare interesantă s-a petrecut, povestesc oamenii, în timpul celui de al doilea Război Mondial. În mijlocul bisericii, străbătând tavanul, a căzut o bombă, însă n-a explodat. A fost scoasă din biserică de ostași și nimicită pe malurile Răutului.

După o perioadă de lăncezeală a credinței din anii regimului comunist, catedrala a redevenit principalul edificiu al Bălțiului. Este zidirea care oglindește nu numai spiritualitatea poporului, dar și istoria seculară a orașului. Hramul Bălțiului este stabilit în ziua de 22 mai, când se sărbătorește transferarea moaștelor Sfântului Nicolai din Mira Lichia – cetatea de baștină a ierarhului din Asia Mică, ocupată de musulmani – în orașul Bari din Italia.

Sfântul Părinte Ierarh Nicolai, Mare Făcător de Minuni, devine patronul spiritual și ocrotitorul orașului Bălți.

Astăzi catedrala Sfântul Nicolai poartă titlul de catedrală episcopală. Parohul catedralei, protoiereul Mihail Sărăcuță, are un merit deosebit în istoria acestui sfânt locaș, slujind mai bine de 20 de ani. Pe lângă biserică funcționează organizația de caritate „Izvorul tămăduitor”, care are grijă de mulți bătrâni singuratici.

Chiar dacă astăzi aproape în fiecare cartier al orașului există câte o biserică, localnicii continuă să vină la biserica Sfântul Nicolai ca la un locaș al făgăduinței. Ei afirmă că aici până și pereții s-au îmbibat cu puterea credinței, iar rugăciunile n-au conținut niciodată.

Crenguța. 2007, nr. 1, pp. 21-22.

***

Михаил БАРБЭ

ВОЗРОЖДЕНИЕ ХРАМА

Римско – католический приход ныне возрождается в Бельцах (здание Армянской церкви) после того, как в 1962 году Армянская церковь была отобрана у верующих в ходе очередной разрушительной компании воинствующего атеизма. Утраченное удалось вернуть лишь через двадцать восемь лет, в эпоху послаблений перестройки.

Службу ведут прибывшие из Польши и Румынии священники Яцек Пуч и Юлиан Кропп. Как бывало уже не раз во все века, костел сумел сплотить вокруг себя активных католиков, которых в Бельцах около 500 человек. В основном это поляки – одно из самых многочисленных национальных меньшинств в Бельцах.

Голос Бэлиць. 1992, 26 дек., р. 1.

Вячеслав ДОЛГОВ

ХРАМ: ДВАДЦАТЬ ЛЕТ СПУСТЯ **[Церковь Свв. Петра и Павла]**

Начало 1990-х годов старожилы связывают с духовным возрождением. Когда приходская община получила документы на здание храма, его состояние было плачевным, возникали сомнения: подлежит он восстановлению или сносу? Преодолевая сложности, группа верующих во главе с отцом Павлом приступила к восстановлению. Люди вспоминают, как тряпками прикрывали лица, защищаясь от едких испарений гниющего паралона.

Как очищали храм от мусора, кучи которого, только растаяв у входа, вновь росли. Как чистили, красили, скребли и белили, стремясь вернуть святыню к жизни.

Работы продолжались и после освящения церкви в сентябре 1991 года. Эта отправная точка осталась памятна и как момент заложения основ важных составляющих жизни прихода и храма: хора и воскресной школы.

Незадолго до освящения церкви начала свою работу и воскресная школа, в которой записались около 50 человек. Настоятель понимал, что восстановление храма бессмысленно без возрождения храма в душах людей.

К 2004 году слушателей воскресной школы стало так много, что пришлось разделить детей по возрасту, на четыре класса, появилась взрослая группа и христианский молодежный кружок. Сегодня слушателями школы являются и шестилетние дети и люди преклонного возраста.

Также после восстановления храма начал формироваться хор. По настоянию отца Павла из Свято-Николаевской церкви, в числе небольшой группы хористов перешла юная Лучия Ганган. Полгода она занималась детьми в воскресной школе, затем стала руководителем первого хора.

Идея создания православной газеты вынашивалась не один год. 12 июля, спустя 10 лет после восстановления храма, вышел первый номер газеты с названием «Юбилей».

За десятилетие существования газеты, издатели обрели необходимый опыт, позволивший улучшить форму и содержание. Газета стала напоминать православный журнал на 12 страницах. Выпускается тиражом в тысячу экземпляров с периодичностью 7-8 номеров в год.

Спрос и Предложение. 2011, 13 июля, р. 11.

ÎNVĂȚĂMÂNT. ȘTIINȚĂ

Perioada interbelică

Ludmila DOBROGEANU

ȘCOALA BĂLȚEANĂ

Cele mai vechi școli în Basarabia au fost deschise pe lângă mănăstiri și parohii, unde copiii învățau a citi și a scrie. În orașele județene se înființau școli „spirituale”, ținutale și parohiale, care depindeau de seminarul din Chișinău.

La 1 mai 1824, la Bălți este deschisă o asemenea școală parohială – prima din istoria orașului, atestată documentar. În afară de aceste școli, după 1820, se înființează o serie de școli după sistemul pedagogului englez Iosif Lancaster – școli pentru învățatură reciprocă.

Prima școală lancasteriană s-a deschis la Bălți la 11 mai 1824. Au fost înscriși 121 elevi de diferite vârste. Erau tineri chiar și de 19-22 de ani.

Ca profesor a fost numit fostul ucenic al seminarului din Chișinău Laurenție Cunițchi, care a făcut la Petersburg cursuri speciale pentru școlile lancasteriene. Școala avea un local mic, întunecos și nu satisfăcea numărul celor dornici de învățatură.

La 7 mai 1829, la Bălți este deschisă o școală ținutală, care avea la început două, iar pe urmă trei clase gimnaziale. Numărul de elevi era de 70.

Printre cei mai buni profesori se număra Gavriil Bilevici, menționat de către Directoratul școlilor din Basarabia în 1830 ca „foarte capabil”.

În 1845, la Bălți funcționau 3 hedere – școli religioase pentru băieții evrei, iar în 1855 exista și o școală primară de stat pentru copiii evrei.

În anul 1869, congresul eparhial din Basarabia a hotărât să deschidă la Bălți, pe baza mijloacelor eparhiei locale, o școală duhovnicească pentru băieți cu scopul de a facilita trimiterea la carte a copiilor din nordul guberniei și de a micșora numărul elevilor de la școala din Chișinău suprasolicitată.

Urmau să învețe copii din județele Hotin, Iași, Bălți, Soroca și o parte din județul Orhei. Din Chișinău au fost transferați 142 elevi, primiți noi – 32. Astfel, la începutul anului de învățământ 1869-1870, supraveghetorul școlii Ivan Camanețchi avea în grijă sa 174 elevi. Drept local pentru școală servea o casă închiriată pentru o mie de ruble pe an. Elevii au fost repartizați pe la gazde. Deschiderea solemnă a școlii are loc la 4 septembrie 1869 și tot atunci începe anul școlar.

Chiar de la bun început, școala s-a confruntat cu mari probleme și ele erau destul de dificile. În 1870, se vorbea despre transferul ei la mănăstirea Dobrușa, iar în 1871 – înapoi la Chișinău. Congresul eparhial din 1872 a hotărât ca școala să fie transferată la Edineț – centrul părții de nord a Basarabiei. Argumentul cel mai serios a fost acordarea terenului pentru construcții și mijloacele bănești.

Cu o populație de 20 000 locuitori, la începutul sec. XX, orașul Bălți n-avea o școală medie. La 3 mai 1906, adunarea reprezentanților orașului, în frunte cu primarul Andjulovici, înaintează un demers la Chișinău în care se cerea deschiderea la Bălți a unui gimnaziu clasic. La 10 septembrie 1906, duminică, are loc inaugurarea solemnă a gimnaziului cu 4 clase și una pregătitoare. Director este numit Nicolae Voscresenski.

În anul școlar 1910-1911, gimnaziul a fost completat cu ultima clasă (a opta) și a avut primii absolvenți. La începutul anului 1913 ziarul „Belețcaia gazeta” scria: La 1 ianuarie 1912, la gimnaziu își făceau studiile 251 elevi. Biblioteca gimnaziului numără 1641 cărți în sumă de 2 236 ruble și 61 copeici.

Rezultatele controlului medical efectuat la 216 copii, pe parcursul anului 1912, sunt următoarele: cu o însușire bună – 68 elevi, mijlocie – 100, rea – 42.; cu depresiuni nervoase – 19, cu dureri de cap – 40, sinucideri – un elev din clasa VII. În 6 ani de existență au fost organizate două excursii mari: pe Nistru, la Petersburg și Finlanda.

După Unire, în anul școlar 1920-1921, au fost supuse unui control toate școlile de zemstvă și ministeriale din Basarabia.

Conform raportului controlului efectuat în localitatea Bălți au fost controlate următoarele școli:

Școala pentru fete cu două clase. Își făceau studiile 120 eleve de credință creștină, ele fiind în minoritate. În școală activa un cor. Elevele lipseau mult de la lecții din cauza diferitor maladii. La examene notele se puneau mai mult pentru străduință decât pentru cunoștințe.

Școala parohială nr 1 cu 71 elevi creștini. Sălile de clasă sunt mici și reci.

Școala parohială nr 2. N-are local. Închiriază în centru o clădire, ce nu corespundea cerințelor unei școli. Are 81 elevi, dintre care 33 evrei.

Școala orășenească cu patru clase. Clasa întâi este frecventată de 30 elevi creștini, a doua de 28, a treia de 27 și a patra de 24 elevi.

Către anul 1926, la Bălți funcționau: o școală normală, un liceu pentru băieți, un liceu pentru fete, 12 școli primare.

Într-un timp relativ scurt, numărul școlilor din Bălți crește. În 1938, activau: Liceul de băieți „Ion Creangă” (*activitatea Liceului este reflectată în amintirile foștilor elevi publicate mai jos*), Liceul de fete, Liceul evreiesc de băieți, Liceul evreiesc de fete, Liceul comercial de băieți, Liceul industrial de fete, 14 școli primare, 9 școli pentru copii mici.

În timpul celui de al doilea Război Mondial, au fost distruse multe clădiri, printre care și școli. Anul de învățământ 1944-1945 începe cu 2 205 copii în 12 clădiri acomodate pentru școală.

În anul școlar 1951-1952, în oraș își fac studiile 5 595 elevi în 95 de clase a celor 15 școli cu 266 învățători.

În Casa pionerilor funcționau 11 cercuri, unde se ocupau 1200 elevi, la Școala sportivă – 494 elevi, la Stația tinerilor naturaliști – 25, la Stația tinerilor tehnicieni – 36 elevi.

Anul 1963-1964 înregistrează 7 școli medii, 9 de șapte ani, printre ele 2 școli-internat, numărul de elevi fiind de 11 460 elevi.

La conferința pedagogilor din august 1973, se menționa că 80% din tinerii bălțeni au studii medii pe care le-au căpătat în 17 școli: 4 de opt ani și 13 medii.

În 1983 în școlile din oraș își făceau studiile 16569 elevi într-o școală primară, 2 de opt ani, 15 medii, 2 speciale.

La începutul lui 1996, când se împlinesc 172 de ani de la deschiderea primei școli la Bălți(1824) și 90 de ani de la înființarea primului gimnaziului (1906), în municipiu funcționează 24 școli, în care își fac studiile 20 000 elevi.

Curierul de Nord. 1996, 30 mar., p. 4; 6 apr., p. 4.

Gheorghe BACIU

ÎNVĂȚĂMÂNTUL BĂLȚEAN ÎN BASARABIA ROMÂNESACĂ (1918-1944)

Marea Unire din 1918 a găsit Basarabia cu o populație preponderent țărănească: 13% - urbană și 87% - rurală, iar din cei 56,25% de români doar 31,5% - trăiau în orașe.

Gradul de alfabetizare al provinciei era extrem de redus.

Din 1918, s-a început o adevărată revoluție educațională nu numai în orașul Bălți.

Pretutindeni neconținut creștea numărul școlilor, astfel că, în ianuarie 1939, existau deja 2718 școli cu 7581 de învățători și 346 747 de copii.

Liceele evreiești de fete și băieți din Bălți își continuau activitatea pe programele lor, în afară de obiecte prevăzute obligatoriu. Suplimentar studiau limba ebraică, Biblia și istoria evreilor.

Rata școlilor în curs elementar atingea 80%. Au luat un mare avânt și combaterea analfabetismului printre populația locală. După reunirea Basarabiei cu România au intervenit globale modificări legislative în sistemul învățământului public, adaptându-l la cerințele și tradițiile respective din țară. Totodată, în perioada anilor 1918-1925, s-au păstrat anumite particularități locale și provinciale în învățământ, treptat introducându-se formele noului sistem administrativ, prevăzut în Legea pentru unificarea administrativă din 1925. S-au lichidat ultimele rămășițe ale organizării administrative rusești din Basarabia.

În județul Bălți școlile primare rusești au fost transformate în școli românești, iar învățământul, în toată țara, devine obligatoriu și gratuit. A fost organizat inspectoratul și revizoratul școlar, și-au început activitatea Liceul de băieți „Ion Creangă”, Liceul evreiesc mixt și multe școli primare, o școală medie, o școală primară evreiască și o școală poloneză.

La începutul anului 1930, în municipiul Bălți cu 31 591 de locuitori, funcționau: Liceul de băieți „Ion Creangă”, Liceul de fete „E. Ghenșche”, Liceul

Evreiesc de băieți, Liceul Industrial de băieți, Liceul Industrial de fete, Liceul Comercial de băieți, 12 școli primare, 7 școli de copii mici, 2 școli primare evreiești de copii mici. Raportul dintre persoanele știutoare și neștiutoare de carte constituia deja 64,9% la 35,1%.

Merită de evidențiat rolul patriotic al pedagogului Teofan Chițilovschi (1881-1929), care a activat în sistemul de învățământ bălțean atât în perioada țaristă, cât și după Unirea Basarabiei cu România. El a fost directorul Școlii primare nr. 4 de băieți, unde a educat copiii bălțenilor timp de 30 de ani.

În anii 1935-1936, la renumitul Liceu de băieți „Ion Creangă”, își începuseră învățătura viitorii medici: Nicolae Testemițanu, Alexandru Pripa, Anatol Secrieru, Alexandru Nacu. În acea perioadă apare revista elevilor „Spre lumină”, iar mai târziu – revistele „Unirea” și „Aurora”. La ultima colaborează și elevul Sergiu Grosu, devenit renumit scriitor, precum și scriitorii cunoscuți în acel timp: Iorgu Tudor, președintele Uniunii Scriitorilor din Basarabia, Lotis Dolenga, Nicolae Coban, avocatul Fucarevici. Nu întâmplător scriitorii Gheorghe Bezviconi și Ion Buzdugan au venit de la Chișinău la Bălți, ca să ia cunoștință de activitatea acestor reviste prestigioase.

După Marea Unire a principatelor române din 1918, funcția de director al Liceului „Ion Creangă” a fost deținută succesiv de următorii pedagogi înzestrați cu evidente calități de conducători: Ion Bălțeanu (1918-1926), Marc Valuță (1927-1939), Simion Varzaru (1941-1944).

După modelul existent în Vechiul Regat, la Bălți s-a organizat Asociația învățătorilor, cu o activitate meritorie pentru un învățământ de calitate, pentru crearea de biblioteci, editarea și răspândirea de publicații, înființarea caselor de ajutor reciproc... În 1928 apare prima publicație periodică bălțeană „Buletinul Asociației Învățătorilor din județul Bălți”, instituită de școala nr. 2 de băieți „Spiru Haret”.

La acel moment (1930), județul Bălți avea 386 476 de locuitori, dintre care de vârstă școlară (între 5-18 ani) – 110 806 locuitori. În această perioadă, procesul de studii avea loc în limba română și se baza pe un program bine conturat și adaptat la cerințele contemporane de studiere a materialelor la toate disciplinele. În sistemul educațional activau mulți profesori pregătiți în prestigioase școli universitare din Europa.

Literatura și Arta. 2020, 22 oct., p. 7.

ȘCOALA BĂLȚEANĂ ÎN PERIOADA SOVIETICĂ (1944-1990)

Odată cu ocuparea forțată a Basarabiei de către armata sovietică, s-a lichidat tot ce era românesc, printre care și sistemul educațional. Toate instituțiile școlare au fost înlocuite cu principiile organizatorice ale școlilor sovietice.

Populației din așa nimatele „republici-surori” li s-a mutilat propria limbă, istoria și tradițiile cultural-religioase. Organele represive au supus populația

majoritară băştinaşă unui calvar dezastruos.

La Bălţi, a început procesul educaţional în şcoli începătoare şi medii de cultură generală, în cele serale pentru tineretul muncitor, profesionale tehnice sau medii de specialitate.

Şcolile din Bălţi nu aveau suficiente cadre didactice la toate disciplinele. Deficitul de pedagogi profesionişti a fost înlocuit de persoane necalificate în ramură, fără studii în domeniu.

Cele mai dificile probleme cu care se confruntau copiii localnicilor erau necunoaşterea scrisului cu grafie chirilică şi a limbii ruse. Copiii deseori erau stresaţi prin comportamentul încrezut al aşa-numiţilor pedagogi ai castei eliberatorilor, care îşi permiteau insultarea celor ce nu vorbeau limba rusă.

Foametea din 1946-1947 a fost o adevărată calamitate socială. Reprezentanţii puterii de stat erau preocupaţi numai de colectare forţată a cerealelor de la gospodari. Din cauza amenziilor şi a ameninţărilor, nimeni nu se opunea celor „mai mari”. Altfel, plecau în Siberia sau în puşcărie, iar alţii, pur şi simplu, dispăreau peste noapte.

O anumită perioadă, directorii tuturor şcolilor erau obligaţi să organizeze o dată pe zi hrana pentru elevi. Elevilor li se dădea câte două bucăţele de pâine neagră şi câte o farfurie cu borş; din când în când – câteva linguri de terci din orz sau ovăz şi câte un pahar de compot din fructe uscate. În fiecare zi suplimentar se dădea câte o lingură de untură de peşte.

Cu timpul, în oraşul Bălţi, au început să se înfiinţeze din ce în ce mai multe şcoli cu predarea în limba rusă. La începutul anului 1970, în oraş funcţionau 17 şcoli medii, din care numai trei erau cu predare în limba moldovenească, una era mixtă şi 13 – cu predare în limba rusă.

Unele şcoli, totuşi, au rezistat încercărilor. Şcoala nr. 1, graţie atitudinii nobile a colectivului de profesori, format din reprezentanţii fruntaşi ai intelectualilor, a devenit un adevărat centru de instruire şi educaţie nu numai a copiilor din Bălţi, dar şi a multora din satele adiacente oraşului. O mare parte din absolvenţii acestor şcoli au devenit persoane eminente în diferite domenii de activitate.

Procesul de învăţământ se dirija centralizat de către Secţia de învăţământ de pe lângă executivul oraşului. Procesul educaţional era organic integrat cu conţinutul disciplinei respective, ținut la control riguros din partea statului, care elabora un model standardizat de instruire obligatoriu pentru toate instituţiile şi formele de învăţământ.

La diferite etape din perioada anilor 1944-1990, au fost deschise instituţii medii speciale: Şcoala de felceri şi moaşe, Şcoala pedagogică, Şcoala de muzică, şcoli profesionale.

Învăţământul profesional-medical începe în 1945 cu Şcoala de felceri şi moaşe (actualul Colegiu de medicină), fondat în 1924 în Ananiev, oraş din Ucraina. În 1941, Şcoala a fost transferată la Tiraspol cu 60 de elevi şi 2 profesori, iar în august 1945 la Bălţi. Iniţial procesul de instruire avea loc în orele de după-amiază în încăperile unei şcoli generale din oraş. Peste un timp, Şcoala obţine o clădire cu

două etaje pe strada Moscovei, nu departe de grădina publică din centrul urbei.

La începutul activității, Școala de felceri și moașe pregătea felceri, moașe, felceri-laboranți, iar mai târziu și tehnicieni-dentiști. Existau grupe cu studiu în limba română (moldovenească) și limba rusă.

Spre finele anului 1970, clădirea veche a Școlii de Medicină (schimbată în 1954), a fost transferată în alt local mai spațios din sectorul Pământeni, unde din 1992 funcționează cu denumirea de Colegiul de Medicină.

**Baciu, Gheorghe. *Învățământul, cultura și creștinismul în Bălți*.
Chișinău, 2020, pp. 81-95.**

Mihai BĂRBULESCU

istoric, arheolog român

TINERETUL DIN BĂLȚI

[Liceul de fete „Domnița Ileana”]

În anii 20, Liceul de fete „Domnița Ileana” era o clădire cu un etaj, cu elemente decorative în stil 1900 la fațadă. Numai prin 1936-1938 s-a construit localul nou, în stil modern, proiectat de arhitecta Etti-Rosa Spierer.

Străjeria, organizația elevilor, apărută în 1935, fusese legiferată definitiv în 1937, când a înghițit și cercetășia. Era în intenția organizației să ducă străjerii, străjerițele, arcașii, arcășițele, șoimii și șoimancele în tabere situate în alte provincii decât cele natale.

Liceenele de la „Domnița Ileana” erau duse vara în tabără tocmai la Ghimeș-Palanca, la granița dintre Moldova și Transilvania. Acolo fetele basarabene plonjau într-o lume cu totul nouă pentru ele și care le rămânea, cred străină. Poate că unele plecau de acasă, ori din Basarabia pentru prima oară în viața lor. Dar erau și niscaiva băieți pe acolo, veniți din altă zonă a României, care le făceau ochi dulci...

În afara școlii fetele nu prea practicau sportul. Lecțiile particulare de limbi străine erau rar întâlnite. Mai frecvent fetele învățau să cânte la pian, nu doar cele din familiile bogate, ci și fetele din clasa mijlocie a societății.

Partiturile treceau de la o generație la alta, în perioada interbelică sunt încă în uz albumele pentru începători tipărite la Kiev și Varșovia cu jumătate de veac în urmă, cu explicații în rusă și franceză. După doi-trei ani de exerciții plicticoase, sătule de game, de Czerny și de dulcegăriile lui Diabelli, fetele atacau *Rugăciunea feciorei* de Baderjevskaja, mai apoi chiar *Sonata lunii* de Beethoven și *Valsul în mi bemol major* de Chopin... Iar când erau scăpate cu totul de sub „controlul parental” ori al profesoarei de pian, treceau cu nesaț la șlagărele vremii: *Iubesc femeia* de Ionel Fernic, *Tango Țigan* de Dendrino, *Ilona și Nușa* de Elly Roman ...

În iunie 1940, alegeau Liceul de fete din Bălți 38 de fete. O treime erau evreice. Până la introducerea legilor antievreiești în România mai sunt câteva luni; deocamdată nimeni nu opra pe copiii evrei să frecventeze școlile și liceele

românești de stat. Celelalte absolvente erau românce, sau de origine poloneză, rusă, armeană... Fetele își dădeau întâlnire, potrivit obiceiului peste zece ani, în 1950. Nu bănuiau ce deceniu le așteaptă.

Tinerii din Bălți care se îndreptau spre universități alegeau, în primul rând, Universitatea Mihăileană din Iași (acum Universitatea „Al. I. Cuza”). Cei mai mulți urmau Facultatea de Drept, care în epocă a avut renumiți profesori, ca Traian Ionașcu (drept civil), Neculai Dașcovici (drept internațional public), diplomatul Vespasian Pella (drept penal), scriitorul basarabean Constantin Stere (drept constituțional). Alții alegeau Literele, Medicina ori Științele.

Studentii se reuniseră în Cercul Studenților bălțeni din Iași (înființat în 1922 cu numele *Cercul studenților din orașul și județul Bălți*).

În vara anului 1932, din inițiativa cercului studenților din Bălți de la Universitatea ieșeană, la Bălți a avut loc un congres al studenților bălțeni și din alte centre universitare, unde s-au discutat problemele sociale și culturale ale studenților.

**Bărbulescu, Mihai. *Bălți. 1818-1944*.
București, 2017, pp. 117-119,123,124.**

Educație contemporană

În anul 2021, în municipiul Bălți funcționează 49 instituții preșcolare cu 5840 copii, 2 școli primare cu 790 elevi, 10 gimnazii cu 1920 elevi, 12 licee cu 12 000 elevi, 6 colegii: Colegiul de Industrie Ușoară, Colegiul Politehnic, Colegiul Tehnic Feroviar din Bălți, Colegiul de Muzică și Pedagogie din Bălți, Colegiul de Medicină, 4 școli de meserii, un Centru de excelență, 3 instituții de învățământ superior: Universitatea de Stat „Alecă Ruso” din Bălți, filiala Universității private din Rusia „Sinergia” și filiala Institutului Baltic de Ecologie, Politică și Drept.

La Bălți activează Institutul de Cercetări pentru culturile de câmp „Selecția” specializat în ameliorarea și selecția culturilor agricole, elaborarea sistemelor de agricultură durabilă, perfecționarea tehnologiilor de cultivare a culturilor de câmp

În 2006, a fost inaugurată filiala Academiei de Științe a Moldovei, care are drept scop extinderea cercetărilor științifice teoretice și aplicative în Nordul Moldovei.

Gheorghe BACIU

ÎNVĂȚĂMÂNTUL ÎN PERIOADA INDEPENDENȚEI (DUPĂ 1991)

Școala bălțeană, dintotdeauna, s-a aflat în avangarda procesului educațional și cultural din localitățile nordice ale Republicii Moldova și bucură mult faptul că ea este recunoscută departe de hotarele țării. Din instituțiile de învățământ din

orașul Bălți, și-au luat zborul multe generații de personalități notorii, promotori ai învățământului, științei și culturii naționale.

Odată cu destrămarea URSS și proclamarea Republicii Moldova, Ministerul Învățământului, condus de profesorul universitar Nicolae Mătcaș, a început un proces intens de modernizare și planificare a procesului educațional, restructurând și adoptând învățământul general, profesional și cel superior la necesitățile sociale ale timpului.

...Conform datelor oficiale ale Departamentului Statisticii al Republicii Moldova pentru anul 1994, în municipiul Bălți funcționau 5 școli de cultură generală cu predarea în limba română (4736 elevi) și 17 școli cu predarea în limba rusă (15 170 elevi).

...La începutul anilor 90 ai sec. XIX, s-a început o trecere treptată de la învățământul de 11 clase la cel liceal, care se realiza cu argumentări principiale (cadre, bază materială și didactică-tehnică...). Pentru elevi devenise un prestigiu să faci studiile la liceu și să obții diploma de bacalaureat.

...Către anul 2003, sistemul educațional din Bălți era format din instituții preșcolare, școlare și o instituție de învățământ superior. În municipiu funcționau 36 instituții preșcolare și 5 instituții speciale cu un contingent de circa 5 000 de copii. Învățământul mediu general se realiza în 23 de școli (2 școli primare, 2 gimnazii, o școală serală și 16 licee, în care învățau 7 200 elevi. Întreg sistemul de învățământ cuprindea peste 16 mii de elevi, 1 448 pedagogi, dintre care 968 – în școlile generale. Mai funcționau 7 școli de orientare tehnico-profesională și 3 colegii: medicină, muzical-pedagogic, politehnic.

Baciu, Gheorghe. *Învățământul, cultura și creștinismul în Bălți*. Chișinău, 2020, pp. 97-102.

Fondarea sistemului de învățământ superior în orașul Bălți a evoluat după al Doilea Război Mondial și a parcurs consecutiv trei etape:

Instituirea Institutului învățătoresc (1945-1953);

Instituirea Institutului Pedagogic de Stat (1953-1992);

Instituirea Universității de Stat „Alec Russo” din Bălți, instituție universitară clasică, multidisciplinară.

UNIVERSITATEA DE STAT „ALECU RUSSO” DIN BĂLȚI

Universitatea de Stat „Alec Russo” din Bălți este o instituție de învățământ superior din Republica Moldova cu tradiții bogate și realizări moderne în plan formativ și științific, promotor al excelenței științifice, valorilor educaționale și culturale în societate. Este recunoscută și apreciată la treaptă națională și internațională.

Fondată la 12 octombrie 1945, cu rădăcini în instituțiile preuniversitare

din perioada interbelică (Liceul de Băieți „Ion Creangă”, Liceul de Fete „Domnița Ileana”), Universitatea bălțeană ca instituție modernă are drept strămoși Institutul Învățătoresc din Bălți cu două Facultăți: Istorie și Filologie, Științe ale Naturii și Geografie, reorganizat în anul 1953 în Institutul Pedagogic din Bălți, care, din 1959, poartă cu demnitate numele marelui patriot Alecu Russo. Intervin schimbări structurale. Își deschid ușile trei Facultăți: Filologie, Fizică și Matematică, Limbi Străine, supuse schimbărilor în anii ce urmează (noi specialități, noi reorganizări), dar care au constituit fundamentul constant în pregătirea profesioniștilor pe tot parcursul existenței Universității.

Universitatea bălțeană este localizată într-un campus modern și elegant, chiar în centrul orașului Bălți, care include corpuri de studii, o excelentă clădire pentru Biblioteca Științifică, cantina studentescă, săli de sport, spații pentru activități culturale, cămine.

Anul 1992 este unul revoluționar în biografia instituției superioare bălțene. În urma Hotărârii Guvernului Republicii Moldova din 21 mai 1992 este reorganizată

în Universitatea de Stat „Alecu Russo” din Bălți cu Facultăți noi: Economie și Drept, Psihologie și Asistență Socială, Științe ale Naturii și Agroecologie. Suportă schimbări vizibile și facultățile de bază ale Universității.

În ritmul reformelor din sfera învățământului superior, USARB își afirmă identitatea universitară prin noi obiective competitive, noi programe de studiu la toate nivelele educaționale: licență, masterat, doctorat, formare continuă a specialiștilor angajați în câmpul muncii.

În anul 2013, în structura Universității intervin noi schimbări. Cele opt Facultăți (Filologie, Fizică și Matematică, Limbi străine, Pedagogie și Psihologie, Economie, Drept, Muzică și Pedagogie Muzicală, Științe ale Naturii și Agroecologie), care au persistat aproape 20 de ani, sunt reorganizate în patru facultăți: Litere (patru catedre), Științe Reale, Economice și ale Mediului (patru

catedre), Științe ale Educației, Psihologie și Arte (trei catedre), Drept și Științe Sociale (trei catedre).

În cadrul USARB activează Catedra militară, Centrul de formare profesională continuă a cadrelor didactice, Departamentul de tehnologii informaționale, Departamentul de management al calității, Departamentul relații internaționale, Autogovernarea studențească, Centrul de ghidare în carieră și relații cu piața muncii.

Centrul de formare profesională continuă oferă servicii de educație generală și programe de recalificare, calificare suplimentară, specializare, policalificare și perfecționare.

Universitatea dispune de 86 laboratoare, săli specializate, cabinete didactice, bibliotecă științifică modernă. Biblioteca este una din cele mai mari și bogate din sud-estul Europei, cu o colecție de peste un milion de documente, mai bine de trei sute mii titluri, inclusiv colecția de cărți rare. Cu clădire aparte construită în anii 80 ai secolului 20, așezată pe patru nivele, Biblioteca Științifică a USARB este informatizată (1989), asigură accesul la o multitudine de servicii electronice, baze de date și produse infodocumentare de înaltă calitate, relevante procesului de instruire și cercetare științifică.

Între anii 2006-2009, la Universitate a fost implementat Sistemul de Management al Calității, în 2008, Universitatea a obținut Certificatul Internațional ISO 9001-2000 al Sistemului Universitar European de Management al Calității, iar în 2009, Sistemul de Management al Calității a fost certificat de către Societatea Română de Asigurare a Calității și de Rețeaua Internațională de Certifi care IQ Net.

Mai multe substructuri didactice sunt finanțate atât de Universitate, cât și de alte instituții: Fundația Soros din Moldova, Alianța Franceză din Moldova, Agenția Universitară a Francofoniei (AUF), Serviciul Academic German (DAAD) și de Institutul Goethe ...

Universitatea a fost și este antrenată și în implementarea proiectelor finanțate de Uniunea Europeană, prin intermediul programelor Tempus, Erasmus Mundus, Erasmus +, DAAD, Proiecte transfrontaliere, CEEPUS, AUF, EURAXESS, Blak Sea Basin.

Majoritatea programelor de studii ale Universității au fost acreditate de către Agenția Națională de Asigurare a Calității în Educație și Cercetare (ANACEC), precum și de către agenții de peste hotare: Agency for Quality Assurance through Accreditation of Study Programs (AQAS) din Germania, Agenția Română de Asigurare a Calității în Învățământul Superior (ARACIS), Estonian Quality Agency for Higher and Vocational Education.

Prestigiul Universității, calitatea studiilor oferite, resursele umane profesionale, promovarea unui sistem coerent de management al calității, dezvoltarea continuă a parteneriatelor inter-instituționale și internaționale, îmbunătățirea continuă a calității prestațiilor academice în scopul creșterii gradului de inserție a absolvenților în câmpul muncii reprezintă factorii de bază ce determină o mare parte din tinerii din nordul Republicii Moldova să aleagă USARB. În prezent la Universitatea bălțeană studiază peste 4000 de studenți.

O direcție strategică de dezvoltare a Universității „Alec Russo” din Bălți este activitatea științifică, care se promovează în domeniile sociale, umaniste, economice și ingineresti. Competitivitatea activității de cercetare este asigurată de un potențial intelectual distins, cu experiență profesională apreciată și vizibilă în lumea academică mondială. Formarea specialiștilor pentru economia națională și activitatea de cercetare științifică este asigurată de 191 cadre didactice, din ei 10 doctori habilitați și 107 doctori în științe.

Activitatea de cercetare a universitarilor bălțeni este inclusă în programul-cadru pentru cercetare și inovare „Orizont-2020”, care reunește toate programele de finanțare existente ale Uniunii Europene în materie de cercetare și inovare. Universitatea dispune de patru centre de cercetări științifice inter-instituționale: trei centre fondate în colaborare cu Academia de Științe a Moldovei: Centrul de cercetări umanistice, cu trei secții, Centrul de cercetări în științe exacte și economie, cu trei secții, Centrul de cercetări în științe ale naturii.

Cercetătorii Universității activează în cadrul a 9 proiecte de cercetări științifice: Materiale, tehnologii și produse inovative – 2, Patrimoniul național și dezvoltarea societății – 7 (1 proiect din cadrul programelor de stat și 1 proiect pentru tinerii cercetători).

Universitatea este fondatoare a cinci reviste științifice, pe paginile cărora își dau concursul și cercetători din alte instituții de învățământ superior : „Fizică și Tehnică: Procese, modele, experimente” „Glodidactica”, „Limba și context”, „Artă și educație artistică”, „Confluente bibliologice”. Universitatea este și cofondatoare a revistei științifice internaționale „International Journal Manufacturing”. Mediul prin excelență a Universității de Stat „Alec Russo” din Bălți oferă studenților săi oportunitatea de a folosi la maximum potențialul intelectual de nivel preuniversitar, cunoștințe, abilități și competențe, care vor fi benefice atât pentru exercitarea

profesiei, cât și în viața de fiecare zi. Bazată pe un trecut prestigios, USARB își asumă un prezent valoros, perpetuând tradiții în domeniul educațional și investigațional, asigurându-și, cu certitudine, un viitor prosper.

Calendar Național, 2020. Chișinău, 2019, pp. 304-306.

Silvia STRĂTILĂ

redactor-coordonator la Revista „Natura”

SCIENTIA, CULTURA – MOTOUL UNIVERSITĂȚII „ALECU RUSSO” DIN BĂLȚI

Anul 1945 a dat start intelectualilor bălțeni unui motiv de bucurie cu multiple semnificații. Elita din nordul țării, după dezastrul moral și economic, lăsat de război, trăia bucuria înființării în urbea, frumos amplasată în zona de stepă și mai aproape de Țara-mamă. decât de Chișinău, se deschide Institutul învățătoresc cu două facultăți semnificative la cea vreme, de Istorie și Filologie și de Științe ale naturii și Geografie. Reorganizarea isinstituției s-a produs vertiginos, în favoarea plebei proletare, a tinerimii de atunci, cu dorința sinceră să studieze ca să se extindă rândurile intelectualilor. Alegerea în '59 a Institutului Pedagogic din Bălți să-l aibă patron spiritual pe Alecu Russo a fost ca pledoaria clasicului „Prietenii, deșteptați-mi Patria, dacă vreți să pot dormi în pace!” să fie acel dicton după care Universitatea de Stat „Alecu Russo” din Bălți (USARB), a cărei titulatură o poartă din 1992, că confirme pe deplin statutul clasic de *Alma Mater*. Astăzi instituția este condusă de Natalia Gașoi, prima femeie rector din istoria administrativă a instituțiilor superioare de învățământ din Republica Moldova, doctor în matematică, cu o experiență managerială merituoasă, în activitatea didactică de mentorat, al cărei CV este la îndemâna oricui să-i cunoască demersul profesional.

Spre USARB drumurile freamătă de tinerețe veșnică. Concentrate în jurul unui havuz, blocurile de studii formează un campus universitar, cu aerul mereu îmborsătit de scintila, cultura – un moto respirat de cei care-și plimbă puștii pe aici. Nici aulele universității n-au pierdut memoria miilor de studenți pe care i-au trimis în lume, fiecare valorificându-și cunoștințele și pricepera din saga specialității lor, adunată aici de profesori calificați. În cei peste șaptezeci de ani, instituția instruieste specialiști calificați în diferite domenii, iar miile de absolvenți sau profesori angajați ai instituției sunt o dovadă că latinescul *verba volant, scripta manent* este asumarea celor care au studiat la USARB. Această confirmare este și dimensiunea activității administrative a prorectorului Valentina Prițcan, responsabilă de activitatea științifică și relații internaționale, a cărei generozitate și bunăvoință, constituie bucuria de a împărtăși cu parteneri naționali sau internaționali un CV bogat al parcursului didactic. Așa cum printr-un click distanță poți vedea lumea, activitatea instituției poate fi găsită pe site-ul ei. Recent USARB a oferit titlul de doctor honoris causa compozitorului Eugen Doga, deținători ai

acestui titlu fiind și alte personalități, semn că instituția apreciază și promovează excelența, ea însăși, spun absolvenții, este o *laudatio*...

Natura. 2022, nr. 6 (364), p. 2.

Elena HARCONIȚA

directoarea Bibliotecii Științifice (perioada 2001-2020)

BIBLIOTECA ȘTIINȚIFICĂ A UNIVERSITĂȚII DE STAT „ALECU RUSSO” DIN BĂLȚI (USARB)

Biblioteca Științifică a Universității de Stat „Alec Russo” din Bălți (USARB) – centru informațional modern multifuncțional pentru educație și cercetare, bază a dezvoltării intelectuale și formării profesionale, una din cele mai mari și valoroase instituții din Republica Moldova și din Europa de Est.

Biblioteca Științifică USARB trăiește momentele unei semnificative aniversări – 75 de ani de existență dinamică și expresivă. Sunt ani puțini pentru prezența în timp a unui templu de carte și mulți pentru realizările și succesele obținute de această prestigioasă și notabilă instituție. Fondată în anul 1945, concomitent cu deschiderea Institutului Învățătoresc din Bălți, a fost și este într-un proces continuu de dezvoltare, perfecționare și modernizare, devenind parte integrantă a procesului de instruire, formare și cercetare universitară.

Își realizează cu succes misiunea de secole a Bibliotecii de a satisface necesitățile informaționale multiaspectuale ale studenților, cadrelor didactice, cercetătorilor și altor categorii de utilizatori de la Universitate și nu numai. Prin varietatea documentelor și serviciilor oferite, prin promovarea diverselor activități, Biblioteca USARB contribuie intens la asigurarea Țării cu specialiști de performanță, la dezvoltarea științei naționale și mondiale.

Prin realizările obținute, aprecierile utilizatorilor ei și a multor vizitatori externi, Biblioteca USARB devine simbolul unei Bibliotecii exemplare: „Biblioteca Dumneavoastră este o adevărată oază de spirit și inteligență” (Vladimir Beșleagă), Bibliotecă „de unicat” (Iurie Colesnic), „Una dintre cele mai mari biblioteci universitare din Europa de Est”... (Revista ONU în Moldova) „Bibliotecă de nivel european”, „Bibliotecă cu multe valențe” (Radu Moțoc), „Biblioteca bălțeană e unul din punctele cardinale ale biblioteconomiei basarabene” (Alexe Rău), „Unicat în peisajul universitar european, bijuterie arhitecturală și intelectuală, adevărat castel al cărții” (Katya Kolero) „Regina Cărții din Nord” (Iulius Popa), „Apreciez mult meritele acestei instituții pe care o numesc Biblioteca mea. Zic Biblioteca mea și văd/savurez edificiul sobru/splendid, sălile spațioase, echipamentul modern, designul original, confortul și disponibilitatea bibliotecarilor”... (Nicolae Filip), „Сотрудники Библиотеки смогли превратить официальное учреждение в уютный Дом знаний. Работа сотрудников вызывает уважение и восхище-

ние” (Olga Kirsanova, or. Blagovescensk , reg. Amur, Rusia)...

Biblioteca Științifică a Universității bălțene își desfășoară activitatea într-o clădire modernă, unică în Nordul Moldovei, construită în baza unui proiect special, cu o suprafață de circa 6 000 m², situată pe patru niveluri în centrul campusului universitar.

Menține cu demnitate, ani la rând, statutul instituției în afara categoriei (1993) și de categorie superioară (2006, 2018) conferit de Guvernul Republicii Moldova.

Biblioteca Științifică a USARB realizează mai multe funcții care influențează și sporesc imaginea ei în lumea bibliotecară:

- Centru Biblioteconomic Departamental pentru bibliotecile din instituțiile de învățământ preuniversitar din 15 raioane de nord și mun. Bălți

- Depozitară Regională a Băncii Mondiale

- membru al Consorțiului (REM) Resurse Electronice pentru Moldova

- participantă în Programele Internaționale TEMPUS, ERASMUS+, Parteneriatul Moldovei cu Norvegia și România, Ministerul pentru Românii de Pretutindeni

- crearea Centrului de Informare a României.

BȘ a USARB integrează servicii, centre, colecții internaționale particulare, este dotată cu variat echipament tehnic: PC, scanere, printere, proiectoare, televizoare, table interactive.

Activitatea Bibliotecii Științifice este asigurată de 40 bibliotecari, 53% din ei constituind personalul profesional, 93 % sunt posesori ai categoriilor de calificare: 19 - superior, 16 - întâi și 3 – doi. Au fost menționați cu distincții onorabile de conducerea țării: Medalia „Mihai Eminescu”, Ordinul „Gloria Muncii”, diplome și premii, inclusiv premiul Național „Ion Madan” în domeniul biblioteconomiei și bibliografiei.

De rând cu prestarea obligațiilor funcționale, echipa de bibliotecari este implicată în activitatea Consiliului Biblioteconomic Național pe lângă Ministerul Educației, Culturii și Cercetării, Comitetului Tehnic nr. 1 de standardizare „Biblioteconomie, Informare, Documentare”, a Asociației Bibliotecarilor din Republica Moldova, Forumul Managerilor din Sistemul Național de Biblioteci.

Prestanța Bibliotecii în spațiul Universității este amplificată printr-o gamă largă de activități de cercetare, editare și participare la importante evenimente științifice, la concursuri instituționale și naționale. În perioada 2000-2019, 20 de bibliotecari au obținut înaltul titlu de laureat al Concursului Național Cel mai bun bibliotecar, organizat de Asociația Bibliotecarilor. În ultimii 20 de ani, bibliotecarii universitari bălțeni au editat peste 176 de lucrări, inclusiv peste o sută de bibliografii și biobibliografii în colecțiile *Bibliographia Universitas, Facultas Biography* – USARB, *in honorem, Personalități universitare bălțene, Scriitori și universitari, Doctori honoris causa ai USARB, Vestigia Semper Adora, Bibliografii etnografice*, 74 din ele obținând prestigioase premii de nivel instituțional și național (Concursul Republican *Cele mai reușite lucrări în domeniul biblioteconomiei și științelor informării*, Premiile Senatului USARB etc.).

Anual bibliotecarii participă la două manifestări științifice instituționale de amploare: Colloquia Professorum *Tradiție și inovare în cercetarea științifică* (secțiunea Biblioteconomie și știința informării) și Colloquia Bibliothecariorum *Faina Tlehuci In Memoriam* (începând cu anul 2013), invitând colegi din țară și de peste hotare. Biblioteca editează 2 reviste de specialitate: *Confluente Bibliologice* (2005) și *Bibliouniversitas@ABRM.md* (2012), publică anual cca 70 de articole inclusiv pe Internet, portalul SlideShare, participă în fiecare an la peste 40 de reuniuni profesionale naționale și internaționale, stagii de formare continuă, vizite de documentare, traininguri în cadrul proiectelor, susțin cca 60 de comunicări privind experiența și modelele BȘ USARB.

Cincisprezece bibliotecari sunt formatori naționali în cadrul Secției de formare continuă a Universității de Stat din Moldova, 10 bibliotecari – asistenți universitari sunt angajați anual la predarea *cursului Bazele culturii informației*. Bibliotecarii bălțeni organizează ateliere de instruire pentru bibliotecarii din învățământul preuniversitar din 15 raioane de nord și municipiul Bălți în cadrul Centrului Biblioteconomic Departamental, în colaborare cu Ministerul Educației, Culturii și Cercetării.

Biblioteca USARB garantează continuu confort spațial și informațional, norme estetice adecvate, pentru circa 7 000 de utilizatori în 12 săli de lectură (793 locuri), 4 săli de împrumut la domiciliu și alte subdiviziuni, oferind colecții totale de 1 008 018 în 309 116 titluri, ce se completează anual cu 7-8 000 documente în 3-4 000 titluri. Numărul de vizite înregistrate per an este de 500 mii, 300 mii fiind virtuale, împrumutul constituie peste 600 000, inclusiv și furnizări de documente electronice.

Pentru asigurarea serviciilor electronice sunt folosite peste 100 de calculatoare, toate având conexiune Internet. Biblioteca Științifi că USARB asigură accesul la colecții bogate și variate, acces la Internet și diverse baze de date, furnizează tuturor categoriilor de utilizatori servicii documentare și produse informaționale de înaltă calitate, pertinente și competitive: servicii de informare bibliografică și bibliometrică, servicii de comunicare și socializare (ture ghidate și consultații privind orientarea în spațiile informaționale, activități culturale, educative, științifice), de formare (sesiuni de traininguri), promovarea cursului *Bazele culturii informației*: 30 de ore – 1 credit, curs inclus în planurile de învățământ la toate specialitățile universitare ca disciplină obligatorie de formare a abilităților și competențelor informaționale. Anual bibliotecarii promovează circa 250 de ore în 25-30 grupe academice pentru studenții din anul I de la toate facultățile, de asemenea, și pentru elevii Colegiului Pedagogic și ai Liceului Teoretic Republican „Ion Creangă”. Ore de *cultură a informației* sunt promovate și pentru cadre didactice, doctoranzi, masteranzi. În multitudinea de servicii, cele mai solicitate sunt serviciile electronice: Acces Internet, WiFi, acces la catalogul electronic PRIMO ExLibris (catalog partajat a 7 biblioteci universitare din R.M.) cu mult de 400 mii de înregistrări este cota bălțenilor; arhivarea și accesul la producția științifi că a universității în Repozitoriul Instituțional ORA (Open Research Archive) USARB,

(mai bine de 3 mii lucrări indexate), Biblioteca Digitală; acces la peste 100 baze de date naționale și internaționale care conțin peste 1 800 000 mii de cărți și 80 000 de publicații periodice; bazele de date proprii SumarScanat, Lucrări Muzicale de pe discuri de vinil (format MP3), e-Books, livrarea electronică a documentelor (LED), Diseminarea Selectivă a Informației (DSI), Servirea Diferențiată a Conducerii (SDC).

Biblioteca participă la pregătirea suportului documentar pentru acreditarea specialităților universitare prin elaborarea și furnizarea datelor privind acoperirea informațională cu documente științifice și didactice în baza catalogului electronic (înregistrări catalografiate cu toate referințele, inclusiv ISBN, numărul de exemplare deținute de Bibliotecă, vedetele de subiect).

Biblioteca ofera servicii online de pe site-ul Bibliotecii, platforma JOOMLA, <http://libruniv.usarb.md/index.php/ro/>, utilizează platforme și instrumente web: Wikipedia, Blogurile Biblioteca în dialog cu cititorii, Profesional, Centrul de Informare al României, socializează, creează și partajează resurse și produse educaționale în spațiile virtuale: Facebook, Twitter, YouTube, LinkedIn, Pinterest, Google+, Flickr, Instagram.

Pe site-ul Bibliotecii sunt expuse o varietate de tutoriale online, ghiduri și alte suporturi didactice pentru a ajuta cadrele didactice, studenții și elevii în căutarea, localizarea, evaluarea și aplicarea corespunzătoare a informațiilor, inclusiv utilizarea softurilor personale de gestiune a referințelor: EndNote, Mendeley, Zotero.

Video tutorialele și spoturile de promovare a serviciilor, portofoliul didactic al cursului *Bazele culturii informației*, serviciul de referințe Întreabă bibliotecarul, Propunerile pentru achiziție, Buletinul bibliografic informativ Achiziții recente, expoziții informative și tematice online, resurse tematice pe domenii toate acestea constituie parte din oferta universitară care favorizează formarea profesioniștilor.

Aproape 400 mii de vizite anuale, mai bine de 2 milioane de accesări înregistrează pagina WEB a Bibliotecii. Biblioteca organizează sondaje de opinii (tradițional și online) pentru studierea impactului ei asupra dezvoltării individuale a utilizatorilor și a comunității, pentru cunoașterea gradului de utilizare a mijloacelor și instrumentelor de informare, ce va contribui în continuare la fixarea acțiunilor ulterioare de îmbunătățire a activității.

Pentru vizibilitatea și sporirea ratingului rezultatelor științifice ale cercetărilor universitare bălțeni, inclusiv și prin aplicarea indicatorilor sciento-bibliometrici, realizările științifice USARB sunt indexate în 7 baze de date internaționale, repozitorii, biblioteci deschise, cataloage și platforme informaționale: Zenodo (Comunitatea USARB), CEEOL, IBN, OpenLibrary, Issuu, Calameo, Scribd, Slideshare.

Prin colaborări naționale și internaționale cu parteneri din Republica Moldova, România, Elveția, SUA, Ucraina, Rusia, Franța, Lituania, Germania au fost realizate peste 30 de proiecte investiționale care au diversificat oferta informațională, inclusiv prin deschiderea Centrului de Documentare al ONU, Punctului de Informare și Documentare NATO, Centrului de Informare al Uniunii Europene, Centrului de Informare al României etc.

Menționăm, în mod special, ajutorul acordat de Asociația Pro Basarabia și Bucovina, Filiala „Costachi Negri” din Galați, secretar - ing. Radu MOȚOC, membrul de onoare al Senatului USARB, la dezvoltarea colecțiilor de carte în limba română, valoarea donațiilor constituind peste 100 000 EURO.

Participarea în proiectele internaționale Tempus – MISISQ, LNSS ERASMUS+ s-a soldat cu obținerea de noi cunoștințe și experiențe moderne din activitatea bibliotecilor din țările europene (Grecia, România, Germania, Irlanda, Norvegia, Ungaria, Belarus, Lituania, Letonia), prin promovarea unui șir de traininguri și workshopuri de instruire cu participarea experților internaționali, dotarea cu echipament tehnic în valoare de peste 500 000 lei. Grație Proiectului „Modernizarea serviciilor bibliotecilor universitare din Moldova” și contribuțiilor Consorțiului REM, este asigurat accesul la 11 baze de date EBSCO și alte 10 – gratuit, inclusiv Thomson Reuters Web of Science, SAGE Research Methods Cases, Taylor & Francis Online Journal Library, Research4Life.

Eforturile bibliotecarilor universitari bălțeni s-au distins și în obținerea Proiectului de dotare cu resurse informaționale al Centrului de Informare al României din Bălți, inaugurat de Ministerul pentru Românii de Pretutindeni. În cadrul Proiectului au fost achiziționate mai bine de 300 titluri de cărți și reviste în valoare de 80 996 lei, organizate și promovate diverse activități pentru comunitatea din nordul RM (<https://cirtbalti.wordpress.com>). Proiectul de dotare cu resurse informaționale a fost câștigat și în acest an, urmând ca beneficiarii USARB să se bucure de o nouă colecție în valoare de peste 65 000 lei.

O gamă largă de mesaje educaționale, culturale și științifice expediate online, de evenimente, campanii, programe infodocumentare, flashmob-uri: Zilele Informării, Zilele Catedrelor, Lunarul studenților la ciclul I de instruire, Masteranzilor și Doctoranzilor, Salonul editorial Universitaria – Contribuții științifico-didactice ale universitarilor bălțeni, Noul Utilizator, Săptămâna Open Acces, Săptămâna Educației Deschise, Ziua Științei, Zilele Universității, Zilele Bibliotecii și Facultății, Ziua Națională de Sensibilizare privind Bibliotecile, audiții muzicale, reviste bibliografice, lansări de carte, realizate în cadrul Clubului Cărții, Clubului ONU Nord, Salonului Muzical, Clubul BiblioSpiritus, Punctului de Informare NATO, Centrului de Informare a Uniunii Europene, Centrului Educație Civică Europeană, Centrului de Informare a României sporesc integrarea Bibliotecii în viața didactică, cultural-științifi că a comunității universitare.

Din cele mai relevante documente tipărite sunt puse la dispoziția utilizatorilor și la cele peste 500 expoziții informative și tematice, inclusiv, 35 de expoziții online, organizate în fiecare an, având drept scop stimularea lecturilor de instruire și cercetare ale utilizatorilor.

Realizându-și principalele sale funcții, Biblioteca păstrează cu devotament și pietate din cele mai sugestive tradiții, completându-le cu forme de lucru moderne, aspirând mereu spre creștere calitativă și performanță. Activitatea ei este compatibilă cu exigențele mereu în schimbare ale societății contemporane.

Biblioteca Științifică USARB este deschisă pentru parteneriat și colaborare

cu bibliotecile din țară și de peste hotare.

Meritele Bibliotecii Științifice USARB sunt recunoscute și apreciate de comunitatea biblioteconomică națională prin decernarea Premiului Național GALEX, organizat de Liga Bibliotecarilor din Republica Moldova „Alexe Rău” și Biblioteca Națională a Republicii Moldova.

Calendar Național, 2020. Chișinău, 2020, pp. 307-311.

Radu MOȚOC

BIBLIOTECA UNIVERSITARĂ „ALECU RUSSO” DIN BĂLȚI

Lumea cărților și a locului unde este ea depozitată – Biblioteca – este o lume fascinantă și universală, încât nu poate fi cuprinsă într-o singură frază, ea constituindu-se într-o instituție de mare prestigiu.

Biblioteca universitară din Bălți este fondată în anul 1945, pe lângă institutul de învățatori, în incinta clădirii fostului liceu de fete „Domnița Ileana” și capătă o importanță deosebită în 1992, odată cu obținerea Institutului pedagogic a statutului de Universitate. La 1 septembrie 1986, a fost inaugurată noua clădire a bibliotecii universitare „Casa albă” având ca director pe Faina Tlehuci, care a participat la elaborarea proiectului de construcție și a utilizării tehnologiilor specifice unei biblioteci universitare funcționale, implementând tehnică de calcul, poștă pneumatică și transport pe bandă rulantă care face legătură între depozit și secțiile cu public.

Ca vizitator ești impresionat de structura robustă a bibliotecii care se armonizează fericit cu un alt monument, Catedrala Sfinților Constantin și Elena din vecinătate. Atmosfera de curățenie și de bună aerisire te frapează de la intrare datorită unui bun obicei, care denotă o grijă deosebită pentru cititor, dar și hărnicia personalului. Scările impozante te dirijează spre o galerie a domnitorilor Moldovei care te duce cu gândul la istoria zbuciumată a acestui teritoriu. La același etaj, parcă pentru a contempla spațiul grație unui luminător ingenios plasat, îți este oferită posibilitatea de a te așeza într-un fotoliu, ca să meditezi sau să răsfoiești o revistă sub privirea atentă a unor dascăli surprinși de un pictor pentru a defini ctitoria acestui lăcaș. Acum, cititorule, ai de ales una dintre frumoasele săli cu literatură națională și străină sau pentru audiție muzicală. Poți să poposești la standul dedicat preotului basarabean Igor Jechiu, care a inițiat primele legături ale gălățenilor cu biblioteca universitară din Bălți.

Trecerea de la scrierea chirilică la cea latină și decretarea limbii naționale, au ridicat probleme deosebite pentru conducerea universității și a bibliotecii universitare. Completarea cu literatură de specialitate în limba română a fost una din cele mai dificile probleme de rezolvat, poate mai dificilă decât construirea edificiului nou al bibliotecii. Presiunea cadrelor didactice asupra conducerii bibliotecii de a achiziționa cărți de specialitate în limba română era enormă. Aici

este momentul să amintim de personalitatea de excepție a celei care a avut ca sarcină această grea misiune, Faina Tlehuca care, cu competență și enorm de multă perseverență, a știut să mobilizeze toate relațiile interne și externe și să convingă conducerea Universității de necesitatea unor fonduri importante financiare pentru achiziționarea celor necesare. Și miracolul s-a întâmplat într-un timp relativ scurt a fost asigurat strictul necesar de literatură printr-o excepțională colaborare între Senatul Universității și conducerea Bibliotecii.

În acest timp, se desfășoară un proces foarte important și util de înregistrare pe suport electronic a cărților pentru a putea fi accesate ușor de către utilizatori. Poate este cea mai spectaculoasă acțiune de modernizare a unei biblioteci universitare.

Biblioteca universitară bălțeană este și un centru cultural cu mai multe valențe: face lansări de carte, patronează expoziții de pictură, audiții muzicale, simpozioane.

Toate aceste activități sunt rodul efortului unor specialiști cu înaltă răspundere profesională, care caută permanent o structură mai adaptată necesităților vieții universitare în permanentă schimbare.

Putem spune cu certitudine că biblioteca universitară din Bălți este de un nivel european, care va contribui cu siguranță la efortul intelectual necesar pentru integrarea în marea comunitate a statelor europene.

Magazin bibliologic. 2005, nr. 3-4, pp. 9-10.

Silvia STRĂTILĂ

BIBLIOTECA ȘTIINȚIFICĂ DIN BĂLȚI – SUVERANA CĂRȚII DIN NORDUL MOLDOVEI

Astăzi drumul spre bibliotecă este înlocuit adesea cu cel care duce spre mall. Între o haină scumpă și o carte, și ea cu un preț exagerat de mare, mulți preferă să arate șic. Investim totuși în ceea ce se poate deteriora. Este adevărat că informația, opulentă astăzi și la îndemâna oricui, se poate găsi mai ușor într-un device, de care nimeni nu duce lipsă, decât să tragi o fugă la bibliotecă. În perioada postbelică, când ne refăceam starea morală, mulți își găseau vindecarea în cărți, iar biblioteca era lăcașul potrivit pentru sănătatea mentală. Câți din noi, studenți ai anilor '60, '70, '80, nu am alergat să prindem un loc în bibliotecă ori să ne testăm răbdarea, așteptând o carte rară, pitită în cele mai ascunse rafturi?

În 2022, sălile bibliotecilor din R. Moldova sunt doldora de cărți, chiar și în sate aceste instituții de iluminare funcționează datorită unui cărturar, care ține în mână o carte și în cealaltă o tabletă, interesat să promoveze prin intermediul ei valoarea cărții. La Bălți, chiar în inima orașului, și acest loc nu este ales la întâmplare, ci în incinta Universității de Stat „Alec Russo” (USARB), o inimă bate pentru o bibliotecă – Biblioteca Științifică (BȘ) USARB, unică printr-un

volum mare de carte, și e un centru de instruire universitară.

Fondată în 1945, odată cu înființarea Institutului Învățătoresc, „regina cărții de nord”, după cum avea s-o numească jurnalistul bălțean Iulius Popa, această somptuoasă suverană a cărții mai amintește că Biblioteca din Alexandria n-a dispărut din memoria colectivă a omenirii. Cartea mai poate atrage și prin gust estetic, s-au gândit acei care au adus clădirea și interiorul sălilor la o frumusețe desăvârșită: un hol cu scări înalte te îndeamnă că spre carte trebuie să urci prin efortul de a păși precum ai escalada Everestul. Aceste trepte duc spre aleea cu portretele domnitorilor, a căror tron a încăput într-o ramă strălucitoare ca și menirea istorică a lor. Apoi se deschid sălile de lectură spațioase cu rafturi de cărți și cu portretele scriitorilor, străjuite de un bibliotecar (de fapt, această misiune a fost îmbrățișată mai mult de femei chit că muza, spune DEX-ul de sex feminin), mereu adâncit în proiecte, rapoarte, în așteptarea utilizatorilor. Într-o eventuală călătorie prin intermediul cărții, dacă vrei să te convingi că Biblioteca Științifică USARB este un centru multifuncțional de învățare prin formarea culturii informației, o face, de obicei, cu bun gust și priceperea de a ghida, cu bucuria să însoțească cititorii, dar și cu intelectul specialității sale, Aculina Mihaluța, director adjunct al bibliotecii. De la ea poți afla despre activitățile de cercetare sau despre cele mai importante evenimente științifice, reuniuni profesionale naționale și internaționale, stagii de formare continuă, vizite de documente, traininguri și multe proiecte ce au loc în bibliotecă. Considerată cea mai mare bibliotecă universitară din Europa de Est, BȘ a USARB este și un partener pentru bibliotecile din instituțiile de învățământ preuniversitar din 15 raioane de nord și mun. Bălți. Dotarea BȘ cu 12 săli de lectură (793 locuri), 4 săli de împrumut la domiciliu și alte subdiviziuni, colecții enciclopedice: 1 008 018 u. m. în 309 116 titluri, ce se completează anual cu 7-8 000 documente în 3-4 000 titluri, 500 mii de vizite, inclusiv 300 mii virtuale și peste 600 000 de împrumuturi și furnizări de documente electronice, adună anual 7 000 de utilizatori.

Acest periplu scurt din campusul USARB până în incinta Bibliotecii Științifice l-au parcurs mulți tineri, absolvenți ai universității din Bălți, astăzi, la fel de mulți, au ajuns ambasadori ai cărții prin misiunea încredințată de profesia lor.

Natura. 2022, nr. 7(365), p. 6.

COLEGIUL TEHNIC FEROVIIAR DIN BALTI

Colegiului Tehnic Feroviar din Bălți și-a început activitatea în anul 1983 conform Hotărîrii Guvernului nr. 2208-228 din 21.05.1983, în subordonarea Ministerului Transportului. Prin Hotărîrea Guvernului nr. 816 din 28.07.1998 Colegiul Tehnic Feroviar a fost transferat în subordonarea Ministerului Educației și Științei al Republicii Moldova.

CTF este o instituție de învățământ mediu de specialitate, care asigură

instruirea specialiștilor pentru principalele subdiviziuni și administrări ale căii ferate, avînd studii medii speciale și posedînd cunoștințe necesare la toate întreprinderile de linie și subdiviziunile Căii Ferate din Moldova. Este în subordonarea Ministerului Educației și Tineretului al Republicii Moldova.

În anul 2005 și în anul 2008, în Colegiul Tehnic Feroviar s-a desfășurat activitatea de evaluare academică și a fost acreditat, eliberându-i-se Certificate de acreditare

În prezent Colegiul pregătește specialiști în baza studiilor gimnaziale (9 clase).

71470 „Sisteme automatizate în transportul feroviar”

104120 „Traficul feroviar de mărfuri și pasageri”

61210 „Administrarea aplicațiilor Web”

61220 „Administrarea bazelor de date”

104110 „Traficul auto”

Date statistice

Nr. total de profesori: 37

Grad didactic superior: 7

Grad didactic unu: 7

Grad didactic doi: 20

Laboratoare:

Laboratoare de informatică: 5

Laboratoare de fizică: 2

Laboratoare de chimie: 1

Laboratoare de biologie: 1

Instituția dispune de:

1 cămin de 200 locuri

Biblioteca și sală de lectură

Teren și sală de forță

Atelier pentru instruirea de producere.

Toate acestea crează condiții adecvate pentru desfășurarea cu succes a activității de instruire, de formare a deprinderilor practice în domeniile adecvate, a activităților extradidactice.

Pentru organizarea și desfășurarea eficientă a procesului instructiv-educativ, colegiul renovează baza tehnico – materială a cabinetelor, sălilor de curs, laboratoarelor, atelierelor de producție, a bazei instructiv-metodice în corespundere cu cerințele actuale de producere.

Colegiul dispune de utilajul necesar pentru studii, atât la specialitățile transportului feroviar și transportului auto, cât și la informatică. Colegiul dispune de un colectiv didactic cu o bogată experiență de lucru, cu o bună pregătire științifică și metodică, oameni pasionați de meserie și dornici de a transmite experiența, cunoștințele și aspirațiile noii generații.

<https://ctfm.md/index.php/despre-colegiu/istoria>

Anatol RĂILEANU

reporter

O ADRESĂ UNDE VISURILE TINERETULUI STUDIOS DEVIN REALITATE

Colegiul Politehnic din Municipiul Bălți face parte din categoria instituțiilor de învățământ mediu de specialitate cu tradiții care înaintând în timp, nu s-a molipsit de anacronism, a fost și este capabil de a face față actualelor cerințe ale sistemului învățământului. O probă concludentă în favoarea acestei constatări: în actuala sesiune de admitere Colegiul Politehnic din Bălți se regăsește în lista celor mai solicitate de către tinere instituții de învățământ mediu de specialitate.

Colegiul Politehnic din Bălți este una din puținele instituții de învățământ, care acordă ajutor substanțial absolvenților de angajare în câmpul muncii. De exemplu, în luna mai curent, aici a fost organizat târgul locurilor de muncă, eveniment la care au participat 40 de agenți economici. Din numărul total de 220 de absolvenți, 170 au încheiat, în condiții avantajoase, contracte de muncă. Concomitent, a fost organizată sărbătoarea ghidării tinerilor în carieră. Absolvenții școlilor, viitorii elevi ai colegiului, părinții lor au avut posibilitatea să se convingă că aici sunt pregătiți specialiști competitivi și că după absolvire ei nu vor completa rândurile șomerilor. În acest an au fost înmatriculați 285 elevi, numărul doritorilor de a studia în instituția de învățământ nominalizată constituind 460.

Colegiul a fost înființat în 1964, prin decizia Guvernului nr. 736, din 30 decembrie 1991, Tehnicumul Politehnic a fost reorganizat în Colegiul Politehnic din Bălți.

Conform celor spuse de dl Iurie Jemna, directorul instituției, actualmente, misiunea de bază a Colegiului este pregătirea specialiștilor cu caracter aplicativ pentru economia națională. În context, colegiul desfășoară activități educaționale care vizează pregătirea temeinică a specialiștilor de profil tehnic și informatic, conjugând această activitate cu educarea unor adevărați patrioți ai statului Republica Moldova, prin îmbinarea armonioasă a propagării valorilor naționale, europene și general umane. Concomitent colegiul oferă posibilități și cetățenilor altor state de a fi instruiți în conformitate cu standardele educaționale din Republica Moldova.

Instituția oferă tinerilor servicii educaționale bazate pe responsabilitate, performanțe, egalitatea șanselor la un înalt standard de calitate, pentru dezvoltarea valorilor umane și formarea competențelor profesionale care corespund cerințelor unei societăți democratice bazate pe cunoaștere.

Întru îmbunătățirea calității pregătirii viitorilor specialiști, instituția se încadrează în realizarea diverselor programe. Începând cu anul 2012 în colegiu, grație susținerii Ministerului Educației, Centrului PRO DIDACTICA, în parteneriat cu Asociația Națională a Companiilor Private în domeniul TIC (ATIC), cu sprijinul financiar al Cooperării Austriece pentru Dezvoltare /

Austrian Development Cooperation / ADC a demarat implementarea proiectului „Îmbunătățirea calității învățământului vocațional tehnic în domeniul TIC din Republica Moldova”. Implementarea proiectului va contribui la adaptarea educației TIC din Moldova la cerințele pieței forței de muncă, în vederea sporirii gradului de relevanță a studiilor pentru încadrarea profesională ulterioară.

Realizarea proiectului urmărește atingerea unui șir de obiective specifice, principalele fiind: modernizarea proiectului pentru specializările TIC din instituțiile beneficiare, în vederea asigurării relevanței pentru necesitățile pieței muncii, îmbunătățirea abilităților practice ale cadrelor didactice, elevilor.

Instituția nominalizată se regăsește în lista celor 13 colegii din țară, unde este pilotat Sistemul de Credite de Studii în VET /ECVET/. Astfel, elevii care au fost admiși în anul I în colegiile incluse în proiect, studiază după planuri noi, având posibilitatea să aleagă unele discipline și profesori. Aceasta va permite obținerea unei calificări completate prin cursurile, la libera alegere, de la alte specialități sau chiar din alte instituții de învățământ. În cazul când absolventul unui colegiu va merge să facă studii superioare, acestuia îi vor fi recunoscute un anumit număr de credite. Acest lucru îi va permite să solicite alte discipline necesare pentru formarea lui profesională.

Este important de remarcat că în colegiu se atrage o atenție deosebită nu numai pregătirii specialiștilor calificați, dar și formării unor personalități purtătoare și valorificatoare ale tradițiilor strămoșești. Tinerii sunt antrenați în diverse activități extracurriculare.

Recent, aici s-a desfășurat Decada catedrei Științe socioumane și săptămâna Tineretului 2013.

În cadrul decadei catedrei Științe socioumane, elevii au participat la medalionul istorico-muzical „Viitorul nu deschide ușa celor ce vin fără de trecut”, activitatea extracurriculară „Veniți, părinților, acasă!”, medalionul literar-artistic „D. Matcovschi – poet și om al cetății”, ședința clubului istoric „Enigma”, etc.

Și Săptămâna Tineretului 2013 a fost bogată în evenimente.

În colegiu se atrage atenție dezvoltării la elevi a calității de ajutorare a celor ajunși la nevoie. Daniela Bucur, eleva grupei 2012, înregistrează succese faimoase la învățătură. Deja al doilea an, în timpul liber, practică voluntariatul. În activitatea sa ea este ghidată de profesoara de fizică, Olga Patlati, director al asociației „Onoarea și drepturile femeii contemporane”, vicepreședinte al Consiliului de coordonare a programului de voluntariat din cadrul Primăriei de Bălți.

Univers Pedagogic Pro. 2013, 28 noiem., p. 3.

SEMICENTENARUL UNEI INSTITUȚII DE EXCEPȚIE DIN BĂLȚI

Această instituție e Colegiul de Muzică și Pedagogie din Bălți. Vârsta lui se încarcă, an de an, de noblețea căutărilor inventive și, mai ales, a notabilelor împliniri. O jumătate de secol de performanțe și realizări de înaltă măiestrie profesională și realizări de înaltă calitate, de devotament în cultivarea valorilor general-umane.

Management de calitate. În pofida multor obstacole politice și economice, Colegiul de Muzică și Pedagogie din Bălți a avut întotdeauna o echipă managerială de calitate, care a ridicat mai presus de orice circumstanțe nu numai prestigiul unității de învățământ, dar și imaginea cadrului didactic și, în special, profilul absolventului. În acest sens, amintim cu multă recunoștință pe foștii directori pentru munca lor enormă în consolidarea bazei materiale, în realizarea reformelor școlare și perfecționarea măiestriei profesionale, în crearea unui climat generator de performanțe: Ruben Ghiulimisatov, Alexei Popa, Ion Cașparmac, Leonid Munteanu, Ion Demian, Galina Cojocari, Ștefan Haiducu.

DL Vadim Vlas se află în fruntea colectivului din 23 septembrie 2011, anterior afirmarea sa valorică a început ca profesor, șef de catedră, director adjunct în problemele disciplinelor de profil. Aceste funcții l-au ajutat să se familiarizeze cu toate subtilitățile artei manageriale și să le treacă prin forul său interior, să cunoască bine orice segment din viața colectivului. Știe, în fiecare moment, ce pârghie trebuie să apese, ca instituția să devină, pas cu pas, competitivă.

Grație managementului eficient, cadrele didactice sunt la curent cu toate noutățile și schimbările din sistemul de învățământ, sunt stimulate pentru perfecționarea profesională prin frecventarea cursurilor, seminarelor, atelierelor de lucru, organizarea master-class-urilor de specialitate.

În toate acțiunile sale, directorul are o comunicare colegială și eficientă cu toată echipa managerială, cu șefii de catedre, cu toți profesorii.

În prezent, în colegiu activează 51 de profesori titulari și 25 de cumularzi. Din profesorii de bază, 48 sunt deținători de grade didactice (94%): superior – 8 persoane, întâi – 26 persoane, doi – 14 persoane. Deci, corp didactic cu un potențial intelectual de maximă valoare, cu o bogată experiență, cu multă dăruire profesională.

Procesul instructiv-educativ este dirijat nemijlocit de dna Angela Scorenco, director adjunct, dispusă, în orice moment, să vină cu sfaturi utile în facilitarea procesului de pregătire și prezentare a documentației școlare.

În Colegiu își fac studiile 123 de elevi. La absolvire, ei primesc Diplome de studii profesional-tehnice postsecundare și Diplome de bacalaureat. În medie, în fiecare an, susțin examenele de bacalaureat circa 80 %, rezultat frumos, în comparație cu media pe țară de circa 55%.

Elevii participă activ la diverse olimpiade, concursuri naționale și internaționale:

- Concursul Internațional de interpretare instrumentală „Emanuel Elenescu”, la care participă anual, începând cu anul 2014 până în prezent,

în or. Piatra-Neamț, România. Colectivul instituției a ocupat locurile I-III, precum și Premiile Mari;

-International festival of art „Musical Pearl”, Odesa, Ucraina, perioada 2025-prezent, locurile I-II, Premiul Mare;

-Concursul Național al interpreților instrumentiști „Barbu Lăutaru”, Chișinău, 2025-prezent;

-Festivalul colindelor românești.

Printre absolvenții Colegiului se remarcă nume sonore în arta muzicală a țării, precum: Igor Rusu, Geta Burlacu, Aurel Chirtoacă, dinastia Ștefaneț – Gheoghe, Marcel, Eduard; Marin Balan, prim dirijor al corului Teatrului de Operă și Balet „Maria Bieșu”, regretata Ana Barbu, regretatul Valeriu Hanganu (artist al poporului), Oleg Antoci, Natalia Proca, Larisa Ungureanu, Dinastiile Nastas, Lepădatu, Vacarciuc, Catrinescu, Țentiu...

Făclia. 2019, 13 dec., p. 6.

INSTITUTUL DE CERCETĂRI PENTRU CULTURILE DE CÂMP „SELECȚIA”

Institutul de cercetări pentru culturile de câmp „Selecția” își începe biografia în anul 1944, când la Bălți a fost deschisă o stațiune experimentală agricolă. Locul, ales în acest scop, a fost condiționat de rezultatele experienței lui V. Docuceaev, inclusiv prin stepa Bălților, la sfârșitul sec. XIX.

Conform hotărârii nr. 737 a Consiliului Comisarilor Poporului din fosta URSS, la Bălți a fost reluată activitatea Stațiunii Experimentale Agricole de Stat, începând cu 1 iulie 1944. Condițiile de activitate erau extrem de dificile imediat după război, dar devotamentul primilor cercetători a servit drept bună piatră de temelie pentru actualul Institut.

În anul 1973, când a fost fondată Asociația Științifică de Producere „Selecția”, au fost create 43 soiuri de hibrizi, 10 au fost omologați. Timp de 20 de ani au fost create 134 soiuri hibrizi dintre care 39 au fost omologați. Ponderea însămânțărilor câmpurilor republicii cu soiuri elaborate la selecția bălțeană constituie 41 la sută.

Curierul de Nord. 1994, 11 iun., p. 3.

La 60 de ani de activitate (2004), Institutul este unul din centrele științifice performante din Europa de Sud-Est în domeniul fitotehniei.

Direcțiile principale de activitate sunt:

- crearea soiurilor și hibrizilor înalt-productivi ale culturilor de câmp, rezistenți la principalele boli și dăunători, cu indici înalți ai calității, toleranți la factorii nefavorabili ai mediului;
- producerea de semințe în verigile primare și multiplicarea semințelor de

reproducții înalte în asociere cu gospodăriile semincere;

- elaborarea tehnologiilor ecologice inofensive de cultivare a plantelor de câmp, ce asigură economisirea resurselor energetice nerenovabile;
- elaborarea noilor sisteme de agricultură, ce asigură dezvoltarea durabilă a ramurii, reproducerea fertilității solului și realizarea produselor ecologice;
- perfecționarea proceselor tehnologice și a sistemelor de mașini pentru cultivarea plantelor de câmp și elaborarea modelelor noi de mașini agricole și a organelor de lucru;
- pregătirea specialiștilor de calificare înaltă prin doctorantură la specialitățile: ameliorarea și producerea de semințe, fitotehnie și agrotehnică.

Lucrările de cercetare sunt efectuate de 2 doctori habilitați, 22 doctori în științe și 29 de colaboratori științifici.

Pe parcursul celor 60 de ani de activitate, la ICCC „Selecția” au fost selectate 274 soiuri de hibrizi, din care 93 au fost omologați.

ICCC „Selecția” 60 de ani. Bălți, 2004, p. 3.

În prezent, activitățile de cercetare și de producție ale Institutului sunt următoarele:

- dezvoltarea de noi soiuri de culturi de câmp, inclusiv hibrizi, care sunt rezistenți la principalele boli și dăunători și toleranți la schimbările nefavorabile de mediu și au o calitate ridicată a cerealelor
- producerea semințelor de fundație și înmulțirea semințelor certificate prin subcontractare cu ferme private de semințe
- dezvoltarea tehnologiilor ecologice pentru producerea culturilor de câmp, care asigură economisirea resurselor energetice neregenerabile
- dezvoltarea unor sisteme agricole noi, durabile, care pot permite îmbunătățirea fertilității solului și realizării produselor ecologice.

În 74 de ani de activitate au fost dezvoltate 349 soiuri și hibrizi, 160 din ele au fost recunoscute oficial, inclusiv, dar nu limitat, 17 soiuri de grâu de toamnă, 15 soiuri de orz de toamnă, 16 soiuri de mazăre, 18 soiuri de soie, 12 soiuri de fasole, 18 hibrizi de floarea-soarelui, și 6 soiuri de sfeclă de zahăr.

www.Selectia.md

DEZVOLTARE ECONOMICĂ

Municipiul Bălți este centrul industrial principal al Regiunii de Dezvoltare Nord.

Industria municipiului este reprezentată de 40 întreprinderi mari. Ramurile de bază: industria alimentară, industria ușoară, industria construcție de mașini.

SA „Floarea Soarelui” este unica întreprindere din Republica Moldova specializată în rafinarea de calitate superioară și dezodorizare a uleiului vegetal. SA „Barza Albă” produce băuturi alcoolice de cea mai înaltă calitate. SA „Incomlac” este una dintre cele mai mari întreprinderi din republică, specializată în prelucrarea și producerea întregii game de produse lactate.

Industria ușoară este reprezentată prin SA „Moara”, „Falutex”, „Bălțeanca”, „Rada”.

O pondere importantă în industria materialelor de construcție deține „CMC-Knauf”, care produce amestecuri din ghips.

În municipiul Bălți funcționează și întreprinderi de prelucrare a metalelor:

- SA „Moldagrotehnica” producătoare de mașini agricole din Moldova.

- Concernul german Draexlmaier, care produce componente și echipamente electronice pentru automobile.

Numărul întreprinderilor care funcționează în Bălți constituie 38,6% din numărul întreprinderilor la nivel de regiune și 4,7 % la nivel de țară.

Zona Economică Liberă Bălți (înființată în 2010) constituie un factor de prosperitate a municipiului, a țării, contribuind esențial în atragerea investițiilor străine, la creșterea potențialului de export al produselor.

În anul 2019, volumul de export al companiilor din municipiu a format 7.6 mlrd. lei.

Numărul salariaților angajați în economie a constituit la finele anului 2019 – 37. 212.

Gheorghe BACIU

BĂLȚIUL ÎN PERIOADA SUVERANITĂȚII MOLDAVE

După proclamarea independenței Republicii Moldova, economia municipiului Bălți a suferit o scădere în urma întreruperii legăturilor economice cu republicile ex-sovietice.

Treptat și prin muncă asiduă, bălțenii au depășit greutatea perioadei de tranziție, continuând dezvoltarea bazată pe principiile economiei de piață. Promotorii ei sunt întreprinderile industriale, diverse societăți pe acțiuni de producție și comerciale, care își alegeau forma de activitate în baza concepțiilor aprobate în țările dezvoltate și a posibilităților întreprinderii. În scurt timp, acțiunile

chibzuite ale multor agenți economici, sprijiniți de investitori străini, s-au resimțit în rezultatele obținute.

Municipiul Bălți a început să se afirme din nou ca un important centru economic, industrial și cultural din Moldova.

Încă pe timpuri, ramura de bază a municipiului Bălți era industria alimentară. Industria ușoară, grea și energetică au o contribuție aproximativ egală.

Numărul mare al societăților pe acțiuni și al întreprinderilor industriale, care activează în baza diverselor forme organizatorice și juridice, contribuie la ridicarea economiei municipiului:

Societatea pe acțiuni „Floarea Soarelui” este una din cele mai vechi (fondată în 1920) și mai mari întreprinderi în industria uleiurilor vegetale din Moldova. Societatea intră în componența holdingului internațional „W.J. Group” și dispune de o largă piață de desfacere a producției (mai mult de 90%) peste hotare: în Germania, Marea Britanie, România, Turcia, Izrael, Rusia, Țările Baltice...

Societatea pe acțiuni „Basarabia Nord” este un adevărat lider al industriei de prelucrare a cărnii. Calitatea garantată a producției este asigurată de tehnologiile performante și de specialiști experimentați care activează cu devotament la această întreprindere.

„Incomlac” SA, specializată în prelucrarea și producerea unui volum mare de produse lactate, este cea mai mare întreprindere de acest gen din Moldova. Aici se produc peste 100 feluri de produse lactate, multe dintre ele fiind exportate în: Bulgaria, România, Polonia, Turcia, Țările Baltice...

Întreprinderea „Barza Albă” este o societate pe acțiuni cu o istorie și tradiții bogate, cu specialiști-vinificatori renumiți. În afară de vestita marcă de coniac „Belii aist”, se produc și alte băuturi alcoolice, inclusiv rachiu de calitate superioară. Cea mai mare parte de producție este exportată.

Societatea pe acțiuni „Răut”, mândria bălțenilor, produce utilaje și aparate științifice de înaltă complexitate și performanță, articole radioacustice, contoare și articole electrice, alte mărfuri de larg consum.

Filiala Bălți a Camerei de Comerț și Industrie a Republicii Moldova a fost reînființată în 1995 cu următoarele domenii de activitate: consultații pe probleme economice și juridice în afaceri, elaborarea business-planurilor și proiectelor investiționale, servicii de prezentare și răspândire a informației de afaceri, căutarea partenerilor de afaceri în Moldova și peste hotare, organizarea Expo-târgurilor, întâlnirilor de afaceri, stagii peste hotare...

Cel mai dinamic, în municipiul Bălți, se dezvoltată ramura comerțului. Rețeaua de comerț este formată de peste 650 puncte comerciale (magazine, chioșcuri, întreprinderi de alimentație publică...). În municipiu funcționează 10 piețe specializate, care prestează servicii populației. În permanență creștere este numărul societăților cu capital străin, în ascensiune se află și volumul investițiilor directe și al exportului...

Ascensiunea dezvoltării economiei municipiului Bălți se datorează, în mare măsură, mecanismelor bancare, care susțin procesele de creditare a persoanelor fizice și juridice...

Baciu, Gheorghe. Orașul Bălți și oamenii lui.
Chișinău, 2010, pp. 183-186.

Leonid BABII

director general al SA „BARZA ALBĂ” (2001-2014)

E UIMITOR ȘI SPLENDID MĂREȚUL NOSTRU DIVIN

Istoria SA „BARZA ALBĂ” numără mai mult de 50 de ani. Ziua înființării se consideră 28 iunie 1944, când în baza unei mici fabrici de producere a vinurilor, a fost construit un mare combinat care fabrica vin și coniac. Anii 1944-1945 au fost ani dificili, se prelucrau aproximativ 150 tone de struguri, iar productivitatea constituia circa 9000 dal anual și această cifră părea enormă.

Din an în an, întreprinderea se dezvoltă și se reutilizează, iar posibilitățile creșteau.

În anul 2000, combinatul a fost transformat în SA „BARZA ALBĂ”. Astăzi întreprinderea este considerată cel mai important și autoritar producător de coniac în RM și dincolo de hotarele ei.

Succesele combinatului se datorează păstrării tradițiilor de prelucrare a divinului, profesionalismului lucrătorilor, folosirii materiei prime de calitate. E nevoie și de o permanentă modernizare a tehnologiei. Astfel, au fost procurate utilaje (Alfa Laval) pentru prelucrarea coniacului cu ajutorul frigului și instalații pentru filtrarea apei. Au fost montate două cupaje cu volumul de 20 000 dal fiecare. Toate acestea prezintă factori de stabilitate, încredere, siguranță ... Întreprinderea tinde spre noi realizări. Succesul viitorului poate fi determinat astăzi. Anual „BARZA ALBĂ” depune la păstrare aproximativ 100 000 dal de producție, din care se nasc aromatele divine și brandy.

În bugetul țării, „BARZA ALBĂ” aduce anual circa 50 mln. lei. Timp de douăsprezece luni, combinatul produce mai mult de 10 mln. de sticle de producție alcoolică de calitate, dintre care 85% sunt exportate. Coniacul fabricat la „BARZA ALBĂ” este cunoscut în așa state ca: Germania, SUA, Israel, Canada, Austria, Polonia...

Sortimentul producției „BARZA ALBĂ” numără peste douăzeci de feluri de coniac și brandy. În ultimii ani cumpărătorii noștri au avut posibilitatea să se delecteze cu gusturile exclusive ale coniacurilor „Sofia” (33 ani de păstrare) și „Dragoș Voievod” (40 ani de păstrare).

Regele divinului, diamantul producției noastre, este coniacul „Prezident” cu termenul de păstrare - 50 de ani. Sperăm că acest divin chihlimbariu va întări imaginea RM pe piața mondială.

Au fost perfecționate și alte produse ale SA „BARZA ALBĂ” ca, de exemplu, divinul de trei și patru stele. Recent, au apărut coniacurile „Cumir”, „Voievod”,

„Ploșca vânătorului”..., care vor satisface preferințele cumpărătorului pretențios. Consumatorii au fost impresionați de seturile „Grand Prix” și „Золотой дуэт” – un bun cadou pentru amatorii și colecționarii de coniacuri. Au fost apreciate și seturile de degustare, ce conțin câteva sticlute a câte 50 gr. și 750 gr.

SA „BARZA ALBĂ” deține 15 „Grand Prix”-uri și 100 medalii (dintre care 80 sunt de aur). Ele au fost obținute într-o luptă aprigă cu cei mai demni concurenți în timpul prezentărilor internaționale, concursurilor și festivalurilor.

În anul 2003, întreprinderea a fost distinsă cu premiul Prezidențial. La concursul internațional „Одесский залив” (2006) au fost prezentate trei mărci: „Dragoș Voievod”, „Speranța” și divinul de trei stele, obținând, în consecință, „Grand Prix” și două medalii de aur.

În 2007 „BARZA ALBĂ” a devenit laureat al premiului „Cea mai bună campanie CSI (Moscova), coniacul „Prezident” a fost în afara concurenței la expoziția „Expo-vin-Moldova - 2007”, la concursul din Ialta coniacul „Prezident” a luat „Grand Prix”, iar „Barza albă” – medalia de aur.

Prezident. 2007, nr. 1, pp. 25-29.

Valentin GUZNAC

om politic din Republica Moldova, viceprimar al mun. Bălți (1999-2006)

CU ÎNSEMNELE NOULUI, ORAȘUL BĂLȚI ÎȘI MODERNIZEAZĂ CHIPUL

Orașul Bălți, situat în partea de nord a Republicii Moldova, de pe timpuri se caracterizează printr-un specific aparte. Păstrând cu fidelitate coloritul moldovenesc al vremurilor, acesta în dezvoltarea sa, tinde mereu să absoarbă în sine însemnele noului, să-și modernizeze chipul. Schimbarea produsă continuu este prezentă în toate sferile de activitate.

Orașul Bălți, numit și „Capitala de Nord a țării”, este un centru economic și cultural foarte important pentru nordul republicii, dar și pentru întreaga țară. În ultimii ani, evoluția economiei și a sferei sociale a municipiului Bălți se caracterizează prin creșteri stabile și ritmice. Potențialul economic, intelectual și spiritual, reconstituit în ultimii ani, este orientat la realizarea scopului strategic principal – ridicarea nivelului de trai al populației municipiului.

Evoluția locală și regională a orașului Bălți continuă a fi dirijată spre crearea condițiilor pentru dezvoltarea economiei efectiv ramificate, în baza implementării tehnologiilor moderne inovaționale, a reutilării tehnice și modernizării întreprinderilor.

Reprezentând un important centru economic, care dispune și de o infrastructură relativ dezvoltată – un mare nod feroviar, comunicații aeriene și auto-mobilistice, administrația publică centrală acordă o atenție deosebită acestei localități. Este firesc să fie așa, deoarece orașul Bălți reprezintă, de asemenea, și

un centru social, universitar, o piață de desfacere importantă pentru producătorii agricoli din zona de nord a republicii.

Dezvoltarea palpabilă a orașului a fost condiționată și de experiența mai avansată, comparativ cu alte localități din țară, ce a fost constituită și acumulată în industria ușoară, a materialelor de construcție, în cea alimentară, a construcției de mașini...

Evoluția teritorială a orașului Bălți este desfășurată în funcție de condițiile generale și particulare ale evoluției localității. Instituțiile renovate reușesc să confere orașului o atmosferă de integritate citadină, de complementaritate urbanistică.

Este important de menționat că localitatea a captat în ultimii ani atenția și interesul investitorilor străini, acesta fiind motivul unei creșteri a investițiilor străine directe. Este remarcabilă tendința stabilă privind majorarea volumelor de producție, menținerea stabilității macroeconomiei, dezvoltarea sectorului real, consolidarea disciplinei financiare, executarea obligațiilor externe.

Orașul Bălți a devenit un nucleu atractiv pentru raioanele din partea de nord a țării datorită potențialului său economic și socio-cultural.

Dezvoltarea regională este un imperativ al timpului, realizat și în contextul eforturilor Republicii Moldova de aderare la Uniunea Europeană. În ultimii ani, politica de dezvoltare regională a devenit una dintre cele mai importante și cele mai complexe politici ale UE. În vizorul politicii respective se află și regiunea de nord, din care face parte municipiul Bălți și care reprezintă un pol de dezvoltare bine reliefat, ce determină zona respectivă a țării ca fiind una dinamică și prosperă.

Fin – Consultant. 2008, nr. 7, pp. 28-30.

***

Нелли ЛАНСКАЯ
журналистă

БЕЛЬЦКАЯ ПРОМЫШЛЕННОСТЬ: ЭТАПЫ РАЗВИТИЯ

В истории экономического развития северной столицы были разные этапы: от стремительного подъема до не менее быстрого падения. За последние десятилетия одни предприятия по разным причинам навсегда прекратили существование, на других жизнь замерла, а третьим удалось возродиться. Появились в городе и новые производства.

Расцвет экономики Бельц приходится на 70-80 годы. В то время в городе работали 36 предприятий машиностроительной, электротехнической, пищевой и легкой промышленности. Только в 1970 г. общий объем производства промышленной продукции составил 365 млн. рублей и по сравнению с 1950 годом вырос в 12 раз.

В 80-е годы завод им. В. И. Ленина производил бытовые электропри-

боры, гидроакустическую аппаратуру, рыбопоисковые эхолоты; завод – «Сельмаш» - томатоборочные комбайны, машины для механизированной уборки табака; завод ЭОА – высококачественные светильники. На меховом комбинате, мебельной и швейной фабриках, биохимическом и кукурузокалибровочном заводе выпускалась продукция, которую ждали потребители во всех уголках большой страны. Мясокомбинат, винно-коньячное объединение, сахарный комбинат, масложиркомбинат, комбинат хлебопродуктов всегда славились качеством своих изделий и пользовались большим спросом у потребителей.

Более чем в 30 стран мира экспортировали свою продукцию бельские промышленные предприятия.

Электроаппаратура, светильники, сборный железобетон, сельскохозяйственные машины, меховые изделия, марочные вина, товары народного потребления экспонировались на международных выставках и получали высокие оценки специалистов.

В начале 90-х республика получила независимость, а вместе с ней и разрыв экономических связей с другими республиками. Это привело к упадку экономики, дестабилизации работы многих промышленных предприятий, а в дальнейшем и к их закрытию.

На протяжении последующих 10 лет, в городе возникали и исчезали частные фирмы, перестраивали свою работу государственные предприятия. Некоторым из них удалось сохраниться, но набрать былые темпы развития смогли единицы.

Основу экономики муниципалитета в начале XXI века составляют промышленные предприятия и фирмы, включающие более 7600 субъектов различных форм собственности, 90 % из которых представляют малый бизнес.

На территории города в те годы работали 40 больших предприятий. Наиболее крупные из них: акционерные общества „Floarea soarelui”, „Barza Albă”, „Moldagrotehnica”, „Bălțeanca”, „Incomlac”, „Basarabia Nord”, „Combinatul de pâine din Bălți”, „Produse cereale”, „Mioara”, „Combinatul de produse alimentare”, „Flautex”, „Sudzucker Moldova”, совместное предприятие „СМС КНАУФ”, общество с ограниченной ответственностью „Fashion Group”, „Polimobil”...

В тот же период более активно создаются предприятия с участием иностранного капитала. Зарегистрировано 59 совместных фирм и представительства зарубежных компаний. Внешнеторговый оборот в 2006 году составляет более 120 млн. евро. 45,3 % продукции экспортируется в страны СНГ, 54,7% - в страны дальнего зарубежья.

На экспорт отправляют коньяки и другие спиртные напитки, растительное масло, строительные материалы, текстиль и изделия легкой промышленности, сельскохозяйственные машины.

В 2010 году была сформирована Свободная экономическая зона. Ее налоговыми и инфраструктурными возможностями заинтересовались многие молдавские и зарубежные компании, открыв на территории СЭЗ свои

предприятия. Теперь СЭЗ объединяет 28 резидентов (в том числе немецкая компания „Draexlmaier“ австрийская „Gebauer&Criller...“), создавших в общей сложности около 3 тысяч новых рабочих мест.

Спрос и Предложение. 2014, 16 апр., р. 20.

ADR «NORD»: НАША ЦЕЛЬ – ДАТЬ ТОЛЧОК К РАЗВИТИЮ БЕЛЫЦ И СЕВЕРА МОЛДОВЫ

Коллектив Агентства регионального развития и в 2019 году продолжит работу над важными инфраструктурными проектами, которые обеспечат населению доступ к качественным коммунальным и социальным услугам.

И этой цели можно достичь, считает руководство Агентства регионального развития (ADR «Nord»), при тесном взаимодействии агентства, местных властей, предпринимателей и европейских инвесторов. О связующей роли ADR «Nord» в этом сотрудничестве и пойдёт сегодня речь.

Агентство регионального развития «Север» (ADR «Nord») ставит перед собой цель улучшить качество жизни на севере Молдовы. При этом главная задача ADR «Nord» – содействовать сбалансированному территориальному развитию региона, в том числе поддерживая экономическое развитие неблагоприятных зон. Для осуществления своей задачи агентство исполняет следующие функции:

- проводит анализ социально-экономического развития региона;
- разрабатывает стратегии, планы и программы регионального развития;
- внедряет инфраструктурные проекты и осуществляет их мониторинг;
- предоставляет информационную, методологическую и консультативную помощь органам местного публичного управления в целях сбалансированного и устойчивого развития региона;
- оказывает поддержку малому и среднему бизнесу.

С 2018 года директором агентства является Виталий Повонский.

Достижения 2018 года

Основным источником финансирования региональных проектов на сегодняшний день остаётся Национальный фонд регионального развития (НФРР), но также есть и проекты, которые финансируются из средств, предоставленных внешними партнёрами агентства из Германии, Румынии, Польши, Чехии, Швейцарии, Эстонии. Это позволяет успешно внедрять проекты в области энергоэффективности, водоснабжения и канализации.

Благодаря финансированию НФРР, удалось проложить 7,1 км водопровода, 26,8 км водопроводных сетей, установить три водонапорные

башни по 50 кубометров, 4 резервуара по 100 кубометров на севере страны. Реализация данных проектов стоила 71,8 млн леев. Дополнительное финансирование проектов в области водоснабжения во Флорештском районе предоставило Правительство Швейцарии через швейцарский проект по водоснабжению и канализации («AraSan»).

ADR «Nord» успешно завершило два проекта по повышению энергоэффективности Национальной школы бокса в селе Гриманкауцы и Центра здоровья им. А. Манзюка в Дрокии. Был начат ремонт здания Единецкого центра здоровья, который будет завершён в 2019 году.

В 2018 году совместно с чешскими партнёрами были внедрены два проекта в области бизнес-инфраструктуры, на реализацию которых Правительство Чехии выделило 11,35 млн леев. Ещё два проекта, финансируемые Правительством Эстонии (1,89 млн леев), были направлены на развитие туризма в регионе. Виталий Повонский выражает искреннюю благодарность европейским партнёрам за их активное содействие в развитие региона.

Совместная работа агентства и местных властей позволяет улучшить качество жизни населения северного региона. Особенно высокий потенциал развития есть в Бельцах. Оперативная реакция местных властей на запрос о сотрудничестве от агентства позволит внедрить ещё больше актуальных проектов, однако власти не всегда отзываются вовремя.

Так, немецкое агентство «GIZ» рассматривало заявки на участие в программе финансирования для регионов, но бельцкая примария не смогла вовремя предоставить необходимую документацию, и район Слободзея не попал в программу финансирования. На участии настояло ADR «Nord» и проект удалось сохранить в резервном списке. Виталий Повонский говорит: «В будущем хотелось бы более оперативного и ответственного реагирования властей».

Задачи на 2019 год.

В 2019 году ADR «Nord» будет продолжать внедрение инфраструктурных проектов для устойчивого, стабильного социально-экономического развития региона. Главные задачи по-прежнему — обеспечение доступа к качественным услугам и коммунальным услугам, повышение экономического роста районов и улучшение управления в регионах. Агентство запланировало 10 важных инфраструктурных проектов, которые будут реализованы совместно с европейскими партнёрами.

1. Водоснабжение города Фалешты водой из реки Прут. Стоимость этого проекта – более 35 млн леев. На проект в 2019 году выделено 4,25 млн леев. Ведётся строительство 18 км магистрального водопровода.

2. Обеспечение питьевой водой жителей 15 сел Сорокского района (18,12 млн леев). Построено 41,2 км магистралей водопровода, 0,5 км канализационной магистрали, 6 резервуаров и насосная станция для питьевой воды.

3. Водопровод Бельцы – Сынжерея, III этап. Стоимость этого проекта – свыше 35 млн леев. Проект включает в себя два пункта – строительство насосной станции и станции дезинфекции для питьевой воды; работы по подготовке территории.

4. Строительство систем водоснабжения в 10 сёлах в пойме реки Прут Глодянского района, I этап (20 млн леев). Будут построены водоканал в 9,36 км и накопительные и очистные станции.

5. Проект «Вода для жизни в северных районах Флорешты и Сорока».

Включает в себя строительство накопительной и насосной станций, а также 4 резервуаров на 50 кубометров воды. Общий бюджет проекта составляет 66,86 млн леев, из них 29,90 млн леев выделено из Национального фонда регионального развития, а 30,4 млн леев – софинансирование швейцарского проекта «AraSan».

6. Открытие в Бельцах Центра инноваций и трансфера технологий (11 770 990 леев). Для реализации проекта будет подготовлено помещение площадью 6054 м².

7. Развитие деловой инфраструктуры в северных регионах посредством строительства индустриального парка «Рэут» (7 037 254 леев). Общий бюджет проекта составляет 20 млн леев.

8. Модернизация услуг водоснабжения и канализации в Дондюшанском районе, I этап (5 млн леев). В Дондюшанах будет проложен водоканал протяжённостью 6,75 км и построена насосная станция, в селе Климауцы появится акведук длиной 15 км. Общая стоимость проекта составляет 17,59 млн леев.

9. Повышение энергоэффективности Единецкого центра общественного здоровья (8 890 101 леев) посредством ремонта фасада здания, пола и крыши.

10. Развитие экономической инфраструктуры через строительство оптового регионального рынка и несельскохозяйственных площадей в Рышканском районе (16 973 774 леев). На 2019 год запланировано проложить 1,5 км электропроводки и установить трансформаторную станцию.

ADR «Nord» закончит в 2019 году разработку технической документации шести проектов, финансируемых Евросоюзом: 4 проекта в области водоснабжения и 2 проекта в области энергоэффективности. Общая сумма финансирования этих технических проектов составила 17,8 млн леев. Строительно-монтажные работы по данным проектам начнутся в 2020-2021 годах с выделением необходимых финансовых средств.

Поддержка малого и среднего бизнеса

Важным вектором деятельности ADR «Nord» является поддержка малого и среднего бизнеса на севере страны. Так, в рамках проекта «Новый импульс для экономического развития северного региона развития», финансируемого Правительством Чехии, разработан план мероприятий на

2019 год. Он включает в себя:

- предоставление микрогрантов представителям малого и среднего бизнеса;
- повышение компетентности сотрудников агентства и органов местного самоуправления в предоставлении необходимой информации предпринимателям;
- развитие Информационно-консультационного центра по бизнесу в ADR «Nord»;
- продвижение инвестиций в рамках веб-платформы www.investnorth.md (единая электронная платформа, на которой инвесторы и партнёры смогут получать всю необходимую информацию об интересующих объектах финансирования);
- создание инвестиционного гида по северу Молдовы;
- укрепление потенциала малого и среднего бизнеса и созданных ассоциаций;
- укрепление потенциала малого и среднего бизнеса и созданных ассоциаций;
- содействие участию предпринимателей севера на двух международных выставках;
- разработка технико-экономического обоснования международного аэропорта Бельцы.

Отметим, что на разработку технико-экономического обоснования бельцкого аэропорта Агентство развития Чехии выделило 25 000 евро, такую же сумму предоставит администрация аэропорта. Планируется, что бельцкий аэропорт сможет осуществлять все направления авиационно-экономической деятельности. В декабре 2018 года румынская компания, успешно действующая в области авиабизнеса, выиграла тендер на проведение комплексного анализа госпредприятия «Moldaeroservice». Сейчас она находится на этапе подготовки бизнес-плана.

Виталий Повонский возглавляет ADR «Nord» с 2018 года.

Партнёрские проекты ADR «Nord» на 2019 год

Чтобы повысить инвестиционную привлекательность северного региона, ADR «Nord» проведёт несколько крупных мероприятий. Они будут организованы в партнёрстве с экономическими агентами, местными администрациями, региональными партнёрами, такими как БГУ им. Алеку Руссо, СЭЗ «Бельцы», Торгово-промышленная палата и др.

Все мероприятия будут анонсироваться на сайтах: www.adrnord.md;

Необходимая информация будет предоставлена также в ежемесячных информационных бюллетенях, которые получают органы самоуправления и предприниматели.

В сотрудничестве с Агентством инвестиций РМ, чешской благотворительной организацией «People in Need» и инициативой Мэры для эконо-

мического роста ADR «Nord» планирует провести в сентябре инвестиционный форум.

Сотрудничество с чешскими партнёрами позволит реализовать проекты в области ГИС (геоинформационные системы): «Новый импульс для экономического развития северного региона развития» и в разработке технико-экономического обоснования для пещеры «Эмиль Раковица».

Эстонские партнёры агентства, в рамках проекта «Цикл пособий для молдавских предпринимателей и молодёжи в сельской местности», разработают руководство по продукту и маркетингу и проведут обучение по маркетингу для малых и средних предпринимателей.

Директор ADR «Nord» Виталий Повонский высоко ценит вклад партнёров в развитие инфраструктуры северного региона и создание условий для малого и среднего бизнеса. В эффективном сотрудничестве между агентством, местными властями и европейскими инвесторами он видит шанс максимально использовать потенциал Бельц и региона для улучшения качества жизни людей.

Виталий Повонский считает, что, когда партнёры видят результаты сотрудничества, они готовы продолжать взаимодействие в других направлениях. Реализация планов ADR «Nord» направлена на то, чтобы регион развития «Север» стал привлекательным прежде всего для своих граждан и условия жизни не вынуждали бы людей покидать страну.

СП. События. Подробности. 2019, 20 февр., р. 11.

АО «RED-NORD»

АО «RED-NORD» – специализированное предприятие энергетического сектора промышленности Республики Молдова. Успешная работа предприятия складывается из решения ежедневных задач, главной из которых является обеспечение населения, экономических агентов и учреждений бесперебойной и качественной электрической энергии.

История в датах

7 февраля 1962 года издано Постановление Совнархоза № 11 «Об организации специализированных предприятий электрических сетей».

21 мая 1962 года приказом № 64 районного управления «Молдглавэнерго» при Совете народного хозяйства МССР, были созданы на базе ликвидируемых Управления электросетями и «Молдавсельэнерго» четыре территориальных предприятия электрических сетей, в том числе, с 1 июля – «Северные электрические сети» с центром в г. Бельцы на базе территориального участка «Молдавсельэнерго» с отделениями в Дондюшанах и Унгенах.

1963 г. - с баланса Министерства коммунального хозяйства МССР

на баланс предприятия «Северные электрические сети», были переданы дизельные электростанции и электрические сети 19 энергетических хозяйств в северной части Молдовы на территории 6 районов.

1964 г. – на базе эксплуатационных участков созданы филиалы электрообеспечения в Унгенах, Флорештах, Единцах, Дондюшанах, Сороках, Фалештах, Сынжерее и Рышканах.

1975 г. – в состав «Северных электросетей» включено предприятие «Бельцкие городские электрические сети».

1 января 1978 г. – в состав «Северных электрических сетей» передана Костештская гидроцентральный, которая находилась на стадии завершения строительства. В ноябре она была сдана в эксплуатацию.

1997 г. – в ходе исполнения Постановления Правительства РМ «О реорганизации государственной компании «Молдэнерго», предприятие «Северные электрические сети» разделены приказом Департамента энергетики на две экономические единицы: АО «Red-Nord» (сфера деятельности – распределение электроэнергии от линии 10 кв и ее продажа потребителям) и филиал «Норд Бэлць» государственного предприятия «Молдэлектрика» (сфера деятельности транспортировка электроэнергии от электрических подстанции РМ или других внешних источников электроэнергии).

2000 г. – приказом Департамента энергетики бельцкий участок ремонта электротехнического оборудования республиканского предприятия «Электроремонт» и механизированная колонна № 5(МК-5) стройтреста «Молдэлектросетьстрой» переведены в подчинение АО «Red-Nord».

2007 г. – АО «Red-Nord» становится лауреатом международной премии «Знак почета» – «Звезда Содружества» в номинации «Лучшая компания СНГ».

Спрос и Предложение. 2012, 4 июля, р. 11.

Елена БЕЛАН
economistă

ПОБЕЖДАЮТ ТЕ, КТО ВЕРИТ В ПОБЕДУ

В числе лауреатов Государственной премии Республики в области качества за 2007 год, названо и бельцкое АО «INCOMLAC» – полноправный член корпорации производителей молочной продукции „JLC”. Продукция предприятия, без преувеличения, можно сказать, долгие годы является визитной карточкой Бельи и работает на имидж города и республики за рубежом.

АО «INCOMLAC» – неотъемлемая часть города, история завода – часть бельцкой истории. Предприятие одно из выживших, благодаря которому формируется городской бюджет.

Предприятие имеет ряд отделов: отдел сырья, отдел производства с несколькими цехами : цельномолочный, мороженый, творожный, маслоцех.

В порядке вещей, когда на полках магазинов – большой ассортимент молочных продуктов. И мало кто знает, чего стоит начальникам цехами обеспечить выполнение больших ежедневных заявок на ассортимент, насчитывающий больше десятка наименований.

Новинки рождаются в лаборатории, где работают прекрасные специалисты. и которые следят за качеством и безопасностью того, что продается в магазинах.

Но продукцию в современных условиях надо не только выпустить, но и продавать. В наши дни любое предприятие возлагает надежды на собственных специалистов по продажам. АО «INCOMLAC» – хозяйство большое и хлопотное: только в Бельцах – 24 фирменных магазинах. Предприятие стремится, чтобы магазины стали доступны для жителей всех микрорайонов города, чтобы продукция была доступна как в городе, так и в селах.

Голос Бэлиць. 2008, 7 мар., р. 4.

Валериан БЕЛИНСКИЙ
inginer, poet, publicist

СЛОВО О БЕЛЬЦКОМ ЭЛЕКТРОТЕХНИЧЕКОМ ЗАВОДЕ

Бельцкий электротехнический завод (с 1995 года АО «Электротехника») былизвестен в Бельцах и в Молдове сравнительно мало. Рядом с таким гигантом военно-промышленного комплекса как ПО им. Ленина (затем АО «Рэут») или рядом с заводом «Молдагротехника», он был несколько в тени последних и о нем мало кто знал тогда и знает сейчас. Хотя, по-своему численному составу и по роду деятельности, завод относился к предприятиям IV категории, то есть к предприятиям, выпускающим продукцию особой сложности.

Электротехнический завод был организован на основании Постановления Совета Министров СССР № 1315 от 25 декабря 1960 и Постановления Совета Министров Молдавской ССР № 40 от 3 февраля 1961 года

На заводе постоянно проводилась большая работа по улучшению качества выпускаемой продукции и повышению ее надежности и технического уровня. В результате этой работы, электропогрузчики ЭП-0601 и ЭП-0801 выпускались с Государственным Знаком Качества. Это означало, что 82% продукции завода имело Знак Качества.

Электропогрузчики завода экспонировались на многих международных выставках в Чехословакии, Польше, Италии, Финляндии, Турции, Австрии, Дании, Испании, Иране, Ираке...

На Московской международной выставке «Электро-72» электропогрузчик модели ЭП-0601 был удостоен диплома I степени.

С 1974 года завод начал экспортировать свою продукцию. Электропогрузчики: ЭП-0601, ЭП-0801, ЭП-0806 экспортировались в Италию, Со-

мали, Кубу, Венгрию, Египет, Австрию, Францию, Вьетнам, ФРГ, Румынию, Корею.

Бельцкий электротехнический завод был заводом союзного подчинения и входил в состав Минэлектротехпрома СССР.

Деловые связи у завода были разносторонние: Рижский электромашиностроительный завод, Свердловский машиностроительный завод, Курский завод «Аккумулятор», Винницкий завод тракторных агрегатов...

В разные годы заводом осваивались и производились следующие товары народного потребления: люминесцентные светильники, приспособления для разработки колес, мебельная фурнитура, тележки ручные, металлическая черепица, повозки одноконные, плуги для конной тяги...

Belinschi, Valerian. *Un cuvânt despre Uzina electrotehnică din Bălți* = Слово о Бельцком электротехническом заводе. Bălți, 2020, pp. 13, 19-20, 23-24.

„DRÄXLMAIER”: УСПЕШНЫЙ НЕМЕЦКИЙ ПРОЕКТ

Молдавское подразделение немецкой фирмы, единственное в Бельцах, было создано 5 января 2007 года. В июне того же года завод приступил в выпуску проводки и электрокабеля для автомобилей BMW и Mini-Cooper. Немецкий проект в Бельцах оказался успешным и стабильным, и очень важен для Молдовы. Это предприятие где применяются передовые технологии, методы организации труда, продукция производится на экспорт в новом для Молдовы секторе экономики. Наша страна, благодаря компании Draexlmaier, интегрировалась в мировую автомобильную индустрию.

Открытие предприятия в Бельцах способствует развитию региональной экономики и может вдохновить на инвестиции в Молдову и другие немецкие компании.

Немецкая фирма инвестировала в бельцкое предприятие свыше 3 млн. евро в реконструкцию производственных площадей, которые сегодня занимают около 8 тысяч кв. метров, и в оснащение предприятия современным оборудованием. Много сил и средств вложено в обучение персонала.

Спрос и Предложение. 2008, 22 окт., р. 15.

Наталья ИВАНИЦКАЯ

jurnalistă

„BARZA ALBĂ” - СЕРДЦЕ ПРОМЫШЛЕННОСТИ БЕЛЪЦ

Северной столице есть чем гордиться. И хотя мы переживаем не самые простые времена, но и они лишь доказательство того, что в любое время можно хорошо делать свою работу и гордиться результатами своего труда. Именно так живет и работает большой коллектив одной из старейших бельцких предприятий «Barza Albă»

В 2014 коллектив отметил свое 70-летие. Трудный путь, пройденный заводом, славное прошлое и непростое настоящее – все это богатый опыт трех поколений сотрудников, виноделов, инженеров, рабочих.

Сегодня акционерное общество «Barza Albă» – современная компания, которая сочетает новые достижения винодельческой науки с классической технологией, один из крупнейших производителей бренди и дивинов не только в Молдове но и за ее пределами.

Сырьевую базу предприятия составляют виноматериалы, выработанные на винодельческих предприятиях Молдовы.

Каждый дивин АО «Barza Albă» является произведением искусства и сочетает в себе благородство виноградной лозы с талантом виноделом, вложивших душу в процесс создания напитка.

На предприятии производится более 25 наименований дивинов и алкогольной продукции. Многие хорошо известны и популярны не только в нашей стране, но и за рубежом.

Визитной карточкой предприятия стал дивин «Belâi aist». Он производится из выдержанных в дубовых бочках дистиллятов среднего возраста не менее 5 лет. Нарядный цвет темного золота, тонкий аромат с легкими цветочно-ванильными тонами и мягкий вкус составляют гармоническую композицию.

В 1997 был выпущен дивин «Bălți». Его возраст не менее 7 лет. Нежный и сложный букет с тонами выдержки постепенно раскрывает свои грани. Мягкий полный вкус и теплый золотисто-янтарный цвет хорошо дополняют друг друга. Именно этот благородный напиток наиболее востребован у самого широкого круга потребителей.

Марка «Speranța» была создана в 2003 из винных дистиллятов, выдержанных не менее 9 лет. Богатый, хорошо сформированный букет с тонами выдержки легкими цветочными оттенками и сушеных фруктов прекрасно гармонирует с полным, мягким вкусом. Ценители изысканных дивинов не перестают восхищаться сложным букетом ароматов цветущего винограда и осеннего дубового леса дивина «Prazdnicnâi», его полным бархатным вкусом и нарядным янтарным цветом.

Дивин «Sofia» называют бриллиантом в обрамлении 33 звезд, соответ-

ствующих его возрасту. Тонкость, элегантность букетов в сочетании с мягким полным вкусом и темно-янтарным цветом оставляют неизгладимое впечатление.

Вершиной мастерства виноделов стали сорокалетние дивины «Prezident» и «Dragoş Voevod». Оттенки букета сменяют друг друга от тонкого и нежного аромата весенних цветов через пряность летних трав ароматом осеннего дубового леса, завершаясь мощным аккордом полноты вкуса и необычайно долго послевкусия. Качество бельцких дивинов смогли оценить в странах Балтии, Польше, Израиле, США, Чехии, Австралии...

Продукция компании завоевала около 150 медалей разного достоинства, из которых 80 золотых, 10 Гран-при, а также «Star AWARD» за выдающиеся результаты в области качества.

Спрос и Предложение. 2014, 21 мая, pp. 20-21.

Руслан МИХАЛЕВСКИЙ

МАСЛОЖИРКОМБИНАТ: ВЧЕРА, СЕГОДНЯ, ЗАВТРА АКЦИОНЕРНОЕ ОБЩЕСТВО „FLOAREA SOARELUI”

Акционерное общество „Floarea soarelui” (бывший Бельцкий масложировой комбинат) создавалось на базе трех небольших маслозаводов и мыловаренного производства, построенных в 1922 году.

До 1994 года оно являлось государственным предприятием, а в конце 1994 года коллектив предприятия и государство в лице Министерства приватизации учредили акционерное общество.

АО „Floarea soarelui” производит высококачественную продукцию как для внутреннего рынка, так и на экспорт. В 2002 году акционерное общество аттестовано по международной системе качества ISO 9001-2000.

Основными видами деятельности АО являются производство, закупка и реализация растительных масел.

АО „Floarea soarelui” – современное специализированное маслодобывающее и маслоперерабатывающее предприятие. Все технологические операции здесь механизированы, являются непрерывно-действующими, высокопроизводительными. Сырьевой участок способен принимать до двух тысяч тонн подсолнечника в сутки любого качества, очищать, сушить и размещать на хранение до 27 тысяч тонн в механизированном элеваторе.

Усилиями специалистов на предприятии постоянно идет процесс совершенствования технологии и оборудования с целью повышения эффективности производства.

В настоящее время форпрессование осуществляется на модернизированных маслоотжимных прессах-грануляторах, с получением высокого съема прессового масла первого сорта и пористой форпрессовой гранулы.

Комбинат полностью обеспечивает себя теплом за счет работы трех паровых котлов, два из которых утилизируют в качестве топлива отходы производства – подсолнечную лузгу, что позволяет экономить мазут.

Техническое перевооружение предприятия на сегодняшний день является одной из главнейших задач, поэтому в ближайшие несколько лет намечено провести существенную модернизацию цехов основного и вспомогательного производства с тем, чтобы бесперебойно выпускать конкурентноспособную продукцию и в значительно больших объемах.

Все марки масла „Floarea soarelui” вырабатываются из семян подсолнечника и сои исключительно высшего и первого класса. Отменный вкус продукции, его экологическую чистоту и большую пользу для здоровья уже успели высоко оценить жители республики и зарубежья. Большой популярностью пользуются бренды „Floris” и „Mister Cooc” – высококачественные продукты, богатые комплексом витаминов, которые хорошо усваиваются, препятствуют развитию многих болезней и способствуют профилактике сердечно-сосудистых заболеваний.

Бельцкий масложиркомбинат, как и многие отечественные предприятия, пережил все катаклизмы последнего десятилетия, но он стал одним из немногих, что сумели не только крепко встать на ноги, но и подняться до международного уровня. Первое признание пришло в 1994 году с получением международной золотой награды «Факел Бирмингема», которая была вручена за успешное экономическое выживание и развитие. В ноябре 2001 года на международной выставке «Питер-Фуд-2001» в Санкт-Петербурге, продукция предприятия удостоивается золотой медали. Самая престижная оценка – «Золотая европейская арка» - была дана бельцким масложировикам в 2002 году международной организации «Business Indicative Directions».

Благодаря высокому качеству продукции о молдавской масложиркомбинате знают в Германии, Турции, Румынии, Израиле, страны Балтии, России, Венгрии, Узбекистана, Казахстана ...

Предприятие, продукция которого создает Молдове имидж на международном рынке, входит в первую десятку крупных экономических агентов.

Голос Бэлць. 2003, 28 февр., р. 4.

За последние несколько лет компания Floarea Soarelui реализовала серию крупномасштабных проектов модернизации производства.

Реконструкция цехов нацелена на повышение качества продукции и ориентирована на рост ее продаж не только наливом, но и в удобной потребительской упаковке. Старания компании были по достоинству от-

мечены - как ощутимо возросшим вниманием молдавских потребителей к фасованному подсолнечному маслу нашего предприятия, так и Премией за достижения в области качества от Торгово-промышленной палаты Республики Молдова.

Модернизация инфраструктуры качества Floarea Soarelui создала достаточные предпосылки для того, чтобы компания в краткосрочной перспективе приступила к внедрению программы наращивания продаж фасованного подсолнечного масла как на высокомаржинальных западных рынках 9 страны Евросоюза, так и на огромных восточных рынках – в странах Ближнего Востока и Китае. Продукты ассортиментной линейки Floris, безусловно, обладают высоким экспортным потенциалом.

100 лет АО FLOAREA SOARELUI

История крупнейшего производителя растительного масла в Молдове от основания до Второй мировой войны

Предисловие

Акционерное общество FLOAREA SOARELUI – одно из крупнейших и старейших предприятий не только в своей отрасли и не только в городе Бельцы, в Республике Молдова, но и во всём Причерноморском регионе. Однако по сей день не было опубликовано ни одного материала по истории предприятия, нет точных данных о том, когда и при каких обстоятельствах оно было основано.

Это исследование призвано достоверно воссоздать начальные этапы истории АО FLOAREA SOARELUI на основе архивных документов, публикаций той эпохи, свидетельств современников, фотоматериалов и научных работ, доступных в Республике Молдова. Наше исследование охватывает период от появления предприятия в 1920-х годах и до начала Второй мировой войны.

Обратим внимание, что многие документальные свидетельства за этот период не сохранились: в годы войны значительная доля документов учреждений и предприятий была уничтожена или вывезена с территории нашей страны. Поэтому отдельные аспекты истории FLOAREA SOARELUI (как и других предприятий, возникших в ту эпоху) восстановить не удастся.

Тем не менее, собранный нами исторический материал позволяет проследить основные вехи становления бельцкого масложирового комбината.

Основные заключения исследования

У истоков FLOAREA SOARELUI стоят четыре предприятия, возникших в 1920-е годы: маслозавод «Progres», акционерное общество «Ulmar»,

маслозавод братьев Вольманов («Industria uleiurilor vegetale frații Volman») и маслозавод Пинкуса и Ионы Фридманов.

Бытовавшая до сих пор версия об основании предприятия русским эмигрантом Созиновым не находит своего подтверждения в документах. Более достоверной отправной точкой в истории предприятия выглядит другое событие – когда акционерное общество «Ulmar» из города Брэила, существовавшее в Румынии в 1920-е годы, приобрело под свой маслозавод в Бельцах участки земли, на которых сегодня находятся основные административные и производственные корпуса FLOAREA SOARELUI.

Решающий вклад в становление известного нам сегодня предприятия и во внедрение передовых технологий выработки растительного масла в Бельцах внесли братья-предприниматели Исаак и Израиль Вольманы.

С начала 1920-х годов братья Вольманы участвовали в руководстве ведущих предприятий отрасли в Бельцах. В 1928 году на основе приобретенной ими фабрики «Ulmar» они создали успешное производство, в котором впервые в городе применялись технологии рафинации и экстракции подсолнечного масла.

К началу Второй мировой войны маслозавод братьев Вольманов вошёл в число крупнейших предприятий в масложировой отрасли всей Румынии по объёму производства.

Исторический контекст

К началу 1920-х годов Бессарабия пережила несколько важных событий, прямо повлиявших на развитие экономики и промышленности.

Во-первых, это распад Российской империи, а затем объединение Бессарабии с Румынским королевством в марте 1918 года, в результате которых серьёзно изменился не только политический пейзаж региона, но и экономические связи.

Во-вторых, проведение аграрной реформы в Румынии стало ключевым фактором, повлиявшим на экономический рост. 13 марта 1920 года был опубликован Закон об аграрной реформе для Бессарабии. Вся крупная земельная собственность на территории края, независимо от национальности землевладельца, была экспроприирована, переведена в фонд государства и разделена на более мелкие участки. Далее, этими участками наделялись крестьяне и представители других социальных категорий (также независимо от национальности), ранее земли не имевшие

Документы эпохи показывают, что предприниматели активно пользовались новой возможностью: приобретали землю, чтобы открывать промышленные и коммерческие предприятия. И, как мы убедимся далее, именно на экспроприированной у помещиков Катаржи земле и был заложен маслозавод, который стал предшественником АО FLOAREA SOARELUI.

На рост промышленности и экономики в Бельцах повлияли ещё два фактора, сложившихся ещё ранее. В конце XIX века Бельцы превратились

в важный железнодорожный узел Бессарабии. Были построены железнодорожные ветки, связавшие город с центром и севером края. Наличие транспортных артерий придало сильный импульс экономической и социальной жизни города.

С этим совпали и динамичные демографические процессы – население Бельц быстро росло. Только один факт: с 1880 по 1897 год число жителей в Бельцах удвоилось: с 9100 до 18 500. При этом значительную долю бельцкого населения составляли евреи. В 1900 году из 20 тыс. жителей города 55% приходилось на евреев (11 тыс. человек). К 1930-му в Бельцах проживало 14,2 тыс. евреев, или 46,5% из общего числа в 30,5 тыс. горожан.

Большую часть еврейского населения Бельц составляли эмигранты, прибывшие на протяжении XIX века из других частей Российской империи (современные Польша, Литва, Беларусь, Украина) и Австро-Венгрии (исторические области Галиция и Буковина). Это были экономически и социально активные люди: ремесленники, торговцы, представители интеллигенции. И многие из бельчан еврейского происхождения станут основателями новых предприятий в эпоху между двумя мировыми войнами.

«Этому городу повезло с множеством местных еврейских предпринимателей, а также тех, кто приехал издалека. Это были отличные инженеры, техники и профессионалы, которые знали, как извлечь выгоду из особых благоприятных условий для экономического развития, которые сложились в Бельцах. Помогли огромные сельскохозяйственные угодья, как источник снабжения сырьем, источники воды, необходимой для промышленности, железная дороги и две железнодорожные станции – большая и малая» – говорится в воспоминаниях еврейских иммигрантов из Бельц в Израиле.

«Революция» масложировой отрасли 1920-х в Бельцах

Наиболее интенсивный рост в новых условиях происходил в пищевой промышленности Бессарабии, что было обусловлено преимущественно аграрным характером экономики края. Наибольший импульс развития получили мукомольная и особенно маслобойная отрасли, для которых сельское хозяйство региона могло поставлять достаточно сырья. С 1923 по 1932 год площадь угодий, занятых подсолнечником в Румынии, выросла на 68,4%.

В 1920 году в отчете о состоянии индустрии некоторых уездов Бессарабии для профильного министерства Румынии, инспектор по делам промышленности Стефанов отмечал: «Масложировая промышленность была слабо развита до [Первой мировой] войны. Построенные маслобойки были в неприглядном состоянии. Растительное масло привозили из России. За последние два года производство масла выросло ввиду отсутствия импорта масла из-за Днестра. Масло производится исключительно для местных нужд».

Иными словами, дополнительным импульсом для развития маслобойной отрасли Бессарабии стал разрыв связей с бывшей Российской им-

перией и необходимость обеспечивать спрос на внутреннем рынке, но, как показывают дальнейшие данные, маслозаводы Бессарабии постепенно смогли найти выход на международный рынок.

О темпах роста говорят цифры Бессарабского директората промышленности и торговли. В апреле 1920 года в городе насчитывалось 9 маслобойных заводов, а в 1921 году в городских списках значилось уже 17 подобных предприятий.

О темпах открытия фабрик говорит следующий факт: всего за месяц с небольшим, с 1 декабря по 9 декабря 1920 года, Директорат промышленности и торговли Бессарабии выдал разрешения на работу трём маслобойням в Бельцах. Не удивительно, что, согласно адресным указателям всей Румынии, к началу 30-х годов в Бельцах значилось 28 маслобоен.

В 1930 году, в разгар мирового экономического кризиса, бельцкий корреспондент газеты «Бессарабское слово» возмущался тем, что в городе дефицит общественных бань, но при этом есть множество маслобоен. «Где же эти финансисты, которые построили 36 маслобоен? Половина из них уже сгорела, а остальная половина еле дышит. Неужели 35-й или 36-й маслобойщик не учёл, что такое количество маслобоен для Бельц очень велико?» – писала газета.

Хотя цифры газетчиков в сравнении с документами выглядят несколько преувеличенными, тем не менее, эти сведения показательны с точки зрения интереса инвесторов к отрасли. По некоторым данным, в период между двумя мировыми войнами, Бельцы стали крупнейшим центром производства подсолнечного масла в Румынии.

Стоит обратить внимание и на слова журналистов о том, что многие маслобойни близки к закрытию. Действительно, высокую конкуренцию на рынке и экономический кризис смогли выдержать немногие.

По данным Энциклопедии Румынии, изданной в 1938 году, в Бельцах к концу 30-х было уже только 9 маслозаводов. Другие источники этого периода показывают даже меньшее число – 5 фабрик. Но это уже были не простые маслобойни, а современные по тем временам производства. Наиболее крупными из них были маслозаводы братьев Вольманов и Ионы Фридмана, которые использовали технологии экстракции и рафинации масла и реализовывали свою продукцию не только в Бессарабии и Румынии, но и отправляли на экспорт в Европу. На основе именно этих заводов в советское время был создан бельцкий масложировой комбинат.

Рассмотрим подробнее этапы их становления.

От фабрики «Progres» до «Industria uleiurilor vegetale Frații Volman»

Одними из первых бельцких коммерсантов, увидевших большие перспективы в маслобойной отрасли, были братья Исаак и Израиль Вольманы. Они начали вкладывать свои средства в это дело уже с начала 1920-х годов.

Их отец был родом из польского городка Плоньск, что недалеко от

Варшавы. Его настоящая фамилия была Плонский. Согласно семейным воспоминаниям, он, чтобы избежать службы в армии, купил документы и фамилию погибшего человека и так стал Вольманом. Когда он оказался в Бельцах, достоверно не известно, но его дети родились уже в Бессарабии.

Согласно версии, бытовавшей с советского времени, братья Вольманы выкупили у русского эмигранта Созинова построенный в 1922 году и затем разорившийся и сожжённый маслозавод, а затем на его основе создали обновлённую фабрику. Однако эта версия не находит подтверждения в архивных документах, других источниках той эпохи, и в списках владельцев бельцких маслобоен фамилия Созинов не встречается. В реальности история, которую позволяют воссоздать сохранившиеся документы, такова:

В 1920 году старший из братьев Вольманов, Исаак Абрамович (также в документах Ицик-Айзик), стал одним из четверых учредителей бельцкого маслозавода «Progres». 23 апреля 1920-го Исаак Вольман, Яков Готлиб, Нафтула Эбнер и Вольф Штейнберг подписали договор об ассоциации, по которому учреждалась эта фабрика. Её уставный капитал составил 200 тысяч рублей (основатели вкладывали в дело ещё царскую валюту).

Наибольшая доля в фабрике принадлежала Исааку Вольману. Он инвестировал 80 тысяч рублей, тогда как все остальные учредители – 120 тысяч. Правда, согласно договору, в течение следующих нескольких лет доли всех пайщиков следовало уравнивать.

Учредители фабрики «Progres» взяли на себя обязательство не создавать свои собственные маслозаводы до тех пор, пока они остаются в этом деле и пока действует договор о создании товарищества.

Как следует из первоначального договора, между учредителями распределялись обязанности по управлению предприятием. Так, Вольман и Эбнер должны были ведать коммерческими делами фирмы, а Готлиб и Штейнберг отвечали за техническую сторону (в 1921 году из состава учредителей вышел Вольф Штейнберг, и далее владельцами остались три человека). В дальнейшем к руководству предприятия привлекался и младший брат Исаака Вольмана, Израиль, хотя он и не входил в число учредителей. На него оформлялись нотариальные доверенности, которые позволяли представлять предприятие по коммерческим и юридическим делам.

Для размещения фабрики учредители арендовали у Берты Самойловны Готлиб её участок с постройками – двор по улице Татьянинской, на пересечении с улицей Бульварной. Заметим, что в договоре 1920 года названия улиц фигурировали ещё царские. Но уже скоро в документах улица Татьянинская стала улицей Генерала Бертело (General Berthelot), а Бульварная – улицей Королевы Марии (Regina Maria). В наши дни это улицы 31 Августа и Садовяну.

Фабрика «Progres» всё время своего существования располагалась на этой арендованной территории, которая в документах 20-х – начала 30-х годов имела адрес: улица Бертело, 14. Это место находится в нескольких

кварталах ниже от места, где сегодня располагается АО FLOAREA SOARELUI.

В декабре 1920 года фабрика «Progres» получила авторизацию на функционирование от Бессарабского директората промышленности. В начале своей деятельности фабрика насчитывала 20 рабочих (наибольшее число среди бельцких маслобоен того времени) и располагала паровым двигателем мощностью 8 лошадиных сил.

Уже скоро предприятие вышло в лидеры рынка в своём регионе. В августе 1921 года инспектор Бессарабского директората промышленности инженер Торн подтвердил в специально выданном сертификате, что фабрика «Progres» «является ведущей в Бельцком, Сорокском и Хотинском уездах с точки зрения объема производства и размера капитала». Из того же сертификата следует, что предприятие в 1920-1921 годах переработало 140 тыс. пудов (более 2,2 млн кг) семян подсолнечника и произвело 30 тыс. пудов (ок. 491 тыс. кг) масла.

Тогда же владельцы маслозавода «Progres» заявили о своих намерениях расширять производство. В августе 1921 года они обратились в административный совет «Casa Noastră» (государственного органа, который занимался вопросами наделения землёй в Бессарабии) с просьбой на основании Закона об аграрной реформе выделить предприятию 300 гектаров земли недалеко от Бельц.

Вольман, Эбнер и Готлиб не сдавались и в декабре 1921-го написали ещё одно обращение в «Casa Noastră» – на этот раз с просьбой выделить 5 гектаров земли на вотчине Тейосы (бывш. поместье Катаржи). Промышленники в своем письме сообщали, что хотели бы строить новые современные корпуса маслозавода, однако не могут этого сделать, поскольку в городе не хватает земли под застройку, и вынуждены арендовать недвижимость.

На этот раз администрация «Casa Noastră» пошла навстречу предпринимателям и 9 июня 1922 года распорядилась выделить участок на вотчине Тейосы для строительства фабрики, но не на пять, а на один гектар. Также в решении «Casa Noastră» отмечалось, что участок выделяется во «временном порядке» (mod provizoriu).

В тот же период Вольман, Эбнер и Готлиб добились от правительства Румынии льгот на развитие своего предприятия по Закону о поддержке национальной промышленности. Кабинет министров Румынии освободил фабрику «Progres» от пошлин на ввоз производственного оборудования, предоставил льготы на железнодорожные перевозки и на уплату налогов.

Был даже разработан проект новой фабрики. Из него следует, что участок под постройку фабриканты планировали получить недалеко от железной дороги Бельцы – Унгены (сегодня этот участок расположен в районе ул. П. Боцу, около железнодорожного переезда).

По неизвестным нам причинам проект, этой фабрики так и не был претворён в жизнь. Возможно, это было связано с неопределённостью статуса земли, её выделением во «временном порядке». Как бы то ни было, идею

нового современного маслозавода в конце десятилетия смогли реализовать братья Вольманы, но в рамках уже другой фирмы.

Все доступные нам документы этого времени показывают, что фабрика «Progres» продолжила далее работать на том же участке по ул. Бертело, 14.

3 июля 1925 года Исаак Вольман, Нафтула Эбнер и Яков Готлиб продлили действие договора об учреждении фабрики «Progres» на три года. Уставный капитал предприятия составлял уже 3,6 млн. леев, из которых 3 млн. – имущество предприятия, а 600 тысяч – вклад соучредителей равными долями (по 200 тыс. леев).

В то же время фабрика продлила на тот же срок договор аренды участка по ул. Бертело, 14. За три года предприятие должно было выплатить хозяйке Берте Готлиб в общей сложности 250 тыс. леев.

1 июля 1928 года истёк срок договора об учреждении маслозавода «Progres». Эта дата стала поворотной в судьбе предприятия – Исаак Вольман вышел из состава учредителей. Оставшиеся двое владельцев – Нафтула Эбнер и Яков Готлиб – в августе 1928-го – перерегистрировали фабрику на себя по тому же адресу: Бертело, 14.

Однако без капитала и коммерческих навыков Исаака Вольмана маслозавод «Progres» не смог долго продержаться и пережить мировой экономической кризис. В июле 1932 года адвокат владельцев проинформировал Бельцкий уездный трибунал о начале процедуры банкротства фабрики.

Следующим шагом для Исаака и Израиля Вольманов стало создание собственного маслозавода. 26 сентября 1928 года, в «Официальном мониторе» Румынии была опубликована выписка из акта об учреждении полного товарищества (*societate în nume colectiv*) под названием «*Industria uleiurilor vegetale Frații Volman*».

Уставный капитал нового предприятия составил 1 200 000 леев: 800 тыс. леев составили машины и оборудование фабрики, а 400 тыс. леев – вклад учредителей. У Исаака Вольмана была доля в 60 % капитала, а у Израиля – 40 %.

25 октября того же года правительство Румынии дало согласие на крупную транзакцию с промышленными активами в городе Бельцы: братья Вольманы выкупили у Якова Готлиба долю в бельцком маслозаводе акционерного общества «Ulmar» за 320 тыс. леев. Завод этот располагался по улице Бертело, на том же месте, где сегодня расположено АО FLOAREA SOARELUI.

Как в Бельцах появился «Ulmar» – инвестор из города Брэила

Возможности для открытия маслосточных заводов в Бельцах проявляли не только местные коммерсанты, но и предприниматели из-за пределов Бессарабии. Одними из них были основатели акционерного общества «Ulmar» из той части Румынии, которую называли Старым Королевством (территория Румынии до объединения 1918 года).

АО «Ulmar» было основано в придунайском городе Брэила в январе 1923 года. В его уставе сразу была закреплена сфера коммерческого интереса – маслозаводы и мельницы. Инициаторами его создания были семеро

коммерсантов. Из них в административный совет акционерного общества вошли три человека: З. Беспалофф, Н. Нойштадт и Н. Беспалофф.

Информации о том, кем были эти предприниматели, мало. Некоторые косвенные данные позволяют нам предполагать, что представители семьи Беспалофф (скорее всего, изначально фамилия писалась как Беспалов) были родом из бывшей Российской империи.

Общество «Ulmar» сначала владело двумя предприятиями: мельницей в городе Сулина в дельте Дуная и маслозаводом в самой Брэиле.

В том же, 1923 году, АО «Ulmar» заявило о намерении построить ещё один свой маслозавод – в городе Бельцы.

В августе 1923-го кабинет министров Румынии по запросу предприятия одобрил льготы для будущей фабрики «Ulmar» в Бельцах. Они были такими же, как и в случае фабрики «Progres»: освобождение от таможенных пошлин на оборудование и детали, льготный тариф на железнодорожные перевозки, налоговые послабления.

Ещё до этого решения «Ulmar» стал покупать землю под новый завод. Сохранились пакеты документов по купле-продаже двух участков в Бельцах, оба датированы 4 июня 1923 года.

Согласно первому договору, Арон Эйдельман продал АО «Ulmar» в лице Зельмана Беспалоффа и Николая Нойштадта участок площадью 2276 квадратных метров за 55 тысяч леев. По второму договору, Рейзья Самис продала АО «Ulmar» ещё 455 кв. метров рядом с первым участком за 12 тысяч леев.

Оба земельных участка располагались по улице Бертело, однако не имели нумерации. Из приложенных к контрактам выпискам следует, что эта земля была экспроприирована у помещиков Катаржи в 1920 году, выделена бельчанину Фройму Лозману и успела сменить хозяев.

Также из выписок следует, что участки располагались в периметре между:

- улицей Генерала Бертело;
- некоей безымянной улицей, которая вела со стороны дороги на Хотин к уездной больнице;
- сектором Министерства обороны (военный госпиталь);
- участком ещё одного хозяина – фон Вирена.

Описанные участки земли как раз и находились на месте, где предполагалось строительство новых кварталов, не зря упоминается ещё не получившая своего названия улица. Сопоставляя различные данные, мы пришли к выводу, что акционерное общество «Ulmar» приобрело землю и построило фабрику именно в той зоне, где сегодня сосредоточены основные административные и производственные корпуса АО FLOAREA SOARELUI по ул. 31 Августа.

Мы полагаем, что одним из аргументов в пользу строительства фабрики в этой части города была близость к железной дороге и станции Бельцы – Пэмынтены. На наш взгляд, именно 1923 год (если ещё точнее, то 4 июня 1923 года) следует считать отправной точкой в истории АО FLOAREA SOARELUI.

О деятельности маслозавода «Ulmar» в Бельцах сохранилось очень мало данных.

Функционировать завод начал в 1924 году. Однако дела у всего предприятия и у фабрики в Бельцах скоро стали складываться не лучшим образом. В 1926 году админсовет «Ulmar» объявил о собрании акционеров, на повестку которого выносился вопрос о возможной продаже бельцкого маслозавода. Отмечалось, что у фабрики были долги. И на собрании акционеров должны были обсудить вопрос уступки задолженности в размере 80 тыс. леев

Мы не знаем, какое именно решение приняли акционеры, но ясно одно: активы фабрики продали лишь спустя два года, в 1928-м. И новыми владельцами стали братья Вольманы, которые производство модернизировали и расширили.

«Industria uleiurilor vegetale Frații Volman» – один из лидеров на рынке всей Румынии.

Документов о первых годах работы фабрики «Industria uleiurilor vegetale Frații Volman» практически не сохранилось.

Известно, что в уже 1928 году на заводе был создан цех рафинации растительного масла. «Оборудование было поставлено немецкой компанией вместе с соответствующими технологиями. Этот технологический процесс используется и сегодня», – говорится в воспоминаниях семьи Вольманов.

Также завод был оснащен оборудованием для извлечения масла из сырья – экстракции. «В то время это был новый процесс в масложировой промышленности, поскольку до тех пор масло производилось путем извлечения с использованием гидравлических или спиральных прессов. В этом процессе в сырье оставалось много масла, в то время как путем экстракции масла растворителями удавалось получить почти все масло из ядра» – отмечают авторы главы о промышленности в сборнике бельцких иммигрантов в Израиле. Тоже в 1928-м был открыт цех по упаковке масла. А в 1931-м завод начал экспортировать продукцию в Западную Европу.

В 1933 году Бельцы посетил представитель румынского Общества инженеров и агрономов А. Д. Карабелла, который написал о своей поездке статью для ежегодника «Calendarul plugarului». Он обратил внимание на значимость масложировой промышленности в экономике региона и отметил, что только в Бельцком уезде подсолнечник занимал 60 тыс. гектаров угодий.

Гость посетил бельцкую выставку. На ней были представлены павильоны двух бельцких маслозаводов: братьев Вольманов и «Флора». «Из них первая соответствует последним достижениям в промышленности и даже в прошлом году была расширена, пополнена и усовершенствована», – указывал автор статьи.

На выставке он познакомился с одним из братьев Вольманов и посетил сам маслозавод. Предприятие было способно переработать до 1 000 вагонов семян подсолнечника в год. В 1932 году фабрика переработала 900 вагонов сырья и выпустила 2 000 000 килограммов масла. Также предприятие принимало на рафинацию масло от более мелких производителей, у которых не было таких технологий.

«В Бессарабии мало сбывается растительного масла, поскольку оно есть у всех. Много отправляется в Бухарест, остальное экспортируется через

Брэилу, Галаць и Констанцу» – писал А. Д. Карабелла.

В 1932 году фабрика Вольманов экспортировала 190 вагонов масла в цистернах в Чехословакию. В 1933-м Польша приобрела 300 вагонов подсолнечника, из-за чего повысилась цена на сырьё – с 2,5 лея (в 1932 году) до 3,5 лея за килограмм, отмечает гость, констатируя, что в 1929 году предприятие получило доход в размере 18 млн леев.

«Что касается конкуренции, г-н Вольман говорит, что каждый год посещает подобные предприятия за рубежом и держит фабрику в курсе насчёт новинок в оборудовании и методах производства и рафинации» – сообщается также в статье.

Об интересе владельцев завода к передовым технологиям и зарубежному опыту говорит факт, описанный в газете «Бессарабское слово» 2 апреля 1936 года: «На днях Бельцы впервые связались по телефону с Америкой. Говорила местная фирма бр. Вольман с нью-йоркской фирмой».

Предприятие производило не только подсолнечное масло, но и конопляное и льняное масла, а также жмых, который тоже шёл на экспорт и пользовался спросом в Западной Европе.

К началу 1939 года на маслозаводе братьев Вольманов трудились 119 работников. На предприятии были:

Паровой котёл «Lantz» мощностью 10 лошадиных сил;

Паровой двигатель «Wolf» мощностью 60 л. с.;

Дизельный двигатель «Deutz» мощностью 80 л. с.;

Дизельный двигатель «Benz» мощностью 150 л. с.

Общая мощность установок завода оценивалась в 300 лошадиных сил.

По данным Союза промышленников Румынии, в этот период фабрика «Industria uleiurilor vegetale Frații Volman» вошла в число двух крупнейших маслозаводов по всей стране (какое второе предприятие, в документе не указывается, однако, судя по источникам той эпохи, крупнейшим игроком на рынке растительного масла Румынии в тот период было акционерное общество «Phoenix» из Бухареста). На фабрику Вольманов приходилось около четверти продукции всех маслозаводов Румынии.

Имена братьев Вольманов знали далеко за пределами Бельц и Бессарабии.

На территории Румынии предприятие имело склады и представительства в Бухаресте, Брашове, Брэиле, Клуже, Крайове, Яссах, Плоешть, Тимишоаре и других крупных городах.

За рубежом фабрика Вольманов располагала представительствами в 10 европейских городах – в Германии, Чехословакии, Польше, Дании и Швеции.

Вторая мировая война и сопутствовавшие ей события драматически изменили судьбу братьев Вольманов и их предприятия. В июне 1940 году Бессарабия вошла в состав СССР. Исаак и Израиль Вольманы предпочли эвакуироваться в Румынию. Они оставили всё своё имущество в Бельцах и со своими семьями перебрались в Бухарест. В Бельцы они больше не возвращались.

Исаак Вольман умер в Бухаресте в 1960 году. Израиль Вольман после войны

работал на масложировом предприятии в Бухаресте, в 1950-м эмигрировал из Румынии в Израиль, где его опыт работы пригодился в Министерстве промышленности и торговли (1956-1962), а затем в компании по экспорту масел (1962-1976). Умер Израиль Вольман в 1983 году в возрасте 87 лет.

Маслозавод Пинкуса и Ионы Фридманов

Ещё один завод, стоявший у истоков АО FLOAREA SOARELUI, был основан начале 1920-х годов. Его учредителем был бельчанин Пинкус (Пинхас) Фридман.

Данных о первоначальном периоде функционирования предприятия практически нет.

Одно из немногих сохранившихся сообщений: 2 февраля 1926 года фабрика Пинкуса Фридмана сгорела. Годом ранее умер и сам владелец. Об этом свидетельствует нотариальная доверенность, которую в марте 1928-го вдова Фридмана Сура-Двойра и его сын Йойна (также Иона) выдали своему представителю для получения страховой выплаты в размере почти 400 тыс. леев в качестве возмещения ущерба после пожара.

После смерти Пинкуса Фридмана делами фабрики занялся его сын Иона, родившийся в Бельцах в 1894 году. Ему удалось сохранить предприятие в период мирового экономического кризиса, модернизировать и вывести в число лидеров местного рынка, хотя оно и уступало по производственным мощностям маслозавода Вольманов.

Завод Фридмана был построен в непосредственной близости от железной дороги, в качестве её адреса указывалась улица Клошки (strada Cloșca), без номера строения. В наши дни это улица Тестемицану, район недалеко от железнодорожного переезда, где сегодня расположена часть корпусов АО FLOAREA SOARELUI.

«Фабрика была создана недалеко от железнодорожной станции Пэ-мэнтень, „De Kleine Gare”, как ее называли евреи Бельц, и железнодорожная ветка доходила до заводского двора», – говорится в сборнике воспоминаний бельцких иммигрантов в Израиле.

Наличие собственной железнодорожной ветки, владелец предприятия считал важным преимуществом своего предприятия и указывал это в рекламных проспектах.

Во второй половине 1930-х годов завод был оснащен новейшим оборудованием и машинами и выпускал рафинированное растительное масло, технические масла и масла для нужд лакокрасочной промышленности, касторовое масло, жмых. Растительное масло изготавливалось не только из подсолнечника, но и из рапса, конопли и льна.

В 1936-37 годах завод был способен переработать до 1 000 вагонов сырья. За 1936 год предприятие произвело 2 000 тонн масла.

Завод Фридмана располагал в тот период складами в Бухаресте, Плоешть, Питешть, Клуже и Кишинёве.

К началу 1939 года на маслозаводе числилось 90 сотрудников: 76

рабочих и 14 сотрудников административного персонала.

Предприятие располагало двумя паровыми двигателями «Wolf» общей мощностью 180 лошадиных сил.

Энциклопедия Румынии 1938 года отнесла маслозавод Фридмана к числу семи крупнейших предприятий города Бельцы, капитал в которых превышает 5 млн леев.

Значимость фабрики подчёркивает и то обстоятельство, что она включалась в планы гражданской обороны города Бельцы конца 30-х годов в числе стратегических предприятий.

Послесловие

28 июня 1940 года стало переломным моментом в истории бельцких маслозаводов. После включения Бессарабии в состав Советского Союза и образования Молдавской ССР, предприятия были национализированы, став социалистической собственностью. Фабрики Вольманов и Фридмана были преобразованы в государственные маслозаводы № 1 и 2.

В июле 1941 года, когда для Бессарабии началась война и в крае установилась румынская администрация, эти два маслозавода не вернулись в частную собственность, а стали коммунальными – то есть были в подчинении города – и имели единую администрацию. Бывший маслозавод братьев Вольманов серьёзно пострадал из-за боевых действий.

Однако уже в марте 1944 года война для Бельц закончилась, в городе снова установилась советская власть. Маслозаводы № 1 и 2 вернулись в собственность советского государства. Впоследствии они были объединены в масложировой комбинат – сегодня акционерное общество FLOAREA SOARELUI.

Более подробная история завода на этих этапах станет предметом новых исследований.

Подводя итоги этому исследованию, отметим, что у истоков АО FLOAREA SOARELUI стояли четыре предприятия масложировой отрасли Бессарабии и Румынии 1920-1930-х годов:

- маслозавод «Progres»,
- маслозавод акционерного общества «Ulmar» из города Брэила,
- маслозавод Пинкаса и Ионы Фридманов,
- маслозавод братьев Вольманов,

Отправной точкой в истории АО FLOAREA SOARELUI, исходя из документально подтверждённых результатов исследования, с высокой вероятностью может считаться 4 июня 1923 года, когда АО «Ulmar» приобрело участки под строительство своей фабрики в Бельцах.

*Anuarul Catedrei de științe socioumane și asistență socială.
Bălți, 2022, pp. 24-52.*

ПРОМПАРК «РЭУТ» НА ПОРОГЕ ПЕРЕМЕН

В 1944, 29 марта, сразу после освобождения Бельц, был создан моторостроительный завод, который с годами разрастался и менял названия: механический завод, производственно-техническое объединение, производственное объединение им. В. И. Ленина, акционерное общество «Рэут».

Бельчане помнят, что завод был частью военно-промышленного комплекса СССР и при этом производил товары народного потребления, потом все пришло в упадок, цеха некогда славного предприятия постаивали, и, казалось, этот процесс уже не остановить.

Однако, в июле 2013 года вышло Постановление Правительства о создании на территории АО «Рэут» промышленного парка. Суть такого объекта в том, что на территории действует множество компаний, занятых производством, преимущественно в сферах машиностроения и оборудования, индустрии информационных технологий.

Очень важно отметить: АО «Рэут» – одно из немногих предприятий в собственности государства, которое не может быть приватизировано в ближайшие 30 лет, а это значит, что в планах правительства сохранить эту платформу для развития промышленного производства.

По объективным причинам объемы производства традиционной продукции упали за последние 10-15 лет, но руководство предприятия приняло принципиальное решение сохранить исторический профиль, возобновить и усилить сотрудничество с бывшими партнерами и заказчиками, открыть новые рынки.

В планах предприятия входит и диверсификация производства, и модернизация оборудования, и привлечение молодежи.

С 2013 года в парке действуют два резидента: НИИ «RIF Acvaapararat» и АО «Lot», которые производят гидроакустическое и навигационное оборудование.

Цель, которую поставили перед собой руководители промпарка, достаточно быстро в течение нескольких лет, развить высокотехнологичное производство.

Спрос и Предложение. 2014, 14 мая, pp. 20-21.

Марин ЧОБАНУ

СВОБОДНАЯ ЭКОНОМИЧЕСКАЯ ЗОНА «БЭЛЦЬ» РАСШИРЯЕТ СВОИ ГРАНИЦЫ

Свободная экономическая зона «Бэлць» начала свою деятельность с двух субзон. Одна была на улице Доватора и занимала 2 га. Другая – за объездной, площадью в 10 га. Первым резидентом стала немецкая компания Draexlmaier.

Сегодня в свободной экономической зоне работают 53 резидента. К двум субзонам добавились еще девять. В Бельцах их уже три, в Страшенах – четыре, в Оргееве – одна, в Кагуле – две. За время работы СЭЗ были реализованы инвестиции в объеме 114 млн. евр, создано 3700 рабочих мест.

С концерном Draexlmaier работают около 80 компаний, обеспечивающих логистику, международные перевозки, различные услуги.

Немецкие компании Draexlmaier и Sumitomo инвестируют большие средства в два новых завода в Кагуле и Оргееве.

Идет строительство четвертого завода по производству электропроводки для автомобилей компании Draexlmaier Group в Молдове.

Компания Sumitomo инвестировала 26 млн. евро в строительство завода в Оргееве. Еще 15 млн. будет вложено в оборудование. На новом заводе будут работать 3 тысячи человек.

Самая крупная субзона Бэлць имеет площадь в 136 га. Это государственная земля, которая была выделена Свободной экономической зоне. Свой завод в третьей субзоне открыла международная компания Gebauer & Griller. Для инвестора очень выгодно создавать свое производство именно здесь. Самое большое достижение состоит в том что нам удалось создать на этой территории всю инфраструктуру.

У нас хорошие тесные отношения с Draexlmaier. Они сотрудничают более чем с 100 автопроизводителями и свыше 1000 поставщиков. Благодаря этой компании к нам пришли другие резиденты. Наши резиденты – это наши послы. Она дает правдивую и точную информацию о возможности вести бизнес в нашей стране.

Один из вопросов о котором мы постоянно думаем это подготовка кадров.

Есть несколько проектов, которые мы реализуем совместно с учебными заведениями. Один из них это партнерство с бельцкой профессиональной школой № 5. Учащиеся этого учебного заведения получили возможность проходить практику на предприятии.

В начале декабря мы праздновали пятилетие открытия новой специальности в БГУ им. Алеку Руссо – инженерия и менеджмент на транспорте. Немецкий концерн вложил в развитие новой специальности большие средства.

Спрос и Предложение. 2014, 20 дек., pp. 20-21.

URBANISTICĂ

Orașul Bălți, astăzi, este un oraș modern care se dezvoltă dinamic, fiind numit pe drept cuvânt, „Capitala de Nord” a Moldovei. Potențialul său economic și socio-cultural este acel nucleu, care îl face atractiv și deschis pentru oaspeți, parteneri, investitori. Stema orașului întruchipează principalele calități ale bălțenilor – dragostea de muncă, tăria caracterului, spiritul independent, respectul față de tradiții.

Municipiul Bălți este situat pe valea râului Răut, 47° 46' latitudine nordică și 27° 57' longitudine estică la gura de vărsare a afluentului său Răuțel. Suprafața totală, inclusiv satele Sadovoe și Elizaveta, constituie 7,8 mii ha, iar pământurile arabile – 2,8 mii ha.

Municipiul Bălți ocupă locul al doilea printre localitățile republicii după numărul populației – în jur de 140 mii de locuitori.

Boris GRITUNIC
arhitect urbanist

PLANURILE URBANISTICE GENERALE ALE ORAȘULUI BĂLȚI

Primul plan urbanistic al orașului Bălți a fost elaborat în anul 1839 de către arhitectul R. F. Pomorțev, când meleagul basarabean era parte componentă a statului rus. Acest plan a fost aprobat la 9 februarie 1845, de către împăratul rus Nicolai I. Pe atunci, populația orașului Bălți număra 1 600 de locuitori și avea o suprafață a teritoriului de 931 de hectare. Planul orașului prevedea dezvoltarea localității cu amplasarea străzilor după principiul radial-avantai cu centrul la Catedrala „Sf. Nicolai”.

Pentru amplasarea construcțiilor noi în orașul Bălți, erau prevăzute circa 600 de loturi de pământ, care puteau asigura construcția caselor de locuit încă pentru a peste 2000 de cetățeni, reieșind din coeficientul mediu al unei familii din acea vreme. Altfel spus, planul orașului Bălți din 1845 avea rezervă teritorială pentru creșterea populației. O astfel de rezervă teritorială nu a mai avut nici unul din planurile generale ale orașului nostru elaborate ulterior.

De menționat faptul că structura străzilor primului plan, planificată cu 170 de ani în urmă, a rămas valabilă până în prezent, fapt care confirmă nivelul profesionist al autorilor.

Din păcate, până la moment, nu dispunem de materiale grafice documentare sau memorii scurte scrise, care s-ar referi la existența planurilor urbanistice generale ale orașului Bălți în perioada când Basarabia era parte componentă a statului român. Căutările în această direcție continuă. Evident însă că în lipsa unui astfel de document, localitatea nu s-ar fi putut dezvolta în acea perioadă. Or, locașele de cult

din oraș (Biserica „Sf. Cuvioasă Paraschiva”, Reședința Episcopiei, Catedrala „Sf. Împărați Constantin și Elena”, Biserica „Adormirea Maicii Domnului”), Liceul de fete „Domnița Ileana” și Liceul de băieți „Ion Creangă”, edificate până la începerea celui de al Doilea război mondial, demonstrează o dezvoltare sistemică a orașului în această perioadă, care putea fi asigurată doar având o concepție urbanistică bine planificată.

Rolul Episcopului de Hotin cu reședința în Bălți (1922-1935) Visarion Puiu, pentru dezvoltarea arhitecturii orașului nostru în perioada interbelică, a fost foarte mare. În semn de respect față de el, în oraș a fost denumită strada din preajma Epahiei cu numele de Visarion Puiu și dezvelit în memoria lui, în anul 2015, un bust la Catedrala „Sfinților Împărați Constantin și Elena”.

Primul plan urbanistic general al orașului Bălți, în perioada postbelică, a fost elaborat în 1953 de către cunoscutul arhitect Petru Ragulin. Menționăm faptul că sistema radial-avantaj a străzilor a fost păstrată, conform concepției urbanistice incluse în planul elaborat în 1845 și a stat la temelia planurilor urbanistice generale, elaborate în anii 1953 și 1962 de către colectivul de arhitecți în frunte cu Petru Ragulin.

Elaborarea primelor planuri urbanistice ale orașului Bălți era încredințată personalităților de frunte în acest domeniu, ceea ce a rămas valabil și în procesul de elaborare ale celorlalte planuri.

La elaborarea planurilor urbanistice generale din 1972, 1981, 2004, printre autori se numără fostul arhitect-șef al INCP „Urbanproiect”, arhitect emerit al RSSM dl. Simion Șoihet, doctorul în arhitectură Vladimir Gorștein, actualul arhitect-șef al Institutului nominalizat, dl. Vladimir Bocacev, actualul președinte al Uniunii Arhitecților din Moldova, directorul general al INCP „Urbanproiect”, dl Iurie Povar.

Amprente în proiectarea documentației urbanistice au lăsat și arhitecții Mihail Zolotarev și Mihail Glijinschii.

În primele planuri urbanistice (1953, 1962), hotarele dezvoltării orașului erau limitate, la actuala stradă Alexandru cel Bun, în cele elaborate ulterior, se prevedea extinderea intravilanului localității până la drumul de centură al orașului din direcția Râșcani și utilizarea pentru construcție a unuia dintre cele mai mari cartiere locative ale orașului, terenul care aparținea aerodromului.

Pe harta orașului au fost clar conturate zonele industriale „Slobozia”, iar din preajma cartierului locativ Molodova fiind determinate întreprinderile care urmau să fie scoase în afara zonelor locative, pe motiv că activitatea lor avea un impact negativ asupra mediului și populației. Din aceste considerente a fost luată decizia construcției unui aerodrom în afara intravilanului orașului Bălți, transferat în afara cartierului locativ, parcul de autobuze din str. Decebal, demolate zeci de case de locuit individuale din preajma uzinei de producere a gipsului...

E cazul să menționăm faptul că zonificarea teritoriului localității pentru edificarea spațiului locativ varia de la caz la caz și în dependență de deciziile conducerii de vârf a țării. Astfel, întru executarea hotărârii comune a Comitetului

Central al PC din RSSM și a Consiliului de Miniștri din 1962, în or. Bălți (de rând cu orașele Chișinău, Tiraspol, Bender), a fost interzisă alocarea de terenuri pentru construcția caselor individuale, tot teritoriul acestor orașe fiind declarat ca zonă de reconstrucție pentru edificarea doar a blocurilor locative multietajate.

Acest fapt a dus la stagnarea nu numai a procesului de majorare a fondului locativ particular existent, care a influențat negativ starea tehnică a acestui fond.

Este cunoscut faptul că în anul 1948 în oraș au fost construite 181 case individuale era cu suprafața de 3,5 mii de metri pătrați, iar în 1955 – spațiu locativ în case individuale cu suprafața de 11 mii de metri pătrați. Cât spațiu locativ ar fi construit și reconstruit în perioada unui sfert de veac? Această greșeală a fost reparată doar în anul 1988, când aceleași organe centrale au permis construcția caselor individuale de locuit și în orașele de subordonare republicană.

În documentația urbanistică, elaborată după această decizie, au fost făcute modificările respective, grație cărora au apărut pe harta urbei cartiere locative noi pentru case individuale, permițându-se și reconstrucția fondului locativ existent cu 1-2 nivele. Anume atunci au apărut cartierele noi la Bălțiul Nou și la intrarea în oraș dinspre raionul Râșcani.

Elaborarea documentației urbanistice este o măsură costisitoare din care cauză se admite numai în cazuri bine argumentate și strict necesare, când concepția planului este afectată grav fie de factori interni, fie de către cei externi.

Astfel, planul urbanistic general aprobat în 2005 a costat circa 1,5 milioane de lei și urma să ne fie călăuză până în 2020. Dar din cauza că terenul fostului aerodrom, unde, conform planului urbanistic general al orașului, era rezervată zona pentru construcția unui cartier locativ pentru zeci de mii de locuitori, a fost transmis pentru amplasarea Zonei Economice Libere „Bălți”. Corectarea sau elaborarea unui nou plan urbanistic general al orașului devine strict necesară.

Printre indicii de bază ai dezvoltării localităților, planurile urbanistice generale prognozează creșterea numărului populației și a fondului locativ. Conform datelor statistice, populația localității Bălți a crescut esențial de la primirea statutului de oraș până la ultimul recensământ din 2014, având deja statut de municipiu.

Conform prognozei planului general urbanistic, aprobat în anul 2005, populația municipiului în 2015 urma să atingă cifra de 152 mii de locuitori, iar fondul locativ – 2700 de mii de metri pătrați. Fondul locativ al municipiului la ora actuală constituie 2484 de mii de metri pătrați. Și indicii de creștere a populației și fondului locativ rămân puțin în urmă de cei prognozați din cauza situației economice pe care o parcurge la momentul actual tânărlul nostru stat. O cale de a ieși din impas ar fi dezvoltarea cât mai rapidă a Zonei Economice Libere Bălți.

Realizarea în practică a planurilor urbanistice generale ale orașului, dar și dirijarea procesului de creare a aspectului arhitectonic al construcțiilor edificate în localitate, dintotdeauna, au depins de arhitecții-șefi ai orașului Bălți. Pe parcursul anilor postbelici această misiune responsabilă a fost îndeplinită de către următorii arhitecți-șefi ai orașului (funcția a fost inclusă din 1947): G. Sister (1947-1948), V.

Sorochin (1948-1952), B. Semionov (1952-1954), Smirnov (1954-1955), Șimcov (1955-1961), B. Taiț (1961-1967), Malohovschii (1967-1971), I. Staroverov (1971-1974), B. Grițunic (1974-1979), A. Celac (1979-1981), V. Isac (1981-1984), B. Grițunic (1984-1995), V. Postolachi (1995-2007), B. Grițunic (2007-2011), V. Coadă (din 2011).

**Grițunic, Boris. *Arhitectura orașului Bălți – cronică în piatră.*
Bălți, 2015, pp. 4-9.**

ARTA MONUMENTALĂ DIN MUNICIPIUL BĂLȚI

O localitate nu poate bucura din punct de vedere estetic privirea nici a locuitorilor, nici a oaspeților, dacă în ea lipsesc valori ale sintezei artelor. Este adevărat, astfel de lucrări sunt costisitoare și de aici – realizate în număr redus. Și totuși în Bălți sunt adevărate opere de artă, recunoscute și la nivel național și la nivel local în calitate de monumente istorice, artă și arhitectură. Lista celor mai importante sunt prezentate în ordine cronologică:

- Bustul lui Alecu Russo, Universitatea de Stat „Alecu Russo” (sculptor Igor Cozlov, 1971);
- Lucrările de artă murală „Drumurile” și „Salutare”, gara auto, str. Ștefan cel Mare (pictor Vladimir Obuh, 1972);
- Sculptura „Ospitalitate”, la intrarea în oraș din direcția Chișinăului (sculptor Lazar Dubinovschi, 1979);
- Bustul lui Boris Glavan, str. Pușkin 40 (sculptor Iurii Gorenîșcev, 1981);
- Panoul din mozaică „Primăvara” pe fațada clădirii din str. Ștefan cel Mare 137 (pictor Vasile Cojocar, 1983);
- Bustul lui Mihai Eminescu, Liceul Teoretic „Mihai Eminescu” (sculptor Vasile Vărtosu, 1990);
- Compoziția sculpturală „Teatrul” de pe clădirea Teatrului Național „Vasile Alecsandri” (sculptor Iurii Horovschi, 1990);
- Monumentul evreilor-victime ale genocidului fascist, str. Ștefan cel Mare (pictor Serghei Pancenco, 1997);
- Monumentul victimelor deportărilor în masă din piața Gării Feroviare „Slobozia” (arhitect Boris Grițunic, pictor Serghei Pancenco, 2000);
- Monumentul lui Ștefan cel Mare și Sfânt din piața Independenței, 1 (arhitect Vasile Eremciuc, sculptor Gheorghe Postovanu, 2004);
- Complexul „Aleea clasicilor Culturii Naționale” din piața Vasile Alecsandri cu instalarea busturilor lui Mihai Eminescu, Ion Creangă, Grigore Vieru (arhitecți Boris Grițunic, Anatol Cecan, Ivan Macovschi, sculptor Gheorghe Gheorghîță, 2010);
- Compoziția decorativă consacrată bardului Vladimir Vâsoțki din parcul central (autor Moise Milgrom, 2014);
- Bustul Episcopului Visarion Puiu în curtea Catedralei „Sf. Împărați

- Constantin și Elena” (sculptor Silvia Radu, 2015);
- În municipiu mai sunt instalate busturi donate din alte țări cu autori neidentificați;
  - Nicolai Ostrovski (1970), str. Orheiului 115 (Școala nevăzătorilor);
  - Vasile Alecsandri (2001) în fața Teatrului Național „Vasile Alecsandri” (donație din România);
  - Taras Șevcenco (2002), str. Pușkin (donație din Ucraina);
  - Plăci comemorative cu relief sculptural;
  - Petru Chimerciuc, fost medic-șef, intrarea centrală a Spitalului municipal din str. Decebal, 111 (autor neidentificat, 1997);
  - Liviu Bogdan, fost medic-șef al Serviciului de Urgență „Nord”, str. A. Pușkin (autor neidentificat);
  - Nicolae Filip, academician, str. Independenței (sculptor Valeriu Doicev, 2011);
  - Mihai Durnea, fost medic-șef al Spitalului de copii, str. Decebal (sculptor, Gheorghe Postovanu, 2013).

Actualmente în municipiul Bălți se numără 44 monumente incluse în Registrul Monumentelor Republicii Moldova ocrotite de stat (42 incluse prin Hotărârea Parlamentului RM nr. 1531 din 22.06.1993 și 2 – prin Hotărârea Parlamentului nr. 258 din 5.12.2008).

Grițunic, Boris. *Arhitectura orașului Bălți – cronică în piatră. Bălți, 2015, pp. 48-50.*

***

Руслан МИХАЛЕВСКИЙ

БЕЛЬЦКАЯ МАГИСТРАЛЬ №1

За годы своего существования центральную улицу Бельц неоднократно переименовывали: до 1918 – Петербургская (Петроградская), в межвоенный период (1918-1949) – ул. Генерала Скинэ, Короля Карла, в советское время – Ленинградская. Нынешнее название Штефан чел Маре присвоено решением примарии в 1992 году.

Улица Штефан чел Маре – самая длинная в Бельцах. Ее длина – 8 км 400 м., ширина 12,5 м., нумерация домов – от 1 до 290. Она пересекает город с северо-востока на юго-запад, начинаясь от моста у автовокзала и заканчиваясь в микрорайоне Молодово, у моста на выезде из города. Улица частично покрыта бетоном, частично засфальтирована. Практически по всей ее протяженности проходят троллейбусные сети.

Сегодня, с точки зрения градостроительства, это важнейшая артерия города, соединяющая между собой жилые районы (центр, Тейосы и Молодово)

с индустриальной зоной, расположенной между центром и Молодово.

История. Улица значится еще в первом генеральном плане города, утвержденном в 1845 году императором Николаем I.

В 1872 году на ней открылась земская больница на 20 мест, но через три года здание больницы сгорело. В то же время здесь работали роддом и санаторий.

Известно, что в центре города на этой улице располагались три типографии, одна из которых принадлежала Сергею Григорьеву. Еще две типографии, где печаталась газета «Белецкая мысль», находились в подвалах.

Во второй половине XIX на месте, где сейчас сквер за центральной остановкой, был разбит парк. На его территории находился деревянный театр без труппы. В нем часто выступали бродячие артисты.

В межвоенный период на этой главной улице города работало множество предприятий: технический отдел Л. Ботвинюка, занимавшийся строительством мельниц, маслозаводов и промышленных объектов, Румынский банк, еврейская гимназия для мальчиков и девочек, различные магазины... Многие старые здания на ул. Штефан чел Маре были разрушены: одни в годы войны, другие позже, в связи с перепланировкой центра.

Достопримечательности, памятники. Сегодня на ул.Штефана чел Маре расположено 8 исторических и культурных памятников национального значения: мозаики «Приветствие» и «Дороги» с фасада и внутренней стороны автовокзала, церковь Св. Николая, возведенная в 1795-1804 годах (старейшая в Бельцах), монумент Штефану чел Маре, построенный в 2004 году, комиссариат полиции (в 30-е годы – банк «Молдова»), церковь Св. апостолов Петра и Павла (1915-1929 гг.), памятник М. Эминеску у одноименного лица, жилой двухэтажный дом возле церкви Св. апостолов Петра и Павла (1956).

Еще шесть объектов относятся к наследию местного значения: стела городам-побратимам, реставрированная в 1979 году, колокольня церкви Св. Николая, восстановленная в 1995 году, памятник погибшим во время Холокоста евреям (1997), штаб государственной охраны (1917), памятник жертвам Чернобыля, здание Днестровского института экономики и права (1917), мозаика «Весна» на фасаде дома №137.

В центре до сих пор стоит старинный дом архитектора Розенбаума. Теперь там почтовое отделение №21. Чуть дальше расположена тюрьма, построенная согласно легенде, на фундаменте турецкой крепости.

Предприятия. Улица Штефан чел Маре и сегодня богата крупными предприятиями: «Кнауф», АО „Cet-Nord”, АО „Red-Nord”, хлебокомбинат, „Flautex”, „Polimobil”, „Constructorul”...

Среди, относительно, новых торгово-промышленных объектов – коммерческие центры напротив роддома, «Басм», «Пицца де Италия»...

Маршруты транспорта. На протяжении всей улицы курсируют троллейбусы и маршрутки №1. По разным ее частям движется практически весь

общественный транспорт, связывающий центр города с разными микрорайонами.

Спрос и Предложение. 2012, 9 мая, р. 12.

БЕЛЫЦЫ: ИСТОРИЯ МАССОВОГО СТРОИТЕЛЬСТВА

Старт масштабной кампании по жилищному строительству в СССР был дан в хрущевскую эпоху. Именно тогда партийное руководство поставило задачу по обеспечению миллионов советских граждан, в послевоенные годы ютившихся в бараках и коммуналках, доступным жильем. Решением стало использование типовых многоквартирных домов, первые из которых вошли в обиход под названием «хрущевки».

В 70-е и 80-е годы, идея продолжала развиваться, однако на смену «хрущевкам» пришли дома улучшенной планировки и большей этажности.

Через такие же этапы прошел и наш город. Первым микрорайоном новостроек города был Юбилейным (8 квартал), который застраивался по проекту Владимира Герштейна, разработанному в 1963 году. Юбилейный планировался комплексно: жилые дома, школы, дошкольные учреждения, дом культуры, магазины, зона отдыха. Это был экспериментальный микрорайон, и он удался. Однако настоящим прорывом в жилищном строительстве признана застройка после 70-х годов. В Бельцах началось массовое строительство высотных домов в микрорайоне Дачия (9-этажные дома серии 92 МСБ, выпускались заводом ЖБИ и КПД №5 нашего города).

Первым высотным домом в нашем городе был 14-этажный дом по бул. Эминеску-Йорги (Ленина-Курченко). Строился он по проекту архитектора И. Загорецкого на основе армянского проекта и был сдан в эксплуатацию в 1975 году. Примерно в это же время стали сдаваться в эксплуатацию первые 9-этажные дома в микрорайоне Дачия. А в начале 80-х гг. началась массовая застройка центральной части города 9-этажными домами.

Самым бурным по темпам строительства жилья был 1988 год. За год сдали в эксплуатацию 118 тыс. кв. м. – площадь, равная всему послевоенному жилфонду города.

Спрос и Предложение. 2013, 27 февр., р. 31

CULTURĂ

Secția de Cultură din Bălți

Secția de Cultură din Bălți funcționează din anul 1945. Tot în 1945 se inaugurează Casa de Cultură cu 200 de locuri, în incinta căreia era amplasată și Biblioteca orașenească cu 5000 volume.

Din 1953 Secția de Cultură devine Secția de Cultură a Comitetului Executiv al Sovietului de deputați ai muncitorilor din Bălți, în subordinea căreia erau următoarele instituții: Casa de Cultură orașenească, Biblioteca orașenească, „Pușkin”, Biblioteca orașenească pentru copii, biblioteca pentru copii din Slobozia, Biblioteca satească Pământeni, Biblioteca satească Țigănia, Clubul din Pământeni, Clubul din Teioasa, Clubul din Țigănia, Clubul din Slobozia. Pe parcursul anilor se atașează și alte instituții: câteva cinematografe: Kotovski, Pioner, de vară și ambulant, cluburi, noi biblioteci, școli de arte și de muzică, ansambluri, Pinacoteca, Muzeul de istorie și etnografie.

Începând cu anii 90 ai sec. 20 și până în prezent, în subordinea Direcției Cultură sunt următoarele instituții de importanță majoră, medii de promovare a culturii naționale și universale: Palatul de cultură, case de cultură din cartierele orașului, cluburi, Direcția grădinilor publice, Pinacoteca, Muzeul de Istorie și Etnografie, școli de arte plastice, Școala de muzică pentru copii, Biblioteca municipală cu filialele sale, inclusiv Biblioteca pentru copii „Ion Creangă”.

Secvențe din activitatea Bibliotecii municipale „Eugen Coșeriu” culese din articole semnate de ex-directoarea Bibliotecii Zinaida DOLINȚĂ și actuala directoară Ludmila OUȘ

Biblioteca municipală din Bălți își ia începutul în anul 1880, când a fost deschisă prima sală de lectură. Oficial, capătă caracter public în anul 1913, fiind numită bibliotecă publică de lectură.

La extinderea bibliotecii cu literatură în limba română a contribuit mult ilustrul om politic Ion Pelivan, judecător în Bălți în anii 1907-1918.

În anii de după cel de al Doilea Război Mondial, paralel cu biblioteca centrală, au început să se deschidă biblioteci publice în mai multe cartiere ale orașului. (Țigănia, Pământeni, Slobozia...)

După schimbările sociale din anii 90 ai sec. 20, Biblioteca municipală Bălți devine un organism complex care include Biblioteca centrală cu mai multe servicii, Biblioteca pentru copii „Ion Creangă”, 7 filiale situate în cartierele orașului și 2 biblioteci din suburbii.

În anii ce urmează, în Biblioteca municipală se deschide Centrul de informații economice și juridice, Centru Multimedia pentru copii cu dizabilități

și Centru informativ-instructiv. (În anul 2004 ramificația Bibliotecii municipale include doar 4 filiale). Biblioteca a stabilit relații de parteneriat cu organizații și instituții din oraș. Accesul la resursele informaționale se efectuează prin diverse forme și metode: expoziții, întâlniri...

Din activitățile mai recente, evidențiem pe așa numitele *extramuroase* (ședințe în deplasare). Drept exemplu elocvent pot servi ședințele cenaclului „Crenguța” promovate la Colegiul de Medicină și Politehnic, precum și la Liceul „George Coșbuc”. Aceste activități oferă posibilități reale de a atrage spre lectură cât mai mulți cititori.

O altă formă de lucru sunt proiectele locale care au drept obiective formarea, educarea tinerilor bălțeni. Menționăm festivalurile literar-artistice „La steaua Eminescu”, „Cu dor de Vieru” și proiectul „Lectura – cea mai bună învățatură”.

Nu mai puțin importantă este activitatea de promovare a unei politici moderne de organizare și conservare a colecțiilor prin proiecte de achiziții, purificarea lor.

*Vocea Bălțiului. 2005, 23 dec.
Revista ABRM. 2013, nr. 1, pp. 38-39.*

Arta teatrală din Bălți

Arta teatrală din Bălți reînvie chiar din primii ani de după Marea Unire din 1918. La inițiativa miliardarului Știbelmaher, pe moșia lui Alexandru Bodescu, începe construcția unui ansamblu arhitectural al teatrului „Scala”, care includea și două cinematografe „Modern” și „Lux”, situate pe ambele părți ale teatrului.

TEATRUL „VASILE ALECSANDRI” – FILE DE ISTORIE

„Teatrul va fi mâine, și poimâne, și când nu vom mai fi noi.
Lumea a început cu Teatrul și acesta va fi mereu”.

Mihai Volontir

RETROSPECTIVĂ TEATRALĂ PERIOADA ȚARISTĂ

Intenția privind activizarea segmentului cultural în orașul Bălți, inclusiv a creării unui teatru, are o istorie veche. Conform publicației «Одесский альманах», la Bălți, în anii` 60 ai secolului XIX, nu existau niciun fel de instituții teatrale.

Spre sfârșitul veacului, în grădina pitorească din jurul conacului vestitului moșier Catargi, se afla un **teatru de lemn** fără trupă, un **teatru de măscărici**. Deseori pe scena lui evoluau artiștii ambulanți. Evident, spectacolele lor erau susținute doar în limba rusă.

La începutul secolului XX, administrația orașului întreprinde măsuri de fondare a unui teatru. La **23 august 1902**, este pus în dezbatere un proiect de teatru, elaborat de **Spiridon Malii**. În paralel, se discută problema deschiderii

unui cinematograf (14 aprilie 1909), iar la 10 octombrie 1909 moșierul Știvelmaher propune organizarea unui **circ municipal**. Însă toate aceste inițiative nu au fost realizate în condițiile crizei, care afectase economia și tot sistemul politic țarist.

Din cartea despre teatrele din guberniile Basarabia, Herson și Podolia, editată în anul 1919, aflăm că, la începutul secolului, la Bălți a fost construit un **teatru de piatră**, având o sală cu un singur etaj, 12 loje, cu o capacitate de 500 de locuri. Totuși, în „Primul ghid al municipiului și județului Bălți, 1937-1938”, sub redacția lui Iosif Broitman (Bălți, 1938), despre acest teatru nu se menționează nimic. Presupunem că la acel moment el nu mai exista.

PERIOADA INTERBELICĂ

Conform informațiilor de care dispunem, orașul a beneficiat de activități teatrale și în perioada interbelică. Astfel, în anul 1919, aici exista un edificiu teatral cu un singur nivel, construit din cărămidă și având iluminare electrică. Avea o sală de spectacole cu 500 de locuri și o lojă cu 12 locuri. În curte era amenajată o scenă de vară pentru reprezentații teatrale.

Populația din Bălți și localitățile limitrofe manifestă interes față de teatru. Tendința aceasta se intensifică în perioada interbelică. Primarul de Bălți, Ștefan Pirogan (1923-1934), printre toate acțiunile sale prodigioase, susține mișcarea teatrală, subliniind în mod special că municipiul „*nu poate fi lipsit de un teatru, unde cetățenii ar putea găsi și hrană sufletească. Neavând teatru și nicio sală potrivită pentru spectacole, concerte, conferințe culturale etc., noi nu suntem vizitați de trupe bune din țară, mai ales de cele românești și tot aceea nu se pot organiza nici serbări, conferințe, concerte culturale etc., ca să poată participa lumea cât se poate de mult*”. Edilul cere modificarea urgentă a situației din municipiu, ceea ce corela perfect cu politica guvernului regal de renaștere spirituală a provinciei, atestată irevocabil „curat românească”.

În anul 1932, este menționat Teatrul Unirea (în casa proprietarului C. Felman), situat în centrul orașului, pe starda General Schina, azi Ștefan cel Mare. Nu se atestă o trupă permanentă de actori, dar se știe că aici veneau în turnee diverse trupe din alte localități, care prezentau spectacole. Acest teatru a ars din temelie la 21 decembrie 1932, în urma unui incendiu devastator, aducându-i proprietarului un prejudiciu de un milion de lei.

O contribuție deosebită în dezvoltarea culturii naționale l-a avut Ioan Pelivan. El a dus o activitate febrilă împotriva rusificării Basarabiei de către Imperiul țarist, fiind judecător al or. Bălți (1907-1916). A contribuit substanțial la fondarea primei biblioteci de carte românească din Bălți. Datorită activității sale, județul Bălți a fost primul județ din Basarabia care, în 1918, s-a pronunțat pentru Unirea Basarabiei cu România.

Prin concursul nemijlocit al lui **Ioan Pelivan**, la Bălți a ajuns și a dat reprezentații trupa de teatru românesc sub conducerea artistului Bibescu.

Ideile exprimate de primar au fost susținute și, foarte curând, orașul obține o serie de instituții importante. Ne referim la Liceul de fete *Domnița Ileana*,

Catedrala *Constantin și Elena*, Biblioteca *Isaac Șterenberg*, librăriile *Progresul* și *Librăria Românească*.

Chiar în centrul orașului este construit **Teatrul Scala**, un ansamblu arhitectural care găzduia două cinematografe: *Modern* și *Lux*, proprietatea moșierului Știvelmaher. În apropiere se afla **Teatrul Sapho**, mai puțin cunoscut publicului larg din Bălți; clădirea a fost construită în perioada țaristă, unde până în 1918 aveau loc ședințele Adunării nobilimii. Aparținea lui **Boruh Broitman**, om de afaceri, lider regional al Partidului Național-Liberal. Teatrul era amplasat pe str. *Filipescu*, colț cu str. *General Schina*, mai târziu *Regele Carol I*. Între iunie 1940 și iunie 1941, aici s-a aflat Teatrul Armatei Roșii, de unde provine noua denumire a străzii - *Teatrală*, iar din anii '60 - *26 Martie*. Actualmente strada poartă numele *Acad. Nicolae Filip*.

Teatrul Scala a fost inaugurat în anul 1934. În documentele istorice, „Scala” era considerat un monument remarcabil de arhitectură din Basarabia. Fațada lui era înfrumusețată cu șase coloane rotunde. În interior erau două foaiere, o sală cu balcon (659 de locuri: 540 la parter și 119 la balcon); cabine de machiaj, ateliere. Sala avea o acustică performantă. Impunător arăta scena, care alcătua o treime a interiorului. *Primul ghid al orașului* (1938) menționa, că *Scala* reprezenta „o măreață operă arhitectonică pentru întreaga Basarabie”, subliniindu-se meritul proprietarului, „dar mai ales a doamnei L. Walter, care a depus o muncă titanică pentru a realiza un plan atât de însemnat”. Lăcașul era destinat, în special, trupelor sosite în turnee. Există totuși și o mică trupă de actori bălțeni. Aici au evoluat reputați artiști din București și Iași: **Maria Tănase**, **Gică Petrescu**, **Sidy Thai**, **Iza Kremer** (originară din Bălți), mezzo-soprana **Eugenia Babad-Cioculescu** (originară din Bălți), marea actriță **Maria Filotti**, genialul **George Enescu**, colectivul **Ateneului Popular** din Iași condus de **Vasile Popovici**, Teatrul *Cărăbuș* al lui **Constantin Tănase** și faimosul teatru de revistă *Alhambra* - ambele din București, Teatrul Evreiesc din Vilna (Vilnius), alți artiști și colective de renume.

În acele timpuri, *Scala* făcea parte dintr-un ansamblu arhitectonic, în componența căruia intrau cinematografele *Lux* (actualmente pe acest loc se află cinematograful „Patria”) și *Modern* (azi Liceul „N. V. Gogol”). În acest ansamblu arhitectonic au avut loc zeci de spectacole, concerte, întâlniri cu oameni de cultură, conferințe, serate literare, care adunau un public numeros și iubitor de frumos. În septembrie 1935, Liviu Rebreanu a ținut aici șase conferințe cu genericul „George Coșbuc, poetul sufletului românesc”, iar în martie 1939, *Scala* a găzduit serata literară organizată de Ion Manolache, profesor la Liceul Seminarial din Bălți, cu participarea lui **Ionel Teodoreanu** și **Ion Minulescu**. Poetul Minulescu a recitat în premieră poezia „Acuarelă”, consacrată orașului Bălți: „În orașu-n care plouă de trei ori pe săptămână / Orașeni, pe trotuare, / Merg ținându-se de mână...” De asemenea, or. Bălți a fost gazda unui mare eveniment literar, la care au participat scriitorii **Cincinat Pavelescu**, **Ion Minulescu**, **George Gregorian** și **Gheorghe Brăescu**.

În timpul celui de al Doilea Război Mondial, cinematograful *Modern* și foaierea Teatrului *Scala* au fost distruse.

PERIOADA SOVIETICĂ

În anul 1945, foaierea Teatrului *Scala* a fost restaurat.

În anul 1946 (09.12), apare Hotărârea Sovietului Comisarilor Norodnici al RSSM de a fonda la Bălți Teatrul Moldovenesc-Rus. Însă realmente, din cauza lipsei unei trupe moldovenești, în orașul de pe Răut exista (până în 1957) doar Teatrul Rus, care a fost desființat printr-o decizie a Ministerului Culturii din 1 iunie 1975.

Data de 7 noiembrie 1947 marchează începutul activității Teatrului Rus. În această zi este prezentat în premieră spectacolul „Sub castanii din Praga” de Konstantin Simonov.

Începuturile Teatrului Național „Vasile Alecsandri” din Bălți țin de anul 1957 (21 martie), când Ministerul Culturii emite ordinul nr. 162, care prevedea formarea trupei moldovenești în componența Teatrului Moldovenesc-Rus Muzical-Dramatic.

Ziarul *Tinerimea Moldovei* din 19 aprilie 1957 a publicat un anunț cu următorul conținut: „Teatrul Dramatic Moldovenesc-Rus din Bălți anunță un concurs. La Concurs pot lua parte cetățeni de ambele sexe în vârstă de la 18 până la 35 ani, având studii de cel puțin 10 clase. Candidații trebuie să recite la concurs în limba moldovenească 2 fabule și un fragment de proză artistică, alese după propria lor dorință, precum și alte texte propuse de comisie. Documentele (cererea, o copie a documentului de studii și autobiografia candidatului) se primesc până la 20 aprilie pe adresa: Orașul Bălți, teatrul dramatic moldovenesc-rus”

La 26.04.1957, are loc prima etapă a concursului republican de selectare a artiștilor amatori, viitori angajați ai trupei. Din comisie făceau parte A. Corobceanu, A. Lupan, V. Gherlac, L. Cemîrtan. Dintre cei peste 160 de concurenți au fost selectați 24, număr necesar pentru constituirea trupei.

Iată numele actorilor primei trupei și anii în care au activat pe scena bălțeană:

Veronica SAVCA (1957-1960)
Iulian CODĂU (1957-2012)
Vasile BODORIN (1957-1958)
Teodor OSOIANU (1957-1959)
Mihai VOLONTIR (1957-2015)
Gheorghe CINCILEI (1957-1958)
Ala CAZACU (1957-1958)
Victor CIUTAC (1957-1958)
Anatol PÎNZARU (1957-2007)
Ion MUZICA (1957-1961)
Elizaveta GUZUN (1957-1959)
Vasile PETRESCO (1957-2015)
Matvei SMEȘNOI (1957-1960)
Vasile BUZATU (1957-1973)
Elena CANDU (1957-1958)
Maria COBAN (1957-1960,1973-1979)
Petru RAINOV (1957-1958)

Valentina GHÎȚAC (1957-1958)
Alexandru MORARENCO (1957-1958)
Alexandra TARANOVA (1957-1958)
Efim LAZAREV (1957-1959,1963-1966)
Gheorghe HÎNCU (1957-1962)
Vasile NEAGU (1957-1965)
Gheorghe CEBOTARU (1957-1958)

Conform aceleiași ordin nr. 162, pentru trupa nou creată, Ministerul Culturii trebuia să comande o piesă. Directorul Teatrului de Operă, Balet și Dramă – A. Chirtoacă – să transmită teatrului din Bălți recuzite și costume teatrale. Ministerul Culturii să ia la evidență toți actorii vorbitori de limbă română neangajați, pentru ca ulterior să fie repartizați la teatrul din Bălți.

În lunile următoare, Dumitru Margine este angajat în teatru în calitate de regizor asistent. În 1958, la trupă aderă Iacob Burghiu și Lidia Valeanschi, în 1959 – Paulina Potîngă, în 1960 – Grigore Grigoriu, în 1963 – Dina Cocea.

Repetițiile au durat trei luni. La 9 august a avut loc repetiția generală, la care au asistat scriitorii, reprezentanții ai Ministerului Culturii, spectatori. La 16 mai a aceleiași an, trupa își începe activitatea sub bagheta regizorală și pedagogică a lui Boris Harcenco.

16 mai 1957 este considerată ziua înființării Teatrului Național „Vasile Alecsandri” din Bălți.

PERIOADA DE DUPĂ 1991

Noua clădire, construită între anii 1978 și 1991, a fost inaugurată în mod festiv la 16 mai 1991.

Teatrul dispune de două săli, mare și mică, ambele cu scene turnante. Sala mare are 583 locuri (487 – la parter și 96 – la balcon). Sala Studio „Mihai Volontir” dispune de 64 de locuri. Scena mare e turnantă: are două cercuri, care se pot roti cu diferite viteze, în sensuri paralele sau opuse. Ea are, pe dreapta și pe stânga, mari „buzunare” pentru decor. Sunt trei săli de repetiții, sala repetiții balet.

În teatru sunt 20 de ateliere, printre care: pictură (cu trei cabinete și o sală mare), reclamă, perucherie, butaforie, tapițerie, cusătorie, spălătorie, vopsitorie, lăcătușărie, tâmplărie, electricitate, electronică, sonorizare, muzică (repetiții, imprimare), atelier foto, sală mașini, sală frigoriferă, stație de încărcare a acumulatorilor, cazangerie, postul antiincendiar, șoferie.

De asemenea, teatrul are 31 de depozite (costume, încălțăminte, îmbrăcăminte scenei, decoruri, accesorii, mobilă, materiale pentru montări, aparatură etc.), 14 cabine de machiaj, 37 de cabinete; muzeu, bibliotecă, cantină pentru actori, cantină pentru spectatori, două bucătării, garaj.

Faimosul edificiu al Naționalului bălțean atrage privirile trecătorilor nu numai prin impresionantele dimensiuni, nu numai prin formele arhitectonice extraordinare, dar și prin îmbinarea culorilor albe-cărămizii. Pereții sunt fățuiți cu niște „olane” cafenii, aduse tocmai din Letonia.

Clădirea Teatrului Național „Vasile Alecsandri” din Bălți este inclusă în Registrul monumentelor ocrotite de stat. Edificiul a fost construit după proiectul arhitectei moscovite, **Yanina Galperina.**

Pe frontispiciul clădirii este postată **compoziția sculpturală „Teatru”**, autor fiind cunoscutul artist **Iuri Horovski**.

Compoziția este inclusă în Registrul monumentelor de artă de importanță națională. Sculptorul i-a înfățișat pe **trei actori-fondatori ai Teatrului bălțean: Iulian CODĂU, Anatol PÎNZARU și Mihai VOLONTIR** – personalități emblematice ale Teatrului Național „Vasile Alecsandri”.

Primul spectacol, jucat pe scena nouă, a fost „Sosesc deseară” de Tudor Mușatescu; primul spectacol jucat pe această scenă la inaugurarea stagiunii 1991-1992 a fost „Agachi Flutur” de Vasile Alecsandri (12.10.1991).

În ziua de 22 octombrie 2001, cu prilejul aniversării a 180-a a Bardului de la Mircești, a fost dezvelit bustul lui Vasile Alecsandri – donație a Fundației „Mihai Viteazul” din Iași. Sculptor: Corneliu Matei (Iași).

Bustul din bronz este instalat pe un soclu de piatră de Cosăuți.

Teatrul Național „Vasile Alecsandri” din Bălți la ceas aniversar: 65 de ani de la înființare (1957-2022). Autor alcătuitor: JITARU, Valentin.

Chișinău: Epigraf, 2022, pp. 11-18.

Anatol RĂCILĂ

actor de teatru și regizor, director general (2004-2016)

NAȚIONALUL BĂLȚEAN: TEATRUL NAȚIONAL „VASILE ALECSANDRI”

Primul edificiu teatral bălțen, fondat în 1934, Teatrul „Scala” avea o sală de spectacole cu 659 locuri și balcon, găzduind până la „eliberare” din 1940, trupe de actori și nume mari de interpreți din România: Maria Tănase, Gicu Petrescu, George Enescu...

Ruinat în timpul celui de al doilea război mondial, restaurat în 1946, timp de trei decenii, aici a activat Teatrul dramatic rus, iar din martie 1957, în componența acestuia (de acum numindu-se Teatrul moldovenesc-rus muzical-dramatic) a luat ființă și o trupă moldovenească.

Începând să activeze la 16 mai, sub conducerea regizorului Boris Harcenco, trupa va debuta cu spectacolul *Chirița în Iași* de Vasile Alecsandri, sub bagheta aceluși regizor, avându-i în distribuție pe Iulian Codău, Anatol Pânzaru, Victor Ciutac, Veronica Savca, Vasile Buzatu și viitoarea glorie a scenei bălțene și a cinematografului URSS-ului Mihai Volontir.

Numele clasicului Vasile Alecsandri îi va fi conferit teatrului la 04 mai 1966, fiind convertit în Teatrul moldovenesc muzical-dramatic și Teatrul rus, iar la 26 ianuarie 1990, în urma hotărârii Guvernului, Teatrului bălțean i se acordă statutul „Național”.

În ziua inaugurării noului edificiu teatral (19 mai 1991), cu două săli pentru reprezentații, luminile au fost aprinse pentru spectacolul *Sosesc deseară* de Tudor

Mușatescu. Până în prezent, s-au jucat 244 de spectacole pentru maturi și copii.

Din dramaturgia clasică românească, pe afișe au figurat numele: Vasile Alecsandri, Ion Luca Caragiale, Bogdan Petriceicu-Hașdeu, Ion Creangă, Mihai Eminescu, Constantin Stamati-Ciurea, Alexandru Donici.

Din dramaturgia autorilor români din Basarabia: I. Druță, Gh. Malarciuc, A. Marinat, A. Busuioc, Arh. Cibotaru, P. Cărare, N. Esinencu, I. Puiu, Val Butnaru, Gh. Calamanciuc, C. Cheianu, N. Leahu, M. V. Ciobanu, N. Ursu, M. Șleahțișchi, I. Popescu, Gh. Urschi, M. Prepeliță; piese ale dramaturgilor români de dincolo de Prut: M. Sorbul, T. Mușatescu, V. Eftimiu, D. R. Popescu, D. Solomon, V. I. Popa, M. Vișniec, E. Ionesco, M. Sorescu, I. Băieșu, T. Popescu, Ș. Andraș, D. Tărchilă, V. Butulescu, G. Astaloș, I. D. Șerban.

Autori din dramaturgia universală: W. Shakespeare, J.-B. Moliere, Aristofan, C. Goldoni, A. Strindberg, F. Garcia Lorca, D. Kidiașvili, A. Ostrovski, N. Gogol, Calderon de la Barca, O. Wilde, Frații Grimm...

Teatrul i-a avut regizori pe: Boris Harcenco, Anatol Pânzaru, Anatol Rusu, Ion Ciubotaru, Nicu Ursu, Dumitru Griciuc. Au mai montat spectacole: Anatol Răcilă, Mihai Volontir, Iulian Codău, Mihai Gârnu, Ion Marcoci, Ion Puiu, Constantin Stavrat, Ina Ilașciuc, Ciprian Răcilă, inclusiv regizori invitați: Valeriu Cupcea, Nadejda Aronețki, Vitalie Rusu, Veniamin Apostol, Margarita Panfilov, Ion Bordeianu, Sandri Ion Șcurea, Silviu Fusu, Leonid Cibotaru, Corneliu Păvăloi, Vasile Hariton, Mihai Țărnă, Gheorghe Urschi, Victor Ignat.

Deținători ai titlurilor onorifice: Mihai Volontir, Artist al poporului din URSS (1984), Laureat al Premiului de stat al RSSM (1976) și RSFSR (1980). Artiști ai poporului: Anatol Pânzaru, Anatol Răcilă, Eufrosinia Dobândă-Volontir, Melania Lupan, Vitalie Todiraș, Constantin Stavrat; Artiști emeriți: Ion Marcoci, Eufrosinia Ureche-Capmare, Iulia Șumanschi, Ina Ilașciuc-Ungureanu, Ana Jitaru-Țăruș, Gheorghe Crudu. Maestri în artă: Victor Palii, Pavel Proca, Dumitru Griciuc.

Teatrul e participant la Festivaluri naționale și internaționale din Moldova, România, Bulgaria, Ucraina, învrednicindu-se de premii.

Cu prilejul aniversării a 180-a a lui Vasile Alecsandri, în fața Naționalului a fost dezvelit bustul clasicului, donație a Fundației „Mihai Viteazul” din Iași.

Conducerea artistică: Anatol Pânzaru (1970-1987), Mihai Volontir (1988-1990), Pavel Proca (1990-1994), Dumitru Griciuc (din 1995)

Directori: Tudor Marșalcovschi (1970-1974), Mihai Grecu (1974-1978), Ștefan Griganuța (1979-1981), Aurel Puică (1983-1986), Eugeniu Caras (1987-1988), Pavel Proca (1989-1990), Anatol Răcilă (1990, din 2004, director general).

Teatru. 2011, nr. 8, p. 40.

**FILE DE MEMORIE ÎN COLECȚIILE MUZEULUI DE ISTORIE
ȘI ETNOGRAFIE DIN BĂLȚI**

Muzeul, ca instituție a memoriei sociale, prin intermediul căreia se realizează colectarea, sistematizarea și păstrarea vestigiilor culturale, în mod pregnant, contribuie la valorificarea patrimoniului național. Memoriile și mărturiile concetățenilor, documentele timpului, fotografiile de familie – toate acestea întregesc și consolidează moștenirea istorică și culturală a societății. Prin activitățile desfășurate, muzeul, implicit, este o sursă de informație (reflectă prin obiecte și documente trecutul), de inspirație (trezește interesul de a continua cercetarea și de a contribui la completarea fondurilor) și de motivare (îndeamnă la cunoașterea și înțelegerea trecutului). Altfel, pornind de la ideea că muzeul motivează studierea istoriei, Muzeul de Istorie și Etnografie din Bălți se implică activ în diverse activități de cercetare și valorificare, astfel facilitând comunicarea dintre generații și accesul publicului larg la sursele istorice.

La Bălți, primele preocupări muzeografice s-au înregistrat în a doua jumătate a secolului al XIX-lea. Prima instituție muzeală - Muzeul Agricol - a fost creat în 1926 prin inițiativa Camerei de Agricultură. În Muzeu erau prezentate plantele de cultură din județ, la fel, un ierbar de plante dăunătoare, unelte agricole vechi vechi etc. Se colectau mostre de cereale, studiate din punct de vedere al calității, rezultatele fiind publicate, iar probele păstrându-se în colecțiile muzeului. Pe lângă muzeu activa și o bibliotecă, care punea la dispoziția celor interesați reviste, manuale și cărți de specialitate.

În 1928, a fost înființat Muzeul Bisericesc, pentru care era rezervat, până la desemnarea unui edificiu special al muzeului, un spațiu în localul Eparhiei (Episcopia Hotinului). În vizitele canonice pe care le efectua, Preașnțitul Episcop Visarion Puiu se interesa de obiecte bisericesti cu însemnătate istorică contribuind la completarea colecției muzeului. La fel proceda și Părintele revizor eparhial, Eusebiu Popovici. În dorința de a susține activitățile culturale în regiunea de nord a Basarabiei, Episcopia Hotinului, prin mijloacele colectate de cler și de biserici, a editat o serie de cărți și reviste pe care le-a răspândit pe teritoriul Eparhiei prin intermediul muzeului. Tot din inițiativa Episcopiei Hotinului, prin contribuția Muzeului Bisericesc, în orașul Bălți erau organizate conferințe culturale.

Odată cu tragicele evenimente din 28 iunie 1940, ocupația și sovietizarea Basarabiei, aceste muzee au dispărut, soarta patrimoniului muzeal fiind necunoscută. Administrația comunistă a fost interesată să șteargă memoria istorică și culturală a societății basarabene. Abia la 14 octombrie 1960, Comitetul Executiv al Sovietului de Deputați ai Poporului emite ordinul de creare la Bălți a Muzeului de Istorie și Studiere a Ținutului Natal. La scurt timp, pe 10 martie 1961, Comitetul Executiv al Sovietului de Deputați Bălți emite decizia prin care Muzeul este transferat în sediul Catedralei „Sfinții împărați Constantin și Elena” - adevărată

bijuterie de arhitectură care, după ce a fost vandalizată și jefuită, devine noul sediu al Muzeului din Bălți. La constituirea patrimoniului au contribuit majoritatea instituțiilor muzeale din Chișinău, colectarea pieselor având în centrul atenției tematici preponderent ideologice: „Marele Război pentru Apărarea Patriei”, „Activiști și veterani ai PCUS” „Mișcarea comunistă în Basarabia”. De menționat totuși că, odată cu astfel de exponate, muzeografiile colectau și obiecte de mare valoare în domeniul etnografiei, numismaticii, arheologiei. În 1991, prin decizia organelor de resort ale orașului, Muzeul este transferat în localul fostului Club al Constructorilor, unde s-a aflat circa 15 ani.

În pofida greutăților financiare și a impedimentelor de ordin tehnic, personalul Muzeului a reușit să țină aprinsă făclia culturii, antrenând populația locală în procesul de colectare a materialelor de muzeu. O parte importantă a acestor materiale țineau de perioada deportărilor în masă din RSS Moldovenească în anii 1941, 1949 și 1951, reprezentând fotografii și copii de documente din arhivele de familie, ce reflectă viața basarabenilor în surghiun și ilustrează transformările dramatice impuse populației băștinașe. Prin astfel de eforturi, localnicii își propuneau să readucă în spațiul public istoria trăită și, totodată, să convingă societatea de a nu admite repetarea ororilor totalitare. Materialele din arhivele de familie, intrate în patrimoniul Muzeului prin contribuția și generozitatea vizitatorilor, au fost valorificate în cadrul expozițiilor organizate de Muzeu.

În luna noiembrie 2008, Muzeul și-a deschis ușile în noul local, propunând vizitatorilor noi expoziții tematice, inclusiv prima parte a expoziției staționare. Astăzi, Muzeul de Istorie și Etnografie din Bălți dispune de un impresionant fond muzeistic, reprezentat prin bunuri culturale mobile (35 527 unități). Activitatea expozițională dezvoltă și valorifică noi tematici, de rând cu cele consacrate meșteșugurilor populare, artei plastice, obiceiurilor de familie și celor calendaristice.

Actualmente, Muzeul de Istorie și Etnografie din Bălți continuă să-și extindă patrimoniul și rămâne devotat obiectivului său principal - colectarea, clasificarea și valorificarea vestigiilor trecutului și realizărilor contemporanilor, pentru a le transmite generațiilor viitoare. Memoria victimelor regimului totalitar-comunist constituie parte intrinsecă a acestui patrimoniu.

Arhivele memoriei: recuperarea și valorificarea istorică a memoriei victimilor regimului totalitar-comunist din Republica Sovietică Socialistă Moldovenească: Memorii. Documente. Studii de caz. Chișinău, 2016, vol. 3, Tom I : Cercetări realizate în localitățile din nordul Republicii Moldova , pp. 305-306.

MUZEUL – O FILĂ DIN ISTORIA ORAȘULUI BĂLȚI

La Bălți, primele preocupări de muzeografie sunt înregistrate în a doua jumătate a sec. XIX, dar prima instituție muzeală a fost creată în 1926, când Camera de Agricultură a pus bazele înființării unui muzeu agricol. În acest muzeu erau reprezentate toate plantele principale de cultură din județ. Pe lângă muzeu activa o bibliotecă care poseda reviste, manuale de specialitate, cărți ce le pune la dispoziția agricultorilor și tuturor celor interesați.

În anul 1928, este înființat muzeul bisericesc, căruia i se rezervă o parte din localul eparhiei (episcopia Hotinului) până i se va găsi un edificiu aparte.

Într-o circulară, emisă în decembrie 1928 de către Episcopia Hotinului, sunt menționate unele lucrări primite la muzeu: un Antologhion tipărit în 1705, pe vremea lui Constantin Brâncoveanu, o icoană „Sf. Treime” pictată în 1794 de Macarie, alte două icoane „Sf. Parascheva” (1802) și Sf. Nicolae (1711), un tablou mare pictat pe pânză în ulei (1811), înfățișând „Înfricoșata judecată”.

Un alt document, din 18 mai 1929, conține date despre cinci cărți vechi rare aduse la muzeu, iar într-o scrisoare din 1934 – despre un papirus indian vechi din 79 de fâșii. Putem afirma că patrimoniul muzeului era bogat și variat.

După cel de al doilea Război Mondial multe s-au schimbat, soarta patrimoniului rămâne necunoscută.

La 14 octombrie 1960, Comitetul Executiv al Sovietului de deputați ai poporului emite ordinul nr. 6 în baza hotărârii nr 138 din 16 aprilie 1960 a Consiliului de Miniștri al RSSM de a crea la Bălți un muzeu de istorie și studiere a ținutului natal, cu sediul temporar pe strada Dostoievski 22.

La 9 decembrie 1960, Petru Grițenco, numit în funcție de director al muzeului, a făcut prima înscriere în registrul de ordine al muzeului prin care angajează mai mulți salariați: colaboratori științifici, supraveghetori.

Limita de timp n-a permis ca bălțenii să memorizeze sediul inițial al muzeului. La 10 martie 1961, este primită o hotărâre a Comitetului Executiv al Sovietului de deputați Bălți prin care muzeul este transferat în alt local. Sediul nou al muzeului devine Catedrala Sf. Constantin și Elena. Din 1963 până în 1991, colaboratorii muzeului au organizat zeci de expoziții cu tematică variată, vizitate de mii de persoane. Spațiul muzeului (Catedrala) reprezenta un interes deosebit pentru vizitatori.

Au fost organizate vizite, stagieri ale colaboratorilor în alte orașe din URSS. Muzeul a beneficiat de un mare ajutor din partea specialiștilor de la Ministerul Culturii, Muzeul de Stat de istorie și etnografie al RSSM, Arhiva de Stat.

Colectarea pieselor avea o direcție bine determinată dictată de epocă, dar de rând cu așa fel de exponate, în patrimoniul muzeului au intrat și adevărate valori din domeniul etnografiei, numismaticii, arheologiei.

Revigorarea tradițiilor creștine a contribuit la transferarea, în anul 1991, a muzeului din Catedrală în localul fostului club al Constructorilor de pe strada Păcii 39. Aici muzeul s-a aflat aproape 15 ani. În ciuda tuturor greutăților și impedimentelor

(clădire avariata, lipsa mijloacelor financiare...), personalul muzeului a continuat să țină aprinsă făclia culturii în oraș. Au fost organizate expoziții, mese rotunde, concursuri de istorie, lecții, seminare, simpozioane științifice...

Prin decizia primarului nr. 78 din 12 februarie 2004, Muzeul de Istorie și Etnografie este transferat pe strada Lăpușneanu nr. 2 (înscris cu numărul 22 în Registrul monumentelor ocrotite de stat). Erau necesare reparații capitale, care s-au estimat la 855 mii de lei și au durat 3 ani.

Programul de activitate al muzeului cuprinde diverse activități de educație și cultură generală: lecții de istorie, vernisaje, mese rotunde, concursuri... Concomitent cu aceste activități personalul muzeului desfășoară o largă activitate de popularizare a patrimoniului muzeului, a istoriei localității, a obiceiurilor tradiționale.

Colectivul muzeului este antrenat în diverse activități cultural-educative desfășurate în municipiu: Hramul Orașului, Zilele Tineretului, Ziua Independenței, Limba noastră...

Au devenit deja tradiționale rubricile ziarelor „Vocea Bălțiului” (Orașul Bălți necunoscut. Discurs istoric în imagini) și „СП” (Снимки памяти), în care se publică cele mai interesante fotografii din patrimoniul muzeului și istoria lor...

Muzeul de Istorie și Etnografie din Bălți reprezintă cea unică instituție din municipiul Bălți, în care sunt adunate, ordonate și păstrate cu grijă vestigiile trecutului și realizările contemporane care urmează să fie transmise generațiilor viitoare.

Vocea Bălțiului. 2010, 22 oct., p. 2.

„BARBU LĂUTARU” LA 40 DE ANI

Orchestra „Barbu Lăutaru” a fost fondată în decembrie 1971 pe lângă Palatul de Cultură Bălți. Primul dirijor și fondatorul orchestrei a fost Dumitru Căldare, care acum se află la frumoasa vârstă de 87 de ani. Dumnealui și azi mai activează, încadrându-se în diverse spectacole și manifestări culturale. Dintre alte persoane care au depus suflet și creativitate pe parcursul anilor se numără: Ion Dascăl, care a condus orchestra în anii 80, Sidor Rusu, Viorel Gribincea, Ion Olaru, Leonid Cristinoi. În anul 2004 la pupitrul orchestrei vine Mihai Verhovețchi, care la vârsta de 35 de ani avea deja o experiență bogată. Știe să-și aleagă bine instrumentiștii, vocaliștii, repertoriul

O bună parte din repertoriul orchestrei revine pieselor personale, care sunt apreciate la diverse posturi de televiziune, radio, concursuri naționale. Orchestra „Barbu Lăutaru” devine una din cele mai bune orchestre din Republica Moldova. Iată doar câteva trofee câștigate și aduse acasă: Premiul Mare la festivalul republican „Lăutarii Moldovei” (2006), locul II la festivalul republican „La vatra horelor” (2007), locul I la același festival (2010).

Orchestra „Barbu Lăutaru” are nenumărate înregistrări la radioul și televiziunea națională, colaborează cu soliști profesioniști din republică.

Orchestra „Barbu Lăutaru” este și va fi purtătoarea eternelor tradiții populare

în interiorul republicii, precum și în afara ei.

Obiectivul de bază al orchestrei este re consolidarea templului sonor al neamului.

Vocea Bălțiului. 2011, 4 mar., p. 2.

Ion CIRIMPEI

conducătorul Ansamblului „Vântuleț”

CARTEA DE VIZITĂ A ANSAMBLULUI „VÂNTULEȚ” - MODEL” DE MUZICĂ ȘI DANS POPULAR

Ansamblul de dans popular „Vântuleț” a fost fondat în anul 1957. Dragostea față de folclor, datini și obiceiuri a întrunit reprezentanți de diferite vârste, profesii și naționalități. Setea de frumos și dorința de a aduce bucurie celor din jur a fost însoțită de succese și realizări mari în cadrul diferitor festivaluri naționale și internaționale. Coloritul național este relevat prin repertoriul ansamblului.

Activitatea concertistică începe în anul 1959 la Cernăuți și Lvov, unde a avut succese mari, iar în 1962 fascinează publicul din Odesa. Pentru activitatea efectuată în primul deceniu de la formarea sa, ansamblului „Vântuleț” i se conferă titlul de „Formația artistică model”.

În 1970 ansamblul „Vântuleț” participă la mai multe festivaluri.

În anul 1974, ansamblul este prezent la Festivalul televizat „Cântare Patriei” și devine deținătorul diplomei de gradul I. Tot în acest an, i s-a conferit titlul de laureat al Festivalului folcloric al țărilor dunărene din or. Russe (Bulgaria).

La Expoziția realizărilor economice naționale (1976), colectivul a evoluat cu un buchet de spectacole, devenind posesorul diplomei de gradul III și a medaliei de bronz.

În 1977, ansamblul „Vântuleț” devine laureat al Festivalului național de activitate artistică a muncitorilor, fiind apreciat cu diploma de gradul I, medalia de aur și inclus în Cartea de Onoare a Talentelor din Moldova.

Peste doi ani (1979), un grup de dansatori ai ansamblului „Vântuleț” participă cu spectacole în Etiopia, în cadrul Zilelor Uniunii Sovietice.

În același an, ansamblul evoluează cu un spectacol de dare de seamă în Palatul Național din Chișinău, iar în 1980 – în Afganistan.

Din 1990, în fruntea ansamblului vine talentatul coregraf Ion Ungureanu.

În 1992, „Vântuleț” participă la Festivalul folcloric din or. Sighișoara, România și devine laureat.

În 1993, ansamblul este participant la Festivalul „Nufărul Alb” din or. Cahul, iar în 1994 este invitat la Festivalul Național al Unirii Principatelor din Alba Iulia, unde a demonstrat frumusețea și splendoarea dansului popular moldovenesc.

La 4 martie 1995, participă la Festivalul televizat „Cântare Patriei”, mai apoi, în 1996, a luat parte la Festivalul de folclor „Floare de pe Bărăgan”, România, bucurându-se de succese mari.

În 1996, ansamblul participă la Festivalul Internațional al dansului popular „Oloron – 96” din Franța, unde a obținut diploma specială și titlul de laureat, demonstrând cu mult har arta națională coregrafică, alături de formații artistice din 25 de țări. Datorită succesului obținut în 1996, organizatorii Festivalului invită ansamblul la acest prestigios Festival în anul 1999, unde acesta prin frumusețea repertoriului muzical și coregrafic, portului autentic a cucerit inimile spectatorilor francezi.

În 2000, „Vântulețul” este invitat la Festivalul de folclor din or. Lecea, Italia, obținând diploma de laureat.

În 2001, ansamblul obține Premiul Mare la Festivalul național „La vatra horelor”. În anii ce urmează, „Vântulețul” participă la următoarele festivaluri: Sărbătoarea Pâinii”, „Sărbătoarea Pădurii”, România; festivalurile naționale „La vatra horelor”, „Nufărul Alb”, „Mărțișor”

O dată la doi ani, la Bălți se desfășoară un festival special al colectivelor de dans popular. Evenimentul, organizat de Ansamblul local de dansuri „Vântuleț”, onorează amintirea coregrafilor Ion Negară și Ion Ungureanu, originari din Bălți.

Datorită muncii asidue, ansamblul câștigă admirația și aplauzele spectatorilor.

**Cirimpei, Ion. *Ansamblul de muzică și dans popular „Vântuleț”*.
Chișinău, 2007, pp. 9-14.**

Galina JOSAN
jurnalistă

INAUGURAREA ALEII CLASICILOR

Un remarcabil eveniment cultural și istoric s-a desfășurat, în ziua de 17 iulie 2010, în municipiul Bălți prin dezvelirea primelor trei busturi ale marilor scriitori naționali: Mihai Eminescu, Ion Creangă și Grigore Vieru pe „Aleea Clasicilor” care este amplasată într-un scuar din centrul Bălțiului. La ceremonia de inaugurare au participat personalități din Republica Moldova și România, oficiali, oameni de cultură, fețe bisericești, locuitori ai orașului.

În cuvântul său de salut, Vasile Panciuc, primarul de Bălți, a menționat: „Aleea clasicilor a devenit unul din cele mai atractive locuri publice pentru bălțeni și oaspeții municipiului. Sunt convins că această construcție monumentală pe parcursul timpului se va completa cu alte monumente ale scriitorilor și altor personalități de seamă ale neamului”.

Au fost aduse mulțumiri celor care au contribuit la edificarea Aleii Clasicilor – arhitectului-șef al orașului Boris Grițunic, arhitecților Anatol Cecan, Ivan Macovschi, investitorilor Boris Marcoci, Vasile Herdic, Tudor Ciobanu, Galina Iepuri, tuturor persoanelor fizice și juridice, care au colaborat la realizarea acestui proiect.

Busturile scriitorilor, precum și arcul de coloane au fost sfințite de preoții de

la Catedrala „Sfântul Nicolae”.

Cele trei busturi ale scriitorilor cioplite în piatră și plasate pe postamente de granit au fost sculptate la Iași, autorul lor fiind sculptorul ieșean Gheorghe Gheorghiuță. Fiecare monument are o înălțime de circa 2.5 metri. Pe arcul cu coloane din mijlocul scuarului este inscripționat „Pe un picior de plai”... Este axa Aleii Clasicilor de la care, sub forma unei raze, vor porni aleile pe care vor fi instalate alte busturi ale scriitorilor.

Vocea Bălțiului. 2010, 23 iul., p. 1.

ȘCOALA DE ARTE PLASTICE. ISTORIC

Școala de Arte Plastice din municipiu este una dintre cele mai vechi din Republica Moldova, care pe parcursul a multor ani de lucru și activitate a acumulat un bogat material profesional în educația estetică a elevilor în domeniul artelor. Mulți absolvenți ai Școlii au devenit maeștri în artă, sculptură, arhitectură, profesori ai artei plastice. Școala de Arte Plastice este o instituție de învățământ artistic, care contribuie la dezvoltarea capacităților și aptitudinilor copiilor în domeniul artelor, la familiarizarea elevilor cu diferite genuri de artă, asigură însușirea cunoștințelor estetice și pregătirea pentru continuarea studiilor în instituțiile de învățământ de specialitate.

Școala de Arte Plastice și-a început activitatea în anul 1958 ca școală de șapte ani, într-un apartament cu patru odăi (57 metri pătrați) a unui bloc locativ din strada M. Sadoveanu. A fost aprobat programul de studiu conform căruia aveau loc lecțiile. Se predau următoarele discipline: desen, pictură, compoziție, modelare și istoria artelor plastice. Fiecare profesor avea sub tutela sa o clasă, cu care lucra atât în timpul orelor de curs, cât și în afara acestora. La finisarea fiecărui modul avea loc examinarea lucrărilor copiilor: desen, pictură, modelare și compoziție. Erau organizate expoziții ale lucrărilor elevilor atât în incinta Școlii, cât și în afara ei. Astfel, la 16 august 1959, în foaierea cinematografului „Pionier” a fost inaugurată o expoziție care enumera circa o sută de lucrări ale elevilor: picturi, desene, compoziții, ilustrări ale cărților pentru copii, schițe de desen. Expoziția a durat nouă zile și s-a bucurat de un succes deosebit în rândurile vizitatorilor, fapt relevant și în presa timpului. O altă expoziție ce ține de această perioadă la care au participat elevii Școlii de Arte Plastice este expoziția de desene la opera scriitorului rus Acadiei Gaidar, organizată de Biblioteca pentru Copii, care pe atunci purta numele acestui scriitor. De asemenea expoziții ale elevilor Școlii de Arte erau prezente și în sălile Muzeului de Istorie și Etnografie.

Despre talentul ireproșabil al protagoniștilor acestei școli ne vorbește și faptul că la 1961, nouă absolvenți ai școlii își făceau studiile la Școala Republicană de Arte, doi absolvenți – la Școala Profesională pentru constructori, iar un absolvent ai școlii devenise student al Institutului de Arhitectură din Leningrad. Nu putem vorbi despre meritele elevilor fără a nu aminti despre cei care le-au altoit dragostea

de frumos și le-au dezvoltat talentul, cei care au stat la căpătâiul acestei instituții: Galcinski Gh. E., primul director, Smeșko V. P. – profesor de desen, pictură și compoziție, Duca G. M. – șef de studii, Svirciun L. D. – profesor de desen, pictură, compoziție și modelare, Șpigheli N. A. – profesor de istorie a artelor plastice ș.a. În cadrul școlii funcționa o bibliotecă a pictorilor moldoveni, sovietici și străini, care permanent se completa cu cărți noi. În anul 1964, numărul de exemplare a ajuns la 1 250.

În anul 1972, Școala de Arte Plastice este transferată într-un bloc nou, unde se află până în prezent. Până la acel moment aici s-a aflat școala nr. 14. Trecerea într-un bloc nou a contribuit la creșterea numărului de elevi. Astfel, în anul 1983, absolvenți ai școlii au devenit 55 de elevi, iar numărul total de absolvenți de la deschidere și până la această perioadă ajunsese la 796, din care aproximativ a patra parte și-au continuat studiile la instituțiile superioare și medii de învățământ din fosta Uniune Sovietică. Dezvoltarea abilităților plastice la copii reprezintă una din sarcinile de bază ale școlii. De aceea fiecare lecție, fiecare activitate are ca scop formarea și dezvoltarea la copii a atitudinilor creatoare și a concepției artistice despre viață, moment demonstrat de nenumărate activități: concursuri, expoziții și întruniri la care au participat în diferite perioade discipolii acestei școli.

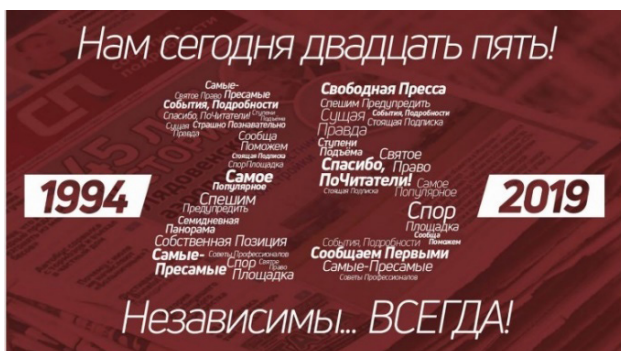
În anii '90 ai secolului trecut, Școala de Arte Plastice a continuat aceeași linie în activitatea și dezvoltarea ei. Un moment important este că această instituție a devenit în urbea noastră una de prestigiu. Elevii participă la toate expozițiile și sărbătorile locale: la Pinacotecă, biblioteci, cinematograf, școli, întreprinderi. Pedagogii sunt mereu în căutarea talentelor. La valorificarea tinerelor talente, conservarea tradițiilor școlii, împărtășirea cu practica acumulată în această perioadă activează atât veteranii școlii, cât și profesorii mai tineri.

Din anul 2000 director ai instituției date este Oleg Carp.

Vocea Bălțiului, 2008, 12 dec., p. 4.

***

Руслан МИХАЛЕВСКИЙ

«СП» – ЧЕТВЕРТЬ ВЕКА. 25+ФАКТОВ ОБ ОДНОМ ИЗ СТАРЕЙШИХ ИЗДАНИЙ СТРАНЫ

В этом праздничном баннере цифра 25 состоит из традиционных фраз-рубрик в нашем фирменном эспэишном стиле. Эти фразы, на наш взгляд, отражают суть и философию «СП».

7 сентября бельцкая независимая газета «СП» отмечает 25-летие. К этой дате мы благодарим всех, кто читает, сотрудничает, поддерживает «СП». И подводим небольшие итоги этих пяти пятилеток в виде цифр.

25 лет работает «СП», что позволяет считать наше издание одним из старейших не только среди региональных, но и среди национальных СМИ Молдовы.

7 сентября 1994 года вышел первый номер «СП». Это была газета из 4 страниц формата А 4. Логотип «СП» в первом выпуске из-за ошибки типографии был зелёным вместо красного.

3 человека были основателями «СП»: Лев Шварцман, Вячеслав Война и Слава Перунов (остаётся директором и издателем по сей день).

1 290 номеров газеты мы выпустили начиная с 1994 года. Каждый год мы выпускаем 50-52 номера «СП». За 25 лет мы сменили 5 типографий. Самый большой тираж печатной версии был в 1995-1996 года – 13 000 экземпляров, самый толстый номер выходил в 2005-2006 годах – 60 страниц формата А3.

3960 материалов выпустила «СП» на сайте eSP.md с начала 2019 года и по сей момент. Это больше, чем за весь 2018 год и в два раза больше, чем за весь 2017-й.

8000 – 13 000 пользователей посещают сайт «СП» каждый день. За последний месяц у нас побывали 110 тысяч уникальных посетителей, которые прочитали почти 700 тысяч страниц. Это позволяет нам считать, что у «СП» одна из самых больших аудиторий среди местных и региональных СМИ Молдовы.

53 649 посетителей в сутки – это наш рекорд посещаемости на сайте «СП», он был зарегистрирован 15 апреля 2019 года.

В 6 социальных сетях у «СП» есть страницы: [Facebook](#), «[Одноклассники](#)», «[ВКонтакте](#)», [Twitter](#), [Instagram](#) и [YouTube](#). Еще у нас есть каналы в 2 мессенджерах: [Viber](#) и [Telegram](#). И даже 2 чат-бота – тоже в «[Вайбере](#)» и «[Телеграме](#)».

11 816 подписчиков у страницы «СП» в «[Фейсбуке](#)». К ним прибавляются 9147 подписчиков в «[Одноклассниках](#)», 5470 – в «[Инстаграме](#)», 2625 – во «[ВКонтакте](#)», 1132 – в [YouTube](#), 848 – в «[Вайбере](#)», 397 – в «[Твиттере](#)» и 215 – в «[Телеграме](#)».

35 человек работают сегодня в «СП». Это журналисты (включая внештатных авторов), редакторы, дизайнеры-верстальщики, корректор,

фотокорреспондент, менеджеры по рекламе и распространению, копирайтер, бухгалтеры, офис-менеджер, водитель, уборщица и, конечно же, директор и издатель. Над первым номером «СП» работали **3 человека**.

25 лет – стаж самого опытного сотрудника «СП», **2 месяца** – самого молодого.

9 раз журналисты «СП» входили в топ 10 журналистов года в Молдове по версии Центра независимой журналистики, причём **3 журналиста** были лауреатами дважды. У редакции «СП» ещё множество других премий и наград, которые сложно посчитать. Особенно мы гордимся премией представительства ООН за вклад в защиту прав человека, Национальной премией за журналистскую этику и премией Ассоциации независимой прессы за инновации в медиа.

Мы убеждены, что у нас впереди ещё много успехов и свершений. А за то, чего «СП» добилась сегодня, мы благодарны нашим читателям, героям материалов, рекламодателям, партнёрам, донорам, коллегам, критикам и даже недругам.

Сегодня, в день 25-летия «СП», мы вновь говорим: **Спасибо, ПоЧитатели!**

Руслан Михалевский, в «СП» – 17 лет (с 2002-го)

СП. События. Подробности. 2019, 11 сент., р. 2.

PROFILURI LITERARE

Poezii

Vasile **CHIRONDA**

profesor de muzică, trompetist

ORAȘUL MEU: [Imnul municipiului Bălți: Aprobă prin decizia Consiliului Municipal Bălți nr. 8/6 din 09.11. 2006]. Muzica Vasile Chironda

Un dangăt de clopot ne răsună
peste Bălți, orașul meu sfânt,
Și-n sunetul lui se adună
Divina chemare din cer spre pământ.
Un clopot ce sună unire-ntre oameni,
Unire în cuget și în simțiri,
Slăvit să ne fi, s-ajungi a da țării
Oșteni de-ai lui Ștefan, puternice firi.

Refren:

Orașul meu drag, de doină și baladă,
Ca dintr-un mit cu chinuri și ruini,
Ai renăscut spre-a deveni un martor
Al scurtei noastre treceri prin destin.

Prin timp purtai cu tine dorul
De țară, patrie și meleag,
Mereu avut-ai tricolorul,
Simbolul cel sacru și cel mai drag.
Orașul meu de stâncă și piatră,
De gând sublim, adevăr și rost,
Te-nalți prin timp cu generații,
Părinte cuminte și blând le-ai fost

Refren:

JITARU, Valentin [et al.] *Personalități bălțene* : Enciclopedie.
Chișinău, 2018, p. 384 ; http://dspace.usarb.md:8080/jspui/bitstream/123456789/3939/1/personal_balti.pdf

Margareta CURTESCU (Maria ABRAMCIUC)

conferențiar universitar, doctor în filologie, poet, eseist, critic literar

panem et circenses

orașul acesta se hrănește mai mult din
petreceri colective când pe piața independenței
sau în fața naționalului vasile alecsandri
de pe scene improvizate îi cântă
stas mihaïlov grigore leps ori
chiar blestiașcie

orașul acesta adoră paradele și iarmaroacele
festivalurile și flach mob-urile de lângă statuia
lui ștefan cel mare panourile pe care nu scrie
carpe diem! sau per aspera ad astra
îi fură ochii

uneori dangăte de clopot îi sparg timpanele
felinare din hârtie colorată în formă de inimi îi
înduioșează cerul nocturn apoi
se sting chircite de durere

orașul acesta care trăiește mai mult cu
panem et circenses nu este prietenul
poetilor pe oameni ca ei îngândurați
îi scuipă la fel ca pe o coajă
rămasă printre dinți

orașul acesta care trece în mâine
cu regii săi goi tot într-un
vesel alai.

[https://www.facebook.com/margareta.curtescu/
posts/3106400642710321](https://www.facebook.com/margareta.curtescu/posts/3106400642710321)

Ion BUZDUGAN

*poet basarabean, deputat de Bălți în Parlamentul României pe parcursul
a 14 ani (1918-1932)*

Cetatea Bălților

La Cetate, soi de strajă,
Sub noian de vremuri nins,
Stă Arcașul, prins de vrajă,
Spre hotar, cu arc-ntins
Șapte turnuri din cetate
Își ascut dinții de pază
Iar sub ziduri fermecate
Bălți de păpuriș veghează,

Și din turnurile grele
Arcuite peste plaur,
Scapără printre zăbrele
Iuți săgeți din arc de aur
Roi de fulgere și suliți
Trag străgerii la hotare:
Să nu dea năval-n uliți
Semențiile barbare...

Curgeau, pârjolind ogorul,
Tot păgâni fără de lege,
Legănându-și tainic dorul
Năvălirilor pribeje
Greu potop veneau nomazii,
Pecenegii, Groții, Hunii;
Din pustiul vechei Azii,
Călăreții semilunii.

Din câmpia, de la Nistru,
Nouri negri pe sub zare
Clocotind puhoi sinistru,
Veneau hoardele tatare
Din pustiile sângeacuri,
Înspunând în goană caii,

*Poezia a fost publicată în 1933 în „Almanahul orașului și județului
Bălți”, reeditată de prof. Nicolae ENCIU în Curierul de Nord,
1993, 6 noiem., p. 2.*

Gheorghe CALAMANCIUC
poet, dramaturg, publicist, prozator

Bălțiul meu

Muzică și interpretare: Mihai Volontir

Mi-a scris din străinătate
Un artist plecat hoinar
Că acolo-n cele state
A ajuns milionar.
Altul, tot plecat în lume,
Pe la nemți sau la poloni,
De nu plec din Bălți, îmi spune,
Rămân fără pantaloni.
Refren:
Bălțiul meu murdar până la stele,
Am jurat demult: te părăsesc!
Tu, oraș al tinereții mele,
Nu știu pentru ce te mai iubesc.
Bălțiul meu murdar până la stele,
Cu ce m-ai vrăjit – hai spune tu,
Tu, oraș al patimilor mele,
Nu mai pot pleca din tine, nu!

Cu cine-am umblat la fete,
Toți m-au părăsit, s-au dus.
N-am un ban să-mi cumpăr ghete,
Dar sunt fericit nespus.
Soața nu mă ia la roate
Chiar și când mă – ntorc în zori...
Fir-ar tu de Bălți, măi frate!
Cred că-n tine-am și să mor...
Refren:

JITARU, Valentin [et al]. *Personalități bălțene* :
Enciclopedie. Chișinău, 2018, p. 385 ; http://dspace.usarb.md:8080/jspui/bitstream/123456789/3939/1/personal_balti.pdf

Iulian CODĂU
actor de teatru și film

Orașul meu, mândria mea

Pe lume sunt orașe mai frumoase,
Orașe de poveste, grandioase,
Dar orașelul meu, așa cât e mic,
Eu n-aș putea să-l schimb veodată pe
nimic!

Căci sunt aici mereu, dintotdeauna
Precum pe cer – Luceafărul și Luna
Și nu există nicăieri în lumea mare,
Ungher mai sfânt, mai dulce și mai
Sărbătoare.

O, Bălți, o Bălți – mândria mea.

Acum când cântă zarea,

Croiește-ți înălțarea!

Acum, ca niciodată,

Stăpân rămâi pe soartă,

Orașul meu – mândria mea,

O Bălți, o Bălți, frumoasă stea.

Orașul meu cu-o singură vocală,

Un punct știut pe harta mondială,

Cândva erai, drăguțe Bălți, un bălci
de cai,

Cu mampasele-n poale și turte de
mălai,

O fabrică de zahăr și dughene,

Un șuierat de trenuri - coțofene –

Erai un târgușor cu uliți noduroase,

Cu câte-un felinar în nopți

Întunecoase

Acuma, ca viteazul din poveste,

Prin străduință urci spre nalte creste,

Acum, ca și voinicul nostru Făt-Frumos

Din ce în ce te faci mereu mai arătos

Orașul meu cu oameni de-omenie,

Cu fete dulci la ani de studenție.

Din ciutura izvoarelor nestăvilite

Înalță-te mereu prin vise împlinite

Vechile cetăți de veacuri,

Le-au prădat și ars nogaii

Și legați de coada iepei

Târau sclavii în robie,

Cât vezi largurile stepei,

Călărind peste câmpie!

Și strunind în piteni calul,

Din Bugeac, de peste ape,

Venea turcul și muscalul,

Setea-n sânge să-și adape!

Vai de tine – biata țară!

Năvăliri, pârjol și ciumă;

Câți feciori ți-au ars în pară

Și-ai pierit, mușcând din humă!

Câte gloate venetice,

Câți păgâni fără de milă,

N-au trecut, în vremi, pe aice,

Dar toți zac sub vreo movilă!,

Și puhoiului sinistru

Dârji plăieșii, pârcalabii

Scut de veacuri stau la Nistru

Strajă mândrei Basarabii.

Căci Arcașul plin de vrajă,

Sub noian de vremuri nins,

Stă Cetății, sol de strajă,

La hotar, cu arcu-ntins!

Curierul de Nord. 1996, 22 mai.

Alexandru CEGOLEA

cant-autor, profesor

BĂLȚI ORAȘUL MEU IUBIT: Dedicatie orașului la cei 600 de ani

Ghenadie ENI – Orchestrație-Mastering

Valentin BALAN –Video ; text: Sandu, Eleonora CEGOLEA, completat cu ajutorul colegelor Doina MALCOCI și a interpretei /textier Alina CIOBANU

Sunt locuri sfinte pe acest pământ
Ce le purtăm în suflet și în gând
Acolo-i mama, tata, acolo-i casa mea
Și dragostea dintâi ce nu o voi uita
Orașul meu e Bălți, nu e Paris,
Dar eu aici mă simt ca-n paradis
Aici e casa-n care am învățat să cânt
Orașul meu de suflet n-am să te las nicicând

Refren:

Bălți orașul meu iubit
Eu te slăvesc și am să te cânt
Am să te cânt oriunde, am să te cânt mereu
Orașul sufletului meu

Pe unde drumul vieții m-ar purta
Revin din nou aici, la casa mea
Mă-n torc cu dor și drag, la leaganul meu sfânt
Prietenii dragi, astăzi despre el vă cânt

Refren:

<https://www.youtube.com/watch?v=dA0wbjFjNHA>

Lotis DOLENGA (Elizabeta ELIADE)

poetă basarabeană, profesoară la Liceul de fete „Domnița Ileana” din Bălți

În Parcul Gării

Când prin ulițele noastre, într-o zi de sărbătoare
Lumea trece-nghesuită, mișunând în praf și soare,
Simt în sufletu-mi dorința de-a vedea cărări umbroase
Și visez grădini imense cu boschete răcoroase.
Ca să-mi amăgesc dorința, plec, cu ochi pierduți în zare,

De la Noua Catedrală, și mă duc spre Gara Mare,
Visând fluvii măiestroase-tâlc ascuns de nostalgie-
Mă opresc pe pod o clipă, privind apa cenușie,
Ce acum abia se mișcă și se scurge-ncet la vale.
Trece-o birjă zgomotoasă...Eu pornesc pe drum agale,
Între rânduri de căsuțe. În sfârșit, ajung la Gară!

Colo-n Parc, ascuns în tufe, cine cântă din chitară?
Nu-i totuna, dacă este cerșetor sau fiu de rege?
Firul gândului se rupe, nimeni n-ar putea să-l lege...
Vreau să stau în Parc pe bancă, într-o mută contemplare,
Fără să mai știu de lume, căci mi-i sete de uitare! ...
Timpul trece... Iată seara; trenuri vin, se duc departe;
Fumul lor se risipește ca dorințele deșarte
Și, lăsându-mă s-alunesc într- dulce reverie,
Simt că orice clipă este un atom de veșnicie.
Dar în sufletu-mi răsună ritmul unui mut andante,
Căci, în neagra sa tunică și cu mii de diamante,
Risipite-n jurul poalei și-mpletite-ntr-o cunună,
Noapte va veni, suavă, ca ș-o elegie brună.

**Baciu, Gheorghe. Orașul Bălți și oamenii lui.
Chișinău, 2010, p. 339.**

Veronica RUSU-BUCICO

*poetă, profesoară la Liceul Teoretic „Vasile Alecsandri” din Bălți,
membră a LSR, Filiala Iași Nord-Est*

Orașul meu

Desprind acum din amintiri
Un glas voios ca de copil.
Mai cresc în mine rădăcini,
Le leg de verdele febril.

Mi-e dor de dorul tău frumos,
Orașul meu cu chipul clar.
Arcade de-amintiri, setos,
În minte-mi, ca mai eri, apar...

Mai am un tainic legământ
Prin turla-n soare ce lucesc.

Lumini din care se aprind-
Semințe-a crezului ceresc.

Mereu la tine-o să revin,
Oraș în care m-am născut!
Azi cerul parcă-i mai senin,
În flori de măr e-al tău sărut.

Dangăt prelung de clopot sfânt
Ne-adună iar pe toți, prin timp,
În Bălți iubirea a-nflorit-
Prieteni buni, cu drag vă cânt-
Fiți fericiți pe-acest pământ!

Cuvinte de sub cer. Iași: PIM, 2021, p. 73. ISBN 978-606-13-6091-8.

Nicodim ȘCHIOPU
Ieromonah

Bălți

Pe cerul siniliu cu nori pătați
Se profila o troiță cu răstignire
În bălțile din Bălți, cei împușcați
Plângeau ca-n bolți de mănăstire

Dar nu el astăzi ar fi plâns,
Ci noi plângeam în hohote de amintire
Și nu eram în mănăstire,
Ci-n bălțile din Bălți - cât necuprins

Cincizeci de mii români, martiri
Pușcați în ceafă de călăi
Și astăzi, nici în mănăstiri
Nu vor avea un loc cei răi

Și Doamne! Câți nu dorm în groapă
Aicea-n smârcuri cu-a lor moaște!
Și noi cu plâns amar pe-aproape
Azi ascultăm cântat de broaște

Îți pare că nimic în Bălți
N-a fost aici – nimic s-a petrecut!
Dar dorm aici, pușcați în Bălți
Cei ce dincolo de Prut

Venit-au s-apere moșie
Și- n cruciadă au pornit,
Dar iată-n bălți, el azi leșie
Pe veci, aici au adormit

Se bucură cei astăzi pripășiți
În blocuri așezați
Veniți odată cu davai,
Sfidând pe-acei nenorociți
Să putrezească-n smârcuru, nu în rai

Curierul de Nord. 1996, 27 apr.

***

*Poeziile în limba rusă sunt semnate, în mare parte, de autori
neprofesioniști, locuitori ai orașului Bălți de acum și de altă dată*

Валериан БЕЛИНСКИЙ

Сон в летнюю ночь

А я устав от жизни серой,
Желая это отразить,
Писал, что нету в Бельцах скверов,
Чтобы кого-то удивить.
Но первой ласточкой явилась
Аллея классиков и- враз,
Чудесно всё преобразилось
И сквер стал просто высший класс.

Ротонда стройная поднялась.
И пьедесталам покорясь,
Виеру, Крянгэ, Эминеску
На город смотрят не таясь.

Лучший актёр прошлого века,
Советской публики кумир
И знаток души человека -
Блещет Михай Волонтир.
Ажур скамеек и плафонов,
Объединяющий колор.
На клумбах наши цветоводы
Отличный выткали ковёр.

И в завершенье, этим летом,
Приснилось мне, что в Бельцах есть,
И опера, и оперетта,
И симфонический оркестр.

А в историческом музее,
Сквозь годы, беды и туман,
Вдруг появилась галерея
Из выдающихся бельчан.

Чтоб сбыться снам, нужны таланты,
Их в городе у нас не счесть.
Есть портретисты, музыканты,
Есть вокалисты дипломанты,
Есть архитекторы гиганты
И меценаты – тоже есть.

***Наши роднички* : Альманах Регионального филиала «Норд»,
Союза Писателей Молдовы им. А. С. Пушкина [Кн.] 1-я : сб. стихотворений. Бэлць, 2014, р. 42.**

Столица северной Молдовы

Провинциальная столица,
Пальмира севера моя,
Когда гляжу в родные лица,
Открыта мне душа твоя.
Когда въезжаете Вы в Бельцы
Из Кишинёва на такси
То Вас встречает «тёща» с хлебом,
Её о большем не проси.

Припев:

Ах, Бельцы, Бельцы, Бельцы, Бельцы,
Чудесный городок
Ах, Бельцы, Бельцы, Бельцы, Бельцы,
Прелестный уголок.

И нет у нас дворцов и скверов,
Чтобы кого-то удивить.
Молдавское гостеприимство,
А с ним прекрасно можно жить.
Но есть театр великолепный,
И университет большой,
И институт селекций славный,
А так же кое – что ещё

Припев:

А если б нам ещё дороги...
И «ароматы» устранить,
Не надо было б «делать ноги»,
Промышленность восстановить...
Столица северной Молдовы,
Лошадка гордая моя.
Когда тебя я вижу снова,
Понятна мне душа твоя.

Припев:

Cântece din albumul familial = Песни из семейного альбома :
dedicare la 600 de ani de la fondarea oraşului. Bălţi, 2021, p. 24.

Бельцы, ты мой причал

Город мой, дорогой,
Ты повсюду со мной.
Пред тобой мне есть в чём повиниться.
Я об этом кричал,
Бельцы, ты мой причал,
Бельцы ты мне родная столица.

В Бельцах я не скучал,
А потом сгоряча
Уезжал, чтобы вновь возвратиться.
Город нас привечал,

Бельцы, ты мой причал,
Бельцы, вечно ты мне будешь сниться.

Ты всегда полон сил,
Ты со мной говорил,
Был красив, как девичье монисто.
Я тебе отвечал,
Бельцы, ты мой причал,
Бельцы, ты моя главная пристань.

Здесь цветёт алыча,
Здесь не рубят плеча,
Здесь открытые, добрые лица.
Я их тут повстречал,
Бельцы, ты мой причал,
Бельцы, ты моя синяя птица.

Cântece din albumul familial = Песни из семейного альбома :
dedicare la 600 de ani de la fondarea oraşului. Bălţi, 2021, p. 20.

Людмила БЕЛОВА
poetă

Северная столица

Нас называют Северной столицей,
И каждый житель будет только рад,
Когда спокойно, тихо, без амбиций
Наш город превратится в Город-сад.

Цветёт и хорошеет Бельцы-город
И утопает в зелени листвы,
Среди молдавских городов он молод,
Но дружбою все жители горды.

Нам атмосфера бельцкая по нраву
И языковых нет у нас преград,
Любой язык разносится по праву,
И русский молдаванину - как брат.

Мы вместе защищали этот город,
Чтоб навсегда фашизм искоренить,

Не знали б дети слово «голод»,
Свой край могли бы полюбить.

Так молодежь и расцветай, столица,
Которая на севере стоит,
Пусть будут радостными лица
На площадях и улицах твоих.

Веси: литературно-художественный, историко-краеведческий журнал. 2019, nr. 1 (216), p. 28 ; [http://ukbki.ru/upload/content/files/vesi-1-2019-spec-2-all_low .pdf](http://ukbki.ru/upload/content/files/vesi-1-2019-spec-2-all_low.pdf)

Ефим БЛАНК

Бельцы

Город в северной Молдове
Поспешил меня обнять,
Ведь по улицам я снова
Вышел с другом погулять.
Много лет не видел Бельцы:
Бедность, безнадежность, страх.
Безутешно стонет сердце –
Город будто бы зачах.
Я смотрю еврейским взглядом
На дома, на парк, на лес.
Тесен мир: я вроде рядом,
В то же время и не здесь.
Город в северной Молдове...
Здесь меня растила мать.
Это место добрым словом
Буду вечно поминать.

<https://stihi.ru/2010/01/20/8277>

Розалия БЛАНК (БЕРДИЧЕВЕР)

poetă

Где мне трава была по пояс

Я помню старый, старый сквер,
Где мне трава была по пояс,

Где ни о чём не беспокоясь,
Раскачивался веер верб,
Где осенью кленовый лист
Казался царскою короной,
А по весне был гам и свист,
И гнёзда строились вороньи...

Я помню этот старый сквер:
Заброшенный фонтан, ограда,
И в зной – желанная прохлада.
Здесь волшебство таили лица
Немых картин: Иван, Жар-птица
И Волк, который не был сер...
Вы помните тот старый сквер?

Веси: литературно-художественный, историко-краеведческий журнал. 2019, nr. 1 (149), p. 20 ; [http://ukbki.ru/upload/content/files/vesi-1-2019-spec-2-all_low .pdf](http://ukbki.ru/upload/content/files/vesi-1-2019-spec-2-all_low.pdf)

Далёкое

Сиди и ладь к строке строку, дружок,
Так, словно, шьёшь слова – к стежку стежок,
Пока медлительный, застенчивый снежок
Закрасит белым сад, скамью, лужок,
Где голый мальчик – каменный Божок –
Трубит всё детство в каменный рожок.

В стекле морозном надыши глазок:
Там ворон пашет снег- к кружку кружок,
Найди под стулом старый сапожок –
И прочь на улицу, в заветный уголок.
В ветвях сосульки, ветер гнёт фонарь,
Мне восемь лет. И первый стих. Январь.

Веси: литературно-художественный, историко-краеведческий журнал. 2019, nr. 1 (149), p. 21 ; [http://ukbki.ru/upload/content/files/vesi-1-2019-spec-2-all_low .pdf](http://ukbki.ru/upload/content/files/vesi-1-2019-spec-2-all_low.pdf)

Владимир БУЧКОВ

Бельцы : [стихотворение посвященное 600-летию со дня основания города Бельцы]

Обычный городок, простой, провинциальный,
Размеренно живет под солнцем и луной,
Где хмурая зима сменяется весной,
Рассеивая мрак растерянно-печальный.
Земные шесть веков – немного и немало,
Возможность подвести условную черту,
Задуматься, узреть, осмыслить красоту,
Чтоб сердце, возлюбив, благим словам внимало

Хранимый небом край, ты детство, юность, зрелость,
Ниспосланной судьбы страницы бытия,
Тепло щемящих чувств, любимая семья,
Томительная боль, отчаянная смелость!

Пусть город мой родной с годами будет краше
И станет дорогим грядущим нам вослед,
А уберечь его от непосильных бед
Помогут доброта, любовь, поступки наши!

Русское слово. 2021, 21 мая, р. 12.

Леонид ГОЙХМАН

[Милый город Бельцы] Музыка Г. Тепер

*Детства чудные годы
Незаметно прошли.
Парков старые клёны
Нас с тобой берегли.
Всё здесь дорого сердцу,
Здесь учились мы жить.
Милый город мой Бельцы,
Мне тебя не забыть!*

Разлетимся по свету
Мир велик, кто куда.
И, быть может, привета
Не пришем никогда
Но мой город чудесный

Буду в сердце хранить,
Ведь его не смогу я
Никогда позабыть!

Много лет пронесётся
В Бельцы я возвращусь,
Юность вспомню и грустно
Про себя улыбнусь ...
Вспомню всё и дыханьем
Прежних дней буду жить,
Милый город мой Бельцы,
Мне тебя не забыть!

Спрос и Предложение. 2013, 21 авг., р. 25.

Светлана ГРАБОВСКАЯ

[Родной город]

Я по улочкам этим, прогуляюсь под вечер.
Я приехала - Здравствуй, пришла я домой.
Каждый миг моей встречи, я с восторгом отмечу,
Милый город, я тосковала, и скучала я за тобой!
Я по тропке в парке. как когда-то в юности,
Прошагаю вдаль, и в тиши посижу.
И приятно защемит в груди от разлуки
Где ж ты юность моя? я встаю, ухожу.
Поднимусь к драмтеатру, Я пройду по площадке.
Выступал там когда-то, народный Сулак
Там у входа с цветами, я в восторге стояла
А сейчас я стою и сжимаю кулак
Здесь душой очищаюсь,
Я горда без коварства.
Вспоминаю весёлую юность свою.
А потом я, пройду, я пройду до вокзала.
Там наш Рэут красавец, я к тебе ведь иду.
Поворот на Лазовск там ведь было начало,
В моей памяти юность, я тебя сохраню,
Хоть и всё промелькнуло, как на открытой ладони.
И тихонько в душе. Крикну- АУ !
Я жила на Московской, отдых был в Чобанаше,
И дурманила музыка, в сумраке глаз.

А сейчас ресторан, ты совсем стал убогий,
И ту юность мою, не вернуть уж назад.

<http://pinechka.ucoz.ru/blog/2011-04-25-37>

Виктор ГРАБЧУК

Юбилею родного города

Как дорогая сердцу песня
нам это город вечный дан.
Нет на земле его чудесней
по крайней мере для бельчан

Зовешься северной столицей
Ты молода не по годам
Я даже горсть твоей землицы
За благо мира не отдам!
Дыханье очага родного
Заморских бризов мне милей,
Не вижу счастья я иного,
Чем быть частичкою твоей
С друзьями нам не одиноко:
Сучава, Стрый,
Смоленск – весь свет...
И греки с Ларисы далекой
По-братски шлют тебе привет!

Желают неба голубого,
желают мирного труда
и духа, вечно молодого,
в твои немалые года

Голос Бэлць. 1995, 22 мая

Т. ЗЕНИУК

Бельцы, ты мне дорог Музыка Энглер В.

Мой город притих, отдыхая,
Объял его крыльями сон.
Сквозь город уснувший шагая,
Я чувствую: дорог мне он.

Припев:

Мой любимый город,
Бельцы, ты мне дорог!
Все пути я на свете пройду,
Близкий сердцу город,
Будешь вечно молод-
Я роднее тебя не найду.

Москва, Бухарест и Джакарта
Известны народам давно.
Мой город не виден на карте,
Но все же пою я одно.

Припев:

Быть может, случится, не знаю-
Забросит судьба меня вдаль.
И город родной вспоминая,
Не скрою я грусть и печаль.

<http://pinechka.ucoz.ru/blog/2011-04-25->

Петр КОТЕЛЕВИЧ

Бельцы город мой родной
Бельцы город мой родной,
Всем бельчанам дорогой.
Здесь живут мои друзья
Бельцы – Родина моя.

585 твоих с рожденья лет,
Совсем недавно отмечали.

Но ты у нас еще не сед,
Хоть видел радость и печали.
Здесь я родился, здесь я живу,
Тебя, мои Бельцы, забыть не смогу.
Куда б ни уехал, и где б не бывал,
К тебе возвращался, домой приезжал!

Я много поездил, жил вдали от тебя,
Видел я краше города и края.
Родительский Дом и город родной,
Всегда находился рядом со мной.
Мой город родной, тебя я люблю.
Мой славный - тебе, свою песню пою.
Прекрасен ты осенью, прекрасен зимой,
Прекрасен и летом, особо - весной.
В цветущей Молдове – один ты такой!

<https://stihi.ru/2010/04/27/615>

Владимир МАРФИН

poet

Рождённые городом эти стихи...

Никогда не забуду этот солнечный город
(у меня с ним навек пуповинная связь!),
где я долгие годы был счастлив и молод,
где влюблялся, где дочка моя родилась.
Восставая из тлена разрухи военной,
распростившись с былой захолустной судьбой,
этот город для многих стал центром Вселенной,
где все жили единой и дружной семьёй.
Были в жизни моей и паденья и взлёты,
золотое зерно и труха шелухи,
вдохновенные будни любимой работы
и рождённые городом эти стихи.
Но распался Союз. Все мы стали "чужими".
И всё чаще уходят из жизни друзья.
Но, чтоб просто увидеться с вами, живыми,
из России мгновенно приехать нельзя.
Только нитей, от сердца протянутых к сердцу,
не порвать в одночасье, как себя ни неволь.

И всё более дорог мне город наш – БЕЛЬЦЫ,
моё давнее счастье. А ныне и боль.

Голос Бэлиць. 2007, 26 янв. ;
<http://pinechka.ucoz.ru/blog/2011-04-25-37>

Светлана МИТИНА-КОНОПЛЯНИК

Я помню бельцкие дворы,
Где с бесшабашностью когда-то
Мы, храбро зонтики раскрыв,
Сигали с крыши голубятам...
Что мы стремились доказать?
Неверный шаг – и точно крышка,
Но ангелов святая рать
Хватала крепко нас подмышки!
Не стали к старости умней...
И в сумасшедшие минуты
С судьбы небесных этажей
Срываемся без парашюта.
Ввергаемся в пучину бед
И рвём налаженные струны...
А рядом ангелов уж нет,
Они остались там,
Где юность...

*Веси: литературно-художественный,
историко-краеведческий журнал. 2019, nr. 1 (149), p. 53 ;*
http://ukbki.ru/upload/content/files/vesi-1-2019-spec-2-all_low_.pdf

Петр НАКЛАДЧЕВСКИЙ

poet

Бельцы

Мой город детства, светлокрылый голубь
Бессмертный образ, золотой цветок,
Дворец жемчужный над рекою Реут,
Ты окна открываешь на Северо-восток.

И солнце восходящее дробится
В росе на белоснежных лепестках,

Растут цветы и распевают птицы,
Где тьма жила в болотных камышах.
Ты – Млечный Путь у Бессарабов,
В твоей земле великой предки спят.
Под ветром северным торжественно и гордо
Кольшится знамён победных ряд.
Огонь, от очага отцов зажженный,
Вздымает к солнцу мощная рука,
Что первой в Бессарабии свободу миллионам
Дала и указала путь в века.
Ты – сад весенний, песнями богатый,
В котором дети наши – соловьи.
Тебя, мой город, славный Штефан Маре
Открыл для счастья, света и любви.

Подобно мудрой бабке повивальной,
Потомков на ладони примешь ты,
Чтоб в путь земной и в путь небесный дальний
Отправить сыновей на зов мечты.

Ты – колыбель молдавского народа,
Дорога к солнцу, всадник на коне,
Очаг свящённый Родины свободной.
Горячий пульс твой – пламя в тагане.
Ты ожил под руками человека
И голубем взлетаешь над землёй.
Твой светлый облик отражают дети, внуки,
Прекрасный город, Бельцы мой!

<https://stihi.ru/2010/01/20/8277>

Виктор ПИЦМАН
inginer

Город мой Бельцы (Песня)

Я рад, что тебя на пути своём встретил.
Здесь молодость наша с женою прошла,
Здесь выросли и стали взрослыми дети,
И внуки уж выползли из-под стола...

Тебя я пою с замиранием сердца,
О сколько на свете таких же сердец!
Мой город с названием ласковым «Бельцы»
Иль с чуть грубоватым сегодняшним «Бэлць».
Ты так невелик, но всё ж не без амбиций,
И часто, нас грешных мечтою пьяня,
Себя объявляешь чего-то столицей,
Но стал ты столицей в душе у меня.
Тебя я пою с замиранием сердца,
О сколько на свете таких же сердец! -
Мой город с названием ласковым «Бельцы»
Иль с чуть грубоватым сегодняшним «Бэлць».

Мне снятся вдали – твои парки и площадь...
Когда ж возвращаюсь к тебе, у дверей
Встречает меня знаменитая Тёща,
И нет на Земле этой тёщи милей.

<http://pinechka.ucoz.ru/blog/2011-04-25-37>

Стэф САДОВНИКОВ
poet, scriitor, pictor

Голос детства

когда вернешься в город детства
пройдись по улице любой
тебе шепнет он – всем есть место
не торопись – побудь со мной
ты не спеши – пройди по лужам
сходи к вокзалу и постой
не уезжай – тут каждый нужен
и каждый житель золотой
ты проведи со мной закаты
мои восходы полистай
побудь со мной запанибрата
а хочешь – братом побывай
ты моего вина попробуй
полузгай семечек моих
и воздуха глотни, так чтобы
его хватило на двоих

и вдруг замолк мой голос детства
и стало грустно мне до слез
от ностальгии нету средства
и кто ж её до нас донёс.

У черты чернильной очутиться ... Москва, 2012, р. 57 ;

<http://pinechka.ucoz.ru/blog/2011-04-25-37>

Городу детства – с любовью

В пыль детства пряталась жара
Грязь источала холод
полуфронтоны на домах
обозначали входы

и кисли варевом дворы
а из просевших окон
звучала музыка навзрыд
про чей-то нежный локон

в том городе я много лет
подкрашивал сюжеты...
вот в этом доме жил Поэт
на смерть писал сонеты

напротив, в доме без окон
на беззащитной дверью
творил Художник свой закон
о Доброте и Вере

а в переулке у пивной
где был когда-то скверик
любовь крутили в выходной
провинциально верно

висели в городе часы
с одной минутной стрелкой
дряхло время чистоты
и жизнь казалась мелкой...

давно в том городе нас нет
разъехались по свету...

прости меня, мой город-свет
светивший безответно.

У черты чернильной очутиться... М., 2012, р. 43 ;
<http://pinechka.ucoz.ru/blog/2011-04-25-37>

Н. СОЛОДЯНКИН

[Город Бельцы]

В жизни видел немало
Городов я больших
А вот этот, хоть мал он,
Стал милее других.

Почему мной владеет
Этот город степной,
Знавший орды Гирея,
Турков власть над собой?
Побывавший в неволе
У фашистских громил,
Чем сегодня до боли
Стал он близок и мил?

Чем меня покори́л он
На распутьи дорог?
Удержать меня силой
Он конечно не мог...

<http://pinechka.ucoz.ru/blog/2011-04-25-37>

Юрий ФОКА

А ГОРОД...

А город шёл со мной рядом,
Как добрый и преданный пёс;
К его переулкам, оградам
Душою навек я прирос.

А город мне улыбался
Улыбкой весенних аллей;

И в городе я растворялся,
Купаясь в пуху тополей.
А город мне тихо пел песню,
И я подпевал в унисон;
И были мы с городом вместе,
И был я в тот город влюблён.

А город питал меня жизнью,
Как зёрна питает земля;
Ведь это зовётся – Отчизна,
Ведь Родина это моя.

*Веси: литературно-художественный,
историко-краеведческий журнал. 2019, nr. 1 (149), p. 58 ; [http://ukb-ki.ru/upload/content/files/vesi-1-2019-spec-2-all_low .pdf](http://ukb-ki.ru/upload/content/files/vesi-1-2019-spec-2-all_low.pdf)*

Виктор ФОМИНОВ

poet

Гимн Бельцам

Я в этом городе рожден уже давно,
Мой дом и детство здесь и прочие сюжеты
И хоть красивых городов полным-полно,
Но все же лучше наших Бельц
На свете нету.
Сюда приходят издавека поезда,
Отсюда манят вдаль беспечные дороги,
Но даже кто из Бельц уехал – никогда
Забуть свой тихий городок уже не смогут.

Он прячет в зелень,
Гляньте, каждую весной
Свои бульвары, переулки и проспекты.
За это любят очень город свой родной
Таксист и бизнесмен простой,
Редактор и директор!

И пусть порою пыль глотаем здесь в жару,
И месим грязь, увы, в дождливую погоду,
Но только все же, просыпаясь по утру,
Не изменяем бельцкой мы натуре и природе.
Театр поднялся, наша гордость и краса,
«Олимпия», быть может, станем чемпионом.

А водка «Бельцкая» прозрачна как роса,
Как слезы, те, что пролиты вослед пропавшим бонам
Да вот уж городу без малого 600.

А он все больше с каждым годом молодеет
И в Николаев день на праздник свой зовет.
Пусть сердце каждого из нас, бельчане, он согреет
Ведь этот город стал для нас родным давно
Ни от кого не будем мы скрывать секрета,
Что хоть красивых городов полым.полно,
Но все лучше наших Бельц для нас
На свете нету!

Голос Бэць. 2004, 21 мая

Бельцкие картинки

Бельцы-северной Молдавии столица!
Жаль, тебе вовек с Парижем не сравниться,
На судьбу и на войну спишем мы за то вину,
Что мечте такой не суждено уж сбыться.

Реут в пене бытовой, комары над головой,
Кроет власти трехэтажно пьяный бомж на мостовой...
Только все ж не надо мучиться и злиться,
Что не в Лондоне нам довелось родиться ,
Что не родина – Квебек: где не жил бы человек,
Все равно найдется , чем ему гордиться.

Слава Богу, что пока Реут все-таки река,
И мосты имеем в Бельцах, хоть и близко берега.
Есть у нас куда пойти от дел забыться –
В бар, бильярдную, бассейн или в больницу
И, конечно, есть тюрьма – кандидатов в общем, тьма
А в отдельности-так кто же согласиться...

На концерт или балет заходи – проблемы нет,
В городской Дворец культуры, где бесплатный туалет...
В бельцких улочках нетрудно заблудиться,
В год Быка здесь точно начали селиться –
В переулки, тупики, с чьей-то каверзной руки.

Каждый миг они готовы превратиться
И на Штефана проспект, сознавая свой дефект,
Грустно смотрят новостройки как молельщики из сект
Но площадка бельцкая куда-то мчится

Начинаем день, кто с хлеба, кто с водицы
Пусть не Лондон, не Париж, и полно текущих крыш.
Мы успели, город наш, с тобой сродниться ,
Нам друг к другу бы – без зла.
Жизнь и так нас довела:
Каждый день заботы давят –
Вот такие, брат, дела...

Голос Бэльць. 2004, 21 мая ;
<http://pinechka.ucoz.ru/blog/2011-04-25-37>

Людмила ФРАДЛИС-ГОЛЬДШТЕЙН

Бельцы

Что нам, друзья, осталось?
Надежда и усталость.
И яркая страница,
Куда возврата нет.
Лежит на карте город,
Он близок нам и дорог,
Он помнит наши лица
И излучает свет.
И никуда не деться,
Родное слово БЕЛЬЦЫ.
И каждый год молитвы
Возносим мы ему.
Спасибо за участие,
За юность и за счастье,
За то, что всем воздалось
По сердцу и уму.

Веси: литературно-художественный, историко-краеведческий журнал. 2019, nr. 1 (149), p. 24 ; http://ukbki.ru/upload/content/files/vesi-1-2019-spec-2-all_low .pdf

Proză

Leonid GHEORGHIAN

medic, publicist, compozitor și scenarist. Și-a petrecut copilăria în orașul Bălți. În 1940 se refugiază în România. În 1970 face o vizită în Moldova și orașul Bălți.

ÎN „RAIUL COMUNIST” DIN UNIUNEA SOVIETICĂ

Drumul spre Bălți l-am parcurs având aproape în permanență o mașină în spatele nostru. Senzația că suntem supravegheați dispăruse pentru moment atunci când mașina care ne urmărea cotise la dreapta pe un drum lateral, dar aproape imediat după aceea am văzut în oglinda retrovizoare o altă mașină care ieșise din acel drum lateral și se postase în spatele nostru.

La Bălți am oprit aproape de centrul orașului, ca să întreb unde este hotelul Oktiabri, în care aveam rezervată camera. Cetățeanul pe care l-am întrebat, văzând o mașină străină, în loc să-mi răspundă la întrebare, mi-a pus el o întrebare:

De unde veniți?

Din București, am răspuns eu evitând să spun „din România” ceea ce era de fapt tot una. Dar ce am evitat eu, a ieșit din gura lui:

Din România! Și eu sunt ... aici omul, s- a oprit, s-a uitat în jur și a adăogat cu o voce mai potolită „moldovean...Hotelul Oktiabri e după colț”

Și în acest hotel ca și la Chișinău, abia intrați în cameră, sună telefonul.

Alo, familia Ivanov?

Nu. Aici e familia Gheorghian.

Cred că familia Ivanov a plecat, continuă femeia. Când ați venit Dumneavoastră?

Conversația se desfășura în limba rusă, interlocutoarea mea făcând eforturi de a mă înțelege pentru că, cum am mai spus, vorbesc prost rusește. Soția mea îmi făcea semne disperate să termin convorbirea și chiar îmi șopti: „Nu te mai întinde la vorbă cu KGB-iștii ăștia.

Eu voiam totuși să văd cât de rafinată era metoda folosită de ei pentru a se informa pe această cale despre intențiile unui român care, hodoronc-tronc, fără să aibă rude în Republica Moldova, cutreieră locuri ce aparținuseră odată României.

De unde veniți? Continuă să mă întrebe femeia cu o voce prietenoasă, pentru a-și mări șansele de a continua conversația

Suntem turiști din România

Și ce vreți să vedeți la Bălți?

Casa părintească și locurile unde am copilărit

Aveți aici rude?

Nu

Prieteni? Sau cunoscuți?

Sper să găsesc prieteni din copilărie, am spus cu o voce care trebuia să pară

nesigură

Pe cine anume?

Nu știu, am continuat. Voi încerca mâine să aflu. Femeia schimbă tema discuției.

Revederea casei părintești a fost deprimantă. În urmă cu treizeci de ani era o construcție modernă, mare, cu cinci camere și dependințe, în spate cu o grădină cu pomi și flori. Două alei străbăteau grădina până în fundul curții unde se afla garajul.

Dar ceea ce aveam în fața ochilor, acum, era un coșmar. Tencuiala era căzută aproape complet lăsând la iveală cărămizi murdare, tocurile ferestrelor putrede și murdare, iar în spatele casei, pe locul grădinii noastre frumoase era o enormă movilă de gunoaie.

Unul din locuitorii casei, îmbrăcat într-un trening murdar și cu cisme de cauciuc în picioare ne-a întâmpinat prietenos.

Înainte, la români, asta a fost casa unui avocat, ne-a spus omul.

Avocatul de care vorbiți a fost tatăl meu, i-am răspuns eu. Auzind asta, omul deveni și mai prietenos.

Ne dați voie să fotografiem casa? l-am întrebat. Să ne fotografiem cu toții lângă scară, bineînțeles împreună cu Dumneavoastră.

Cînd a auzit că vrem să facem fotografii, omul a dispărut în casă. Poate că se ferește, ca toată lumea de aici, de relațiile cu românii, mă gândeam eu. Dar el a apărut din nou, având pe bluza de trening trei decorații. Tânărul care ne împrumutase aparatul fotografic și care ne însoțea, a refuzat categoric invitația noastră de a se fotografia împreună cu noi.

Șocul provocat de mizeria în care ajusesse casa părintească nu a dispărut decât după ce am părăsit Bălțiul. Asta, pentru că și orașul suferise aceeași degradare: noroi, murdărie, case jerpelite, ferestre fără perdele, garduri murdare sau stricate.

**Gheorghian, Leonid. *Și în Olimp s-au putut auzi hohote de râs.*
București, 2004, pp. 196-200.**

Paul GOMA

Basarabia. Roman. Conține mărturii documentare despre evenimente și fapte teribile săvârșite în orașul și județul Bălți în anii 1945-1947

Declară Anatolie Costișanu, Codru, Telenești:

„Eu m-am născut în anul 1936, când s-a decretat foamete, aveam 10 anișori, țin minte Ocupația din 44: mare teamă s-a vârat în anii ceea de prăpăd în inimile noastre – nimica nu se uită.

În 1946 tata a strâns oleacă de pâine – însă activul ne-a luat grâul, păpușoi, fasolea, tot până la un bob. Ne-a rămas la suflet vaca și calul. Noi, copiii, tăiam

lemn cu beschia, mama amesteca rumegușul cu ce putea sclipui și așa mâncam toți șapte. Dar cât puteai să te ții cu inimă de copac? Neavând încotro, tata s-a apucat și a tăiat calul, vreo două săptămâni am dus-o.

Într-o zi tata zice: „Anică îmi iau doi băieți și mă duc spre Polonia. Dacă găsesc ceva de mâncare, mă întorc să-i iau și pe iștialați”. A luat două lăicere mari și frumoase, hainele mamei de nuntă – și, cu mine și Ion, am pornit tustrei la drum tare lung și greu. Ceilalți frați au rămas acasă, cu mama și cu vaca.

Am ajuns la Bălți, la gară, acolo ne-am suit pe un vagon, găvozdindu-ne lângă o țevă mare din care ieșea fum – dejeaba: era iarnă, așa că am înghețat bocnă.

Cotele, așa cum le voiau rușii, au provocat, întâi foamete. Apoi consecință: actele de violență ale celor care nu aveau nimic de mâncare împotriva celor care mai aveau ceva... Puterea comunistă rusească le-a numit banditism. Câteva condamnări penale extrase din cercetarea cererilor de grațiere:

B.T., din Drochia, Bălți, țăran sărac, analfabet, fără partid. Conform articolului d al Codului Penal al RSS Ucrainene este condamnat la un an închisoare pentru furtul a 5 kg. de grâu din avutul de stat;

P. E., țărană din jud. Bălți, analfabetă, fără partid, fără antecedente penale, condamnată la 3 ani de închisoare și interdicție de drepturi de alți 3 ani, conform Codului Penal al RSS Ucraina – pentru agitație de a nu preda cotele;

C. S., muncitor din Bălți, condamnat la un an pentru furtul a 40 kg de șroturi (deșeuri cereale).

Raport al ministrului Afacerilor interne din Moldova, Tutușkin către superiorul său din Moscova, Kruglov, la 19 decembrie 1946:

„Ca rezultat al ocupației române și a secetei anilor 1945-1946, situația alimentară a Republicii Moldova este extrem de grea, mai ales la țăranii din raioanele Chișinău, Bender, Cahul și parțial Orhei și Bălți. La 10 decembrie curent, printre locuitorii satelor se numărau 30. 043 distrofici, din care 18.570 copii. Situația pe raioane: Chișinău - 13 717, Bender – 9 301, Cahul – 6 755, Orhei – 920, Bălți – 50”...

Goma, Paul. *Basarabia.*

Chișinău, 2003, pp. 146-147, 164-165, 170.

Anatol MORARU
critic literar, prozator

Fragmente din lucrarea „Turnătorul de medalii” informează cititorul despre viața de zi cu zi a studenților de la Universitatea bălțeană, implicația acestora în rezolvarea unor probleme sociale de la începutul sec. 21.

De la Universitate până la primărie, prin centrul urbei, e cale de cam un kilometru și jumătate. Am intrat pe bulevardul Independenței, care are pe ambele părți mai multe magazine, buticuri, cafenele, baruri și restaurante. Mergem prin

mijlocul bulevardului, blocând circulația. Dinu dădu tonul, strigând lozinci pe care le sonoriza tot alaiul. Trecătorii se opreau scandalizați și ne-a fost dat să auzim replici dure: „I-au trimis părinții la învățătură, iar ei s-au apucat de prostii”

Vrem să-l vedem pe domnul primar.

Dumnealui are zile de audiență de două ori pe lună. Trebuie să vă înscrieți. Iar acum vă îndemn să plecați cu binișorul.

Noi nu dorim ca parlamentul nostru ...

Am auzit deja aberația asta. Duceți-vă la parlament, protestați acolo cât vă dorește sufletul civic și până vă vor crește bărbi de martir, iar nouă dați-ne voie să lucrăm pentru binele cetățenilor.

În piața din fața primăriei a apărut un camion acoperit cu prelată, din care au început a sări, ca în filmele de acțiune, polițiști echipați ca cei din trupele antitero. S-au ridicat rapid în lanț, au ridicat scuturile din metal ușor și, bătând ritmic în ele cu bastoanele de cauciuc, s-au îndreptat spre noi. Octavian a strigat de pe postament:

Fraților, astăzi am demonstrat că suntem o forță de care trebuie să se țină cont. Acum, să ne retragem pașnic. Noi vom învinge, fiindcă pledăm pentru o cauză dreaptă.

Ieri a fost o zi memorabilă. Ambasada Poloniei a vernisat în holurile bibliotecii o expoziție de fotografii: Witold Gombrowicz. Nicolae ne-a rugat să pregătim succinte comunicări despre opera acestui autor de audiență europeană, cu un Premiu Internațional pentru Literatură al editorilor în bagaje, dar puțin cunoscut studenților bălțeni. În fața unei asistențe distincte - ambasadorul Poloniei, rectorul, directorul bibliotecii, profesori și studenți – am vorbit bine: și Nicolae, și Maria, și Lucia, și eu. Pan Kochanowski își ștergea emoționat ochelarii cu o batistă de culorile drapelului național, rectorul zâmbea și el satisfăcut.

Echipa de fotbal a universității, *Haiducii*, participă în fiecare aprilie la turneul interuniversitar de la Chișinău, dar succesele lor încă se așteaptă. Nici în campionatul municipal nu culeg frunze de dafin. Viețuiesc cuminte în coada plasamentului, depășind doar echipa *Designer* de la fabrica de confecții *Bălțeanca* și cea a unității de pompieri *Stingătorul*, care nu întotdeauna reușește să vină la meciuri.

**Moraru, Anatol. *Turnătorul de medalii*.
Chișinău, 2008, pp. 94, 96, 97, 212, 215.**

Dumitru Constantin MORUZI
scriitor român

PO DOROGHI STOLBOVOI
(Pe drumuri basarabene)

Mai la pas, mai la trepegior, ajuseră în sfârșit și la Bălți, fără altă întâmplare. Cneazul (A. D. Mavrocosta), fiind pofțit încă de la Chișinău, trase de-a dreptul

în casele Catargiului, care tocmai se afla și el acolo, venit de vreo câteva zile să-și strângă câștigurile de sf. Gheorghe.

Casele acelea erau pe atunci cele mai frumoase din Bălți, lucru ce nu ar însemna tocmai mult. De nu s-or fi rusit și ele ca proprietarii lor, căci de mulți ani n-am mai dat pe acolo, apoi trebuie să fie și astăzi la fel cu casele boierești de pe moșiile mari din Moldova: ca la Pașcani, Măclăușeni, Ruginoasa, Cristești... Aceleași clădiri de piatră cu două caturi, aceleași heiuri tot de piatră cu bucătăriile, odăile de slugi, grajdurile și șoproanele departe unele de altele, dar și mai departe de locuința boierească, Doamne ferește de un foc! Același zid înconjurându-le pe toate cu un singur deschis, adică o mare poartă boltită, pe ai cărei pereți se mai vedeau piroanele de care își atârnavu puștile pușcașii de pază, Doamne ferește de niște hoți!

Dar chiar poziția lor dovedește că sunt mai vechi decât orașul și că la început erau locuința de vară a boierilor Catargiești.

În adevăr: de cum ieși de sub poarta boltită, dai de o piață mare, unde se ținea târgul, la stânga vezi o biserică mare și ea, apoi în față ai ulița cea mai de seamă și vreo alte două la fel. Și piața, și ulițele acestea sunt plănuite după estetica lege rusească: *russkaia șirokaia jizni*, de care am mai pomenit. Împodobite cu clădiri de câte șaisprezece-douăzeci de caturi ca în America, ar fi putut părea și strâmte, dar înconjurate de casele în stil rusesc, cu un singur cat și cu acoperăminte de tablă, boite verde sau alb, ele par și mai largi și casele mai joase.

În aceste case locuiesc ispravnicul și isprăvnicia, judecătorul și judecătoria, doftorii și spițeriile, polcovnicul și ofițerimea, în sfârșit, toată breasla cinovnicească și de Hristos iubitoarea oaste.

Câțiva proprietari de prin județe, câteva dughene lipovenești, mai multe dughene jidovești, iar în timp de iarmaroc, armata biruitoare a lui Iozuah, în stare și astăzi a opri soarele în loc, până să-și isprăvească și ea gheșefturile.

Dincolo de străzile acestea tot mahalale moldovenești ca la Orhei. Astfel se înfățișa privirii orașul Bălți, *uezdnâi gorod*, încă în anul 1877 când l-am văzut pentru ultima dată. Ba, am uitat să notez că mai era pe ulița principală un otel (gostinița) ținut de un ovreu. Acolo se oploșeau toți proprietarii din județ, care nu aveau casele lor în oraș. Pe vremea iarmarocului, soseau în trăsurile frumoase, câte patru telegari frumoși, să-și vândă tamazlâcurile ori să cumpere cai sau boi și plecau cu căruța fără o copeică, unde le dăduseră pe toate la cărți, dar tot între proprietari *dvoreni*, care trăgeau și ei acolo. Cine sosea cu echipaj frumos, pleca cu căruța, cine sosea cu căruța pleca cu echipaj frumos. După cum era și omul norocos ori hursuz.

**Moruzi, Dumitru C. Scrieri, vol. I.
Chișinău, 2014, pp. 335-336.**

Mihail SADOVEANU

scriitor, academician, om politic român

**În călătoria sa prin Basarabia, Mihail Sadoveanu nu poposește
în orașul Bălți, doar descrie împrejurimile lui**

DOR VECHI

De la Ungheni spre Bălți trenul parcă începe a străbate pentru întâia oară, într-o recunoaștere, o regiune de capcane și mine. Înaintează cu o încetineală uneori comică. Călătorii pot sta de vorbă cu drumeții care merg pe alătura. Terasamentul, în pripă clădit de pionierii ruși de război, pe traverse de brad, abia suferă povara trenului nostru, pe care îl simțim legănându-se neliniștit și nesigur, cu scrâșnituri de încheieturi și țipete de osii... Din loc în loc vagoane răsturnate. Unele au o înfățișare de animale moarte, cu cele patru roți în aer, ca niște picioare zgârcite....Toate înseamnă puncte de deraiere. În curând amenință să formeze un convoi neîntrerupt de la Ungheni la Bălți.

Peisagiul, prin vechiul ținut al Iașilor, se desfășoară într-o lungă domnie a holdelor. Prin ogoare lungi de orz, care prind a da pârg, vântul deșteaptă învăluri aurii.

Sadoveanu, Mihail. *Drumuri basarabene.*

București, 1994, p. 19.

Ionel TEODOREANU

scriitor român

Trenul se oprișe în fața unui loc viran. Mai încolo, un grup de birjari bărboși ca niște patriarhi, așezați pe capra unor trăsuri minuscule, cu spetează joasă, un fel de sănii cu roți – gesticulau cu biciuștile. Ciudat! N-aveau aer de birjari. Toți păreau călugări deghizați în birjari.

Olguța coborî din tren cu valiza în mână, dar nevăzând gara, crezu că s-a înșelat.

Aici e Bălți, domnule? întrebă ea pe moșneguțul cu miros de usturoi.

Bălți, Bălți, dădu el energic din capul de păpădie. Aci foarte mult bălți este.

Aici e gara Bălți? repetă Olguța întrebarea către conductor.

Nu e gară, da e mai aproape de oraș, răspunse el flegmatic. Gara a făcut-o un boier, pe vremea rușilor, da o făcut-o pentru daraverile lui. Dac-o făcut-o din punga lui!

Porni spre trăsură. Făcu trei pași, și deodată își simți piciorul din urmă prins, smucit și aspirat ca măseaua de un clește dentar. Trase. Piciorul se ușurase straniu. Privi: pantoful dispăruse. Întoarse capul și abia avu vreme să-l mai găsească. Glodul acesta era viu. Respira ca acele firoase flori carnivore, care-și: închid

grasele petale în clipa când insecta a intrat; glodul Bălților își închidea buzele negre asupra pantofului desprins. Un birjar se precipitase, venindu-i în ajutor. Se rezemă de umărul lui – mirosea a țol plouat – și, sărind într-un picior izbuti să ajungă la trăsură. Fără să pregete, deschise valiza, scoase papucii de noapte. Celălalt pantof zvârlit de mâna Olguței fu oferit ofrandă glodului care înghițișe și pe întâiul. Între timp, birjarul Olguței făcea semne desperate, vorbirdu-i pe rusește. În clipa când pantoful al doilea porni, birjarul se și precipitase cu o siluetă de scafandru. Se întoarse îndărăt aducând în fiecare mână câte un animal inert și inform, asemănător cu godacul tăvălit prin glod. Metamorfozați de glodul Bălților, pantofii Olguței, uitându-și trecutul, căpătaseră dimensiuni de opinci cu obielele în ele. Forma lor de odinioară față de cea de acum arăta ca o semință alături de monstruosul și gușatul dovreac răsărit din ea

Hotel, hotel.

Celelalte trăsuri nu plecaseră din cauza Olguței. Ridicați în picioare, plini de exclamații și comentarii rusești, pasagerii priviseră scena cu pantofii, mâncând semințe.

Ca la un semnal, toate trăsurile porniră deodată, c-o aprigă smuncitură – glonț. Călugării de pe capre se metamorfozară fulgerător în derviși urlători. Gesticulând cu biciuștele, îndemnându-și caii cu chiote învățate în caverna preistorică, cu hățurile agitate-n mână, se năpustiră în goană. Era surprinzătoare viteza dementă a acestor vehicule șubrede și murdare, trase de gloabe osoase. Coamele cailor se zburliseră, cozile fluturau. Și-n jurul trăsurilor, ca dancii de țigani pe drumurile Moldovei, cu tumburi, salturi, gesticulă glodul, juca în falduri și în stropi. Viteza glodului însoțea viteza trăsurilor. Nu mai era subțiri roți, ci la dreapta, la stânga, înaintea și-ndărătul trăsorii, ca o fluturare de perdele prin care treceai, simțindu-le cu obrazii ciucurii grași, catifelăți și aderenți. Pe amândouă scările trăsorii, glodul era prezent ca bocancii santinelor când însoțesc cu un picior pe scară și altul în trăsură, pe arestatul de la mijloc. Hulubele trăsorii erau de glod, nu de lemn.

Îndemnați de bici, de chiote și îmbătați de nechezatul și sforăitul cailor următori, caii aveau un galop isteric, cu nările crispate într-un rânget diabolic, dând trăsurilor ritmul șarjelor nomazilor străbuni, cu lancea și cu arcul împungând zărilor. Nu fugeau: atacau. Tot ce era în fața acestor cai dezlănțuiți era dușman. Simțeau în făptura lor bicisnică și-nnebunită dorința de-a mușca, de-a lovi cu copitele. În aceste trăsuri, în acest decor și-n aceste chiote, mergeai pe urma hunilor, împotriva civilizațiilor albe.

Cu batista-n mână, ștergându-și mereu de pe față stropii de glod, Olguța zâmbea. Subt cerul sinistru și ploile sure, pe acest pământ care sugera viața cu buze de mormânt, în această viteză de groază evadată și dușmănie – înnebunită, regăsea parcă unele ritmuri ale muzicii rusești. Nimic din ce vedea și ce simțea nu-i era necunoscut. *Regăsea, recunoștea* echivalențele reale ale ritmurilor trăite cu degetele pe claviatură.

Răsunară lugubre goarne militare. Undeva era un câmp, ascundea parcă

o vastă înmormântare în pământul ud. Primele case apărură pământii ca satele țigănești, fără grădini, fără culori, în ploaie și glod. Apărură case mai mari: aveau obloane verzi închise. Nici o floare, nici o verdeață. Aspectul țigănesc de la periferii era treptat înlocuit spre centru cu aspectul de mahala evreiască: amplificare în mai trist a Târgului Frumos sau a Podului Iloaiei.

Cu toate că ploua mereu, un tremur de abur fin pulverizat, care dădea văzduhului înfățișare de tuberculos neras, trecătorii nu purtau umbrele. Toți aveau cizme și galoși legați cu curele. Mergeau împovărați de glod ca cei cu lanțuri de picioare. Deprinderea de a trăi în ploi neconținute le dădea atitudinii gârboave, aplecate, ca o bătrânețe impusă tuturor vârstelor.

Toate ferestrele aveau zăbrele penitenciare. Nu numai casele particulare, dar chiar și dughenile erau ursuze, întunecate, retrase în viziunea umbrei lor. Gestul colorat și decorativ al vitrinelor – care în magazinele orașelor dă o impresie de grădini subt ferestre mari – aici era posomorât, fără viață. Vitrinile acestor magazine păreau ferestre de cavou, în care se veștejeau culorile hăinuțelor și jucăriilor unor copii morți.

Ceaiul înlocuise soarele. În fața paharelor de ceai, oamenii ședeau privindu-le lumina caldă, ca la niște ferestre de spital.

Trăsura se opri, sculptată-n glod, ca o machetă de lut a „trăsurii”, în fața unei case, mai mult han decât hotel. O firmă de tinichea, cu front enorm de litere albe, o proclama „Hotel”.

Olguța intră în papuci, cu valiza-n mână, urmată de birjar. O săliță întunecoasă ca o încăpere spiritistă. O masă pătrată la intrare acoperită c-un ziar rusec, un sfeșnic de tablă, un ceainic de porțelan, țațoș ca un curcan. Pe perețele din stânga o tabelă neagră, acoperită cu inscripții de cretă, în fund, o căldare strâmbă, o oală de noapte și o farfurie cu lapte linsă de o pisică roșcată ca susanul covrigilor.

Hei, hei!

Birjarul tropăia din cizme. Pisica fugi privindu-i cu ochi de pipermin iluminat.

După multă așteptare recalcitrantă, apărură o femeie cu călți suri de fotoliu spart zburliți pe tâmpile și pe frunte. Avea aspectul serviabil vrăjitoresc al ghicitoarelor de mahala, cu bufniță împăiată pe dulap și pisică neagră pe masă, care dau în cărți, caută-n palmă și cetesc în drojdie de cafea.

În camera Olguței era mirosul precedentului pasager. Storiurile pe jumătate plecate, obloanele pe jumătate închise, o ploșniță ierborizată pe perete și o cafea neagră băută, garnisită cu mucuri de țigări, pe masa din mijloc, ovală, strâmbă acoperită cu ziare rusești.

Olguța se repezi la ferestre. Călătoria în trenul Iași-Bălți o familiarizase cu această mișcare. Birjarul supraveghea, oprit în prag cu glodul cizmelor înalte. Aburul de afară intră în odaie. Olguța plăti camera, lăsă și valiza și porni dir nou cu birjarul după cumpărături. Se reîntoarse, după ce devenise nemuritoare în amintirea magazinului de ghete de unde-și cumpăruse o pereche de pantofi care reprezentau ultima modă din Paris la Bălți, și moda de acum trei ani din Polonia,

în realitate, și pe deasupra și o enormă pereche de galoși, stil Bălți, cu curelele de rigoare, care transformau picioarele într-un fel de submarine. Mai aducea și un uriaș lighean care alarmă tot personalul hotelului. Lighenele hotelului cu smalțul de mult dus, erau ceva mai mici decât o farfurie de supă, subt robinetul de samovar al dulapului-lavabo.

Dar alarma băștinașilor cresc atunci când Olguța reclamă apă. Dintâi i se aduse un pahar cu apă, apoi o sticlă cu apă, apoi un ceainic cu apă, apoi un tălmaci.

Apă, domnule, apă de spălat.

Urmă traducerea, răspunsul în rusește și tălmăcirea pe românește.

Este apă la spălător, explică omul arătând cutiuța telefonică a dulapașului.

Spune, domnule, că-mi trebuie apă multă.

Iarși traducere, uimire indignată, răspuns, tălmăcire.

Cucoana întrebă dacă sunteți bolnavă.

Evitase cuvântul „râie”, propus de patroana hotelului.

Nu, domnule, vreau să mă spăl, sunt sănătoasă.

Urmă un dialog lung pe rusește, la care participă lateral tot personalul hotelului.

Cucoana spune că-i frig, o să căpătați junghi!

Spune că-i mulțumesc pentru sfat, dar că eu am făcut școală la nemți, am învățat să mă frec cu omăt.

Traducere.

N-avem omăt, domnișoară. Cucoana spune că dacă plătiți, poate trimite după gheață.

Nu, domnule, gheață mănânc numai; dacă n-are omăt să-mi dea apă.

Vă trebuie multă?

Sigur.

Traducere. Răspuns.

Câte ceainice?

Două căldări.

Traducere. Indignare. Răspuns.

Plătiți?

- Ce?

Apa.

Olguța bufni de râs spre consternarea tălmaciului.

Plătesc, domnule, numai să știu prețul local. Dumneavoastră cât plătiți litrul de ploaie?

Aaa! A-ha!

Traducere lungă.

Aaa! general.

Răspuns.

Dacă vreți apă de ploaie, nu costă...

întrerupere vehementă din partea patroanei.

... numai serviciul, adăugă tălmaciul.

Într-o zarvă generală, căldările cu apă de ploaie sosiră, aduse de personalul de la bucătărie. Toți voiau să contemple de aproape pe călătoarea cu ligheanul. De la înființarea hotelului nu se pomenise așa ciudățenie: să se scalde cineva într-un lighean cât o balie de spălat rufele, într-un hotel cu tot „confortul modern”, înzestrat – slavă Domnului! – cu lavoare în care atâtea generații de muscali și basarabeni respectaseră aproximativ preceptul – și de români înscris în cărțile școlare:

„Dimineța când mă scol,
Mă-mbrac iute și mă spăl,
Fața-ntreagă, gâtul tot
Și mâinile pân la cot”.

După multe comentarii, patroana hotelului, femeie cu experiență, hotări că ligheanul și căldările cu apă erau destinate unui rit religios. Noroc că patroana hotelului avea un fecior dezertor, pe care-l adăpostea la ea: altminteri Olguța ar fi fost denunțată la Siguranță ca „suspectă”.

Niciodată Olguța nu cunoscuse dorința de a fi frumoasă, în sensul valorificării prin îmbrăcăminte și pieptănătură, amănunt cu amănunt, a particularităților frumuseții ei, totalizându-le în armonie personală, amplificând-o, exaltând-o. Avea în schimb o altă cochetărie, mai energică și mai trufașă, aceea de a-și crea un trup de o robustă supleță. Această cochetărie însă, era o îndestulare a ei, oglindă pură într-o cameră în care nu intra decât Olguța.

De data aceasta, în odaia care avea ca emblemă o ploșniță ucisă de un pasager, uitată pe perete, Olguța simți, pentru întâia oară, dorința de a fi frumoasă prin îmbrăcăminte. Destinul se arată ironic: odaia n-avea nici o oglindă, rochia așezată în valiză de Olguța, nu de Monica, era mototolită, și pe deasupra, pantofii cumpărați de la dugheana locală erau greoi, sluiți și pretențioși, ca niște pantofi așezați în primul plan al unei fotografii cu ample dimensiuni.

De altfel, în atmosfera de cenușă udă și de rapăn al văzduhului orașului Bălți, rochia însăși – singura adusă de la Iași, anume pentru Vania – era deplasată. Aerianul ei țesut de abur aprins deasupra apusului unui soare de vară, avea o cădere de dans, pe trupul Olguței, făcându-i mai negri ochii, mai aprinși obraji și mai de gitană părul. La Paris, văzând-o în această rochie, Pașa o poreclise „Esmeralda” în amintirea celei care veșnic va dansa în paginile lui Victor Hugo, desprinsă din umbra medievală a Catedralei Notre Dame.

Dar în atmosfera Bălților, armoniile rochiei de vară destinate soarelui deveneau stridente. Și-apoi, rochie de Esmeraldă și pantofi, pantofi...

Privindu-i de sus în jos, de-a lungul rochiei, Olguța izbucni în râs.

Orașul acesta îi schimbaseră pur și simplu picioarele. Își puse și galoșii. Efectul era monstruos. Boturile de malac ale galoșilor din care răsăreau glezne subțiri, și deasupra lor, fragedul țesut, colorat de fulgerul unei raze, roșie de soare, acel roș pe care pictorii chinezi l-au văzut smălțuit în soarele Chinei.

În rândurile trecătorilor vasali ai glodului și-ai ploilor, pe străzi mocirloase ca lagunele secate, printre case triste ca niște mari cufere de viață uitate nedespachetate pe umedul chei al ploilor și-al bălților, cu galoși grei, cu garoafele,

macii și soarele subt pardesiu, și rândunelele subt gene, trecea Vara. Dar nici un trecător n-o recunosc.

Văzând numărul, deși casa-i era complet necunoscută, Olguța zâmbi cu respirația deodată precipitată. Casa era în fund, cu zidurile ei buburos cenușii, ferestre mici ca ochii de porc subt obloanele late, date bleg în lături ca urechile rămătorului. Între casă și gardul din față era distanța precaută pe care o găsești în penitenciare între poartă și corpul caselor. Ogradă pustie, fără flori, cu un vad de pietre late, de la portiță până la ușa din față. Aceleași bălți scărmanate de ploaie. Aceleași glod în falduri somptuoase. O orchestră de curci, un balet de rătuște și o scroafa tolănită cu miniaturile ei pe burtă. Gardul verde, mâncat de ploi, avea acoperiș unghiular. În fața portiței, atârna mânerul unei sonerii patriarhale, din care tragi cum mulgi un uger de vacă, stârnind în depărtările casei sau ale bucătăriei bălăbăniri de talangă jalnică.

Intră de-a dreptul fără să dea semnalul de alarmă. Scroafa grohăi înfundat, ridicându-și râtul de enormă havană stinsă, agitând cu mișcarea ei bruscă pe toți godacii care-o sugeau, ca niște porcine brelocuri. Cu țipete soprane de nimfe speriate, curcile se-nghesuiră; c-un „zdup” penat, curcanul explodează, stilizându-și strâmb explozia; mac-macul rătuștelor deveni de bariton. Ușa din față închisă. Bătu, nici un răspuns. Și o pisică aștepta acolo, ghemuităca ca un sfinx de cărbune cu ochi de topaz.

Înconjură casa. Totul era închis, masiv, tăcut. O casă sinistră ca după un asasinat. Într-o aripă numai, obloanele erau date-n lături complet și ferestrele deschise. Se îndreptă într-acolo, luptând mereu cu încheștarea cleioasă a glodului.

Ajunse.Văzu.

Și ca un vânt, inima-i aplecă obrazul fulgerat de fericire, pe pervazul ferestrei.

Odaia era mare ca un salon de recepție, și, pe cât de mare, pe atât de întunecoasă. Pe jos, parchet grupat în rozace, demult nelustruit, știrb. În fund un pian negru. Lângă un părete un pat de campanie acoperit c-o pătură cenușie. Alături un scaun cu spetează naltă de nuc sculptat, și căptușeală de catifea verde, decolorată și spartă, cu telurile atârând pe dedesubt ca semnul istovit al unei maternități grele.

Pe o masă ovală, viața de lumină și abur a unui samovar de aramă cu murmur nazal. Păreții erau nalți, goi, decorați cu tapet întunecat de culoarea lemnului, pe-alocuri rupt, jupuit, atârând ca niște limbi de spânzurat. În mijlocul plafonului atârna solemnul ciorchine de aramă poleită al unui candelabru, pătat de muște, cu becuri în formă de lumânări, înnegrite ca apa de Vichy în vin alb. La păretele din fața ferestrei de unde privea Olguța, se desfășura un birou de lemn de păr lustruit negru, atât de vast încât două persoane ar fi putut dormi pe el, lungite alături. Mobilă tragică, pe care vedeai parcă înclinându-se o față palidă de țar, iscăbind condamnări la moarte, știind că destinul i-a iscălit-o și pe-a lui. Câteva teancuri de cărți nu izbuteau să dea nici dezordine, nici viață acestei mari suprafețe rigide, acoperită cu mușama neagră.

Scaunul acestui birou, respectând concepția enormului, avuse desigur proporții de tron. Dar dispăruse, în timpul războiului pesemne: dat pe foc. Toată încăperea purta urme de devastare. În fața biroului, așezat pe un scaun cu fund de paie - din acelea care se închiriază pentru oratorii întrunirilor publice – ședea Vania. Scria. Fără surtuc, fără jiletcă, într-o cămașă albă cu guler moale, descheiat. Te mirai că un astfel de scaun poate susține un astfel de trup. Statura celui așezat la birou îl domina, dominând și tot pustiul vastei încăperi, ca trupul unei statui de piatră meditănd cu fruntea în palmă, în declinul toamnei și al înserării amare a unui parc păraginit. Și-n fund, la fereastră, viața de luceafăr tânăr a Olguței, privea umerii lați și capul înclinat.

**Teodoreanu, Ionel. *La Medeleni*.
București, 2011, vol. III, pp. 196-202.**

***

Стэф САДОВНИКОВ

ЗАПАДНЫЙ ВОКЗАЛ

Эта крохотная, криво мощеная булыжником площадь малого «западного» вокзала, за исключением времени прихода нескольких поездов, была всегда пустой и тоскливой...

Иногда сюда забредали подвыпившие солдатики, сбежавшие в самоволку, бродили бездомные собаки, и здесь же разворачивался самый первый в городе автобус, чтобы уйти к другому большому вокзалу – «северному», стоящему в отдаленном районе города «слободке», в самом конце «киевской» улицы. Тут же проживала небольшая пивнушка и стоял скучный приземистый продмаг, на углу которого всегда можно было купить вкусные, вынесенные прямо с маслозавода, жареные семечки. Торговал ими угрюмый безногий инвалид, сидевший на укороченной табуретке. Перед табуреткой, прямо на асфальте, находились три, почерневшие от грязи и времени, сумки, заполненные жареными семечками разных сортов и стаканами для развеса. А в нашем городе все прогулки и гуляния без семечек не проходили. Напротив торговца, у вокзала, возвышалось громадное деревянное сооружение, напоминающее собой огромный скворечник, со ступеньками к его окошку, в проеме которого стояли большие стеклянные трубки, заполненные разноцветными сиропами, а между ними размещался большой кран, разливающий газводу. За сиропными трубками виднелось широкое и добродушное лицо газировщика, а от него, как водится, всегда начиналась длинная улица 28 июня, вводящая от вокзала людей.

Как-то автор рассказал Поэту, с чего начинается его город:
«Одни вам ответят, что город начинается с главного собора.

Другие скажут, что с центральной площади.

Некоторые – с памятника в виде вождя или танка.

Кто уточнит – с колокольни, кто – с крепостных стен.

Ценным ответом может стать – родительский дом.

И у каждого обязательно найдется свой внутренний азимут определения точки, с которой начинается его город.

А я предлагаю – вокзал, с которого началось мое познание мира. И этот маленький «западный» вокзал станет для меня главной вехой и ориентиром – началом и продолжением линии моей судьбы, ставший свидетелем моих бесчисленных проводов друзей и приятелей, уезжавших навсегда... Этот «западный» занюханный вокзальчик, специально построенный для публичных бесконечных встреч и разлук, радости и горьких слез, стал для меня своеобразными воротами познания своего города, мира и людей.

А вот с чего начинается город и где он заканчивается – этот вопрос для меня пока остается открытым».

Как ты думаешь, с чего так начинается город? – спросил автора Поэт, прощаясь с ним и торопясь уйти на вокзал.

Автор не раз пытался узнать – когда и в какой именно географической точке мог возникнуть этот его город. Он шел по самой длинной в городе ленинградской улице, и задавался вопросами. Возможно, город начался в районе старинной главной красавицы-почты, являющейся нулевой километровой точкой города. Но почта – это только центр города, и ведь не с центра же он начинался.

Известно, что в древности все поселения возникали возле воды. И наш городок тоже не стал исключением, возникший на широких причерноморских степных просторах, на болотистом месте, где встречалась тихоходная речка «Коварная» со своим ленивым «Ковареньким» сыночком ручьем. А для полноты географии, уточним, что у речки «коварной», кроме лентя – сыночка, есть еще две совсем маленькие дочки – «древица» да «голодица», впадающие в нее, в северном районе города. Данное коварное название мамы-речки вполне соответствовало ее характеру, так как ее, с виду почти неподвижные воды, частенько выходили из берегов, затапливая громадное пространство суши. И вот, в этой болотистой пойме речки «коварной», где-то в туманных веках, расположилось, возможно, самое первое поселение, что позднее стало районом города с названием «Высланка». Кроме «Высланки», у города были еще несколько районов с устойчивыми народно-географическими названиями, как «Липки», «Слободка», «Старопочтовый», «Цыгания», «Корея», и «Земляки». Но уже вовсю подымались этажи новых кварталов в районе «Земляки», а также вырастали новые микорайоны со смешными, и снова народными, названиями: «Бам», «Тында», «Уренгой». Этими необычными названиями обыватели мгновенно нарекли свои микорайоны потому, что их строительство совпало с началом великой стройкой страны с коротким названием «БАМ».

И все же надо бы посерьезней разобраться в этой истории с географией – размышлял автор – покопаться бы надо в архивах и библиотечных фондах, а, возможно, в старинных книгах и ревизских сказках, собранных по приказу властей и сброшенных в закрытом красавце белокаменном соборе. Что-то мне об этой свалке рассказывал Следопыт. Ладно, еще не вечер, все узнаю – пробормотал он – Пойду-ка я к Романтино, он частенько ходит в «лом». Узнать бы у него что-либо о Переписчике.

**Садовников, С. *Опрокинутые в небо глаза.*
Москва, 2011, pp. 69-71.**

ПЛОЩАДЬ

На улице они простились. Автор, пройдя по двум улицам, затем мимо главного гастронома и дома советчиков, вышел на улицу «имени вождя». Впереди призывно маячила площадь, по левую руку располагался замечательный маленький скверик с павильончиком «выпить-закусить» и трехэтажный дом с угловым магазином № 30, а напротив скверика проживали бок обок неразлучные театр с кинотеатром.

Автор остановился, чтобы разглядеть театральную афишу. В театре все еще давали «солдатскую вдову». Нет, на вдову я не пойду – промелькнуло у него в голове – уж больно скучна и печальна история про вдову солдатскую. И в который раз он с удовольствием разглядывал эти замечательные довоенные архитектурные шедевры. Солнце обливало их серо-белые одежды утренним теплом. Классический портик театра и его белые колонны несли в себе ощущение совершенства и покоя. А ведь мало кто помнил и знал, что в довоенное время, во времена так называемого соседнего оккупационного периода, они были построены богатыми людьми города и также предназначались культуре. Только назывались они иначе. Кинотеатр – «COLIZEUM», а театр – очень скромно так, в европейском духе – «LA SCALLA». Правда, звучало? То-то вот! И было тогда в мире два театра с этим названием. Один в Италии, а другой – вот этот наш! Интересно бы узнать историю театра – подумал автор, достал аппарат и сделал несколько снимков для своего архива. – Чё ты тут снимаешь – неожиданно услышал он голос из-за спины. Он развернулся и увидел простого капитана, который внимательно смотрел на автора.

- Да вот снимаю себе красоту – с улыбкой ответил автор.

- Нашел чё снимать! Скоро это старье сломают, и новое прекрасное построят! Лучше бы девку снял – рассмеялся капитан.

Автор, не ответив капитану, двинулся по направлению к площади. Напротив его взгляда располагался только что выстроенный в обыкновенном партийно-бетонном безликом стиле дворец культуры, появившийся на месте старого центрального гастронома и деревянного двухэтажного дома

культуры. На крыше дворца установили электронный щит с «бегущей строкой». Эта бегущая строка, круглосуточно мигая сотнями электроламп, рассказывала горожанам короткие главные городские новости о достижениях города и его, избранных партией, людей, и, одновременно, показывала время в электронном формате. На этих электронных часах лампочки отсвечивали без двух минут двенадцать. И вот из установленных громкоговорителей на всю площадь раздаются мелодичные позывные гимна города, написанного местным композитором.

Удивительным образом жила своей жизнью городская площадь, как бы магически притягивая к себе своих обитателей – шел и думал автор. Когда бы ты ни вышел на нее, но кого-нибудь, да обязательно встретишь, либо столкнешься неожиданно с тем, кого давненько не видел. Автор как-то неожиданно для себя недавно заметил, что некоторые обитатели города обладали редкой особенностью – на время неожиданно исчезать. И так же неожиданно могли возникать, словно из небытия. Вот и Бальзак проявился в городском пространстве – вспомнил автор свою утреннюю встречу.

- Интересно, где же его столько лет носило – продолжал он думать на ходу – это тот самый Бальзак, городской писатель-самоучка, которого никто и никогда не прочитает. Надо бы узнать, что пишет наш Бальзак, почитать бы. Кстати, а как забавно у нас звучит это слово «самоучка»! А смысл-то каков в этом слове! И всегда оно произносится, применительно только к интеллигенции, и с обязательным презрительным оттенком. Известно же, что во всем мире профессии сочинять – нигде не обучают. Кто, например, научил писать-сочинять Пушкина, Толстого, Чехова? Пусть вас, дорогие товарищи пилата, не настораживает слово «самоучка».

Погрузившись в свои мысли, автор шел и с интересом разглядывал спящих и вездесущих обитателей.

**Садовников, С. Опрокинутые в небо глаза.
Москва, 2011, pp. 44-46.**

А ГОРОД ХОТЕЛ

Большинство жителей радовалось переменам лица города, а немногие грустили, понимая, что историческое прошлое города уже исчезло. Обыватели из центра переселялись в новые «тынды» с «Уренгоем», а иные выезжали навсегда.

Автор в своих промежутках дел и занятий лихорадочно фотографировал то, что еще не успели разрушить. Затем мчался к Мастеру, проявляли пленки, печатали снимки, сушили, и так у автора складывалась некая фото-тека старого города.

Порою лежа на раскладном диване, на одной его половине, он разглядывал увесистую кипу малоформатных некачественных любительских фо-

тографий. На них были запечатлены множество городских видов со всеми его деталями и фрагментами - в прошлом и настоящем.

Автор собирал свой город. Частично им самим что-то было сфотографировано и напечатано им в его фото-кюзет-лаборатории. Он собирал и продолжал собирать городские снимки, натываясь на них в старых семейных альбомах, выпрашивая у пожилых людей и спрашивая у них подробности истории города и домов. Но все меньше оставалось жителей, помнящих эти дома и особняки.

И вот он почти весь городок в увесистой пачке, перемотанный резинкой от трусов, покоится себе и подглядывает на зрителя домачеловечек, которому сейчас лет 45, а за ними дома. А вот стоит большая семья на фоне площади. И на разных отпечатках глядят на нас – стоящие на фоне, обязательно на фоне чего-то, а основным фоном является город.

А мысли все никак не давали покоя автору.

... Но может, город уже давно был разрушен и вообще не существует? И стоит себе в инфернальном небытии. Не сон ли? Вижу ли его? – не отступали мысли автора. Но он же явился мне. Или вижу наполовину разрушенный его мираж? Как бы и да, и нет.

Возможно, был он чем-то, кем-то спровоцирован и спроецирован на плоскость мириадами молекул бытия для нас, живущих на другой стороне ее спирали. Спираль бытия? Но тогда в каком ее изгибе мы живем?

Автор все разглядывал кипу фотографий и продолжал размышлять: Городок домов небытия. Он есть, и нет его. Это как бы живой двумерный кусок пространства. Сплошной фас без профиля. И сколько плоской двухмерности сбоку ни заглядывай, все же остается странное ощущение от иллюзии объема. Объем небытия. Некая голографическая обманка. Какой-то голоград - голодом - гололюд - голодень ...

Мучился автор, и мыслью продолжал, не раскрывая рта:

И это не я в городе, а он во мне

западает в глазах моих своими поблекшими

фасадами и вензелями, блеклой геральдикой дворов и узких улиц.

И уж не в небе, а во мне летит, не улета,

бетонный венчик мертвых роз с фронтона

бывшего полуотпетого строения, а ныне дома медиков и психоневрологии

и дом, как памятник, исчезнув, давно стучит, стучит, стучит.

Возможно, это его сердце переселилось в грудь мою.

И бьется уж не сердце дома. Сам стал я памятником дома, стучащим в грудь, в сердца.

В сердца? Едва ли...

Однажды он показал одному на вид интеллигентному старику несколько фотографий городского центра 20-40-х годов.

И как заблестели глаза его слезой воспоминаний:

А здесь был шикарный магазин...

А это был особняк господина...

- А тут... эх, молодой человек... в этом здании была гостиница, а на последнем этаже, даже как-то неудобно произносить такое слово, располагался приличный бордель...

- А тут ...

Он вспомнил некогда вычитанный симпатичный эпиграф: «каждому имя свое иметь надлежит».

И вместе с этим, он понимал, что уже нет особых тайн в истории возникновения города – сухие факты рассказали, как все было. И нам он представлен, как некое сооружение, строящееся веками.

Но беда фактов в том, что за сухими строчками не видится живой ткани города, не слышим его сердца, забываем, что у него есть своя огромная душа - размышлял автор.

Ведь интересны не сами даты «когда, кто и где», безумно интересен процесс «как» - «как» же это происходило, как начиналось.

Так и хочется в эту, сухую по сути, историю, вдохнуть немного живительной энергии, как при родах шлепают малыша, чтобы он задышал.

И вот автор представил себе, как некая шляхтичка Мазовецкая, стареющая пани и, как водится, со слабеющим здоровьем, встречается на балу с немолодым красавцем господарем добрым Александром. Этот господарь уезжая, приглашает ее к себе погостить. И, решившись, она, как-то перешагнув Татранские горы, прислонилась душой к блеклому, но жаркому нашему здешнему небу. И это небо, и жирные земли междуречья, казалось, обновили пани драгоценное ее самочувствие, возвращая княжеской плоти почти утраченную истому.

И городок был зачат в стареющей княжеской утробе.

Еще, конечно, не город, не место, и даже не местечко, а так - некая мазовецкая прихоть.

И жгла-выжигала наш городок золотая орда жадноокая,
и грабили жестокие янычары турецкие,
и попадал он под немилосердные тиски имперских амбиции,
и делили его-красные и белые, и топтали его эсэсовские
да и топчут свои сапоги...

А городок разрушался и отрастал.

И не было покоя ни ему, ни людям его.

А люди хотят жить вечно.

И города хотят жить вечно.

Рим – вечный город.

Наш – хотел быть...

**Садовников, С. *Опрокинутые в небо глаза.*
Москва, 2011, pp. 347-349.**

Сергей СИВОЛОБОВ

jurnalist, scriitor

**În povestirea de mai jos sunt relatate momente din viața orașului Bălți
(Răutsk), anii 70-80 ai sec. 20**

ПО БАЗАРНОЙ ЦЕНЕ

В солнечный день уезжал Алексей из Приморска. Хотите чувствовать себя полными хозяевами. На море стоял штиль. От лазурной голубизны не хотелось отрывать глаза.

Поезд увозил Алексея в степной городок Реутск к жене и сыну, уехавшим из Приморска на месяц раньше. Уехали из-за квартиры. Очередь в вычислительном неоглядная. Что из того что Алексей стоит в списке молодых специалистов? Молодых-то как раз больше чем ветеранов. В тот год, когда он получил из института направление на работу, приехало еще двадцать программистов, механиков, электронщиков. А выделяют вычислительному две квартиры в год.

Город не имел своего лица, но обладал своим неповторимым запахом, даже букетом запахов. Воздух прокисал от жомовых ям сахарного завода, сыромятных овчин меховой фабрики, выпотрошенных бычьих желудков мясокомбината. «Свежую струю» в него вливали переполненные очистные сооружения. Высокая труба гипсового завода неутомимым штукатуром с утра до ночи подбеливала небо над Реутском. Вывешенные для просушки рубахи через час превращались в панцири. Кинуться бы от этой напасти вниз головой в реку, да куда там! И подумать не могли – воды в Реуте – воровью по колено, да и вода это, а расцвеченные мазутными пятнами заводские стоки.

Свой «дом» оказался старым строеньицем из самана, поделенным на двух хозяев. В половине, принадлежавшей матери Маруси, две комнаты, квадратов на двенадцать каждая. «Хотите чувствовать себя полными хозяевами – прорубайте дверь» – милостиво разрешила теща. «Свой сад» – одинокий абрикос. «Свой огород» – грядка помидоров и двухметровый перестоявший укроп. Бог с ними, с домом, садом и огородом – работы по специальности Алексею в Реутске не нашлось. Ни на городском вычислительном центре, ни в машинно-счетных станциях горторга, молокозавода, автокомбината программисты не требовались.

- Может устроишься конструктором на наш завод – предложила мужу Маруся.

- Я и в школе не переносил черчение

- Иди, Алеша, на мясокомбинат – посоветовала теща – инженеры там не нужны, а грузчиков и обвальщиков принимают. Грузчики по двести пятьдесят рублей в месяц выгоняют, да обеды им дают бесплатно, да когда-ни-

когда кусочек мяса домой прихватишь. На одну зарплату не проживешь.

В октябре в Реутске началась свадебная страда. По выходным рестораны, кафе, столовые взрывались мощным голосом «Горько!» Маруся лавировала между приглашениями, охраняла бюджет как могла. Но настал день, когда и она оказалась бессильной.

- Надо идти – сказала она со вздохом Алексею – если откажемся тетя Лида нам не простит и на весь город ославит.

Стали думать о деньгах, потому что приносить подарки на свадьбу в городе считалось верхом неприличия. Тут же случай особый – невеста приходилось троюродной сестрой Марусе...

С букетом роз бодро двинулись к кафе, оттуда уже разливалась на весь квартал горячая музыка.

Лишь показались в дверях, оркестр заиграл марш...

- Дай музыкантам деньги – толкнула в бок Алексея теща. У нас так принято.

Неуклюже сунул трешку в ловко протянутую руку трубача.

Жених с невестой выжидательно глянули на гостей. Ей – цветы, ему – конверт с деньгами.

Столы придвинуты к стенкам. В серединном пространстве полагалось ожидать застолье, танцевать. Столы уже были густо уставлены бутылками с водкой, пивом, графинами с вином, но хозяева, видимо, считали что это мало и официанты продолжали «накрывать».

Оркестр то робко поднимал вальс, то резко в самую кучу гостей кидал «Молдовеняску». Не дав распахнуться танцу, обрывал его короткими маршами. Потом установилась тишина и музыканты заиграли танго.

Танго резко оборвал марш. Музыканты заиграли мощно и азартно, словно морская волна всплеснулась под самые облака. И минуту так, и пять, и, кто знает сколько. Музыка ликовала, торжествовала. Гости, официанты уставились на новеньких, мариновая селедка и та, кажется, приподнялась на тарелках, чтобы взглянуть, что за знаменитость пожаловала.

Молодые, Одеты шикарно. Он выше среднего роста, стройный, с загорелым лицом, она – полная, круглолицая. На груди золотая цепочка с золотым крестиком, пальцы в перстнях и кольцах.

Мужчина подошел к грохочущему оркестру и одарил. Музыканты, как по команде, встали, отвесили гостю низкий поклон. Под непрекращающийся могучий марш, пара двинулась к жениху и невесте. Раскалялись, расцеловались, вручили букет, тоже яркий, дорогой – всем букетам букет. Мужчина вынул из внутреннего кармана пиджака две коричневые ассигнации, поднял их над головой, как судья провинившемуся футболисту желтую карточку. Показал на все четыре стороны. Вручил жениху.

- Двести рублей! Ахнула теща.

- Знаешь, доченька, кто пришел? Да Лоночка, что с тобой училась, домой к тебе бегала задачки списывать.

Словно догадавшись, что разговор идет о ней, толстуха обернулась, на какое-то мгновение застыла, потом подпрыгнула, всплеснула руками.

- Мусечка! Крикнула она на весь зал.

Жарко обнялись, расцеловались, оторвались друг от друга, чтобы еще раз взглянуть, еще раз обняться.

- Лоночка, мы тут с мужем поспорили, скажи нам, кем твой муж работает? Он легчик-испытатель, футболист?

- Да что вы! Толя едет в Херсонскую область на заработки. Там отличные заработки. В городе такие и не снились... В городе хоть двадцать четыре часа в сутки работай – и половину не заработаешь того, что там на бахче. А я буфетчицей на автовокзале.

Вдруг оркестр снова всплеснулся в могучем марше. Сутулый, внешне ничем не приметный мужчина выслушал марш, как старший пионервожатый доклад командира дружины, покровительственно покачивая головой. Привык к такому обращению и не скрывает, что оно ему приятно и жене его, толстой, как матрешка, тоже нравится

- Семен Назарыч, директор вагона-ресторана – почтительно сказала теща.

Алексей не знал, сколько дал директор вагона-ресторана оркестру, но торжествующая музыка сопровождала его путь к жениху и невесте, гремела при вручении конверта с деньгами. И только когда сутулый повернулся к оркестру и сделал рукой отмашку – мол, хватит, хватит, ребята, музыканты успокоились.

Все чаще и чаще на улицах, в магазинах, домах Реутска то с удовлетворением, то с удивлением, то со страхом стали повторять слово «Закрыли начальника коньячного цеха, заведующего заправочной станции и, как гром среди ясного неба, Семена Назарыча, директора вагон-ресторана. Самого Семена Назарыча!. Семена Назарыча, у которого никогда не сходила с лица приветливая улыбка. К которому, когда припекало, бежали просить, чтобы замолвил словечко перед нужным человеком. Замолвит – глядишь, откроется дверь кабинета, и дело сделано как надобно. Говорят, даже уголовные дела закрывались по просьбе Семена Назарыча, приговоры судов смягчались.

А какие люди заходили в гости в дом директора вагона-ресторана! А сам дом-то какой!. Двухэтажный, десятикомнатный особняк с колоннами, лепными украшениями, винтовой лестницей.

Нет подобного дом в Реутске! В Кишиневе, конечно, такие есть, но разбритесь, в каком веке построены. А тут – в наши дни, при дефиците материалов. Дом притягивал взоры. Удивленные, восхищенные, возмущенные. Восхищенные восторгались. Возмущенные писали куда следует: как такое сооружение могло быть построено на зарплату в сто рублей. Письма направляли в Реутск, а оттуда докладывали: факты не подтвердились.

И вот утром в особняке Семена Назарыча провели обыск. Свои люди или не успели предупредить родных директора вагона-ресторана, или побоялись, или их тоже закрыли. Все драгоценности попали проводящим опись

на глаза, все ковры, магнитофоны. Господи, что там магнитофоны, арестовали сберегательные книжки, а на них лежало не меньше денег, чем было затрачено на строительство дома. В Реутске директора вагона-ресторана закрыли.

Не застегнув плащ, бежала Илона по улицам Реутска. От полноты, частых застолий дыхание из могучей груди вырывалось с хрипом. Казалось в этот самый момент в ее квартире идет обыск. Как услышала, что в доме Семена Назарыча идет обыск – кинулась к себе.

Анатолий, муж Илоны, переписал «Волгу» на двоюродного брата и оформил у нотариуса доверенность на право вожделения.

Рядом с Анатолием (на «Волге») восседала Илона. Жена Семена Назарыча пригласила посмотреть импортные купальники. После ареста мужа она уехала в соседний район и устроилась там заведующей оптовой базы.

В последнее время Илона повеселела. В буфете разрешили продавать пиво, а с завтрашнего дня и вино.

Сиволобов, Сергей. Тень кривого дерева: Повести и рассказы. Кишинев, 1990, pp. 133-197.

Amintiri. Consemnări

Nicolae IORGA

istoric, critic literar, enciclopedist, academician român

BĂLȚILE

Ne coborâm la Bălți, unde ne întovărășește la gară proprietarul polon. Stația e împodobită cu steaguri roșii și albe pe toți stâlpii.

De ce această serbare? Vreo biruință?

Nu, nu spune râzând în gura mare – și câțiva ofițeri, foarte gătiți, se primblă pe lângă noi – nu e nici o biruință și nici o retragere nouă. Trebuie să fie o serbare națională, o zi de nume a „cuiva”.

Prețul pentru dusul în oraș, care se află destul de departe, e cincizeci de copeici. Un drum pustiu, prăfos, nepietruit. Înainte se vede o apă, curgând la vale, spârcuită, revărsată în mlaștini, sălaș de broaște, ca Jijia, ca Bârladul și alte ape din Moldova de peste Siret. În față, pe o costișă se răsfiră casele din târg, având în mijlocul lor două biserici mari, albe, de un stil de împrumut foarte prost și nou. Acesta e târgul Bălți, care e un gorod, un oraș.

Pe vremea moldovenească era mai mult un sat de răzeși curați. Numele-i venea, firește, de la așa de multele bălți pe care le lasă Răutul – el însuși un șir de băltoage primăvara – și care se fac iarna un noroi ucigător. Aici a fost acea ciocnire între polonii refugiați ai confiderației de la Bar și rușii năvăliți împotriva lor, care a deschis războiul ruso-turc din 1768. După 1812, cârmuirea cea nouă, rusească,

a îngăduit prefacerea satului într-o grămadire de evrei. Pe aceștia îi chema aici însemnătatea negoțului cu grâne, în acest punct central, așezat la mijlocul părților celor mai roditoare ale Basarabiei.

Peste Răut e un pod bun, înalt și lung; neapărat că-l au în arendă evreii, dar fiind Săbaș, îl păzește un om voinic, cu barbă tăiată rotund rusește, cu haine de mujic, cizme lungi și șapcă. Îl vorbim românește și fața roșcovană a omului se luminează de bucurie.

Cine a spus că Bălțile sunt mai bune decât Hotinul? Nu se poate aiurea o astfel de stradă și astfel de tainițe, case ce stau să cadă, tărăbi de lemn negru ca pe la 1812. Sărbătoarea evreiască a închis toate drumurile și face pustiu urâciosul târg de maghernițe spurcate.

Totuși în Bălți sunt peste 10 000 de locuitori, iar printre ei negustori de grâne foarte bogați, evrei, armeni. Proprietarii din Basarabia de sus vin adeseori la târguri. Cu multă muncă descoperi aici și colo câte o căsuță în care ai putea locui. Încolo, privesc un târg sălbatec din Turchestan.

Ni s-a dat adresa otelului „Londra”. Izvodicul se oprește înaintea unei case vechi boierești, destul de bine ținută de un hangiu evreu. Și aici este un Șimen, mai mare, mult mai curat și mai „demn” – dacă pot zice așa – decât celalalt. El ne duce într-o odăiță cu pat, canapea, lavabou, masă și un scaun, îmbodobită cu o frumoasă cromolitografie înfățișând pe împărăteasa.

Abia am intrat și am pus pe masă carnetele de note și harta pe care o căpătasem în tren și iată că ușa se deschide de mâna unui polițist. Mare, bine îmbrăcat, corect, cu ochii aspri. Îndată a pus mâna pe hartă, cerând pasurile. Românește nu știe, sau se face: franțuzește, nemțește nici vorbă.

Un lucru nu înțelege cercetătorul nostru: ce căutăm în Basarabia. Răspunsul ar fi simplu: „Căutăm pe dracul”, dar n-ar trebui să zicem așa. Lămurim că este o călătorie de vacanță a unui profesor, care cercetează bisericile cele vechi de pe vremea moldovenilor.

Nu pot sta liniștit și mă mâni, fie ce-o fi. Omul rămâne foarte rece, ia pasurile și harta și se duce la raport. Nu știu cui îl va fi făcut, dar acela trebuie să fi fost un om mai deștept, mai cărturar. Polițistul aduce pasurile înapoi și ni le dă fără a spune un cuvânt.

Stăm în cerdacul hotelului „Londra” de la Bălți. Lângă noi, lucrători români și toți lucrează la un trotoar: acesta se alcătuește din bucăți de cărămidă și de piatră ruptă, așezate foarte ciudat unele lângă altele. Așa un trotoar trebuie să coste foarte mult, și de aceea el se face numai înaintea casei unde ne aflăm.

Supravegheză un evreu bătrân, care se primblă în lung și în larg și împacă pe câte un lucrător hărțuit de băutura. Vorbește românește foarte bine, cu oarecare plăcere.

Înaintea otelului și „trotoarului” e o piață foarte mare, plină de paie și înăspriță de glod uscat: nu înțeleg cum se va fi ieșind dintr-însa când plouă.

Un isvodic muscal ne duce întâi la poștă, la poșta particulară și la poșta „cazoni” a Statului, unde vrem să tocmim o trăsură spre Soroca.

Încă o raită prin târg. O panoramă, câteva case mai bune, răzlețe, pustii. Ca trecători, câte o cocoană gătită, câte un funcționar cu șapcă înotând în praf, se vede drumul mare pornind printre movile verzi.

Vom cina la restaurantul gării. Ne ducem într-acolo pe jos. Strada pe care o cunoaștem. Apa Răutului, pe malul căreia zburdă căluți de rasă moldovenească, păziți de evrei. La pod, evreii și-au luat locul, căci s-a mântuit odihna sâmbetei. În stânga soarele apune, fără nici un loc de lumină, palid, în cerul uscat.

**Iorga, Nicolae. *Neamul românesc în Basarabia*.
București, 1995, vol. 1, pp. 56-61.**

Gheorghe GHIBĂNESCU
istoric, filolog român

BĂLȚILE

Din Noua Suliță se merge la Bălți cu trenul, linia Sulița-Ocnița-Bălți-Râbnița-Slobodca.

La Bălți am ajuns dimineața la 7, fără întârziere, căci trenurile în părțile Iugo Zapadnâi merg destul de încet ca să nu mai întârzie.

Așa de dimineață în Bălți! Îmi lungesc șederea în vaczal (gară) ca să intru în târg la vreme potrivită. Un ceai fără samovar, un ceai cu samovar sunt lucruri obișnuite în Rusia.

O iau pe jos spre Bălți. Gara vine așezată pe moșia Spiridoniei din Iași, Slobozia Bălților ar fi 2 km până în târg.

Biserica din Slobozia e în reparație. Șoseaua din gară în târg e a zemstvoului și se plătește taxă la orice transport cu căruța. Eu trec prin rahatcă ca vântul prin vama, căci eram cu bățul și slobod de orice bucluc de bagaj. Podul peste Răut leagă Seliștea de Bălți și apa Răutului aici se întinde lată și băltoasă, de unde numele de Bălți dat târgului hăt înapoi, în sec. al XVIII, așezarea târgului fiind în amfiteatru pe coasta dreaptă a Răutului, iar inima lui pe podișul ce se deschide spre apus.

Târgușor modest, nu tocmai curat și iată-mă la Catedrală, hramul Sf. Neculai. E în reparație. Intru în biserică, totul văruiat în alb. Nici o inscripție. Găsesc câteva pietre mormântale ce vorbesc despre cei care au fost.

Biserica are o bogată arhivă de cărți și condice mitrice de pe la 1810, dar cum totul era răscolit nu putui decât vedea vrafurile de cărți, fără a avea putință să le observ.

Paroh al bisericii e preotul D. Cerțan, pe care l-am vizitat și am stat la dejun la sfinția sa în bună companie a tânărului și inimosului judecător Ion Pelivan.

Din duzina de vederi din Bălți semnalez câteva: Zemscaia Uprava (Magistratul Zemstvoului), Zemscaia Apteca (Farmacia), Pocitovo-Telegrafnaia (Poșta și Telegraful), Obștestvo vzaimnogo credita (Banca de credit), Russchii torgovopromâșl. banc (Banca rusească pentru comerț), Gorodscoie 4 classnoe ucilișe (Școala primară normală de 4 clase)... Strada principală e „Ulița Petersburgului”.

Bălțile au un trecut important și pentru întâia oară îl fac cunoscut lumii istoricilor de la noi. Pe aceste locuri ale Bălților erau locuri pustii prin sec. XV. Cu încetul către mijlocul sec XVI se urzesc pe aici următoarele așezări: Heceștii, Joldeștii, Prajilele, Coluneștii, Drojdiești, Nemțeni, Mărculeștii, Pridenii, Bejenii, Căinăreștii, Putineștii, Tipleceștii, Puiceștii, Vădurenii, La Oprea. În total erau 16 așezări pe locurile Bălților și împrejur hăt departe, dacă azi Mărculeștii sunt departe de Bălți de 34 km.

Toate aceste case au fost spârcuite de Alexandru Vodă Lăpușneanu în întâia lui domnie, pentru că dânsul a întemeiat aici ateliere și fabrici de scuturi domnești, așezându-și „o scutărie gospod”. În vârful Măgurii, cel mai înalt munte din centru Basarabiei, a pus un steag din hânsari ca strajă spre Nistru și ca apărare și înștiințare pentru cei din scutărie.

Toți locuitorii din cele 16 așezări au fost izgoniți de Vodă și li s-a dat forțat loc pentru loc. De răul scutăriei și ca să fie aici singura fabrică „Zavodu”, Lăpușneanu a declarat locul ca domnesc. Zavodul, adică fabrica de scuturi, a durat cele două domnii ale lui Lăpușneanu și domnia fiului său Bogdan, pe urmă s-au hirosit clădirile și s-au îndepărtat fabricanții din zavod. Poporul a păstrat amintirea acestor fabrici de scuturi, căci și azi locul cu mult în jos de Bălți, sub dealul din jos se zice Zavadiniile, citind în tulpina acestul cuvânt „Zavod” - fabrică-atelier.

Târziu, în sec. XVIII, jidanii încep a se așeza în Bălți, unde-i găsim cumpărând și vânzând încă din 1770. Ei capătă hrisov domnesc prin care li se îngăduie a se așeza în țară, suind în scara timpului ceva mai sus.

Impresii și note din Basarabia.
Chișinău, 2001, pp. 35-39.

Ion SIMIONESCU
savant român

UNDE UN COPAC E O MINUNE

Orașul e centrul acestui ținut grăbit să-și reverse rodnicia. De aceea nu e lipsit de viață. Străzi întregi nu sunt decât șiruri de dugheni. Mai rare de cum te scobori în gara principală, se îndesesc tot mai mult până se lipesc unele de altele, înconjoară piețele și nu se mai isprăvesc decât unde dealul începe să fie mai înalt.

Dar și acolo, partea negustorească nu se isprăvește, căci locul hanurilor din vale, cu ogrăzi spațioase pentru adăpostul căruțelor din zilele de iarmaroc, l-au luat depozitele mari de creștere, atât de necesare în asemenea regiune, unde un copac e o minune...

În afara miezului negustoresc stau casele celorlalți locuitori, modeste cu acoperișuri joase ca să țină umbră, înconjurată de grădini largi, împrejmuite cu zăplazuri înalte, peste care doar ruja cu flori își ițește capul mai adesea decât arborii.

Nod de cale ferată, căci de aici apucă linia spre Mateuți, odată principală,

ducând către Odesa. Orașul Bălți e și unul din centrele mari comerciale din Basarabia. Magazinele de cereale din jurul gării Pământeni sunt vaste, măcar că în jur cresc numai scai și pământă. Și mai multe magazine cu temelii de piatră sunt în jurul gării principale, iar morile sistematice sunt singurele clădiri monumentale în afară de sobor și sinagogă. Toate îți destăinuiesc și caracterul etnic al orașului ca și cel economic. Negustorii sunt evrei, rar când prinzi câte o firmă cu numele proprietarului în ov și mai rar dai de un nume românesc.

Sâmburele populației – negustorimea

Repedea dezvoltare a orașului îți este destăinuită prin faptul că e zidit pe un loc embaticar, pe fosta moșie a lui Catargi. Negustorimea formează sâmburele populației. Ea nu poate să fie decât din neamul cel mai negustoresc din părțile locului, care ocupă centrul orașului, vechii funcționari ruși, acum români, ce s-au tras la oraș, locuiesc la periferie.

Sinagoga cea mai mare face concurență Soborului, o biserică destul de veche sfințită la 1804. Zidită din piatră, are la un colț o clopotniță masivă, două prisme suprapuse cu o săgeată scurtă și subțire. Interiorul este luminos, catapeasma înaltă, numai ocnițe cu icoane și ghirlanți bogat sculptate în lemn, după tipul bisericilor românești. În afară de o capelă militară și o bisericuță catolică, e singurul locaș de rugă pentru creștini.

Oraș de negustori cultura nu prea era de nevoie. De aceea lipsesc aici și impunătoarele clădiri școlare din Chișinău, Cetatea Albă sau chiar Ismail. Școala normală de băieți e găzduită într-o veche fabrică de spirt, iar liceul de fete abea se bagă n seamă când treci prin dreptul lui. Numai liceul de băieți „Ion Creangă” se află într-un loc mai spațios, ce atrage atenția prin zidul alb, curat, cât ține lungul străzii.

Totuși se simte influența lor, dar mai ales, influența unui om pus să păstorească peste credințioșii din Nordul Basarabiei. Cu adevărat omul sfințește locul și P. Sf. Sa Visarion Puiu, episcop de Hotin, ținându-se mai mult în slujba eparhiei decât de Senat, a săvârșit minuni.

O oază de hârnicie

La capătul înalt al orașului, pe loc așezat, se ridică impunătoarea și măreața clădire a Episcopiei, care așteaptă de prea multă vreme isprăvirea, spre bucuria celor ce ne pîndesc greșelile. Mai încolo, mai în afară, se înalță tot numai pe jumătate gata, Palatul episcopal, ce domină orașul. În jurul lui grădina e terminată. E dovadă de cât poate străduința omului. Locul de stepă este transformat în parc și vie, iar câmpul ars de altfel, e aicea folosit pentru ce trebuie unei gospodării întinse. E o oază de hârnicie, pricepere și mai ales energie. Deși mai rar decât păcatele, aceste însușiri sunt totuși câte o dată molipsitoare. Alături de vie, grădină și Palatul episcopal, răsărite ca din pământ, prinde să se înfiripeze și gospodăria Școlii normale, în apropierea lor se tot întetesc locuințele funcționarilor nou împroprietăriți.

Astfel, sub influența unui om, care știe ce vrea, se naște un nou cartier, românesc de data aceasta, de partea cea mai sănătoasă a locului.

Din păcate în Bălți, ca și aiurea, nu s-a stabilit un plan chibzuit de dezvoltare viitoare a orașului. În loc ca totul să se concentreze în jurul noului centru creat spre a se putea apoi mai lesnicios săvârși lucrările edilitare legate de dezvoltarea unui oraș, s-a dat voie să se clădească oriunde adevărate cocioabe cu pereți de lut, acoperiș de pânză gudronată, scânduri ori petice de tablă: jos în preajma mlaștinilor ori sus pe coastele râpoase ale dealurilor arse de soare. Noul oraș capătă un aspect dezmațat, iar neajunsurile primelor așezări se mărește prin toleranța noilor clădiri, dacă astfel se pot numi cocioabele presărate peste tot. Își poate închipui oricine dacă celor aproape 1000 hectare, suprafața orașului în 1924, poate să li se dea îngrijire corespunzătoare nevoilor. În această privință domnește încă orientalismul de demult.

Simetria Botoșanilor

E curioasă impresia ce-ți face orașul pentru întâia oară. Când vii dinspre Iași, îți apare la orizont, din gara Răuțel o îngrămădire de case, în ceața depărtării. Dacă te apropii de gara Pământeni, lângă inima orașului, nu vezi decât clădirile cazarmelor, pe urmă dispare cu totul. Ca să ajungi la gara principală, depărtată de oraș, trenul face o curbă largă, șerpuiind printre ogoare, trecând poduri. Crezi că apuci drumul mai departe, în stepa întinsă, când deodată răsar trei fețe de dealuri numai case. Dealul pe care e așezat orașul e în formă de potcoavă. Înconjurând un loc plan, mlaștinos, în care chiar în toiu verii sclipesc ochiuri de bălți, aicea Răuțelul dă în Răut, iar acesta molatec se oprește în cotituri leneșe. Numele orașului e potrivit dat.

Cu mai strictă grijă edilitară, neajunsurile naturale pot fi înlăturate. Bogăția împrejurimilor, depresiunea largă în care e pus orașul, fac din el un centru firesc, simetria Botoșanilor de dincolo de axa Prutului. Natura e darnică sub aparența ei sărăcăcioasă. E rostul omului ca să-i împlinească lipsurile. Aici vin în joc însușirile lui, voința și priceperea care prefac pustiul cel mai strașnic. Într`acestea se vede superioritatea adevăratului om.

Textele, preluate de Iulius Popa din cartea lui I. Simionescu „Orașe din România” apărută la editura „Cartea Românească” în 1925, sunt publicate în Curierul de Nord, 1992, 11 ian., p. 5.

Geo BOGZA

scriitor, ziarist român

UN ORAȘ DIN INFERN

Era într-o miercuri, aproape de seară, într-o zi cu cerul întunecat de nori vineți, cum e cremenea și tot atât de compacti, când am ajuns în orașul Bălți, și cu acesta, voiajul meu în Basarabia a atins cel mai dramatic și mai uluitor epizod. În timp ce am străbătut orașul acesta, în nenumărate rânduri m-am frecat la ochi, am căutat să-mi revin, mi-am sfâșiat cu unghiile carnea, am făcut tot ce se poate pentru a-mi da seama că nu sunt pradă unui vis îngrozitor, că tot ceea ce văd există în realitate, că viziunile de coșmar și de nebunie nu pot fi risipite ca o halucinație, deși erau, atât de superlativ, atât de sângeros halucinante.

Mă vor crede oamenii? Orașul acesta din Basarabia e un oraș al infernului, e tot ce poate fi mai îngrozitor pe fața pământului.

Și dacă într-o zi, aș afla că s-a scufundat în adâncime și în locul lui a apărut un lac de smoală, nu m-aș mira; într-atât lucrurile văzute în el mă îndreptățesc la cea mai absurdă credință. Dar însăși oamenii, locuitorii acestui infernal oraș, n-aveau ei conștiința propriei lor damnațiuni? Nu se vede pe obrazul fiecăruia din ei că se știu osîndiți la această totrură fără scăpare la viețuirea în acest loc sinistru satanic insalubru.

Închipuiți-vă un câmp pe care s-ar afla o sută de mii de cadavre de cai intrate în descompunere. Cuiva i-a dat prin minte să clădească deasupra acestul câmp un oraș.

Cârduri de ciori, zeci de mii de ciori, se rotesc fără încetare deasupra orașului. De cum pornești de la gară pe strada care duce spre centru, un val de putoare pestilențială de cadavru intrat în descompunere te ia în primire și nu te mai lasă până ce nu părăsești orașul. Așa întâmpină Bălți pe toată lumea, așa m-a întâmpinat și pe mine.

Mă aflu în trăsură cu negustor evreu, de la Lipcani, care a mai trecut pe aici acum două zile și e îngrozit. Bălți îngrozește până și evreii din Basarabia.

Să vezi domnu ce de muște, ce de muște. Nu, nici pe un câmp, cu o sută de mii de cadavre intrate în descompunere, n-ar putea fi atâtea ciori și atâtea miliarde de muște.

Ca și cum mizeria din târgurile de până acum n-ar fi fost decât un preludiu, n-ar fi făcut decât să o pregătească pe aceasta; orașul Bălți, care e de altfel municipiu, reușește să fie o chintesență a tot ceea ce e murdărie, urâțenie și disperare în întreaga provincie basarabeană, că a fost proclamat municipiu, când ar fi trebuit să fie numai orașul lepros, orașul cangrenă, cel mai bolnav și mai putred al țării, aceasta e o eroare de matematică edilitară care, neținând seama decât de numărul mare al oamenilor din această vale fetidă, a numit-o municipiu, fără să se uite la dărăpănăturile sinistre în care locuiesc, la spectacolul macabru și internal al străzii.

Municipiu e Bălți, da un minicipiu al foamei, al mizeriei și al deznădejzii. Oraș mai bântuit de atâtea flagele, mai canceros și mai penibil, nici că se poate.

Și cum veneam în după amiaza aceea întunecată dinspre Nistru, trenul părea

el însuși un element al naturii, un fluviu care coboară în voie, încotro e depresiunea. Apa venea din toate punctele cardinale și aici se oprea în culcușuri de nămol. Se înșirau bălțile una după alta. Au mai secat cu timpul, dar tot au mai rămas destule, încât orașul din preajma lor să capete un sens teribil Bălți. Pentru prima oară, acest fel de denumire nu e numai platonice. Realitatea la care face aluzie, e imediată și îngrozitor de elocventă.

Mizeria socială a orașului complicată cu cea a insalubrelor condiții geografice – și iată viața de pe aceste meleaguri, zbatându-se sub un odios blestem, sub o zodie cumplită și nemiloasă.

Bălțile care îl precedau în lungul liniei ferate, nu sunt lacuri pentru plimbat cu barca. Dacă, totuși, ceva plutește pe suprafața întinsă a apelor, atunci aceasta e un cadavru de cal. Și, astfel, orașul se anunță de departe.

De când îl vedeam încă din tren, el mi-a apărut, deodată, înconjurat de un nimb luminos, de o aureolă aproape. Nu era decât praful care se ridică de pe străzile lui în mari cantități și plutește în permanență deasupra, până la o înălțime de zeci de metri.

Străpungând această nebulozitate îmbâcșită, câteva coșuri de fabrică înalte fumegând dramatic. Primele pe care le zăresc de când mă aflu în Basarabia.

Treptat orașul se apropie. Ziduri dărăpănate se ridică în aer, ca într-un decor de film, care ar vrea să prezinte ravagiile unui cutremur de pământ. Și trenul se oprește în gară, pe fundul mării depresiuni geografice, pe fundul infernului.

Când am trecut de partea cealaltă a gării, spre oraș, așezate într-un semicerc care părea o gură flămândă deschisă, vreo șaptezeci de trăsurile așteptau. Trăsurile din Bălți sunt ușoare și mici cât o cutiuță. Trase numai de un singur cal, acesta are deasupra hamului un jug de lemn, ornamental ca vechile troice rusești din filme, din cântece și din fotografii. Să vezi domnu ce de muște, ce de muște.

Erau într-adevăr îngrozitor de multe, într-un fel care nu se poate descrie. De cum ne-am apropiat de oraș, au început să se vadă în cantități compacte, mase întregi lipite aproape una de alta încât păreau o marmeladă cleioasă, viscoasă. Când se abăteau asupra oamenilor, aceștia nu le goneau, ci și le ștergeau de pe față cu palma, cum te-ai șterge de noroi sau sudoare. Ferestrele caselor, acoperișurile, oamenii, animalele, tărâbile negustorilor erau pierdute sub straturi groase de muște.

Am crezut în nenumărate rânduri că visez, că sunt pradă unui coșmar, că asemenea lucruri nu se pot petrece în realitate. Și totuși nu visam, eram perfect treaz, iar ochii mei înspăimântați continuă să înregistreze aceste viziuni care îmi masacrau sensibilitatea, îmi făceau nervii să deraieze.

Oamenii acestui funest oraș, n-ar putea fi spălați cu toate apele pământului. Ar fi și inutil, de altfel. Murdăria lor nu e numai murdăria din punct de vedere sanitar, e o murdărie în care se complac cu deznădejde, o înverșunare fiziologică și o sfidare grotescă adresată întregii lumi. De cum s-au născut murdăria i-a ros, le-a atacat toate fibrele ființei, le-a dizolvat ca un acid sulfuric. Ei fierb în ea ca într-un cazan. Murdăria aceasta e ca un act sinistru de autoflagelare. Oamenii își încheie, în felul acesta, gravele și tragicele socoteli pe care le au cu viața. Săricie. Foame.

Frig. Păduchi. Ploșnițe. Mizerie. Blesteme milenare. Toate pe capul lor, năucit, exasperat, înnebunit. Înveșmântați în cuirasa cumplitei lor murdării, mânați parcă de un demon lăuntric, cutreieră orașul din zori până în noapte ca niște leproși ce nu-și găsesc astâmpăr, ca niște fantome blestemate și demente.

Omul care vine din alte părți ale lumii, unde mizeria socială și dramele sufletești ale celor care o trăiesc nu au altă intensitate, nu se poate să nu fie profund zguduit, să nu sufere o adevărată comoție de pe urma lucrurilor întâlnite pentru prima oară aici. Ce sensibilitate omenească va putea rezista caselor pipernicite, strâmbe, îngrozitor de murdare, îngrozitor de urâte, prin ale căror ferestre sparte se zăresc întotdeauna interioare mizere și macabre, paturi în care chiftesc sute de mii de ploșnițe, alături de obrazuri omenești deformate, supte până la os de foame și deznădejdi cumplite. E un oraș cu oameni vii, ca un oraș cimitir, un oraș cu cadavre întrate în descompunere.

Așa s-ar întreba oricine din cei care ar pătrunde pentru prima oară pe aceste străzi, întâmpinat de cele mai pestilențiale duhori ale lumii și ar vedea pe obraji oamenii și pe lucruri masa compactă de muște grase și verzi cum doar pe cadavrele cailor se mai adună. În atâtea rânduri privind miile de ciori croncănind sinistru pe deasupra orașului, dându-i târcoale ca unui câmp de stârvuri, m-am întrebat eu însumi, dacă mai sunt pe pământ sau am coborât pe meleagurile unui infern de hoituri, de viermi și de duhori cumplit pestilențiale.

Dar nu eram în nici un infern, ci în Basarabia, pe străzile îngrozitoare ale celui mai blestemat oraș din această provincie, ea însăși atât de blestemată...

**Bogza, Geo. *Basarabia țară pe pământ.*
București, 1991, pp. 77-81.**

***

Alexandru BUDIȘTEANU

arhitect român, elev al Liceului „Ion Creangă” din Bălți

AMINTIRI DESPRE BĂLȚIUL INTERBELIC

Amintirile mele propriu-zise din copilărie provin din orașul Bălți, unde am locuit preponderent în acea perioadă. Bălțiul este unul dintre orașele vechi ale Moldovei, fiind menționat încă de pe vremea lui Alexandru cel Bun, la începutul secolului al XV-lea. Numele orașului vine de la bălțile care existau în apropierea confluenței a două râuri – Răut și Răuțel. Este înconjurat de tipicele dealuri basarabene, fiind situat într-o zonă agricolă cu pământ mănos. Localnicii se ocupau în mod tradițional cu agricultura și creșterea vitelor.

Orașul era capitala unui județ cu același nume, fiind atunci, ca și acum, după Chișinău, al doilea oraș ca mărime și importanță din Basarabia. În anii 1930, când am locuit acolo, orașul Bălți avea o populație de circa 50.000 de locuitori. Bălțiul era și este caracterizat prin prezența unei industrii alimentare cu tradiție,

fiind vorba de fabricarea uleiului, a zahărului și a produselor de vinificație. El a fost și este de asemenea un important centru administrativ, cultural, precum și important nod de circulație.

Majoritatea locuitorilor o constituiau în perioada interbelică românii. Pe locul următor erau evreii, orașul fiind marcat puternic de prezența lor. Industria și comerțul erau practic în mâna lor. (Este suficient să mă refer la cele trei principale fabrici din oraș, care erau: două de ulei, ai căror proprietari se numeau Wohlman și Friedman, precum și a treia, fabrica de zahăr, pe care o poseda Ismanski, evreu și el.). În general, evreii erau bine organizați, aveau un liceu al lor, diferite instituții, asociații și organizații, inclusiv sportive, manifestându-se ca o etnie cu personalitate. Ca detaliu pot menționa că aproape toți medicii din oraș erau evrei. (Așa cum aveam să constat peste mulți ani la New York...). Urmau ca populație, ucrainenii și rușii. Ucrainenii reprezentau o populație mai modestă din punct de vedere social și mai aproape de originea sa rurală. Rușii erau socialmente foarte diferiți, printre ei numărându-se atât localnici cu antecedente în timp, cât și ruși opozanți ai regimului sovietic, ce se refugiaseră în Basarabia venind de peste Nistru.

Pe vremea mea acolo au existat două licee de prestigiu: liceul de băieți „Ion Creangă” (înființat la început ca liceu rusesc în 1906), precum și liceul de fete „Domnița Ileana”. Existau, de asemenea, un liceu comercial românesc, un liceu evreiesc, precum și o Școală Normală. Ulterior, după ultimul război, această Școală a devenit Institut învățătoresc. Ca nod de circulație feroviară și rutieră Bălți este situat la intersecția a trei magistrale, care vin și duc spre Iași (prin Sculeni pe șosea și prin Ungheni pe calea ferată), spre Chișinău și spre Hotin - Cernăuți. Are și un aeroport.

Orașul în vremea copilăriei mele, era un târg tipic de provincie, care a beneficiat însă, ce e drept, încă din perioada țaristă de un plan urbanistic de bună calitate. Clădirile din perioada copilăriei mele erau, chiar și cele mai pretențioase ca arhitectură, numai cu parter și arareori cu etaj. Strada principală cu magazine era strada „Regele Ferdinand” (actualmente „Independenței”). Alte străzi mai importante erau „Carol” fostă „Petrogradskaia” (actualmente „Ștefan cel Mare”) și Ștefan cel Mare (actualmente „Pușkin”). În centrul propriu zis era Prefectura, principala biserică, cu hramul Sfântul Nicolae, precum și trei cinematografe: „Lux”, „Scala” și „Modern”. Mai existau o serie de biserici, printre care și o frumoasă biserică armenescă, care există și acum, în ciuda absenței unei comunități armenefști. Exista o Grădină Publică centrală, devenită în prezent parcul „Andrieș”.

Românii au construit o impozantă Catedrală cu hramul Sfinții Constantin și Elena, sfințită în 1935, în prezența Regelui Carol al II-lea. În oraș era și sediul Episcopiei Hotinului. Bălțiul avea și un stadion, ce e drept destul de modest ca realizare. Comerțul era înfloritor. Magazinele erau foarte bine aprovizionate și se găseau produse foarte variate pentru toate pungile, inclusiv produse de lux sofisticate. Piețele agro-alimentare erau abundente și nimic nu prevestea vremurile grele care urmau să apară începând cu 1940.

În afară de orașul propriu-zis mai existau cartierele Slobozia, dincolo de râul

Răut, peste care trecea un pod, care ni se părea mare, cartierul Pământeni, unde se construiau case gen vilă, Teioasa, precum și alte cartiere mai puțin bine definite. Desigur că exista și o populație nevoiașă. Îmi aduc aminte cum se făceau colete de sărbători și că am mers, cu donații din partea liceului „Ion Creangă”, într-un cartier mărginaș și am oferit obiecte și alimente unor săraci.

Orașul avea două gări. Gara principală era Gara Mare sau Slobozia, situată în cartierul nordic având același nume, fiind amplasată pe linia care ducea spre Cernăuți și Gara Mică sau Pământeni, care te ducea spre Iași. Aici era și un pasaj superior peste calea ferată, pe care ajungeai spre Râșcani și unde, pe un promontoriu, se găsea un frumos monument obelisc și un cimitir al eroilor români căzuți în Primul război mondial. (Din nefericire, acest monument și cimitirul au fost distruse complet de către sovietici).

Din punct de vedere edilitar, orașul se prezenta prost. Străzile erau pietruite în mod rudimentar, iar trotuarele erau de pământ. La intrările în case erau niște lame de metal sprijinite de doi suportți de lemn. Erau foarte necesare, deoarece îți curățai, folosindu-le, noroiul de pe talpa pantofilor. Orașul nu avea un sistem de canalizare și nici de alimentare cu apă. După ploaie, în lungul bordurilor se creau pâraie de apă, care se scurgeau pe cale naturală. La topirea zăpezilor pâraiele acestea se permanentizau, până se epuiza sursa de apă provenind din zăpadă. Mi-aduc aminte că noi copiii făceam bărcuțe de hârtie și le dădeam drumul pe aceste pâraie, care ne însoțeau pe drumul către școală... Iar clima în mod cert era diferită față de cea de acum. Odată instalată vremea rece, cădea și zăpada, aceasta fiind prezentă până primăvara. Iar după topirea acesteia, în general erau excluse ninsori noi.

**Budișteanu, Alexandru. *Sub patru regimuri pe toate continentele.*
București, 2014, pp. 48-50.**

Tatiana BULIGA

ORAȘUL MEU DRAG DE DOINĂ ȘI BALADĂ

Orașul Bălți prin așezarea sa în centrul unei regiuni productive a devenit cea mai importantă localitate din Basarabia. El este așezat într-o regiune mlăștinoasă la confluența Reuțelului și Răutului, la o distanță aproape egală între Prut și Nistru.

Primele date documentare despre această localitate vin de la începutul secolului XV. În 1421, pe timpul domniei lui Alexandru cel Bun, ea aparținea ducesei Mazovețchi. La sfârșitul secolului XV, tatarii au prădat acest oraș și până la începutul secolului XVII documentele nu atestă nimic din istoria lui.

După datele vechi istorice, această localitate, pe la începutul secolului XIX, era un târgușor comercial foarte important, proprietate a lui Panait Catargi.

Soarta orașului a fost aceeași ca și a Hotinului și Sorociei, căci de câte ori ele au fost ocupate, au fost prădate și devastate. Nenorocirile se țineau lanț: pe la 1860

orașul a fost aproape distrus de un incendiu, în anul 1882 a suferit un alt incendiu, în care au ars toate clădirile.

Populația orașului Bălți, pe parcursul istoriei creștea considerabil, ceea ce a determinat ca localitatea să fie decretată ca municipiu cu începere de la 1 ianuarie 1930.

Prima stemă a municipiului înfățișează pe un scut roșu o movilă de argint în vârful căreia stă îngenunchiat un arcaș moldovean, întinzând arcul spre stânga, totul este susținut de o apă undată albastră, din care ies la stânga și la dreapta movilei câte o trestie de papură cu trei foi. Scutul este încununat de o coroană din 7 turnuri.

În anul 1918 comisia heraldică adoptă o altă stemă a județului Bălți care derivă din vechea stemă a județului Iași: scut roșu cu un cap de cal spre dreapta, calul fiind simbol al comerțului liber.

Cea mai veche clădire care s-a păstrat în patrimoniul orașului Bălți este catedrala Sfântului Nicolae construită în 1791. Cele mai multe monumente arhitecturale și-au făcut apariția în prima jumătate a secolului XX: catedrala Constantin și Elena, biserica Sfânta Parascheva. Această perioadă a fost atestată drept perioadă de înflorire a municipiului Bălți.

Dacă e să vedem de unde vine numele de „Bălți”, putem spune: de la așezarea sa geografică pe un loc mlăștinos, adică într-o baltă.

Generația Pro. 2003, nr. 7, p. 5.

Ion CARAS

locuitor al orașului Bălți, deportat la 7 iulie 1949, revenit la baștină în 1962

MĂ TEMEAM SĂ NU MĂ DEOSEBEASCĂ CINEVA, SĂ MĂ ARATE CU DEGETUL

Notă introductivă

Experiența deportărilor staliniste, trăită de Ion Caras din or. Bălți în anii copilăriei și adolescenței, a devenit parte din proiectul „Români în Gulag” grație surorii, Alexandra, care ne-a îndemnat să aflăm astfel „adevărul, așa cum a fost”. Întâlnirea propriu-zisă a avut loc în incinta Universității de Stat „Alec Russo” din Bălți. Am remarcat, din prima întrevedere, spiritul organizatoric și responsabilitatea auto-cultivată pe parcursul vieții: Ion Caras s-a prezentat cu punctualitate la ora fixată pentru interviu, având asupra sa numeroase documente ale timpului, inclusiv un manuscris de șapte file în care se regăsesc cele mai pronunțate momente care i-au marcat destinul și care fac dovada nedreptăților suferite de familia Caras în timpul regimului sovietic.

Primele amintiri ale lui Ion Caras reflectă evenimentele Celui de-al Doilea Război Mondial și reinstaurarea puterii sovietice pe pământurile *eliberate*. Părinții au intuit

sorgința regimului comunist și, în 1943, încearcă să se refugieze în România, însă reușesc să ajungă abia până la Fălești de unde sunt nevoiți să facă cale întoarsă: starea sănătății mamei, însărcinată cu Gheorghe, era prea șubredă pentru a risca continuarea drumului peste Prut. În anul următor, 1944, acțiunile întreprinse de puterea sovietică în Basarabia confirmă temerile părinților, aceștia fiind lipsiți de proprietatea funciară (cinci hectare de pământ). Mai mult, bunelul patern, Mihail Caras, este arestat cu confiscarea averii – turma de peste o mie de oi, care era mândria întregii familii – și impus de noua administrație să-și ducă mioarele, pe jos, până la Odessa, împreună cu alți gospodari vrednici din sat; odată ajunși la destinație, basarabenii au fost puși după gratii, iar animalele confiscate și transportate mai departe. Sfârșitul războiului, în 1945, intervine cu o nouă lovitură pentru familia Caras – decesul mamei, lăsând în urmă patru copii și un tată văduv, plecat pe front.

Deportarea din 1949 a rămas un fapt inexplicabil până astăzi pentru Ion Caras: erau patru copii minori rămași în îngrijirea tatălui; familia era lipsită de proprietate funciară, căci pământul fusese confiscat în 1944; unica avere a familiei Caras către anul 1945 – mașina de treierat – a fost deja cedată benevol în folosul sovietului sătesc, sub presiunea impozitelor exagerate la stat. În 1949, deși proprietatea familiei rezuma la o casă cu pământul adiacent din curte și la o vaca cu vițel, familia Caras este inclusă în categoria „chiaburi” și, ulterior, desemnată drept „element social periculos” (fapt confirmat în răspunsul primit de la Ministerul Afacerilor Interne al Republicii Moldova din 21 iulie 1993, nr. 8/4-K-28) și condamnată la deportarea în Siberia, cu confiscarea averii („S-a confiscat cum? Ce-au vrut să scrie aceea au scris. Au scris că au găsit o pernă, dar la noi erau vreo cincisprezece perne în casă...”). Nu este primul caz, când remarcăm discrepanțe în lista bunurilor din „Fișa averii confiscate” cu cele relatate în mărturiile persoanelor deportate.

Atitudinea inumană a regimului față de deportați a durat pe parcursul întregii deportări, începând cu „ridicarea” și până la momentul „eliberării”. Ion Caras totuși a supraviețuit, prețul fiind sănătatea deteriorată și traumele memoriei produse de aceste încercări: căldura toridă a lunii iulie și mizeria din vagonul de vite în care au fost transportați spre pământuri străine, frigul și foametea din primul an de deportare, condițiile de muncă silnică la defrișarea pădurilor siberiene...

Speranța de a avea o profesie în viață i-a dat puteri să meargă mai departe, lucru deloc ușor de realizat în condițiile interdicției de a părăsi localitatea („era special slujba lor, care veneau și ne controlau zi la zi, dacă suntem toți...”). Ion Caras – chiar cu contribuția supraveghetorului! – reușește să ocolească prohibițiile autorităților meargând la studii la Școala de Mecanici de Cinema din Irkutsk.

Eliberarea de sub corvoada comendaturii, în 1958, și redobândirea dreptului de a pleca oriunde este umbrită de înrolarea în rândurile Armatei Sovietice, care i-a amânat cu încă doi ani drumul spre casă.

Ion Caras a revenit la baștină abia în 1962. Deși administrația locală nu-i permitea să rămână în Bălți („așa ne-au spus: „De unde v-ați dus în armată acolo și întoarceți-vă, dar de acolo mai departe – treaba voastră!”), Ion Caras încalcând

interdicțiile a rămas în orașul natal, iar la scurt timp obține un serviciu și se căsătorește. Angajarea deplină în câmpul muncii și responsabilitățile legate de familie nu au constituit o barieră în atingerea visului de consolidare a cunoștințelor: Ion Caras absolvește clasa XI-a la școala serală și continuă studiile la Colegiul Politehnic din Bălți.

În 1989 familia Caras este reabilitată; în opinia lui Ion Caras, „reabilitarea nu a fost până la sfârșit...” în 1995, Domnia Sa ajunge să treacă printr-un nou val de insulte, violențe, amenințări - toate pentru că a îndrăznit să-și revendice proprietatea părinților, confiscată de regimul stalinist în iulie 1949. Nedumerit de faptul că trebuie să lupte, și după reabilitare, cu birocrăția și nedreptatea săvârșite de statul sovietic, Ion Caras recurge la acțiuni de protest și înfruntă procese de judecată timp de nouă ani. Administrația locală a mun. Bălți nu recunoaște până în prezent dreptul de proprietate a lui Ion Caras asupra unei părți din curtea casei, sfidând orice documente de confirmare a faptului că tatăl, Mihail Caras, a cumpărat casa împreună cu pământul adiacent; fapt pentru care Ion Caras a depus dosar la CEDO.

Interviu și notă introductivă de Lidia PĂDUREAC

Amintiri despre viața de până la deportare

Familia și „Moșia lui Caras”...

Eu, Ion Caras, născut în [orașul Bălți,] anul 1935, în anul 1949, familia noastră - tata, bunica și noi, patru copii - am fost deportați în Siberia.

Bunelul meu, Mihail Caras, în 1918, a fost un fel de revoluționar, ținea cu rușii. Nu era cărturar și i-a fost înmănată o ștampilă cu care putea semna careva documente. După unirea Basarabiei cu România a rămas aici și era foarte bogat. În 1940 avea pământ, vite și o turmă de 1000 de oi. Avea patru feciori și la fiecare i-a cumpărat casă - așa și tatăl meu a făcut... În 1944, [bunelul] a fost arestat cu toată averea și a fost nevoit, sub convoi să conducă turma la Odessa. Pe drum s-a îmbolnăvit... Acolo [la Odessa] bunelul a fost închis în pușcărie. În 1945 a fost eliberat, a venit la Bălți și a murit, cu carul cu boi l-au dus la cimitir; a rămas bunica Vera singură cu fiii.

Casa [noastră] mi-o amintesc foarte bine. Trăiam într-o casă, așa, 100 de metri pătrați - ea și acum este în același volum - și trăiam noi, patru copii, mama și tata. Casa era de nuiete, dar trainică, fiindcă acum, când făceam reparație, nuietele erau încă bune. Părinții aveau pământ, tata avea cinci hectare de pământ, avea mașină de treierat, vacă, cai - el chiar armata o făcut-o în cavalerie; cu calul său a trecut armata - aveam porci, toată gospodăria a fost mare. Aici, lângă casă, noi aveam 1281 metri pătrați, am documente, da cinci hectare și șase zecimi - în câmp [între satele Heciul Nou și Mândrești], Da, așa și se spune: „Moșia lui Caras”... Acolo și bunelul avea pământ și vie, și tata avea pământ și căsoaie chiar pe pământul cela. Avea ocol unde ținea oile, vitele.

Mulți, tare mulți din Bălți [s-au refugiat în România]

Noi, în anul 1943, și am fugit. Ne temeam de asta [de puterea sovietică] și tata ne-a încărcat... în România [vroiam să fugim]. Fratele lui tata, mai în vârstă ca tata, a fugit. împreună, el cu a lui familie, noi cu a noastră familie. A lui familie a nimerit în România, dar noi am ajuns până în Fălești, în Fălești mamei i s-a făcut rău, că trebuia să nască pe Gheorghe, care era din 1943, tata și a întors repede calul înapoi – că eram cu căruța cu car, cu boi, cu tot cu lucrurile... – ne-am întors înapoi acasă. Tata zice: „Decât s-o pierd pe dânsa pe drum, mai bine mergem acasă...” Mulți, tare mulți din Bălți [s-au refugiat în România].

Eu aveam aici prieteni de la școală, umblam la pescuit, la scăldat, ne jucam... așa, muncă tare multă nu [făceam]. Până în 1944, deloc nu eram în muncă pentru că eram mici, da' după '44, avea tata stână - nu proprie, da comună - și îmblam la stână, îmblam la prășit, îmblam la cules. Tare să fi fost angajat în lucru – nu [am fost].

Când au venit în 1944 rușii

Mama încă era în '44 și tot atunci pe tata l-au mobilizat în armată. Toată gospodăria o fost luată. Chiar acolo [„Moșia lui Caras”] și o fost împușcat [un bou]... Știți, când au venit în 1944 rușii, o fost împușcat boul nostru. Avem doi boi și au venit niște ostași și au vrut să-i ia pe amândoi și tata nu le da voie, zice: „Cum, măi, [să vi-l dau], dacă eu l-am crescut și îmi trebuie?!” El [ostașul vroia] unul ca să-l ia, ei n-au vrut doi să ia, ei o vrut unu' și tata l-a oprit, și atunci ei o luat și au împușcat unul din boii tatei: „îți trebuie? Na-ți-l! Dacă nu-l dai și pe acela, te împușc și pe tine”! Acel mort o căzut jos, da' pe cel viu l-au luat... Puteți să vă închipuiți ce stare avea tata când i-au împușcat așa un animal.

De tot se ocupa tata. După moartea mamei, în 1945, bunica- două bunici erau, una de la țară din partea mamei și o bunică de aici din partea tatei; ele se ocupau cu noi și aveau grijă de gospodărie - bunica s-a dus la Comisariatul militar și a anunțat, că mama a murit și patru copii [au rămas] acasă. Prin Comisariatul militar pe tata l-au demobilizat. Aceasta a stricat tot - că el n-a făcut armata până la sfârșit. Fratele lui a făcut până la sfârșit, dar tata a fost demobilizat pe motivele familiale... El, cum s-a întors din armată, a intrat la lucru aici, în Bălți, la *Mașino-traktornoia masterskaia*, ca motorist.

Anii de foamete

Slava Domnului, la noi pe masă întotdeauna o fost ceva de mâncare, [împreună cu] bunica de la țară și bunica din oraș, am trecut [prin foamete], era mai greu că nu aveam mamă. De multe ori la piață vedeam cum cerșeau, cum erau oameni tare săraci, cum chiar morți [erau]. Singur am văzut oameni morți, umflați, pe stradă; a căzut și a murit. Mai mult se ajutau [oamenii în timpul foametei]. Poate și erau cazuri, dar mai mult se ajutau unul pe altul...

În anii 1946-1947, familia a avut cartele alimentare. Până la deportare, anii de foamete [au fost cei mai grei]. Măcar că noi n-am trecut [prin lipsurile foametei],

dar în atmosferă o simțeam cel mai greu.

Până-n 1949, toți erau mai mult cu România decât cu Uniunea Sovietică...

Pământ noi nu aveam atunci. Cum ni l-au luat în 1944, pământ propriu mai mult nu am avut. Nimic nu aveam, casa numai, și gata. Pentru mașina de treierat a venit un impozit foarte mare și tata atunci s-a dus la *selisovet* și a dat-o: „Na-vă mașina!” Nu trebuia să ne ia impozitul la *selisovet* Țigănia. Mașina era la *selisovet*-ul Teioasa. În Bălți era *selisovet*-ul Teioasa. Mașina acolo se afla. Noi aparținem de la Țigănia, dar mașina a fost dusă în Teioasa. Tata în fiecare an, în timpul treieratului grânelor primea de la lucru *koman dirovacinîe* și-l trimeteau încolo să lucreze pe mașina lui, să treiere grânele pentru colhoz. Eu nu știu cum era acolo, dar când se strângea mai multe grâne în niște girezi așa mari și apoi venea cu mașina de treierat și treiera tot acolo. Da' se achita și îi da [tatălui] în natură cu produse: cu grâu, cu secară, cu ovăz.

Salariul [tatălui] nu era rău, nu era rău. Nu țin minte cât. Eu știu că eu am fost, când îmi trebuia să găsesc niște documente, acolo unde el a lucrat erau încă vreo sută de ruble pe care nu le-a primit fiindcă la 6 iulie pe noi ne-au ridicat. În aceste șase zile sau, poate, și mai mult - o lună și șase zile putea fi - nu a primit salariu fiindcă nu mai era aici. Asta s-a întâmplat peste zece ani, când eu m-am adresat și am aflat despre acest lucru.

Toți vecinii trăiau la acest nivel și trăiau bine, trăiau bine până-n 1949. Tata era poate olecuțică mai bogat căci avea mașină de treierat – iată prin ce era mai înstărit. Părere foarte rea aveau [oamenii despre puterea sovietică]. Mahala noastră toți erau mai mult cu România decât cu Uniunea Sovietică...

Românii în Gulag: Memorii, mărturii, documente.
Chișinău, 2014, vol. 1, pp. 261-265.

Nicolae CAZACU

LIVIU REBREANU LA BĂLȚI

Acum 70 de ani, orașul Bălți a fost vizitat de către Liviu Rebreanu cu prilejul tradiționalelor sale conferințe închinare operei lui George Coșbuc. Marele romancier român era însoțit de Fanny Rebreanu, soția sa, și prietenul Anastasie Mitric, actor, dramaturg, regizor ...

În acel septembrie 1935, Bălțiul, important centru al culturii românești în perioada interbelică, încheia itinerarul celor șase conferințe susținute de Liviu Rebreanu la Văscăuți, Cindei, Zastavna, Coțmani, Lipcani.

Orașul Bălți, administrat la acea vreme de Petre Vrabie, aștepta cu deosebit interes sosirea marelui scriitor, fiind inundat de o mulțime de afișe care anunțau evenimentul extraordinar.

Era anul când Liviu Rebreanu împlinea vârsta de 50 de ani. Scriitorul a prefărat să-și sărbătorească jubileul printr-un ciclu de conferințe intitulat „George Coșbuc, poetul sufletului românesc”. Astfel, cel mai înzestrat romancier român,

Liviu Rebreanu, se prezenta pe sine prin prisma operei lui George Coșbuc, care i-a servit pe tot parcursul vieții drept unitate de măsură în materie literară și model clasic în arta scrisului.

Conferința lui Liviu Rebreanu a avut loc în sala cinematografului „Lux”, în ziua de 17 septembrie, la orele 17. 30. Sala a fost arhiplină. La întâlnirea cu scriitorul a luat parte fruntea intelectualității din municipiul Bălți. Printre cei adunați au fost profesori și elevi de la Liceul „Ion Creangă”, „Domnița Ileana”, Școala Normală... Discursul lui Liviu Rebreanu a impresionat profund publicul bălțean atât prin evaluarea operei lui George Coșbiuc, cât și prin ținuta impecabilă a conferențiarului.

Despre opera lui Liviu Rebreanu a vorbit Gheorghe Cârțu, directorul Școlii Normale. Acest remarcabil profesor de română a știut să analizeze și să aprecieze valoarea artistică, valențele estetice și sociale ale romanelor: *Ion*, *Pădurea spânzuraților*, *Răscoala*...

Conferința a fost un important eveniment în viața culturală a municipiului Bălți, înscriind o frumoasă filă în istoria lui.

Spirit românesc. 2005, 6 oct., p. 5.

VIZITA LUI NICOLAE IORGA LA BĂLȚI

În primăvara anului 1905, marele savant și om politic Nicolae Iorga, însoțit de Iancu Flondor, renumit fruntaș al mișcării de eliberare din Bucovina, a întreprins prima sa călătorie în Basarabia. Dorința de a vizita Basarabia, Nicolae Iorga o avea de mult timp, pentru a se convinge, dacă sub stăpânirea rusească ar mai fi rămas ceva din spiritualitatea românească în acest teritoriu. Despre această majoră preocupare avea să scrie atât de nuanțat în cartea „Neamul românesc”. Aici și-a înmănușiat impresiile memorabilei călătorii.

Nicolae Iorga vroia, în primul rând, să viziteze cetățile Hotin, Soroca, Tighina și altele. După ce a făcut cunoștință cu Hotinul și Cetatea Hotin a luat trenul spre Bălți, trecând prin mai multe stații de cale ferată: Lipcani, Ocnița, Dondușeni, Târnova, Drochia, Sofia...

De la gară până în oraș, Nicolae Iorga, împreună cu Iancu Flondor, a parcurs drumul cu birja, plătind o taxă de 50 kopeici rusești.

Deși Bălțiul nu prea l-a impresionat, savantul și-a fixat câteva însemnări despre această localitate (vedeți mai jos). În mod special a remarcat podul de peste Răut ca „unul bun, înalt și lung”.

Ajungând în oraș, oaspeții s-au oprit la hotelul, pompos numit „Londra” (de fapt un han mic). Aici s-a produs un imprevizibil incident. Abia intrați în odaia oferită, s-au pomenit cu un agent al ohranei țariste, care în modul cel mai abuziv le-a luat harta Basarabiei, cerându-le și pașapoartele. La întrebarea cu ce scop au sosit în Basarabia, Nicolae Iorga i-a răspuns că a venit într-o călătorie de vacanță în calitate de profesor pentru a cerceta bisericile vechi. Așa numitul polițist i-a confiscat harta, fără nici o explicație, fapt pentru care Nicolae Iorga a regretat

foarte mult. După o scurtă relaxare, marele savant a ieșit în oraș pentru rezolvarea câtorva probleme personale.

Nicolae Iorga și Iancu Flondor au luat cina la restaurantul Gării de tren, mergând până acolo pe jos și revenind cu birja. La hotel mai avusese o problemă. A fost nevoit să scrie o „cerere deosebită pentru a se schimba perinele”.

A doua zi dimineață savantul și-a continuat vizita cu trenul până la Florești și apoi cu trăsura până la Soroca.

Vizita lui Nicolae Iorga în Bălți a fost de scurtă durată, dar a înscris o pagină memorabilă în istoria orașului.

Vocea Bălțiului. 2011, 22 iul., p. 2.

VIZITA REGELUI FERDINAND I ÎN BASARABIA (18-24 MAI, 1920)

... Miercuri, 19 mai 1920, la ora 9.30 dimineața Regele Ferdinand a sosit la gara feroviară din Bălți, fiind întâmpinat cu căldură neobișnuită de către autoritățile orașului și mii de reprezentanți ai diferitor stări sociale din localitate și județ. Printre personalitățile notabile prezente să-și întâmpine Regele și Regina au fost: prefectul Ion Ionescu, primarul Grigore Sadovici, medicul primar Emilian Buzenchi, directorul Liceului „Ion Creangă” Nicolae Palamaru, proprietari de seamă...

Ca și pentru alte localități vizita regelui Ferdinand la Bălți a devenit un eveniment excepțional. „Gazeta Bălților”, publicație bilunară locală, a închinat acestui eveniment două articole „Oaspeți mari” și „Măreța primire a Suveranilor la Bălți”. Reproducem doar câteva secvențe despre starea de spirit a populației bălțene:

Trăsuri împodobite cu flori, cu tricoloruri treceau grăbite spre gară, ducând în ele lume după lume. Domnii în ținută de gală, doamne încărcate cu buchete, ofițeri plini de decorații se grăbeau cu toții să ajungă mai curând să vadă oaspeții atât de mari.

- Iar străzile în acest timp se umpleau de lume, școalele, armata, întreaga populație a orașului și multă lume venită din sate îndepărtate.

- Gara era numai verdeață și flori.

Despre primirea Regelui Ferdinand la Bălți, ca și în alte localități din Basarabia, pe larg au scris și publicațiile oficiale din România: „Adevărul”, „Dimineața”, „Universul”, „Viitorul”... „Entuziasmul era culminant, menționa cotidianul „Viitorul”, ... Majestatea Sa Regele a vizitat orașul Bălți escortat de 300 călăreți săteni, care au făcut garda Regelui”.

După primirea emoționantă de la Gară, înalții oaspeți, alături de suita guvernamentală, au asistat la un înălțător serviciu divin, oficiat la Catedrala Sf. Nicolae de un sobor de preoți în frunte cu protoiereul Vladimir Dimitriu. După aceasta, Regele a luat parte și la serviciile religioase, la fel de impresionante, de la Sinagogă și bisericile comunităților poloneze și armenie din oraș.

Solemnitățile desfășurate cu ocazia vizitei Regelui în Bălți au culminat cu defilarea

elevilor școlilor, din rândurile cărora s-au evidențiat liceele „Elena Chenșche” și „Ion Creangă”, a reprezentanților orașenilor și sătenilor din multe localități ale județului și ale trupelor militare în frunte cu generalul de divizie I. Jitianu.

Atmosfera de sărbătoare a bălțenilor participanți la defilare a fost menținută și de renumitul cor al Societății culturale „Simion Murafa” sub conducerea dirijorului George Paranici, profesor de muzică de la Școala Normală. După aceea splendidă defilare, nemaivăzută vreodată în Bălți, Suveranul a vizitat Spitalul Zemstvei din localitate.

În drum spre Cercul Militar din Bălți, unde înalții oaspeți erau așteptați pentru a lua masa, privirile Regelui, Reginei și ale persoanelor care-i însoțeau au fost plăcut atrase „de o casă foarte frumos împodobită cu scorturi pe motive românești”. Era casa familiei profesorilor Poclitaru: Elena – profesoară de română la Liceul de fete „Elena Ghenșche” și Mihai – profesor de muzică la Liceul „Ion Creangă”, ieșiți și ei la poarta casei să vadă suveranii Țării. Surprinși de emoțiile provocate de interesul marilor oaspeți față de casa lor, profesorii i-au invitat să le treacă pragul. S-a legat o convorbire interesantă. După o „amănunțită” examinare a covoarelor cu care era împodobită casa, s-a mai aflat că ambii profesori erau vechi luptători pentru românism, că după 25 de ani de dascălie în Macedonia, au preferat să-și continue apostolatul lor românesc și în Basarabia.

Și Cercul Militar avea să-l impresioneze pe rege cu frumoasa lui sală, pictată cu deosebită măiestrie de către pictorul Vintulescu.

Dintre luările de cuvânt adresate Regelui, în acel edificiu, îndeosebi a impresionat cea a Președintelui Zemstvei județene Hinculov, care a ținut să reamintească că anume Zemstva din Bălți „cea dintâi a votat Unirea cu Patria Mamă”.

În cuvântul său de răspuns Regele Ferdinand I a remarcat „Dați-mi voie să vă mulțumesc pentru sentimentele de dragoste ce mi le exprimați și să socot prea scumpe momentele pe care le trăiesc în mijlocul Dumneavoastră. Sunt prea fericit că am regăsit aici pe acei care au rămas de-a pururi un neam, unul și nedespărțit.

*Anuarul Catedrei de Discipline socioumanistice. 2009/2010.
Bălți, 2011, pp. 21-24.*

Iulian CODĂU

actor de teatru și cinema

ORAȘUL MEU – MÂNDRIA MEA

Orașul Bălți... Încă din fragedă copilărie a început a-mi cuceri sufletul... Trăiam în satul Sofia și părinții mei deseori veneau la Bălți. Orașul se strecura în sufletul meu cu mai multe minuni pe care le auzeam de la părinți: iarmarocul de cai, dughenele, cinematografele și ... „cheatra”. Dar ce fel de cheatra mai e și asta? Era vorba de teatru (Teatrul „Scala”), o casă mare, cu multe scaune...

Așteptam să cresc mare și să mă duc la Bălți, să-l văd cu ochii mei.

La 23 februarie 1947, în toiul foametei, clasa a șaptea din satul Sofia, în mod organizat, a urcat în tren și a sosit la Bălți, la Gara de Nord.

Orașul purta urmele războiului. Podul de pe Răut era dărâmat, iar alături, jos - unul din lemn, niște scânduri, care se clătinau de parcă te dădeai în scrînciob. După pod o grozăvie, nu alta! Numai dărămituri, numai gropi, mormane de pământ, că nici omul nu se vedea din dosul lui.

Printre ele șerpuiau cărăruși... cu copii vagabonzi, cu cerșetori, cu schilozi de război.

După prima întâlnire, mi-am mai purtat eu pașii, când iuți, când oropsiți pe bielele străzi ale sărmanului orașel. Gurile negre ale fostelor ferestre cu caraghoasele horboțele ale pereților schilodiți de gloanțe și bombe, rămâneai tot mai puține și mai puține. Cerșetorii aproape că dispăruse, copiii vagabonzi dispăruse și ei, celor cu chinjalul le rămăsese numai numele, dar invalizii de război, care fără o mână, care fără amândouă, care fără un picior, care fără nici unul mai țocăiau cu cârjele lor pe caldarâmul prăfuit pe la colțuri de stradă. Unii cântând ceva de jale, alții îngânând niște rugăciuni... Și lumea le strecura, care și ce avea, care și ce putea, căci sufletul trecut prin râșnița războiului, dar mai ales al foametei, știa ce-i nevoia și era blândă și blajină...

Curierul de Nord. 1996, 25 mai.

Ludmila DOBROGEANU

EVENIMENTE LITERARE DIN BĂLȚIUL INTERBELIC

Bălțiul interbelic a fost gazda unor mari evenimente literare în cadrul cărora s-au comemorat clasicii, s-au cinstit contemporanii, s-a discutat despre literatură, s-au citit creații literare.

Poate și astăzi sunt în viață cei, care cu ropote de aplauze i-au mulțumit scriitorului Cincinat Pavelescu pentru poezia „Pastel de primăvară”, publicată mai târziu în „Universul literar” și citită la o șezătoare literară oragnizată în Bălți. Marele epigramist și poet a venit la Bălți împreună cu Ion Minulescu, George Gregorian Gheorge Brăiescu. Cu toate că întâlnirea a avut loc într-o magazie (pe atunci în oraș nu era o sală specială), sala a fost arhiplină, iar scriitorii au fost răsplătiți cu aplauze.

În anul 1934, în Bălți se inaugurează ansamblul arhitectonic cu teatrul „Scala” și două cinematografe „Modern” și „Lux”. Acest ansamblu a găzduit întâlniri cu oameni de cultură, conferințe, serate literare, care adunau un public numeros și iubitor de frumos.

N-a fost excepție nici întâlnirea cu Liviu Rebreanu la 17 septembrie 1935, orele 17.30 în sala cinematografului „Lux”. Aici, la Bălți marele scriitor a încheiat ciclul de conferințe (6 la număr) cu genericul „George Coșbuc, poetul sufletului românesc”. Prin aceste conferințe scriitorul și-a sărbătorit jubileul de 50 de ani.

Un alt eveniment literar, care a marcat publicul, a fost serata literară organizată de profesorul Ion Manolache de la Liceul „Ion Creangă” în martie 1939, în sala teatrului „Scala”. Invitații seratei au fost scriitorii Ionel Teodoreanu, care a citit un fragment din romanul „La Medeleni”, Ion Minulescu, care și-a terminat recitalul cu legendara poezie „În orașul care plouă”.

Muzeul – o filă din istoria Bălțiului. Bălți, 2010, pp. 25-26.

Arcadie DONOS

actor român de teatru și cinema, născut în Basarabia

CASELE MELE DIN ORAȘUL BĂLȚI (PE RĂUT)

Cine crede că orașul Bălți, cum îl arată numele, era numai bălți și băltoace, se înșeală. Avea și străzi pietruite, și grădini, și mai ales grădina publică. Pot depune mărturie: când am trecut pe lângă ea, în vârful căruței plină cu bagaje, ce ne aducea la prima noastră casă din Bălți, cânta o fanfară. Aveam opt ani, terminasem clasa întâia, într-un târgușor din apropiere și acum ne mutam la oraș. Mi-a spus fratele meu mai mare, Oleg, care era la liceu, venise mai demult, că e fanfara regimentului 6, condusă de căpitanul Cherber.

Am tras la casa unui consătean, de pe strada „Unirii”, stradă pietruită și cu salcâmi pe margini. Casa nu era prea mare dar gazda avea două fete mărișoare, și ele erau la liceu ca și frații mei, Mihai și Oleg, care aveau cu cine sta de vorbă, eu mă uitam printre gard.

Ne-am mutat apoi, pe o stradă lăturalnică. Avea doar „trotuar” din scândură, dar avea curte, pentru trăsurile ce veneau de la Rughi, să ne ia acasă, de Paști, de vacanța mare, câteodată de Crăciun, tata era funcționar. În fața geamului, la un colț de stradă, țin minte, era un chiosc pentru afișe. Începusem să deslușesc bine literale, citeam din casă afișele cu glas tare, dar pe multe nu le deslușeam, erau scrise în limbi necunoscute de mine.

Noua locuință era pe strada Hașdeu, aproape de „Școala Comercială” în care învățau frații mei, eu ajunsesem în clasa a patra primară. Era o casă lungă, în fundul unei grădini. În casa din față locuia proprietarul, avea o fată mai în vârstă și mai puțin frumoasă, dar cânta frumos la pian, o ascultam seară de seară. Venea și un cavaler tomnatic, cum îi spunea mama, și cânta la vioară, se înțelegeau bine. Îi ascultam, dar nu și în serile când fugeam la Grădina publică, să ascult fanfara: joi, sâmbătă și duminică. „Să nu stai târziu”, striga mama după mine... „Numai până la pocnitori!” îi răspundeam în fugă. Dirijorul fanfarei, în „Uvertura 1812” de Ceaikovski, în timpul încrâncenării sunetelor ce simbolizau lupte rușilor cu francezii, băgase niște pocnitori. Le audiam și plecam... Îmi mai plăcea pe stradă aceea că eram aproape de Regimentul 6 Vânători și auzeam toate semnalele gornistului, le învățasem pe de rost.

Apoi a venit vremea să ne mutăm și iar ne-am mutat, pe aceeași stradă,

încă mai aproape de regiment. Vedeam de pe geam ghereta santinei, cum ieșea gornistul și anunța venirea colonelului Mateiaș, care sosea într-o trăsură, era grozav! Dar retragerile cu torțe, de sărbătorile naționale, când mă țineam după pasul soldaților ce purtau făclii prin tot orașul, până afară de oraș, la „Episcopie”.

Când am ajuns și eu la Liceul comercial, ne-am mutat într-o casă mai departe de centru, peste linia ferată, în fața gării „Pământeni”, cum se numea și cartierul, plin de câmpuri și grădini. Eram în clasa întâia de liceu și nu pricepeam de ce umblă locomotivele toată ziua, cu treabă și fără treabă, pe linii. Mi-a lămurit tata: „Fac manevre”.

Anii 37-38 m-au prins într-o casă din curtea unei mori, aflată peste râul Răut. Avea o grădină lugubră, noroc de un regiment de motorizate ce într-o zi a umplut-o cu mașini și tanchete. Mă simțeam apărât. Acolo am auzit o discuție între fratele Mihai și Oleg. Mihai venise de la votare: „Câte partide politice s-au prezentat la votare, oare înțelege vreunul primejdia în care ne aflăm?”. Iar când au plecat tanchetele și am rămas singuri, tot el s-a întrebat: „Ai noștri se vor opune la ceea ce ni se pregătește”? Aveam să aflăm mai târziu.

Dar viața mergea înainte și noi iar ne-am mutat. Am revenit pe strada „Regele Ferdinand”, unde stătusem când Sergiu Grossu mi-a adus revista lui „Flori de stepă”, pentru care-și vânduse paltonul. Casă în centru, cu o grădină mare, cu păsări cântătoare. Fratele Oleg se înscriesese la „Academia Comercială” din București. Tata mereu îl întreba cu vorbele bunicului Ionel: „Ce se aude prin lume, ce se aude”? Fratele îi răspundea: „Nu prea bine”!

Era în anul 1939. Eu organizam festivalul pentru comemorarea lui Eminescu. Am ținut și o conferință. M-au ajutat mult George Călinescu și Cezar Petrescu. Am cântat cântece pe versurile lui Eminescu, acompaniat de o orchestră de balalaici, apoi am jucat piesa „Avarul” de Moliere, eu în rolul Valeriu. Spectacolul s-a jucat la cel mai mare cinematograful din Bălți „Scala”. Spectacolul a durat până la ora unu.

Venise anul 1940. Păstrez o notație: „Mi-s tălpile rănite de umbrel / Privirea obosită de căutări / Herghelia neîmblânzită de gânduri / Mă poartă prin locuri fără de cărări”.

Când am venit de la bunici, orașul era ocupat. Ai mei locuiau într-o casă, tot peste linia ferată, la Pământeni. Aici a murit fratele Mihai. L-am înmormântat fără preot. Am găsit în hainele lui două texte scrise de mâna lui: „Tristă duminică”, „A plecat un tren din gară”...

Am fost apoi evacuați la o casă de pe strada „Ion Creangă”: „Casa anului 1940”. Purtam doliu. Am fost întrebat pe stradă, într-o limbă necunoscută, de ce port steag negru în loc de roșu. Le-am povestit colegilor lui Mihai și și-au pus toți banderole negre... Am fost primit la Școala Pedagogică”. De la ea păstrez câteva „perle dureroase”: cel mai mare poet al poporului moldovenesc și al poporului român Eminescu este socotit „poet norodnic”; „ocupanții români au introdus în toate școlile predarea în limba română”; „tratatul încheiat între Petru cel Mare și Cantemir prevedea restabilirea hotarelor Moldovei până la Dunăre și intrarea ei în componența Statului Rus”, „datorită scrisului slavon, Moldova a putut să se adape

la cultura mondială”.

Prima dată am fost chemat la un inofensiv birou de „spațiu locativ”, dar acolo mă aștepta „personajul cu mașina neagră”. La sediu – întrebări despre fratele meu Mihai, legăturile lui cu România, dacă aștepta pe cineva din Țară, dacă primea cărți. Mă muncește și azi gândul: „Oare de ce au zâmbit cei doi, când le-am spus că fratele a murit de meningită? Așa, noapte de noapte, timp de câteva luni, cu mama ce mă aștepta la fereastră”.

Un catren de al meu a făcut, la ora de istorie a PCUS, înconjurul clasei: „Mi-e sufletul zdrobit și chinuit / De doruri și de vise neîmplinite / Ziua mă urc pe culmi / Iar noaptea sunt de ele fugărit”! Textul a ajuns pe masa profesoarei. I-a cerut translației noastre, care era colegă cu noi, să-l traducă. Translația era Sara, care de multe ori ne ajuta și la răspunsuri, a citit textul și l-a tradus: „în această poezie, poetul își plânge traiul pe care l-a dus sub regimul burghezo-moșieresc”! Eram salvat. „Bine, bine a spus profesoara, dar să scrie și despre vremurile noastre, noi, dar în alfabet chirilic”!

În casa aceea am aflat că vărul Simion fusese deportat cu toată familia, rămânând numai fratele său David, pe care nu l-au putut ridica, având piciorul rupt. Tot acolo, înspre zori, ne-a prins primul bombardament. Eu, tocmai visam că muzica regimentului 6 trecea pe strada „Ferdinand”, în fruntea unui cortegiu funerar, un baldachin imens a acoperit o parte de oraș... M-am trezit cu bubuituri. Premoniție? A câta oară? N-am mai stat pe gânduri, am fugit cu mama sub pădure. Aici, sute de basarabeni, numai în cămași și indispensabili, mișunau printre copaci, fugiseră mobilizați. Greu ne-a găsit trăsura bunicului care ne-a dus acasă, la Rughi, dar am ocolit orașul. Am trecut prin el, doar la întoarcere după ce a fost eliberat... Locuiam la niște bătrâne pe strada Ștefan O. Iosif.

Doamne, de câte ori, în viață, trebuie să ne lepădăm de noi înșine! Piesa „Vifor” am scris-o în casa de pe strada Ștefan O. Iosif, dar am pus-o în scenă când locuiam pe strada „Lafont”, aproape de catedrala nouă. Țin minte, când plecam spre premieră, m-am închinat, era orașul plin de afișe ce o anunțau și aveam mari emoții. S-a jucat la cinematograful „Scala”, succesul a fost mare. Mama iar a plâns, ca și publicul, care trăise evenimente din anul 1940. Până și fratele Oleg, care m-a așteptat la ieșire, m-a felicitat emoțional. Eram lângă colonelul Mateiaș, când s-a sculat și a ordonat ostașilor și fanfarei „Pentru onor pe scena deschisă”!

Apoi, ne-am mutat din nou pe strada „Regele Ferdinand”. În curtea aceea mare au venit căruțele de la „Valea lui Vlad” și ne-am îmbarcat pentru turneul prin satele basarabene.

Tot la aceea casă mi-a bătut în geam Nicu Grossu, fratele lui Sergiu, să-mi spună că mi-a apărut piesa „Vifor” în revista „Basarabia literară”, avea librărie... Și tot el, nu mult după aceea, tot bătându-mi în geam, m-a anunțat că în revista „Raza” mi-a apărut nuvela „Ultimul Răzeș”.

În casa aceea de pe strada „Regele Ferdinand”, unde am scris nuvela „Ultimul răzeș”, am fost ultima dată în 13 martie 1944. Eram militar la București. Mă obseda un gând că n-am s-o mai văd și am ieșit la raport la bunul nostru sublocotenent

Stavarache Haralambie : „Îmi permiteți să raportez”, „Zii, artistule!” „Vă rog să mă învoiți, mi-a murit fratele!” „Când?” „În anul 1940. Fratele în patruzeci, dar acum Basarabia, vreau s-o văd”! Și astfel mi-am luat rămas bun de la ultima mea casă din Bălți... îmi povestea fratele Oleg: „După ce au plecat părinții, am trecut și eu pe acasă, era descuiată, în mijlocul casei trona un samovar, l-am lăsat acolo ca semn al întoarcerii, nu m-am mai întors. Am stat în casă, singur, până ce a sunat gornistul plecarea”... Nici eu nu m-am mai întors.

Văd cum depărtarea înghite mereu depărtarea; alerg ca un tren ce nu-și găsește halta de oprire...

**Donos, Arcadie. *Aduceri aminte: de pe Nistru și Dâmbovița.*
București, 1996, pp. 89-100.**

Constantin Virgil GHEORGHIU
scriitor român

[BĂLȚI - 1941]

După un drum lung printre ogoare și câmpuri de basm, intrăm pe șoseaua Bălților. Primele case ale orașului sunt distruse. Trecem pe lângă ele și le privim ușile sparte, pereții dărâmați, acoperișurile arse.

După cinci minute, însă, ochiul nostru nu mai întâlnește nici măcar case dărâmate și pe jumătate arse, ci numai mormane negre de cenușă și de moloz.

Căci Bălți a fost ars în întregime. Nu au mai rămas decât mahalale și case răzlețe. Și acestea sunt sălbatic devastate, dar oricum sunt în picioare.

Cea mai mare parte a orașului a fost transformată însă în cenușă și scrum.

Intrăm în legiunea de jandarmi. Generalul Topor pleacă în inspecție și își ia rămas bun de la mine.

Mă pomenesc singur în fața orașului ars. Niciodată nu am simțit o mai puternică zguduire în fața unui tablou, decât în această seară, în care soarele vărsa o lumină roșie peste ruinile jalnice ale orașului. Din tot ce poate avea un oraș, nu a mai rămas nimic. Fabricile, morile, bisericile, casele toate sunt arse.

Pornesc pe strada care a fost odată strada principală, iar acum este mai mult o cărare care șerpuiește printre grămezile de cenușă și de cărbuni fumegând. Miroase a fum și a cadavre arse.

Sub dărămăturile orașului, în închisorile în care se refugiaseră, în casele particulare și-au găsit moartea la Bălți atâtea oameni. Cadavrele lor, ale acestor creștini arși pe rugurile criminale ale evreilor bolșevici, nu au fost încă scoase și numărate. Dar simțim din plin mirosul de carne arsă.

Poate niciodată nu se va putea stabili câți oameni au murit aici, căci din trupurile lor nu a rămas și nu va mai rămâne decât cenușa amestecată cu cenușa orașului.

**Gheorgiu, C. V. *Ard malurile Nistrului.*
București, 1993, pp. 83-84.**

Ion GUGIUMAN

profesor

BĂLȚIUL, UN ORAȘ CARE CREȘTE

Așezările omenești, târgurile și orașele, în deosebi, au la baza apariției și dezvoltării lor ulterioare, două elemente principale: determinismul geografic și împrejurările istorice.

Și dacă primul element, determinismul geografic, cu caracterul său de permanență, duce treptat și sigur la concentrarea vieții omenești în anumite puncte ale pământului, nu e mai puțin adevărat, că cel de al doilea element, împrejurările istorice, prin variațiunea intensității lor în timp, vin să ajute sau să tulbure evoluția târgurilor, orașelor și chiar satelor.

Această variațiune a împrejurărilor istorice, prielnice sau potrivnice evoluției organismului social numit târg sau oraș, face ca o bună perioadă de timp, un oraș să capete o dezvoltare uriașă, pentru ca deodată, condițiile istorice înrăutățindu-se, acesta să intre în faza de regres, agonie și chiar dispariție.

Exemple de acestea sunt multe în cuprinsul României. Unul dintre ele este și acel al Bălțului, oraș din Basarabia.

Cadrul fizic în cuprinsul căruia este așezat acest oraș, corespunde unui întins ținut natural, ceva mai jos decât regiunile vecine, numit de geografi depresiunea sau câmpul Bălților ori Răutului.

Regiune fără contraste pronunțate de relief, culmea dealurilor urcând domol spre Nord și Nord-West, către izvoarele Răutului și ale afluenților săi (Copăceanca, Căinari, Cubolta, Camenca...), unde se unesc cu marile masive deluroase ce vin dinspre Nistru, ea are, în cea mai mare parte, aspectul de stepă.

Faptul că orașul Bălți a apărut în acest loc, se explică prin aceea că Răutul, începând de aici și până la primele cheiuri, dă formare la o mulțime de bălți, care fac impropriu dezvoltarea unei mari așezări omenești.

Situat în cuprinsul acestui imens ținut agricol, la aproximativ egală distanță de vadurile Nistrului (Otaci, Soroca, Vadu Rașcu) și de Iași, căruia a aparținut multă vreme, ca și la răscrucea drumurilor care duceau din Moldova în Podolia și Ucraina sau din Nordul în Sudul aceste provincii (Basarabia), orașul Bălți nu aștepta decât o stabilizare și o normalizare a vieții istorice, pentru a-și începe dezvoltarea sa.

Ascensiunea economică a orașului începe în sec. 18. Presupunerea noastră o întărește și faptul că aici comunitatea evreiască a luat ființă pe la 1776, deci numai cu doi ani mai târziu ca cea de la Chișinău. Or ca să ia ființă o astfel de comunitate, trebuie un număr considerabil de credincioși, care nu puteau să se adune decât într-o perioadă de vreme de cel puțin 3-4 decenii.

La sfârșitul sec. 18, importanța și mărimea târgului trebuie să fi fost destul de însemnată, dacă avem în vedere faptul că starostele negustorilor din Iași, Pantelimon Dobre, care avea aici un „ratoș”, și-a înmormântat soția în cimitirul

târgului Bălți, actuala curte a Biserii Sf. Nicolae.

La 1812, Bălțiul evoluase destul de mult și devenise destul de renumit prin iarmaroacele sale de cai, lână, blănuri...

Odată cu începutul sec. 19, în centrul și Nordul Basarabiei, dispăruse pericolul invaziilor tătărești, căzăcești și turcești, la fel și în stepa Bălților și deci inclusiv și în târg. Se accentuează mult fenomenul de populare pe mai multe căi. În 1887 Bălți devine capitală de județ. Înfrățirea sa de oraș era pe deplin atinsă.

Dată importantă în transformarea acestui oraș, o constituie anul 1894, când se înființează linia ferată Rezina-Bălți-Ocnița.

Adevărata dezvoltare comercială și industrială a acestui oraș începe după realipirea Basarabiei la vechea Moldovă (1918), când se construiește noua arteră de căi ferate Bălți-Ungheni-Iași.

Orașul Bălți capătă aspectul unei importante răscruci de drumuri și căi ferate.

Paralel cu creșterea tot mai accentuată a numărului de locuitori, orașul se întinde și în spațiu.

După datele din 1925, orașul ar fi avut 35 000 de locuitori, iar în 1938 – 62 000.

Vatra primitivă a târgului se află situată pe botul de deal, care prelungindu-se până în albia Răutului, se termină arcuindu-se sub formă de terasă ușor aplecată spre Sud-Est.

În acest loc, ferit de inundațiile frecvente ale Răutului și Răuțelului, ca și de pericolul permanent al bălților, care de aici spre est se ține lanț până la Florești, s-a stabilit nucleul așezării urbane de astăzi.

Importanța pe care o ia orașul Bălți după 1812 atrage, după cum am văzut un număr mare de meseriași, lucrători și negustori străini, care odată veniți și stabiliți aici, aveau nevoie de noi și noi locuințe. Teritoriul, care se oferea ca cel mai propice pentru noi locuințe, nu putea fi altul decât podișul însoțit, uscat și ușor înclinat dinspre Vest și SW de vechea vatră.

Trecerea Basarabiei din nou la Moldova, a adus după sine construirea și definitivarea noii artere de cale ferată Bălți-Iași.

Către nou înființata haltă Pământeni, devenită foarte curând veritabilă haltă de West a acestui oraș (era aproape de noul centru urban, nu avea nici glodurile proverbiale), se vor îndrepta cu așezările lor locatarii după 1920.

În scurtă vreme apare și un nou cartier Pământeni cu străzi drepte și largi, în bună parte pavat și luminat, cu livezi, vile și grădini. Este cea mai simțită modificare spațială suferită de oraș.

Alt exemplu interesant pentru întinderea spațiului orașului se observă pe coasta de dincolo de Răut, spre podul și drumul Chișinăului și Orheiului.

Deci, atâtea condiții asigură o creștere trainică de lungă durată a acestui oraș din Nordul Basarabiei.

Curierul de Nord. 1993, 27 aug., pp. 3,8.

Dumitru IOV
scriitor, ziarist român

UN ORAȘ BASARABEAN: BĂLȚI

Prăvălii mari, bucureștene, galantare, aranjate artistic și o furnicare de lume, până târziu noaptea, dau înfățișarea unui oraș măreț.

Doamne păzește însă de o vreme ploioasă. Deși străzile sunt bine pavate, țâșnește din pietre parcă un glod unsuros prin care picioarele patinează de nu e chip să umbli fără baston cu țință la capăt, iar dacă ai nenorocirea să cazi, nu mai poți scoate de pe haină pata hleioasă oricât te-ai chinui. Și vara fumegă peste ulițe un colb de-i merge renumele.

Ce spui dumneata, domnule, colb ca la noi nu găsești în toată Basarabia, se lăuda într-o zi Conu Nicu Ursulescu, decanul mângâindu-și un vârf de musteață, în timp ce băeții năvăliseră, lăcuste, asupra tabacherei.

Cine n-a călcat în Bălți nu știe că orașul are două gări- una, gara Pământenii, aproape de oraș, și alta gara mare, la 4 km.

Nu e o poveste ceea ce spune că inginerii ruși au cerut proprietarului Catargi o sumă de ruble ca să ridice gara în oraș și fiindcă proprietarul n-a vrut, au clădit-o la 4 km de oraș peste apa Răutului, unde până ce ajung ți se borfăiesc mațele pe o șosea cu gropi și petroaie și te-înăbuși de miasmele ce le ridică mlaștinile dintre fabrica de zahar și moara lui Ioffe.

De la gara mare un tren pornește, prin sudul județului Soroca să transporte câțiva pasageri spre Rezina de pe malul Nistrului, iar alt tren, prin Ocnița spre Cernăuți, și de la gară se-ntinde șesul Răutului mlăștinios, pustiu și văduv de copaci. Căci împrejurul orașului nu se găsește o pădurice unde orașenii s-ar bucura vara de umbră și răcoare.

La noi terenul nu priește copacilor, spunea pe vremuri, un edil. Iată că P.S. Episcop Visarion a vânturat afirmația aceasta pentru că lângă gara Pământenii, pe zece hectare ce-nprejmuiesc reședința episcopală, a ridicat o livadă și un parc ca-n grădinile din povești. Cei mai variați pomi dau azi roade alese, iar în parc teii și brazii se-ntrec în verdeață și-n creștere. Dar pentru aceasta se cere muncă, bunăvoință și dragoste, mai ales, dragoste de copac. Pomul este un copil de care trebuie să te îngrijești până ce zburătăcește. Și edilii de la Bălți au alte griji. Iar străzile rămân să fie umbrite vara, unde și unde de un salcâm prizărit, ofticos, pudrat de colb și jupuit de coajă ca un cal ros de ștreang.

Astăzi chiar întrece în comerț toate orașele basarabene. Pe străzile orașului mișună negustori din întreaga țară. Automobile dinspe Soroca sau Orhei cutreieră străzile ridicând nouri cenușii de praf... Fațada restaurantului, mușterii, colțul de stradă, totul se-mbracă într-un tulpă desfășurat generos de buna obladuire municipală. Căci, vorba lui Conu Nicu: colb ca la noi nu găsești în toată Basarabia.

Bărbulescu, Mihai. *Bălți 1818-1944*. București, 2017, pp. 68-70.

Bogdan LEFTER

poet, eseist, critic și istoric literar român

BĂLȚI, ORAȘUL UNIVERSITĂȚII „ALECU RUSSO”

La Bălți, al doilea oraș ca mărime din Basarabia, merg pentru prima oară. Dacă în Capitală populația românească a depășit-o pe cea rusofonă, aici majoritari sunt cei din urmă. Aspectul străzii mi-l amintește pe cel din Chișinău de acum doi ani, poate un pic mai ponosit (mașinile – mai ales „la mâna a doua”). Totuși, peste tot – firme și panouri publicitare ochioase. Atât cât îți poți da seama traversând rapid centrul, atmosfera e de oraș liniștit, aglomerat dar liniștit.

Universitatea, unde suntem așteptați, se numește „Alec Russo”. La bibliotecă, descoperim cărți românești de dinainte de 1989 (nu reușesc să aflu cum de ajungeau pe-atunci acolo!) și... un abonament la Observatorul cultural! Misterul nu va fi fiind chiar atât de mare, dacă privim către profesorii de la Literele de acolo, totodată redactori ai revistei *Semn*: Maria Șleahțișchi, Margareta Curtescu, Lucia Țurcanu, Nicolae Leahu, Anatol Moraru și alții, care-mi scapă acum, formează un mic grup de scriitori și intelectuali de excelent nivel.

O observație: spre deosebire de ce văzusem în oraș, unde bilingvismul e vizibil pe multe firme, inscripțiile de pe clădirile din campus, de pe ușile birourilor administrative, din bibliotecă, de peste tot sunt doar în românește. Intrigat, întreb dacă există la Bălți o instituție paralelă rusofonă.

Nu!, mi se răspunde, asta e Universitatea mare a orașului (restul – mai multe – fiind particulare!). Și studenții ruși sau rusofoni?! Trebuie să învețe românește!, mi se spune.

Observator cultural. 2003, nr. 190, p. 11.

Gheorghe LIXANDRU

AMINTIRI DIN FOSTUL LAGĂR DE TRANZIT DE LA BĂLȚI

Împreună cu alte mii de ostași ai armatelor române și germane, care se aflau atunci pe frontul situat la nord de localitățile Iași și Chișinău, am cunoscut tragedia absurdului acelei perioade dramatice pentru întreg poporul român, momente despre care s-a relatat puțin până astăzi din motive lesne de înțeles. Istoria acestor vremuri, brăzdate de spații întunecate sau luminoase, este a noastră, a tuturor românilor, și de multiple motive nu trebuie ocolită sau dată uitării.

Amintirile din acel blestemat an 1944 mă năpădesc cu nemiluita, imaginile se înlănțuie într-o ordine firească, ca apoi să se suprapună unele peste altele în dorința de a lăsa în prim-plan cele mai tulburătoare imagini prin conținutul lor plin de neprevăzut și groază.

După transmiterea la radio a proclamației Regelui Mihai către Țară, din seara

zilei de 23 august, 1944, și schimbarea de orientare politică și militară, a urmat acea retragere în totală dezordine, fără nici un orizont și perspective favorabile, ale căror valuri m-au purtat pe teritoriul românesc din dreapta Prutului.

Căzusem în captivitate. Coloana captivilor a fost orientată spre orașul Bălți, unde aveam să constatăm în curând, că se improvizase un lagăr de primire a trupelor românești și germane capturate de sovietici. Toată lumea din coloană era epuizată de oboseală, de foame și de sete.

Ajunsă la Bălți, coloana deportaților a fost orientată spre marginea de nord-est a orașului, unde se afla o pajiște naturală de peste un hectar, proprietatea cuiva, împrejmuită cu un gard șubred confecționat din două fire de sârmă ghimpată.

Dincolo de sârma ghimpată, pe panta celei pe care se afla pajiștea transformată în lagăr, se revarsa un lan de porumb, care îndemna la evadare.

În primele zile de găzduire, nimeni nu a beneficiat de hrană. O întâmplare fericită făcuse ca în incinta respectivă, în partea dinspre marginea orașului, să se afle un robinet la care curgea apă în cea mai mare parte a zilei, astfel încât setea nu constituia o primejdie momentană.

La două zile după sosirea noastră la Bălți, au apărut primele semne că s-ar pregăti ceva de hrană. Un cazan mare, din cele de campanie, fusese instalat pe niște pirostii, pe pajiște. Crupe de porumb măcinat în genul celor destinate pentriu hrană păsărilor și porcilor, în care se puteau distinge ușor fragmente de ciocălău, aveau să constituie unicul produs alimentar destinat potolirii foamei deținuților.

Nu rețin cu precizie câte zile sau săptămâni a durat găzduirea mea în acel lagăr improvizat, dar cu certitudine afirm că pe măsura scurgerii timpului, situația captivilor devenea tot mai insuportabilă, mai precară sub aspectul sănătății. Cei mai mulți dintre captivi erau îmbrăcați sumar, fără veston, doar în pantaloni și cămașă. Se apropia octombrie și nopțile începuseră să devină reci. Pentru evitarea frigului, captivii dormeau noaptea întinși pe pământ lipiți unul de altul, fața la spate. Când unul din șir găsea de cuviință să se răsucescă cu cealaltă parte la pământ pentru a se dezmoști, se răsucea tot șirul.

Avantajul de a avea apă în incinta blestemată s-a transformat la un moment dat, într-o mare nefericire.

Mizeria, alimentația insuficientă și necorespunzătoare nevoilor organismului uman, WC-uri improvizate, imposibilitatea de a beneficia de un minimum de igienă corporală, toate acestea au condus la izbucnirea unei epidemii de dizenterie. Se presupunea că apa de la acel robinet constituia principala sursă de infecție.

La câțva timp după declanșarea epidemiei au început să apară primele victime. Cadavrele se purtau în partea de nord a pajiștii, unde se săpase o groapă comună.

Este limpede că lagărul acela improvizat devenise un mijloc de exterminare, fără lupte, a armatelor române și germane capturate de sovietici, după acel nefericit august 1944.

Într-una din zile am surprins zvonul, difuzat mai mult în șoaptă, că bolnavii care doresc pot merge la spital.

Mersul către presupusul spital s-a făcut pe niște drumuri lăturalnice ale orașului

Bălți. Pe străzile cu caldarâm din piatră, nici țipenie de om sau vietăți domestice. În fața unei porți deschise către o curte impresionant de spațioasă și pustie, grupul bolnavilor a fost dirijat către clădirea din zidărie ce se afla în parte din dreapta acelei intrări. Mai târziu am aflat că incinta respectivă era proprietatea Regimentului 6 Roșiori de Cavalerie, al cărui efectiv militar se afla undeva pe front. Clădirea respectivă era unul din grajdurile destinate adăpostirii cailor regimentului.

În acea încăpere fuseseră amenajate, din scânduri, trei șiruri de paturi suprapuse, pe podeaua lor fiind așezate un strat de paie, în loc de saltele. Era un progres colosal în privința „confortului” prin comparație cu cel de care beneficiaserăm pe pajiștea transformată temporar în lagăr. Pacienții au fost obligați să-și lepede hainele și lenjeria de corp spre a primi altele dezinfectate.

Lipseau cu desăvârșire medicamentele și nici nu există vreo preocupare din partea cuiva spre a le procura.

Într-una din zile, pe la orele 12, majoritatea pacienților au primit îmbrăcăminte și încălțăminte spre a fi transferați în altă parte. Scoși afară din acel grajd, grupul bolnavilor a fost condus în stradă, unde s-a contopit cu altul provenit, probabil, dintr-o încăpere similară. S-a pornit apoi spre gară, cum aveam să constatăm mai târziu.

După un timp de așteptare, în gara Bălți a apărut un tren de marfă, în componența căruia se aflau și vagoane de persoane, unele dintre ele cu înscrisuri românești. Majoritatea românilor nutreau speranța trimiterii spre casele lor, dar n-a fost să se întâmple așa.

Trenul pornise în goană mare către o destinație pe care aveam s-o cunoaștem peste două zile, un lagăr special amenajat care servea pentru tranzit către lagărele de muncă fizică.

S-a afirmat de unii oficiali de la Chișinău, că prin lagărul de la Bălți au trecut, în drum spre deportare 50 000 ostași români și germani, după 23 august 1944. Este greu de precizat numărul celor ce și-au găsit sfârșitul aici. El poate fi de ordinul miilor sau zecilor de mii.

Cronica. 2004, nr. 9, p. 28, nr. 10, p. 28.

Em. de MARTONNE

geograf, pedagog francez

STEPA DE LA BĂLȚI ȘI CODRUL DE LA CORNEȘTI

Intrat în Basarabia prin stepele de sud, am ieșit prin stepele din nord. Regiunea Bălți corespunde într-adevăr unui vid în înălțimile împădurite, bogate în ape curgătoare și în sătulețe, în codru românesc.

Când vii de la Soroca sau de la Chișinău, ești frapat să vezi arborii dispărând din nou, orizonturile goale reapărând, în vreme ce mai puțin climatului, cât naturii solului, alcătuit din argile salifere, care produc eflorescențe albicioase pe marginea

depresiunilor umede și care alunecă pe versanți în suluri repetate. Pământul negru se regăsește aici, iar recoltele acoperă culmile ușor ondulate, în vreme ce turmele se răspândesc pe pășunile din văi.

Bălți situat într-un peisaj trist și fără măreție, își datorează numele, fără îndoială, smârcurilor care-l înconjoară, sursă a frigurilor care minează o parte a populației. Este târgul unui ținut al grâului, încă și mai fertil decât stepele din sud, căci secetele, care compromiteau cândva recoltele de acolo, nu sunt cunoscute aici. Și aspectul este acel al unui sat mare. Edificiile publice, tot scunde, nu mobilează străzile largi. Maghernițele cartierului comercial evreiesc au același aer de bazar. O fabrică de bere și niște mori sunt construcțiile cele mai vizibile.

Cu toate acestea, am păstrat o amintire plăcută, ca urmare a scurtului meu sejur în orașelul acesta, în care societatea combină tradițiile regimului rusesc cu pretențiile de lume ale unei prefecturi românești și viața unui centru militar.

Prefectul de Bălți este unul din administratorii cei mai pricepuți pe care i-am întâlnit. După dânsul, importanța orașului Bălți a crescut considerabil după Unire. Este piața agricolă cea mai apropiată de Moldova, poarta pe unde trec toate produsele solului de care România, extenuată de război și jefuită de germani, este avidă. Aici s-au făcut averi și încă se mai fac. Chiar și evreii înșiși par raliați noului regim.

Prin Basarabia românească, 1918-1944: Antologie.
Chișinău, 2019, pp. 132-133.

Cassian R. MUNTEANU
scriitor, politician român

LA BĂLȚI

Norocoși, trecem torentul Răutului rezervat. Pe pod o mulțime de cască-gură, din toate națiile mahalalei, se adună să vază mânia valurilor tulburate. Atâtea oameni voinici, care stau degeaba la taifas și se plâng că traiul e greu!

Trecem pe o stradă de jos, transformată în râu, pe care înotau găștele și rațele. Nu ne mirăm de Bălți, când același lucru se întâmplă pe timp de ploaie și în Chișinău, capitala Basarabiei, care de asemenea e lipsită cu totul de canalizare. Rămâne și aceasta în sarcina viitorilor primari români. Până atunci însă trecătorii trebuie să fie purtați în spinare de niște hamali, de pe un trotuar pe altul.

Tragem la hotelul „Popoff” să ne odihnim, dar mai vârtos ca să ne curățăm hainele de noroi și să le uscăm. Camera nu ar fi așa scumpă: numai 10 lei. Dar în schimbul acestora îți dă numai pereții goi și te întreabă dacă ai nevoie de așternut. Vezi bine că ai. Și atunci începe altă socoteală: cerceaful atâta, perna atâta, apa etc... și se ridică la 32 de lei pe noapte.

Ni se spune că așa e obiceiul să se socotească în Rusia. O fi obicei în Rusia, dar în România, ca și în alte țări apusene, aceasta se cheamă pungășie curată. Și do svidania – să ne întâlnim mai rar cu obiceiuri pravoslavnice de felul acesta.

Dimineața, unde să mă duc întâi, dacă nu la cursuri de învățători, care sunt astăzi cele mai luminoase puncte de propagandă națională în târgurile basarabene.

Directorul cursurilor din Bălți este dl profesor Liviu Marian, fiul marelui folclorist bucovinean, carea cu vrednicie a păstrat numele tatălui, făcându-se cunoscut mai demult în mișcarea noastră literară. Înconjurat de un număr de lectori aleși, profesori și învățători, dintre care o parte bribegi bucovineni – este cea mai bună garanție pentru mersul sigur al cursurilor.

Cursurile sunt ascultate de 305 învățători și învățătoare și un număr mic de particulari. Din aceștea doar 50 sunt de alt neam, restul români basarabeni. Caracteristic pentru toată Basarabia este faptul că învățătoare sunt mai multe decât învățători, deoarece în vechea Rusie femeile îmbrățișau mai în libertate numai această carieră. Apoi un număr mare de învățători s-au prăpădit în război.

Toți cursiștii sunt înzestrați cu cărțile necesare, procurate la timp din Iași, din Bucovina și de unde s-a putut. Au și povestirile lui Ion Creangă și se speră că la sfârșitul cursurilor fiecare va pleca cu o mică bibliotecă. Au și o popotă, iar cei mai lipsiți de mijloace primesc și locuința gratuit, în unele școli amenajate în acest scop. Serbări nu au dat, direcțiunea fiind de principiu să se învețe cât mai multă carte și să se converseze românește cât de mult, în schimb se proiectează o excursie frumoasă la Iași, pentru a lua contact cu învățătorimea din țară. Ideea este fericită.

Totuși un puncn de atracție și distracție totodată pentru cursiști este corul condus de dl G. Paranici, învățător bucovinean. Aici i-am văzut pe cursiști învățând cu multă dragoste cântecele românești, care le-au cucerit inimile.

În oraș se simte destul de vie viața românească. Aici trebuie să amintesc că orașul Bălți a proclamat cel dintâi, încă în cursul lunii februarie, unirea Basarabiei cu țara-mamă și a cerut Sfatului Țării să îndrume și celelate județe ca să facă la fel.

Aici apare și o gazetă românească săptămânală, *Glas moldovenesc*, redactată de harnicul profesor C. Petrescu. Această gazetă, susținută și răspândită de Divizia 1 Cavalerie, cu sediul în Bălți, contribuie mult la deșteptarea poporului.

De altfel, orașul e frumușel, cu străzi drepte și destul de bine administrat. S-au fixat de armată prețuri maximale pe articole de primă necesitate și, ordinele fiind respectate, se găsesc alimente suficiente și pe prețuri moderate.

Au apărut și firmele românești pe la prăvălii. Mai mult, pe străzi văd publicații ale primăriei în limba românească.

Sâmbăta nu găsești nici o prăvălie deschisă în Bălți. În schimb, ca o protestare, moldovenii tocmai în această zi își țin târgul săptămânal obișnuit, când nu auzi decât vorba potolită moldovenească.

Dzașe carboave vrei? Nu? Atunci du-te în plata Domnului.

Și mai aud sirenele de la cele cinci fabrici, dovadă că și acolo lucrează creștini. Nerespectând sâmbetele, orașul Bălți, care este legat acum și cu cale ferată spre Ungheni și Ocnița, în curând va deveni un mare centru comercial și industrial –românesc!

Prin Basarabia românească, 1918-1944: Antologie.
Chișinău, 2019, pp. 58-59

Vadim Ștefan PIROGAN
scriitor, deținut politic basarabean

ÎNTORS DIN OCNELE SIBERIENE

Era anul 1946. Era secetă, era foame... Pe câmpuri nu se vedea nimeni. Gările prin care treceam erau pustii. Până la Bălți aveam de mers vreo sută și ceva de kilometri. Trenul înainta încet, poposind la toate stațiile. După anumite manevre, unele vagoane erau lăsate, altele luate.

Și tot așa. Iată că am ajuns la Gara Mare Slobozia. Eram la Bălți. Am traversat parcul gării. Îmi era cunoscut fiecare colțișor.

De la Gara Mare am mers pe jos spre centru. Orașul era luminat prost, felinarele nu ardeau aproape nicăieri, se simțea că și pe aici trecuse războiul.

Aveam adresa bunicii vitrege, bătrâna Ședlovschi, care trăia pe strada Staropocitovaia. Poarta era închisă. Am bătut odată, de două ori, până a ieșit bătrâna. Era ora 12 noapte. Bătrâna mi-a deschis porțița, dându-mi drumul în curte. M-a ospătat cu ceai și dulceață.

Pâine nu este. Acum o ducem rău de tot.

A doua zi, chiar de dimineață, am stat de vorbă cu bunica - ea mi-a făgăduit să afle câte ceva în ceea ce privește posibilitatea de a mă aranja la lucru, căci trebuia într-un fel să-mi câștig existența.

După aceea am plecat în oraș, dorind să întâlnesc pe cineva din foștii colegi, din vechii cunoscuți.

Valentin Rusu, mai apoi ziarist, publicist activ, a fost primul dintre colegii mei de liceu, cu care am dat ochii. Subțirel, înalt avea un nas ascuțit și o privire de vultur pătrunzătoare.

S-a bucurat mult și m-a târât la el acasă. Valentin mai avea un frate, pe Feodor, și o surioară. Frații Rusu învățau la Institutul Învățătoresc, cu sediul în fostul liceu de fete „Domnița Ileana”.

Le-am istorisit câte ceva din peripețiile și nenorocirile mele și ne-am despărțit cu gândul să ne revedem a doua zi și să punem la cale înscrierea mea la institut. Seara, bunica m-a bucurat, spunându-mi că mi-a găsit de lucru la clinica de boli venerice, ca „frate de caritate”.

În aceiași zi am intrat, după cum ne-a fost înțelegerea, la frații Rusu.

Măi Vadic, o să fie bine, mi-a ieșit în întâmpinare Feodor.

Să zicem. Numai că eu nu am, din păcate, nici un document la mână – toate s-au pierdut în timpul războiului și pe meleagurile răsăritene.

N-ai nici o grijă, mi-a zis Feodor, adică Fenea cum, de fapt, îi ziceau.

M-am uitat la el cu neîncredere, dar văd că Fenea scoate din buzunar o ștampilă a liceului „Ion Creangă” și-mi face cu ochiul.

L-am înțeles și fața mi s-a luminat. Am scris împreună actul – certificatul de absolvire a cinci clase de liceu, pe care Fenea a pus pecetea. Tot noi l-am iscălit pe fostul nostru director de liceu, Zalevschi, și pe secretarul Crucichevici.

Ce mai vorbă, făcusem un act de toată frumusețea. Buni băieți erau acești frați Rusu, pe mulți i-au ajutat în acele vremuri grele. Cu acel document m-am prezentat la directorul Institutului Învățătoresc, la tovarășul Taratin, un rus înalt, zdravăn și i-am povestit și despre lagăr, arătându-i documentele respective.

Uite ce, tovarășe Pirogan, du-te la NKVD, la tovarășul Bondarenko Fiodor Stepanovici și stai de vorbă cu el.

La institut nu ajungeau studenți, iar Moldova Sovietică avea nevoie de tare mulți învățători pentru școlile primare și medii.

NKVD-ul se afla într-o clădire de piatră, joasă, cu un singur etaj, clădirea-bancă, cândva proprietate a lui Ismanski, fostul patron al fabricii de zahar din Bălți. Acum localul avea la geamuri zăbrele și foi de tablă care îngrădeau vederea din afară.

Am intrat în cabinetul numărul șase.

Aici, lângă geam, tolănit pe un scaun, ședea un om de statură mijlocie, cu obrazul rotund, îmbrăcat în costum civil.

Ce vrei? m-a întrebat

Vreau să mă înscriu la Institutul Învățătoresc, să-mi continui studiile... Am stat la pușcărie...

Numele și prenumele?

Vadim Pirogan.

Documentele.

I-am întins documentul de eliberare, pe care îl aveam de la Taișet... am așteptat mai multe clipe până a răsfoit și a citit hârtia. Mă muncea un singur gând: o să-mi aprobe sau nu.

Și acum vrei să înveți? A răsunit din nou glasul lui în camera aceea cu pereți goi, o încăpere mohorâtă cu o masă și două scaune.

Vreau, dacă o să-mi dați voie, am îngăimat eu cu o voce stînsă, rugătoare

Bine, du-te și învață! A răbufnit el pe neașteptate.

„Mulțumesc” i-am zis de parcă mă scosese din ștreang.

În felul acesta, m-am văzut înscris la Institutul Învățătoresc din Bălți, la facultatea de limbă engleză. La liceu învășasem franceza și germana.

Că... unde trebuie să mă duc? La limba moldovenească. Să-mi stric limba mea cu acea zisa moldovenească, adică de peste Nistru, cu cuvinte schimonosite și atât de urât vorbită?

La institut am primit cartelă de pâine și produse alimentare și m-am înscris la cantina studențească. Cartelă de pâine și de alte alimente am primit și de la serviciul meu, de la clinică.

În acei ani de după război, toți se bizuiau numai pe cartele: cartele pentru pâine, pentru produse, bonuri pentru manufactură, pentru diferite articole din prăvălie, care acum erau proprietate de stat.

La început birjarii o duceau ceva mai bine. Cei care aveau cai buni câștigau mai bine și puteau să se hrănească normal. Puterea sovietică însă știa totul, nu trece pe nimeni și nimic cu vederea. Birjarii aveau patent și plăteau impozit. Se

achitau când mai ușor, când mai greu, dar cu timpul impozitele au început să tot crească. Și a venit vremea că ei nu-și mai puteau plăti impozitele crescânde.

Aceeași soartă au avut-o și alți lucrători particulari.

Orașul era plin de militari, unii veniți de pe front, din țările Europei, alții plecau spre alte zări, peste noile granițe în țările pe care le „eliberaseră”.

Ofițerii purtau epoletți ca pe timpul țarului; nici urmă de petlițe, pătrățele, romburi. Unii dintre ei erau îmbrăcați mai bine decât cei care trecuseră Nistru înapoi în 1940. Acum uniforme se coseau la croitori, din materiale mai bune. Cîștigaseră războiul și erau veseli, fericiți, deși suportaseră pierderi enorme.

Nu se afla familie care să nu fi avut morți pe front sau rude invalizi de război.

Cu toate acestea, aici, în partea apuseană a țării, erau mai mulți bărbați decât la răsărit, mai ales în Siberia.

Mulți dintre cei mobilizați, după război, nu s-au mai întors acasă, la baștina lor. Se aciua unde viața era mai bună, mai ușoară, ca în Moldova, unde vinul curgea ca în vremurile bune... În zilele de piață, „tolciocul” funcționa din plin și butoaiile de vin aduse de prin sate de țărani se goleau toate, slava Domnului! Căci, de, vinul era ieftin, butoaie multe...Și mai dădeau moldovenii câte un păhar pe degeaba – să-l guste cumpărătorul, să-i simtă aroma și tăria, că așa-i omul nostru îi place să-l cinstească pe străin.

Și mulți închinau până nu le trebuia nimic și se lăsau aproape fără simțire pe sub garduri să ațipească și să le mai treacă amețeala. „Zacuscă” era puțină sau nu era deloc, mâncarea era scumpă și nu se putea găsi. Mai ales, cinsteau invalizii de război – care fără o mână, care fără un picior, sorbind paharul, ca să-și mai aline durerea sufletească.

Orașul Bălți a fost crunt distrus în timpul războiului, mai ales centrul și partea de jos, unde erau situate mai toate magazinele și hanurile proprietarilor evrei.

Parcă ar fi fost o răzbunare pentru anul 1940, când unii evrei au atacat, au hărțuit armata română care se retrăgea din Basarabia. Aruncau în soldați și ofițeri cu pietre, cu ouă clocite, le rupeau epoletii, scuipându-i în față. Nu le era teamă, căci în spatele lor stătea armata roșie, gata să intervină și să-i ia sub aripă.

Centrul orașului nu mai era. Rămăsese doar clădirea fostei prefecturi, pe care fâlfâia steagul roșu sovietic. Acolo era comitetul orășenesc de partid.

Ca prin minune scăpaseră și cinematografele „Lux” și „Scala”. Cinematograful „Modern” a fost distrus de o bombă. La fel a fost distrus și teatrul „Safo”, modernul lăcaș cultural construit de un evreu bogat înainte de război.

În direcția bisericii „Sfântul Nicolae” nu se mai vedeau chioscurile din tablă și din lemn, în care negustorii, bogați și săraci, își realizau cândva mărfurile.

Toate au fost distruse de bombardamentele avioanelor sovietice și nemțești.

Prima zi la Institutul Învățătoresc a fost pentru mine o zi de renaștere. Când m-am ridicat pe scări și am intrat în clădirea fostului liceu de fete „Domnița Ileana”, mi-au apărut în fața ochilor atâtea imagini vii din copilărie și din liceu...Și iată că pășesc din nou pe aceste coridoare, în aceste clase, dar de-acum străine sufletului meu.

Lecțiile începuseră la 1 octombrie, dar am avut noroc, căci pe data de 18

octombrie, adică după aproape trei săptămâni, am intrat și eu în clasă, asistând la prima lecție de engleză. La prima, deoarece, tocmai venise, cu întârziere, o profesoară din Leningrad, Polina Ivanovna. Cursul l-am urmat, așadar, de la început. La celelalte materii însă a trebuit să conspectez lecțiile după notițele colegilor. Căutam să nu lipsesc la lecțiile de limba engleză.

Chiar în prima zi de studii am întâlnit mulți prieteni vechi, dintre elevii cu care făcusem liceul „Ion Creangă”. Ne-am bucurat revăzându-ne.

**Pirogan, Vadim Ștefan. *Pe drumurile pribegiei*.
Chișinău, 1999, pp. 12-23.**

Silvia STRĂTILĂ

BĂLȚIUL, ÎN CĂUTAREA PĂSĂRII PHOENIX

Bălțiul, cu o istorie interesantă și aparte, după ce cunoști cum și în ce împrejurări s-a înființat, îți dai seama că e orașul care merită să-l vizitezi sau poate chiar să-i devii locuitor. De fapt, profesoara Ana Grabazei, un bun specialist în domeniul limbii și al literaturii române, după ce a prins rădăcini profesionale pe tărâmul pedagogiei, mi-a mărturisit că acestei urbe nordice i-ar dedica încă o viață. Oare cum s-ar justifica dragostea unui bălțean, care face facultatea aici, se stabilește cu traiul într-unul din cartierele orașului și educă zecilor de generații dragostea de limba română și de valorile, în primul rând, ale locului de unde îți iei zborul, ca să te întorci cu drag de unde ai pornit? N-ar fi un răspuns greșit să credem că proverbul „omul sfințește locul” își mai păstrează actualitatea. Și dacă azi tinerii, asemenea Micului Prinț, pleacă în călătorii de cunoaștere a unei lumi mai bune sau pentru o școlire mai altfel decât cea din Moldova, se întorc după studii făcute în Europa sau mai aproape de casa noastră, din România, este pentru că mai sunt doctori fără de arginți să iubească Bălțiul ca profesoara Ana Grabazei, și nu singura care ține pe umerii puternici educația încă bună, profundă, de tip clasic în Republica Moldova.

Pe-o baltă, probabil cu nuferi, s-a înălțat un oraș

La sfârșitul secolului al XVI-lea, orașul Bălți era un sat mic, istoricii cercetători îl descriu ca pe un „sătuc obișnuit”, situat la „confluența râurilor Răut și Răuțel”. Fie că datorită așezării geografice sau hărniciei țaranului, sau poate spiritul gospodăresc al strămoșilor (cel puțin, istoria identității noastre nu exclude această calitate), sătucul acela, devenit un târg în 1818, intră în drepturile urbanistice cu statutul de oraș. Azi, pe străzile orașului, cabalinele și bovinele de altădată s-au transformat în mijloace moderne de transport, străzile au devenit mai largi, cel puțin, noroiul nu mai ajunge până la glezne, iar verdele curat, după mai multe ploii din primăvara anului 2022, privește cu generozitate la trecători din copacii sau florile de pe marginea trotuarelor. Cele două străzi paralele, Independenței și Ștefan cel Mare, întretăiate de Dostoievski și Pușkin, sunt, de obicei, solicitate

de mersul și privirile trecătorilor, aici fiind concentrate și instituțiile publice sau câteva monumente cu amprente istorice. Primăria Bălți, ale cărei ziduri amintesc că, în 1958, acest edificiu a fost construit pentru a fi destinat Sovietului orașenesc al deputaților, cu monumentul lui Ștefan cel Mare în față; Teatrul „Vasile Alecsandri”, fondat în 1957, purtând acest titlu de glorie și în anii sovietici ca un stindard cu flamură românească; Aleea Clasicilor Culturii Naționale cu denumirea „Pe-un picior de plai” – o soră în miniatură a celei din Chișinău, inaugurată în 2010; o clădire foarte frumoasă – Oficiul Stării Civile – pentru că veche fiind, păstrează estetica vetustă concentrată într-o arhitectură aparte, acum aici oficiindu-se căsătoriile civile; două edificii de cult, Catedrala Sfinții Împărați Constantin și Elena și Biserica Armenească, construite să reziste un secol datorită materialelor de calitate, dar mai degrabă unui crez al înaintașilor noștri că măiestria și credința faptelor lor demonstrează și până azi strălucirea neștearsă de timp; Universitatea de Stat „Alec Russo” – o emblemă didactică a orașului Bălți, rezistentă și ea la metamorfozele timpului ca și numele clasicului pe care îl poartă. Orașul ar mai atrage curiozitatea unora cu alte două monumente prea vizibile care să nu prezinte alt fel de interes – tancul sovietic și monumentul lui Boris Glavan, două simboluri construite în timpul regimului comunist, greu să demonstrezi existența perioadei, încă neștearsă din memoria bălțenilor.

Nu poți să știi cât de adânci au fost mlaștinile sau bălțile pe ale căror locuri s-a construit orașul Bălți. Cert este că pe aceste ape, deloc cristaline, nuferii, poate albi, și-au scos în lumină frumusețea prin aceste centre de cultură, școli sau prin multe personalități, un nume din ele, identificat cu Bălțiul, a fost și a rămas Mihai Volontir.

Natura. 2022, nr. 6 (364), p. 2.

Tatiana STURZA

jurnalistă

MORMINTE FĂRĂ CRUCE

Pe teritoriul orașului Bălți, în faza finală, au existat două lagăre de prizonieri, unul zis obișnuit, altul – cu regim forțat. Cel obișnuit s-a aflat în actualul teritoriu al Combinatului de blănuri și în imediata lui vecinătate, cel cu regim forțat, având număr de înmatriculare 103, pe teritoriul actualei unități militare din strada Ștefan cel Mare și parțial pe teritoriul penitenciarului preventiv din strada Roșie.

Lagărul obișnuit a apărut în august 1944, în el nimerind mii de prizonieri de diferite naționalități: unguri, cehi, italieni, polonezi, români, moldoveni. Dezastrul, foametea, bolile au secerat într-un răstimp scurt viața mai multor mii de oameni. Circumstanțele agravante și atitudinea față de prizonieri au condus la nimicirea lor în masă. În lagărul zis obișnuit s-au aflat și prizonieri moldoveni – cam până la două-șase luni. De cum s-a aflat în oraș și prin satele vecine de

prezența moldovenilor și a românilor în aceste lagăre, rudele, apropiații au început să le facă vizite de la distanța sârmei ghimpate, să facă demersuri prin instanțele militare pentru a obține eliberarea, le aduceau mâncare. Astfel că se producea o dezordine în jurul lagărelor. Din spusele celor care s-au aflat acolo, ne informăm că mai multe sute de moldoveni au reușit să evadeze. După ce „mai marii” lagărului din rândul militarilor armatei roșii, au luat măsuri ca prizonierii să fie dispersați, răzlețiți, mulți au fost duși în lagăre departe de Moldova.

Un număr neînsemnat a fost lăsat în țară. Nici aceștia nu au fost eliberați definitiv. 25 de prizonieri formau un detașament care lucra la restaurarea Combinatului de mobilă. Nu li s-a permis să meargă acasă măcar odată, deși unii erau chiar din Bălți.

În lagărul de concentrare, așa zis cu regim forțat, au fost deținuți mai mulți prizonieri străini și mai puțini români și moldoveni. Lagărul a funcționat din 1944 până în 1948. Prizonierii au servit ca brațe de muncă la reconstrucția combinatelor de bere, de zahăr, de spirt, la uzina mecanică de utilaj agricol, la aeroport. Munca se îndeplinea sub supraveghere. Doar o categorie de prizonieri a fost scutită de pază. Erau oameni cu studii sau cu diverse înclinații: muzică, desen, articole de artizanat.

În 1944, prizonierii care decedau în lagărul cu regim forțat erau transportați cu căruța la gropile deja cunoscute de lângă Combinatul de blănuri.

În 1945, după închiderea lagărului cu regim obișnuit, gropile în cauză au fost astupate, iar cei, care mureau între timp, erau îngroptți la cimitirul evreiesc, cel mai aproape și potrivit loc.

Curierul de Nord. 1992, 24 apr., p. 5.

TREI DOAMNE, ȘI TOATE TREI... LA BĂLȚI

Ați știut sau n-ați știut că Bălțiul a mai avut pe timpuri un ziar cu numele „Vocea Bălților”? Actualul bisăptămânal de expresie rusă *Golos Bălți* (varianta tradusă de acum doi ani „Vocea Bălțiului”) nu sunt frontispicii de ziar fără motivație din punct de vedere al tradiției. Nu cunosc exact, dar am certitudinea că la acea ședință a fostului comitet executiv de acum câțiva ani, propunerea de a-i da ziarului bălțean numele ce-l poartă, nu a reeșit din tradiția istorică. Este o simplă coincidență. Este un atavism? Sunt întrebări la care a-și înclina să răspund pozitiv, dar puțina experiență ce o am în ale ziaristicii mă duc la gândul că este mai curând un ecou al anilor trecuți, care ne ajunge acuma aidoma unui bumerang.

Ne lovește dur faptul că nu am dispus de informații cu privire la prezența mai multor publicații în orașul Bălți în diferiți ani. Mai bine de patru decenii cititorul din urbea noastră a avut la îndemână o singură publicație, ziarul „Comunist”, de expresie rusă, care era organul comitetului de partid, dar cu care mulți bălțeni se obișnuiseră. Îl așteptau ca pe un atribut auxiliar al cotidianului, unii, când vine vorba de ziarul așa-zis orașenesc, îl mai numesc și acum, o fac, probabil, din

intenție: da, știu, „Comunistul”.

E bine că un ziar rămâne să trăiască în memoria cititorului său chiar și după mai mulți ani de needitare, dar mă întreb cum de s-a întâmplat că nici muzeul nu a deținut informația cu privire la celelalte publicații de până la 1940, că știrea a ajuns la noi înconjurând pământurile Făgăduinței, adică Israelul, antetul ziarelor bălțene fiind publicate în cartea „Bălți Basarabia”?

Așadar, la 5 noiembrie 1933 de sub teacurile tipografiei din Bălți ieșea nr. 1 al ziarului *Vocea Bălților*, ziar sărtămânal independent, redacția și administrația își aveau sediul în strada Regele Carol 239. Un abonament pe un an de zile costa 50 de lei, pe șase luni – 30 de lei.

Picolo nu este numele dat băieților care servesc într-un restaurant ca ajutor de ospătar și nici nu indică denumirea vreunui produs cosmetic, este titlul unui alt ziar, mai bine zis, a unei reviste *Umoristică independentă* ce apărea săptămânal la Bălți, fiind editat de *Glusul Moldovei*. Redacția se afla în strada Marghiloman 7, iar administrația pe strada Andjulovici 33. Pe atunci, se mai și zâmbea, vedeți bine, fiind independenți. Acum la 50 de ani nici tu una, nici tu alta. Progres descendent sau regres ascendent. Cum să-i zic să nu dau în bară, or nu e ceva curat la mijloc, că după ce am avut atâta mamă de publicații într-un oraș cu o populație mult prea puțin numeroasă, vis-a-vis de cea de astăzi cu 2 ziare și 7-8 mii de cititori.

Presa este pretențiosul nume al celui de al treilea bisăptămânal independent ce apărea Duminică și Miercurea sub conducerea unui comitet. La 7 octombrie 1933 cititorii primiseră primul număr cu costul de un leu. Redacția și administrația se aflau în strada Regele Carol 235.

Trei publicații ce se editau în limba română. Care o fi fost numărul lor de cititori? Am avea indirect și răspunsul la întrebarea cu privire la nivelul de cultură al orașului, reeșind din faptul cât și cum se citea. Dacă erau ziare, era, la sigur, și cultură.

Curierul de Nord. 1994, 14 mai, p. 5.

Gheorghe N. VIFOREANU

scriitor, jurnalist român, născut în Basarabia

ORAȘUL BĂLȚI LA ÎNCEPUT DE VEAC

Mă obsedează, de la un timp imaginea unui oraș care mi s-a întipărit în memorie pentru totdeauna. L-am cunoscut în primăvara vieții, i-am respirat aerul timp de patru ani, și iarna și vara și celelate două anotimpuri, toamna și primăvara. De aceea îmi voi da silința să-mi amintesc de tot ce-am văzut, ce-am auzit și, mai ales, ce am simțit pentru acest oraș, în urmă cu peste șaptezeci de ani, pentru că înainte de a-mi completa studiile secundare, orașul Bălți a fost prima așezare urbană pe care am cunoscut-o.

Venind dinspre Cubolta, erai obligat să treci mai întâi ca să ajungi în oraș, calea ferată dintre stațiile Slobozia-Bălți și Alexandreni. Trecerea se făcea ocolind

cantonul care marca odată locul de traversare a căii ferate, după un accident cu urmări grave.

După depășirea liniilor, care asigurau legătura dintre stațiile amintite, drumul de căruțe și mașini o lua la dreapta până în dreptul cantonului, de unde o lua direct spre oraș.

Intrarea, mai întâi, în Slobozia Mare se făcea trecând peste un podeț aruncat peste o râpă fără apă, lăsând în dreapta moara cu valțuri pentru făină lufe. Tot pe dreapta, ceva mai departe, venea moara cu același profil Telenboim, acționată de motor, spre deosebire de cea pomenită mai sus, care funcționa datorită unei locomobile pusă în mișcare de foarte multe tone de lemn cu esență tare.

După aceea, se intra în șoseaua pavată cu piatră, care făcea legătura dintre gara Slobozia-Bălți și orașul propriu zis, începînd cu trecerea podului aruncat peste apa foarte leneșă a Răutului.

Pe dreapta, situată pe un promontoriu, te întâmpina fabrica de zahar a lui Esmanschi care mai avea una, cu același profil, la Ripiceni, județul Botoșani.

Drumul continua printre dugheni și ateliere cu profiluri diferite până când se intra pe strada ce ducea spre catedrala orașului cu hramul Sfântul Nicolae. De aici, în fața catedralei, plecau, în direcții aproape paralele, trei străzi principale care străbăteau orașul până în partea sudică, aproape de afluentul Răutului, cu diminutivul acestuia Răuțel. Cele trei străzi principale ale orașului se numeau: Generalul Schina, Regele Ferdinand și Unirea. Celelalte care le întretăiau de la Sud la Vest aveau o semnificație mai redusă afară de strada Ștefan cel Mare pe care erau instituții de cultură de rang secundar.

Ziua de 27 martie 1918, ziua unirii Basarabiei cu România, a constituit o cotitură în viața Moldovei dintre Prut și Nistru. În urma acestui eveniment istoric, orașul așezat la confluența celor două cursuri de apă cu denumiri aproape identice, a cunoscut un început de dezvoltare pe tărâm comercial, industrial și cultural pe care nu le avusese sub stăpânirea rusească. Era o adevărată trezire la viață după un secol și ceva de amortire.

Beneficiind de așezarea sa la o răscruce de drumuri, orașul capătă treptat o importanță deosebită în mijlocul unei regiuni foarte bogate în ce privește agricultura.

Din gara Slobozia-Bălți, trenurile plecau în trei direcții: spre Cernăuți, spre Mateuți pe Nistru și spre Iași.

Populația orașului a început să crească, așa încât în deceniul III, această așezare urbană avea rang de municipiu, ceea ce înseamnă că depășise șaiszeci de mii de locuitori.

Dacă s-ar fi gândit cineva, pe atunci, să facă o radiografie a orașului, acești locuitori ar fi fost împărțiți în felul următor: pe margini, în cartiere, erau moldovenii, este o dovadă că în trecut, orașul fusese o așezare rurală, devenită târg, apoi oraș.

După moldovenii veneau armenii, proprietari de pământ, avînd o situație economică din cele mai bune. Centrul orașului era ocupat de evrei cu magazinele

lor de manufactură, încălțăminte, articole de menaj, grupați, mai ales, pe strada principală Regele Ferdinand, începând din piața Catedralei Ortodoxe.

Mărfuri din toată lumea

În aceste magazine se puteau găsi mărfuri din străinătate: articole de galanterie din Londra, ceramică din Sevres și Meissen, cărți didactice din Paris.

Printre patronii acestor magazine foarte bine aptovizionate pot numi pe Nulman cu textile, Zisman cu articole de galanterie, Dașevschi cu încălțăminte și Polonețchi cu articole de menaj.

Existau în oraș, la acel început de veac, câteva librării deținute de mai mulți patroni. Pe strada Regelui Ferdinand era „Librăria românească”, a cărui patron era deputatul național-tărănist Alexandru. Librăria era foarte bine aprovizionată cu ultimele noutăți editoriale, nu numai din țară dar și din străinătate, în mare parte din Franța.

După acesta erau librăriile cu articole de papetărie și cărți cu caracter didactic, cum era cea a fraților Moisei și Manahim Flexer, despărțiți mai târziu, de pe strada Generalul Schina.

Existau, în oraș, două ateliere fotografice, unul pe strada principală, celălalt după colț, în rând cu singurul hotel, cu numele Popov, pe strada care ducea spre grădina publică și tribunal. Primul atelier fotografic se numea Vulah, al doilea Obșanețchi. Se făceau fotografiile alb-negru și în Sepia exclusiv.

Orașul se dezvoltă din punct de vedere economic pe măsură ce treceau anii de după Unire. Tot mai mulți cetățeni din vechiul regat au început să deschidă ateliere și farmacii care asigurau o viață prosperă așezării urbane de pe Răut. Pentru a încheia cu partea comercială, trebuie să amintesc de două magazine alimentare care pe atunci se numeau „coloniale”. Prin cartiere mai erau băcăniile deținute de ruși și evrei.

Aici înflorea și cultura

Din punct de vedere industrial, ponderea o dețineau cele două mori de care am amintit la începutul acestei evocări, la care mai amintesc de moara Lipson, din partea estică a orașului, aproape de Răut, fabrica de bere Brestielco, așezată în partea sudică, pe malul afluentului Răuțel, fabrica de ulei Valman situată în partea de vest a orașului, aproape de gara Pământeni, de pe secția de cale ferată Slobozia-Bălți-Iași.

Pentru că era municipiu, în Bălți existau trei regimente: „roșiori”, „vânători și „29 obiziere”. Toate erau grupate în partea vestică a orașului. Aceste unități militare prezentau o notă aparte în viața orașului. În fiecare duminică, o fanfară, din cele două care existau, cântau în grădina publică arii din cele mai plăcute. Viața orașului nu se reducea numai la cele menționate până aici, adică partea comercială. Orașul Bălți era în același timp și un centru de cultură demn de luat în seamă. În această privință trebuie să menționez că afară de școlile primare din cartierele marginase, erai școli de rang secundar: liceul de băieți „Ion Creangă”, liceul de fete „Domnița Ileana”, școala normală de băieți, un seminar teologic, un liceu industrial de băieți, o școală profesională de fete, un liceu evreiesc și o școală de contabilitate.

Existau două cinematografe: „Lux” și „Modern” și o sală de teatru cu numele

„Unirea”.

Începând cu anul 1932, a apărut revista literară „Cuget Moldovenesc” editată de căminul cultural „George Enescu”.

Mai târziu, sub egida aceluiași cămin, a luat ființă și o editură cu același nume „Cuget moldovenesc”.

Mai exista o publicație cu caracter cultural, sub denumirea „Revista învățătorilor din orașul și județul Bălți”.

Ziua de 10 mai, sărbătoare națională pe atunci, se bucura de o atenție deosebită din partea notabilităților orașului. Defilarea armatei și a școlilor din municipiu avea loc, de fiecare dată, pe partera principală a orașului, în fața prefecturii, cu clădirea ei în stil rococo.

În partea de răsărit a orașului, avea loc în fiecare marți un iarmaroc de cai de care se dusesse vestea în trei județe din Nordul Basarbiei: Bălți, Soroca și Orhei. Paza de noapte a orașului era asigurată de gardieni care patrulau din loc în loc, pe străzile indicate de chestura de poliție, fluerând la anumite intervale, semn că liniștea domnea deplin în sectorul respectiv.

În caz de incendiu, secția de pompieri de pe lângă primăria orașului, răspundea pornit la primul semnal pentru o intervenție rapidă. Cisternele pline cu apă în permanență, cu pompele respective erau trase de cai odihniți și puternici care odată înhămați porneau într-o goană nebună spre locul sinistrului.

Sănătatea publică era asigurată de o policlinică așezată în centrul orașului și un spital situat pe șoseaua care ducea spre Iași, în partea de vest a orașului. Mai existau două sanatorii particulare pentru intervenții chirurgicale mai dificile.

În partea sudică a orașului, spre Răuțel, aprovizionarea cu apă se mai făcea cu sacalele trase de cai. Pentru cincizeci de bani găleata, omul era servit la domiciliu fără a merge prin vecini.

Călătorii venind cu trenul dinspre Iași descindeau în Gara Pământeni și foloseau birjele trase de un singur cal pentru a ajunge în oraș. În caz de ploaie sau soare torid, birjele aveau coviltire.

În deceniul trei la care m-am referit în aceste evocări, în orașul Bălți s-au petrecut trei evenimente mai însemnate: o trupă de actori de la Naționalul din Iași a oferit două spectacole: Extemporalul și Quelques fleurs d'hubigant;

Vizita lui Constantin Stere la Bălți cu prilejul împlinirii a 50 de ani de luptă politică; un turneu efectuat de patru scriitori sub patronajul lui Pan Halippa: Cincinat Pavelescu, Ion Minulescu, Gheorghe Brăiescu și George Grigorian

Așa arăta orașul Bălți la început de veac, care se dezvolta armonios, în unison cu țara reunită în granițele ei firești, după Primul război mondial.

Glasul națiunii. 2001, 15 aug., p. 7.

ZBOR CU AVIONUL SPRE HOTIN ȘI CETATEA ALBĂ ÎN 1930

În anul 1930, Direcția Aviației Civile din București a întocmit un proiect de zbor cu avionul între capitala Basarabiei și București; dar și între centrele județene, așa încât să se ajungă în orice colț al provinciei, dus-întors într-o zi.

Odată aranjată viața internă a României după Marea Unire din 1918, s-a pus problema legăturii rapide între provinciile istorice și orașele mari din interiorul regatului, inclusiv în interiorul unei regiuni. Alta decât cea cu trenul sau cu automobilul, mult mai rapidă - cu avionul. Pentru ca basarabienii să beneficieze de avantajul acestor deplasări, Direcția Aviației Civile din București a întocmit, în anul 1930, special pentru Basarabia, un proiect de legătură aeriană dintre Chișinău și principalele orașe ale României, dar și în cadrul capitalelor județene din Basarabia.

În scopul propagării acestei idei printre locuitorii Basarabiei, un avion al Direcției Aviației Civile din București s-a deplasat, la 28 octombrie 1930, în Basarabia, unde a vizitat orașele Hotin, Cernăuți, Tighina, Bălți, Cahul...

În cadrul acestei vizite, urma să se aleagă terenuri pentru aeroporturi. Rezultatul vizitei a fost peste așteptări: autoritățile civile și militare, dar și populația au primit cu entuziasm propunerea aviatorilor. La întrevederi s-a constatat că primăriile orașelor vizitate au deja fondurile necesare cumpărării unui avion, sumele variind între 200 000 și 1 milion de lei. În scurt timp, în toate județele, s-au constituit asociații pentru navigație aeriană, reunite în Asociația civilă din Basarabia pentru navigație aeriană.

Potrivit proiectului pentru legătura aeriană cu orașele din afara provinciei, inclusiv cu capitala Țării, urmau să se instituie următoarele rute: Chișinău-Galați-București și retur, precum și ruta Chișinău-Cernăuți.

În interiorul Basarabiei, proiectul prevedea deschiderea a trei linii cu centrul la Chișinău, cu deplasări la nordul, sudul și estul Basarabiei, în principalele orașe din zonă:

Chișinău-Cetatea Albă;

Chișinău-Bălți;

Chișinău-Orhei-Soroca

Fiecare rută aeriană avea câte un avion, al patrulea urma să rămână în rezervă la Chișinău. Se preconiza deschiderea încă a unei rute: Chișinău-Ismail.

Cursele urmau să fie efectuate cu avioane de transport cu trei-patru locuri pentru pasageri, cu motoare a căror putere era de circa 200-250 CV. Scopul acestor zboruri era să se ajungă în orice colț al Basarabiei, dus-întors, într-o singură zi. De acest avantaj puteau beneficia atît persoane de rang înalt, inclusiv corespondența oficială, poșta, cât și cei care desfășurau activități de business.

Cursa Chișinău-Bălți-Hotin.

Având ca centru important orașul Bălți până la hotarul de nord al Basarabiei, s-a decis o escală în capitala de nord a Basarabiei. Distanța de 240 km dintre

Chișinău și Hotin trebuia efectuată pe o direcție într-o oră și 40 min., iar tur-retur - în trei ore și 20 min. Decolarea din Chișinău era planificată la ora 6.10, sosirea la Bălți era stabilită pentru 6.50. La Bălți, după o pauză de 20 min., la 7.10, avionul își lua zborul spre Hotin și ajungea la destinație la orele 8.10. Returul spre Bălți era stabilit pentru 10.00, unde se ajungea într-o oră, adică la 11.00. Urma apoi o pauză de mai multe ore, căci decolarea spre Chișinău era fixată la orele 18.00, iar la Chișinău se ajungea la ora 19.00.

Pentru cursa Chișinău-Bălți-Hotin costul biletului era: până la Bălți de 500 de lei (100 km x 4 + 100), iar de la Bălți la Hotin 600 lei, în total 1.100 lei. Costul unei curse complete era de 4.071 lei.

Timpul. 2011, 11 mar., p. 26.

Amintiri ale elevilor Liceului „Ion Creangă”

Mihai BALTARU

medic, memorialist român

CHEMAREA DESTINULUI

În primăvara anului 1938, eram elev în clasa a treia la Școala Normală de învățători din Bălți. Locuiam la internatul școlii, unde viața se desfășura după un program foarte precis. Dimineața la ora cinci și jumătate, pedagogul de serviciu „trăgea clopotul pentru deșteptare” la ușile celor patru dormitoare în care dormeau elevii. Era un clopot mare, cu sunet strident și puternic, dar în același timp voios și foarte plăcut. La ora șase băieții erau scoși în curtea școlii, unde se făcea gimnastica de înviore. La ora șapte și jumătate, încolonați câte doi, eram conduși în sala de mese, unde se servea micul dejun, constând aproape invariabil dintr-o felie de pâine cu halva și o cană de ceai. La ora șapte intrăm în sălile de clasă pentru „repetitor”. La ora șapte și jumătate, elevii erau încolonați în curtea școlii pentru ridicarea drapelului, cântarea imnului național și rugăciunea de dimineață „Împărate ceresc, Mângâietorul”. La ora opt începea programul de învățământ propriu zis, după orarul fiecărei zile și care se încheia la ora unu. La ora unu și jumătate, încolonați din nou câte doi eram conduși la sala de mese. Înainte de servirea mesei elevul de serviciu rostea rugăciunea „Mînca-vor săracii și se vor sătura și vor lăuda pre Domnul, iar cei ce-Lcaută pre Dânsul, vii for fi în inimile lor în viața veacului ce va să vină. Amin!”

După masă, până la ora cinci, toți elevii erau liberi. În curtea școlii se încingeau fel de fel de jocuri, de la jocul cu mingea de fotbal, până la jocul „tica-tica”, specific pe atunci copiilor de la satele din Basarabia. La ora cinci toți elevii intrau în clasele lor pentru meditație, adică pregătirea temelor pentru lecțiile de a doua zi. Cu o întrerupere de o jumătate de oră pentru a servi masa de seară, meditația se prelungea până la ora nouă când, după rugăciune de seară, elevii erau

conduși la dormitoarele lor pentru culcare, astfel încât la ora nouă și jumătate, când se suna stingerea, toți copiii trebuiau să doarmă.

Acest program era strict supravegheat în permanență de către pedagogii de serviciu. În oraș nu se putea ieși decât duminica între orele trei și cinci după amiază, când se declara „învoire generală”, învoire care era valabilă numai pentru elevii cuminiți, care nu fuseseră pedepsiți în nici un fel în cursul săptămânii trecute.

Într-o zi profesorul de muzică Ilie Matei anunță că marele violonist George Enescu se află acum la Bălți și că seara prezintă un concert la teatru. Profesorul-diriginte a început să întocmească lista elevilor care urmau să participe în seara acelei zile la concertul de vioară susținut de George Enescu, nume de care în acea zi auzisem pentru prima oară în viața mea. Așa s-a întâmplat că tot pentru prima oară în viața mea în aceea zi am intrat într-o sală de spectacol, la Teatrul „Safo” din Bălți, actualmente Teatrul Național „Vasile Alecsandri”. Era o sală extrem de impunătoare, cu o scenă mare, cu o cupolă magnifică, cu pereții pictați cu diverse scene din povești. Sala teatrului era plină de lume. Pe la ora șapte, în sală a apărut profesorul nostru de muzică însoțit de George Enescu, un omuleț scund, cu capul ușor plecat spre stânga, cu o vioară în mână, însoțit de vreo cincisprezec băieți tineri tot cu viori. Acompanied de grupul care îl însoțise, George Enescu a cântat aproape două ore diferite melodii pentru care sala îl aplauda frenetic.

De la gara din Bălți circulau două autobuze, dintre care unul mergea către partea dinspre miazăzi și asfințit al orașului, prin cartierul Pământeni, până la marea fabrică de ulei a fraților Wolf, iar cel de al doilea mergea spre miazăzi și răsărit, până la vestita fabrică de bere „Brestecico”.

La Bălți mai era Fabrica de zahăr, o clădire cu vreo trei etaje într-o curte mare plină cu grămezi de sfeclă de zahăr, nu departe de gară, după trecerea peste podul de pe râul Răut.

Traicul, ca elev în clasa a patra la Seminarul Teologic, sau Liceul Seminarial din Bălți (Școala Normală de învățători se prefăcuse între timp în Liceul Seminarial), a început în septembrie 1938 și era asemănător celui de la Școala Normală.

În fiecare duminică, așezați în rând câte patru, eram conduși la Catedra Episcopală cu harmul „Sfinții Constantin și Elena”, unde ne închinam și ne rugam, de obicei între orele nouă și douăsprezece. Curtea Catedralei era gard în gard cu cea a Seminarului, dar pentru a ajunge la biserică trebuia să înconjurăm aproape o jumătate de cvartal, începând din strada Ștefan cel Mare, unde se afla intrarea seminarului, până pe bulevardul Carol, unde era poarta de intrare în curtea Catedralei. De la intrare în curte și până la intrarea în biserică ducea o alee lungă de aproape treizeci-patruzeci de metri și pe care era întins un covor.

În toamna anului 1941, mă număram printre elevii clasei a șasea a Liceului de băieți „Ion Creangă” din Bălți, liceu care ființa pe atunci în clădire elegantă, parter și etaj, în forma literei T și în care funcționaseră pe vremuri Școala Normală, apoi Seminarul Teologic, iar mai apoi Școala Pedagogică, școli al căror elev fusesem, rând pe rând, fără întrerupere, la fiecare dintre ele. Localul impresionant de mare, situat mai la vale de grădina publică a orașului, era distrus aproape cu totul de bombe

în timpul bătăliilor din iunie 1941 pentru eliberarea orașului Bălți, astfel încât, nici măcar nu se mai putea nădăjdui reîntoarcerea pe curând a școlii în vechiul său local.

Întrucât primele patru clase, cele gimnaziale, dintre cele opt ale liceului erau clase paralele A și B și numărul elevilor depășea cu mult numărul de locuri din sălile de clasă ale fostei Școli Normale, conducerea liceului se ostenea mereu cum să ne rânduiască mai bine spre a încăpea în clase, ca să învățăm pe rând și în fiecare zi, când de dimineață, când de după amiază.

Desigur că, în condițiile date pe atunci, despre funcționarea unui internat al școlii, ca pe vremuri, pentru traiul elevilor, nici măcar nu se putea face vorbire. Așa încât, în perioada de învățământ a anilor 1941 și 1942, singur sau împreună cu unii dintre colegii și prietenii mei mai apropiați am locuit, rând pe rând, la diferite gazde din oraș.

Sentimente de stimă și considerație port în suflet și astăzi, după mai bine de o jumătate de secol, pentru toți profesorii care m-au învățat carte în cei doi ani cât am fost elev la Seminarul de la Bălți. Pentru unii dintre dînșii amintirile îmi sunt încă atât de vii încât probabil nu le voi putea uita niciodată. Ași putea uita oare amintirea vie a profesorului nostru de muzică vocală Eugen Frunză, un bărbat înalt, frumos, care avea o voce extrem de melodioasă de tenor I, organizatorul și dirijorul corului de la Catedrala Episcopală, cunoscut și admirat până hăt departe, dincolo de limitele orașului și județului Bălți.

Profesorul de limbă română, Ion Manolache, era un bărbat frumos, nu prea înalt și care întotdeauna se înbrăca deosebit de elegant. Mi-aduc aminte cum, în luna martie 1939, cred că era de sărbătoarea Bunei Vestiri, profesorul Manolache a organizat la Teatrul „Sapho” din Bălți o șezătoare literară la care, în afara elevilor de la liceele și școlile din oraș, au participat multe dintre personalitățile și oficialitățile locale. La șezătoare au fost invitați să prezinte pagini semnificative din scrierile lor scriitori și poeți cunoscuți din țară.

Ultimul dintre participanții invitați era un poet. Era un domn ca la cincizeci de ani, înalt, grăsuț, cu o burtică respectabilă, dar care părea foarte sprinten. Era vorba de poetul Ion Minulescu. Plimbându-se tot timpul de-a lungul scenei pe care se afla, recitind cu măiestrie artistică câteva din poeziile sale, poetul și-a încheiat repertoriul prin niște versuri „inspirate din” și închinat evident orașului Bălți:

În orașul care plouă
De trei ori pe săptămână
Un bătrân și o bătrână,
Două jucării stricate,
Merg... ținându-se de mână!

Ca director al liceului, profesorul Simion Varzaru s-a impus ca un foarte bun organizator, un bun diplomat și un iscusit negociator, cum se spune astăzi.

La începutul anului 1944, profesorul Simion Varzaru s-a făcut deosebit de bine remarcat prin buna și atotcuprinzătoarea organizare a evacuării Liceului „Ion Creangă” din calea războiului al cărui front se apropia de Basarabia.

Astfel, imbarcați în trei mari vagoane de călători din Bălți, cu bagajele

noastre și cu obiectele cele mai valoroase ale școlii, o parte dintre elevi, printre care mă număram, și o parte dintre profesori, în dimineața zilei de Buna Vestire, la 25 martie 1944, am poposit spre a ne așeza cu învățătura și cu traiul la Liceul „Decebal” din Deva, un minunat orașel de la poale de munte.

Pe tot timpul refugiului, deși învățam și viețuiam într-un deosebit de cunoscut liceu din țară, Liceul „Decebal”, profesorul Simion Varzaru s-a străduit tot timpul și a izbutit să mențină prestigiul nivelului de învățământ liceal din Bălți. Mi-a aduc aminte de satisfacția și mândria sa, atunci când, la 15 iunie 1944, ne-a înmănat fiecăruie dintre noi, ca proaspăt absolvent din acel an al liceului, diploma de bacalaureat ce avea înscrisă pe frontispiciu titulatura Liceul de băieți „Ion Creangă” din Bălți și purtând în josul paginii semnătura sa deosebit de clară și elegantă.

**Baltaru, Mihai. *Simple amintiri*.
Iași, 2006, pp.18, 20, 22, 25, 43-45, 74, 81.**

Alexandru BUDIȘTEANU

ACEST UNIC LICEU

Înființat în 1906, instituția a fost inițial o școală mixtă cu predarea în limba rusă. După 1918, liceul devine un liceu românesc de băieți, căpătând consistentul și frumosul nume „Ion Creangă”. În scurt timp liceul se afirmă ca școală de elită a municipiului, bucurându-se de un prestigiu binemeritat la nivel național și nu numai, prin calitatea profesorilor și a modului cum se făceau studiile în cadrul programului.

De pe băncile instituției au ieșit personalități de talie națională și internațională: lingvistul Eugeniu Coșeriu, Nicolae Testemițeanu, rector al Universității de Medicină și Ministru al Sănătății din Republica Moldova, savantul în medicină Constantin Țăbârnă... În cinstea acestor personalități, la liceu s-au constituit clase memoriale, care le poartă numele. Unele clase poartă numele lui Marcu Valuță, profesor de istorie, Cavaler al Ordinului „Coroana României” și director în perioada 1929-1939 și al lui Simion Vârzaru, eminent profesor de limba română și director în anii 1941-1944.

În 1940 liceul este desființat pentru un an, iar clădirea arde în iunie 1941 în urma unui bombardament. Liceul își reia activitatea în toamna aceluiași an, într-o clădire închiriată din cadrul actualei Universități de Stat „Alec Russo”. Apoi a fost construită o clădire nouă pentru Liceul „Ion Creangă”, dar după martie 1944 colectivul se refugiază și instituția nu mai funcționează mai bine de jumătate de secol.

Este reînființat în 1995 ca liceu teoretic mixt de limbă română „Ion Creangă” pe lângă Universitatea de Stat „Alec Russo”.

***Literatura și Arta*. 2016, 21 apr., p. 8.**

Eugen COȘERIU

lingvist, scriitor

O ȘCOALĂ EXTRAORDINARĂ CU ABSOLVENȚI DE POTRIVĂ

Despre valoarea de excepție a Liceului „Ion Creangă” din Bălți am vorbit de nenumărate ori. Însă ceva mai semnificativ putem reafirma și acum. La Liceul „Ion Creangă” am primit o pregătire cu totul fundamentală pentru cariera mea ulterioară în toate materiile umaniste, literare și filologice. Spuneam mai de mult, într-un interviu, că mult mai târziu, asistând în diverse țări la examenele universitare de literatură franceză, constatăm fără echivoc că eu aș fi putut răspunde la majoritatea întrebărilor cu cunoștințele acumulate la Liceul „Ion Creangă” din Bălți. Mai ales, la întrebările privitoare la literatura franceză clasică, ceea ce înseamnă că nivelul instruirii la acest Liceu corespundea nivelului universitar.

La examenul de limbă latină, susținut la Universitatea din Iași, am avut ca temă de traducere un fragment din Iulius Caesar pe care noi îl studiasem la Liceu în clasa a VI-ea. Exista în România societatea culturală „Tinerimea României” care organiza concursuri la diferite obiecte școlare. De câte ori am participat la concursurile, organizate de această societate, am luat de fiecare dată cel puțin un premiu, iar uneori și două. Semnificativ este faptul că elevii premiați de la diferite materii erau apoi invitați la București pentru o excursie prin Țară.

Lucrul cel mai curios în legătură cu acest concurs este cel ce s-a întâmplat când eram în clasa a VIII-a. Sosind la București pentru a participa la concursul de literatură română, am aflat că se va promova și un concurs național la geografie. Atunci eu și colegul meu Petru Medvețchi ne-am încumetat să încercăm și noi dacă ne vor accepta, deși nu eram pregătiți special și pentru geografie.

Ne-am prezentat ceva mai înainte și am rugat să ne înscrie și pe noi. Am fost acceptați. Examinator ne-a fost vestitul geograf Simion Mehedinți. Ne-au dat ca temă „Dobrogea și însemnătatea ei geografică și economică pentru România”. Răspunsul l-am dat în scris și ne-am întors la Bălți. După două săptămâni, pe numele Direcției Liceului a sosit o scrisoare, în care se anunța că amândoi luasem premii: Eu premiul I pe Țară și Petru Medvețchi premiul III pe Țară. Această înștiințare era însoțită de o scrisoare a marelui savant Simion Mehedinți cu înalte elogii pentru Direcție, corpul didactic și pentru premianți.

Mehedinți ne trimetea cărți, printre ele tratatul lui de geografie *Terra* și mă sfătuia să studiez geografia, asigurându-mi toată susținerea pentru studiile la București.

Tot cu ocazia concursului „Tinerimea Română”, un alt elev de la Liceu, Vodislav Voleriu, originar din Oltenia, a prezentat ca dar al delegației noastre o hartă mare a Țării efectuată de el însuși. Deși nu era concurs la geografie, i s-a dat un premiu extraordinar și dreptul de a merge cu elevii-premianți în excursie.

Nivelul și intensitatea învățământului la Bălți erau deosebit de mari. Deopotrivă cu Liceul „Ion Creangă” mai funcționau Liceul de fete „Domnița Ileana”, Liceul mixt evreiesc, Școala Normală de învățători, Gimnaziul Industrial

de băieți, apoi în a doua jumătate a anilor 30 s-au înființat Liceul comercial și Liceul industrial de fete.

Un alt semn al nivelului de excepție al Liceului „Ion Creangă” este și fenomenul apariției revistelor pentru elevi: „Spre lumină” – revista Societății „Unirea”, „Aurora” – revista Societății literare „G. Coșbuc”, apoi „B. P. Hașdeu”. Să ținem cont că denumirea revistei noastre „Crenguța”, fiind unica în toată Țara, printre toate revistele pentru elevi cu acest nume atât de drag nouă, era cea mai reușită asociere cu numele clasicului literaturii noastre Ion Creangă. „Crenguța” se difuza pe adresele liceelor similare din Țară, iar din partea lor soseau la liceul bălțean diverse publicații de acest gen. De fapt, nu fiecare liceu din Basarabia, inclusiv din Chișinău, se putea mândri cu asemenea publicație ca revista bălțeană „Crenguța” (și după conținut și după durata apariției ei).

Alt aspect care arată importanța Liceului e că unii profesori au devenit și scriitori, autori de cărți și articole. Anume prin concursul lor din 1932 a început să apară revista „Cuget moldovenesc” cu nivelul ei regional și chiar național, avându-l ca prim redactor pe Petru Stati, cunoscut poet și traducător, ca director pe Marc Valuța, administratori pe M. Horn și S. Vârzaru.

Profesorul de latină N. Palamaru a scris un manual de limbă latină, iar profesorul de limbă română Gh. Gâțu, fiind unul dintre cei mai fecunzi autori ai revistei „Cuget moldovenesc”, a înmănușiat o parte din articolele sale în volumul „Bălăcenii”.

Au fost multe și activitățile extrașcolare. Un loc aparte în activitățile mele extrașcolare era colaborarea cu revista „Crenguța”, în care de fapt s-a produs debutul meu literar. Însă cea mai mare pasiune a mea a fost lectura, pasiune care m-a însoțit mereu pe parcursul vieții. Liceul dispunea de o bibliotecă bogată, din care am citit un număr mare de cărți din diverse domenii, în primul rând literatura română și universală.

Știam să-mi oragnizez rațional timpul liber. Preferam, de exemplu, să asist la ședințele Căminului cultural orășenesc, la care se discutau diverse probleme de ordin cultural, unde luau cuvântul distinse personalități, inclusiv unii din profesorii noștri.

Manifestam un interes deosebit și față de conferințele susținute de Episcopul Visarion Puiu, de profesorul ieșean D. Găzdaru.

Emoții de neuitat mi-a produs și solemnitatea splendidă ce a avut loc cu prilejul sfințirii Catedralei „Sfinții Constantin și Elena” la 2 iunie 1935, la care am fost prezent împreună cu elevii de la Liceu.

Limba română. 2002, nr. 10, pp. 65-67.

Ovidiu CREANGĂ

chimist și inginer

AMINTIRI DE LA LICEUL ION CREANGĂ DIN BĂLȚI

Bălțiul era un județ mare și bogat, cu populație de țărani plugari, numai români/moldoveni. În oraș erau foarte mulți evrei, negustori și industriași. Ruși sau alte nații puteai să-i numeri pe degete. Bălțiul avea o fabrică mare de ulei din floarea-soarelui a lui Volman, care avea fabrici și în Europa, uzina electrică era a lui Rozentuler, apoi erau multe fabricuțe și ateliere precum și o fabrică de zahăr. Populația românească era formată din funcționari, militari, clerici. Mi-aduc aminte de mitropolitul Visarion Puiu, care era un bărbat impunător și frumos cu o barbă artistică, ciupită cu puțin argint, de erau cocoanele topite după el.

Profesorii de la *Ion Creangă* erau unii rămași de pe timpul rușilor, care vorbeau românește ca vai de lume, cu accent rusc. Director era Marc Văluță, fost profesor de istorie, dar nu mai preda. Papașa, cum îi spuneam noi, era trecut de 50 de ani, avea un cioculeț a la Take Ionescu; era un om de treabă, care nu da pedepse și nu băga spaima în noi. Băieții spuneau că Papașa avea o față frumoasă, dar pe care eu nu am văzut-o niciodată, pesemne învăța în alt oraș.

Când am aterizat la *Ion Creangă* în clasa a 4-a B, cursurile începuseră de vreo câteva săptămâni, așa că m-au așezat în banca întâi, rândul din dreapta, celelate bănci fiind ocupate. Stăteam singur în toată banca neavând coleg de bancă, ceilalți băieți se uitau curioși și neprietenoși la mine. Căzusem ca musca în lapte, trăgeam din când în când cu ochiul în spate și vedeam fețe dușmănoase. Le era ciudă că mă cheamă cu numele liceului și că veneam din „Vechiul Regat”.

Era recreația a treia, recreație mare de 15 minute. Tocmai sunase, dar nu intrase profesorul.

Cum îți zîși măi?

Ovidiu mă cheamă.

Ha! Ha! Ha, Povidlî.

Nu mă cheamă Povidlî, ci Ovidiu.

Dar nu apuc să termin și mă trezesc cu un galoș murdar în cap. Galoșul apoi aterizase pe banca din fața mea. O furie neputincioasă a pus stăpânire pe mine. Înșfac galoșul și-l arunc cu toată puterea înapoi; am dat la nimereală, căci nu știam cine a aruncat cu galoșul în mine. Dar ghinionul ghinioanelor, char atunci deschide ușa și intră pedagogul să ne spună că profesorul mai întârzie puțin și galoșul l-a plesnit drept în față. Roșu de furie striga:

Cine e măgarul care a aruncat galoșul?

Ista nou, ista nou, au strigat toți într-un glas. Eu eram să-mi dau duhul. M-am ridicat în picioare, dar nu am reușit să articulez nici un cuvânt.

Pedagogul, al cărui nume nu-l mai țin minte vine glonț la mine și începe să-mi care palme unde nimerea.

Adică de ăștia-mi ești, pușlama, astfel de pramatie ești tu, lasă că-ți pun eu

pielea pe băț, nu ai griji.

Și zboară la cancelarie și spune ce pramatie este cel care poartă numele liceului. Ani de zile întâmplarea asta nefericită a umbrit prezența mea în liceu. Cu băieții m-am împrietenit și m-au acceptat în gașca lor, dar unii profesori s-au uitat bănuitor la mine multă vreme. Pedagogul, însă, nu m-a înghițit niciodată și mi-a băgat strâmbe la profesori cât a putut.

Dimineața o începeam cu o rugămintă lungă pe care o recita un elev, pe când noi, toate clasele adunate, stam într-un coridor mare, unde încăpeam apoi toți. Apoi ne împrăștiam la clasele noastre și începea ziua de lucru. Știu rugăciunea și acum, începea cu: Cuvine-se cu adevărat să fericim pre Tine Născătoare de Dumnezeu și pururea Fecioară Maria ...

Când eram în clasa a șaptea, o grupă de elevi mai inimoși a înființat Societatea Științifico-Literară *Ion Creangă*. M-au ales pe mine președinte, probabil, fiindcă mă chema Creangă. La ședința de deschidere, cuvântul trebuia să-l țin eu, nu aveam nici o experiență, nu știam ce să spun și m-am bălbăit penibil. Cel puțin, dacă mi-ași fi scris câteva fraze pe hârtie, dar m-am făcut de băcănie.

Am editat și o revistă *Crenguța*. Primul număr l-am tipărit la un tipograf evreu rus, care abia îngăima câte ceva în românește. Am tipărit atunci 250 de exemplare, eu am învârtit de o roată care avea o manivelă de mi-a venit rău, căci tiparnița nu avea motor electric. Al doilea număr l-am scos mai bine, la o tipografie cu motor electric și cu caractere frumoase, chiar și cu unele desene și figuri. Eu am pus un moto pe copertă (de care m-am condus toată viața): Prin muncă, spre ideal.

**Creangă Ovidiu. *Cu orice risc am să spun adevărul.*
Chișinău, 2005, pp. 38-39, 43.**

Sergiu GROSSU
poet, publicist

ANII COPILĂRIEI

Prea multe amintiri n-am în ce privește satul Cubolta, deoarece părinții mei au hotărât să-și vândă casa din sat și să se mute, în primăvara anului 1927, la Bălți. Eu nu aveam nici șapte ani. După câteva luni, și-au vândut casa din Cubolta și și-au cumpărat o casă destul de modestă, socotind că la oraș se vor descurca mai ușor cu greutățile vieții.

La Bălți mi-am făcut studiile primare, precum și o parte din studiile liceale, la liceul *Ion Creangă*, al cărui director era Marc Văluță, oficial directorul inactiv al revistei *Cuget moldovenesc*. Noi, elevii, îi spuneam în derâdere *Muget moldovenesc*. Lui Marc Văluță i-am făcut o epigramă pe deplin meritată, publicată și în volumul meu de epigrame *Muștar*, editat la București în 1940 de I. E. Torouțiu. Zic meritată, fiindcă în calitatea sa de director, n-a scris niciodată nimic. Adevăratul director al revistei era poetul și profesorul de latină Petru Stati. Iată epigrama:

Din toți colaboratorii,
Îmi spun mie cititorii,
Numai Marc Văluță, bietul,
Activează cu portretul!

Portret care îi apărea mereu pe prima pagină a revisteri în discuție.

În primăvara anului 1936 am fost trimis la concursul Tinerimii Române din București, împreună cu colegul meu de clasă Eugeniu Coșeriu, premiantul perpetuu al liceului *Ion Creangă*, și cu băiatul – cu doi sau trei ani mai mare decât mine – al profesorului de geografie Mihail Horn. Dintre toți candidații bălțeni, telegrama trimisă de președintele Concursului, celebru pe vremuri, anunța premiarea mea, ceea ce a scandalizat pe profesorul Horn, deși eu îi făceam desenele pentru o carte de geografia României la care lucra și eram socotit cel dintâi la geografie, profesorul nezeitând să citească în fața întregii clase „teza minunată a lui Sergiu Grossu”.

Conflictul a pornit de la interzicerea mea de a lua parte la excursia organizată de Tinerima Română pentru elevii premiați. Replicându-i profesorului Mihail Horn că „oricum voi pleca pe banii mei, dacă nu vreți să-mi dați foaia de drum”, el și-a permis ca răzbunare, să mă lase corigent la geografie, iar în toamna aceluiași an, 1936, repetent. De aceea, m-am retras de la liceul *Ion Creangă* și restul de studii le-am făcut, mai întâi la liceul din Soroca, apoi, ca să scap de răzbunarea lui Horn, la liceul din Bârlad.

**Grossu, Sergiu. *M-am luptat lupta cea bună*.
București, 2007, pp. 14-15.**

Vadim Ștefan PIROGAN

PĂMÂNTUL SFÂNT AL BAȘTINEI

Tatăl meu a primit un lot de pământ, mai sus de Pământeni, unde trăiam și aveam casă. „Pământeni” se numea mahalaua de la nordul orașului, de unde începeau șoselele spre Glodeni și Cernăuți. Prin anii de după război, Pământenii erau mai mult o câmpie, o așezare de căsuțe frumoase, destul de puține. Abia prin anii douăzeci-douăzeci și cinci a început să se construiască mai mult. Funcționarilor li se dădea pământ, loc de casă câte 18 ari. Ceva mai spre sud de Pământeni, dacă treceai calea ferată, nimereai în orașul propriu zis.

Bălțiul avea și alte suburbii: Teioasa, Podul Chișinăului, Țigănia – lângă râul Răut, care își ducea apele line, curate prin urbe.

În fața casei noastre, spre sud, se întindea o câmpie cu iarbă verde, pe care își pășteau vitele oamenii din apropiere. Uneori pe această toloacă făceau instrucție și manevre diferite unități militare de infanterie sau cavalerie.

Mai sus de alte case, se deschidea un câmp liber, destul de mare și frumos, care se întindea până la Episcopie. Aici era și pământul Episcopiei, lucrat de călugări. Aveau vie, livadă mare ... Tot aici, în mijlocul gospodăriei, se afla reședința

episcopală, o clădire cu câteva etaje, mare, înaltă, împodobită cu sculpturi de lemn, acoperită cu țiglă verde, adusă din Banat, care strălucea în bătaia soarelui.

Pământul călugărilor era înconjurat de un gard de scânduri, destul de înalt, prin crăpăturile căruia, noi, copiii, ne uitam cum se trudeau călugării.

Visarion Puil, episcopul, era un om de statură înaltă, cu ochi vioi și cu o barbă mare, neagră, lăsată peste straiul său bisericesc.

Când veneau la târg căruțele din satele învecinate, pe șleahul Glodenilor vedeai cum oamenii își scot căciulile, făcându-și cruce. În partea de jos a gospodăriei lor se afla o bisericuță, unde se rugau călugării.

După ce am terminat patru clase primare, am dat examenul de admitere în Liceul „Ion Creangă”. Toți elevii Liceului purtau uniformă și număr la brațul stâng. Pentru învățământ părinții plăteau taxă. Erau scutiți, parțial sau complet, cei nevoiași. Aceștia aveau dreptul la cămin.

Toate cărțile, caietele, maculatoarele trebuiau să fie învelite și să aibă etichetă. Hârtia de învelit o cumpăram la librăria „Alexandru” din centrul orașului, pe strada Ferdinand. Cerințele de liceu erau mari. Totul avea însemnătate: frecvența, învățătura, purtarea. Pe cel care nu făcea față exigențelor îl așteptau: eliminarea, corigența, repetenția. Profesorii aveau studii superioare, cunoștințe vaste. Nici pomenală de școli superioare serale sau prin corespondență. La lecții profesorii erau persoane inviolabile. Nota profesorului era lege. Nu se practica controlarea predării lecțiilor. De altfel, nici nu avea cine. Postul de „șef de studii” în liceu nu exista.

Doi servitori făceau curățenie, iar în timpul iernii încălzeau sobele cu lemne. Elevii erau obligați să păstreze curățenia. Eram obligați să purtăm galoși, pe care îi lăsam în coridor, în sala liceului, iar în clase umblam în pantofi sau ghete curate. Eram controlați minuțios. În sala de sport puteam intra numai în trening și pantofi de gimnastică... Toate acestea, luate în ansamblu, creau o atmosferă serioasă, plină de răspundere. Elevii, datorită examenelor, se alegeau cu cunoștințe serioase, fiind selectați temeinic. Leneșii nu aveau ce căuta în liceu. N-am auzit niciodată ca din Liceul „Ion Creangă” să fi ieșit hoți sau bandiți...

Liceul era situat pe strada Ștefan cel Mare, alături de Grădina publică. Clădirea era veche, în formă de triunghi drept. Intrarea se făcea prin poarta dinspre Grădina publică. De ambele părți ale unui coridor lung, se înșirau clasele. Fiecare clasă avea un diriginte. De disciplină răspundeau doi pedagogi. Cât țineau recreațiile, ei se plimbau pe coridoarele liceului, astâmpărându-i pe cei vioi, notau întârzierile la lecții.

În afară de aceasta, supravegheau elevii și în afara școlii: comportarea în oraș, după lecții. Pe mâneca stângă, după cum am mai spus, pe un pătrat de culoare neagră, era cusut numărul elevului. Era de ajuns ca cineva să-ți noteze numărul, dacă săvârșeai vreo necuviință și să-l comunice la cancelaria liceului, că, imediat, te chemau și, dacă se adeverea, urma pedeapsa. Erai scos, după rugăciune, în fața tuturor elevilor, se aducea la cunoștință purtarea ta și pedeapsa corespunzătoare. Iar tu stăteai zăpăcit în fața tuturor, ba uneori îți curgeau lacrimile de rușine.

În orașul nostru erau trei cinematografe: „Lux”, „Scala” și „Modern”. Nouă, elevilor,

ne era strict interzis să vedem filmele pentru vârstnici. Dacă profesorii te găseau acolo, te înscriau pe „lista neagră”, sau îți lua buletinul școlar de identitate. Apoi ... Mai întâi, erau chemați părinții, care aflând de faptele tale, te săpuneau bine acasă.

În liceu funcționau mai multe cercuri științifice (fizică, matematică, chimie, limbi și creație literară). Aveam o bibliotecă bogată, iar minibiblioteci erau instalate și pe coridoare, în dulapuri. Cine avea nevoie, își lua cărțile necesare, le citea, apoi le așeza la loc... N-am auzit să se fi pierdut cândva vreo carte.

O dată la trei luni apărea revista literară „Crenguța”, unde profesorii și elevii își publicau lucrările: poezii, proză. La „Crenguța” au debutat, fiind pe atunci elevi în clasele superioare, viitorii scriitori și savanți: Sergiu Grossu și Eugen Coșeriu.

În fiecare duminică ne duceam încolonați, la biserica „Constantin și Elena”, catedrala noastră. Slujba ținea până la ora 14.

În zilele de sărbătoare națională ne duceam, încolonați, la Cimitirul Eroilor, căzuți în Primul război mondial pentru eliberare și întregirea României. Cimitirul nu mai există, fiind distrus după cel de al Doilea Război Mondial de sovietici, care și-au bătut joc de tot ce aveam mai scump și drag.

Mi-amintesc că în acele zile de sărbătoare era mare bucurie în sufletele noastre tinere, curate și avântate. Liceul nostru bălțean a dat mulți oameni vestiți, învățați cu renume național și mondial. Nici unul dintre absolvenții promoției noastre nu s-a abătut de pe drumul dreptății, nici unul nu a decăzut moral.

**Pirogan, Vadim Ștefan. *Cu gândul la tine, Basarabia mea.*
Chișinău, 1995, pp. 232, 233, 236-238, 240, 244, 245.**

***

Розалия БЛАНК (БЕРДИЧЕВЕР)

ГОРОД РОС И МЫ РОСЛИ ВМЕСТЕ С НИМ

Жизнь состоит из множества ярких событий и как выбрать то – самое яркое? Может быть, это та изумрудная, пронизанная солнцем трава, по которой я бегала босиком все лето? Или пыльные бельцкие улочки с абрикосовыми косточками, из которых мы делали свистульки?

Я помню как строилась шестая школа, в которой я потом училась 11 лет, и непролазную грязь пустыря рядом с рынком, где мы, школьники потом насадили целый парк из лиственных и фруктовых деревьев.

И как через год эти деревья зацвели, а через два – на них появились ярко-алые вишни и сочные груши... Куда потом делись эти деревья? И куда подевались пышные кусты сирени, которые мы насадили по всему периметру парка Котовского?

А разве можно забыть кованые, удивительно красивые ворота старого детского парка и карусель? Или старый Дом культуры и рядом – гастроним с огромной хрустальной люстрой? Нигде я потом не видела столько вкусных конфет

на прилавках. А старая почта и телеграф? Там всегда царил особый дух ожидания.

А потом город начал застраиваться. Сносились целые улицы. И на месте старой библиотеки, где был небольшой и очень красивый фонтан, появилась «Бельчанка», на месте «Когиза» и старого кинотеатра им. Котовского – новые здания театра, детского мира, универмага ... А разве можно забыть, как сносили старую колокольню собора Св. Николая? Мы всю ночь наблюдали это зрелище... И как потом ее восстанавливали.

**Город рос и мы росли вместе с ним.
Спрос и Предложение. 2013, 22 мая, р. 10.**

Зиси ВЕЙЦМАН

БЕЛЬЦЫ. ЕВРЕЙСКАЯ БОЛЬНИЦА

Наш двор на тихой бельцкой улочке, утопающей в цветах акации и сирени, примыкал с тыльной стороны, за чередой сараев, к городской больнице № 2. В городе была ещё одна больница – № 1, но она находилась далеко, в конце самой длинной улицы, ведущей в соседний городок Фалешты.

Стоило проскользнуть через дырку в деревянном заборе, и ты оказывался на территории хозяйственного двора второй больницы. В этом освоенном ребятней пространстве находились конюшня, огромный стог сена и чуть поодаль – домик, в котором жил больничный сторож с семьей. Поскольку сторож с утра пораньше запрягал лошадь и уезжал куда-то на подводе по хозяйственным делам, мы, пацаны, собирались возле длинного полуподвального сооружения в форме арки, засыпанной землей, которое служило овощехранилищем. Прямо у входа в хранилище росла старая развесистая груша, и ее скороспелые плоды не успевали созреть – мы сбивали их палками. Кто был половчее, залезал на дерево и набирал целую пазуху груш. Иногда это хранилище почему-то не запирали, и мы, детвора, проникнув внутрь, лакомились в полутьме из открытых бочек солёными огурцами, помидорами и квашеной капустой.

На пустующей площадке хоздвора мы зачастую гоняли мяч, имитируя игру в футбол. Однажды кто-то из нас неудачным ударом мяча разбил окно в лаборатории, выходявшей задней стеной на хоздвор. С того момента многие из нас старались обходить больничную лабораторию стороной. Моя мама вообще запретила появляться на территории «бэйс-хойлим» – так она называла эту больницу. Она же мне и поведала, что до «прихода русских», то есть до войны, больница была «еврейской», потому что и врачи, и пациенты были евреями.

Запрет мамы я всё же проигнорировал. Дело в том, что из хоздвора можно было беспрепятственно пройти по аллеям мимо больничных корпусов, поглядеть на пациентов, мужчин и женщин, сидящих на скамейках

возле цветочных клумб в застиранных пижамах, давно позабывших свой настоящий цвет. Но главной целью было выйти на центральную улицу нашего города (правильно, имени Ленина!) прямо к средней школе, в которой я стал учиться, окончив начальную, четырехклассную.

Головной корпус больницы, в которой находились руководство, регистратура и кабинеты специалистов, выходил на центральную улицу Бельц, в дореволюционное время называемой Николаевской. Многие местные жители по привычке так её называли и в 20-30-е годы, хотя в румынский период она носила имя представителя династии Гогенцолернов – короля Фердинанда, племянника Кароля Первого, властвовавшего в Румынии с 1914 по 1927 гг.

Город Бельцы дважды посещал тогдашний румынский монарх Кароль Второй: в 1924 (ещё будучи наследным принцем) и в 1935-м (вместе с сыном – будущим королем Михаем Первым). Во второй раз он приехал на освящение собора святых Константина и Елены, который отстроили аккуратно напротив Еврейской больницы – через булыжную мостовую.

Очевидцы присутствия короля с 14-летним наследником, прибывших на открытом автомобиле, рассказывали о большом скоплении народа на освящении собора. На важное мероприятие привели и учащихся всех еврейских школ, включая еврейскую гимназию и «Талмуд-Тору» (еврейская начальная школа). Подивиться на короля и его отпрыска из всех отделений Еврейской больницы – благо, был будний день – высыпали на улицу врачи и ходячие больные, но дальше церковной ограды блюстители порядка их не пустили.

В «Историческом очерке Бельц и Бельцкого уезда» (1936) сообщается, что, хотя больница и называлась Еврейской, была основана и финансировалась евреями, в ней мог бесплатно лечиться любой человек, вне зависимости от вероисповедания и национальности. Больница состояла из нескольких отделений: внутренних болезней, хирургии, гинекологии, родильного, детских болезней и эпидемио-заразных. Для мужчин и женщин палаты были отдельные.

Руководство лечебным учреждением осуществлял главный врач И. И. Вестерман. Ещё в 1917 году, будучи земским врачом, он стал кандидатом в депутаты Конституционного собрания от Народно-социалистической партии, представлявшей городскую интеллигенцию. Это была единственная партия, исключившая террор как средство политической борьбы. Кстати, «народные социалисты», к которым относился и доктор Вестерман, поддерживали Временное правительство, но столица Российской империи с её революциями была далеко. Тем более что в 1918 году партия прекратила свое существование. Впрочем, этот факт уже не имел особого значения, так как в тот год Бессарабия вошла в состав королевской Румынии.

В довоенные годы в больнице работали хирург Рыбаков, гинеколог Самуил Дац, хирург Яков Котигер, приглашались сюда и известные в городе

специалисты: терапевт Давид Паверман, Бендерский, Френкель, Имас, отоларинголог Фишл Красюк, а также врачи Польский, Гурфель. В особо сложных ситуациях консультации давали опытнейшие врачи: дерматолог Котляр (он обитал в красивом старинном особняке на нашей улочке, дома у него был свой кабинет для приёма больных), Красюк, Башкаянц, Пинкензон и др. В 1920-х годах в Бельцах уже насчитывалось два десятка видных специалистов. Всеобщим уважением пользовались и дантисты Бройтман, Туркенич, Левковская.

Еврейская больница была обеспечена и младшим медперсоналом – в каждом отделении работало по медицинской сестре. В больнице стажировались студенты-практиканты, из которых потом выросли прекрасные врачи: Меклер, Палария, Подгаецкий и др.

К сожалению, я не могу привести здесь фамилии многих врачей в сочетании с их именами – безжалостное время сделало свое дело, и забытые имена уже некому вспомнить...

Врачи регулярно проводили амбулаторные приемы. Тяжелобольных помещали в стационар, но мест на всех недужных всё равно не хватало. Здесь, в больнице, функционировала лаборатория, в которой исследовались анализы.

Еврейскую больницу в Бельцах построили в 1861 году. Поначалу она располагалась в маленьком помещении неподалеку от собора Святого Николая, в тех городских кварталах, где в основном ютились евреи. Город тогда был небольшим, но в нём проживало около четырёх тысяч евреев, основным занятием которых были различные ремесла и торговля.

К концу 1860-х в городе насчитывалось восемь синагог, делившихся по профессиональному принципу: портные имели свою синагогу, сапожники – свою, учителя и врачи посещали другую синагогу.

Существует версия, что Еврейскую больницу в Бельцах основал уроженец этого города, представитель бессарабского еврейского купеческого рода, выросший в Кишиневе видный российский хирург и анатом, доктор медицины (1863), совещательный член военно-медицинского ученого комитета Давид Ильич Выводцев (1830-1896, Санкт-Петербург). Во время франко-прусской войны (1870-1871) был военным хирургом, а во время русско-турецкой войны (1877-1878) состоял врачом при главнокомандующем – Великом князе Николае Николаевиче, был лечащим врачом Н. И. Пирогова.

О необычном, если не самом странном пожертвовании в пользу общинной больницы, «Одесский вестник» писал: «Врач Выводцев, умерший недавно и который в детстве проживал в Бельцах, завещал еврейской общине этого города 10 тысяч рублей для постройки нового здания больницы».

Кстати, Давид Ильич умер в чине тайного советника, чего редко кто из евреев в России достигал на государственной службе.

В 1879 году Еврейская больница располагала 15 койками. В городе

было образовано «Общество помощи бедным больным», членом которого становился каждый еврейский житель Бельца, уплативший вступительный взнос в один рубль и обязавшийся уплачивать в дальнейшем по 10 копеек еженедельно. Разными лицами, на строительство аптеки рядом с больницей, было пожертвовано 300 рублей.

В 1904 году местные меценаты выделили средства на более вместительные здания, благодаря чему новые корпуса больницы появились в 1920-1930 годы и чудом уцелели после жесточайшей бомбежки города немецко-румынской авиацией в первые дни войны.

Какое-то время больница жила на средства от своей части земельного владения, которое Хананий Гальперин, местный богач, прозванный бельцким Крезом, завещал филантропическим и культурно-просветительным учреждениям. Однако в ходе аграрной реформы в Румынии в 20-х годах, это имение экспроприировали, доходы Еврейской больницы существенно уменьшились. Не стоит думать, что после этого она могла закрыться. Попечительский совет Еврейской больницы, в который входили многие видные граждане города, например, один из братьев Вольман, владевший крупным масложировым заводом, этого бы не допустил.

Солидную помощь оказывали благотворительные фонды «Эзрат холим» и «Бикур холим» – предтеча больничных касс. Крупнейшую организацию с фондом помощи больным («Эзрат холим») сумел создать еще в 1906 году одесский раввин Шимон-Яков Гликсберг (1870-1950), тем самым заложив основы по поддержке слабых слоёв общины. Средства в больничную кассу собирали всевозможными путями, вплоть до организации культурно-массовых вечеров.

Без сомнения, медицинский персонал бельцкой Еврейской больницы представлял собой интеллигентную прослойку населения, влияющую на культурную жизнь не только еврейской общины, но и всего города.

Появившийся на свет после войны, я помню ещё их светлые лица – докторов, вернувшихся с фронтов и из эвакуации, лагерей и гетто. Они не могли исцелить моих родителей от старческих болезней, но вселяли надежду на жизнь. В детстве они лечили меня и моих братьев от кори, скарлатины, воспаления лёгких и других напастей.

У меня нет возможности принести цветы или положить камешек на их могилы (где они, эти могилы?). Пусть же эти строки станут выражением моей сердечной признательности всем бельцким врачам...

Спрос и Предложение. 2017, 14 июня, р. 9 ; <https://esp.md/ru/podrobnosti/2017/06/25/belcy-evreyskaya-bolnica-vospominaniya-zisi-veycmana>

ГОРОД, КОТОРЫЙ НАПРАСНО ОКЛЕВЕТАЛИ!

Я был поражен этим городом до глубины души, но как мне сразу показалось, Бельцы явно оклеветали. Пустой снобизм, который свойствен жителям даже такой «не первосортной» столицы как Кишинев, улетучился на глазах. Нет, конечно, я никогда не говорил удивленно своим бельцким знакомым «ничего себе, да оказывается у вас троллейбусы ходят...» или «смотри, да Бельцы – это все-таки город, и не маленький по провинциальным масштабам – город со своей историей, многие страницы которой пропитаны кровью; но почему-то казалось, что у этого города нет настоящего, не говоря уже о будущем.

В свое время Бельцы заслуженно приобрели репутацию одного из наиболее развитых, перспективных культурно-промышленных центров Молдавии. Здесь на пересечении множества дорог европейской и мировой истории, расположен город издавна населенный предприимчивыми и разносторонне одаренными людьми.

В сегодняшних Бельцах больше всего поражает ухоженность площадей и улиц, какой давно не встретишь в других молдавских городах. На дворе весна, которая красит деревья в зеленый, а дороги и тротуары, обычно, в мусорно-серый цвет. Но здесь это правило не работает. Улицы регулярно подметают.

Выкрашены в зеленый, под цвет природы, наверное, все скамейки. По обочинам дорог урны в виде птичек с красными клювами, коих так и хочется покормить пустой пачкой из-под сигарет.

Центральная площадь здесь предназначена исключительно для пешеходного движения – и это просто находка. Эдакое «место силы» в Бельцах, «точка притяжения». Здесь никогда не бывает пусто, здесь всегда полно людей самых разных возрастов. Но, несмотря на это, тут по обыкновению очень тихо и уютно.

Как рассказывают сами бельчане, в последние годы обходится все без особых эксцессов. Уровень преступности в городе снизился кратно. Да и «товарищей» в солнечных очках, за которыми скрыты одурманенные наркотой глаза, тоже почти не видно.

В центре Бельц жизнь кипит до поздней ночи. Тут сосредоточено большинство мест времяпрепровождения молодежи – кафе, рестораны, пиццерии, «Театр Волонтира», киноразвлекательный комплекс «Патрия», Дворец культуры, в котором часто проходят концерты местных и заезжих групп разных музыкальных направлений.

Главное богатство города, и это сразу бросается в глаза – его жители.

Бельчане отличаются от населения многих других городов тем, как мне показалось, что им действительно здесь нравится. Нет, конечно, если выбирать придется между Бельцами и одним из западноевропейских городов, то выбор, наверное, будет все-таки не в пользу «северной столицы». Но вот

в Кишинев уехать – отсюда мало кто стремится. Тем более что люди уже почувствовали вкус свободы, некоторую независимость от центра.

В общем, рассказать о сегодняшних Бельцах можно многое. И при этом надо видеть, как меняется облик города, его имидж.

Что ж приеду года через два, посмотрю, что изменилось. А может, и вовсе мне здесь остаться!

Голос Бэлиць. 2007, 27 апр.

Наталья ДОМАНЧУК

ГОРОДОК

Города как и люди. С ними живешь, в них влюбляешься, по ним тоскуешь, когда расстаешься. И неважно, что городок твой маленький, а ты живешь сейчас в мегаполисе, который не сравнить с городом твоего детства. Потому и грустишь, потому и кажется он тебе лучшим на свете, потому что самое светлое твоя юность – это Бельцы.

«Открываю глаза. За окном птичье щебетание, в солнечный свет заливает комнату. Распахиваю окно и все купаюсь в солнечном потоке. Внизу и передо мной крыши и дома, дома. Красиво, но как все это чуждо мне.

Ты, наверное, любишь меня, город. Ты принял меня и мою семью. Ты ждешь встречи со мной. Сажусь в машину и мчусь тебе навстречу, чтобы почувствовать твое дыхание, чтобы еще раз увидеть как ты красив. Ты рад мне и я даже слышу твое приветствие. Я тоже улыбаюсь тебе, но моя улыбка не такая счастливая как у тебя.

Я снова сажусь в машину а ты глядишь мне вслед. Ты терпеливый, ласковый и добрый. Ты дашь мне время, чтобы я смогла тебя полюбить. Но пока я в снах вижу только свой маленький городок. Он совсем маленький, там одна главная улица, которую называют центром, она носила имя Ленина и памятник Ленину стоял у входа в парк. По этой улице гуляли мои родители и не так уж давно шагала я со своими друзьями. В моем родном городке только один фонтан да три небольших кинотеатра. Но почему он всегда мне снится? Он такой маленький, отсюда издалека, неуклюжий, пыльный и такой родной. Мне снится, как я босиком гуляю по лужам, как мчусь наперегонки с подружками на Реут и, задыхаясь, обещаю им: «Никуда отсюда не уеду» Как хорошо у нас!»

Но я предала тебя, мой маленький городок, Уехала ночью, когда ты спал и даже не сказала обычное «Пока». Боялась, что ты напомнишь мое обещание и не смогу тебя покинуть, хотя мне так хотелось красивой жизни, увидеть небоскребы, пожить в них, хотелось ресторанов, аттракционов... Теперь все это у меня есть. Я работаю в огромном здании с бассейном и зимним садом. Только почему в снах своих вижу тебя мой маленький городок?

Я приеду к тебе очень скоро. Расскажу тебе, как моя семья живет вдали от тебя, в большом чужом мире. Ты поймешь меня, не будешь плакать. А потом долго будишь глядеть в небо, где тоненькой полоской исчезнет самолет увозящий меня туда, где тоже любят, ждут, надеются на взаимность.

Ты будешь верить, что когда-нибудь я приеду к тебе навсегда.

А я буду верить, что ты простил меня.

Голос Бэлць. 2004, 21 мая.

Валентина КАЛАШНИКОВА

jurnalistă

В НЬЮ-ЙОРКЕ СТАТУЯ СВОБОДЫ, А В БЕЛЬЦАХ ГОСТЕПРИИМНАЯ ТЕЩА

Центром архитектурно-ландшафтной композиции стал монумент-фигура женщины, олицетворяющей собой мир, гостеприимство, достаток, надежность, защиту.

Бельчане – народ остроумный и никому не надо объяснить, где это Тель-Авив, Бам, Поле чудес... Так с первых дней существования все прекрасно знали, кто первым встречает их после долгого пути. «Вот и Теща, значит дома!» – с облегчением говорил командированный или отпускник, завидев знакомые очертания нового символа Бэлць, ведь не зря говорят, в гостях хорошо, а дома лучше.

Высота монумента около пяти метров – рассказывает Илья Александрович Ковила, который был в конце 70-х главным художником города и как раз во время работы над скульптурой исполнял обязанности главного архитектора.

Замысел автора воплощал в жизнь довольно известный скульптор Валентин Кузнецов с десятком ассистентов-учащихся скульптурного отделения кишиневского художественного училища имени И. Репина.

Сначала создали основу-форму натуральной величины из глины, которая, кстати, поначалу просто рухнула. Тогда маэстро Дубиновский принял решение ввиду солидных масштабов работы делать форму из двух частей, что в конечном итоге оказалось правильным. Через некоторое время фигуру из бетона, смешанного с мраморной крошкой, по частям привезли на место, основательно скрепили с помощью болтов, гаек, шурупов и установили на специальном основании. Монумент официально назвали «Гостеприимство». Вот уже почти три десятка лет он в полной мере символизирует стремление и умение бельчан встречать с открытым сердцем, душевно, щедро и хлебосольно всех, кто приезжает в наш город с чистыми помыслами и добрыми намерениями.

Голос Бэлць. 1998, 21 мая.

Григорий КАРАУШ
profesor universitar

БЕЛЬЦЫ ПОЛВЕКА НАЗАД И ПОЗДНЕЕ

О Бельцах я был наслышан еще в довоенные годы. Город ассоциировался в детстве с хорошей футбольной командой.

В 1953 году в Бельцах открылся учительский институт, который вместе с «Селекционной станцией» стали гордостью Бельц.

В ту пору, в центре было много маленьких домов, кое-где двух-трех-этажные и, конечно, выделялись здания Драматического театра и кинотеатра.

Сеть общественного транспорта была довольно слабой. Главный автобусный маршрут пролегал по улице Ленинградской (ныне Штефана чел Маре), между городским стадионом и Собором Св. Николая, по улицам Достоевского-Ленина (ныне Индепенденцей) и до Западного вокзала. Курсировали красивые автобусы, выпускаемые московским автозаводом ЗИС. Там где сейчас находится роддом, был пустырь. В соседнем парке тогда только-только начинали высаживать деревья. Пустырь был и на месте, где сейчас возвышается новый, пятый учебный корпус госуниверситета. На открытой площадке студенты маршировали, готовясь к праздничным мероприятиям.

Частыми гостями города были писатели. В ходе встреч писатели и читатели обменялись мнениями о путях дальнейшего развития литературы, о связях писателей с читателями.

Впервые в жизни мы стали и зрителями театральных постановок. Первым коллективно просмотренным спектаклем был «Ромео и Джульетта» в постановке Москалева, главного режиссера Бельцкого театра. Трагедия Шекспира произвела огромное впечатление на нас. Мы долго повторяли при встрече, «Нет повести печальнее на свете, чем повесть о Ромео и Джульетте»

Кино, важнейшее из искусств, как говорили тогда, для нас не было открытием. Студенты регулярно посещали кинотеатр им. Котовского, где в малом зале, за полчаса до начала каждого сеанса, играл оркестр, звучали песни в исполнении солисток Тамары Раух, Риты Абрамович.

Обозревая с высоты сегодняшнего дня замечательный комплекс учебных корпусов и здание библиотеки госуниверситета, можно только удивляться воспоминаниями о том, с какого уровня началось восхождение в 1953 году. Тогда был только один учебный корпус. Библиотека занимала две подвальные помещения. На двух факультетах обучались лишь несколько сотен студентов.

Важным событием в жизни города было создание в 1957 году молдавской труппы при Бельцком русском драматическом театре. Впоследствии эта труппа стала ядром молдавского театра им. Василя Александри. Мы видели

тогда, как первые шаги в большом искусстве делали молодые и энергичные Михай Волонтир, Анатол Пынзару, Юлиан Кодэу...

В 1960 году на городском стадионе при переполненных трибунах перед бельчанами выступил эстрадный оркестр Румынского радио и телевидения по руководством маэстро Сили Динику. Встреченные сердечно зрителями, показали свое исполнительское мастерство певцы Сорина Дан, Аида Мога, Луиджи Ионеску.

Рос и менял свой облик наш город. И, наверно, представляют интерес некоторые штрихи уже далеких 60-х минувшего столетия. В «Справочнике для депутатов Бельцкого городского совета», изданный в 1961 году с грифом «для служебного пользования», содержались и мероприятия по выполнению наказов избирателей: расширить Бельцкую АТС до 2 тысяч номеров, в целях ликвидации 2-х и 3-х сменных занятий в школах нужно добиться дополнительного строительства четырех общеобразовательных школ и достройки школ № 2 и № 6, практиковать выезды на предприятиях для торговли промышленными товарами, активизировать разъяснительную работу среди населения с целью наведения порядка и улучшения санитарного состояния города.

Трудностей было немало, особенно в строительстве. Вот характерный пример. В тех же мероприятиях городского совета предусматривалось в 1961-1962, годах возвести новый кинотеатр на 800 мест и добиться выделения средств на строительство городского Дворца культуры. Но строительство было завершено только в 1967 году.

Бельцы постоянно посещали знаменитые люди. В начале 60-х годов состоялась встреча с легендарным героем, уроженцем Каменского района нашей республики Петром Вершигора, который во время войны возглавлял крупное соединение партизан, проявивших чудеса храбрости.

Незабываемой была встреча с писателем Юрием Колесниковым, автором многих литературных произведений. В июне 1974 года в Бельцах побывал литературный критик Василе Коробан. Специалисты признают, что на протяжении двадцатилетнего периода (1952-1972), именно он подвергал взыскательному прочтению большинство новых литературных произведений молдавских писателей.

Бельчане никогда не падали духом. Их успехи радовали. К примеру, в 1973 объем промышленного производства достиг 460 миллионов рублей. 18 видов промышленной продукции прошли аттестацию на государственный Знак качества. Были сданы в эксплуатацию широкоформатный кинотеатр на 1200 мест, здания школ и профтехучилищ, удалось возвести около 50 тысяч квадратных метров жилья, а это означало, что более 5 тысяч бельчан получили новые благоустроенные квартиры.

Численность населения Бельц на 1 января 1974 года составляла 114,5 тысячи человек.

Голос Бэлць. 2005, 20 мая, р. 3; 1 июля, р. 3.

МЭР БЕЛЬЦ, ЧЬЕ ИМЯ ПРЕДАНО ЗАБВЕНИЮ

В румынский период в Бельцах была улица названная в честь мэра нашего города времен Российской империи. Редкий случай, если учитывать, что это были совершенно разные режимы.

Бельчанам хорошо известна улица Кишиневская. В прошлом именно она была основным связующим звеном между центром города и Кишиневским мостом и, соответственно, выездом в сторону столицы. Но мало кто знает, что в румынское время, 20-30 годы, эта улица называлась *Primarul Andjulovici*.

В сборнике «Бессарабия» за 1903 год в разделе «Правительственные, сословные и общественные учреждения в Бессарабской губернии», графа «Городские упрощенные управления», есть следующая запись: «Городской староста, личн. гр. Иосиф Григорьевич Анджулович; помощник его, личн. гр. Целестин Николаевич Негруш». У городского старосты Иосифа Анджуловича в 1903 году был один помощник – Целестин Негруш.

Личный гражданин Иосиф Григорьевич Анджулович был представителем городской недворянской элиты конца XIX – XX веков.

Господину Анджуловичу досталось весьма запущенное городское хозяйство. Состояние бельцких улиц было плачевным. Об этом свидетельствуют и фотографии того времени, на которых в жуткой грязи в центре города застревали повозки.

Состояние дорог стало одной из важнейших забот Иосифа Анджуловича на посту городского старосты. В частности, 25 сентября 1901 года, он просил уездное земское собрание выделить дополнительные средства на замощение Кишиневской улицы начиная от Петербургской улицы до Кишиневского моста.

18 августа 1907 года собрание городских уполномоченных приняло постановление о замощении Кишиневской улицы с ветвью к мельнице Липсона, части Петербургской улицы и Клубного переулка – это ныне ул. Тираспольская, а Клубный переулок – ул. Академика Филиппа В следующие годы работы по замощению центральных улиц продолжалось.

Мэр Иосиф Анджулович интересовался не только судьбой дорог. Он принял активное участие в открытии нового здания еврейской больницы. При Иосифе Анджуловиче в Бельцах появилась первая полноценная гимназия. В мае 1906 года собрание городских уполномоченных во главе с городским старостой ходатайствовало перед центральными властями об открытии с 1 августа мужской классической гимназии, так как город не имел ни одного среднего учебного заведения.

Ходатайство было удовлетворено, и вскоре уполномоченные установили плату за обучение: в подготовительном классе – по 70 рублей в год, в 1-м, 2-м, 3-м классах – по 80 и в 4-м – по 100. В августе 1906-го под нужды

гимназии был арендован дом на улицах Мариинской и Владимирской, вероятнее всего, около нынешнего детского парка «Андриеш». Арендная плата – 2000 рублей в год. Примечательно, что владельцем дома был сам городской голова Иосиф Анджулович.

10 сентября 1906 состоялось торжественное открытие мужской гимназии, а на второй день начались занятия. Первым ее директором стал Н. Воскресенский, которого пригласили на эту работу из Кишинева. Гимназия (в румынский период лицей им. Иона Крянгэ) просуществовала до 1944 года).

Подводя итоги, можно сказать, Иосиф Анджулович был мэром Бельц в течение многих лет (как минимум с 1895 по 1906 годы). Ему приходилось решать серьезные городские проблемы при дефиците средств. При нем в городе были вымощены несколько улиц, в том числе одна из магистральных – ул. Кишиневская (не зря она потом получила его имя), было открыто новое здание еврейской больницы и учреждена мужская гимназия.

Спрос и Предложение. 2016, 10 февр, р. 9.

ПРОГУЛКИ ПО БЕЛЬЦАМ 30-Х

Сегодня многие считают, что расцвета Бельцы достигли лишь в годы Советской власти, а до того город был отсталым местечком на периферии, сначала Российской империи, а затем Румынского королевства. Так ли это? Документы и фотографии, датирующиеся 30-ми годами, свидетельствуют о другом. Судя по ним, наш город тогда динамично развивался во многих отношениях и в чем-то выглядел даже предпочтительнее Бельц начала XXI века.

Чтобы убедиться в этом, мы предлагаем совершить серию виртуальных прогулок по Бельцам 30-х годов.

Сахарный завод

Если бы ехали по дороге, соединяющей Северный вокзал с центром города (ныне улица Киевская) к примеру, в ноябре 1935 года, то непременно увидели очередь из крестьянских подвод, груженых сахарной сфеклой. Цепочка «кэруц» привела бы нас к Бельцкому сахарному заводу.

Завод был построен в 1930 году на берегу Реута (ныне это пищевой комбинат). Владелец его был известный в Бессарабии предприниматель З. Эсманский. В сахарную отрасль он вложил деньги еще до первой мировой войны, приобретя завод в Зарожанах (село близ Хотина, север Бессарабии). Война практически уничтожила сахарную промышленность в крае. В 1919 году Эсманский взялся за восстановление завода. К 1924 году он инвестировал в предприятие огромную сумму – почти 1,7 млн. золотых леев. Зарожанский сахарный завод стал лидером отрасли в Бессарабии.

Успехи этого предприятия подвигли Эсманского к расширению бизнеса.

Он решил построить в Бельцах свой второй сахарный завод. Предприятие было оборудовано новейшим по тем временам оборудованием, а его цеха были чистыми и хорошо проветривались, так что рабочие трудились в приемлемых условиях. В год комбинат производил 400-500 вагонов сахара. Заметим еще, что завод Эсманского обеспечил рабочими местами 300 бельчан (немало даже по нынешним временам).

Сахарный завод играл большую роль в экономике города и региона. Например, благодаря ему изменилась структура сельского хозяйства в Бельцком уезде. Крестьяне, десятилетиями возделывавшие исключительно пшеницу, стали выращивать сахарную свеклу.

В середине 30-х годов, промышленность и торговля в нашем городе бурно развивались. Мировой кризис 1929-1933 годов не нанес сокрушительного удара по экономике Бельца, здесь не было массового разорения предприятий и самоубийство бизнесменов, как в США и Западной Европе. По экономическим показателям к 1936 году Бельцы заняли первое место среди уездных центров Бессарабии, опередив даже Кишинев.

Улица короля Фердинанда

В центре города была улица, носившая имя представителя династии Гогенцоллернов – короля Фердинанда. В советское время она называлась ул Ленина, а теперь – Индепенденцей.

Улица короля Фердинанда в 30-е годы была центром торговой жизни Бельца. На ней находилось огромное количество магазинчиков и лавок. Здесь можно было купить все: от сдобных булок и женских шляпок до пистолетов и патефонов. Бельчанину начала XXI века немного здесь показалось бы знакомым. И среди этого немногого, несомненно, оказалось бы здание префектуры Бельцкого уезда, в котором сейчас располагается Загс.

Префектура

Этот дом в самом центре Бельца был возведен помещиком Бодеску еще до революции. Первое время строение было одноэтажным. В 30-х годах его приобрели для префектуры Бельцкого уезда, после чего достроили, и оно обрело свой нынешний облик (появились второй этаж, колонны у входа и др. Проект изменений подготовила архитектор Этте-Роза Спирер. Как и сейчас, тогда у здания префектуры росли сосна, березы и ели. А вот металлический забор до наших дней не сохранился. Префектура была исполнительным учреждением при Бельцком уездном Совете. Совет был выборным органом, а вот глава префектуры назначался правительством страны. Во второй половине 30-х годов префектом Бельцкого уезда был представитель Национал-либеральной партии Румынии Эммануил Кателли, а председателем Совета – Штефан Садович.

Еврейская больница

На улице Фердинанда находилась еврейская больница и хотя она назы-

валась еврейской и финансировалась евреями, в ней мог лечиться любой человек, вне зависимости от вероисповедания и национальности.

Еврейскую больницу основали в 70-х годах XIX века. Первое время она располагалась в маленьком помещении где-то неподалеку от собора Святого Николая. В 1904 году местные меценаты выделили средства на переезд в более вместительное здание, где она находилась до 40-х годов.

Какое-то время больница жила на средства от своей части земельного владения, которое Хананий Гальперин – местный богач, прозванный бельцким Крезом – завещал филантропическим и культурно-просветительным учреждениям. Однако, в ходе аграрной реформы в Румынии в 20-х годах, это имение экспроприировали и доходы больницы существенно уменьшились. Не стоит думать, что после этого она могла закрыться. Этого бы не допустил попечительский совет больницы, в который входили многие видные бельчане – председателем совета, например, были один из братьев Вольман, владевших крупным масложировым комбинатом.

Больница была достаточно крупным по тем временам, состоявшим из 9 отделений: родильного, хирургического, терапевтического, дерматовенерологического, педиатрического, гинекологического, пульмонологического и инфекционного. Всех больных здесь лечили бесплатно.

Армянская церковь

Церковь построили в 1912 году на средства богатых представителей армянской общины – Марии Фокшанян и братьев Лусаханович.

Храм был возведен по проекту архитектора Александра Красносельского в стиле древнего собора, находящегося в городе Эчмиадзине – духовном и культурном центре всех армян.

В Бельцах 30-х годов жили армяне двух вероисповеданий: армяне-католики и армяне-григориане из Крыма и с Кавказа. Несмотря на религиозные различия, армяне входили в одну общину. Ее делами ведал специальный комитет, действовавший при церкви. В советское время судьба храма складывалась странным образом. В нем какое-то время размещался католический костел, потом здесь была спортивная школа бокса и борьбы. В начале 90-х годов в церкви вновь стали проводиться богослужения католиков.

Статистические показатели:

К концу 1937 года в г. Бельцы функционировали: 4 масложировых комбината, 3 чугунолитейных, 2 пивоваренных, 2 по производству свечей, сахарный и спиртовой комбинаты, 6 мыловаренных, 12 фабрик по производству газированной воды, 3 мебельных и 3 кондитерских фабрики, электроцентраль, 5 банков, 126 складов водки, ресторанов и кабаков... В общей сложности в городе работало более 1200 крупных, средних и мелких предприятий. В Бельцах проживало около 60 тыс. человек. При земствах Бельцкий уезд был разделен на 10 волостей, 6 судебных и 4 полицейских

округа. При этом в него были включены 300 сел. После административной реформы, проведенной в Румынии в 1925 году, в состав Бельцкого уезда вошли 345 сел, 89 сельских коммун и 6 уже укрупненных волостей. Население уезда в 1918 году составляло 294 тыс. человек, а в 1939 – 442 тыс.

Спрос и Предложение. 2005, 3 авг., р. 8, 22.

Ольга САВЧЕНКО

БЕЛЬЦКАЯ ПРОКУРАТУРА: ИСТОРИЯ И ЛЮДИ

Истоки

В Молдавии прокурорская служба появилась 195 лет назад – в 1812 году, после присоединения Бессарабии к России.

Борьба с казнокрадством, контроль над всеми государственными учреждениями и судебными инстанциями, расследование уголовных преступлений – все это входило в обязанности прокуроров того времени.

Число уездов в Бессарабской области было небольшим, поэтому в каждый (и в Бельцкий в том числе) направляли прокурора, но из-за нехватки специалистов в области юриспруденции прокурорам приходилось поначалу работать самим – без заместителей и помощников.

В своей деятельности они опирались на тот же свод правил и законов, что и их коллеги в России. Правда, в Бессарабской области прокуроры назывались не главными контролерами, как в других частях империи, а прокураторами.

В 1818, появляются должности областного (регионального) и районных прокуроров. В Бельцком уезде, как и во всех других, создаются местные прокуратуры, укомплектовывается штат работников.

Межвоенный период

В 1918, когда Бессарабия вошла в состав Румынии, начинается реорганизация прокуратуры и адаптации местного законодательства к румынскому.

Само учреждение стало называться «паркетом» – так же как и в Румынии. Название органа было заимствовано из Франции (первые заседания прокурорских надзирателей проходили в зале, пол которого устлан паркетом, поэтому прокуратуру и называли «паркетом»). Вместо слов «региональный прокурор» употреблялся термин «генеральный».

Из Румынии в Бессарабию направили специалистов в области юриспруденции. Они занимались обучением бессарабских прокуроров. В Бельцы с этой целью прибыл Еуджен Петит – консул Высшей судебной и кассационной палаты Румынии. Он и заложил основы юстиции в нашем

городе В то время Бельцкий паркет располагался в здании трибунала – по ул. Дрэгэлины, 18, (ныне ул. Чиприана Порумбеску). Там же находился и городской суд. До наших дней это здание не сохранилось.

В 1938 в составе городской прокуратуры входили пять человек, первый прокурор Григоре Михуцэ, прокурор Борис Беров, судебный эксперт Д. Михэеску, секретарь Штефан Ваман и служащий Ион Троян.

Новейшая история

В 1940, когда в Бессарабии установилась советская власть, число районных прокуроров увеличивается – их насчитывается около 60. Но просуществовали они лишь до 1941 года – с началом военных действий на территории республики эти органы были расформированы.

В апреле 1944 года, после освобождения города Красной армией, Бельцкая прокуратура возобновила свою деятельность. Первым прокурором стал А. И. Шишков. С 1950 года по 2003 эту должность занимали 10 человек.

Спрос и и Предложение. 2007, 24 янв., р. 8.

Стефан САДОВНИКОВ

«САМОЕ ЯРКОЕ ВОСПОМИНАНИЕ – ЯВЛЕНИЕ ГОРОДА ДЕТСТВА»

За всю мою жизнь в городе – с 1956 и по 1982 годы – запечатлелось немало ярких воспоминаний, а потому достаточно трудно вычлениить из них наиболее впечатляющие.

Но, думаю, что самым ярким воспоминанием все же останется явление самого города детства, когда я вернулся в него из сталинской ссылки. Представьте себе мальчишку, прожившего восемь лет в глухой маленькой сибирской деревушке, в которой он не видел ничего, кроме саней и телег да бревенчатых изб, и в которых не было даже электрического света. И вот попадает он в город!

Это для меня действительно было мощнейшим шоком. Это и впервые увиденная загорающаяся электрическая лампочка, это и вид, казалось, огромнейшей, трехэтажной школы, это и яркость первомайской демонстрации, это первое посещение кинотеатра, это и ...

Подобный, впечатливший мальчишку видеоряд может сравниться, вероятно, только с впечатлениями человека, впервые ступившего на другую планету.

И все же ярчайшим воспоминанием останется мое первое, буквально через пару недель по возвращении, самостоятельное путешествие от Западного вокзала в центр сразу же после первомайской демонстрации. Когда горожане продолжали гулять по площади, украшенной цветочными клумбами, часто останавливаясь и фотографируя друг друга. Когда в детском парке мои счастливые одногодки, поедая мороженое и леденцы «петушки»,

с визгом летали на карусели, а неподалеку играл духовой оркестр, вокруг которого порхали танцующие красиво одетые люди. Когда в городе, освещенном ярким солнцем, цветами и бесконечными человеческими улыбками, царили музыка и всеобщее веселье!

И тогда мне казалось, что жизнь – это вечная радость.

Спрос и Предложение. 2013, 22 мая, р. 10.

Борис САНДЛЕР
journalist, scriitor

Название «Бельцы» известно почти всему миру

Будучи редактором «Форвертс» (Газета издается в Нью-Йорке), я по-прежнему ощущаю себя провинциальным бельцким евреем, чем очень горжусь и всегда об этом везде говорю, так как своего происхождения не скрываю!

Знаете, жизнь меня покидала по разным городам и странам, но скажу одно: Бельцы – это мой родной город, если хотите, мой символ, который оказал большое внимание на мое будущее, на мое творчество, да и на меня как человека в целом.

Знаю точно, что название этого городка известно почти во всем мире, не зря же песня на идише «Майн штетелэ Бэлц» (Мое местечко Бельцы) так популярна в Америке, Германии, Израиле и даже в Австралии. Поездив по миру, я понял что мир стал еще теснее, чем был: практически везде я встречал бельчан и кишиневцев. Никуда не убежишь от своих.

Спрос и Предложение. 2013, 20 мар., р. 28.

Лев ШВАРЦМАН
journalist

ИСТОРИИ ОБ ИСЧЕЗНУВШЕМ ЕВРЕЙСКОМ МЕСТЕЧКЕ БЕЛЬЦЫ

Я уже упомянул, что первыми читателями этой книги будут дети нашей семьи. Что они, наши потомки в Израиле, Германии, Америке, Австралии будут знать об этом городе, городе жизни и исхода их предков?

Наверное, будут знать, что есть песня, сделавшая наш город известным на весь еврейский мир. Это «Майн штэйталэ Бэлц», ставшая символом еврейского местечка в диаспоре. Но они уже не будут плакать, услышав ее мотив, как плакали наши родители и, может быть, вскоре будем плакать мы.

И, возможно, многие из них поверят, что это песня не о нашем городе, а о польско-украинском Белзе, который известен тем, что тамошние евреи в прошлом, а может, в позапрошлом веке создали одно из течений

хасидизма, которое так и называется – Белз. Но знаменитая песня все-таки наша. В ее тексте есть строчка, в которой лирический герой вспоминает о камушках, которые он бросал в детстве в речку.

Так вот, в Белзе никакой речки нет, а в наших Бельцах есть – Реут. Конечно, может так случиться, что и этот единственный довод не будет приниматься нашими детьми во внимание, потому что вскоре и в Бельцах не будет реки. Ее уже и сейчас почти нет, потому что основными притоками ее были сточные трубы различных заводов. Сейчас трудно поверить, что в нее можно было попасть камешком: возможны, кажется, только недолет либо перелет.

Что ещё, кроме песни, будет связывать наших детей с городом нашей семьи? Я видел иностранцев, приезжавших в Бельцы – город исхода их семей.

Они не могли найти никаких примет прошлого, сохраненного памятью их родителей, бабушек и прадедушек и ностальгически переданными им. Они не находили этих примет, они не находили могил своих предков на кладбище. Город, пронесенный памятью их родителей через десятилетия, был им чужим. Это только нас, родившихся в Бельцах и выросших на его улицах, волнуют его радости и печалят его беды. Это мы гордились каждым нашим земляком, ставшим известным.

Пионер-герой Муся Пинкензон, юный скрипач, сыгравший перед немцами «Интернационал» – гимн страны, в которой он успел прожить несколько месяцев. Михай Волонтир – актер, умеющий многое сказать паузой и взглядом. Светлана Тома, которая до своего первого фильма «Красные поляны» была Светой Фомичевой и училась в 16-й школе. Были ещё, пусть менее известные актеры, ученые, музыканты, писатели, шахматисты. Их имена почти забыты в родном городе.

И все-таки, выдающихся людей наш город Бельцы родил мало, мало для своей 575-летней истории и своих нынешних 160 тысяч населения. В Израиле он был бы четвертым по величине, в Советском Союзе он был, кажется, сто первым. Какое место он занимал в России начала века, мне неизвестно, знаю только, что населения в нем тогда было 20 тысяч, из которых 11 тысяч были евреями. В общем, еврейское местечко.

Здесь дяди Сашины родители торговали галантереей и обувью, имея скромный магазинчик. Это только считалось, что раз есть магазин, значит небедные люди. Но Ротшильдами они тоже не были. Дядя Саша был младшенький. Он плохо ел, и мама носила ему в школу французские булочки с маслом и какао. Это могли себе позволить тогда далеко не все. Дядя Саша рассказывал, что булки он выбрасывал, а какао потихоньку выливал.

Он жил неподалеку от нас, и на протяжении десятилетий каждый вечер приходил в наш двор по улице Кооперативной, а потом Николаева, 110 — здесь жили бабушка и дедушка, здесь был духовный центр нашей

семьи. Дядя Саша усаживался на стуле и ждал пока кто-либо возле него появится. Тогда начинались его бесконечные рассказы, как правило, веселые. Рассказывал он великолепно, пользуясь тремя языками: русским, идиш и молдавским. Я бывал его самым постоянным и внимательным слушателем, хотя многих историй моя память не сохранила. Как жаль!

Отряд самообороны

Когда в Петрограде и в Москве случилась февральская революция, в Бессарабии поначалу ничего особенного не произошло. Но вскоре ветер свободы, достигший и этой окраины, раздул паруса развала и разброда. Наступил момент, когда не стало никакой власти: ни самодержавной, ни временной, ни большевистской, ни румынской. Ну никакой. Власть захватил страх перед безвластием. Но не в Бельцах.

В нашем городе сами горожане создали самоуправление. То есть, стали поддерживать хоть какой-то порядок, пока не появится новая власть. Как бы то ни было, но предпринимались определённые действия, обеспечивающие жизнедеятельность города и поддерживающие общественный порядок. Так, например, в связи с отсутствием полиции на улицах города вводилось ночное патрулирование. Отрядами, так называемой, самообороны численностью в 10 человек. Из числа мужчин от 16 до 50 лет. Строго по очереди выделяемых от каждого дома для ночного дежурства.

Дяде Саше было 16. Почти. Всего через каких-то 13 месяцев. Но он уговорил отца идти дежурить от их дома ему, соврал при записи, что ему уже 16 и одним из первых в городе от своего дома записался в отряд самообороны. Но он жил далеко от начала улицы, можно сказать, в противоположном конце. Очередь до его дома могла так и не дойти. И дядя Саша решил поменяться очередностью дежурства с кем-либо из живших ближе к началу улицы.

Дядя Саша был счастлив в ту ночь дежурства. Он взял с собой дубинку, которую любовно выстругал собственными руками за эти длинные дни ожидания дежурства. Надо сказать, что каждый из отряда самообороны был чем-либо вооружен: старый штык, нож, железный прут. А у Веньки, ему было уже почти 18, был с собой топорик. Дядя Саша, младший из всей компании, чувствовал себя настоящим мужчиной.

Уже, наверное, 12 ночи, все спят, а они, мужчины, дежурят. На своей родной Церковной улице. Теперь она называется Святого Николая. Они прошли ее уже несколько раз: от собора до госпиталя и обратно. В разговоры взрослых дядя Саша не вмешивался, но слушал жадно. А рассказы звучали соответствующие обстановке. О смелости и страхе.

Во втором часу ночи отряд наткнулся на пьяного казака. Он стоял посреди мостовой и покачивался, глядя на остановившихся дружинников, которые не знали, как себя вести дальше. В казаке начинался, это было видно, приступ раздражения против членов отряда. Он ещё несколько мгновений размышлял, а потом вдруг выхватил шашку и с криком, из которого

исходило, что всех членов отряда самообороны роднит происхождение по материнской линии, в одиночку бросился на отряд.

Если бы отряд отступал организованно, казак, надо полагать, уничтожил бы его полностью. Но дружинники, не сговариваясь, бросились врассыпную. Казак на мгновение растерялся, но уже спустя это мгновение, он, выбрав из десяти человек дядю Сашу, побежал за ним. Дядя Саша никогда в жизни так быстро не бегал, но и казак не отставал. Дядя Саша имел преимущество молодого организма, не отравленного алкоголем и подстегнутого страхом, но казак нагонял.

Дядя Саша подумал, что если казак его догонит, то отберет дубинку и ею же его избьет. Это было бы обидно. Кроме того, дубинка мешала бежать, и дядя Саша швырнул ее куда-то в кусты. Дядя Саша имел ещё одно преимущество: он знал на родной улице наизусть все дворы. Но казак ориентировался в темноте не хуже.

Дядя Саша перемахнул через очередной забор, пробежал через двор и нырнул в подвал, который всегда, он знал, был открыт. Стук сердца мешал слышать, что происходило снаружи. Казака, видать, удалось обмануть – его не было слышно. Дядя Саша начал думать, как он расскажет, что именно он взял казака на себя, отвлекая от всего отряда. Правда, надо было придумать, как это удалось сделать.

Дядя Саша понемногу пришел в себя. На улице стояла мертвая тишина. Подождав ещё чуть, дядя Саша начал выходить из подвала.

Первое, что он увидел, был пьяный казак, сидящий на заборе. Дядя Саша не мог понять, то ли он там заснул, то ли он хитро поджидал свою жертву. Дядя Саша оцепенел. Он почувствовал, как у него шевелятся волосы. Вдруг казак зашевелился и Венькиным голосом сказал: Саша, это ты? Только теперь дядя Саша понял, что не казак за ним гнался, а Венька тоже удирал.

Спрос и Предложение. 2019, 16 июня, р. 1 ;
<https://esp.md/ru/podrobnosti/2019/06/16/istorii-ob-ischeznuvshem-evreyskom-mestechke-belcy-iz-knigi-lva-shvarcmana>

А. ЮРЬЕВ

НА КВАРТАЛЕ

Нас, мальчиков и девочек города Бельцы, чье детство прошло между 60-70 годами прошлого уже, 20-го века, навсегда сплотила принадлежность к «квартильному» братству.

Сегодня, когда границы мира раздвинулись, и стало просто съездить в район, скажем, Кишинёвского моста, да и в сам Кишинёв, а то и в Стамбул или Москву, с трудом понимается та замкнутая, «деревенская» жизнь на том

маленьком кусочке нашего города, который назывался кварталом».

Нашей «малой родины» уже нет, то есть дома ещё стоят, но нет уже тех людей и того колорита, в котором мы жили, дружили, влюблялись и враждовали.

Как выразить то тёплое чувство, ту массу подробностей и нюансов, которые бы слились в одну маленькую, но милую картинку, передающую со всей яркостью и сочностью наше тогдашнее житьё-бытьё?!

В конце 50-х - начале 60-х годов во всех городах и весях Советского Союза началось грандиозное жилищное строительство. Города и местечки стали стремительно застраиваться новыми четырёх и пятиэтажными домами.

Сегодня их пренебрежительно называют «хрущобами», а тогда... тысячи семей, до того ютившихся по общежитиям, чужим углам и в тесных временных бараках, с радостью и благодарностью перебирались в эти дома. Маленькая кухня – это же понимать надо! – кухня, а не примус или керосинка в общем коридоре, где наши мамы на корточках варили обеды своим чадам.

Маленькая прихожая? Не было в наших квартирах прихожих. Не было! А был коридор! Не общий, а свой, собственный, где спокойно и с достоинством вешали наши мамы и папы верхнюю одежду, придя с работы.

Простите, отвлёкся... Так вот, и в нашем городе, повинувшись всесоюзному ветру перемен, за несколько лет возникли жилые микрорайоны. Тогда их называли просто кварталами, и это название так за ними и осталось. Посмотрите сегодня на таблички маршрутных автобусов-троллейбусов, где нет-нет, да и мелькнёт 8-й квартал, 5-й квартал, 6-й, 7-й, 9-й, 10-й ...

Эти кварталы были и есть, и коренной бельчанин, уточняя что-нибудь, небрежно скажет: «это же на девятке!» И всем сразу становится понятно, что это на девятом квартале...

Задумано и осуществлено было строительство с размахом. Представьте себе, что уже тогда, в начале шестидесятых, на окраине города, в окружении маленькихглинобитныхдомиковчастнойзастройки, выросквартализдевяти исполинов – четырёхэтажных домов. Да ещё с полной инфраструктурой! В центре квартала своя котельная, которая даёт тепло не только в дома, но и в «свои» детский садик, трёхэтажный магазин, кафе-столовую, которую жители квартала гордо называли рестораном, всевозможные мастерские по пошиву, ремонту, в парикмахерскую, фотоателье и т.д ...

Самые отчётливые воспоминания – это воспоминания детства, поэтому, наверное так ярко запечатлелись, густо облепленные, как будто в метель, белыми ночными бабочками лампочки у подъездов.

На лавочке наши мамы. Душный летний вечер. Вся работа переделана, и они, чинно восседая на этих «парламентских скамьях», не спеша, делятся своими бедами и радостями, вперемежку с рецептами варений и маринадов.

Меж домами, у столба с фонарём уличного освещения, смех и громкие голоса мужчин – допоздна они там «забывают козла». А мы, детвора, в мокрых от пота майках и трусиках, бегаем по кустам, играя в прятки и казаков-разбойников.

И приторный запах маттиолы... Квартал жил открыто и сообща, «по-

деревенски». Практически любой, поднимаясь по лестнице в подъезде, мог с уверенностью сказать, что и в какой квартире готовилось на обед, потому что все двери были открыты настежь: сквознячком проветривалось нагретое за день жильё. Кто знал, что такое кондиционер?

Достоянием всеобщего внимания были не только меню обедов в каждой квартире, но и все остальные большие и маленькие новости дома и квартала...

Открытая жизнь, открытые двери... Им, нашим родителям, нечего было скрывать. Может быть, поэтому они были так открыты и дружелюбны?!

О жизни «на кварталах», о причудливых сплетениях судеб людей, их населявших, можно рассказывать бесконечно. «Одних уж нет, а те далече»... И пусть мы уже выросли и полысели, но наше детство там!

<http://pinechka.ucoz.ru/forum/2-8-11>

Câteva articole, preluate din cartea Бельцы: Рассказы и воспоминания. Сост.: Арье Гойхман. Иерусалим, 2006, sunt subscribe de foști locuitori ai orașului Bălți, stabiliți în Israel.

«Бессарабские областные ведомости»

Лето 1860 года

Город Бельцы принадлежит к числу самых торговых и промышленных уездных городов по всей Бессарабии. Составляя центральный пункт богатой и многоземной местности, находясь посередине между Днестровским и Прутским бассейнами, город Бельцы получил весьма важное значение от ярмарок, которым и обязан настоящим своим развитием. Ярмарок в продолжение года бывает 11, и некоторые из них представляют цифру оборота весьма значительную и едва ли не единственную во всей Бессарабии по предмету торговли скотом, гурты которого отправляют за границу, преимущественно в Австрию. Для внутренних оборотов, приобретения и сбыта сельскохозяйственных продуктов по мелочам, город Бельцы - первый рынок для центральной и частью северной Бессарабии. Здесь же, во время большого съезда на летние ярмарки владельцев, посессоров и негоциантов с больших торговых городов, слагаются цены на хлеб, который и отправляется сухопутной транспортировкой в Одессу или же нагружается на галеры и проводится Днестром до села Маяк. По этому можно судить, что обороты и движение капиталов в Бельцах значительны.

Нельзя, однако же, сказать, что город этот представляет все выгоды и удобства, каких требуют торговые операции, соединяет все потребные условия для безостановочного и правильного движения всей массы приезжающих по разным делам. Как собственность владельца, город Бельцы не имеет тех прав, какими пользуются вообще казенные города. Приобретение

крошечного участка под оседлость сопряжено со значительной уплатой владельцу или его поверенному вперед, не считая ежегодной дани, платимой за каждую сажень от жилых построек с лицевой стороны. От этого квартиры и вообще помещения в Бельцах крайне стеснительны и дороги. Далее, местность хотя и обширная, но состоящая из низменности, прилегающей к реке Реут, болотистой и топкой, представляет в осеннее и частью зимнее время и вообще в сырую и дождливую погоду непроходимую грязь, которая смело может поспорить с балтовской. Обширная площадь для рогатого скота в этом отношении замечательна. На этом пространстве люди и скот буквально барахтаются. Даже среди лета не высыхают лужи, в которых стоячая и затхлая вода от действия лучей солнечных производит вредные испарения лихорадки. Оттого город Бельцы не может похвалиться климатом, преимущественно в низменной местности, приближающейся к топям долины реки Реут.

Верхняя часть города, в которой расположен дом владельца, множество чистеньких и красивых домиков чиновников, зажиточных граждан, где находятся также уездные присутственные места, временные и постоянные лавки, довольно красива. Это своего рода форум Бельц; тут же довольно просторная площадь, где в ярмарочное время выставляются для продажи лошади, экипажи, разные балаганы.

При всем том... во время ярмарок, то есть при наплыве огромной массы народа, в помещениях встречается крайний недостаток. Для приезжих в помещении крайне мало удобств, а это весьма важно, потому что не всякий же может помещаться в отведенной за дорогую цену конурке, терпеть сырость, сквозняки и прочие невзгоды, предрасполагающие к простуде, катару и др. В городе всего-навсего одна гостиница с несколькими жалкими номерами; во время ярмарок она битком набита, несмотря на высокие цены за суточное помещение. При гостинице есть луканда, единственная во всем городе, куда к общему столу, особливо вечером, по закрытии торговли, сходятся торговцы, промышленники, посессоры, разные поверенные. Весь интерес ярмарочный, ход торговли, цены на продукты и скот, слухи о саранче, все это узнается, обо всем этом трактуется в этом своего рода караван-сараяе.

Послушать общую беседу – право интересно, тут рисуются личности сами собою, лучше всякой фотографии. Беседа не останавливается долго на одном предмете, переходит постоянно от знаменитых в своем роде подвигов до фантасти. Да, теперь совершенно не то: новое поколение, гибкое, щеголеватое, давно уже сменило брюзгливых, неуклюжих, в поношенном вицмундире старичков. Прогресс проглядывается повсюду, о нем говорят везде, чего же еще? Можно пожалеть, что в таком промышленном городе нет телеграфа, который поминутно давал бы сведения о ходе заграничной торговли хлебом. Этим пользуется как нельзя более мелкая, кулачная спекуляция в ущерб экономическим расчетам.

Цены на сельскохозяйственные продукты определяются требованиями купеческих контор, поверенные которых разъезжают по всей Бессарабии. Кто может дать понятие в глуши о биржевых ценах одесских, и преимущественно там, где ничего не читается и не выписывается? «Письмо очколет» говорит малороссийская пословица, и вследствие этого появились особого рода спекулянты с какими-то телеграфическими депешами, показывавшимися каждому по секрету, в которых говорилось об упадке цен и современном застое хлебной торговли на одесском рынке. Этими импровизированными депешами едва ли кого-нибудь можно теперь поддеть, однако же, на эту удочку некоторые зацепились... В числе сюрпризов, появившихся на бельцкой ярмарке, был фейерверк в помещичьем саду, пущенный г-ном Кулажко; кишиневская публика имела уже удовольствие познакомиться в городском саду с искусством г-на Кулажко. В Бельцах повторилось то же самое, только, кажется, еще хуже. Зачем злоупотреблять доверием публики, которая верит на слово написанному в афишах, платит условленные деньги и возвращается решительно недоволенной и разочарованной. Ведь это подрыв кредиту собственному и других.

В числе редкостей замечательных в городе Бельцы, находится, бесспорно, храм, в котором император Александр Благословенный во время посещения своего Бессарабии в 1818 году слушал молебен о рождении ныне благополучно царствующего Государя Императора.

Это лучшее и первое достояние города Бельцы. Но вот отрадное явление: в Бельцах в конце августа или в начале сентября откроются по примеру других городов воскресные школы; господа учителя принимают на себя с удовольствием труд преподавания предметов. Польза образования сознается теперь в самых отдаленных закоулках нашего Отечества. Не мудрено, что этому все мы сочувствуем с таким непритворным удовольствием. Кто любит свою страну, тот должен радоваться всякому преуспеянию в деле народного образования.

Лазарь ЛЮБАРСКИЙ

МОЙ ШТЭЙТАЛЭ БЭЛЦ

Я родился в Бельцах 9-го мая 1926 года, то есть ровно за 19 лет до победного дня Второй Мировой Войны. А забрёл сюда какой-то далёкий мой предок (уж в каком поколении не знаю), унесший ноги из местечка «Любар» на Волынщине, за что и нарекли его фамилией Любарский.

Не без ответственности могу заявить: без Бельцкой «духовности», которую впитал с молоком матери, без «Штетла» как многовекового образа жизни, не было бы той личности, которая сформировалась во мне и стала мной. Итак, я родился в Бельцах на улице «Примарул Анджулович»,

которую в советское время называли «Кишиневской». Это была типично еврейская улица, как, впрочем, и большая часть города – с идишскими шумом, ажиотажем, манерами, одеждой... Тыльная часть нашего двора выходила на «Майдан», огромный пустырь, который каждый вторник заполнялся базарной пестротой и сутолокой со всей округи. В другие дни летом мальчуганы гоняли здесь футбол, зачастую пользуясь по бедности маленьким игрушечным мячом, а воротами служили пара камней или рубашки игроков.

Иногда навевалась знаменитая на всю Бессарабию футбольная команда «Маккаби», где блистали виртуозы мяча братья Шалом и Моня Глейзеры. Они приносили разборные ворота и сетки, и мы, мальчишки, смотрели на их тренировки с неподдельным обожанием.

Основная еврейская масса состояла из бедных ремесленников: меховщики шапочники, сапожники, шорники, кузнецы, жестянщики, каменщики, плотники, печники, бондари и много других. Я, например, любил иногда подолгу простаивать и наблюдать за тем, как подковывают лошадей, или как мастера повозки или выделывают жестяные изделия. Я любовался мастерством ремесленников и... опаздывал в школу. Беднее всех были люди, которые не имели специальности, готовые за гроши выполнять любую работу, какой бы тяжелой и непривлекательной она ни была: всякие там грузчики, распиловщики дров, водовозы, разносчики.

Зрительная память хранит много образов таких людей, молчаливых или шумливых, острословов и сквернословов, ругателей и поносителей. Я помню их натруженные морщинистые руки с огромными грязными кулачищами... У большинства из них были прозвища, порой звучные, порой не очень, в соответствии с личностью или характером, издаваемыми запахами, сварливостью, привычками, внешностью. Например – водовоз Лейб «Тухэс» (задница), Гедали «дёр Тойбер» (глухой). Имелись и известные на весь город «выдающиеся личности»: «Сонька Пук» и «Алекса-небун» (сумасшедший), которые шатались по улицам, что-то бормоча, что-то напевая, задевая прохожих, преследуемые улюлюканьем мальчишек.

Вспоминается цыган, скрипач-виртуоз, в совершенстве говоривший на идиш, одетый с иголки, с блестящими набриолиненными волосами, в зеркально начищенных сапогах. Летними вечерами по субботам он шёл от дома к дому и исполнял весёлые клейзмерские мотивы. Маршрут его передвижения был: Кишинёвский мост – Собор. Звали его: «Цыганский барон».

По узкому переулку, который был напротив нашего дома, каждый день утиным строем проводили мальчишек из бедных семей в хедеры на Кожухарскую улицу, а иногда и на традиционные благотворительные обряды угощения при обрезаниях новорожденных. Какой радостью светились тогда лица ребятишек, возвращавшихся с кулёчками сладостей и лейкэлэх! Или вот другая картинка. Шмил, толкающий тачку с овощами и фруктами,

распевающий сатирические куплеты собственного сочинения: «Яблоки и груши, у Хайкалэ (реальная сварливая особа) голова, да усушится»

Напротив нас жила «бой-баба», кило этак на 150, по имени Фейгалэ (птичка). Её языка боялась вся улица. Муж этой дамы по ночам занимался отхожим промыслом: две клячи, бочка на колесах и выгребное ведро на длинной палке – все орудия его промысла. Под утро он с грохотом возвращался домой, оставляя вокруг себя на несколько часов невыносимые запахи и зримые следы своей деятельности.

Рядом с Фейгалэ, в маленьком деревянном домике, проживала пожилая пара. Они продавали по дешёвке на розлив спирт. Пьяницы брали спирт в долг. С ними жила внучка, моя одноклассница и подруга. Зимней ночью 1938 года грабители убили стариков, а девочке чудом удалось спастись, притаившись под одеялом. На рассвете её душераздирающий крик разбудил улицу. Часа через два конные сани увозили два трупа, накрытые окровавленными простынями.

А в самый полдень того же дня, со стороны Кишиневского моста по направлению к центру прошагали сотни сторонников господина Куза (предводителя румынских фашистов) и его заместника в Бельцах – Новицкого. Этот фашистский марш невидимо увязал в одну нить ночное кровавое убийство с надвигающейся трагедией, которая наступила через несколько лет.

Часть майдана каждое лето становилась ареной передвижных аттракционов, мотоциклетных гонок по вертикальной стене, всяческих качелей и цирков Шапито. Большим успехом пользовались выступления борцов-желовесов и силачей. Мой отец, который сам с легкостью поднимал и играл двухпудовыми гирями, был большим любителем таких представлений и неизменно брал меня с собой.

Так я впервые увидел чемпионов мира Ивана Заикина и Ивана Поддубного. В парадных шествиях они обычно выходили на манеж-ковёр при всех своих регалиях. Заключительные схватки они оба почти всегда снисходительно заканчивали вничью, так как соперниками были местные «силачи». Здесь же я увидел дебют бельчанина Пети Горбача, который после войны стал чемпионом Молдавии и участником Всесоюзных чемпионатов по борьбе.

Другими летними «гостями» на Майдане были цыгане. С шумом и гамом раскидывали они шатры позади нашего дома. Раздутые меха, изрыгающие огненные искры в небо, и звон наковален оповещали весь город, что открылось производство кованых изделий, что за монету вам споют и спляшут, и, если «позолотить ручку», вы узнаете то, что обязательно сбудется, и что... вообще «держи ухо востро, а дверь закрытой»...

Спустя какое-то время они столь же неожиданно исчезали, и, наверное, по какому-то цыганскому соглашению, на этом же самом месте появлялся новый табор. Предводитель одного из таких таборов был дружен с моим

отцом. Цыганской почтой узнав о том, что и отец выжил, он примчался издалека, чтобы повидаться. Постаревший, поникший, чудом спасшийся от цыганского истребления, со слезами на глазах говорил он о трагедии его соплеменников, подобной нашей...

Несмотря на ограничения в правах, на бытовой антисемитизм, на нарастающее влияние фашизма в 30-х годах, в еврейской среде сохранялись свои устои, традиции, культура, религия. Была своя система образования: хедеры, школа, гимназия, профессиональная подготовка. Имелись молодежные организации: «Хашомер Хацаир», «Гордония», «Маккаби» и другие. Проводилась трудовая подготовка к репатриации в Страну Израиля, а именно, обучение молодежи сельскохозяйственному труду на сельхозферме «Масада» за городом, которую детвора навещала в праздник Лаг Ба Омер. Ну и, наконец, с десятков синагог, в том числе сословных.

В воспоминаниях моего раннего детства много картин тяжелого труда, материальной нужды большинства окружающего населения. Вместе с этим, моя семья была среднего достатка, и я учился в еврейской гимназии, которая относилась к просветительно-культурной организации «Тарбут», и где плата за обучение была довольно высокой. Гимназия была создана и открыта в 1917 году, по типу знаменитой гимназии «Герцлия» в Яфо. Целью обучающей системы являлось возрождение языка иврит. Но кроме иврита и Танаха, многие предметы светского образования также преподавались на древнееврейском языке, как тогда называли иврит. Бельцкая гимназия имела государственный статус, выпускники имели право продолжать последующее образование в университете. Восемь лет моего обучения прошли в этом заведении, знаменитом на всю Бессарабию и далеко за её пределами. Некоторые учителя оставили неизгладимый след в памяти. Они были не только просветителями, но и воспитателями.

Особо отмечу учителя рисования Лазаря Дубиновского, получившего после войны признание как выдающегося скульптора. Исполненный Дубиновским занавес для актового зала гимназии на библейскую тему «О всеобщем благоденствии» остался в моей памяти на всю жизнь. Много лет спустя попался мне газетный снимок «Картины будущего» художника В. Штрута, и я узнал в ней занавес Дубиновского, но с разницей... У Дубиновского исполнение было в масле, красочно, в выразительной манере, и производило глубокое впечатление – не сравнить с плоским черно-белым снимком с картины Штрута. Тем не менее, этот снимок я храню как дорогое напоминание о своих школьных годах.

В 15 лет, в первый день войны, я впервые покинул родной город. До этого я ни разу не бывал вне его пределов. Бельцы были моим «миром и мирозданием». И это у меня осталось на всю жизнь. И сегодня, где бы я ни оказался, я «явственно» шагаю по родным Бельцам... Бегство из горящего города, от разбоя преследующих нас «доброжелателей», долгий путь на восток, проезд со множеством пересадок товарняками – и, наконец, мы в

Казахстане, в 500-х километрах от Алма-Аты, в колхозе.

Кончилась война. У меня – 8 классов Бельцкой гимназии... Случайное военное приобщение к престижному «радио» направило меня на продолжение этого пути. Получив аттестат зрелости в школе рабочей молодёжи Внуковской послевоенной авиабазы, я стал в 1948 году студентом радиофакультета Одесского института связи, в нескольких часах езды от Бельц.

В 1947 году я приехал в армейский отпуск в Бельцы, куда мои родители вернулись из эвакуации сразу после войны. Из довоенного окружения осталось не более десяти процентов евреев, но в город приехали и обосновались в нём тысячи евреев из местечек и сёл.

В домах продолжали ещё говорить на идиш, хотя дети, выросшие в эвакуации, уже отвечали по-русски... Никаких еврейских организаций в городе не было. Еврейскую школу не открыли из-за «ненужности в таковой». В единственной синагоге (из десятка довоенных) царил подозрительность, атмосфера страха. Имелся лишь один свиток Торы, редко у кого был молитвенник.

От былой атмосферы святости и уюта не осталось и следа Еврейское кладбище было разгромлено весьма заметно, много памятников разрушено. Я с трепетом ехал в отпуск из подмосковной авиабазы. И хотя я видел Бельцы в огне первого дня войны и в тот же день повзрослел, но и шесть лет спустя я ещё грезил увидеть тот живой город с гуляниями в центре, с толпами возле кинотеатров, с весёлыми лицами, с той особой атмосферой субботы и праздников, с озорными ребятишками, звонко говорящими на идиш. Но траур, неустроенность царили повсеместно. Следы пожарищ, разбитые улицы... Руководители – приезжие русские, их заместители – молодые выдвиженцы из местных.

По городу расхаживал участковый милиционер в офицерских погонах без звёздочек – мой единственный соученик Сёма Койфман. Я ходил по старым, памятным сердцу бельчанина местам... Вот мельница Липсона. Из трубы ещё вылетают искры с дымом, но примыкающий садик, куда нас водили на еврейские праздники, вырублен, запущен. Вот домик, где жила семья известного маккабиста, гимнаста и футболиста Авраама Эрлиха. Его семья погибла. Авраам прошёл всю войну, вернулся с наградами, но уехал подальше от трагических для него мест. А в том доме жил учитель Вишняк. Он умер в лагере, не дождавшись депортации. На углу когда-то была бакалейная лавка Занвела... Руины звучали в моей памяти именами Башеривкер, Репетур, Кушнир, Скаянский, Гельман, Керницкий, Беленький... Я снял свою слишком парадную для этой атмосферы лётную форму.

В августе 1948 года, перед началом занятий в Одесском институте связи, я снова приехал в Бельцы на две недели. Хорошо было побывать дома, пообщаться с родителями. Но новые чёрные тучи уже сгустились над моими соплеменниками и, в частности, над нашей семьёй. Близилась полоса борьбы против «Космополитизма», кампании против, якобы, «низкопоклонства

перед западом», переросшей в шельмование учёных и деятелей искусства.

А в Бессарабии готовился ещё и второй этап депортации тех, кого война помешала депортировать в 1941 году. Когда я приехал в Бельцы после первого года учёбы, переполненный товарный «телятник» стоял на запасном пути Северного вокзала. Мне, как участнику войны, удалось попасть на приём к генералу КГБ Гусеву. Увидев мои документы, он цинично заявил: «Я советую вам уносить скорее ноги, иначе, неровен час»...

С вокзальной площади я увидел товарняк с тысячами бельчан, уходящий в Сибирь, на лесоповал. Мои родители вернулись шесть лет спустя, в 1955 году. Им разрешили вернуться, но не реабилитировали, так как они не были поражены в правах. Они считались лишь переселенцами. В Сибири они даже голосовали на выборах в Верховный Совет.

Абрам ПУСТЫЛЬНИК

ЭПИТАФИЯ РОДНОМУ ГОРОДУ

Я помню Бельцы, близкий моему сердцу городок, с одноэтажными, плотно прижатыми друг к другу домиками, с неровными улицами и мостовыми, выложенными синим булыжником и единственным видом городского транспорта – извозчиками. Строения, в основном глинобитные или же из самана, выглядели бедно. Из-за скученности в этих жилищах светло было только в их «парадной» части. Название Бельцы произошло от слова «балта», что на молдавском языке означает «лужа». Бытует даже легенда о том, что на перекрестке улицы Петроградской и переулка Мучной Базар, когда-то утонул дилижанс. Это случилось давно, но и в мое время, в двадцатых годах прошлого столетия, можно было увидеть, как на улице в луже валяется беспризорная свинья. За чистотой в городе присмотра не было, хозяйственные отходы выбрасывались куда попало. Нередко бывало, что весной в большей части города от растаявшего снега грунтовые дороги превращались в непролазное болото.

...В тот день отец никуда не уходил, дома все были взволнованы, с тревогой вздрагивали при малейшем шорохе за дверью. Днем и ночью дверь была заперта. Позже я узнал от отца, чем было вызвано тогдашнее волнение – это была весть об убийстве большевиками царской семьи. Люди думали: что же будет дальше? В памяти евреев Бессарабии тогда еще не померкли ужасы Кишиневского погрома 1903 года. В городе действовали пять синагог – одна из них центральная. Шестую, «Шеарей-Цион», так и не достроили. Была христианская православная церковь св. Николая, польский костёл и армянская церковь. Помню шествия по ночному местечку людей со свечами, во главе с клезмерами, сопровождавшими несомый под хупой, подаренный синагоге свиток Торы.

В 1927 году, по случаю приезда тогдашнего короля Румынии Фер-

динанда, проложили шоссе от Северного железнодорожного вокзала до каменного моста через реку Реут. По этой дороге королевский кортеж во главе с Фердинандом в открытом автомобиле проследовал через весь город до больницы Мировского. Мне вспоминается, как полицейские задержали одного юношу со свёртком в руках, пытавшегося прорваться через толпу встречающих ближе к дороге, по которой двигался королевский кортеж. В свертке оказался вылепленный им портрет Фердинанда, который он хотел сравнить с живым королём и убедиться, насколько портрет ему удался. Этим юношей был известный в будущем скульптор Лазарь Дубиновский.

По такому же случаю, в честь приезда короля Карла Второго в тридцатых годах, сделали шоссе по улице 28 Июня (уже советское название) от Западного железнодорожного вокзала до собора на улице Петроградской. По этой дороге король со своей свитой в сопровождении юного принца Михая прошёл пешком до собора, а потом до улицы Пушкина, где состоялась закладка первого камня под строительство гимназии «Домница (принцесса) Ильяна». Я тогда впервые увидел настоящего короля. Статный, красивый, он казался выше всех присутствующих. Глядя на него, я засомневался, мог ли бы я при моем маленьком росте быть королем.

В двадцатых годах прошлого столетия в жизни нашего города стали ощущаться перемены. Можно было ездить в Западную Европу. Появились инициативные предприимчивые евреи. Они построили электростанцию, наладили водоснабжение в городе. Отчетливо помню, как прокладывали первые водопроводные трубы на главной улице, как впервые в квартирах и в уличных фонарях загорелись электрические лампочки, заменившие тусклое керосиновое освещение, как начал курсировать первый маршрутный микроавтобус от центра города до Северного железнодорожного вокзала. Появились первые ростки промышленности: маслозаводы, мельница, сахарный завод, механические мастерские. В городе возникла бойкая торговля, открылось множество различных магазинов, куда приходили и приезжали покупатели из близлежащих местечек. Зерновые сельхозпродукты отправлялись за границу. Ремесленники разных специальностей, хотя и жили небогато, кормились собственным трудом. Медицинские и социальные учреждения, созданные на средства щедрых благотворителей под эгидой комитета еврейской общины города во главе с Рахмилем Иоффе, обслуживали население. В специально приспособленном здании открыли больницу, где главным врачом работал Вестерман.

В конце двадцатых – начале тридцатых годов культурная жизнь в Бельцах ощутимо шагнула вперед. Еврейская гимназия была признана государственным учебным заведением. Возникли разного толка сионистские организации, спортивная организация «Маккаби».

В центре города появились кинематографы «Люкс» и «Модерн». В зале Фельдмана на Петроградской выступали артисты Виленского еврейского театра с участием Штейна и Дины Кениг. Здесь побывали артисты из Америки – Мориц

Шварц, Каналов, Иосиф Булов, Райхцайт. На этой сцене часто концертировала Сиди Таль. В этом же зале выступали видные деятели сионистского движения Владимир Жаботинский и Шмарьягу Левин. Таким я вспоминаю родное местечко Бэлц между двумя мировыми войнами. Трудно себе представить, что городка, воспетого прославленными земляками – поэтами Яковом Фихманом, Эфраимом Ойрбахом, скульптором Дубиновским, скрипачом Беренштейном и еще многими талантливыми евреями, больше нет, – он сторел в первые дни войны. Рухнула хорошая жизнь, когда многие поколения евреев трудились, творили и благоустраивали родной город. На руинах вырос новый город, появились другие люди, но в памяти выживших в том аду навсегда сохранятся ужасы войны, унесшей жизни родных и близких, 15-ти тысяч расстрелянных, заживо сожженных и погибших в гетто Транснистрии. Сегодня имена многих из них значатся в анналах музея «Яд ва-Шем» в Иерусалиме – общего памятника шести миллионам евреев, сгоревших в огне Катастрофы.

Аркадий РОЗЕНБЕРГ

ГОРОДСКАЯ ГАЗЕТА

В марте 1948 года в Бельцах, сравнительно небольшом тогда городке на севере Молдавии, была создана первая газета. Более чем за полувековое существование она претерпела немало реорганизаций. Была городской, уездной, районной, межрайонной. Газета называлась «Коммунист», затем «Искра», вновь «Коммунист», а впоследствии – «Голос Бельц».

Размещалась редакция на втором этаже невзрачного домика № 22 по улице 28 Июня. В том же здании на первом этаже и в соседней двухэтажной постройке находилась городская типография. Во второй половине восьмидесятых годов прошлого столетия редакция получила, наконец, «шикарную» по тем временам «жилплощадь» в многоэтажном доме по улице Пушкина.

Как любой орган печати тех далёких застойных лет, газета являлась «рупором масс» была верным подручным партии в её борьбе за... тут читатель может вставить по своему желанию любую цель, к которой мы шли «шагами семимильными».

Хочется поделиться воспоминаниями о тех, рядом с кем довелось работать, рассказать о тех, кто в те далёкие годы вместе со мной «делал» газету. У многих бельчан, особенно тех, кто постарше, ещё в памяти такие фамилии, как Водопьянов, Плеханов, Михайлов, Савинова, Шмундяк, Клобуцкий, Ицкович, Лупашку, Шаргу... Это они стояли у истоков газеты. Мне же запомнилось, что в 50-70 годы прошлого века работал в нашем коллективе Абрам Яковлевич Гринауцкий.

Многие годы он возглавлял и партийный, и промышленный, и

сельскохозяйственный отделы редакции. В сороковом году он поступил в бельцкое педучилище, где учился на одном курсе с Борисом Главаном, чьим именем потом гордились в Советской Молдавии. Ещё бы, Борис Главан был молодогвардейцем и погиб в Краснодоне. Абрам Яковлевич нам иногда рассказывал об этом скромном юноше. Как мы тогда завидовали этому убелённому сединой человеку! Ведь он лично был знаком с одним из героев «Молодой гвардии». А мы о нём только читали в романе А. Фадеева.

Возле меня, за соседним письменным столом сидел белобрысый юноша – Серёжа Сиволобов. В середине шестидесятых мы вместе начинали, работая под началом Израиля Соломоновича Фингурта, заведомом сельского хозяйства. Нашего шефа с пышной копной седых волос и крупными роговыми очками на переносице мы с Серёжей звали просто «Соломоныч». Он чем-то неуловимо смахивал на мудрого библейского царя Соломона. Отправляя нас дважды в неделю в командировку на задание, он всегда советовал, на что обратить внимание, как без особого труда накопать «компромат» для критической статьи.

Первые уроки журналистского мастерства мы с Серёжей получили от «Соломоныча». Когда он нас покинул, переехав с семьёй в Кишинёв, мы будто осиротели. Вскоре и Сергей перешёл на работу в горком партии. Спустя несколько лет он вырос до начальника городского бюро по трудоустройству. В те годы он сумел издать несколько книжек стихов.

Вместе с нами в ту пору в сельхозотделе газеты работал Павел Рябошапка – человек без определённого возраста. С одинаковым успехом ему можно было дать и сорок лет, и пятьдесят. Брился он только раз в неделю, а выпивал каждый день. В командировки «Соломоныч» его не посылал – не хотел рисковать репутацией газеты. А потому, человек по натуре добрый, Павлик (его иначе никто не называл), «брал» информацию по телефону.

Полтора с лишним десятка лет – это около 2500 номеров, то есть почти десять тысяч газетных полос, каждая из которых таила невидимые рифы. Иногда отделялся замечаниями руководства Главлита. Была когда-то такая хитрая организация, зорко стоявшая на страже сохранности государственных тайн. Организация эта была сродни всем известной Конторе Глубокого Бурения, от общения с людьми которой, одетыми в штатское, «холодок бежал за ворот».

Помимо всего, в каждом из ответственных секретарей «сидел» свой собственный цензор. Готовя, например, материал с отчётного концерта учащихся музыкальной школы или музыкального училища, следовало соблюсти некий баланс при упоминании юных дарований. Что поделаешь, если среди маленьких скрипачей и пианистов было много детей с такими «неблагозвучными» фамилиями, как Гринберг и Филькенштейн, Рабинович, Шмуниси Вайсман... Да, интересной, но нелёгкой, творческой и одновременно хлопотной была должность ответственного секретаря в городской газете. И, тем не менее, заметно постаревший, но по-прежнему, хочется верить, молод

душой, ловлю себя частенько на мысли: отмотай мне Всевышний назад лет сорок, «если б снова начать, я бы выбрал опять бесконечные хлопоты эти». До меня на этом поприще трудились Д.Б. Подольский, Н.Е. Гриншпун, В.Н. Житомирский...

Многие из нас ещё под стол пешком ходили, когда подающего надежды военного корреспондента Давида Подольского в составе Пресс-службы Ставки Верховного Главнокомандующего направили в конце ноября 1943 г. в Тегеран. Молодому журналисту поручили осветить историческую встречу руководителей трёх союзных во Второй мировой войне держав – И. Сталина, Ф. Рузвельта и У. Черчилля, принявших Декларацию о совместных действиях в войне против Германии и послевоенном сотрудничестве трёх государств, а также решение об открытии второго фронта в Европе. С заданием Давид Борисович тогда справился, за что был удостоен внеочередного повышения в звании.

Подполковник в отставке, газетчик с большим стажем, дело своё он знал на отлично. К нам, в ту пору молодым, относился с уважением, но строго. Не терпел безалаберности, неточностей в материалах, не переносил некомпетентности и вранья даже в малом, был по-военному краток и пунктуален во всём. Он никогда не повышал голоса, но, если внимательно прочитав статью, долго покачивал седеющей головой и произносил излюбленное «пиргач-самоучка», мы уже понимали, что корреспонденция написана плохо, и Давидка (так мы называли мэтра за глаза) непременно перекроит её на нужный лад.

Невыносила «сырых» материалов и Ната Ефимовна Гриншпун. Отлично владея словом, юрист по образованию, она требовала от нас, литературных работников, полной отдачи. Будучи чуть ли не в вдвое старше некоторых «салаг», Ната устраивала нерадивому журналисту такую головомойку, что у того надолго пропадало желание плохо писать. При этом, сгибающаяся под грузом лет, «рыжая бестия» никогда не забывала обращаться к проштрафившемуся коллеге на «Вы». Самое удивительное, что никто из нас не обижался на крутой нрав ответственного секретаря, у которой в груди вместо сердца бился пламенный мотор. Мы понимали, что она, как всегда, права. Работала Натка на износ. В день выкуривала по пачке «Беломора». Её хриплый, бухающий голос постоянно звучал в длинном, узком, тускло освещённом коридоре. Она носилась по кабинетам, выколачивая из нас строки в номер. Всё было в её жизни: и взлёты, и падения, краткосрочное счастье и невзгоды.

Валентин Николаевич Житомирский, бывший одесский журналист, обладал большим чувством юмора и незаурядным талантом править наши статьи. Мог так сократить материал, что сам автор порой не замечал, как его «любимое детище» уменьшалось наполовину. Придаться к ответственному секретарю было невозможно: корреспонденция от подобного «хирургического» вмешательства только выигрывала в качестве.

Была у Валентина «одна, но пламенная страсть» – он увлекался разведением аквариумных рыбок. Излишнее потомство уникальных обитателей десятка стеклянных ящиков он продавал на птичьем рынке, а на вырученные деньги покупал новые экземпляры дорогостоящих рыбок. За это и поплатился. Горком партии посчитал, что негоже коммунисту заниматься подобной коммерцией. А вдруг торгош озолотится на этой операции? Вердикт был безапелляционным: подобные действия позорят высокое звание члена КПСС... Одним словом, Житомирского из газеты «ушли» по собственному желанию.

Вот тогда-то, в одночасье, газете потребовался ответственный секретарь. А где его взять? Этому ремеслу нигде не обучают. Выход один – воспитывать в своём коллективе. Видимо об этом подумала редактор газеты «Коммунист» Лидия Михайловна Савина, приглашая меня на собеседование. Был я в ту пору редактором многотиражной газеты треста «Сельстрой». А это значит «и швец, и жнец и на дуде игрец» в одном лице. Поэтому редактор особенно не рисковала. Не скрою, мне трудно пришлось на первых порах, но Лидия Михайловна никогда не оставляла меня один на один с неимоверной глыбой обрушившихся забот. Выпускница Минского университета, она несколько лет проработала ответственным секретарём, и потому могла многое подсказать. Писала легко и быстро, а главное, очень грамотно. Нам было у кого учиться. Замечания делала тактично, не ущемляя достоинства подчинённых. За каждого из нас горой стояла и всегда выгораживала перед начальством. Когда Лидия Михайловна вышла на пенсию, у руля газеты стал журналист В.Т. Петренко, проработавший секретарём несколько лет.

Может, поэтому с ним тоже было легко работать. Ему не надо было дважды объяснять, почему именно так, а не иначе я завёрстывал материал на газетную полосу. Но иногда на этой почве всё же возникали конфликты. Каждому из нас казалось, что именно он прав в данной ситуации. За долгие годы совместной работы мы научились читать друг друга как открытую книгу, понимать с полуслова, а главное – прощать человеческие слабости. Быть может, поэтому всегда приходили «к консенсусу», как любил говорить Вячеслав. А в итоге побеждала дружба. Газета от этого только выигрывала. В душе Петренко оказался поэтом. Долгое время никто в редакции не догадывался, что он пишет стихи. И только когда Вячеслав однажды экспромтом выдал «Оду на день рождения коллеги», мы поняли, что за официальным тоном, который редактор использовал для того, чтобы держать коллектив в узде, скрывался человек глубоко ранимый. Его стихи, правда, под псевдонимом, нередко появлялись на литературных страницах газеты.

Тем не менее, Вячеслав всегда был излишне спокоен и удивительно сдержан в эмоциях. Он никогда не дистанцировался от товарищей по работе. И чем больше мы узнавали нашего редактора, тем лучше понимали, что он такой же, как мы. В. Петренко попросил меня как-то осветить праздничную

демонстрацию. Первое и второе мая – нерабочие дни, третье выпадало на субботу. Если читатель не получит газету в этот день, то репортаж о Первомае прочтёт только шестого числа, во вторник. Кому нужна такая «оперативность»? Как быть? Выход один – заранее всё написать и даже набрать.

В середине восьмидесятых наша типография перешла на офсетный способ печати, что значительно ускорило выпуск газеты. Бывали дни, когда к семи вечера весь тираж (около 20-и тысяч экземпляров) был отпечатан и упакован. Задерживаясь на работе, я иногда успевал прочесть ещё пахнувший краской номер завтрашней газеты. Долгие годы в редакции работал фотокорреспондентом Василий Севастьянович Санду. Он «пережил» с десятком редакторов и шесть ответственных секретарей. Любил Вася дело своё и «план» перевыполнял. Ежемесячно сдавал до сорока снимков, из которых почти все были проходными. Была у него привычка чуточку приукрашивать действительность. В бытность мою ответственным секретарём, Севастьяныч частенько выкладывал на стол несколько экземпляров фотографий, на которых у рабочих разных предприятий были нахлобучены на голову кепки или шапки (в зависимости от времени года) одного и того же фасона. Первое время я никак не мог взять в толк, как это у токаря завода электроосветительной арматуры, слесаря электротехнического завода и сварщика научно-производственного объединения «Сельмаш» оказывались одинаковые фуражки или меховые ушанки. Потом уж до меня дошли слухи: «лакировщик» Вася, оказывается, постоянно возил с собой в коляске мотоцикла «Урал» необходимую экипировку. Был в загашнике у него и вышедший из моды галстук в горошек, который он частенько повязывал на шею героям своих репортажей, чтобы сделать их более привлекательными. А ещё он хранил несколько оригинальных негативов белопенно цветущих яблонь и акаций. Когда весна выдавалась холодной, и за неделю до Первомае деревья ещё не расцветали, наш фотокорреспондент умело монтировал в праздничный номер красивый кадр, на котором улыбающаяся группа передовиков производства стояла на фоне «рано» зацветших деревьев. Ведь так хотелось, чтобы наша газета была не только читабельной, но и «смотрибельной», или, как бы сказали сейчас, рейтинговой.

Помнится, в Молдавию с гастрольями приехала Людмила Зыкина. В Бельцах она давала один-единственный концерт. Редактор дал фотокору задание – срочно подготовить в номер «на завтра» несколько снимков певицы крупным планом. Вместе с Васей, по удостоверению члена Союза журналистов СССР, я прошёл в зал Дворца культуры на Октябрьской площади. Когда на сцене появилась Л. Зыкина, Василий тут же приблизился к рампе и щёлкнул затвором «Зенита». Что тут началось... Звезда эстрады, неожиданно ослеплённая вспышкой яркого света, страшно возмутилась и, не стесняясь в выражениях, сказала нашему Севастьянычу всё, что успела о нём подумать. Вася быстро ретировался на место и затих.

Однако профессиональная гордость не давала ему покоя. Минут через

пять, когда над замороженным залом плыли знакомые слова: «Течёт река Волга-а-а, а мне семнадцать лет»..., Вася зло шепнул мне: «Да не семнадцать ей, а все семьдесят»... И под чарующие звуки тульского баяна на цыпочках подобрался вплотную к сцене, сделал ещё парочку снимков и быстрым шагом удалился из зала. На следующее утро газета вышла щедро иллюстрированная фотографиями Людмилы Георгиевны Зыкиной. Конечно, мне позвонили из ГК партии и настойчиво посоветовали «принять меры административного воздействия к не в меру прыткому фотокорреспонденту». Я, конечно, забыл передать редактору этот разговор с представителем горкома, чьим печатным органом газета являлась в те застойные времена. Не дождалась Севастьяныча старость. Когда его не стало, наша газета «Голос Бельцы» ещё с месяц выходила со снимками, под которыми читалась лаконичная строка: «Фото В. Севастьянова». Это был литературный псевдоним нашего долгие годы бессменного фотокорреспондента. Перед тем, как навсегда покинуть родные Бельцы, город, в котором я прожил 45 лет, мы, почти весь коллектив газеты, вышли на редакционное крыльцо, и кто-то из «новобранцев» сфотографировал нас на память. На оборотной стороне фотографии «мальчишки и девчонки» написали свои дружеские пожелания здоровья, удачи, счастья и благополучия на Святой земле. А одна из молоденьких сотрудниц, Ирочка Лаврова, разразилась идущими из глубины души виршами:

Ну вот и всё... Ваш чемодан закрыт,
И книги в стопках сиротливо перевязаны,
Глаза не плачут, сердце не болит,
Билеты в самолёт давно заказаны...

Повседневная действительность Израиля не очень располагает к безудержной радости. По видимому, наша еврейская планида, как совершенно по другому поводу сказал поэт, «для веселья мало оборудована». Поэтому, когда меня временами одолевает беспричинная грусть и душу, медленно перелистываю страницы с пожелтевшими фотографиями. На некоторых снимках я подолгу останавливаю затуманенный взгляд и пристально, сквозь очки, всматриваюсь в лица тех, кто уже давно не с нами. Это люди, с которыми я делал одно общее дело и с которыми делил общие беды. Смотрю я и на это фото, где рядом со мной мои друзья-коллеги по нелёгкому журналистскому труду: редактор Симон Дубиков, завотделами Надюша Строганова и Коля Куземский, корреспондент Валя Калашникова, корректор Розочка Бланк... И в сотый раз убеждаюсь, как была права недавняя выпускница Кишинёвского университета Ира Лаврова, написавшая на этой дорогой мне фотографии:

Но всё же знайте: тоненькая нить
Вас будет связывать незримо и навечно
С друзьями старыми, которых не забыть,
Что смотрят в объектив слегка беспечно

МАЙН ШТЭЙТАЛЭ БЭЛЦЬ

А еще в этой известной песне есть проникновенные, берущие за душу слова: «Майн эймоле Бэлц». «Штетеле» переводится как городок, городишко. «Эймоле» же в вольном переводе означает малая родина. У каждого из нас свой «штетл», с которым связаны детство, отрочество, юность, зрелые годы.

Первые сведения о поселении относятся к 1421 году. Это было типичное захолустье, сонно утопавшее в непролазной грязи, которая не успевала просыхать от дождя к дождю. Не случайно городок получил название «Бэлц», что в переводе с румынского означает болото, топи. «Избави, Господи, от дождя. Тогда улицы превращаются в сплошное месиво грязи. А грязь в Бельцах необыкновенная, жидкая, по которой все скользят и вынуждены ходить, опираясь на палки», эти слова были написаны гораздо позже, в 1911 году, когда в городе появилось несколько мостовых.

В этом городе я впервые прочитал по слогам слово «мама», здесь мною было «десять классов пройдено». Сюда дважды в год приезжал на студенческие каникулы. Днями просиживал в читальном зале городской библиотеки, где пристрастился к литературе. Именно тогда я полюбил бедных, но никогда не унывающих местечковых героев бессмертных «Блуждающих звезд» Шолом-Алейхема.

Сколько лет прошло, но и по сей день, словно серебряные молоточки, выстукивают в моей голове слова, произнесенные в горе еврейским мальчиком по имени Мотл: «Мне хорошо, я – сирота». Бурю эмоций и слезы вызвала во мне жуткая фраза маленького героя небольшого рассказа, прочитанного на мамэ-лошн, в оригинале. Так я впервые познакомился с творчеством великого еврейского писателя. В эти же годы восторгался персонажами, красочно, образно и емко описанными в романе «Буря» и в книге «Люди, годы, жизнь» Ильи Эренбурга, «Тяжелый песок» и «Дети Арбата» Анатолия Рыбакова... Тогда же впервые узнал об известных писателях Льве Кассиле и Анатолии Алексине, поэте Самуиле Маршаке.

Здесь, в моем родном городе, мне посчастливилось услышать на знакомом с детства языке родителей, бабушек и дедушек песни в исполнении Сиди Таль, Нехамы Лифшицайте, Жени Фаерман, Вадима Мулермана, Михаила Александровича, Эмиля Горовца... В дни концертов еврейских звезд город гудел, словно встревоженный улей. Трудно описать, что творилось в переполненных залах. Благодарная публика горячими аплодисментами встречала каждый выход актеров на сцену.

В потаенных уголках памяти храню отдельные эпизоды той жизни, фамилии известных врачей: Павермана, Шора, Бронштейна, Кишилева, Крымского, Калихмана.

В Бельцах по сей день вспоминают добрыми словами первых и долгие годы бессменных руководителей завода коммунального оборудования Фишмана и электростанции – Локшина. Опытнейших, влюбленных в свое дело

преподавателей пединститута А. Мейлихзона, И. Головатого, заслуженного учителя Молдавской ССР А. Аршавского, заслуженного врача республики Л. Мармора, известных далеко за пределами Молдовы, скульптора Л. Дубиновского

Когда я вспоминаю Бельцы, особенно изменившиеся и похорошевшие в последние полвека, перед глазами проплывают утопающие в зелени улицы и улочки, широкие площади и проспекты, парки и бульвары, которые исходил вдоль и поперек.

В восьмидесятые годы прошлого века далеко за пределами солнечной Молдовы славились электротехнический завод, изготовлявший несколько модификаций погрузчиков большой грузоподъемности, завод электроосветительной арматуры, выпускавший более сорока наименований настольных и настенных плафонов, люстр, бра, светильников, предприятие «Сельмаш», основная продукция которого – томатоборочные комбайны. Гордились своими изделиями фабрики швейная и трикотажная.

Высоко котировались на мировом рынке вина и коньяки винно-коньячного комбината, удостоенные шести золотых, двух серебряных и двух бронзовых медалей. В городе находилось широко известное в стране научно-производственное объединение «Селекция», сотрудники которого вывели десятки новых сортов пшеницы, кукурузы, проса и других зерновых культур.

Тысячи моих земляков – братьев по крови, наряду с представителями других национальностей, стояли у истоков развития города. Своими знаниями, творчеством, работоспособностью, деловитостью, еврейской хваткой и смекалкой они множили славу Бельц. Не знаю, каким стал город после моего отъезда. Видимо, сильно изменился за прошедшие тринадцать лет. Все чаще вспоминаю слышанные некогда строки:

Годы наши, годы. Нет возврата.

Я поспеть за вами не могу:

За реку умчались вы куда-то.

Нет моста... А я на берегу...

Абрам САМОЙЛОВ

МЕСТЕЧКО ЮНОСТИ МОЕЙ

Местечко, о котором пойдет речь, уже давно нет. Долгие годы евреи строили и благоустраивали родное местечко, а немцы превратили его в прах. На этом месте за 40 лет после окончания войны возник современный многоэтажный город, сохранивший название исчезнувшего местечка Бельцы.

Вспоминая родное местечко, атмосферу, в которой я вырос, я вижу все так ярко, так детально, как будто это было вчера, а ведь прошло уже столько лет... Сегодня почти не найти следов, свидетельствующих о том, что

в недалёком прошлом здесь находилось старое местечко с покосившимися, плотно прижатыми друг к другу домами. Пыльное, болотистое, но всеми любимое место на Земле, о котором поёт душевная мелодия на простые, добрые слова: «Майн штэйтеле Бэлц».

Где бы евреи ни жили, знающие и не знающие идиш, они с особым удовольствием поют эту песню. Наш район, от собора св. Николая до моста через реку Реут, состоял из двух параллельных улиц (в советское время – Ленина и Ленинградской) с прилегающими к ним закоулками.

Это был самый старый участок городка. На этом промежутке улиц красовались только два каменных здания. На правой стороне – двухэтажный дом с балконом, в котором находился магазин косметических товаров Визмана и на другой стороне улицы – дом с полуподвальным помещением, где находилась мастерская хозяина, занимающегося выпечкой сладких пушистых булочек и горячих бубликов. Рано утром и вечером над городком витал приятный аромат свежей выпечки и возгласы продавцов: «Горячие бублики!».

Память об этих временах у меня всегда ассоциируется со спокойным, зимним утром и домами, накрытыми снежным ковром. Из-за скученности строений в нашем районе квартиры были мало освещены, что вынудило ряд жильцов сделать окна в потолке.

Все торговые точки находились на правой стороне улицы, где в каждом доме парадная комната служила лавкой. Тут работали три пекарни – Либера Портного, Шама Газа и Шломо Лиса, небольшой пивоваренный завод Дордика и цех по производству газированной воды Ицика Тепера.

На противоположной стороне улицы большинство жителей были мастеровыми и у всех имелись прозвища. Все работы они делали прямо на улице, перед их домами, на самодельных станках и нехитрым инструментом. Мойше Бондарь вручную из дубовых брусков мастерил бочки. Бурих Ротарь в таких же условиях изготавливал колеса. А Мойше Коваль клепал лошадям новые подковы. Пинхас Черкес, всеми уважаемый житель нашего района, торговал горяче-смазочными материалами, в основном керосином и дегтем для смазки кожи. Мендель Котел торговал кипятком, в основном, по субботам, когда евреям запрещено было зажигать огонь.

На перекрестке с переулком находился мучной базар. В доме на углу Мотл Кырлан торговал вином на розлив, и в корчме всегда стоял противный запах винного перегара и чеснока. Отсюда переулок уходил до Сенной площади у Кишиневского моста, где в шатрах жили цыгане. От корчмы до цыган проезжая часть была не мощёная, всегда грязная. В летнее время здесь торговали вареными початками кукурузы и бахчевыми. Огрызки кукурузы и кожуру бахчевых бросали куда попало, и в них рылись бродячие свиньи цыган. На левой стороне улицы Ленинградской, за углом, находилась еврейская баня и миква, а дальше, вплоть до еврейского кладбища, паслись коровы, козы и овцы местечковых хозяйств..

В гимназии им. Ион Крянга, куда я поступил после начальной школы, директором был некто Валуца. Мужчина лет за пятьдесят, приятной наружности, ростом выше среднего, с бородкой лопаткой, поросшей сединой.

В начале 30-х годов прошлого столетия в нашем маленьком городке произошел вопиющий криминальный случай – убили начальника уголовного розыска Бельцкой полиции, капитана Споялова. А получилось это так. У нас появился «гастролёр» – бандит высшей категории, который наводил страх на жителей городка. Все силы полиции были брошены на поиски бандита. Наконец, разведка установила, что злодей скрывается по улице Киши-

невской. Отряд полицейских под командованием лично капитана Споялова оцепил район и начал прочесывать каждый дом от улицы Ленина вниз к Кишиневскому мосту. Убедившись, что бандит находится в корчме, из которой он всех выгнал, Споялов подошел близко к двери и призвал его сдаться. В противном случае начнется штурм дома. В это время изнутри раздался выстрел и комиссар упал. По дороге в больницу он скончался.

**IMAGINEA
BĂLȚIULUI
ÎN PICTURĂ**

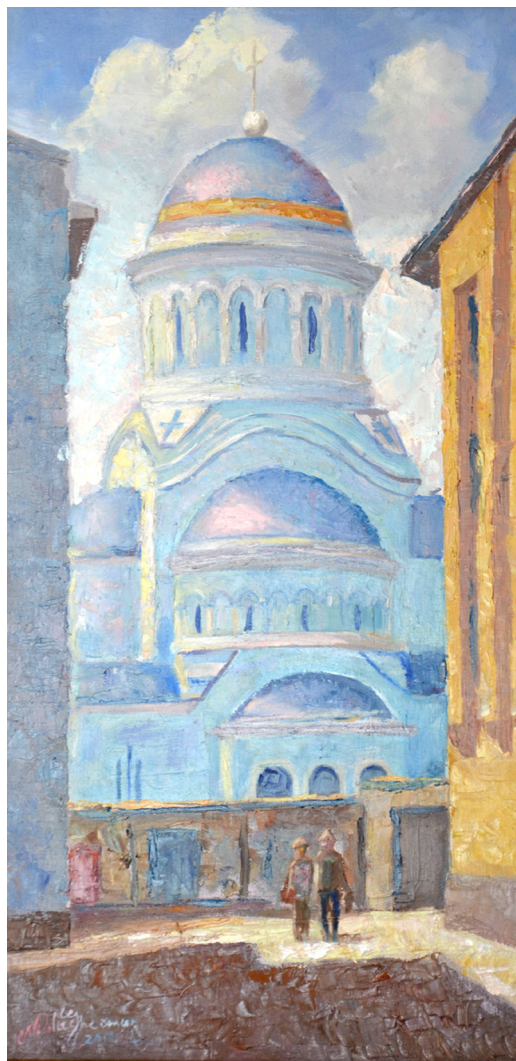
PICTORI RECUNOSCUȚI

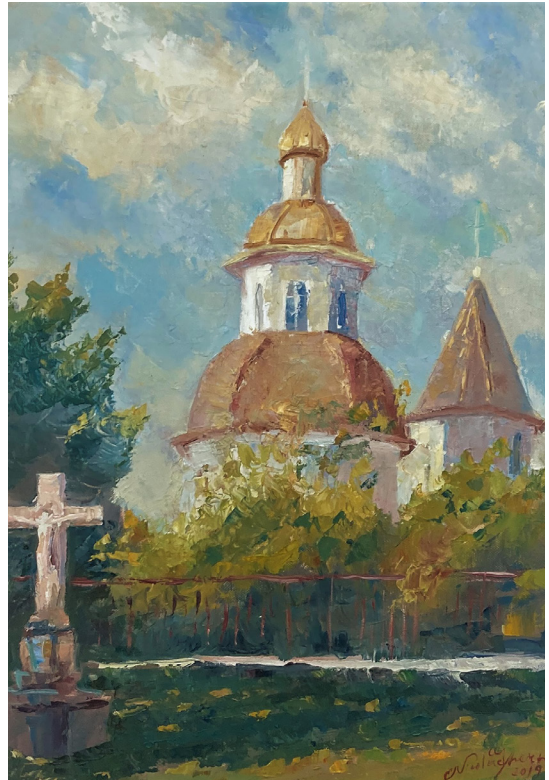
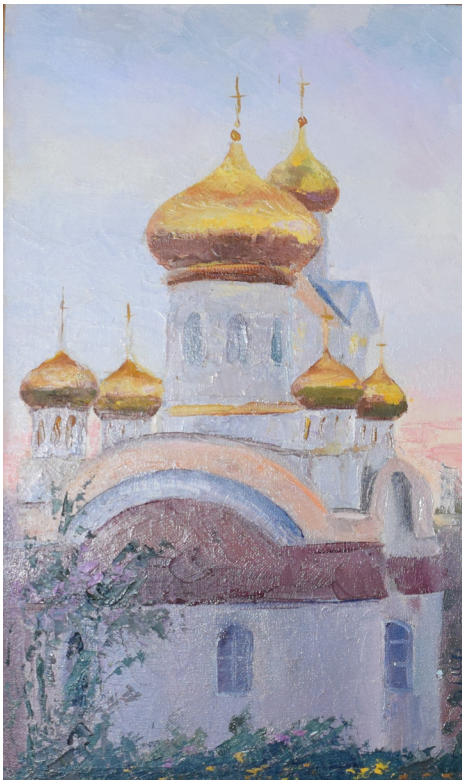
ȘTEFAN FLORESCU

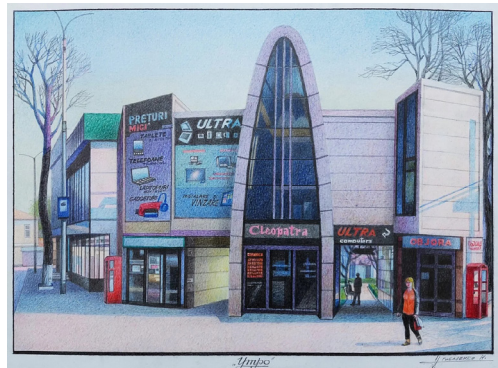
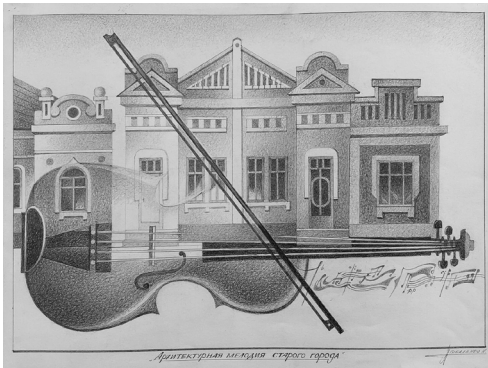
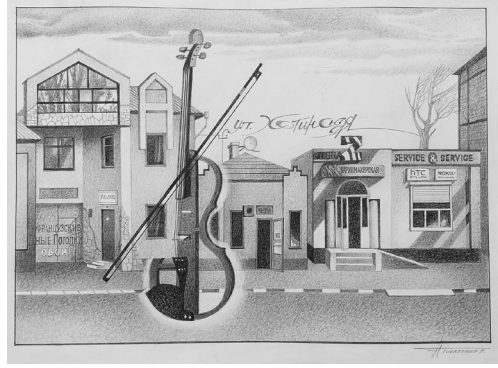
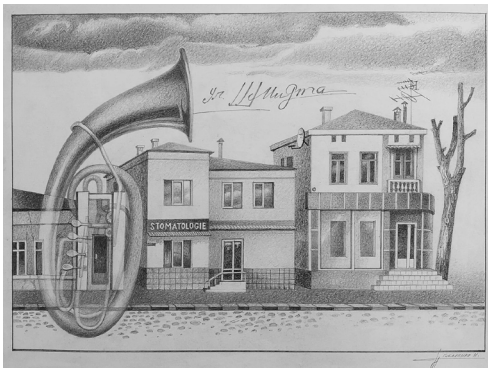
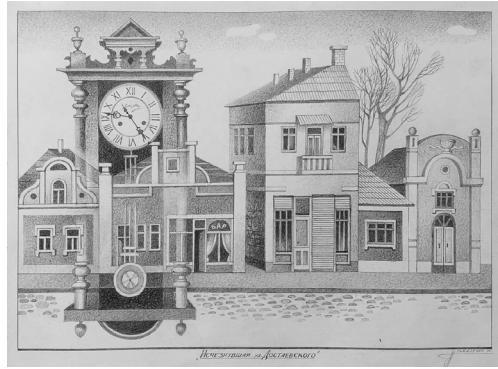
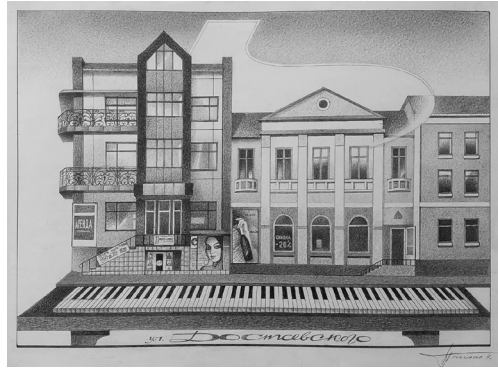
NICOLAE GHERMAN

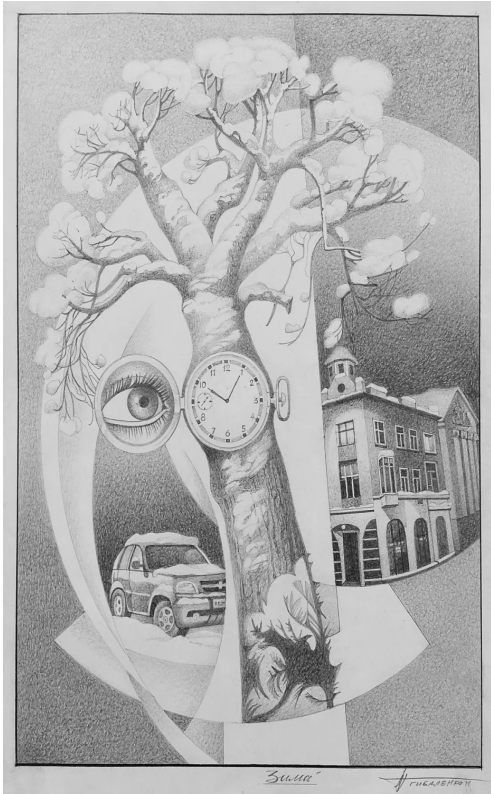

NICOLAE GHIBALENCO

LEONID PINCHEVSKY

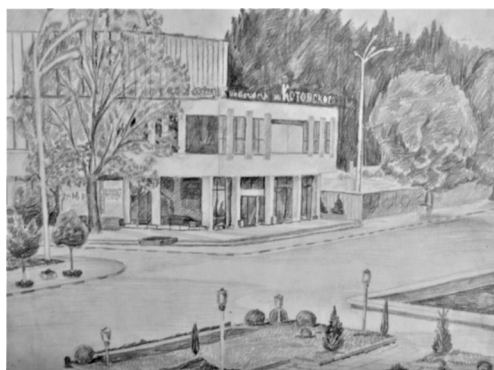
STEF SADOVNIKOV

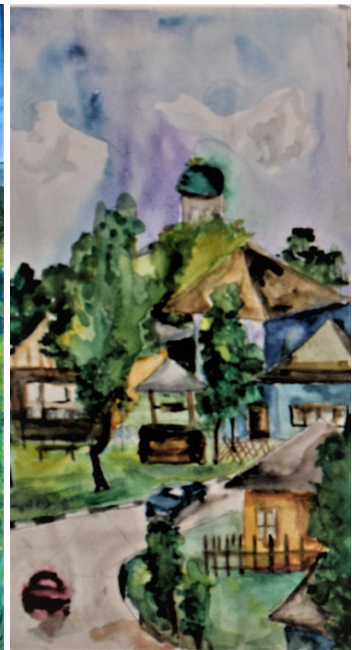

**BĂLȚIUL ÎN CREAȚIA ELEVILOR
ȘCOLII DE ARTE PLASTICE PENTRU COPII
mun. BĂLȚI
VEDERI ORĂȘENEȘTI**

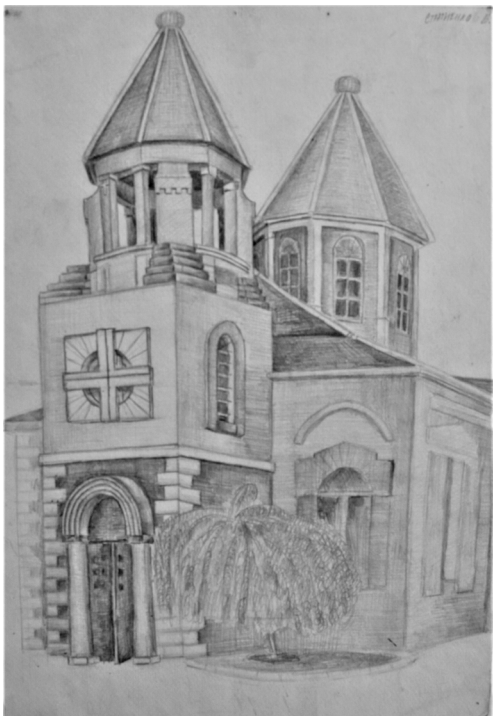
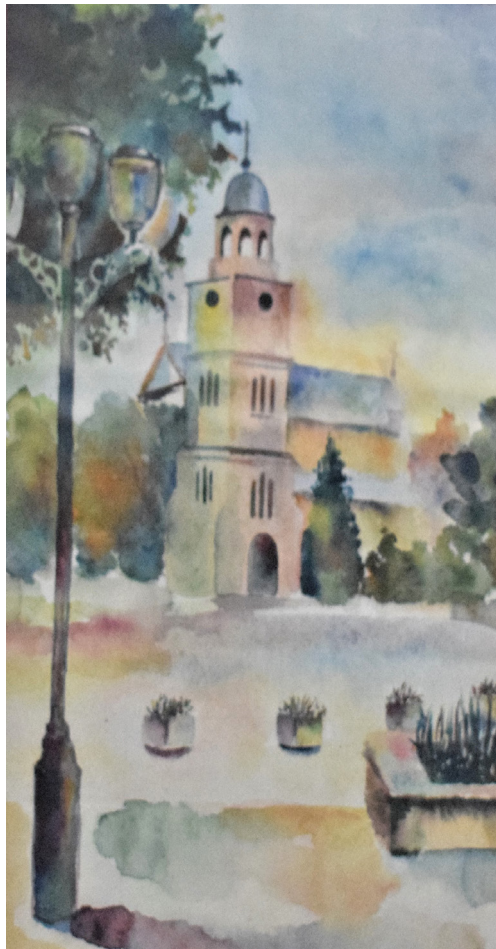

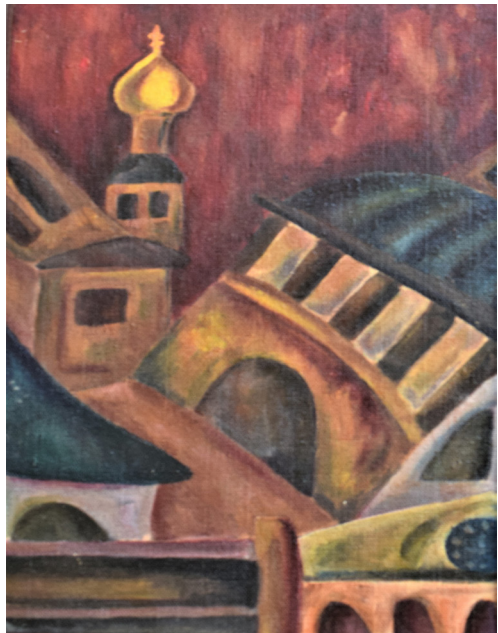
LĂCAȘURI SFINTE

**BĂLȚIUL
ÎN FOTOGRAFII
DE AZI ȘI DE ALTĂ DATĂ**

Piața din fața Primăriei

Casa Bodescu ieri și astăzi

Ieri str. Ferdinand I, astăzi str. Independenței

Alea Clasicilor

Cinematograful Cotovschi (astăzi Centru comercial)

Strada Șt. cel Mare. Stația Centru

Strada F. Dostoevski

Gara feroviară Bălți-Slobozia

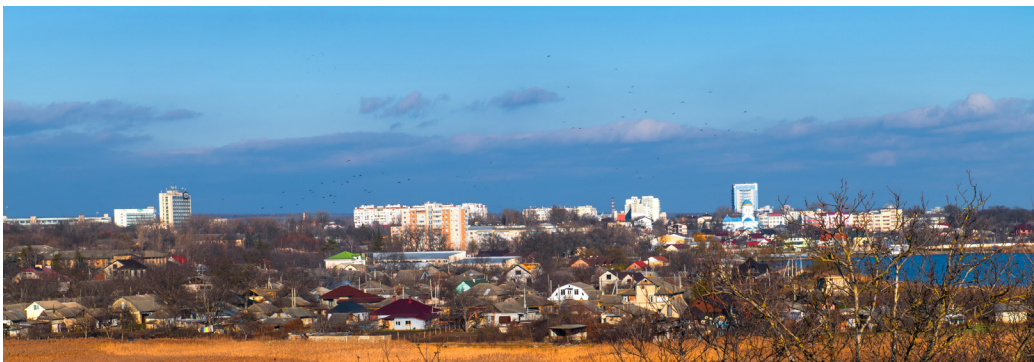
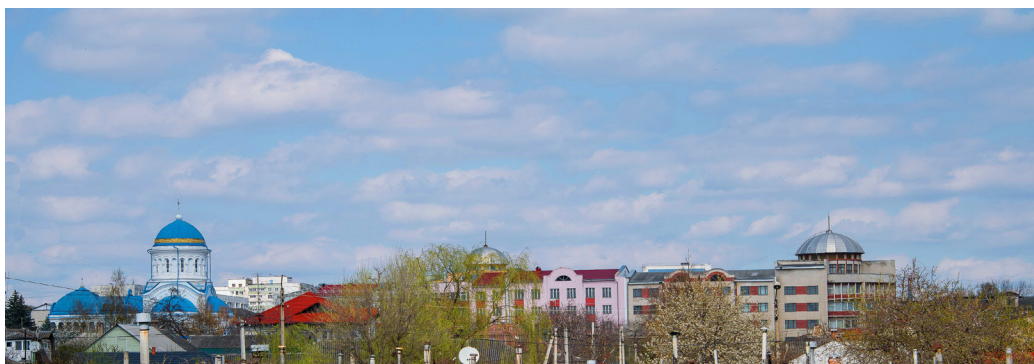

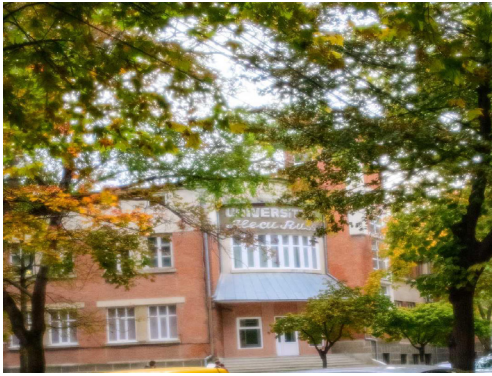
Muzeul de istorie și etnografie

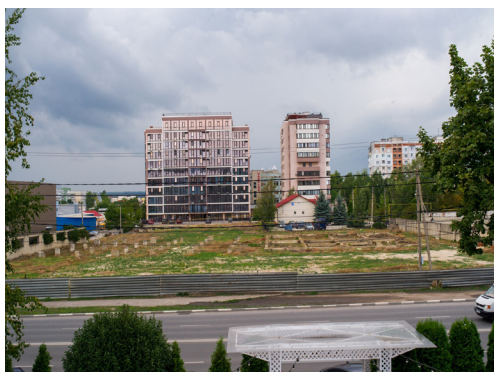
ARTA FOTOGRAFICĂ A LUI LEONID CALATANCIUC

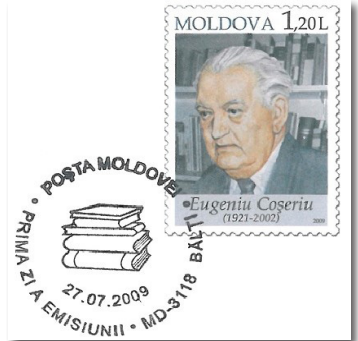
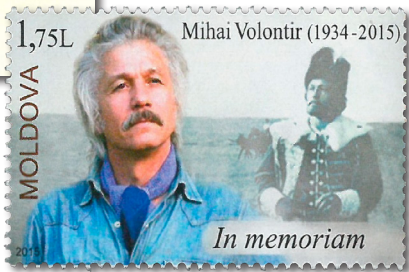
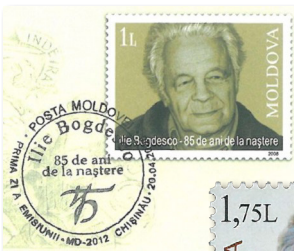
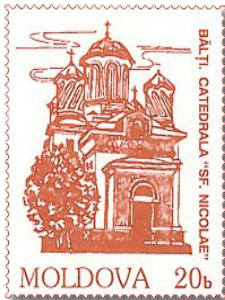
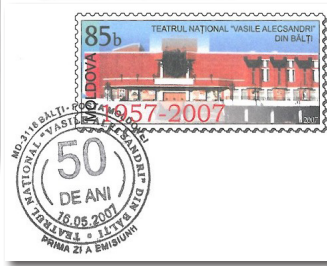

**BĂLȚIUL
ÎN FILATELIE**

MONUMENTE

Monumentul *Ospitalitate*

Monumentul lui Ștefan cel Mare

Monumentul eroilor

Memorialul Visarion Puiu

Mihai Eminescu

Ion Creangă

Mihai Volontir

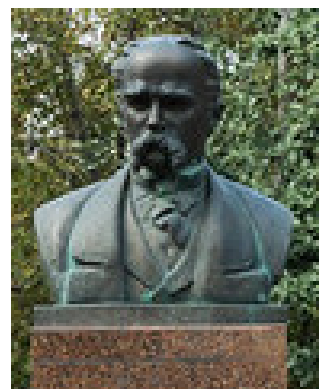
Grigore Vieru

Vasile Alecsandri

Mihai Eminescu

Taras Œvcenco

Alecu Russo

Marele Rege Ferdinand I

Memorialul Vladimir Vîsoțkii

Memorialul deportărilor

Monumentul feroviarilor căzuți în al II-lea Război Mondial

Monumentul ostașilor căzuți în al II-lea Război Mondial

Boris Glavan

Monumentul victimelor holocaustului

Monumentul victimelor celui de al doilea Război Mondial

Monumentul ostașilor căzuți în Afganistan

Monumentul victimelor Cernobilului

Monumentul ostașilor căzuți în Transnistria

INDEX de AUTORI

A

Abramciuc (Curtescu), Maria 206

Andrieș-Tabac, Silviu 9

Arbore, Zamfir 17

B

Baciu, Gheorghe 41, 63, 118, 124, 125, 149, 211

Babii, Leonid 151

Baltaru, Mihai 303

Bărbulescu, Mihai 127

Bogza, Geo 262

Budișteanu, Alexandru 265, 306

Buliga, Tatiana 267

Buzdugan, Ion 207

C

Calamanciuc, Gheorghe 208

Calatanciuc, Leonid 379

Caras, Ion 268

Cazacu, Nicolae 64, 272, 273, 274

Cegolea, Alexandru 210

Chironda, Vasile 205

Chirtoagă, Ion 31

Ciaicovschi-Mereșanu, Gleb 145

Ciobanu, Aurelia 103, 105

Ciobanu, Constantin Gh. 103, 105

Ciobanu, Ștefan 47

Cirimpei, Ion 199

Codău, Iulian 209, 275

Coșeriu, Eugeniu 307

Creangă, Ovidiu 309

D

Dobrogeanu, Ludmila 51, 89, 122, 195, 279

Dolenga, Lotis 210

Doliță, Zinaida 187

Donici, Ion 276

Donos, Arcadie 280

Dumitrescu, Petrișor-Ionel 52

E

Enciu, Nicolae 53, 207

Florescu, Ștefan 356

Fuștei, Nicolae 96

G

Gheorghian, Leonid 232
Gheorghiu, Constantin Virgil 283
Gherman, Nicolae 358
Ghibalenco, Nicolae 361
Ghibănescu, Gheorghe 254, 255
Goma, Paul 79, 233
Grițunic, Boris 180, 184
Grossu, Sergiu 310
Gugiuman, Ion 284
Guznac, Valentin 152

H

Halippa, Pan 49
Harconița, Elena 134
Holban, Eugen Ștefan 16

I

Iorga, Nicolae 252
Iov, Dimitru 286
Ivasiuc, Olga 118

J

Jitaru, Valentin 193
Josan, Galina 200

L

Lefter, Bogdan 287
Lisnic, Dumitru 82
Lixandru, Gheorghe 287
Luțcan, Anton 104

M

Marșalcovschi, Teodor 25
Martonne, Em. de 289
Mihalevschi, Mariana 89
Moraru, Anatol 234
Moruzi, Dumitru Constantin 235
Moruzzi, Emil 39
Moțoc, Radu 106, 139
Munteanu, Cassian R. 290
Musteață, Leon 48

O

Ouș, Ludmila 187

P

Panaiteescu, Scarlat 40
Pădureac, Lidia 7, 83, 87, 270
Petrencu, Anatol 69

Petrescu-Podari, I. 67
Pinchevsky, Leonid 363
Pirogan, Vadim Ștefan 292, 311
Popa, Iulius 262

R

Răcilă, Anatol 193
Răileanu, Anatol 143
Rusu-Bucico, Veronica 211

S

Sadoveanu, Mihail 237
Scriban, Iulian 109
Simionescu, Ion 260
Strătilă, Silvia 133, 140, 295
Sturza, Tatiana 296, 297

Ș

Șchiopu, Nicodim 212

T

Teodoreanu, Ionel 237
Tomescu, Constantin 101, 102

V

Viforeanu, Gheorghe 298
Volontir, Mihai 208
Vrabie, Diana 41, 70

***

Б

Барбэ, Михаил 120
Белан, Елена 160
Белинский, Валериан 161, 213
Белова, Лудмила 216
Бланк, Ефим 217
Бланк (Бердичев), Розалия 217, 213
Брокгаузъ, Ф. А. 12
Бучков, Владимир 218

В

Вейцман, Зиси 314
Вицин, Олег 318

Г

Гойхман, Леонид 219, 334
Грабовская, Светлана 220
Грабчук, Виктор 221
Гриншпун, Пинхас 116
Гуцу, Т. 93

Д

Долгов, Вячеслав 111, 120

Доманчук, Наталья 319

Е

Ефронъ, И. А. 12

З

Зенюк, Т. 221

И

Иваницкая, Наталья 163

К

Калашникова, Валентина 320

Карауш, Григорий 321

Котелевич, Петр 222

Кочеровская, Татьяна 116

Л

Ланская, Нелли 153

Любарский, Лазарь 336

М

Марфин, Владимир 223

Митина-Конопляник, Светлана 224

Михалевская, Марианна 94

Михалевский, Руслан 91, 114, 164, 184, 203, 323

Мунтяну, Анатолий 178

Н

Накладчевский, Петр 224

П

Пицман, Виктор 225

Пустыльник, Аврам 341

Р

Розенберг, Аркадий 344, 350

С

Савченко, Ольга 327

Садовников, Стэф 226, 227, 243, 245, 246, 328, 364

Самойлов, Абрам 352

Сандлер, Борис 329

Сиволобов, Сергей 249

Солодянкин, Н. 228

Т

Тепер, Г. 219

Ф

Фока, Юрий 228

Фоминов, Виктор 229, 230

Фрадлис-Гольдштейн, Людмила 231

Ч

Чобану, Марин 179

Ш

Шварцман, Лев 329

Ю

Юрьев, А. 332